Digitized by the Internet Archive
in 2025

https://archive.org/details/institutionescat0002vari

FATHER'S LIBRARY

POUGET.

INSTITUTIONES

CATHOLICÆ.

II.

TOMUS II. CONTINET

I. Part. Sect. II.

Cap. 1. *De Christo Jesu.*

2. *De Spiritu sancto, et de Propagatione Religionis Christianæ.*

INSTITUTIONES

CATHOLICÆ

IN MODUM CATECHESEOS,

IN QUIBUS QUIDQUID AD RELIGIONIS HISTORIAM ET ECCLESIÆ DOGMATA, MORES, SACRAMENTA, PRECES, USUS ET CÆREMONIAS PERTINET, TOTUM ID BREVI COMPENDIO EX SACRIS FONTIBUS SCRIPTURÆ ET TRADITIONIS EXPLANATUR;

EX GALLICO IDIOMATE IN LATINUM SERMONEM TRANSLATÆ:

ADJECTIS SINGULIS È SCRIPTURA ET TRADITIONE PETITIS PROBATIONIBUS ET TESTIMONIIS.

AUCTORE EODEM ET INTERPRETE FRANCISCO-AMATO POUGET, MONTISPESSULANÆO, PRESBYT. CONGREGATIONIS ORATORII GALLICANI SACRÆ FACULTATIS PARISIENSIS DOCTORE THEOLOGO.

EDITIO NOVA, CUM EMENDATIONIBUS ET APPENDICE.

FATHER'S LIBRARY

TOMUS SECUNDUS.

ALMA COLLEGE 254 LIBRARY P862 Alma, California

APUD PERISSE FRATRES, BIBLIOPOLAS,

LUGDUNI
in priori domo
VIA MERCATORIA, 49,
ET VIA CENTRALI, 60.

PARISIIS
in recentiori domo
VIA SANCTI-SULPITII, 38.

1857

1065

Rev. James Vila P.P.

Avenione, Typis Fr. Seguin, via dicta Bouquerie, 13.

INSTITUTIONES CATHOLICÆ

IN MODUM CATECHESEOS.

PRIMÆ PARTIS SECTIO ALTERA.

De statu Religionis ab Adventu Messiæ ad consummationem seculorum.

CAPUT PRIMUM.

De Christo Jesu.

§. 1. Probatur adventus Messiæ ex oraculis Prophetarum, quæ in Jesu Christo adimpleta sunt.

Int. Disc. MESSIAM jam venisse, et frustrà etiamnùm à Judæis exspectari, nùm certissimè novimus?

Resp. Certissimè. Jam diù enim elapsa sunt tempora, quibus venturum esse Messiam Prophetæ prænuntiaverant: omniaque, quæ de Messiæ adventu prædixerant Prophetæ, in Christo adimpleta esse constat.

I. Quænam exstant in Scripturis sacris oracula de adventu Messiæ?

R. Multa exstant. Sed in his nulla perspicua magis et illustria, quàm quæ Jacob, Daniel, et Aggæus prænuntiârunt.

I. PROPHETIA JACOB.

I. Quid Jacob prænuntiavit?

R. Jacob jam jam moriturus, singulis filiis benedixit, prædixitque eis aliqua quæ ad singulorum posteritatem pertinerent. Ubi ad Judam ventum est, hæc de adventu Messiæ prænuntiavit: *Non auferetur*, inquit, (*Gen.* XLIX. 10.) *sceptrum de Judâ, et Dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est, et ipse erit exspectatio gentium.*

I. Probant-ne hæc verba Messiam jam venisse?

R. Probant, et luculentissimè quidem. Nam ex verbis hujus Prophetiæ colligitur, tùm temporis Messiam fuisse venturum, cum ab Judæis auferendum esset penitùs et sceptrum et supremum dominium. At jam anni plusquàm sep-

fingenti supra mille elapsi sunt, ex quo nullum vel Regem vel Ducem ex gente suâ Judæi habuerunt : et ab annis plusquàm mille sexcentis sic pulsi sunt à Judæâ, ut in ejus possessionem deinceps venire rursùs nunquam potuerint. Ergo venit jamdiù Messias.

I. Venit-ne reverà Messias, eo præcisè tempore, quo sceptrum à Judæis ablatum est.

R. Eo ipso tempore venit. Cùm enim natus est Christus Jesus, quem utique Messiam esse demonstrabimus, Herodes, non Judæus sed Idumæus genere, Judæorum Imperium cum Regio nomine obtinebat. Penès Romanos autem erat tùm temporis summa rerum Judaïcarum. Ipsi potestatem Herodi fecerant, ut Regium nomen assumeret. Herode mortuo, Judæorum terram in partes tres diviserunt, majoremque regionis portionem concesserunt primùm Archelao ; mox eam, misso in exilium Archelao, per Præsides administrarunt ; quin et vivente Christo abstulerunt à Judæis jus vitæ et necis. Hoc ipsum Judæi coram Pilato confessi sunt. *Nobis non licet*, inquiunt, *interficere quemquam.* (*Joan.* XVIII. 31.) *Non habemus Regem nisi Cæsarem.* (*Ibid.* XIX. 15.) Ab Judæis exindè supremam potestatem nunquam recuperatam fuisse manifestum est. (A)

At ad hæc tempora constat Judæos obtinuisse semper, vel ex toto, vel ex parte, supremam in suos auctoritatem : nec eâ excidisse unquam nisi ad breve tempus. Captivitatem nullam diuturniorem experti sunt quàm Babylonicam : hæc autem non nisi septuaginta annorum fuit : neque eo tempore ademptum ipsis omninò fuit jus vitæ et necis, ut liquet ex historiâ Susannæ. Post captivitatem Babylonicam coacti sunt quidem annua tributa pendere Medorum, Persarum, Græcorum, Syrorum, vel Ægyptiorum Regibus. Regebantur tamen intereà à summis Sacerdotibus, cum summâ ferè auctoritate, ita ut ipsi excusso gentium jugo, regium nomen et Diadema sibi tandem imposuerint. Duravitque præcisè horum Imperium ad Christi adventum ; ut adimpleretur quod Jacob prædixerat : (*Gen.* XLIX. 10.) *Non auferetur sceptrum de Judâ, et Dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est.* (B)

(A) *Vide quæ diximus suprà Sect.* 1. *Cap.* 4. 2. 21.

(B) EUSEBIUS *Demonstrat. Evang. Lib.* 8. *c.* 1. *Non deficiet Princeps de Judâ, neque dux de femoribus ejus, donec veniant, quæ ipsi reposita sunt : et ipse exspectatio gentium.* (*Genes.* XLIX. 10.) Considera quæso primùm, quænam ea esse dicat, quæ ipsi reposita sunt : et vide nùm ea sint, quæ ad Abraham et ad veteres eidem similes patres, de vocatione gentium Deus olim canens responderit ? *Mox allegatis Dei ad Abrahamum, Isaacum, et Jacob promissis de nationibus in semine eorum benedicendis, addit.* Cùm tam multa de vocatione gentium oracula Jacob anteà percepisset, et liberos mares duodecim numero genuisset, omnibus illis extremo suo tempore convocatis, circumspiciebat, de cujus illorum propagatione divina oracula finem suum essent acceptura. Deindè cùm tribus primis crimina propria objecisset, docuit deinceps quemadmodùm propter scelera, quæ ipsi ausi fuerant, non in ipsis complenda essent, quæ in

II. Prophetia Danielis.

I. Quid prædixit Daniel de adventu Messiæ ?

R. Dùm Judæi Babylone captivi detinerentur, Missus ad Danielem à Deo Gabriel Angelus hæc dixit;

prioribus oraculis eventa continebantur. Cùm autem venisset ad quartum qui Judas fuit, tùm verò oraculum quod ipsi olim responsum fuerat, Reges de lumbis tuis egredientur, (*Gen.* xxxv. 11.) ex hujus posteritate suum finem accepturum planissimè cecinit : .... Atque ex eo prodituram esse docuit eum, qui esset omnibus gentibus, cunctisque tribubus terræ, similis ipsi Abraham benedictionis auctor futurus. Hæc igitur universa fuerunt quæ ipsi Judæ reposita erant, ea videlicet quæ de ipsis gentibus olim responsa fuerant : et illud : *Reges de lumbis tuis egredientur* ; quare etiam reliquis fratribus antepositus regiam ipsam, cæterisque illustriorem tribum sortitus est ? Continuò enim in totius populi ordinatione ipsius Moysis temporibus reliquis tribubus hanc præesse imperat Deus.... Et in libro Jesu Nave cùm terra promissionis sorte cæteris tribubus distribuita esset, sine sorte, omniumque prima tribus Juda propriam terræ partem accepit.... Itaque cùm in libro Judicum, diversis temporibus (tametsi diversarum tribuum esse videbantur,) Judices populo præessent, tribus tamen Juda in universum totius gentis dux erat : idipsum verò temporibus David successorumque ejus multò magis, quippè cùm planè de tribu Juda illi existerent, et regnum usque ad Babylonicam ipsorum cladem produxerint, post quam cladem iis qui de illâ servitute in patriam terram reversi sunt, rursùs præfuit Zorobabel, Salathiel filius de tribu Juda... Verumtamen et fama et ratio dictabit durasse tandiù tribum Juda, quandiù tota gens libertate et suis legibus utens, sub domesticis Principibus Ducibusque vitam egit : porrò hoc illis contigit ab initio usque ad tempora Augusti, in quibus cùm Salvator noster Jesus hominibus se videndum præbuerit, tùm verò in servitutem Romanis universa gens cessit : pro patriis ac legitimis ducibus primus Herodes externus illis præfuit, et Rex Augustus, etc.

S. Aug. *Lib.* 18. *de Civit. Dei, cap.* 45. *n.* 3. *circa finem.* Ex illo (*Pompeio*) Judæi etiam tributarii Romanorum esse cœperunt. Posteà Cassius etiam templum exspoliavit. Deindè post paucos annos etiam Herodem alienigenam habere meruerunt, quo regnante natus est Christus. Jam enim venerat plenitudo temporis significata prophetico spiritu per os Patriarchæ Jacob : (*Gen.* xlix. 10.) * *Non deficiet Princeps ex Juda, neque dux de femoribus ejus, donec veniat cui repositum est, et ipse exspectatio gentium.* Fieri autem non posset ut exspectarent gentes eum venturum, sicut eum cernimus exspectari, ut veniat ad faciendum judicium in claritate potentiæ ; nisi priùs in eum crederent, cùm venit ad patiendum judicium in humilitate patientiæ.

S. Cyril. Alexandr. *Lib.* 8. *contra Julianum, p.* 260. *tom.* 6. *edit. Paris. in fol. ann.* 1638. Quomodò (Julianus) asserit desiisse Regnum Davidis in Sedeciâ, cùm Zorobabel.... post captivitatis tempus in regni solio consederit, sitque ex tribu Judâ et David, et per successores sceptrum ad regnum Herodis usque transmiserit, qui matre quidem Judææ natus est, patre autem alienigenâ ? Sic enim cùm defecissent ex tribu Judâ, qui principatum gererent, natus est Christus, qui et fuit exspectatio gentium : nam ipsæ quoque per fidem vocatæ sunt.... Natus est ergo.... Dominus noster Jesus Christus cùm defecissent omninò Reges ex Judâ, et factus est exspectatio Gentium. Istud enim ipsi repositum erat.

Ad pleniorem hujusce Prophetiæ intelligentiam comparandam, post Eusebium et Cyrillum, quos suprà exscripsimus, adi, si lubet, omnes et singulos Scripturæ sacræ Interpretes, tam veteres, quàm recentiores, in caput 49. Genes. *Singulos etiam Theologos, præsertim qui* de Incarnatione Domini *tractatus ediderunt : et imprimis Librum quem* D. Ferrandus *ad elucidationem hujusce Prophetiæ Danielis elucubravit : Illustrissimi etiam* Huetii *Abrincensium Episcopi doctissimum opus* de Demonstratione Evangelicâ. R. P. Natalis Alexandri *Ord. Prædicatorum tom.* 2. Historiæ

(*Dan.* IX. 24. 25. 26. 27.) *Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et impleatur visio, et prophetia, et ungatur Sanctus Sanctorum. Scito ergo et animadverte : Ab exitu sermonis, ut iterùm ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ erunt : et rursùm ædificabitur platea et muri in angustiâ temporum. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus : et non erit ejus populus, qui eum negaturus est. Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum Duce venturo : et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una : et in medio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium : et erit in templo abominatio desolationis : et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.*

I. Probatur-ne hàc Prophetiâ Messiam jam venisse ?

R. Probatur utique. Si enim accipiantur Danielis Hebdomades pro dierum hebdomadis, dies efficiunt non amplius quàm quadringentos nonaginta : si autem sumantur pro annorum hebdomadis, usu loquendi in Scripturis non insolenti, annos efficiunt item quadringentos supra nonaginta, nec plures. (C)

At anni effluxerunt plusquàm mille sexcenti ex quo, urbe et templo Jerusalem funditùs eversis, Judæi per totum terrarum orbem dispersi, non obscura signa præ se ferunt reprobationis tùm hìc, tùm alibi sæpiùs à Prophetis prænuntiatæ. (D)

Ergo jam à multis seculis Christus venit.

Et certè cùm Pompeïus urbem et templum Jerosolymitanum occupavit, tunc, ut colligitur ex omnibus antiquitatis monumentis, id apud Judæos omnes constabat, Messiam

veteris Testamenti : *omnes denique qui scripserunt de Christianæ Religionis veritate.*

(C) LEVIT. XXIII. 15. Numerabitis ergo ab altero die sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum, septem hebdomadas plenas, 16. usque ad alteram diem expletionis hebdomadæ septimæ, id est, quinquaginta dies.

XXV. 8. Numerabis quoque tibi septem hebdomadas annorum, id est, septies septem, quæ simul faciunt annos quadraginta novem.

(D) ISAI. VI. 9. Vade, et dices populo huic : Audite audientes, et nolite intelligere : et videte visionem, et nolite cognoscere. 10. Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava, et oculos ejus claude : ne fortè videat oculis suis, et auribus suis audiat, et corde suo intelligat, et convertatur, et sanem eum. 11. Et dixi : usquequò Domine ? Et dixit : Donec desolentur civitates absque habitatore, et domus sine homine, et terra relinquetur deserta. 12. Et longè faciet Dominus homines, et multiplicabitur quæ derelicta fuerat in medio terræ.

OSEE. I. 9. Et dixit : voca nomen ejus Non populus meus : quia vos non populus meus, et ego non ero vester.

III. 4. Quia dies multos sedebunt filii Israël sine rege, et sine principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod, et sine theraphim.

IX. 17. Abjiciet eos Deus meus, quia non audierunt eum : et erunt vagi in nationibus.

ex Prophetarum oraculis jam jam esse ventúrum ; quin et per orbem universum disseminata est fama hæc, oriturum mox ex Orientis partibus Regem, qui gentes omnes suo subjiceret imperio ; suscitandum à naturâ Romanis Regem sparsus tùm temporis per urbem Romam rumor annuntiavit. Consentiebant et Sybillarum oracula à Romanis magno in pretio habita. Atque hinc orta est Herodianorum secta, de quâ superiùs (*Sect.* 1. *Cap.* 4. §. 22.) diximus. (E)

(E) Flav. Joseph. *de Bello Jud. Lib.* 7. *c.* 12. *p.* 960. Certis verò prodigiis et futuram solitudinem prænuntiantibus, neque attendebant animo, neque credebant : sed velut attoniti, nec aut oculos habentes, aut animas, edicta Dei dissimulavêre : modò cùm supra civitatem sidus stetit simile gladio, et per annum perseveravit cometes ; modò cùm ante defectionem, primique belli motus, ad diem festum azymorum populo conveniente (octavus autem dies erat aprilis mensis) nonâ horâ nocturnâ, circum aram itemque templum tantum lumen effulsit, ut clarissimus dies putaretur : et hoc usque ad mediam permansit horam. Quod imperitis quidem bonum augurium esse videbatur : sacrorum verò peritis, priusquàm eveniret, statim dijudicatum est. Eodemque festo die etiam bos cùm ad hostiam duceretur, agnum in medio fani peperit. Orientalis autem porta interioris templi, cùm esset ænea atque gravissima, et sub vesperam vix à viginti viris clauderetur, serisque ferro vinctis obseraretur, pessulosque altos haberet in saxeum limen demissos uno perpetuo lapide fabricatum, visa est noctis horâ sextâ sponte patescere : his autem curriculo per custodes templi magistratui nuntiatis, ascendit ille, vixque eam potuit claudere. Verùm et hoc iterùm ignaris quidem signum optimum videbatur, Deum namque bonorum portam aperuisse dicebant. Prudentiores verò templi tutamen sponte suâ dissolutum iri cogitabant : et hostium donum esse, portas aperiri : solitudinemque illo ostento signari inter se pronuntiabant. Post dies autem festos diebus paucis, vigesimo primo die mensis maii, visio quædam apparuit fidem excedens : pro fabulâ autem fortasse quod dicturus sum haberetur, nisi qui viderunt superessent, et clades dignæ præsagiis secutæ fuissent. Namque ante solis occasum visi sunt per inane ferri currus totis regionibus, et armatæ acies tranantes nubila, et civitati circumfusæ. Festo autem die, quem Pentecosten vocant, nocte Sacerdotes intimum templum more suo ad divinas res celebrandas ingressi, primùm quidem motum quemdamque strepitum senserunt : posteà verò subitam vocem audière, quæ diceret, Migremus hinc. Quod autem his horribilius fuit, Jesus quidam, filius Anani, plebeius et rusticus, quadriennio priùs quàm bellum gereretur, in summâ civitatis pace atque opulentiâ, cùm ad festum diem venisset, quo ategias in honorem Dei componi in templo ab hominibus mos est, repentè exclamare cœpit : Vox ab Oriente : vox ab Occidente ; vox à quatuor ventis : vox in Hierosolymam et templum ; vox in maritos novos novasque nuptas ; vox in omnem hunc populum : atque hæc interdiù noctuque clamitans omnes civitatis vicos circuibat. Nonnulli autem virorum insignium, adversum omen indignè ferentes, corripiunt hominem, multisque verberibus afficiunt. Ille autem neque pro se, nec ad eos qui se mulctabant, secretò quidquam locutus, eadem quæ priùs vociferans perseverabat. Magistratus autem rati, quod erat verum, magis divinum esse hominis motum, ducunt eum ad Romanorum Præfectum : ubi plagis usque ad ossa laceratus, neque supplex cuiquam fuit, neque lacrymavit : sed ut poterat inclinans maximè flebiliter vocem ad singulos ictus respondebat : veh, veh Hierosolymis. Albino autem interroganti (is namque Judex erat) quis esset, vel undè ortus, aut cur ista diceret ; nihil retulit. Non priùs autem cessavit à luctu miseræ civitatis, donec eum Albinus furere judicatum dimisit. Ille autem ad belli usque tempus neque adibat quemquam civium, neque loqui visus est : sed quotidie velut orationem quamdam meditatus, Veh, veh Hierosolymis querebatur. Sed neque imprecatus est cuiquam, cùm in dies singulos mulctaretur, nec

I. Probatur-ne ex hâc Danielis prophetiâ Christum Jesum esse Messiam ?

R. Probatur et luculentissimè quidem. Cohærent enim verba omnia prophetiæ cum Christo ; nec est alius cui accommodari queant. Id liquidò constabit ex nudâ expositione verborum quibus constat prophetia, quam hic subjicere juvat.

victum. efferentibus benedicebat : sola verò ejus responsio ad omnes erat, Triste præsagium. Maximè autem diebus festis vociferabatur : idque per annos septem et quinque menses continuos faciens, neque voce raucior fuit, neque delassatus est ; donec, obsidionis tempore, ipsâ re perspectis auguriis ipse quievit. Supra murum enim circumiens iterùm, Veh, veh, civitati ac fano ac populo, voce maximâ clamitabat. Cùm autem ad extremum addidit, Veh etiam mihi, lapis tormento missus eum statim peremit, animamque adhuc omnia illa lugentem dimisit. Hæc si quis reputet, profectò inveniet, Deum quidem hominibus consulere, modisque omnibus prænonstrare quæ sint eorum generi salutaria : ipsos autem ob dementiam suam malis voluntariis interire... Judæi post Antoniam captam, quadratum fanum fecerant : cùm in sacris libris scriptum haberent, capiendam civitatem ac templum, si fanum quatuor angulis esset effectum. Sed quod maximè eos ad bellum excitaverat, responsum erat ambiguum, itidem in sacris libris inventum, quòd eo tempore quidam esset ex eorum finibus orbis terræ habiturus imperium : id enim illi quidem quasi proprium acceperunt, multique sapientes interpretatione decepti sunt.

CICERO *Lib.* 2. *de Divinatione n.* 165. *pag.* 279. *edit. Roberti Stephani in fol. ann.* 1538. Sibyllæ versus observamus, quos illa furens fudisse dicitur, quorum interpres nuper falsâ quâdam hominum famâ dicturus in Senatu putabatur : eum quem reverà Regem habebamus, appellandum quoque esse Regem, si salvi esse vellemus.

VIRGILIUS *Eclogâ IV.*

Ultima Cumæi venit jam carminis ætas :
Magnus ab integro seclorum nascitur ordo...
Jam nova progenies cœlo demittitur alto, etc.

CORNEL. TACITUS *Lib.* 5. *Histor. c.* 13. Evenerant prodigia, quæ neque hostiis, neque votis piare fas habet gens superstitioni obnoxia, religionibus adversa. Visæ per cœlum concurrere acies, rutilantia arma, et subito nubium igne collucere templum. Expansæ repentè delubri fores, et audita major humanâ vox, Excedere Deos : simul ingens motus excedentium. Quæ pauci in metum trahebant : pluribus persuasio inerat, antiquis Sacerdotum litteris contineri, eo ipso tempore fore, ut valesceret Oriens, profectique Judæâ rerum potirentur : quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant. Sed vulgus, more humanæ cupidinis, sibi tantam fatorum magnitudinem interpretati, ne adversis quidem ad vera mutabantur.

SUETONIUS, *Vitâ Augusti, n.* 94. *circa initium*... Denuntiabatur Regem populo Romano naturam parturire.

In Vitâ Vespasiani, n. 4. Percrebuerat Oriente toto vetus et constans opinio : esse in fatis, ut eo tempore Judæâ profecti rerum potirentur.

Cap. 5.... Apud Judæam Carmeli Dei oraculum consulentem ita confirmavêre sortes, ut quidquid cogitaret, volveretque animo, quamlibet magnum, id esse proventurum. Et unus ex nobilibus captivis Josephus, cùm conjiceretur in vincula, constantissimè asseveravit fore ut ab eodem brevi solverentur, verùm jam Imperatore.

Doctissimus BOSSUETUS, *Meldensium Episcopus, in secundâ parte Commentarii universæ histor. cap.* 23. Sic certissimo eo signo experrecti (*Judæi*) crediderunt novum eum Regem, cujus imperio cunctæ gentes subjiciendæ erant, brevi adventurum. Id divulgatum est, atque in omni Oriente creditum, brevi è Judæâ totius orbis devictores erupturos. Hæc fama à Tacito et Suetonio, quasi constans opinio, pervetusto oraculo, in sacris Judææ gentis Scriptis jacente, nixa refertur. Quod Josephus

Expositio litteralis Prophetiæ.

(*Dan.* IX. 24.) *Septuaginta hebdomades*, annorum scilicet; *abbrevitatæ sunt*, hoc est, determinatæ et ad breve hoc annorum 490. spatium redactæ; *super populum tuum*, hoc est, super populum Judaïcum, qui jam ob reprobationem futuram non ampliùs populus Dei dicitur; *et super urbem sanc*

iisdem verbis recitat, atque ut Judæi iisdem contineri litteris asserit: quorum auctoritas in omni Oriente valida. Sed Judæi, ad ea quæ sibi conducibilia et propter se facta esse credebant, aptanda perspicaciores, Messiæ tempora suis detrimentis et occasu à Jacob designato, cognoverunt: sic rectè de suo statu cogitantes, neque vanis ambagibus se implicantes, eodem tempore quo advenit, eum esse venturum crediderunt. Sed, ô humanæ mentis miram imbecillitatem! ô superbiam errorum fontem inexhaustum! his superbis vera magnitudo, quæ in abjectione Salvatoris latebat, haud affulsit. Regem instar Regum terræ volunt: quapropter primi Herodis adulatores, ejus magnitudine et magnificentiâ (is, licet tyrannide infamis, Judæam tamen ditaverat) obstupefacti, eum Regem esse promissum dixerunt. Hinc Herodianorum hæresis ab omnibus nota, exorta.

Le R. P. Pezron, *Préface sur l'Histoire Evangel.* Les Juifs, hommes grossiers et charnels, se sont imaginé que leur *Messie* serait Roi terrestre, mais un Roi revêtu, plus que Salomon, de puissance et de gloire, qui assujettirait toutes les nations, et qui les rendrait victorieux de tous leurs ennemis. Ils ont regardé comme tels les *Chaldéens*, qui ont ruiné leur premier temple sous *Nabuchodonosor*: et ensuite les Grecs, qui ont si horriblement profané le second sous *Antiochus* Epiphanès. Cependant nous ne lisons pas que les Juifs, parmi ces ruines et ces profanations, aient alors attendu le Messie, parce qu'ils voyaient par les Ecritures, que son temps n'était pas encore arrivé. Mais quand ils virent que Pompée, après avoir soumis la Syrie, et plusieurs autres Provinces, était entré avec ses troupes dans la Ville Sainte; qu'il avait pris, après trois mois de siége, le temple de Dieu; et qu'il avait violé par des massacres et des sacriléges la majesté de ce lieu auguste: dès lors ils commencèrent à dire et à croire que le *Christ* allait bientôt se manifester. Ils le crurent avec d'autant plus de raison, que les temps marqués pour sa venue dans les Prophéties, n'étaient pas éloignés; et là-dessus ils l'attendirent, comme le vengeur de ces profanations, et le restaurateur de leur liberté; car Pompée les avait rendus tributaires aux Romains.

Le bruit du *Messie* qu'ils attendaient, se répandit alors dans la Judée et dans la Syrie: il portait, qu'il allait naître un Roi, qui dominerait à toute la terre, car c'était là l'idée qu'ils s'en étaient formée. Ce bruit passa de l'Asie à Rome peu de temps avant la naissance d'Auguste, car il naquit neuf ou dix mois après la prise de Jerusalem et la profanation du temple de Dieu: et ce fut là-dessus qu'on crut alors publiquement, que *la nature allait donner un Roi au peuple Romain.* Tout le Sénat en fut dans une telle épouvante, qu'il donna un Arrêt, par lequel il fut défendu d'élever aucun des enfans qui naîtraient cette année-là, marquée du Consulat d'*Antoine* et de *Cicéron.* Mais les personnes de qualité, dont les femmes étaient grosses, empêchèrent par leur crédit, que l'Arrêt du Sénat ne fût exécuté. Ce ne sont pas là des fables inventées à plaisir, car tout ceci est rapporté dans Suetone; il l'avait pris de Julius Marathus, qui ayant été affranchi d'*Auguste*, avait exactement écrit son histoire.

Au reste, le bruit venu de la Judée, sur lequel on crut alors ces choses étonnantes, était celui-là même dont parle l'Historien des Cesars, dans la vie d'un autre Empereur. Il assure que dans tout l'Orient c'était une opinion *ancienne et constante*, que les sacrés Oracles promettaient dans ce temps-là l'empire du monde à ceux qui viendraient de la Judée. Josephe parlant de cela, dit que cette prédiction était couchée dans les Livres saints, et que les Juifs l'interprétaient de leur

tam tuam, urbem Jerusalem; *ut consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum :* duplex hic sensus : primus, ut prævaricatio et peccatum accedant ad cumulum, scilicet per occisionem Christi ; secundus, ut per Christi mortem tollatur de medio peccatum et prævaricatio : juxta quem sensum verba hæc idem sonant quod sequentia, *Et deleatur iniquitas*, per eum de quo in Evangelio (*Joan.* I. 29.) dici-

nation, qui, sortant de la Judée, devait étendre sa domination dans tout l'Univers. Ce grand bruit d'un Roi qui allait naître, et qui devait commander à toute la terre, n'était proprement fondé que sur celui que les Juifs répandirent alors dans tout l'Orient de l'avénement prochain du *Messie*. C'est une chose constante, et je vois que tous les Savans en tombent d'accord. On attendait donc le Christ en ce temps-là dans le pays de Judée, c'est un fait qu'on ne peut contester.

Cette attente du peuple Juif, outre qu'elle était appuyée sur les prédictions des Prophètes qui allaient s'accomplir, avait encore quelque fondement dans les Oracles des Sibylles : et c'était la cause pourquoi l'Apôtre saint Paul, au rapport de Clément d'Alexandrie, en conseillait la lecture aux Gentils, qu'il tâchait d'attirer à la foi. Elles parlaient assez ouvertement du règne et de l'avénement du Messie, et comme ce qu'elles en disaient était mêlé avec des choses qui touchaient et Rome et l'Egypte, cela ne laissa pas de troubler encore les plus grands et les plus zélés d'entre les Romains. Cela est si vrai, que cinq ou six ans après que Pompée eut pris Jerusalem, *Ptolémée* Aulète Roi d'Egypte, s'étant refugié à Rome, (car ses propres sujets l'avaient chassé du Trône,) il y eut de grandes contestations dans le Sénat touchant son rétablissement. *C. Caton*, alors Tribun du peuple, s'y opposa de toutes ses forces ; il alléguait pour raison principale que les livres des Sibylles menaçaient Rome de très-grands malheurs, si l'on entrait dans l'Egypte avec une armée de Romains. Lucain nous apprend, dans sa Pharsale, que c'était la *Sibylle Cumée* qui annonçait ces choses fatales et étonnantes ; et l'on voit par plusieurs endroits de Cicéron, qui était alors du nombre des Sénateurs, et qui se remua beaucoup sur cette affaire, que la prédiction d'un Roi qui devait dominer à tout l'Univers fut la chose qu'on craignit le plus.

Cette crainte n'était point vaine, ni imaginaire ; car dans la Sibylle il y avait un oracle, et on le voit encore aujourd'hui, qui portait, sans énigme et sans obscurité, que quand Rome aurait assujetti l'Egypte, alors *le grand Règne d'un Roi immortel* paraîtrait sur la terre ; que *ce Roi serait saint*, et qu'il aurait l'empire de tout l'univers. L'Oracle ajoutait, ce qu'on ne saurait lire sans étonnement, qu'en ce temps-là l'on verrait une haine implacable parmi les Latins ; et que trois hommes d'entre eux, par un destin fatal, perdraient Rome et la République. La religion de cet Oracle empêcha alors qu'on ne rétablît Ptolémée dans l'Egypte : mais elle fut depuis violée par Jules César. Il y porta ses armes incontinent après la mort de Pompée ; il entra dans la ville d'Alexandrie, auprès de laquelle il pensa périr, et donna à Cléopâtre ce fameux royaume. Jamais la république romaine ne souffrit de plus horribles divisions, et ne fut frappée de plus grands malheurs, selon la prédiction de l'Oracle. Car alors trois *Latins*, c'est-à-dire, trois Romains, qui étaient *Octavien*, *Antoine*, et *Lepidus*, formèrent le Triumvirat, qui fut le coup fatal de la République. Chose étonnante ! par-là *Octavien César* se rendit maître de l'empire, et à peine eut-il assujetti l'Egypte par la force de ses armes, que le *Messie*, appelé le *Christ*, parut sur la terre. C'était sans doute ce *Roi saint et immortel* prédit dans la Sibylle, qui devait tenir l'empire de l'Univers, et qui le devait posséder *durant tous les siècles.*

Observez, je vous prie, (car ces choses bien loin d'être inventées, sont étonnantes et prodigieuses,) que ce Roi immortel n'a paru dans le monde qu'après que le *sceptre*, c'est-à-dire, la puissance souveraine

tur, (*Ecce qui tollit peccatum mundi ;*) *Et adducatur justitia sempiterna*, per Christi resurrectionem : nam ut ait Apostolus (*Rom.* IV. 25.) (*Traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostrum :*) *Et impleatur visio et prophetia* omnis quæ de Christo est ; juxta illud Christi ipsius (*Luc.* XXIV. 44.) (*Necesse est impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi, et Prophetis, et Psalmis de me.*) Ipseque jam jam moriturus in cruce, ait : (*Joan.* XIX. 30.) (*Consummatum est :*) id est, adimpleta est visio omnis et prophetia. *Et ungatur Sanctus Sanctorum*, id est, mittatur Christus hominibus, juxta illud Isaïæ LXI. quod Christus in se impletum fuisse declaravit ; (*Luc.* IV. 18.) (*Spiritus Domini super me : propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde... prædicare annum Domini acceptum, et diem retributionis.*)

(*Dan.* IX. 25.) *Scito ergo et animadverte.* Hactenùs Angelus totam prophetiam Danieli significavit in genere ; nunc distinctiùs et enucleatiùs exponit ; ideôque majorem attentionem postulat.

Ab exitu sermonis ut iterùm ædificetur Jerusalem, id est, ab anno vigesimo Artaxerxis Longimani, à quo obtinuêre illo ipso anno Judæi edictum iterùm ædificandi Jérusalem, de quo suprà (*Part.* I. *Sect.* I. *C.* 4. §. 20.) diximus.

Usque ad Christum Ducem ; id est, usque ad Baptismum Christi ; quo tempore Jesus Christus Ducem se populi et Messiam exhibuit : nam ad hæc tempora latuit, nec manifestavit gloriam suam hominibus.

Hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ erunt ; hoc est, hebdomades sexaginta novem annorum, quæ annos efficiunt quadringentos octoginta tres, qui reverà effluxerunt ab anno vigesimo Artaxerxis Longimani ad Christi Baptismum ; ut videre licet in chronologiis fusioribus Usserii,

eut été ôtée d'entre les mains des Juifs, selon la célèbre prédiction du Patriarche Jacob. Or cette puissance suprême leur fut ravie par deux de ceux qui composaient le *Triumvirat*, j'entends Marc-Antoine, et Octavien, qui portait le nom de César. Ils en revêtirent *Hérode*, Idumén ou Ascalonite, en le déclarant Roi de la Judée ; et ce fut par cette investiture que le Sceptre de Juda fut transféré à un étranger. Le *Messie* dut donc paraître alors ; il parut en effet sous l'empire d'Auguste, et sous le règne de ce même *Hérode :* car la prophétie de Jacob portait ces paroles : *Le sceptre ne sera point ôté de Juda, ni le Prince de sa postérité, jusqu'à ce que celui qui doit être envoyé, soit venu, et c'est lui qui sera l'attente des Nations.* (*Gen.* XLIX. 10.) Cette occurrence, ou, pour mieux dire, cet enchaînement de faits prodigieux, qui, comme l'on voit, ont tous eu quelque rapport au *Messie*, ne sont-ce pas des preuves certaines de son avénement ? Car enfin, qu'on lise toutes les histoires des Juifs, des Grecs, et des Romains, on ne verra point qu'avant le siècle d'*Auguste*, on ait jamais attendu le *Messie :* et si après ce siècle les Juifs ont orné quelques-uns de ce titre, ils ont aussitôt reconnu que c'étaient des fourbes et des imposteurs. Il n'y en a donc point eu, et il n'y en aura jamais de véritable hors *Jésus* fils de Marie, né en Bethléem, selon les Prophètes ; mais né sous le règne d'Auguste, lorsque tout le monde jouissait de la paix.

Petavii, Lanceloti, qui sacram chronologiam videntur omnium accuratissimè tractasse.

Et rursùm ædificabitur platea in angustiâ temporum; hoc est, post edictum quod vigesimo anno regni sui Artaxerxes Longimanus Judæis concessurus est, muri Jerusalem iterùm ædificabuntur; sed *in* tantà *angustiâ temporum*, impedientibus nimirùm hostibus populi Judaïci, ut muros unâ manu construere, gladium alterâ manu ad defensionem tenere cogendi sint; quod et factum esse suprà (*Part.* 1. *Sect.* 1. *C.* 4. §. 20.) advertimus.

(*Dan.* IX. 26.) *Et post hebdomades sexaginta duas* supra septem, de quibus superiùs dixit *hebdomades septem et hebdomades sexaginta duæ erunt.* Igitur post hebdomades sexaginta duas supra septem, hoc est, post hebdomadam sexagesimam nonam transactam, et hebdomadà septuagesimâ jam inchoatà, ut infrà distinctiùs declarabit, *Occidetur Christus*, cruci affigetur.

Et non erit ejus populus, qui eum negaturus est; hoc est, populus Judaïcus, qui hunc traditurus est Pontio Pilato crucifigendum, clamando: (*Joan.* XIX. 15.) *Tolle, tolle, crucifige eum, non habemus Regem nisi Cæsarem.*) Populus ergo Judaïcus, qui sic Christum negaturus est, ab eo reprobabitur, nec ampliùs erit populus Dei.

Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo. In pœnam tanti sceleris populus Romanus, suo duce Tito Vespasiani Imperatoris filio, urbem et templum Jerusalem funditùs evertet.

Et finis ejus vastitas, civitatis nimirùm, et religionis, et templi, et populi.

Et post finem belli statuta desolatio; hoc est, post finem hujus belli populus, ut à Domino constitutum est, desolabitur, dissipabitur, et per omnes terræ regiones dispergetur, in statum pristinum nunquam restituendus, ut infrà mox patebit.

(*Dan.* IX. 27.) *Confirmabit autem pactum multis hebdomada una;* hoc est, hebdomada septuagesima, quæ et ultima, præ cæteris est notatu digna; quia in serie hujus hebdomadæ multi tùm ex Judæis, tùm ex gentibus misericordiam consequentur, et confirmationem pacti Deum inter et homines per Christum iterùm sanciendi. Nam Christus multos ex Judæis ad se adducet per prædicationem et miracula tribus quatuorve prioribus annis hujus hebdomadæ à se perpetrata. *In medio hebdomadæ;* hoc est anno quarto, pactum Deum inter et homines morte suâ et fuso sanguine novum constituet et confirmabit, et reliquis hebdomadæ annis, misso in Apostolos Spiritu sancto, multos tam ex Judæis quàm ex gentibus ad se trahet.

Et in medio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium; hoc

est, evacuabuntur omnes hostiæ, omnia sacrificia legis Mosaïcæ, succedente sacrificio vero, cujus vetera hæc erant solùm umbra et figura. Christus occidetur in medio hebdomadis : in medio, inquam, nam baptizatus est, ut jam diximus, initio hebdomadis septuagesimæ ; annos tres cum mensibus tribus quatuorve Evangelium annuntiavit, dein crucifixus est. Itaque in ipso anno hebdomadis septuagesimæ quarto, proindèque in medio hebdomadis, mortuo Christo, defecit hostia et sacrificium.

Et erit in templo abominatio desolationis. Hoc ipsum Christus Judæis prædixit, impletumque est dùm obsideretur à Romanis Jerusalem : tunc enim visa sunt in templo Dei, Idolorum insignia, quæ à Romanis circumferebantur : templumque aliis modis pluribus, referente Josepho Scriptore Judæo, profanatum est. (F)

(F) FLAV. JOSEPH. *de Bello Jud. lib.* 4. *cap.* 5. Ananus... equidem, inquit, mori potiùs deberem, quàm Dei domicilium videre tantis refertum piaculis, atque inaccessa et sancta loca sceleratorum pedibus frequentari.

Lib. 5. *cap.* 2. Vetus enim quidam sermo ferebatur, tunc demùm civitatem captum iri, Sancta quoque flammis exurenda esse lege belli, cùm seditio fuisset exorta, fanumque Dei propriæ manus antè violassent : quibus Zelotæ, nihil de eorum fide dubitantes, ministros se præbuerunt.

Lib. 6. *cap.* 1. Horum singulos Zelotæ non exigui sequebantur : occupatoque interiore templi aditu, super ejus portas in sacris foribus arma ponunt : et abundare quidem se suis necessariis confidebant. Sacrarum enim rerum copia suppetebat, nihil impium existimantibus.... totumque polluebatur cædibus templum... Quippè balistis et non paucis lanceis utebatur, saxorumque tormentis : quibus non solùm bellantes ulciscebatur, sed multos etiam sacra celebrantium perimebat. Quanquam enim ad omne impietatis genus rabidi ferebantur, tamen eos, qui sacrificare cuperent recipiebant, cum suspicione et custodibus indigenas perscrutando... Missilia namque machinarum, vi ad aram usque templumque pervenientia, in Sacerdotes sacra celebrantes cadebant : ac multi, qui properantes ab ultimis finibus terræ ad sanctissimum locum venissent, ante ipsas hostias procubuerunt, aramque universis Græcis et Barbaris adorandam, suo sanguine imbuêre. Indigenis autem mortuis alienigenæ, ac Sacerdotibus profani miscebantur : perque atria divina, stagnum fecerat diversorum cadaverum sanguis. Quid tantum passa es, ô miserrima civitas à Romanis, qui tua intestina scelera purgaturi flammis introière? Jam enim Dei locus non eras, neque manere poteras, domesticorum funerum facta sepulcrum, et quæ fanum civili bello tumulum constitueras.

Cap. 4. *pag.* 910. Azymorumque instante die,.... Eleazarus quidem cum sociis portam subaperiens, introire cupiebat ex populo qui templum adorare cuperent. Joannes autem die festo ad protegendas insidias usus est : et suorum quosdam ignotiores, armis sub veste latentibus instructos, quorum plerique impuri erant, occultè inter alios fani occupandi gratiâ submittit. Illi autem postquàm intravêre, vestimentis abjectis, subitò armati apparuerunt. Magna verò statim turba circa templum ac tumultus erat, cùm alienus quidem à seditione populus, omnibus sine discrimine putaret, Zelotæ verò sibimet solùm insidias comparatas. Verùm hi quidem relictâ portarum custodiâ, et alii ex propugnaculis desilientes, priusquàm manus consererent, in templi cloacas confugêre. Populares autem ad aram delati, et circum templum appulsi conculcabantur, cùm lignis passim ferroque cæderentur. Multos autem occisorum inimici privato odio, quasi diversæ factionis socios interficiebant : et quicunque antehàc insidiatorem aliquem offenderat, tunc agnitus quasi Zelotes ducebatur ad mortem.

(*Dan.* IX. 17.) *Et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio :* hoc est, Judæorum strages, dispersio, reprobatio ad finem seculorum perseverabit. Idipsum præ-

Cap. 16. *pag.* 940. Joannes autem, ubi rapinæ ex populo defuère, ad sacrilegium sese convertit : multaque donaria templi retinens, multaque vasa divinæ rei ministerio necessaria, crateras, et lances, et mensas, ne urceolis quidem abstinuit, quos Augustus ejusque uxor miserat. Romanorum quidem Imperatores honoraverunt semper templum atque ornaverunt : tunc autem Judæus etiam alienigenarum dona distrahebat : ad socios autem dicebat, sine metu divinis abuti debere, qui pro Deo, qui pro templo militarent, et ex ipso alii : propterèaque sacrum vinum, et oleum, quod Sacerdotes sacrificiis reservabant, totum erat effudisse. Namque in templo et multitudini distribuit, et illi sine horrore ungebantur, et potabant. Non equidem recusabo dicere, quæ dolor jubet. Puto si Romani contra noxios venire tardassent, aut hiatu terræ devorandam fuisse civitatem, aut diluvio perituram, aut fulminum ac Sodomæ incendia passuram : multò enim magis impiam progeniem tulit, quàm quæ illa pertulerat.

Lib. 7. *cap.* 4. *p.* 949. Cum lacrymis atque ululatu seditiosos rogabant, primò quidem ut in civitatem Romanos susciperent, patriamque servarent : si hoc displiceret, saltem de fano exirent, templumque sibi liberarent : nec enim ausuros sine maximâ necessitate Romanos ignem sanctis immittere. His illi magis adversabantur, multaque in transfugas vociferati convicia, supra sacras portas jacula et balistas et saxorum disposuêre tormenta, ut omne quidem circùm fanum spatium multitudine mortuorum sepulchro, templum verò ipsum castello simile videretur. In loca verò sancta et inaccessa, cum armis adhuc et manibus Gentili cæde calentibus insiliebant : et ad hanc processère legis injuriam, ut quam Judæos indignationem oporteret exercere, si hæc Romani admitterent, eà tunc in Judæos propria sacra temerantes, uterentur Romani milites. Nemo sanè fuit eorum qui non cum honore templum aspiceret, atque adoraret, latronesque optaret, antequàm immedicabile malum contingeret, pœnitere. Titus autem dolens vicem eorum, iterùm Joannem ejusque socios increpabat, dicens : Nonne vos, ò sceleratissimi, cancello sanctum locum protexistis? Nonne litteris Græcis ac nostris incisas tabulas constituistis, quibus ne septa cuiquam transgredi liceret edicitur? Nonne eos qui transissent, quamvis Romanus quis esset, vobis necare permisimus? Quid igitur in eo etiam mortuos conculcastis, ò nocentissimi? aut cur templum et externi et Gentilis sanguinis confusione polluistis?

Cap. 5. *pag.* 952. Porticus etiam enim parte, quæ ab Aquilone in Orientem pertinens Antoniæ jungebatur, incensâ, deindè ad XX. ferè cubitos abrupère, immisso sanctis incendio manibus suis. Biduo autem post, prædicti mensis vicesimo et quarto die, Romani porticum inflammavère, et usque ad quartum decimum cubitum igne progresso, Judæi similiter culmen abjiciunt, neque omninò recedentes ab operibus, et Antoniæ continentiæ dirimentes, cùm liceret eis ac deberent incendium prohibere. Itaque immisso igne, cursum ejus otiosè pro suâ utilitate metiebantur.

Cap. 8. *p.* 958. Circum aram quidem ingens mortuorum numerus congerebatur : per gradus verò templi, et sanguis multus profluebat, et eorum corpora, qui suprà ceciderant, delabebantur. Cæsar autem, ubi neque impetum insanientium militum continere poterat, et flamma dominabatur, introì cum rectoribus ingressus, et sanctum templi, et quæcunque illic erant aspexit.

Hæ sunt procul dubio abominationes quæ prædictæ fuerant à DANIELE *Propheta, immò ab ipso Domino,* MATTH. XXIV. 15. MARC. XIII. 14. *Ea tamen vaticinia de aquilis, quas Romani in suis vexillis præferebant, interpretatus est doctissimus* BOSSUETUS ; *sed minùs probabiliter, si quidem in loco sancto, id est, in templo non introductæ sunt. Suam verò opinionem stabilire nititur eruditissimus Episcopus parte* 2. Comment. in univers. Histor. *cap.* 22. *his verbis :* (*Christus*) priscis vaticiniis, quorum Interpres, ut

nuntiavit Paulus Apostolus ; (G) et impletum cernimus. Et quidquid exindè tentaverint Judæi, nunquam potuerunt vel Jerosolymam recuperare , vel iterùm ædificare templum, adjuvantibus licèt et omni ratione faventibus Imperatoribus Ethnicis in odium Christianæ Religionis , ut de Juliano Apostatâ referunt non Christiani solùm , sed et Ethnici scriptores coætanei. (H)

finis erat, innixus , locum Danielis recolens , hæc palàm dicit : (*Matth.* XXIV. 15.) *Cùm ergo videritis abominationem desolationis , quæ dicta est , à Daniele Prophetâ , qui legit intelligat , stantem in loco sancto* , aut, ut apud Marcum (XIII. 14.) *habetur Stantem ubi non debet , tunc , qui in Judæâ sunt , fugiant ad montes.* Idem divinus Lucas (XXI. 20.) aliis verbis : *Cùm videritis circumdari ab exercitu Jerusalem , tunc scitote , quia appropinquat desolatio. Tunc qui in Judæâ sunt , fugiant ad montes.*

Alter Evangelista alterius locum explicat. Hæc à Daniele prænuntiata desolatio , idem est ac exercitus Jerosolymam circumdantes. Hæc loci hujus Patrum genuina interpretatio. ORIGENES *Tract.* 29. *in Matth.* S. AUG. *Epist.* 80. *ad Hesych.*

Verbum abominationis , in usu Scripturæ Idolum sonat. Et quis nescit ab exercitibus Romanis Deorum et Cæsarum imagines gestari solitas fuisse ? Et quia terram sanctam Idolorum expertem , juxta divinum præceptum , esse oportebat , ab eâ vexilla Romana exulabant.

Etiam historiis compertum est, quandiù à Romanis Judæis aliquantulùm gratiæ fuit appositum , sibi ostentata non fuisse. Propterea Vitellius hanc provinciam , Arabiæ bellum illaturus , trajiciens , exercitum absque vexillis , traduci jussit. Sed tempore ultimi belli Judaïci , genti , quàm è medio sublatam volebant Romani , haud parcitum. Sic tunc obsessa Jerosolyma , tot idolis , quot vexillis Romanis circumdabatur. Nec tantoperè abominatio in loco , ubi esse non debebat , apparuit : id est , in terrâ sanctâ , et circa templum.

(G) ACT. XIII. 40. Videte ergo ne superveniat vobis quod dictum est in Prophetis. 41. (*Habac.* I. 5.) Videte contemptores , et admiramini , et disperdimini : quia opus operor ego in diebus vestris , opus quod non credetis , si quis enarraverit vobis.

(H) S. GREG. NAZIANZ. *Orat.* 4. *advers. Julianum non longè ab initio.* Julianus Judæorum nationem in nos immisit , tùm veteri eorum levitate , tùm inveterato nostri odio in ipsorum pectoribus flagrante , ad id quod moliebatur perficiendum adjutoribus usus ipsis , nimirùm in patriam redire , ac templum instaurare , patriorumque rituum vigorem renovare... Ut verò sævo turbine , ac repentino æstuantis terræ tremore compulsi , ad propinquum quoddam templum perrexerunt partim orationis causâ... Hoc autem uno jam ore referunt ac pro certo habent , quòd eos , summâ vi atque contentione ingressum sibi aperire conantes , ignis è templo occurrens inhibuit , eosque partim excussit et absumpsit , ut simile quoddam ipsis quod Sodomitis acciderit , aut etiam quod Nadab et Abiu , qui inusitato more et thus adoleverunt et oppressi sunt ; partim præcipuis corporis partibus truncatos , vivam columnam divinæ adversùs peccatores comminationis et monitionis reliquit.

S. CHRYSOST. *Homil.* 4. *in Matth. p.* 35. Sub Principe Juliano , qui omnes impietate superavit , signa frequenter ostensa sunt. Judæis enim Templum Hierosolymis reædificare conantibus , de fundamentis ignis exiliens , à cœptâ illos ædificatione deterruit.

AMMIANUS MARCELLINUS *lib.* 23. *c.* 1. Julianus (Apostata) Imperii sui memoriam magnitudine operum gestiens propagare , ambitiosum quondam apud Hierosolymam templum , quod post multa et interneciva certamina obsidente Vespasiano , posteàque Tito , ægrè est expugnatum , instaurare sumptibus cogitabat immodicis : negotiumque maturandum Alypio dederat... Cùm itaque rei idem fortiter instaret Alypius , juvaretque provinciæ rector , metuendi globi flammarum propè fundamenta crebris assultibus erumpentes , fecère locum exustis aliquoties operantibus inaccessum : hocque modo elemento destinatiùs repellente , cessavit inceptum.

III. Altera Danielis Prophetia.

I. Fuit-ne à Daniele quid aliud de Messiâ prænuntiatum ? *R.* Fuit ; rem accipe. Narrat Propheta revelátum sibi fuisse à Domino mysterium somnii cujusdam quod Nabuchodonosor Rex habuerat. Objecta fuerat Regi dormienti statua quædam magna et terribilis ; cujus caput aureum, pectus autem et brachia argentea, venter et femora ærea, tibiæ ferreæ, pedum quædam pars ferrea, quædam autem fictilis. Hæc viderat Rex ; donec abscissus est lapis de monte sine manibus, et percussit statuam in pedibus ejus ferreis et fictilibus, et comminuit eos. Tunc contrita sunt pariter ferrum, testa, æs, argentum et aurum : lapis autem qui percusserat statuam factus est mons magnus, et implevit terram.

Hoc Regis somnium fuit : hanc autem somnii interpretationem Daniel accepit à Domino.

M. De Tillemont *tom.* 7. *de l'Hist. eccles. Persécution de Julien l'Apostat. art.* 35. (*Julien qui*) s'imaginait pouvoir rendre vaine la Sentence que Jésus-Christ avait prononcée, que ce temple (de Jérusalem) ne se rebâtirait jamais, (*ordonna aux Juifs de le rétablir.*)

Art. 36. Les Juifs commencèrent à travailler dans le même endroit où le Temple avait été autrefois. Ils démolirent ce qui en restait encore, afin de faire un ouvrage tout neuf, et ainsi vérifièrent de plus en plus ce que Jésus-Christ avait prédit, qu'il n'en resterait pas pierre sur pierre : car cela n'était pas encore entièrement accompli en l'an 347, lorsque saint Cyrille faisait ses Catechèses, où il semble prédire cet événement. Ils commencèrent ensuite à creuser la terre pour faire de nouveaux fondemens : mais après qu'une infinité de personnes y avaient travaillé durant tout le jour, la terre retombait la nuit dans ce qu'ils avaient creusé. Ils avaient amassé une quantité prodigieuse de plâtre et de chaux : mais une tempête qui s'éleva tout d'un coup avec des vents très-violens et des tourbillons impétueux, dissipa tout en un moment.

Leur obstination ne cédant pas encore, et la patience de Dieu ne les faisant point rentrer en eux-mêmes ; lorsqu'après avoir creusé les fondemens, ils étaient prêts à bâtir, et la nuit même après laquelle ils devaient commencer, il se fit un grand tremblement de terre, capable d'épouvanter ceux qui avaient le moins de sentiment de Dieu, qui non-seulement jeta bien loin de là toutes les pierres destinées pour les fondemens, mais fit tomber presque tous les édifices d'alentour. Il abattit entr'autres la même nuit divers portiques publics où couchaient un grand nombre de Juifs de ceux qui travaillaient au Temple, et ils furent tous accablés sous les ruines.

Les Juifs... recommencèrent à travailler dès que le tremblement cessa. Mais pendant qu'ils creusaient encore les endroits que le tremblement avait remplis, le feu sortit des fondemens, et s'élançant sur ceux qui travaillaient, il brûla un grand nombre de personnes.

Ceux qui s'enfuirent pour éviter ou ce feu, ou le tremblement, voulurent s'en aller dans une Eglise voisine, les uns pour prier, les autres parce qu'ils ne trouvaient pas de retraite plus proche, et quelques-uns emportés par la foule de ceux qui allaient devant : il y en a qui disent que cette Eglise ne les voulut point recevoir, et que les portes étant ouvertes, ils les trouvèrent fermées par une puissance invisible : mais tout le monde assure, et croit comme une chose très-véritable, que comme ils se poussaient et faisaient des efforts pour entrer dans l'Eglise, il en sortit une flamme qui brûla et consuma entièrement les uns, et fit perdre divers membres aux autres, afin qu'ils fussent des images vivantes de la justice de Dieu sur les pécheurs.

Statua grandis ex variis metallorum generibus conflata Imperium significabat præsertim Regum illorum quibus populus Dei vel jam erat subjectus, vel erat tempore succedente subjiciendus. Aurum Babylonios, Argentum Medos et Persas, Æs Alexandrum Magnum, Ferrum Romanos, qui gentes omnes suo erant Imperio subdituri, Ferrum autem Testâ mistum Seleucidarum et Ptolemæorum imperium, de quibus suprà (*Part.* 1. *Sect.* 1. *Cap.* 4. §. 21.) quod spectaret ad historiam religionis satis diximus, adumbrabant.

De lapide autem abscisso sine manibus hæc habet Propheta (*Dan.* II. 44. 45.) *In diebus autem regnorum illorum, suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur, et regnum ejus alteri populo non tradetur : comminuet autem, et consumet universa regna hæc : et ipsum stabit in æternum. Secundùm quod vidisti, quòd de monte abscissus est lapis sine manibus, et comminuit testam, et ferrum, et æs, et argen-*

Cela n'arriva pas en ce seul endroit. Il y avait dans le bas de l'ancien Temple, une cave entre deux des portiques qui étaient tombés la nuit précédente ; et c'était en ce lieu que les Juifs serraient leurs fers et les autres outils dont ils se servaient pour travailler : comme donc ils étaient accourus dès le point du jour pour voir les corps de ceux qui avaient été accablés sous ces portiques, un globe de feu sortant de la cave, et courant de côté et d'autre dans la place, en tua et brûla un grand nombre ; et la même chose arriva non une, et deux fois, mais très-souvent durant tout ce jour. De sorte que tous ceux qui étaient présens, saisis de frayeur, furent contraints de confesser malgré eux, que Jésus-Christ était le seul véritable Dieu. Socrate ajoute que le feu descendit du ciel, et consuma tous leurs instrumens.

Un événement si considérable en lui-même, et si important pour la gloire de Jésus-Christ, n'est pas seulement attesté par tous les Historiens Ecclésiastiques, comme Rufin, et Theodoret Catholiques, Socrate, et Sozomène qu'on accuse d'être Novatiens, et Philostorge attaché à la Secte d'Eunome ; ni par les principaux des Pères de ce temps-là, comme saint Grégoire de Nazianze dans la Cappadoce, saint Ambroise dans l'Italie, et saint Chrysostôme dans la Syrie, qui sont trois Auteurs Originaux, ensorte que le moins ancien en parlait publiquement vingt ou vingt-cinq ans après, devant un grand nombre d'auditeurs, dont les plus jeunes, comme il le dit, l'avaient pu voir de leurs yeux : Il a encore pour témoins les ennemis mêmes du Christianisme, puisqu'Ammien reconnait avec les autres qu'Alype commis par Julien pour avoir soin de ce bâtiment, s'y employant avec beaucoup d'ardeur, on fut néanmoins contraint de l'abandonner, parce qu'il sortit plusieurs fois des fondemens des globes de flammes qui brûlaient les ouvriers, et rendaient ce lieu inaccessible. Sozomène dit que lorsqu'il écrivait, il y avait encore plusieurs personnes qui avaient appris ce miracle de ceux qui l'avaient vu de leurs yeux ; et qu'après tout il n'en fallait point d'autres preuves que les restes de cette entreprise abandonnée qu'on voyait encore alors à Jérusalem ; comme saint Chrysostôme le témoigne aussi de son temps. On y voyait les fondemens qu'ils avaient creusés, encore tout ouverts, afin qu'on ne pût douter de ce qu'ils avaient voulu faire et de ce que Dieu avait empêché.

Ad alias quas ad Christum hæc Prophetia habet relationes penitiùs cognoscendas, auctores qui de eâ simul et de prophetiâ Jacob scripserunt lege : hos laudavimus suprà litt. (B) *Videsis etiam* PETAVIUM, USSERIUM, *et alios qui* de Chronologiâ *scripserunt, in iis locis in quibus computandis Danielis hebdomadis dant operam.*

tum, et aurum, Deus magnus ostendit Regi quæ ventura sunt posteà. (I)

I. Quis sensus est hujus Prophetiæ ?

R. Sensum accipe ex subjectâ interpretatione verborum singulorum quibus constat Prophetia : simulque adverte quàm luculenter in Christo Jesu adimpleta sint omnia.

In diebus regnorum illorum ; id est, stante adhuc imperio Romanorum, quo, velut ferro cætera omnia imperia conterenda et comminuenda erant, ut prædixerat Propheta.

Suscitabit Deus cœli regnum ; regnum utique Messiæ, regnum Christi. Christus natus est regnante Cæsare Augusto Romanorum Imperatore : mortuus est et resurrexit regnante Tiberio. Regnum ejus sensim crevit regnante Nerone cæterisque Imperatoribus ad Constantinum usque.

Quod in æternum non dissipabitur ; regnum ejus alteri populo non tradetur,... et stabit in æternum. Id ipsum Gabriel Angelus Mariæ virgini significavit loquendo de Christi regno. (*Regnabit in domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis.*) (*Luc.* I. 32. 33.)

Comminuet autem et consumet universa regna hæc. Christus gentes omnes, Reges universos suo subjecturus erat imperio, maximè verò eos de quibus speciatim mentio fit in hâc prophetiâ. Jam pridem id de Babyloniis, Syris, Græcis, Ægyptiis, Romanis Regibus adimpletum est. Alios item subjiciet, (*Joan.* III. 35.) (*omnia* enim *dedit* pater *in manu ejus*) juxta illud Psalmi II. 8. *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.* 9. *Reges eos in virgâ ferreâ, et tanquam vas figuli confringes eos.* 10. *Et nunc Reges intelligite... erudimini ,...* 11. *servite Domino.*

Secundùm quòd abscissus est lapis sine manibus et comminuit testam, etc. Christus lapidi comparatur sæpiùs in Scripturis. Dicitur lapis angularis. (K) (*Bibebant* Judæi, inquit Apostolus, (1. *Cor.* X. 4.) *de spiritali, consequente eos petrâ, petra autem erat Christus.*) Hic *lapis abscissus de monte sine manibus* percussit et contrivit omnia regna. Quòd omnia regna contriverit, jam diximus. Quòd abscissus sit de monte

(I) Daniel. II. 37. Tu rex regum es : et Deus cœli, regnum, fortitudinem, et imperium, et gloriam dedit tibi : 38. Et omnia in quibus habitant filii hominum, et bestiæ agri : volucres quoque cœli dedit in manu tuâ, et sub ditione tua universa constituit : tu es ergo caput aureum. 39. Et post te consurget regnum aliud minus te argenteum : et regnum tertium aliud æreum, quod imperabit universæ terræ. 40. Et regnum quartum erit velut ferrum. Quomodo ferrum comminuit et domat omnia, sic comminuet et conteret omnia hæc. 41. Porrò quia vidisti pedum et digitorum partem testæ figuli, et partem ferream : regnum divisum erit, quod tamen de plantario ferri orietur, secundùm quod vidisti ferrum mistum testæ ex luto. 42. Et digitos pedum ex parte ferreos, et ex parte fictiles ; ex parte regnum erit solidum, et ex parte contritum. 43. Quod autem vidisti ferrum mistum testæ ex luto, commiscebuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicut ferrum misceri non potest testæ. *Cætera in ipso textu suprà relata sunt.*

(K) Psal. CXVII. 22. Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli.

sine manibus, patet ex eo quòd Christus de cœlo missus genitus est ex Mariâ virgine sine patre. Crevit autem sensim et sine humano auxilio Christi regnum; imò frementibus et adversantibus omnibus Regibus et Principibus terræ, paulatim diffusum est per universum orbem, non armorum vi, non humanâ industriâ, non Apostolorum eloquentiâ, sed fuso sanguine Martyrum et ad seminis instar fecundato.

Lapis autem factus est mons magnus et replevit terram. Regnum Christi quod est Ecclesia, initio parvum fuit, succedente tempore crevit, et per totum orbem diffusum est. *Simile est regnum cœlorum*, inquit Christus, (*Matth.* XIII. 31. 33.) *grano sinapis, quod minimum quidem est omnibus seminibus : cùm autem creverit, majus est omnibus oleribus, et* (in Palæstinâ) *fit arbor, ita ut volucres*, id est, omnes Christi discipuli *habitent in ramis ejus.* Quod autem Ecclesia mons sit, legitur sæpiùs in Scripturis. Notissima sunt verba hæc Isaïæ (II. 2.) *Erit in novissimis diebus præparatus mons domus Domini in vertice montium, et elevabitur super colles, et fluent ad eum omnes gentes.* (L)

ISAI. XXVIII. 16.... Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum.

EPHES, II. 20. Ipso summo angulari lapide Christo Jesu.

1. PETR. II. 6. Propter quod continet Scriptura : Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum : et qui crediderit in eum non confundetur. 7. Vobis igitur honor credentibus : non credentibus autem lapis quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, 8. et lapis offensionis, et petra scandali, his qui offendunt verbo, nec credunt in quo et positi sunt.

S. EPIPHAN. *de laudibus B. V. Mariæ Tom.* 2. *p.* 294. Mansit in virginitate sancta et præclara puella Maria, quæ est nubes lucida, habens intùs Deum Verbum : ad quam vocalissimus Esaïas (XIX. 1.) *Ecce nubes levis, et veniet in Ægyptum :* Mons nullatenùs incisus, præruptam habens petram Christum ; de quâ sapientissimus Daniel ait : (II. 45.) *Abscissus est lapis de monte sine manibus :* hoc est, absque viro solidam petram Christum virgo peperit, ipsa templum minimè compositum, quæ lapidem cœlestem habet Christum ; ipsa nubes tonitruiformis, quæ fulgur interius in utero gestat.

S. GREGORIUS NYSS. *in Baptismum Christi. t.* 2. *p.* 806. Quis est impositus lapis alius atque ipse Christus ? De quo dicit Esaïas : (XXVIII. 16.) *et immittam in fundamenta Sion lapidem pretiosum, honoratum, electum :* Et Daniel similiter : (II. 45.) *Sectus est lapis absque manu*, id est, natus est Christus absque viro. Ut enim novum, inauditum, et insuetum est, lapidem ab rupe abscindi sine operâ latomi, atque instrumentis latomicis : ita superat omne miraculum, videri partum ex virgine INNUPTA.

(L) ISAI. II. 3. Et ibunt populi multi, et dicent : Venite et ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob, et docebit nos vias suas : et ambulabimus in semitis ejus : quia de Sion exibit lex, et verbum Domini de Jerusalem. 4. Et judicabit gentes, et arguet populos multos : et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces : non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultrà in prælium. 5. Domus Jacob venite, et ambulemus in lumine Domini. 6. Projecisti enim populum tuum, Dominum Jacob.

MICHÆ. IV. 1. Et erit : in novissimo dierum erit mons domus Domini præparatus in vertice montium, et sublimis super colles : et fluent ad eum populi. 2. Et properabunt gentes multæ, et dicent : Venite, ascendamus ad montem Domini, et ad domum Dei Jacob : et docebit nos

Consentiunt itaque verba omnia Prophetiæ cum Christo. Nec consentiunt cum alio quoquam. Percurre quantumvis omnes præteritorum temporum historias ; nullum reperies Regem, qui possit dici lapis missus de monte sine manibus, qui regna omnia contriverit, subdideritque, regnetque etiamnùm per orbem universum, et regnaturus sit in æternum. (M)

de viis suis, et ibimus in semitis ejus : quia de Sion egredietur lex, et verbum Domini de Jerusalem. 3. Et judicabit inter populos multos, et corripiet gentes fortes usque in longinquum : et concident gladios suos in vomeres, et hastas suas in ligones : non sumet gens adversùs gentem gladium : et non discent ultra belligerare. 4. Et sedebit vir subtùs vitem suam, et subtùs ficum suam, et non erit qui deterreat : quia os Domini exercituum locutum est.

(M) MENOCHIUS *in cap.* 2. *Daniel. v.* 44. *In diebus regnorum illorum ;* id est, postquàm tempus, et secula regnis illis tributa evoluta fuerint : *Regnum, quod in æternum non dissipabitur ;* id est, quintum regnum Christi spiritale et æternum : *Comminuet et consumet etc.* Christi regnum omnia illa regna comminuit ; quia Romanum comminuit, Romanum autem Macedonicum, Macedonicum verò Persicum, Persicum autem Babylonicum. Porrò Christi regnum comminuit Romanum Imperium, quia illud ad veram religionem pertraxit ; plusque Martyrum sanguis et patientia, ad propagandum regnum Christi, quàm ferrum, quàm ignes, quàm bestiæ et omnis Romanorum crudelitas et sævitia potuerunt, ut illud opprimerent... *De monte abscissus est lapis sine manibus :* (*Dan.* II. 45.) Christus scilicet è virgine natus absque humanâ operâ, sed ex Spiritu sancto. Dicitur autem Beata virgo, mons, quia omnium habuit virtutum sublimitatem.

Doctissimus BOSSUETUS *Meldensium Episc. Commentar. in univers. Histor. part.* 2. *cap.* 9. In diebus captivitatis, præsertim fine ejus instante, Daniel, quem Reges infideles ob pietatem ejus reverebantur; Regnique sui, ob ejus in rebus gerendis solertiam, negotiis etiam difficillimis præfecerant : pluribus vicibus et sub variis formis, quatuor Imperia, sub quibus Israelitis vivendum erat, ordine vidit : quæ propriis designat coloribus et ingeniis. Imperium Regis Græcorum (Alexandrum intellige) præcipiti cursu, more torrentis elabitur : è cujus ruinâ ecce aliud priori minùs potens, et dissidiis imminutum. Penès successores Alexandri summa hujus fuit : quatuor Principes, videlicet, Antipater, Seleucus, Ptolomæus, et Antigonus designantur. Historiâ liquet, quòd isti cæteris potestate præstiterint, solique liberis suis regnum transmiserint. Hic apparent eorum atrocissima bella, infestissimæ æmulationes, fœdera fraudulenta, Regum Syriæ adamantina corda ; Antiochi illustris, populi Dei hostis implacabilis, ambitio inexplebilis, et intolerabilis superbia, teterrima lineamenta, quibus exprimitur regni ejus brevitas, et scelerum velox vindicta. Tandem circa finem, et quasi è sinu horum Imperiorum, Filii hominis, id est, Jesu Christi Regnum emergit. Illud etiam sanctorum Altissimi est Imperium : cujus sub potestatem, in æternum mansuri, gentes subjiciuntur : huic soli æternitas competit, et alteri non tradetur.

LE R. P. PEZRON *Préface. de l'hist. Evang.* (Daniel) cet homme céleste assure dans un autre endroit de ses prophéties, que Dieu lui avait manifesté la suite des empires qui devaient se succéder les uns aux autres, depuis le temps de Nabuchodonosor, jusqu'au temps du Messie. Ces empires sont celui des *Babyloniens*, celui des *Perses*, celui des *Grecs*, et celui des *Romains*. Dans sa prophétie, ce *quatrième* est comparé au *fer*, qui dompte tout et qui brise tout ; et c'est ce qu'a fait l'empire des Romains, par cette force étonnante et cette puissance redoutable où il s'est élevé. Après que le Prophète a distinctement marqué cette succession d'empires qui se sont détruits les uns les autres, il ajoute aussitôt : *dans le temps de ces empires*, il entend par-là le troisième, qui est celui des Grecs, et le quatrième, qui est celui des Romains ; et c'est

V. De Prophetia Aggæi.

I. Quid prædixit Aggæus circa Messiæ adventum?

R. Seniores ex Judæis qui viderant templum à Salomone conditum, et à Babyloniis ante annos septuaginta destructum, contristabantur plurimùm, factâ comparatione primi illius templi cum novo, à Zorobabele rursùs ædificato. Multum enim aberat quin accederet templum posterius ad gloriam et magnificentiam prioris. Horum ad consolationem Deus hæc ipsis per Aggæum Prophetam prænuntiavit.

Hæc dicit Dominus exercituum : Adhuc unum modicum est, et ego commovebo cœlum, et terram, et mare, et aridam, et movebo omnes gentes : ET VENIET DESIDERATUS CUNCTIS GENTIBUS : *et implebo domum istam gloriâ, dicit Dominus exercituum.... Magna erit gloria domûs istius novissimæ plus quàm primæ ; et in loco isto dabo pacem, dicit Dominus exercituum.* (*Aggæ.* II. 7. 8. 10.)

I. Probant-ne hæc verba Messiam jam venisse?

R. Probant. *Adhuc modicum*, inquit Propheta, *et veniet Desideratus cunctis gentibus*, id est, Messias. At suprà duo annorum millia effluxerunt ex quo hæc scripta sunt. Deindè hæc verba, *implebo domum istam gloriâ ; magna erit gloria domûs istius novissimæ plus quàm primæ ; in loco isto dabo pacem*, ad Messiam referuntur, qui domum posteriorem, hoc est, templum posterius præsentiâ suâ erat illustraturus, atque ita posteriorem domum supra templum Salomonis glorificaturus. At ab annis plus quam sexcentis supra mille templum hoc destructum est. Itaque Messias jam venit.

I. Probant-ne verba prophetiæ hujus Jesum Christum esse Messiam?

R. Probant luculenter : id patet ex subjectâ interpretatione verborum singulorum, quæ cum Christo quidem optimè cohærent ; alteri autem nemini possunt convenire, ut cuilibet patebit.

Adhuc unum modicum est, anni nimirùm circiter quingenti, à tempore hujus prophetiæ computandi : modicum utique temporis intervallum, habitâ ratione temporis ex quo Messiam homines exspectabant. Anni nimirùm jam tunc ter mille quingenti et ampliùs effluxerant.

Et ego commovebo cœlum, et terram, et mare, et aridam. Propheticum loquendi genus, quo innuitur instauranda

comme s'il disait, à peine celui des Grecs sera-t-il fini, et celui des Romains commencé, que *le Dieu du Ciel suscitera un Royaume qui ne sera jamais détruit, et qui subsistera éternellement*. Ce Royaume que Dieu a suscité sur le déclin de l'empire des Grecs, et vers le commencement de celui des Romains, est le Royaume du *Christ* ; c'est l'empire du *Messie*, qui dure depuis près de dix-sept cents ans, et qui subsistera durant tous les siècles. Toutes les puissances du monde, ni celles de l'enfer, ne pourront jamais le détruire.

omnia per Christum, *sive quæ in terris sunt sive quæ in cœlis*, ut ait Apostolus. (*Ephes.* I. 10.) (N)

Et movebo omnes gentes. Hìc habes vocationes omnium gentium ad Christi fidem.

Et veniet desideratus cunctis gentibus. Hoc nomine jam Messias designatus fuerat in superiùs expositâ prophetiâ Jacob. *Ipse erit*, inquit Jacob, *exspectatio gentium.* (*Gen.* XLIX. 10.) Porrò gentes ignorabant quidem tùm temporis Messiam : dicuntur tamen illum exspectasse, quemadmodùm terra sterilis et arida dicitur imbrem desiderare et exspectare : sic itaque gentes Messiam ignorantes sitiebant et exspectabant, ut ab ipso ad Dei cognitionem adducerentur.

Et implebo domum istam gloriâ : non quemadmodùm templum Salomonis impletum fuerat glorià Domini igne et fumo de cœlo missis, sed quia futurum erat ut veniret ad templum hoc juxta vaticinium aliud Malachiæ (III. 1.) *Dominator* quem Judæi quærebant *et Angelus testamenti quem* volebant, id est, Christus, Messias. (O) Id impletum est primò cùm Christus in templo oblatus est, et ulnis Simeonis susceptus ; 2° cùm sedit ibidem in medio Doctorum, tùm sæpiùs posteà cùm in templo oravit et docuit.

Magna erit gloria domûs istius novissimæ plùs quàm primæ. Hæc verba vel intelliguntur sensu litterali, ita ut ob præsentiam Christi Salvatoris templum posterius gloriam prioris longè superaturus esset ; vel sensu spirituali et allegorico, ita ut gloria Ecclesiæ, quâ tota ab intùs est, et cujus templum posterius typus fuit, longè superatura esset gloriam Synagogæ in templo Salomonis adumbratæ.

Et in loco isto dabo pacem. In hoc enim templo oraturus erat non semel Christus pro salute hominum ; in hoc erat annuntiaturus Evangelium pacis ; hoc denique stante moriturus erat pro omnium pace et salute conciliandâ, et per ascensionem in cœlum, veri sanctuarii nobis aditum reseraturus. (P)

(N) EPHES. I. 10. In dispensatione plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis et quæ in terrâ sunt in ipso.

(O) MALACH. III. 1. Et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis ; et Angelus testamenti, quem vos vultis.

(P) *Vide suprà Part.* 1. *Sect.* 1. *Cap.* IV. §. 20 *litt.* (L) *et* (M).

S. CYRILLUS ALEXAND. *In Agg. c.* 2. *n.* 13. Redit ad Ecclesiam ex gentibus, et ad tempora adventûs Salvatoris nostri. Tunc nimirùm promittit ipsum agitaturum cœlum et terram, mare quoque et insuper omnes gentes... Istiusmodi motum futurum dicit tempore adventûs Salvatoris nostri : quippè nemine ignoraturo, quæ per illum evenient bona. Cognovit enim cœlum hoc mysterium.... cognovit similiter omnis terra, et mare, hoc est, insulæ. Quis enim tandem hujus cognitionis expers cernitur ? Quod mare, quæ gens, quæ pars orbis sub sole ? Prædicatum est enim Evangelium per omnes gentes, juxta vocem Salvatoris (*Matth.* XXVI. 13.) *etc.* Et nunc *adhuc*, inquit, (*Hebr.* XII. 26. *Aggæ.* II. 7. 8.) *semel, et movebo cœlum et terram, et tunc venient electa omnium gentium, et implebo domum istam gloriâ.* Fuerunt enim innumeri ex omni gente insignes et electi qui crediderunt, et quasi splendida quædam

Itaque apprimè conveniunt Christo verba singula prophetiæ. Nec alteri cuivis possunt convenire.

V. De Veritate et Certitudine Prophetiarum.

I. Nunquid et alia notatu digna prædixerunt Prophetæ circa Messiam ?

R. Quidquid pertinet ad Messiæ ortum, nativitatem, vitam, mortem, cæteraque quæ exindè futura erant, id omne fuit à Prophetis prænuntiatum : ut sigillatim patebit inferiùs, ubi vitam Christi prosequemur.

I. Si quis fortè prophetias omnes, quæ de Christo sunt, à Christianis fuisse confictas calumniaret, posset-ne certissimis argumentis depelli et revinci talis calumnia ?

R. Tam aperta et perspicua sunt quæ de Christo vaticinati sunt Prophetæ, ut parùm abfuerit quin ex Ethnicis nonnulli prophetias omnes quæ de Christo sunt, à Christianis fuisse confictas et suppositas suspicarentur. Sed tam certum est vera hæc et sincera esse, ut id nemo sanæ mentis potuerit hactenùs revocare prorsùs in dubium. (Q) *Habemus* itaque, ut Petri Apostoli (2. *Epist.* I. 19.) verbis utar, *firmiorem*

anathema, seu donaria in domum Dei congregati, et illi ita decus conciliantes, eamque gloriosam et celebrem reddentes, à Christo vicissim glorificati sunt.

V. 14. Tempore adventûs Salvatoris nostri gloriosius absque ullâ comparatione divinum templum apparuit, tantòque illo veteri præclarius, et excellentius, quanto quis cultum religionis legalem à cultu in Christo et Evangelico, et veritatem ab umbris differre judicaverit. Ad hæc illud quoque dici posse arbitror. Unum erat templum, et Hierosolymis tantùm, et gens Israelitica in eodem sacrificiis fungebatur. Postquàm verò nostrùm similis factus est Unigenitus, cùm esset *Deus et Dominus, et illuxit nobis*, ut ait Scriptura, (*Ps.* CXVII. 27.) de cætero orbis terrarum domibus sanctis et adoratoribus innumerabilibus, qui spiritualibus sacrificiis, et odoribus universorum Deum venerantur, impletus est... Verum est igitur, gloriam novissimi templi, Ecclesiæ putà, majorem fore.

Idem sentiunt omnes Scripturæ Interpretes, tam veteres, quàm recentiores, quos consule.

(Q) S. Aug. *Lib.* 13. *contra Faust. c.* 6. Si ergo nec Scripturarum auctoritatis antiquitas, nec miraculorum potestas, nec morum sanitas, nec rationis veritas, vos asserit : abite confusi, et redite confessi, ipsum esse Christum omnium in se credentium Salvatorem : cujus nomen et cujus Ecclesiam ita exhibent præsentia tempora, sicut præterita nuntiarunt ; non per quemlibet de cavernosis latebris procedentem, sed quàdam gente, et quodam regno ad hoc propagato et instituto, ut ibi de illo cuncta figuris prænotarentur, quæ nunc expressa rebus agnoscerentur ; et ibi per Prophetas prædicta scriberentur, quæ nunc per Apostolos prædicata præsentarentur.

Cap. 7. Si dixerimus homini gentili, crede Christo, quia Deus est ; et responderit, undè credo ? Prolatâque auctoritate Prophetarum, eis se non credere dixerit, quòd illi Hebræi sint, ipse Paganus ; ostendimus fidem Prophetarum ex iis quæ ventura cecinerunt et venisse cernuntur... Credo moveretur, cùm hinc et alia multa ex Prophetis audiret... Videret etiam ipsos Reges terræ Christi Imperio jam salubriter subjugatos, omnesque gentes eidem servientes : et legeretur ei de Psalmo (LXXI. 11.) tantò ante prædictum : Adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes servient ei... illum itidem Psalmum XLIV., ubi Deus unctus à Deo dicitur, et utique Christus ipsâ unctione declaratur ; idemque Christus Deus apertissimè ostenditur, cùm Deus unctus insinuatur : si

propheticum sermonem, quo inconcussa stetit hactenùs, et æternùm stabit veritas religionis Christianæ. (R)

considerare vellet quæ ibi de Christo, quæ de ipsâ Ecclesiâ dicta sunt, quæ ibi quidem prædicta legeret, in orbe autem terrarum impleta conspiceret; videret quoque ipsa simulacra gentium per Christi nomen sic perire de orbe terrarum, idque ipsum à Prophetis prædictum esse disceret.

Cap. 9... Quomodò ergo dicat, Non credo Prophetis Hebræis; cùm et in se ipso completum fortè cognoscat, quod olim prædictum est à Prophetis Hebræis?

Cap. 10. Magis verendum erat, ne tantâ rerum evidentiâ circumfusus fortassè diceret, posteàquam ista per mundum fieri cœperunt, Christianos has litteras composuisse, ut antè divinitùs prædicta putarentur, ne quasi temerè humanitùs facta contemnerentur. Hoc verendum erat, nisi esset latè sparsus latèque notus populus Judæorum: (*Genes.* IV. 15.) Caïn ille signo accepto, ne ab aliquo interficiatur, et (*Ibid.* IX. 25.) ille Cham servus fratrum suorum portando libros, quibus illi erudiantur, ipse oneretur. Per eorum quippè codices probamus, non à nobis tanquam de rerum eventu commonitis ista esse conscripta, sed olim in illo regno prædicta atque servata, nunc autem manifestata et impleta.

Cap. 11. Fortè etiam hinc se diceret permoveri, quòd ipsi, in quorum libris hæc inveniuntur esse prænuntiata, quæ nunc cernuntur impleta, non nobiscum tenent ejusdem Evangelii societatem. Cùm verò doceretur etiam hoc ab eisdem Prophetis esse prædictum, quantum moveretur ad fidem, quis tam demens est, ut non videat?

Cap. 12. Porrò si hoc gentilis ille moveretur, cur etiam ipsi qui appellantur Christiani, in multas hæreses variasque discedunt: neque hoc à Prophetis Hebræis prætermissum esse doceremus.

Cap. 13. Et tanquam ille quem catechizamus, quæreret et diceret: Quo ergo signo manifesto adhuc parvulus, et nondùm valens liquidam discernere à tot erroribus veritatem, quo manifesto indicio teneho Ecclesiam Christi, in quem jam credere tantâ rerum anteà prædictarum manifestatione compellor?... Propheta... docet eum, Ecclesiam Christi ipsam esse prædictam, quæ omnibus eminet et apparet.... Cùm illa civitas super montem sit: quem montem, nisi eum qui secundùm prophetiam Danielis (II. 35.) ex parvo lapide crevit, et factus est mons magnus, ita ut impleret universam terram.

Cap. 14. Cùm ergo gentilis iste his atque hujusmodi aliis testimoniis Prophetarum de persecutione Regum et populorum, de fide Regum et populorum, de abolitione idolorum, de cæcitate Judæorum, de probatione codicum ab ipsis custoditorum, de amentiâ hæreticorum, de excellentiâ sanctæ Ecclesiæ verorum et germanorum Christianorum, antè prædicta et nunc impleta conspiceret, quid inveniret fide dignius, quàm illos Prophetas, quibus de divinitate Christi eligeret credere? Etenim si antequàm ista fierent, ingererem gentili Prophetas Hebræos, quibus ea futura crederet, quæ facta nondùm videret, meritò fortasse diceret: Quid mihi est cum istis Prophetis quos undè veraces probem non mihi ostenditur? Cùm verò tam magna et tam multa quæ prædixerunt, jam ad affectum manifestationemque perducta sint, planè ille, si perversus esse nollet, nec ista ullo modo contemneret, quæ tantò antè, et tanto apparatu, prævidenda et prænuntianda commendari meruerunt, nec illos à quibus prævideri et prænuntiari potuerunt. Nullis enim prudentiùs credimus, vel de præteritis quæ olim facta sunt, vel de futuris quæ nondùm facta sunt, quàm eis qui nobis fidem verborum suorum tam multis tamque magnis, quæ ab eis prædicta jam facta sunt, probaverunt.

(R) 2. Petr. I. 19. Et habemus firmiorem propheticum sermonem: cui benefacitis attendentes, quasi lucernæ lucenti in caliginoso loco, donec dies elucescat, et lucifer oriatur in cordibus vestris: 20. Hoc primum intelligentes, quòd omnis prophetia Scripturæ propriâ interpretatione non fit. 21. Non enim voluntate humanâ allata est aliquando prophetia; sed Spiritu sancto inspirati, locuti sunt sancti Dei homines.

I. Quibus potissimùm argumentis demonstrari potest vera et sincera esse Prophetarum oracula ?

R. Judæis Christianorum hostibus infensissimis credita sunt Prophetarum oracula. Hæc ab illis et gentes omnes et Christiani ipsi accepêre. Hæc Judæi non secùs ac Christiani sanctè colunt et pro divinis oraculis habent, quanquam plena illa sint objurgationibus et minacibus vaticiniis ad frangendam infidæ plebis superbiam, contumaciam, obstinationem. Hæc in Græcum sermonem longè ante Christi tempora translata sunt, atque ita per orbem universum omnium trita manibus hominum, apud quos pervulgare tunc fuit græcè loqui. Si quid vel levissimum in Scriptis Propheticis tentassent adulterare vel interpolare Christiani, id statim animadverti potuisset, non à Judæis solùm, sed et ab ipsis Ethnicis. Judæi postremo illo maximè tempore tantam habuerunt tuendæ legis et sacræ Scripturæ religionem, ut ob id vitam non semel in discrimen adducere non dubitaverint. Adde implacabile eorum in Christum et Christianos odium. Quanto itaque studio Judæi detexissent palàm et publicè falsitatem, si pro sinceris Prophetarum oraculis Christiani vel alienas interpretationes, vel supposita vaticinia protulissent. Qui hæc suspicetur, si fuissent facta, potuisse à Judæis dissimulari, næ ille parum novit hominum ingenium, mores, affectiones. Itaque, ut egregiè notat sanctus Augustinus, Christianæ veritatem religionis toto terrarum orbe Judæi adversùs Ethnicos, Ethnici adversùs Judæos firmiter asserunt. Adversùs Ethnicos probant Judæi sincera esse Prophetarum oracula, nec à nobis conficta; quod suspicari potuerunt Ethnici quidam cæci et pertinaces. Adversùs Judæos probant iidem Ethnici perspicua esse Prophetarum oracula, nec à nobis in sensum alienum detorqueri; quod tandem contenderunt Judæi suæ obdurationi relicti. Atque ita et elucet splendidissimè, et certum tam de Judæis quàm de Ethnicis triumphum agit Christiana religio. (S)

(S) S. AUGUST. *Epist.* 137. *aliàs* 3. *ad Volusianum, c. h. n.* 16. Venit et Christus, complentur in ejus ortu, vitâ, dictis, factis, passionibus, morte, resurrectione, ascensione, omnia præconia Prophetarum.... Reproba per infidelitatem gens ipsa Judæorum à sedibus exstirpata, per mundum usquequàque dispergitur, ut ubique portet codices sanctos, ac sic Prophetiæ testimonium, quâ Christus et Ecclesia prænuntiata est, ne ad tempus à nobis fictum existimaretur, ab ipsis adversariis præferatur ubi etiam ipsos prædictum est non fuisse credituros.

In Psal. LVIII. *Serm.* 1. *n.* 21. *Ne occideris eos, nequando obliviscantur legis tuæ...* Potest hoc et de Judæis intelligi... Istos inimicos meos ipsos qui me occiderunt, noli tu occidere. Maneat gens Judæorum : certè victa est à Romanis, certè delela est civitas eorum, non admittuntur ad civitatem suam Judæi, et tamen Judæi sunt... Judæi manent cum signo ; nec sic victi sunt, ut à victoribus absorberentur. (*Gen.* IV. 15.) Non sine causâ Caïn ille est, qui cùm fratrem occidisset, posuit in eo Deus signum, ne quis eum occideret. Hoc est signum quod habent Judæi : tenent omninò reliquias legis suæ, circumciduntur, sabbata observant, pascha immolant, azyma comedunt : sunt ergo Judæi, non sunt occisi, necessarii sunt credentibus gentibus.

I. Si tanta est prophetiarum perspicuitas, quidni Judæi, viri utique perspicaces sicut et cæteri hominum, earum evidentiam agnoscunt et eventum?

R. Id fit æquissimo Dei judicio, quo in scelerum pœnam suis homines tenebris relinquuntur. Id est, sapientissimo

N. 22. *Disperge eos in virtute tuâ.* Jam factum est: per omnes gentes dispersi sunt Judæi, testes iniquitatis suæ, et veritatis nostræ. Ipsi habent codices, de quibus Prophetatus est Christus, et nos tenemus Christum. Et siquando fortè aliquis paganus dubitaverit, cùm et dixerimus Prophetias de Christo, quarum evidentiam obstupescit, et admirans putaverit à nobis esse conscriptas; de codicibus Judæorum probamus, quia hoc tantò antè prædictum est.

Serm. 201. *aliàs* 31. *de tempore, in Epiphan.* 3. *n.* 3. Ad hoc sunt interrogati (*à Magis*) Judæi, ut demonstraretur eos non ad suam, sed ad gentium salutem et agnitionem testimonia divina portare. Propter hoc enim illa gens regno suo pulsa est et dispersa per terras, ut ejus fidei cujus inimici sunt, ubique testes fieri cogerentur. Perdito quippe templo, sacrificio, Sacerdotio, ipsoque regno, in paucis veteribus sacramentis nomen genusque custodiunt, ne permixti gentibus sine discrètione dispereant, et testimonium veritatis amittant.... In eis quippè inimicis fidei Christianæ demonstratur gentibus quomodò prophetatus est Christus: ne fortè, cùm vidissent tantâ manifestatione impleri prophetias, putarent easdem Scripturas à Christianis esse conflctas, cùm de Christo prædicta recitarentur, quæ completa cernuntur. Proferuntur ergo codices à Judæis, atque ita Deus demonstrat nobis in inimicis nostris.

Serm. 374. *aliàs* 67. *de Diversis. n.* 2... Judæi dùm ostendunt in quem non credunt, ipsâ suâ demonstratione damnantur... O magnum sacramentum! hodiè per Judæorum codices convincimus: fiunt fideles per eorum codices. Ostendimus Paganis quod nolunt credere: nam aliquando pagani faciunt nobis hujusmodi quæstionem, cùm vident quæ scripta sunt sic impleri, ut negare omninò non possint, quòd ea per Christi nomen in omnibus gentibus præsentantur, quæ in sanctis codicibus prædicta recitantur, in fide Regum, in eversione idolorum, in mutatione rerum humanarum: et aliquando audent, ut dicant, Vidistis ita fieri, et tanquam prædicta sint conscripsistis... O gloria Regis nostri! meritò Judæi à Romanis victi sunt, nec deleti... Everso etiam templo suo, exstincto... Sacerdotio pristino,... servant tamen circumcisionem et morem quemdam, quo à cæteris gentibus distinguuntur. Propter quid, nisi propter testimonium veritatis? Sparsi sunt ubique Judæi, portantes codices quibus Christus prædicatur, et sicut prædictus est præsentatur, ut jam Paganis possit ostendi. Profero codicem, lego Prophetam, ostendo impletam esse Prophetiam. Dubitat Paganus, ne fortè ipse confinxerim. Inimicus meus habet hunc codicem, antiquiùs sibi à majoribus commendatum. Ambos indè convinco: Judæum, quia id prophetatum et completum ego cognovi; Paganum, quia non ego hoc confinxi.

De fide rerum quæ non videntur, tom. 6. *c.* 5. *n.* 8. Fortè arbitrantur homines infideles, à Christianis illa (Prophetias) esse conscripta, ut ista quæ jam credebant majus haberent pondus auctoritatis, si antequàm venirent putarentur esse promissa.

Cap. 6. *n.* 9. Quòd si suspicantur, inimicorum nostrorum Judæorum codices perscrutentur. Ibi legant... prænuntiata de Christo in quem credimus, et Ecclesiâ quam cernimus ab initio laborioso fidei usque ad sempiternam beatitudinem regni... Dispersa est (Judæorum secta) super terras, ut portans in nos collatæ gratiæ Prophetias, ad convincendos firmiùs infideles, nobis ubique prodesset... Ergo occisi non sunt, sed dispersi: ut... undè nos adjuvaremur, memoriâ retinerent, in libris suffragatores, in cordibus nostri hostes, in codicibus testes.

Vide S. Aug. Lib. 18. *de Civ. Dei, c.* 46. *suprà Part.* 1. *Sect.* 1. *Cap.* 4. §. 19. *litt.* (K) *et ejusdem lib.* 13. *contra Faustum varia testimonia suprà litt.* (Q) *hocce paragr.*

fit divinæ providentiæ consilio, ut maneat inconcussa veritas Scripturarum, quæ et Judæos obcæcationis et obdurationis arguunt, et à Judæis tamen religiosè servantur, et per ipsos ad Christianos venerunt illibatæ; ut nulla possit suboriri suspicio collusionis Christianos inter et Judæos, horum hostes infensissimos, à quibus Christiani sacros Codices accepêre.

Adde quod ipsa Judæorum obcæcatio et obduratio evidenter probat et sinceritatem Prophetiarum et Christianæ veritatem religionis. Perspicuè enim prædictum est à Prophetis, tantam ad finem usque seculorum fore Judæorum obdurationem et obcæcationem, *ut oculis suis non videant, et auribus non audiant, et corde non intelligant. Et sit visio omnis sicut verba libri signati : et palpent sicut cæci parietem, et impingant in meridie quasi in tenebris.* (*Isa.* VI. 10. XXIX. 11. LIX. 10.) (T)

§. 2. Quid sit Christus Jesus.

I. Quem Messiam Deus ad homines misit ?

R. Christum Jesum, ut superiori paragrapho probavimus.

I. Quid Christus Jesus ?

R. Verbum æternum caro factum, id est, Filius Dei factus homo, ut homines liberaret à peccato et à servitute diabolicâ, et reconciliaret cum Deo, et ad vitam æternam

(T) DEUTER. XXVIII. 28. Percutiat te Dominus amentiâ et cæcitate ac furore mentis, 29. et palpes in meridie sicut palpare solet cæcus in tenebris, et non dirigas vias tuas. Omnique tempore calumniam sustineas, et opprimaris violentiâ, nec habeas qui liberet te.

PSAL. LXVIII. 24. Obscurentur oculi eorum ne videant, et dorsum eorum semper incurva.

ISAI. I. 3. Cognovit bos possessorem suum, et asinus præsepe Domini sui : Israël autem me non cognovit, et populus meus non intellexit.

VI. 9... Audite audientes, et nolite intelligere : et videte visionem, et nolite cognoscere. 10. Excæca cor populi hujus, et aures ejus aggrava : et oculos ejus claude : ne fortè videat oculis suis, et auribus suis audiat, et corde suo intelligat, et convertatur, et sanem eum.

XXIX. 10. Quoniam miscuit vobis Dominus spiritum soporis : claudet oculos vestros, Prophetas et principes vestros, qui vident visiones, operiet. 11. Et erit vobis visio omnium sicut verba libri signati, quem cùm dederint scienti litteras, dicent : Lege istum : et respondebit : Non possum, signatus est enim. 12. Et dabitur liber nescienti litteras, dicetur-que ei : Lege : et respondebit : Nescio litteras. 13. Et dixit Dominus : Eò quòd appropinquat populus iste ore suo, et labiis suis glorificet me, cor autem ejus longè est à me, et timuerunt me mandato hominum et doctrinis : 14. Ideò ecce ego addam ut admirationem faciam populo huic miraculo grandi et stupendo : peribit enim sapientia à sapientibus ejus, et intellectus prudentium ejus abscondetur.

XLII. 18. Surdi audite, et cæci intuemini ad videndum. 19. Quis cæcus, nisi servus meus? et surdus, nisi ad quem nuntios meos misi? Quis cæcus, nisi qui venundatus est? et quis cæcus, nisi servus Domini?

LIX. 9... Elongatum est judicium à nobis, et non apprehendet nos justitia : exspectavimus lucem, et ecce tenebræ ; splendorem, et in tenebris ambulavimus. 10. Palpavimus sicut cæci parietem, et quasi absque oculis attrectavimus : impegimus meridiè quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui.

Vide varia testimonia ex Libris S. AUG. *superiùs laudata litt.* (Q) *et* (S) *hujus paragr.*

redintegraret, imò eos ad eam introduceret; uno verbo ut esset Redemptor hominum tandiù promissus et exspectatus.

I. Ergo Christus Jesus Deus est simul et homo?

R. Est utique. Atque idipsum Prophetæ prædixerant. Propter naturam divinam dictus est à Prophetis Filius Dei, vel simpliciter Deus. (A) Propter naturam humanam dictus est filius David. (B) Propter utriusque naturæ in unâ personâ conjunctionem, dictus est Emmanuël, hoc est, nobiscum Deus. (C)

I. Cùm ais Christum Jesum Deum esse simul et hominem, quid intelligis?

R. Intelligo duas esse in Christo naturas, divinam et humanam.

(A) 1. PARALIP. XVII. 13. Ego ero ei in Patrem, et ipse erit mihi in filium: et misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit. 14. Et statuam eum in domo meâ, et in regno meo usque in sempiternum: thronus ejus erit firmissimus in perpetuum.

PSAL. II. 7. Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodiè genui te. 8. Postula à me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ. 9. Reges eos in virgâ ferreâ, et tanquam vas figuli confringes eos.

LXXXVIII. 27. Ipse invocabit me: Pater meus es tu: Deus meus, et susceptor salutis meæ. 28. Et ego primogenitum ponam illum excelsum præ regibus terræ. 29. In æternum servabo illi misericordiam meam: et testamentum meum fidele ipsi. 30. Et ponam in seculum seculi semen ejus, et thronum ejus sicut dies cœli.

ISAÏ. VIII. 13. Dominum exercituum ipsum sanctificate, ipse pavor vester, et ipse terror vester. 14. Et erit vobis in sanctificationem. In lapidem autem offensionis, et in petram scandali, duabus domibus Israël; in laqueum et in ruinam habitantibus Jerusalem... 17. Et exspectabo Dominum, qui abscondit faciem suam à domo Jacob, et præstolabor eum.

IX. 6. Parvulus enim natus est nobis, et filius datus est nobis, et factus est principatus super humerum ejus: et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, Fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis. 7. Multiplicabitur ejus Imperium, et pacis non erit finis: super solium David, et super regnum ejus sedebit: ut confirmet illud, et corroboret in judicio et justitiâ, amodò et usque in sempiternum.

XXXV. 4... Ecce Deus vester ultionem adducet retributionis: Deus ipse veniet, et salvabit vos. 5. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt. 6. Tunc saliet sicut cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum.

LIV. 5... Dominabitur tui qui fecit te, Dominus exercituum nomen ejus: et redemptor tuus sanctus Israël, Deus omnis terræ vocabitur, etc.

(B) ISAÏ. XI. 1. Egredietur virga de radice Jesse, et flos de radice ejus ascendet, 2. et requiescet super eum Spiritus Domini.

JEREM. XXIII. 5. et XXXIII. 15. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: et suscitabo David germen justum: et regnavit Rex, et sapiens erit: et faciet judicium et justitiam in terrâ. 6. In diebus illis salvabitur Juda, et Israel habitabit confidenter: et hoc est nomen, quod vocabunt eum, Dominus justus noster.

XXX. 9. Servient Domino Deo suo, et David Regi suo, quem suscitabo eis.

EZECH. XXXIV. 23. Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servumf meum David: ipse pascet eas, et ipse erit eis in pastorem. 24. Ego autem Dominus ero eis in Deum, et servus meus David princeps in medio eorum.

(C) ISAI. VII. 14. Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel.

Quantùm ad naturam divinam, consubstantialis Patri, cum Patre et Spiritu sancto unus Deus est, (D) ut suprà *Part.* 1. *Sect.* 1. *C.* 1. §. 4. explicuimus ubi de Verbo æterno

(D) JOAN. 1. 1. In principio erat verbum, et verbum erat apud Deum, et Deus erat verbum. 2. Hoc erat in principio apud Deum. 3. Omnia per ipsum facta sunt : et sine ipso factum est nihil, quod factum est. 4. In ipso vita erat, et vita erat lux hominum ; 5. et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt... 9. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. 10. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. 11. In propria venit, et sui eum non receperunt. 12. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus : 13. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. 14. Et verbum caro factum est, et habitavit in nobis : et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre, plenum gratiæ et veritatis. 15. Joannes testimonium perhibet de ipso et clamat dicens : Hic erat, quem dixi : qui post me venturus est, ante me factus est : quia prior me erat. 16. Et de plenitudine ejus nos omnes accepimus, et gratiam pro gratiâ. 17. Quia lex per Moysen data est, gratia et veritas per Jesum Christum facta est. 18. Deum nemo vidit unquam : unigenitus filius, qui est in sinu Patris, ipse enarravit... 26... Ego baptizo in aquâ. Medius autem vestrûm stetit, quem vos nescitis. 27. Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est : cujus ego non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti... 29... Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. 30. Hic est de quo dixi : Post me venit vir, qui ante me factus est : quia prior me erat. 31. Et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israël, propterèa veni ego in aquâ baptizans. 32. Et testimonium perhibuit Joannes dicens : Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, et mansit super eum. 33. Et ego nesciebam eum : sed qui misit me baptizare in aquâ, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto. 34. Et ego vidi : et testimonium perhibui quia hic est filius Dei... 41. Invenit hic (*Andreas*) fratrem suum Simonem, et dicit ei : Invenimus Messiam, (quod est interpretatum Christus...) 45. Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei : Quem scripsit Moyses in lege, et Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph à Nazareth... 49. Respondit ei (Jesu) Nathanaël, et ait : Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israël. 50. Respondit Jesus :... 51. Amen, amen dico vobis : videbitis cœlum apertum, et Angelos Dei ascendentes et descendentes supra Filium hominis.

X. 7... Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium... 9. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur : et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet... 10... Ego veni ut vitam habeant, et abundantiùs habeant. 11. Ego sum Pastor bonus. Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis... 14. Ego sum Pastor bonus : et cognosco meas, et cognoscunt me meæ. 15. Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem ; et animam meam pono pro ovibus meis. 16. Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili : et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus Pastor. 17. Propterèa diligit me Pater ; quia pono animam meam, ut iterùm sumam eam. 18. Nemo tollit eam à me : sed ego pono eam à me ipso, et potestatem habeo ponendi eam : et potestatem habeo iterùm sumendi eam : hoc mandatum accepi à Patre meo.... 25... Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me... 27. Oves meæ vocem meam audiunt : et ego cognosco eas, et sequuntur me : 28. Et ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu meâ. 29. Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est : et nemo potest rapere de manu Patris mei. 30. Ego et Pater unum sumus... 36. Quem Pater sanctificavit, et misit in mundum, vos dicitis : Quia blasphemas : quia dixi, Filius Dei sum ? 37. Si non facio opera Patris mei, nolite credere mihi. 38. Si autem facio : et si mihi non vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis, et credatis quia Pater in me est, et ego in Patre.

dicendum fuit, in expositione mysterii sanctissimæ Trinitatis.

Quantùm ad naturam humanam, corpus habet et animam sicut et cæteri hominum. Verbumque æternum assumendo pro salute nostrâ corpus et animam, simul induit omnes infirmitates nostras, excepto peccato, ignorantiâ et concupiscentiâ; quæ in ipsum cadere non poterant. (E)

Qui tantum mysterium penitiùs volet scrutari, adeat Patres IV. *et* V. *seculi, qui adversùs Arianos pro fide catholica scripserunt, imprimis verò* SS. ATHANASIUM, HILARIUM, BASILIUM *et* AUGUSTINUM: *Legat etiam quæ adversùs impiam Socinianorum doctrinam præterito seculo conscripta sunt.*

(E) PHILIP. II. 5. Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu: 6. Qui cùm in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: 7. Sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo. 8. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. 9. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen: 10. Ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, et infernorum; 11. et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.

HEBR. IV. 14. Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jesum filium Dei: teneamus confessionem. 15. Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris: tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. 16. Adeamus ergo cum fiduciâ ad thronum gratiæ: ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno.

S. ATHANASIUS *Epist. ad Epictetum Episc. Corinthi ann.* 371. *n.* 2. Quis ista in Ecclesiâ, aut à Christianis unquam audivit, Dominum fictione non naturâ, gestasse corpus?

N. 4. Ipsæ (Scripturæ sacræ) Deum in humano fuisse corpore affirmant: sed etiam Patres qui Nicææ convenerunt, non corpus, sed ipsum Filium dixerunt esse Patri consubstantialem. Et hunc quidem ex substantiâ Patris, corpus verò ex Mariâ esse ex Scripturis item declararunt.

N. 9... Quemadmodùm enim Filius, juxta Patrum doctrinam, quamvis sit Patri consubstantialis, non est ipse Pater, sed Filius dicitur Patri consubstantialis... Porro Trinitas etiam Verbo ex Mariâ corpus sumente, Trinitas semper est, neque accessionem admittens, neque diminutionem, sed perfecta semper est et in Trinitate una Deitas agnoscitur, et sic unus Deus Verbi Pater in Ecclesiâ prædicatur.

N. 10. Qui (Thomas) cùm in illo (Christo) clavorum vestigia conspexisset exclamavit: (*Joan.* XX. 28.) Dominus meus et Deus meus. Filius enim Deus et Dominus gloriæ cùm esset, erat tamen in corpore ignominiosè clavis affixo, et contumeliis affecto. Corpus autem in ligno quidem vulneribus confossum patiebatur, et ab ejus latere sanguis et aqua manabat... Quocircà sol quidem, cùm creatorem suum in corpore contumeliis affecto tolerantem videret, radios contraxit, terramque tenebris effudit. Ipsum verò corpus naturâ prædilum mortali, supra suam naturam, propter Verbum quod in ipso erat, resurrexit: et amisit quidem naturalem suam corruptibilitatem: induto autem quod supra hominem erat Verbo, incorruptibile factum est.

N. 12... Nos Verbum agnoscentes adoramus, nec Filium à Verbo dividimus: sed agnoscimus ipsum Verbum esse Filium, per quem omnia facta sunt, et per quem nos redempti sumus.

S. GREG. NAZIANZ. *Orat.* 4. *adversùs Julian.* Ostendamus quid Christus nos erudiat, qui cùm per ea quæ passus est, gloriam ac splendorem habeat, non minùs tamen per id superavit.

S. AMBROS. *de fide lib.* 2. *c.* 5. *n.* 44. Deus in corpore constitutus fragilitatem carnis exponit, ut eorum qui sacramentum incarnationis abjurant, excluderetur impietas. *N.* 45. Eò usque autem hominem quem

veritate corporis demonstrabat, æquabat affectu, ut diceret : *sed tamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis :* (*Matth.* XXVI. 39.) cùm utique similiter sit Christi velle, quod Pater vult : cujus similiter est facere, quod Pater facit.

Cap. 7. *n.* 53. Suscepit ergo voluntatem meam, suscepit tristitiam meam :.... Ut homo locutus est, et ideò ait : *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis...* Ergo pro me, et in me doluit, qui pro se nihil habuit quod doleret... *N.* 56. Ut homo ergo dubitat, ut homo turbatur. Non turbatur ejus virtus, non turbatur ejus divinitas : sed turbatur anima secundùm humanæ fragilitatis assumptionem. Et ideò quia suscepit animam, suscepit et animæ passiones ; non enim Deus eò quòd Deus erat, aut turbari aut mori potuisset.

De Incarnation. Dominic. sacram. c. 3. *n.* 16. Quomodò possum Verbi invenire principium, à quo omne principium non solùm creaturarum, sed etiam cogitationum nostrarum omnium prævenitur ?

N. 18. Verbi esse apud Patrem est ; Patris esse cum Verbo est : legimus enim (*Joan.* I. 1.) quia *Verbum erat apud Deum.* Itaque si... aliquando non erat ; ergo... et in principio non erat, apud quem erat Verbum. Per Verbum enim audio, per Verbum intelligo, quia Deus erat. Nam si sempiternum Verbum esse credidero, quod credo ; non possum de Patris æternitate dubitare, cujus æternus est Filius.

N. 20. Incorporeus est Deus : vocem ullique incorporeus corporalem non habet. Si vox corporalis non est in Patre, nec Filius Verbum est corporale... Si tempus in Patre non est, utique nec in Verbo est. Quòd si nullum principii tempus in Verbo, nec numerus utique, nec gradus Verbi est. Quia si numerus in Verbo, ergo multa verba. Si multa verba, multi et filii. Sed unum Verbum est, quod et gradum excludit et numerum : unum secundùm naturam.

N. 22. Sed quia secundùm naturam suam videri non poterat, suscepit quod erat præter naturam divinitatis ; ut secundùm naturam corporis videretur.

S. EPIPHAN. *adversùs Hæreses, lib.* 2. *tom.* 2. *hæres.* 69. *n.* 49... Dei Filium non modò carnem, sed et animam, et mentem, et omnia denique, quæ sunt hominis propria, suscepisse, præter peccatum : neque hoc è virili semine, sed ex virgine Mariâ, per Spiritum sanctum.

THEODORETUS, Immutabilis, *Dial.* 1. *p.* 27. (Verbum) carnem assumens et animam rationalem, caro factum esse dicitur. Quòd si nihil ex nostrâ natura assumpsit Deus Verbum, veræ non sunt Patriarchis à Deo universorum jurejurando sancitæ promissiones. Inutilis item Judæ benedictio, falsa quæ Davidi facta promissio. Supervacanea verò etiam Virgo, quæ Deo incarnato nihil naturæ nostræ contulit. Prophetarum quoque prædictiones finem non habent. Quare inanis est prædicatio nostra, inanis fides nostra ; vana quoque spes resurrectionis. Mentitur enim, ut apparet, Apostolus dicens, (*Ephes.* II. 6.) *Conresuscitavit et consedere nos fecit in cœlestibus in Christo Jesu.* Si enim nostræ naturæ Christus Dominus nihil habuit, falsò primitiæ nostræ appellatus est : corporis porrò natura ex mortuis excitata non est, neque in cœlo sedem à dextris consecuta... Ipse Evangelista (Joannes) seipsum interpretatur. Cùm enim dixisset, (I. 14.) *Verbum caro factum est,* subjunxit, *et habitavit in nobis.* Hoc est, fixo in nobis tabernaculo, carneque ex nobis assumptâ quasi templo quodam utens, caro factum dicitur. Et docens quod immutabile manserit, adjecit, (*Ibid.*) Et *vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre, plenum gratiæ et veritatis.* Etenim carne amictus paternam nobilitatem præferebat, divinitatisque radios spargebat, et dominicæ potestatis fulgorem evibrabat, latentem naturam miraculis patefaciens.... Vide prædicationis consonantiam. Evangelista dixit, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis :* Apostolus, (*Philip.* II. 7.) *servi formam accipiens.* Rursùs dixit Evangelista. *Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti à Patre :* Apostolus, (*Philip.* II. 6.) *Qui cùm in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* Et ut paucis dicam, ambo docent, quòd cùm Deus esset, Deique Filius et Patris glorià ornatus, eamdemque haberet cum genitore naturam et potentiam, et cùm esset in principio, et esset apud Deum, et Deus

I. Cùm ais conjunctam fuisse in unâ personâ utramque Christi naturam, quid intelligis ?

R. Intelligo in Christo copulatam esse naturam divinam cum humanâ, sine ullâ naturarum confusione, servatis utriusque naturæ proprietatibus ; ita ut hic nexus in unicâ personâ Filii Dei recipiatur. Quod quidem imperfectè explicari potest, sumptâ comparatione ex animâ et corpore ; *Sicut* enim *anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus.* (*Symb. S. Athan. adscript.*) (F)

esset, creaturasque esset fabricatus, servi formam accepit : et videbatur quidem hoc solùm esse quod cernebatur, erat autem Deus humanâ naturâ indutus, et hominum reparans salutem. Hoc significat illud, *Verbum caro factum est*, et illud, (*Ibid.* 7.) *in similitudinem hominum factus*, et, *habitu inventus ut homo*... Id quod assumpsit non similitudo hominis est, sed hominis natura. Nam forma servi natura servi, sicut et forma Dei natura Dei intelligitur. Ipse verò hàc assumptâ in similitudinem hominis factus est, et habitu inventus ut homo. Cùm enim Deus esset, homo esse videbatur propter assumptam naturam.

S. Aug. *Serm.* 231. *aliàs de tempore* 141. *in diebus Paschal.* 11. *c.* 2. *n.* 2. Homo factus est, ne periret homo : non enim legibus mortis venit obstrictus : ideò dicitur in Psalmo, (lxxxvii. 6.) *inter mortuos liber.* Quem sine concupiscentiâ virgo concepit, quem et virgo peperit, et virgo permansit. Qui vixit sine culpâ, qui non esset mortuus propter culpam : communicans nobiscum pœnam, non communicans culpam... Dominus Jesus Christus mori venit, peccare non venit.

Vide infrà litt. (H) *hocce* 2. S. Leonis *Epist.* 24. *c.* 3.

(F) Symbolum Quicunque *quod vulgò* S. Athanasii *nomine circumfertur, et* Vigilii Tapsensis *fœtus esse creditur.* Est ergo fides recta, ut credamus et confiteamur, quia Dominus noster Jesùs Christus Dei Filius, Deus et homo est. Deus ex substantiâ Patris ante secula genitus : et homo ex substantiâ matris in seculo natus. Perfectus Deus, perfectus homo : ex animâ rationali, et humanâ carne subsistens. Æqualis Patri secundùm divinitatem : minor Patre secundùm humanitatem. Qui licèt Deus sit, et homo : non duo tamen, sed unus est Christus : unus autem non conversione divinitatis in carnem ; sed assumptione humanitatis in Deum. Unus omninò non confusione substantiæ, sed unitate personæ. Nam sicut anima rationalis et caro unus est homo : ita Deus et homo unus est Christus.

Concil. Chalcedon. œcumen. *sub* S. *Leone I. ann.* 451. *act.* 5. Sancta Maria Theotócos scribatur... Sancta Maria Thetócos est... Virgo Maria Theotócos est. Maria Theotócos. Christus Deus est... Sanctissimus autem Archiepiscopus Leo duas naturas esse dicit in Christo unitas inconfusè, inconvertibiliter, et indivisibiliter in uno unigenito Filio Salvatore nostro... Reverendissimi Episcopi clamaverunt : Ut Leo, sic credimus... Ergo addite definitioni secundùm judicium sanctissimi Patris nostri Leonis, duas esse naturas unitas in Christo inconvertibiliter, et inseparabiliter, et inconfusè... Sequentes igitur sanctos Patres, unum eumdemque confiteri filium et Dominum nostrum Jesum Christum consonâ voce omnes edocemus : eumdem perfectum in Deitate, eumdem perfectum in Humanitate ; eumdem Deum verum, eumdem Deum hominem verum ex animâ rationali et corpore ; eumdem coessentialem Patri secundùm Deitatem, eumdem coessentialem nobis secundùm humanitatem ; per omnia nobis similem absque peccato : ante secula quidem genitum de Patre secundùm Deitatem, in novissimis autem diebus eumdem propter salutem nostram ex Mariâ virgine Theotoco secundùm humanitatem ; unum eumdemque Christum Filium Dei unigenitum in duabus naturis inconfusè, immutabiliter, indivisè, inseparabiliter agnoscendum : nusquam ablatâ substantiâ naturarum propter unitionem,... magisque salvâ proprietate utriusque naturæ, et in unam personam atque existentiam concurrente : non in duas personas

partitum atque divisum ; neque disjunctum, sed unum eumdem Filium unigenitum, Deum Verbum Jesum Christum, sicut antè Prophetæ de eo dixerunt, et ipse nos Jesus Christus erudivit et Patrum nobis Symbolum tradidit.

S. Aug. *Epist.* 137. *aliàs* 3. *ad Volusianum*, *c.* 3. *n.* 10. Ille igitur sibi hominem sine semine operatus est, qui in rerum naturâ sine semine operatur et semina. Ille in suo corpore numeros temporum mensurasque servavit ætatum, qui sine ullâ sui mutabilitate mutando contexit ordinem seculorum. Hoc enim crevit in tempore, quod cœpit ex tempore. Verbum autem in principio, per quod facta sunt tempora, tempus elegit quo susciperet carnem, non tempori cessit ut verteretur in carnem. Homo quippè Deo accessit, non Deus à se recessit.

N. 11. Sic autem quidam reddi sibi rationem flagitant, quomodò Deus homini permixtus sit, ut una fieret persona Christi, cùm hoc semel fieri oportuerit; quasi rationem ipsi reddant de re quæ quotidiè fit, quomodò misceatur anima corpori, ut una persona fiat hominis. Nam sicut in unitate personæ anima unitur corpori, ut homo sit : ita in unitate personæ Deus unitur homini, ut Christus sit. In illâ ergo personâ mixtura est animæ et corporis ; in hâc personâ mixtura est Dei et hominis..... Cùm enim Verbum Dei permixtum est animæ habenti corpus, simul et animam suscepit et corpus. Illud quotidiè fit ad procreandos homines : hoc semel factum est ad liberandos homines....

N. 12. Verbum igitur Dei, idemque Dei Filius, Patri coæternus, eademque virtus et sapientia Dei, à superno fine creaturæ rationalis usque ad infimum finem creaturæ corporalis attingens fortiter, et disponens omnia suaviter, præsens et latens, nusquam conclusa, nusquam discissa, nusquam tumida, sed sine mole ubique tota, longè alio modo quodam, quàm eo quo creaturis cæteris adest, suscepit hominem, seque et illo fecit unum Jesum Christum, mediatorem Dei et hominum, æqualem Patri secundùm divinitatem, minorem autem Patre secundùm carnem, hoc est, secundùm hominem : incommutabiliter immortalem secundùm æqualem Patri divinitatem, eumdemque mutabilem atque mortalem secundùm cognatam nobis infirmitatem... Quæ veritas et antequam hominem assumeret, ipsa aderat omnibus, qui ejus participes esse potuerunt.

S. Chrysost. *Homil.* 10. *in codice Græco* 11. *in Cap.* 1. *Joan. pag.* 61. *edit. Paris. in fol. ann.* 1633. Factus est enim Filius hominis dilectissimus Dei Filius, ut filios hominum filios Dei faceret. Supernum namque cùm homini copulatum est, illud quidem nullo in propriam gloriam detrimento affectum : hoc autem ex multâ elatum humilitate, quod certè in Christo factum est. Suam namque naturam descensu suo nihilo inferiorem reddidit, nos autem cùm in ignominiâ antè et in tenebris essemus, ad supernam erexit gloriam. Non aliter quàm cùm rex inopem mendicumque studio, et benevolentiâ quâdam alloquitur, nihil se indignum facit, illum verò omnibus admirandum reddit. Quòd si in contingenti hominum dignitate nihil honoratiorem abjectioris consuetudo offendit, multò minùs immortalem illam substantiam, cùm nihil non proprium habeat quod adsit, nihil quod absit, cùm omnia bona firma, stabiliaque in æternum possideat. Itaque cùm audieris : *Et Verbum caro factum est*, (*Joan.* 1. 14.) ne perturberis, neve titubes : non enim substantia transivit in carnem, hoc etiam cogitatu impium est : sed eadem permanens, *Servi formam accepit*... (*Philip.* II. 7.) Hoc verbo *factum est* utitur, ut hæreticorum os obstruat. Cùm enim sint qui dicant imaginationem quamdam et figmentum esse, quæcunque de Incarnatione feruntur : ab ipso principio eorum perceplam blasphemiam esse asserit, neque substantiæ mutationem, quod absit, sed veræ carnis vult acceptionem ostendere. Quemadmodùm enim, cùm inquit : (*Galat.* III. 13.) *Christus nos redemit ex maledicto legis, factus pro nobis maledictum :* non intelligit substantiam ejus à propriâ gloriâ separatam in maledictum versam : hoc enim neque dæmones ipsi, neque stultissimi et naturali sensu penitùs carentes opinarentur, tantam et opinio saperet unà cum impietate stultitiam. Non igitur hoc dicit, sed quod pro nobis maledictum accipiens, non sinit nos ampliùs maledictos esse. Itidem hoc

Ex hâc duplicis naturæ in unâ personâ connexione, sequitur primò Christum juxta alterutrius naturæ proprietates modò dici posse æqualem Patri, modò minorem Patre. Ipse Christus ait, (*Joan.* x. 30.) *Ego et Pater unum sumus.* Hoc verum est de naturâ divinâ. Ait quoque, (*Joan.* xiv. 28.) *Pater major me est.* Hoc verum est de naturâ humanâ. (G)

in loco carnem, inquit, ipsum factum esse; non quòd mutaverit carne substantiam, sed quòd carnem accepit, nullâ parte coinquinatâ substantia... Hæc enim substantia omni mutatione superior : ideoque ad hoc venit, ut prodesset. Sed quid dico præstantius? neque est quidquam Deo præstantius; nihil ei, ne minimâ quidem in re æquiparatur. Sequitur ergo ipsum in deterius mutatum esse, si mutatus esset. Hoc autem nullo pacto Deus esset, sed blasphemia, quæ in eorum qui hæc dicerent, caput verteretur... Nihil absurdum suspiceris, cùm factum dicimus... unitate namque et conjunctione unum est, Deus Verbum, et caro : non confusione, aut interitu substantiarum, sed arcanâ quâdam et inexplicabili unitate. Quomodò autem hoc sit, noli disquirere, factum est ut ipse novit. Sed quamnam habitationem habitavit, audi Prophetam : (*Amos*, ix. 11.) *Suscitabo tabernaculum David, quod cecidit.* Cecidit profectò natura nostra, eo casu ut restitui nullo pacto à quoquam, nisi ab illâ potentissimâ manu posset : neque enim aliter exsurgere poterat, nisi qui à principio eam effinxerat, manum porrexisset, et cœlitùs aquæ et spiritûs regeneratione informasset. Et animadverte, quæso, admirandum atque arcanum mysterium : perpetuò enim hoc habitat tabernaculum. Carnem nostram induit, non ut rursùm dimitteret, sed omni cum eâ tempore habitaturus.

Theodoretus, Inconfusus, *Dial.* 2. *p.* 70. Ego verò disertè clamo, divinam incarnationem mutatione liberam fuisse. Si enim alteratione quâpiam et mutatione incarnatus est, nullo modo ipsi post mutationem vel res vel nomina divina conveniunt... Alia quidem est incarnata Dei Verbi natura, alia ipsius carnis, quam assumens Dei Verbi natura incarnata est et homo facta... Si ergo non conversus (Deus Verbum) sed carne assumptâ incarnatus est „... non confusæ naturæ, sed integræ manserunt... Sic igitur et de Christo habenda est oratio, ut cùm de naturis loquamur, sua cuique tribuamus, sciamusque divinitatis quædam esse propria, et quædam humanitatis. At cùm de personâ verba facimus, communia facienda sunt quæ naturarum sunt propria, Christoque servatori et hæc et illa tribuenda, ut idem et Deus et homo appelletur, Filius Dei, et Filius hominis, Filius Davidis, et Dominus Davidis, semen Abrahæ, et conditor Abrahæ, et alia omnia similiter. *Et paulò post.* An verò ne animæ quidem et corpori exæquas divinitatem et humanitatem Christi? Sed animæ quidem et corpori tribuis inconfusam unionem : commixtionem verò et confusionem passas dicere audes divinitatem Christi et humanitatem?

(G) S. Aug. *Tract.* 78. *in Joann. n.* 1. Per quod ergo Filius non est æqualis Patri, per hoc iturus erat ad Patrem à quo venturus est vivos judicaturus et mortuos : per illud autem in quo æqualis est gignenti unigenitus, nunquam recedit à Patre : sed cum illo est ubique totus pari divinitate, quam nullus continet locus. (*Philip.* ii. 6 *et* 7.) *Cùm enim in formâ Dei esset*,... *non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo.* Quomodò enim rapina posset esse natura, quæ non erat usurpata, sed nata? (*Ibid.* 7.) *Semetipsum autem exinanivit, formam servi accipiens;* non ergo amittens illam, sed accipiens istam... Forma quippè servi accessit, non forma Dei recessit : hæc est assumpta, non illa consumpta. Propter hanc dicit, (*Joan.* xiv. 28.) *Pater major me est :* propter illam verò, (*Id.* x. 30.) *Ego et Pater unum sumus.*

N. 2... Ipse ergo Christus Filius Dei, æqualis Patri in formâ Dei, quia semetipsum exinanivit, non formam Dei amittens, sed formam servi accipiens, major est et seipso : quia major est forma Dei quæ amissa non est, quàm servi quæ accepta est. Quid itaque mirum, vel quid indignum, si secundùm hanc formam servi loquens, ait Dei Filius, *Pater*

major me est : et secundùm Dei formam loquens, ait idem ipse Dei filius, *Ego et Pater unum sumus ?* Unum sunt enim secundùm id quod Deus erat Verbum : major est Pater, secundùm id quod Verbum caro factum est... Secundùm hanc formam servi puer Christus etiam parentibus suis minor erat, quando parvus majoribus, sicut scriptum est, (*Luc.* II. 15.) *subditus erat.*

N. 3. Agnoscamus geminam substantiam Christi, divinam scilicet quâ æqualis est Patri, humanam quâ major est Pater. Utrumque autem simul non duo, sed unus est Christus... Sicut enim unus est homo anima rationalis et caro, sic unus est Christus Deus et homo : ac per hoc Christus, est Deus anima rationalis et caro, Christum in his omnibus, Christum in singulis confitemur. Quis est ergo per quem factus est mundus ? Christus Jesus, sed in formâ Dei. Quis est sub Pontio Pilato crucifixus ? Christus Jesus, sed in formâ servi. Item de singulis quibus homo constat. Quis non est derelictus in inferno ? Christus Jesus, sed in animâ solâ. Quis resurrecturus triduo jacuit in sepulcro ? Christus Jesus, sed in carne solâ. Dicitur ergo et in his singulis Christus. Verùm hæc omnia non duo, vel tres, sed unus est Christus.

Lib. 1. *de Trinit. c.* 7. *n.* 14. Sed quia multa in sanctis libris propter Incarnationem Verbi Dei, quæ pro salute nostrâ reparandâ facta est, ut mediator Dei et hominum esset homo Christus Jesus, ita dicuntur, ut majorem Filio Patrem significent, vel etiam apertissimè ostendant; erraverunt homines minùs diligenter scrutantes vel intuentes universam seriem Scripturarum, et ea quæ de Christo Jesu secundùm hominem scripta sunt, ad ejus substantiam quæ ante Incarnationem sempiterna erat, et sempiterna est, transferre conati sunt. Et illi quidem dicunt, minorem Filium esse quàm Pater est, quia scriptum est, (*Joan.* XIV. 28.) ipso Domino dicente, *Pater major me est.* Veritas autem ostendit secundùm istum modum etiam se ipso minorem Filium. Quomodò enim non etiam se ipso minor factus est, (*Philip.* II. 6.) qui semetipsum exinanivit formam servi accipiens ? Neque enim sic accepit formam servi, ut amitteret formam Dei, in quâ erat æqualis Patri. Si ergo ita accepta est forma servi, ut non amitteretur forma Dei, cùm et in formâ servi, et in formâ Dei idem ipse sit Filius unigenitus Dei Patris, in formâ Dei æqualis Patri, in formâ servi mediator Dei et hominum homo Christus Jesus; quis non intelligat quod in formâ Dei etiam ipse seipso major est, in formâ autem servi etiam seipso minor est ? Non itaque immeritò Scriptura utrumque dicit, et æqualem Patri Filium, et Patrem majorem Filio. Illud enim propter formam Dei, hoc autem propter formam servi, sine ullâ confusione intelligitur. Et hæc nobis regula per omnes sacras Scripturas dissolvendæ hujus quæstionis, ex uno capitulo Epistolæ Pauli Apostoli promitur, ubi manifestiùs ista distinctio commendatur. Ait enim, *Qui cùm in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo; sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo.* (*Philip.* II. 6 *et* 7.) Est ergo Dei Filius Deo Patri naturâ æqualis, habitu minor. In formâ enim servi quam accepit, minor est Patre : in formâ autem Dei, in quâ erat etiam antequam hanc accepisset, æqualis est Patri. In formâ Dei, Verbum per quod facta sunt omnia : in formâ autem servi, factus ex muliere, factus sub lege ut eos qui sub lege erant redimeret. Proinde in formâ Dei fecit hominem, in formâ servi factus est homo... Ergo quia forma Dei accepit formam servi, utrumque Deus et utrumque homo : sed utrumque Deus propter accipientem Deum, utrumque autem homo propter acceptum hominem. Neque enim illâ susceptione, alterum eorum in alterum conversum atque mutatum est : nec divinitas quippè in creaturam mutata est, ut desisteret esse divinitas; nec creatura in divinitatem, ut desisteret esse creatura.

Cap. 8. *n.* 15. Illud autem quod dicit Apostolus (1. *Cor.* XV. 28.) *Cùm autem ei omnia subjecta fuerint, tunc et ipse filius subjectus erit ei, qui illi subjecit omnia,* aut ideò dictum est, ne quisquam putaret habitum Christi, qui ex humanâ creaturâ susceptus est, conversum iri posteà in ipsam divinitatem, vel ut certiùs expresserim, deitatem, quæ non est creatura, sed est unitas Trinitatis incorporea, et incommutabilis, et sibimet consubstantialis et coæterna natura.

Cap. 11. *n.* 22. Quapropter cognitâ istâ regulâ intelligendarum Scripturarum de Filio Dei, ut distinguamus quid in eis sonet secundùm formam Dei, in quâ æqualis est Patri, et quid secundùm formam servi quam accepit, in quâ minor est Patre, non conturbabimur tanquam contrariis ac repugnantibus inter se sanctorum Librorum sententiis. Nam secundùm formam Dei æqualis est Patri, et Filius et Spiritus sanctus, quia neuter eorum creatura est... secundùm autem formam servi, minor est Patre, quia ipse dixit, *Pater major me est :* (*Joan.* XIV. 28.) minor est seipso, quia de illo dictum est, semetipsum exinanivit... (*Philip.* II. 7.) Secundùm formam Dei, omnia per ipsum facta sunt : secundùm formam servi, ipse factus est ex muliere, factus sub lege. Secundùm formam Dei, ipse et Pater unum sunt : secundùm formam servi, non venit facere voluntatem suam, sed voluntatem ejus qui eum misit. Secundùm formam Dei, (*Joan.* V. 26.) sicut habet Pater vitam in semetipso, sic dedit et Filio vitam habere in semetipso : secundùm formam servi, *Tristis est anima ejus usque ad mortem*, et *Pater*, inquit, *si fieri potest transeat à me calix iste.* (*Matth.* XXVI. 38. 39.) Secundùm formam Dei, ipse est verus Deus et vita æterna : secundùm formam servi, *factus* est *obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.* (*Philip.* II. 8.)

N. 23. Secundùm formam Dei, omnia quæ habet Pater, ipsius sunt : et *omnia mea tua sunt*, inquit, *et mea tua.* (*Joan.* XVII. 10.) Secundùm formam servi, non est doctrina ipsius, sed illius qui eum misit.

Cap. 12. Et de die et horâ nemo scit, neque Angeli in cœlo, neque Filius, nisi Pater. Hoc enim nescit, quod nescientes facit, id est, quod non ita sciebat ut tunc Discipulis indicaret.

N. 24. Secundùm formam Dei dictum est, * *ante omnes colles genuit me*, (*Prov.* VIII. 25.) id est, ante omnes altitudines creaturarum ; et, *ante luciferum genui te*, (*Ps.* CIX. 3.) id est, ante omnia tempora et temporalia : secundùm autem formam servi dictum est, *Dominus creavit me in principio viarum suarum.* (*Job.* XL. 14.) Quia secundùm formam Dei dixit, *Ego sum veritas* ; (*Joan.* XIV. 6.) et secundùm formam servi, *Ego sum via...* (*Ibid.*) Secundùm formam enim Dei, principium est quod et loquitur nobis ; in quo principio (*Gen.* I. 1.) fecit Deus cœlum et terram : secundùm autem formam servi, *sponsus procedens de thalamo suo.* (*Ps.* XVIII. 6.) Secundùm formam Dei, *primogenitus omnis creaturæ*, (*Coloss.* I. 15.) et ipse ante omnes est, et omnia in illo constant : secundùm formam servi, ipse *est caput* corporis *Ecclesiæ.* (*Ephes.* V. 23.) Secundùm formam Dei, *Dominus est gloriæ.* (1. *Cor.* II. 8.) Undè manifestum est quod ipse glorificet sanctos suos... Secundùm tamen formam servi,.... respondit, *Sedere ad dexteram vel ad sinistram meam non est meum dare vobis ; sed quibus paratum est à Patre meo.* (*Matth.* XX. 23.)

De Trinitate lib. 2. *cap.* 1. *n.* 2. Quanquam firmissimè teneamus de Domino nostro Jesu Christo, et per Scripturas disseminatam, et à doctis Catholicis earumdem Scripturarum tractatoribus demonstratam tanquam canonicam regulam, quomodo intelligatur Dei Filius et æqualis Patri secundùm Dei formam in quâ est, et minor Patre secundùm servi formâm quam accepit ; in quâ formâ non solùm Patre, sed etiam Spiritu sancto, neque hoc tantùm, sed etiam seipso minor inventus est, non seipso qui fuit, sed seipso qui est, quia formâ servi acceptâ, formam Dei non amisit.... Sunt tamen quædam in divinis eloquiis ita posita, ut ambiguum sit ad quam potiùs regulam referantur, utrum ad eam quâ intelligimus minorem Filium in assumptâ creaturâ, an ad eam quâ intelligimus non quidem minorem esse Filium, sed æqualem Patri tamen ab illo hunc esse *Deum de Deo, lumen de lumine. Synod. Nicæn.* Filium quippè dicimus Deum de Deo, Patrem autem Deum tantùm non de Deo. Undè manifestum est quod Filius habeat alium de quo sit, et cui Filius sit. Pater autem non Filium de quo sit habeat, sed tantùm cui Pater sit.

N. 3. Quædam itaque ita ponuntur in Scripturis de Patre et Filio, ut indicent unitatem æqualitatemque substantiæ, sicuti est, *Ego et Pater unum sumus :* (*Joan* X. 30.) et *Cùm in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est esse æqualis Deo :* (*Philip.* II. 6.) et quæcunque talia sunt.

Sequitur secundò, in Christo de Deo dici posse quæ hominis sunt, de homine dici posse quæ Dei sunt, quia persona eadem Deus et homo est. Itaque rectè dicitur Deum passum esse, mortuum esse, resurrexisse. Rectè dicitur quoque esse hominem, esse filium Dei, imò et Deum. Atque hoc est quod Theologi vocant communicationem idiomatum. (H)

Quædam verò ita, ut minorem ostendant Filium propter formam servi, id est, propter assumptam creaturam mutabilis humanæque substantiæ, sicuti est quod ait, *Quoniam Pater major me est*, (*Joan* XIV. 28.) et *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* (*Joan.* V. 22.) Nam paulò post consequenter ait: *Et potestatem dedit ei et judicium facere, quoniam Filius hominis est.* (*Ibid.* 27.) Quædam porrò ita, ut nec minor nec æqualis tunc ostendatur, sed tantùm quòd de Patre sit intimetur, ut est illud, *Sicut habet Pater vitam in semetipso, sic dedit Filio vitam habere in semetipso:* (*Ibid.* 26.) et illud, *Neque enim potest Filius à se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.* (*Ibid.* 19.) Quòd si propterea dictum acceperimus, quia in formâ acceptâ ex creaturâ minor est Filius, consequens erit ut prior Pater super aquas ambulaverit, aut alicujus alterius cæci nati de sputo et luto oculos aperuerit, et cætera quæ Filius in carne apparens inter homines fecit, ut posset ea facere qui dixit, non posse Filium à se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem.... Restat ergo ut hæc ideò dicta sint, quia incommutabilis est vita Filii sicut Patris, et tamen de Patre est; et inseparabilis est operatio Patris et Filii, sed tamen ita operari Filio de illo est, de quo ipse est, id est, de Patre; et ita videt Filius Patrem, ut quo eum videt hoc ipso sit Filius. Non enim aliud illi est esse de Patre, id est, nasci de Patre, quàm videre Patrem; aut aliud videre operantem, quàm pariter operari: sed ideò non à se quia non est à se. Et ideò quæ viderit Patrem facientem, hæc eadem facit et Filius similiter, quia de Patre est.

(H) S. HILARIUS *Lib.* 9. *de Trinit. n.* 3... Nescit planè vitam suam, nescit, qui Christum Jesum ut verum Deum, ita et verum hominem ignorat: et ejusdem periculi res est, Christum Jesum, vel spiritum Deum, vel carnem nostri corporis denegare... Mediator ipse in se ad salutem Ecclesiæ constitutus: et ipso illo inter Deum et homines Mediatoris sacramento, utrumque unus existens, dùm ipse ex unitis in idipsum naturis, naturæ utriusque res eadem est: ita tamen, ut neutro careret in utroque, ne fortè Deus esse homo nascendo desineret, et homo rursùs Deus manendo non esset. Hæc itaque humanæ beatitudinis fides vera est, Deum et hominem prædicare, Verbum et carnem confiteri: neque Deum nescire, quòd homo sit; neque carnem ignorare, quòd Verbum sit.

S. LEO MAGN. Papa I. *Epist.* 134. *alias* 97. *ad Leonem Augustum ann.* 458. 20 *Augusti, c.* 2... Anathematizetur ergo Nestorius qui beatam Virginem Mariam non Dei, sed hominis tantummodò credidit genitricem, ut aliam personam carnis, aliam faceret Deitatis: nec unum Christum in Verbo Dei et carne sentiret, sed separatim atque sejunctim alterum Filium Dei, alterum hominis prædicaret.

Cap. 3. Non dubium est eam nos fidem prædicare atque defendere, quam sancta Synodus Nicæna confirmavit, dicens: *Credimus... in unum Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, natum de Patre unigenitum, hoc est, de substantiâ Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum non factum, unius substantiæ cum Patre,* (*quod Græci dicunt* homoousion (*)) *per quem omnia facta sunt, sive quæ in cœlo, sive quæ in terrâ. Qui propter nos et nostram salutem descendit, incarnatus est, et homo factus, passus est, et resurrexit tertiâ die; ascendit in cœlum venturus judicare vivos et mortuos.* In quâ professione hoc evidentissimè continetur, quod etiam nos de Domini incarnatione confitemur et credimus, qui ad salutem humani generis reformandam, veram carnem

(*) ὁμοούσιον.

nostræ fragilitatis non de cœlo secum detulit, sed in utero Virginis matris assumpsit.

Cap. 6. Licèt in uno Domino Jesu Christo vero Dei atque hominis Filio, Verbi et carnis una persona sit, quæ inseparabiliter atque indivisè communes habeat actiones;... sine Verbi potentiâ nec conciperet Virgo, nec pareret, et sine veritate carnis obvoluta pannis infantia non jaceret. Sine Verbi potentiâ non adorarent Magi puerum, stellâ indice declaratum: et sine veritate carnis non juberetur in Ægyptum transferri puer, et ab Herodis persecutione subduci. Sine Verbi potentiâ non diceret vox Patris missa de cœlo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui;* (*Matth.* III. 17.) et sine veritate carnis non protestaretur Joannes: (1. 29.) *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi...* Postremò sine Verbi potentiâ non se Dominus Patri profiteretur æqualem: et sine veritate carnis, non idem diceret Patrem se esse majorem: cùm Catholica fides utrumque suscipiat, utrumque defendat, quæ secundùm confessionem beati Apostoli Petri, (*Matth.* XVI. 16.) unum Christum Dei vivi Filium et hominem credit, et Verbum.

Sequuntur testimonia Patrum ex ejusdem S. LEONIS *Epist. cap.* X. *deprompta.*

S. HILAR. *Lib.* 2. *de Fide Cap.* 3. Qui invisibilis et incomprehensibilis est, nunc visu, tactuque mortalium, cunis est obvolutus... Non ille eguit homo effici, per quem homo factus est; sed nos eguimus, ut Deus caro fieret, et habitaret in nobis... Humilitas ejus, nostra nobilitas est: contumelia ejus, noster honor est.

S. AMBROS. *Lib.* 2. *de Fide...* Idem Deus, idem homo, per divinitatem Deus, per susceptionem carnis homo, Christus Jesus Dominus majestatis dicitur crucifixus, quia consors utriusque naturæ, id est, humanæ atque divinæ, in naturâ hominis subiit passionem.

Epist. Lib. 7. *Epist.* 87. Pulchrè Apostolus (*Philip.* II. 6...) *Cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo; sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens.* Quid est in formâ Dei, nisi in plenitudine Deitatis, in illâ perfectionis divinæ expressione? Ergo cum esset in plenitudine, exinanivit se, et accepit plenitudinem naturæ et perfectionis humanæ... Homo secundùm carnem, sed ultra hominem secundùm divinam operationem. Denique cùm leprosum tangeret homo videbatur; sed ultra hominem cùm mundaret. Et cùm Lazarum mortuum fleret, mortuum quasi homo flebat, sed supra hominem erat cùm mortuum vinctis juberet pedibus exire. Homo videbatur, cùm penderet in cruce; sed supra hominem, cùm reseratis tumulis mortuos suscitaret.

S. AUG. *Epist. ad Dardanum.* Noli itaque dubitare, ibi nunc esse hominem Christum, undè venturus est; memoriterque recole, et fideliter tene christianam confessionem, quoniam *resurrexit à mortuis, ascendit in cœlum, sedet ad dexteram Patris:* nec aliundè quàm indè *ad judicandos venturus est*, illâ angelicâ voce testante. (*Act.* I. 11.) *quemadmodùm est ire visus in cœlum*, id est, in eâdem formâ carnis atque substantiâ, cui profecto immortalitatem dedit, naturam non abstulit.

Epist. ad Volusianum. Nunc verò ita inter Deum et homines mediator apparuit, ut in unitate personæ copulans utramque naturam, et solita sublimaret insolitis, et insolita solitis temperaret.

S. JOANNES Constantinop. Episc. *Homiliâ de Cruce et Latrone.* Quid mirum est, si crucem portans adveniet, quando et vulnera corporis ipse demonstrat? *Tunc enim*, inquit, (*Zach.* XII. 10.) *videbunt, quem confixerunt.* Et sicut post resurrectionem, Thomæ voluit diffidentiam confutare, et illi clavorum loca monstravit, et lateris vulnera declaravit, et dixit: *Mitte manum tuam et vide, quoniam spiritus carnem et ossa non habet, sicut me vides habere:* (*Luc.* XXIV. 39.) sic et tunc ostendet vulnera, crucemque demonstrabit; ut ostendat illum se esse, qui fuerat crucifixus.

Homiliâ de Ascensione Domini. Deus nobis justè irascebatur, et nos contemnebamus iratum, et clementem Dominum declinabamus: et se medium Christus ingessit, et sociavit utramque naturam, et nobis quod imminebat à Patre supplicium, ipse sustinuit... Christus igitur

nostræ naturæ primitias obtulit Patri, et oblatum donum miratus est Pater, quòd et tanta dignitas offerebat, et quod offerebatur, nullâ maculâ fœdabatur.

THEOPHIL. *de Epist. Paschali. Domine, inclina cœlos tuos, et descende.* (*Ps.* CXLIII. 5.) Non ut mutaret locum in quo omnia sunt, sed ut propter salutem nostram carnem humanæ fragilitatis assumeret, Paulo Apostolo eadem concinente, (2. *Cor.* VIII. 9.) *Cùm esset dives pauper factus est, ut nos illius paupertate divites effemus.* Venitque in terram, et de virginali utero, quem sanctificavit, egressus homo, interpretationem nominis sui Emmanuel, id est, Nobiscum Deus, dispensatione confirmans, mirum in modum cœpit esse quod nos sumus, et non desiit esse quod erat : sic assumens naturam nostram, ut quod erat ipse non perderet. Quanquam enim Joannes scribat : (I. 14.) *Verbum caro factum est ;* id est, aliis verbis, Deus homo factus est ; Verbum tamen non est versum in carnem, quia nunquam Deus esse cessavit.

In aliâ Epistolâ Paschali contra Origenem. Unus Filius Patris, nostrique Mediator, nec æqualitatem ejus amisit, nec à nostro consortio separatus est : invisibilis Deus, et visibilis homo, formâ servi absconditus, et Dominus gloriæ confessione credentium comprobatus. Neque enim privavit eum Pater naturæ suæ nomine, postquàm pro nobis homo, et pauper effectus est... Nec similitudo nostra in divinitatis est mutata naturam, nec divinitas in nostræ naturæ versa est similitudinem.

S. GREG. NAZ. *in Homiliâ de Epiph.* Cùm processisset ex Virgine Deus, in eâ quam assumpserat humanâ naturâ, unum ex duobus sibi invicem contrariis existens, carne et spiritu, aliud in Deum assumitur, aliud Deitatis gratiâ præstat... Missus est quidem, sed ut homo. Duplex enim erat in eo natura. Indè denique et laboravit ex itinere, indè et esuriit, et sitivit, et contristatus est, et flevit humani corporis lege.

S. BASIL. Cùm ergo quædam in Christo ita videmus humana, ut nihil à communi mortalium fragilitate distare videantur; quædam ita divina, quæ nulli alii, nisi illi ineffabili naturæ conveniant Deitatis... ut in uno eodemque ita utriusque naturæ veritas demonstretur, ut neque aliquid indignum et indecens de divinâ illâ et ineffabili substantiâ sentiatur : neque rursùm quæ humanitùs gesta sunt, falsis illusa imaginibus æstimentur.

S. CYRIL. ALEXAND. *in Orat.* 2. *de rectâ fide ad Reginas. c.* 9. Homo nominatus est, cùm sit naturâ Deus Dei Patris Verbum, quoniam similiter ut nos sanguini communicavit et carni. Sic enim in terris apparuit, non amittens id quod erat, sed assumens humanitatis naturam in suâ ratione perfectam.

Ex Scholiis de Incarnatione Unigeniti. Unus igitur est, et ante Incarnationem Deus verus, et qui in divinitate mansit, in quâ erat, est, et erit. Nos discernendum igitur unum Dominum Jesum Christum in hominem seorsùm, et seorsùm in Deum, sed unum eumdemque Jesum Christum esse dicimus, non ignorantes differentias naturarum, sed eas inconfusas inter se servantes.

Cap. 25. Intelligitur namque certè aliud in alio inhabitare, id est, Divinam naturam in humanitate non perpessam commixtionem aut commutationem, ut esset quod non erat. Quidquid enim in alio habitare dicitur non ipsum fit tale, quale est id, in quo habitat, sed aliud in eo magis intelligitur. At verò in Verbi naturâ et humanitatis, nobis solam differentiam designat diversitas naturarum. Unus enim ex utrâque intelligitur Christus. Ergo inconfusione, ut antè dixi, servatâ inhabitasse ait Verbum in nobis. Scit enim unum esse Filium unigenitum, carnem factum et hominem.

Epistolâ ad Nestorium 1. *parte Concil. Ephesini. c.* 8. Ait igitur sancta et magna Synodus ipsum, qui est ex Deo Patre natus naturaliter, Filium unigenitum, Deum verum de Deo vero, lumen de lumine, per quem et cum quo omnia fecerit Pater, hunc descendisse, incarnatum esse, et hominem factum, passum esse, resurrexisse tertiâ die, et ascendisse rursùs ad cœlos. Hæc nos sequi verba debemus ; his nos convenit obtemperare dogmatibus : considerantes quid sit incarnatum esse, et hominem factum Dei Verbum. Non enim dicimus, quòd Dei natura

conversa vel immutata, facta sit caro : nec quòd in totum hominem, qui est ex animâ et corpore, transformata sit, sed illud magis, quòd carnem animatam animâ rationali sibi copulaverit Verbum substantialiter, et ineffabiliter factus sit homo, et nuncupatus sit etiam Filius hominis ; non nudâ tantummodò voluntate, sed nec assumptione solâ personæ, sed quòd diversæ quidem naturæ in unum convenerint, unus tamen ex ambobus Christus et Filius, non evacuatâ aut sublatâ diversitate naturarum per conjunctionem, sed quia simùl nobis effecerunt unum Dominum, et Christum, et Filium, id est, divinitas et humanitas, per arcanam illam ineffabilemque copulationem ad unitatem. Itaque is, qui ante secula omnia est natus ex Patre, etiam ex muliere carnaliter dicitur procreatus in tempore. Non quia divina ipsius natura de sacrâ Virgine sumpsit exordium.... sed quia propter nos et propter nostram salutem naturam sibi copulavit humanam, et processit ex muliere, idcircò dicitur natus esse carnaliter... in ipsâ vulvâ uteroque virginali, se cum carne conjunxit, et sustinuit generationem carnalem, carnis suæ nativitatem, faciens suam. Sic illum dicimus et passum esse et resurrexisse, non quia Deus Verbum in suâ naturâ passus sit, aut plagas, aut clavorum transfixiones aut alia vulnera susceperit : (Deus namque incorporalis extra passionem est) sed quia corpus illud, quod ipsius proprium factum est, passum est ; ideò hæc omnia pro nobis dicitur passus. Inerat enim in eo corpore, quod patiebatur, Deus qui pati non poterat. Simili modo et mortem illius intelligimus. Immortale enim et incorruptibile est naturaliter, et vita, et vivificans Dei Verbum. Sed quia corpus ipsius proprium, *Gratiâ Dei*, juxta Pauli vocem (*Hebr.* II. 9.) *pro omnibus mortem gustavit*, idcircò ipse dicitur mortem passus esse pro nobis. Non quòd in se mortem esset expertus, quantùm ad ipsius naturam pertinet.... sed quòd.... caro ipsius mortem gustavit. Ita et resurgente carne, ipsius rursùs resurrectionem dicimus : non quia in corruptionem ceciderit, absit ; sed quia ejus resurrexit corpus. Ita Christum unum et Dominum confitemur non tanquam hominem cum Verbo coadorantes ; ne divisionis quædam species inducatur ; sed unum jam et eumdem adorantes : quia non est alienum à Verbo corpus suum, cum quo ipsi etiam assidet Patri... Id autem est ostendere Dei Verbum, similiter ac nos participationem habuisse carnis et sanguinis, et corpus nostrum propriè suum fecisse, et hominem ex muliere processisse, non abjectâ, nec depositâ deitate, aut generatione illâ quam habebat ex Patre ; sed mansisse etiam in assumptione carnis Deum, quod erat... Idcò illi (sancti Patres) non dubitaverunt sanctam Virginem dicere Theotócon, non quòd Verbi natura, deitasque in sanctâ Virgine sumpsit exordium : sed quòd ex eâ natum sit sacrum illud corpus animatum animâ rationali, cui substantialiter adunatum Dei Verbum, carnaliter natum esse dicitur.

S. Leo *Epistolâ* 24. *aliàs* 10. *ad Flavianum c.* 2. Fidelium universitas profitetur credere se.... in Jesum Christum Filium ejus (Dei Patris) unicum, Dominum nostrum, qui natus est de Spiritu sancto et Mariâ Virgine... Cùm Deus et omnipotens et æternus creditur Pater, consempiternus eidem Filius demonstratur, in nullo à Patre differens, quia de Deo Deus, de omnipotente omnipotens, de æterno natus est coæternus ; non posterior tempore, non inferior potestate, non dissimilis gloriâ, non divisus essentiâ ; idem verò sempiterni genitoris unigenitus sempiternus natus est de Spiritu sancto et Mariâ Virgine. Quæ nativitatis temporalis illi nativitati divinæ et sempiternæ nihil minuit, nihil contulit, sed totam se reparando homini, qui erat deceptus, impendit : ut et mortem vinceret, et diabolum, qui mortis habebat imperium, suâ virtute destrueret.

Cap. 3. Salvâ igitur proprietate utriusque naturæ et substantiæ, et in unam coëunte personam, suscepta est à majestate humilitas, à virtute infirmitas, ab æternitate mortalitas : et ad resolvendum conditionis nostræ debitum, natura inviolabilis naturæ est unita passibili : ut, quod nostris remediis congruebat, unus atque idem Mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus, et mori posset ex uno, et mori non posset ex altero. In integrâ ergo veri hominis perfectâque naturâ verus

natus est Deus, totus in suis, totus in nostris. Nostra autem dicimus, quæ in nobis ab initio Creator condidit, et quæ reparanda suscepit. Nam illa, quæ deceptor intulit, et homo deceptus admisit, nullum habuêre in Salvatore vestigium. Nec quia communionem humanarum subiit infirmitatum, ideò nostrorum fuit particeps delictorum. Assumpsit formam servi sine sorde peccati, humana augens, divina non minuens: quia exinanitio illa, quâ se invisibilis visibilem præbuit, et Creator ac Dominus omnium rerum unus voluit esse mortalium, inclinatio fuit miserationis, non defectio potestatis. Proindè qui manens in formâ Dei fecit hominem, idem in formâ servi factus est homo. Tenet enim sine defectu proprietatem suam utraque natura: et sicut formam servi, Dei forma non adimit, ita formam Dei, servi forma non minuit.

Cap. 4. Ingreditur ergo hæc mundi infima Filius Dei, de cœlesti sede descendens, et à paternâ gloriâ non recedens, novo ordine, nova nativitate generatus. Novo ordine, quia invisibilis in suis, visibilis factus est in nostris: incomprehensibilis voluit comprehendi: ante tempora manens, esse cœpit ex tempore: universitatis Dominus servilem formam, obumbratâ majestatis suæ immensitate, suscepit. Impassibilis Deus non dedignatus est esse homo passibilis, et immortalis mortis legibus subjacere. Novâ autem nativitate generatus; quia inviolata virginitas concupiscentiam nescivit, carnis materiam ministravit. Assumpta est de Matre Domini natura, non culpa: nec in Domino Jesus Christo, ex utero Virginis genito, quia nativitas est mirabilis, ideò nostri est natura dissimilis. Qui enim verus est Deus, idem verus est homo: et nullum est in hâc unitate mendacium, dùm invicem sunt, et humilitas hominis, et altitudo deitatis. Sicut enim Deus non mutatur miseratione, ita homo non consumitur dignitate. Agit enim utraque forma cum alterius communione, quod proprium est; Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exsequente quod carnis est. Unum horum coruscat miraculis, aliud succumbit injuriis. Et sicut Verbum ab æqualitate paternæ gloriæ non recedit, ita caro naturam nostri generis non relinquit. Unus enim idemque est... verè Dei Filius et verè hominis Filius. Deus per id, quod *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* (*Joan.* I. 1.) Homo per id, quod *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* (*Id.* 14.) Deus per id, quod *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.* (*Id.* 2.) Homo per id, quod *Factus est ex muliere, factus sub lege.* (*Gal.* IV. 4.) Nativitas carnis, manifestatio est humanæ naturæ: partus Virginis, divinæ est virtutis indicium. Infantia parvuli, ostenditur humilitate cunarum: Magnitudo Altissimi, declaratur vocibus Angelorum. Similis est rudimentis hominum, quem Herodes impiè molitur occidere: sed Dominus est omnium, quem Magi gaudent suppliciter adorare. Jam cùm ad Præcursoris sui Joannis baptismum venit, ne lateret quòd carnis velamine divinitas tegeretur, vox Patris de cœlo intonans dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui.* (*Matth.* III. 17.) Quem itaque sicut hominem diabolica tentat astutia, eidem sicut Deo angelica famulantur officia. Esurire, sitire, lassescere, atque dormire evidenter humanum est. Sed quinque panibus, quinque millia hominum satiare, et largiri Samaritanæ aquam vivam, cujus haustus bibenti præstet, ne ultrò jam sitiat: supra dorsum maris plantis non desidentibus ambulare, et elationes fluctuum increpatâ tempestate consternere, sine ambiguitate divinum est. Sicut ergo non ejusdem naturæ est, flere miserationis affectu amicum mortuum, et eumdem remoto quatriduanæ aggere sepulturæ, et ad vocis imperium excitare redivivum; aut in ligno pendere et in noctem luce conversâ, omnia elementa tremefacere; aut clavis transfixum esse, et paradisu portas fidei Latronis aperire: ita non ejusdem naturæ est, dicere *Ego et Pater unum sumus:* (*Joan.* X. 30.) et dicere, *Pater major me est.* (*Id.* XIV. 28.) Quamvis enim in Domino Jesu Christo Dei et hominis una persona sit: aliud tamen est, undè contumelia in utroque communis, aliud undè communis est gloria. De nostro enim illi minor est Patre humanitas: de Patre illi est æqualis cum Patre divinitas.

Cap. 5. Propter hanc ergo unitatem personæ in utràque naturâ intelligendam, et Filius hominis legitur descendisse de cœlo, cùm Filius

I. Potestne simili ratione dici Pater aut Spiritus sanctus carnem humanam assumpsisse, passus fuisse, mortuus esse; quia Pater et Spiritus sanctus eamdem habent naturam divinam cum Filio, de quo hæc omnia dici possunt ?

R. Nullatenùs. Hæc de solo Filio, non item de Patre aut Spiritu sancto dici queunt. Quia in solâ Filii personâ, non in personâ Patris aut Spiritùs sancti, facta naturarum conjunctio est. Solus Filius, non Pater aut Spiritus sanctus factus est homo. (1)

I. Quomodò fieri potest ut natura utraque divina et humana et in unâ Filii personâ conjuncta sit; et Filius Dei, qui unam utique cum Patre et Spiritu sancto naturam divinam habet, homo factus fuerit, nec tamen idem de Patre et Spiritu sancto dici possit ?

Dei carnem de eâ Virgine, de quâ est natus, assumpserit. Et rursùs, Filius Dei crucifixus dicitur ac sepultus, cùm hæc non in divinitate ipsâ, quâ unigenitus consempiternus et consubstantialis est Patri, sed in naturæ humanæ sit infirmitate perpessus. Undè unigenitum Filium Dei crucifixum et sepultum omnes etiam in Symbolo confitemur, secundùm illud Apostoli : (1. *Cor.* II. 8.) *Si enim cognovissent, nunquam Dominum majestatis crucifixissent.*

(1) S. AUG. *Epist.* 11. *ad Nebridium, aliàs* 218. *n.* 2. Miror te esse commotum, cur non Pater sed Filius dicatur hominem suscepisse, sed etiam Spiritus sanctus. Nam ista Trinitas Catholicâ fide ita inseparabilis commendatur et creditur „... ut quidquid ab eâ sit, simul fieri sit existimandum, et à Patre, et à Filio, et à Spiritu sancto... Ex quo videtur esse consequens, ut hominem Trinitas tota susceperit : nam si Filius suscepit, Pater autem et Spiritus sanctus non susceperunt, aliquid præter invicem faciunt. Cur ergo in mysteriis et sacris nostris hominis susceptio Filio tributa celebratur.

N. 4. Nunc accipe quomodò possit non movere illud quod movet. Species quæ propriè Filio tribuitur, ea pertinet etiam ad disciplinam et ad artem quamdam, si benè hoc vocabulo in his rebus utimur, et ad intelligentiam quâ ipse animus rerum cogitatione formatur. Itaque quoniam per illam susceptionem hominis id actum est, ut quædam nobis disciplina vivendi, et exemplum præcepti, sub quarumdam sententiarum majestate ac perspicuitate insinuaretur, non sine ratione hoc totum Filio tribuitur... Demonstranda igitur priùs erat quædam norma et regula disciplinæ, quod factum est, per illam suscepti hominis dispensationem, quæ propriè Filio tribuenda est, ut esset consequens et ipsius Patris, id est, unius principii, ex quo sunt omnia, cognitio per Filium, et quædam interior et ineffabilis suavitas atque dulcedo, in istâ cognitione permanendi contemnendique omnia mortalia, quod donum et munus propriè Spiritui sancto tribuitur. Ergo cùm agantur omnia summâ communione et inseparabilitate, tamen distinctè demonstranda erant propter imbecillitatem nostram, qui ab unitate in varietatem lapsi sumus. Nemo enim quemquam erigit ad id in quo ipse est, nisi aliquantum ad id in quo est ille descendat.

S. LEO *Serm.* 61. *de Passione Domini* XII. *c.* 2. Scimus, dilectissimi, et toto corde profitemur, Patris et Filii et Spiritûs sancti unam esse deitatem, et consubstantialem sempiternæ Trinitatis essentiam : in nullo à se divisam, in nullo esse diversam, quia simul est intemporalis, simul est incommutabilis, simul quod est, esse non desinens. In hâc autem ineffabili unitate Trinitatis, cujus in omnibus communia sunt opera atque judicia, reparationem humani generis propriè Filii persona suscepit : ut quoniam ipse est, *per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil*, (*Joan.* I. 3.) quique plasmatum de limo terræ hominem flatu vitæ rationalis animavit, idem naturam nostram ab æternitatis arce dejectam, amissæ restitueret dignitati, et cujus erat conditor, esset etiam reformator.

R. Hæc omnia captum humanæ mentis omninò superant: credimus tamen, et firmiter, et sine ullâ dubitationis umbrâ; quia Deus id perspicuè revelavit, et Ecclesia pro hæreticis habuit semper eos qui hæc omnia et singula non crediderunt.

I. Nunquid in Christo sicut duæ naturæ sunt, ita et voluntates duæ?

R. Sunt duæ distinctæ voluntates. Nam utraque natura, ut jam diximus, in Christo est sine confusione cum utriusque naturæ proprietatibus, at proprium imò de essentiâ est naturæ intelligentis suam habere voluntatem. At perfectissima semper intercessit inter utramque Christi voluntatem cohærentia; ita ut divinæ voluntati voluntas humana paruerit et subjecta fuerit semper. (K)

I. Cœlum-ne reliquit Filius Dei ut ad naturam humanam descenderet?

R. Nullatenùs. Deus enim ést ubique. Itaque necesse non fuit ut relicto cœlo veniret ad nos. Cùm ergo dicitur Filius Dei de cœlo descendisse in terram, translata locutio est, quâ id solùm innuitur, Filium Dei in terris assumpsisse naturam humanam, quam priùs non assumpserat, et à quâ infinitè distabat, si spectes perfectionem. Itaque assumptâ humanitate in terris visus est, qui divinitate suâ cœlum et terram implet modo ineffâbili. (L)

(K) S. Leo. *Serm.* 54. *de Passione Dom.* v. *cap.* 1. Oportuit in unum Dominum nostrum Jesum Christum et divinam et humanam convenire substantiam: ut mortalitati nostræ per Verbum carnem factum, et origo novi hominis subveniret, et passio.

Cap. 2. *Pater, si possibile est, transeat à me calix iste. Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu.* (*Matth.* xxvi. 39.) Prima petitio infirmitatis est, secunda virtutis: illud optavit ex nostro, hoc elegit in proprio. Nec enim æqualis Patri Filius omnia esse Deo possibilia nesciebat, aut ad suscipiendum crucem sine suâ in hunc mundum descenderat voluntate, ut hanc diversarum affectionum compugnantiam perturbatâ quodammodo ratione pateretur. Sed ut suscipientis susceptæque naturæ esset manifesta distinctio, quod erat hominis, divinam desideravit potentiam; quod erat Dei, ad causam respexit humanam. Superiori igitur voluntati voluntas cessit inferior.

Consule act. 6. Syn. œcum. *seu* Concil. Constant. III. *adversùs Monothelitas. Relege etiam si libet SS. Patrum testimonia suprà relata, præsertim litt.* (H) *et* (I).

(L) S. Epiphan. *adversùs Hæres. lib.* 2. *tom.* 2. *hæres.* 69. *n.* 61. Cùm ille ipse Filius, ac Deus Verbum in terrâ consisteret, cœlum interim attingebat, et inimicos omnes gloriæ suæ splendore complebat; et in Mariæ quidem utero conclusus erat, ac naturam hominis induebat, sed virtute suâ replebat universa.

S. Aug. *Serm.* 187. *aliàs de tempore* 27. *in Natali Domini* iv. *c.* 1. *n.* 1. Laudem Domini loquetur os meum, ejus Domini per quem facta sunt omnia, et qui factus est inter omnia: qui est Patris revelator, matris Creator: Filius Dei de Patre sine matre, Filius hominis de matre sine patre... Verbum Deus ante omnia tempora, Verbum caro opportuno tempore. Conditor solis conditus sub sole: cuncta secula ordinans de sinu Patris.... Effector cœli et terræ, sub cœlo exortus in terrâ: ineffabiliter sapiens, sapienter infans: mundum implens, in præsepio jacens: sidera regens, ubera lambens: ita magnus in formâ Dei, brevis in formâ servi; ut nec istâ brevitate magnitudo illa minueretur,

I. Quomodò vocatur conjunctio personæ Filii Dei cum naturâ humanâ ?

R. Dicitur Theologis unio hypostatica, hoc est, conjunctio personalis. Hypostasis enim græca vox est, quæ personam significat. Et sola persona Filii Dei, ut jam diximus, non persona Patris aut Spiritûs sancti, fuit terminus hujus conjunctionis. (M)

§. 3. Historia Incarnationis Christi Jesu.

I. Quomodò Verbum caro factum est?

R. Rem sic narrat Lucas Evangelista (1. 26.) « Missus est, » inquit, Angelus Gabriel à Deo in civitatem Galilææ, cui » nomen Nazareth, ad Virginem desponsatam viro, cui no- » men erat Joseph de domo David, et nomen Virginis Ma- » ria. Et ingressus Angelus ad eam dixit : Ave gratiâ plena : » Dominus tecum : Benedicta tu in mulieribus. Quæ cùm » audisset turbata est in sermone ejus, et cogitabat qualis » esset ista salutatio. Et ait Angelus ei : Ne timeas Maria, » invenisti enim gratiam apud Deum : Ecce concipies in » utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. Hic » erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur : et dabit illi » Dominus Deus sedem David patris ejus : et regnabit in » Domo Jacob in æternum, et regni ejus non erit finis.

nec illâ magnitudine ista brevitas premeretur. Neque enim quando membra humana suscepit, opera divina deseruit ; nec attingere à fine usque ad finem fortiter, et disponere omnia suaviter destitit ; quando infirmitate carnis indutus, virginali utero receptus est, non inclusus ; ut nec Angelis subtraheretur sapientiæ cibus, et nos gustaremus quàm suavis est Dominus.

Cap. 2. *n.* 2. Verbum Dei, per quod facta sunt omnia, et quod in se manens innovat omnia ; quod nec locis concluditur, nec temporibus tenditur, nec morulis brevibus, longisque variatur, nec vocibus texitur, nec silentio terminatur : quanto magis hoc tantum et tale Verbum potuit matris uterum assumpto corpore fecundare, et de sinu Patris non emigrare ? Hinc ad oculos humanos exire, indè mentes angelicas illustrare ? Hinc ad terras procedere, indè cœlos extendere ?

Cap. 3. *n.* 3. Nemo ergo credat Dei Filium conversum et commutatum esse in hominis Filium : sed potiùs credamus, et non consumptâ divinâ et perfectè assumptâ humanâ substantiâ manentem Dei Filium factum hominis Filium.

Serm. 244. *in diebus Paschal.* v. *aliàs* 17. *ex Sirmondianis*, *n.* 3... Christum et Deum et hominem, Christum et Factorem rerum, et factum in rebus, Caristum et Creatorem hominis et creatum hominem nos novimus... Deus Christus æqualis est Patri : tantus est, quantus ille : talis est, qualis ille : hoc est, quod ille : non hic est, qui ille. Hoc est quod ille, quia ille Deus, et ille Deus : ille enim omnipotens, et ille omnipotens ; ille immutabilis, et ille immutabilis : hoc est quod ille. Non hic est qui ille ; quia ille Pater, hic Filius.

(M) *Si quis penitiùs, quæ mysterium Incarnationis spectant, scrutari voluerit, attentè legat* Acta Ephesini, Chalcedonensis, et trium primorum Constantinopolitanorum Conciliorum, *et quæ his adjunxit* P. Labbeus *in suâ Conciliorum editione :* S. Cyrilli Alexandrini *Libros* adversùs Nestorium ; *Theologos omnes Scholasticos, ubi agunt* de Incarnatione, *præsertim verò doctissimorum virorum* Petavii *et* Thomassini Dogmata theologica, *in quibus omnia Ecclesiæ dogmata de Incarnationis mysterio fusiùs et enucleatiùs pertractantur.*

» Dixit autem Maria ad Angelum : Quomodò fiet istud , » quoniam virum non cognosco ? « (Quibus verbis designatum fuisse factum anteà votum virginitatis asserunt omnes sancti Patres unanimi consensu. (A)

(A) S. Gregor. Nyss. *in diem nat. Christi* , *p.* 779. Angelus partum nuntiat. At illa virginitati inhæret , et integritatem Angelicæ demonstrationi anteponendum judicat : nec Angelo fidem non habet : nec à proposito recedit suo... Verùm quia carnem Deo consecratam , tanquam sanctum aliquod oblatum munus oportebat intactam integramque præstare , idcircò , licèt , inquit , Angelus sis , licèt è cœlo venias , licèt id quod ostenditur , naturam superet humanam , tamen me virum cognoscere nefas est.

S. Aug. *de sanct. Virginit. cap.* 4. *n.* 4. Ipsa quoque virginitas ejus ideò gratior et acceptior , quia non eam conceptus Christus viro violaturo quem conservaret ipse præripuit , sed priùsquam conciperetur jam Deo dicatam de quâ nasceretur elegit. Hoc indicant verba , quæ sibi fetum annuntianti Angelo Maria reddidit. *Quomodò* , inquit , *fiet istud , quoniam virum non cognosco ?* (*Luc.* 1. 34.) Quod profectò non diceret , nisi Deo Virginem se antè vovisset. Sed quia hoc Israëlitarum mores adhuc recusabant , desponsata est viro justo , non violenter ablaturo , sed potiùs contrà violentes custodituro , quod illa jam voverat.

S. Bernard. Abbas. *De laudibus Virginis Matris* , *Hom.* iv. *n.* 3. *Quomodò fiet istud ? quoniam virum non cognosco.* Non dubitat de facto , sed modum requirit et ordinem. Nec enim quærit an fiet istud , sed quomodò ; quasi dicat : Cùm sciat Dominus meus , testis conscientiæ meæ , votum esse ancillæ suæ non cognoscere virum : quâ lege , quo ordine placebit ei , ut fiat istud ? Si oportuerit me frangere votum , ut pariam talem filium , et gaudeo de filio , et doleo de proposito : (*Luc.* 1. 38.) fiat tamen voluntas ejus : sin verò Virgo concipiam , Virgo et pariam , quod utique si placuerit ei , impossibile non erit ; tunc scio verè , quia (*Ibid.* 48.) respexit humilitatem ancillæ suæ.

Venerab. Beda Presbyt. *Hom. in feriam* iv. *Quatuor temporum* , *t.* 7. *p.* 191. Dixit autem Maria ad Angelum : *Quomodò fiet istud , quoniam virum non cognosco ?* Propositum suæ mentis reverenter exposuit , vitam videlicet virginalem se ducere decrevisse. Quæ quia prima feminarum tantæ se virtuti mancipare curavit , jure singulari præ cæteris feminis beatitate meruit excellere.

Jansenius Iprensis Episc. *Comment. in Evang. Luc. cap.* 1. *v.* 34. *Quoniam virum* , scilicet meum Joseph , *non cognosco* , hæc est ratio , cur quærat modum , non scilicet curiositas , sed quia ipsius magnoperè intererat. Porrò illud , *cognosco* , non potest intelligi tantùm de facto : fatilis enim esset interrogatio , quia posset in futurum cognoscere , nec de nudâ consuetudine aut proposito , sicut dicimus , non bibo vinum ; quia posset consuetudinem et propositum , pro re tanti momenti , propriâ et prudenti voluntate mutare ; sed de consuetudine seu proposito ita firmato , ut resilire non posset : quasi diceret , non possum , haud licet mihi virum cognoscere. Quod cùm fieri non soleat , nisi ex voto , hinc est quòd Bernardus (*Homil.* iv. *in Missus est* ,) Beda , Nyssenus *Oratione in Nativitatem Christi* , et in primis Aug. *libro de Virginit. cap.* 4. constanter indè colligant , eam fuisse voto Virginitatis adstrictam , antequàm Angelus ei loqueretur : imò antequam nuberet , ut Augustinus.

M. de Tillemont , *art.* 2. *sur la Sainte Vierge* , *tom.* 1. *des Mémoir. sur l'Hist. Ecclésiast.* L'une des plus grandes grâces que Dieu répandit dans la sainte Vierge , est celle qu'il lui fit d'embrasser pour toute sa vie l'état de la virginité , qui fut accompagnée en elle de deux priviléges tout singuliers. Car elle est la première de son sexe qui ait fait profession de demeurer vierge toute sa vie : ainsi c'est par elle que la dignité des Vierges a commencé : les prémices de cet état saint lui appartiennent : et elle a , pour ainsi dire , levé l'étendard d'une entière pureté , dont elle n'avait trouvé de modèle que dans le Ciel , y en ayant eu très-peu d'exemples avant elle sur la terre , (ou plutôt n'y en ayant eu aucun dont

» Et respondens Angelus dixit ei : Spiritus sanctus super-
» veniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideòque et
» quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei. Et ecce
» Elisabeth cognata tua et ipsa concepit filium in senectute
» suâ : et hic mensis sextus est illi, quæ vocatur sterilis :
» quia non erit impossibile apud Deum omne verbum.

» Dixit autem Maria : Ecce ancilla Domini, fiat mihi se-
» cundùm verbum tuum. Et discessit ab illâ Angelus. » Hactenùs Lucas.

Mox superveniente in Virginem Spiritu sancto, et Altissimi obumbrante virtute, descendit in uterum Virginalem Filius Dei, et assumpto ex Virginis sanguine corpore, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* (*Joan.* I. 14.) (B).

I. De quâ domo et progenie erat virgo Maria ?

R. De domo David sicut et Joseph sponsus ejus. (C)

nous ayons connaissance.) Mais elle a encore eu l'avantage d'être comme l'Eglise, vierge et mère, et mère de son Créateur et de son Dieu, sans parler de sa maternité spirituelle, par laquelle elle est encore mère de Jésus-Christ dans ses membres, ayant coopéré par sa charité à nous faire naître dans l'Eglise.

(B) Luc. I. 31. Ecce concipies in utero, et paries filium, et vocabis nomen ejus Jesum. 32. Hic erit magnus, et Filius Altissimi vocabitur, et dabit illi Dominus Deus sedem David patris ejus, et regnabit in domo Jacob in æternum : 33. et Regni ejus non erit finis... 35. Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideòque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei... 42... Benedictus Fructus ventris tui. 43. Et undè hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me ?... 78. Per viscera misericordiæ Dei nostri in quibus visitavit nos Oriens ex alto. 79. Illuminare his qui in tenebris et in umbrâ mortis sedent ; ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

(C) S. Aug. *Lib.* 23. *contra Faustum*, *cap.* 9. Nos ergo credimus etiam Mariam fuisse in cognatione David, quia scripturis eis credimus, quæ utrumque dicunt, et Christum ex semine David secundùm carnem, et ejus matrem Mariam, non cum viro concumbendo, sed virginem.

Cap. 10. Mariam fuisse de cognatione David... ostendo clarissimo planè fortissimoque documento, quod Scriptura confirmatissimæ auctoritatis et Christum dicit ex semine David, et ejus matrem sine ullius concubitu virginem.

Menochius *in cap.* I. v. 16. *Matth.* Cùm beata Virgo nullos habuerit fratres, et paternorum bonorum hæres, viro nupserit familiæ suæ, texens Evangelista catalogum primogenitorum Josephi et illum à Davide genus duxisse ostendens, eâdem operâ B. Virginem ejusdem stirpis et familiæ fuisse ostendit.

Idem sentiunt omnes Scripturæ Interpretes.

Phil. Corduc. *Librum scripsit ad conciliandam Christi genealogiam, quam diversè, ut videtur, referunt SS. Matthæus et Lucas, quem Librum consulere eâ de re operæ pretium est.*

M. de Tillemont, *Note* 1. *sur la sainte Vierge*, *tom.* 1. *des Mém. sur l'Hist. Eccléss.* On ne peut point douter que la Vierge ne fût véritablement de la race de David, puisqu'elle seule a eu part à la génération de Jésus-Christ, qui en était certainement selon l'Ecriture... Saint Augustin (*contr. Faust. l.* 23. *c.* 8.) examinant pourquoi les Evangélistes ont plutôt rapporté la généalogie de saint Joseph que celle de la Vierge „... dit seulement que ç'a été pour honorer le sexe du mari, et son mariage même, qui pour avoir été chaste, n'en a pas été moins véritable. S. Ambroise allègue la même raison : c'est, dit-il, parce que celui qui s'est fait homme a voulu suivre les règles des hommes, *seculi debuit more describi* : selon lesquelles il était véritablement fils de Joseph. Il marque néanmoins aussi la raison de la parenté de la Vierge avec saint Joseph.

I. Fuit-ne inter Mariam et Joseph verum matrimonium, an sponsalia solùm fuere?

R. Sanctus Augustinus aliique ex sanctis Patribus complures verum fuisse matrimonium existimârunt. (D) Contra-

(D) S. AUGUST. *Lib.* 23. *contra Faustum, c.* 8. Quid moveat sancti Evangelii sectatorem, quòd sine concubitu Joseph Christus natus ex Virgine, filius tamen David appellatur, cùm generationum seriem non usque ad Mariam, sed usque ad Joseph Matthæus Evangelista perducat? Primò, quia mariti ejus fuerat, propter virilem sexum, potiùs honoranda persona: Neque enim quia concubitu non permixtus, ideò non maritus, cùm ipse Matthæus narret ab Angelo Mariam conjugem ipsius appellatam qui narrat quòd non ipsius concubitu, sed de Spiritu sancto conceperat.

De nupt. et concupis. lib. 1. *c.* 11. *n.* 12 *et* 13... Neque enim fallaciter ab Angelo dictum est ad Joseph, *noli timere accipere Mariam conjugem tuam* (*matth.* I. 20.) Conjux vocatur ex primâ fide desponsationis, quam concubitu nec cognoverat, nec fuerat cogniturus; nec periret, nec mendax manserat conjugis appellatio, ubi nec fuerat, nec futura erat carnis ulla commixtio. Erat quippè illa Virgo ideò et sanctiùs et mirabiliùs jucunda suo viro, quia etiam fecunda sine viro, prole dispar, fide compar. Propter quod fidele conjugium parentes Christi vocari ambo meruerunt, et non solùm illa mater, verùm etiam ille pater ejus, sicut conjux matris ejus, utrumque mente, non carne... Undè et series genérationum, cùm parentes Christi connexione successionis commemorantur, usque ad Joseph potiùs, sicut factum est, fuerat perducenda: ne in illo conjugio, virili sexui utique potiori fieret injuria, cùm veritati nihil periret, quia ex semine David, ex quo venturus prædictus est Christus, et Joseph erat et Maria. Omne itaque nuptiarum bonum impletum est in illis parentibus, Christi proles, fides, sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Dominum Jesum; fidem, quia nullum adulterium; sacramentum, quia nullum divortium.

JANSEN. IPREN. *in Cap.* I. *Luc.* v. 27. *Desponsatam viro*, id est, recenter nuptam, licèt incognitam. Nam quamvis vox tam latina quàm græca significet promissam, usurpari tamen solet pro nuptâ, ut patet ex cap. II. 5. ubi eodem modo, *desponsata* vocatur, cùm jam esset prægnans, et in mariti potestate. *Desponsatam* ergo maluit quàm *nuptam* vocare, ut incognitam significaret: quo loquendi usu sponsus et sponsa vocantur, quandiù nullus intercessit concubitus.

Iisdem ferè verbis utuntur quotquot Lucam interpretati sunt.

In cap. I. *Matth.* v. 18. *Cùm esset desponsata Mater ejus;* id est, promissa tanquam sponsa, inquiunt quidam quibus favet propriétas verbi Græci, *mnesteutheises* *, et acceptio conjugis, de quâ v. 20. Sed rectiùs *desponsata* dicitur tanquam sponsa tradita et recenter nupta: nam et Lucæ (II. 5.) dicitur Joseph ivisse *cum Mariâ desponsatâ sibi uxore* in Bethlehem, et hic v. 20. vocatur conjux, prout hoc urget August. lib. 1. *de nuptiis* cap. 11. Et sanè nisi eo tempore, quo jam gravida nosci poterat, fuisset vera conjux, atque ita tradita viro, ut sine infamiæ notâ cognosci potuisset, non satis fuisset consultum honori et famæ Virginis, ne stupri in domo patris perpetrati rea putaretur, et juxta legem Deuter. (XXII. 21.) lapidaretur: nec auctoritati Christi, ne tanquam spurius à Judæis rejiceretur; nec Joseph idoneus fuisset custos, ac testis integritatis Virginis, cui tanquam marito, adeòque zelotypo in causis istis, pro uxore maximè creditur. Nam præter adjutorium in educandâ prole, istæ præcipuæ erant illius conjugii causæ, ab Hieron. et Ambros. initio l. 2. in Lucam, et aliis passim, notatæ. Undè pulchrè Ambros. Maluit Christus, inquit, aliquos de suo ortu, quàm de Matris pudore dubitare; sciebat enim teneram esse Virginis verecundiam, et lubricam famam pudoris: nec putavit ortûs sui fidem Matris injuriis astruendam. Salius quippè erat Joseph filium, quàm inhonestæ mulieris, videri. Alia ab iisdem causa et penè ab omnibus tangitur: Origenes *hom. in diversos.*

* μνηστευθείσης.

rium tamen innuere videtur apud Matthæum vox græca *mnesteuthèises*, quæ non matrimonium sed nudam desponsationem significat. Hinc non defuêre ex SS. Patribus qui sponsalia solùm inter eos, non matrimonium intercessisse putaverint. (E)

I. Si Maria virgo sancto Joseph vel nupsit vel desponsata uxor fuit, cur turbata est et mirata, cùm audivit ab Angelo se matrem fore?

R. Quia votum virginitatis perpetuæ emiserat, ut unanimi consensu tradunt sancti Patres. (F)

I. Cur ergo post emissum virginitatis votum nupsit viro?

R. Id speciali Dei jussu factum est, multiplici de causâ.

1. Ut Mysterium incarnationis Dominicæ occultum permaneret, quantùm justitiæ et misericordiæ Dei conveniens esse videbatur. (G)

Basilius *hom. de humanâ Christi generat.*, ut mysterium conceptûs et partûs Diabolum lateret: quæ desumpta est ex Ignatio, *Epist. ad Ephes.*

M. DE TILLEMONT, *note 7. sur la sainte Vierge, tom. 1. des Mém. sur l'Hist. Ecclés.* Les Pères les plus solides et les plus illustres, disent que Dieu avait voulu que la Sainte Vierge eût un mari, pour couvrir son honneur et le miracle de son enfantement, sous le voile d'un mariage ordinaire.

In eâdem sunt sententiâ omnes S. Scripturæ Interpretes.

(E) TERTUL. *Apologet. cap.* 21. Etenim Dei Filius nullam de impudicitiâ habet matrem: etiam quam videtur habere, non nupserat.

S. HIERON. *in cap. 1. Matth. T. 4. novæ edit. Virum Mariæ, de quâ natus est Jesus...* Cùm virum audieris, suspicio tibi non subeat nuptiarum: sed recordare consuetudinis Scripturarum; quòd sponsi viri, et sponsæ vocentur uxores.

Adversùs Helvid. t. 4. parte 2. p. 131. novæ edit. (*Helvidium*) pugnantia inter se dixisse, doceamus. *Desponsatam* (*Mariam*) confitetur: et statim *uxorem* vult esse, quam confessus est sponsam: rursùm quam uxorem nominat, dicit non ob aliud desponsatam, nisi quandoque nupturam... Igitur cùm Evangelista dicat: *Priùsquam convenirent*, (*Matth.* 1. 18.) proximum nuptiarum tempus ostendit: et in eo jam rem fuisse, ut quæ priùs sponsa fuerat, esse uxor inciperet... Non tamen sequitur, cum cum Mariâ convenisse post partum, cujus convenicndi desiderium, uteri conceptione sublatum est. Quod autem in somnis dicitur ad Joseph: (*Id.* 20.) Ne timeas accipere Mariam uxorem tuam: rursùm: (*Id.* 24.) et accepit uxorem suam; nullum movere debet, quasi ex eo quòd uxor est appellata, sponsa esse desierit: cùm hanc esse Scripturæ Divinæ consuetudinem noverimus, ut sponsas appellet uxores.

S. HILARIUS, *Comm. in Matth. Can. 1. p. 467.* Igitur ne qua de partu ejus (*Mariæ*) ambiguitas existeret, ipse (*Joseph*) conceptî ex Spiritu sancto Christi testis assumitur: Dehinc qui desponsata esset, in conjugem recipitur. Cognoscitur itaque post partum: id est, transit in conjugis nomen. Cognoscitur enim, non admiscetur... Et quotiescunque de utroque (*Joseph et Mariâ*) fit sermo, mater potiùs Christi, quia id erat: non uxor Joseph est nuncupata, quia non erat.

S. GREGORIUS NYSS. *in diem natal. Christi, p. 779.* Deliberantes igitur in hanc sententiam divinitùs convenerunt, (*Judæorum Sacerdotes*) ut eam (*Mariam*) connubii *nomine* cuipiam desponderent, qui tamen ad custodiam virginitatis ejus duntaxat esset idoneus. Ad hoc autem munus aptissimus inventus est Joseph, ex eâdem cum Virgine tribu et familiâ, quâ erat Virgo. Sacerdotum ergo consilio Joseph puellam sponsam accipit. Quæ tamen conjunctio sponsalia non est egressa.

(F) *Vide SS. Patrum et aliquot Scripturæ Interpretum auctoritates allatas litt.* (A)

(G) S. AMBROS. *Lib. 2. in Luc. n. 1.* Latent quidem divina mysteria, nec

2. Ut obtentu matrimonii vindicaretur honos et pudicitia virginis à malignitate calumniæ, et à furore Judæorum, qui ipsam alioqui lapidare voluissent. (H)

3. Ut in variis afflictionibus, quibus, Deo miserante, probanda subindè erat ipsius sanctitas, conveniens haberet solatium. (I)

4, Martyr Ignatius, referente Hieronymo, quartam addit rationem, ut partus, inquiens, celaretur diabolo; dùm putat Christum non de virgine, sancti Spiritùs operante virtute, sed de conjugatâ ex viri consortio generatum. Atque ita non impediretur mors Christi à Deo decreta. (K)

facilè juxta Prophetiсum dictum quisquam hominum potest scire consilium Dei: sed tamen ex cæteris factis atque præceptis Domini Salvatoris possumus intelligere et hoc perpensioris fuisse concilii, quòd ea potissimùm electa est ut Dominum pareret, quæ erat desponsata viro.

(H) S. AMBROS. *Lib.* 2. *in c.* 1. *Luc. v.* 27. *n.* 1. Cur autem non antequàm desponsaretur, impleta est? (Maria) Fortassè ne diceretur, quòd conceperat ex adulterio. Et benè utrumque posuit Scriptura, ut et desponsata esset, et virgo: virgo, ut expers virilis consortii videretur; desponsata, ne temeratæ virginitatis adureretur infamiâ cui gravis alvus corruptelæ videretur insigne præferre. Maluit autem Dominus aliquos de suo ortu, quàm de matris pudore dubitare; sciebat enim teneram esse Virginis verecundiam, et lubricam famam pudoris: nec putavit ortûs sui fidem matris injuriis astruendam.

(I) S. HIERON. *Adversùs Helvidium t. h. parte* 11. *p.* 132. Si cui autem scrupulus commoveretur, quare desponsata, et non potiùs sine sponso, sive (ut Scriptura appellat) marito, Virgo conceperit, sciat triplicem fuisse rationem. Primò, ut per genealogiam Joseph, cujus Maria cognata erat, origo quoque Mariæ monstraretur. Secundò, ne juxta legem Moysi ut adultera lapidaretur à populo. Tertiò, ut ad Ægyptum fugiens haberet solatium, custodis potiùs quàm mariti. Quis enim tempore illo credidisset Virgini de sancto eam Spiritu concepisse, venisse Angelum Gabriel, Dei detulisse mandatum; ac non magis quasi adulteram juxta exemplum Susannæ sententiæ omnium condemnassent: cùm hodiè toto jam credente mundo argumententur Judæi, Isaiâ dicente: (VII. 14.) *Ecce Virgo in utero concipiet, et pariet filium*, in Hebræo *juvenculam* scriptum esse, non *Virginem*.

(K) S. IGNAT. MARTYR, *Epist. ad Ephes. n.* 19. Et latuit principem hujus seculi virginitas Mariæ, et partus ejus.

ORIGENES, *hom.* 6. *in Lucam cap.* 1. Quæro quare Deus cùm semel Salvatorem judicaret nasci ex Virgine, non elegit puellam absque sponso, sed eam potissimùm quæ jam fuerat desponsata: et nisi fallor hæc causa est. Debuit de eâ Virgine nasci quæ non solùm sponsum haberet, sed, ut Matthæus scribit, jam viro tradita fuerat, licèt eam vir necdùm nosset, ne turpitudinem Virginis habitus ipse monstraret, si virgo videretur utero tumenti. Undè eleganter in ejusdem Martyris epistolâ (*ad Ephes. n.* 19.) scriptum reperi, Ignatium dico Episcopum Antiochiæ post Petrum secundum, qui in persecutione Romæ pugnavit ad bestias: *Principem seculi hujus latuit virginitas Mariæ*: latuit propter Joseph, latuit propter nuptias, latuit quia habere virum putabatur: si enim non habuisset sponsum, et ut putabatur virum, nequaquam potuisset principi mundi hujus abscondi. Statim enim cogitatio diaboli tacita subrepsisset: Quomodò ista quæ non concubuit cum viro prægnans est? Debet iste conceptus esse divinus, debet aliquid humanâ naturâ esse sublimius. E contrario disposuerat Salvator, dispensationem suam, et assumptionem corporis ignorare diabolum: undè et in generatione suâ celavit eam: et discipulis postèa præcipiebat, ne manifestum eum facerent.

S. BASIL. *Homil.* 25. *de hum. Christi generat.* Evangelii verba parumper audi: *cùm esset*, inquit (*Matth.* 1. 18.) *Maria mater ipsius desponsata*

I. Quid intelligis dùm ais Christum, Spiritûs sancti operante virtute, ex virgine genitum?

R. Intelligo Christi corpus non ex viri consortio, sed *Joseph, priùsquam convenirent, inventa est in utero habens de Spiritu sancto.* Et virgo erat, et viro desponsata, et apta conjugali officio obeundo putata; ut et Virginitas in honore ante omnia haberetur, et matrimonium non propterea improbaretur. Virginitas enim ut apta, proximaque sanctitati electa est. Per desponsationem verò nuptiarum initia expressa sunt. Simul autem ut et Joseph domesticus puritatis Mariæ testis esset: et ne propterea calumniatoribus illa foret obnoxia, ut Virginitatem commaculans, sponsum habuit, vitæ sanctæ custodem. Sed possum et aliam hujus rei rationem reddere, priore non admodùm inferiorem, videlicet quòd aptum ad incarnationem Dominicam tempus, jamdiù inde à mundi constitutione provisum atque ordinatum tùm venerat; ex quo Spiritum sanctum et Altissimi virtutem, Deiparam illam constituere carnem oportebat. Quoniam verò eà tempestate nullâ puritate par Mariæ virginitas, inter homines ad effectum sancti Spiritûs excipiendum est reperta, et illa jam desponsatione erat occupata, electa est beata Virgo, ita ut nihil detrimenti ex desponsatione accesserit virginitati. Affertur et alia ratio à quodam ex antiquis *S. Ignat. Martyre* (*Epist. ad Ephes. n.* 19.) ut Mariæ virginitas, seculi hujus principem diabolum lateret, nupta Joseph fuit: ut nuptiarum nomine suspensus facilè deciperetur. Virgines namque imprimis observabat, è quarum unam prieturam ex Prophetâ cognoverat, dicente: *Ecce virgo concipiet et pariet filium.* (*Is.* VII. 14.) Virginitatis igitur insidiator observatorque, sub matrimonii specie factus ignorans, à malignitate abstinuit. Sciebat enim suum imperium ob Dominicam carnis generationem perditum iri.

S. AMBROS. *in Luc. lib.* 2. *n.* 3. Non mediocris quoque causa est, (*cur desponsata Joseph Maria*) ut virginitas Mariæ falleret principem mundi: qui cùm desponsatam viro cerneret, partum non potuit habere suspectum. Fallendi autem principis mundi fuisse consilium, ipsius Domini verba declarant, cùm Apostoli jubentur tacere de Christo, cùm sanati prohibentur gloriari de remedio, cùm dæmones præcipiuntur silere de Dei filio.

S. HIERONYM. *in cap.* 1. *Matth.* Quare non de simplici Virgine, sed de desponsatâ concipitur? Primùm, ut per generationem Joseph origo Mariæ monstraretur. Secundò, ne lapideretur à Judæis ut adultera. Tertiò, ut in Ægyptum fugiens haberet solatium maritale. Martyr Ignatius quartam addidit causam, cur à desponsatâ conceptus sit: ut partus, inquiens, ejus celaretur diabolo; dùm eum putat non de virgine, sed de uxore generatum.

S. JOAN. DAMASC. *Orthod. fidei lib.* 4. *cap.* 15. *circa med.* Quia ergo observabat Virgines nostræ salutis inimicus, propter Esaiæ prædictionem dicentis: (VII. 14.) *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuël, quod est interpretatum nobiscum Deus;* ut deciperet eum qui semper in sapientiâ gloriatur: ipse qui deprehendit sapientes in astutiâ eorum, in desponsationem puella Joseph à sacerdotibus traditur, ut novus liber litteras scienti. (*Id.* XXIX. 11.) Nam desponsatio, custodia Virginis erat, et virgines observantis depulsio.

M. DE TILLEMONT, *Histoire ecclésiastique, sur la Sainte Vierge, art.* 2. *tom.* 1. Nonobstant cette résolution et ce vœu qu'elle (*Marie*) avait fait de demeurer vierge toute sa vie, elle ne laissa pas de prendre saint Joseph pour mari, comme l'Ecriture nous en assure (sans nous en découvrir le mystère....) (La Tradition de l'Eglise nous instruit davantage du dessein qu'eut Dieu dans la conduite qu'il tint sur la Vierge. Car elle nous apprend que la Sagesse éternelle ne devant naître que d'une Vierge,) voulut néanmoins que cette Vierge fût mariée, afin que son honneur fût à couvert contre la malignité de la médisance, aimant mieux que quelques-uns doutassent du miracle de sa naissance, que de la chasteté de sa mère, et voulant dès lors nous apprendre à ne donner aucune atteinte à notre réputation dans le bien même que nous faisons. Dieu

Spiritu sancto mirabiliter et supra naturam operante in utero virginis et ex ipso virginis sanguine fuisse formatum. (L)

I. Nunquid et operante Patre et operante Filio formatum fuit ?

R. Formatum fuit totâ Trinitate mirabiliter operante. Idcircò autem soli Spiritui sancto operatio illa tribuitur, quia Incarnatio Verbi opus est divinæ dilectionis, juxta illud Christi, *Sic Deus dilexit mundum ut Filium unigenitum daret.* (*Joan.* III. 16.) Atqui, ut suprà diximus (*Sect.* 1. *C.* 2. §. 1.) voulait encore que la Vierge eût un secours humain et ordinaire dans les peines et les fatigues dont il ne voulait pas l'exempter ; et même que le Diable, à qui Jesus-Christ a toujours caché sa Divinité, ne vît rien d'extraordinaire dans cette naissance ; selon cette parole célèbre de saint Ignace, que le Prince de ce siècle n'a point connu la virginité de Marie, ni la manière dont elle avait engendré son fils.

Il ne craignait pas que toute la puissance des démons pût empêcher l'effet de sa miséricorde envers les hommes : et il lui eût été facile de maintenir l'honneur du Fils et de la Mère contre toutes les calomnies des Juifs, ou d'empêcher même la naissance de ces calomnies. Mais, (cet ordre souverain) qui aime en toutes choses la beauté de l'ordre, a des temps pour faire éclater sa puissance, et d'autres temps pour faire admirer sa sagesse. Le silence était plus propre pour un mystère tout destiné à guérir notre orgueil, et à nous apprendre la douceur et l'humilité : et puisque l'artifice du démon avait vaincu le premier homme en le trompant par une Vierge, il était juste qu'il fût trompé lui-même par une autre Vierge, pour être ensuite vaincu par le second homme.

(L) S. Aug. *Enchir. c.* 38. *n.* 12. *et seq.* Nunquid ideò dicturi sumus patrem hominis Christi esse Spiritum sanctum, ut Deus Pater Verbum genuerit, Spiritus sanctus hominem, ex quâ utràque substantiâ Christus unus esset, et Dei Patris filius secundùm Verbum, et Spiritus sancti filius secundùm hominem : quòd eum Spiritus sanctus tanquam pater ejus de matre Virgine genuisset ? Quis hoc dicere audebit ?... Quomodò ergo dicimus Christum natum de Spiritu sancto, si non eum genuit Spiritus sanctus ? An quia fecit eum ? Quoniam Dominus noster Jesus Christus in quantùm Deus est *omnia per ipsum facta sunt ;* (*Joan.* I. 3.) in quantùm autem homo est, ipse factus est, sicut Apostolus (*Rom.* I. 3.) dicit : factus est ex semine David secundùm carnem. Sed cùm illam creaturam, quam Virgo concepit et peperit, quamvis ad solam personam Filii pertinentem, tota Trinitas fecerit, neque enim inseparabilia sunt opera Trinitatis, cur in eâ faciendâ solus Spiritus sanctus nominatus est ? An et quando unus trium in aliquo opere nominatur, universa operari Trinitas intelligitur ? Ita verò est, et exemplis doceri potest... Hic ergo, cùm confiteamur natum de Spiritu sancto et Virgine Mariâ, quomodò non sit filius Spiritùs sancti, et sit filius Virginis Mariæ, non est de illo et de illâ sit natus, explicare difficile est. Procul dubio quippè non sic de illo ut de Patre, sic autem de illâ ut de matre natus est... Sicut non omnes qui dicuntur alicujus filii, consequens est ut de illo quoque nati esse dicantur ; sicut sunt qui adoptantur.... Cùm itaque de aliquo nascatur aliquid etiam non eo modo ut sit filius, nec rursùs omnis qui dicitur filius, de illo sit natus cujus dicitur filius ; profectò modus iste, quo natus est Christus de Spiritu sancto non sicut filius, et de Mariâ Virgine sicut filius, insinuat nobis gratiam Dei, quâ homo ille ex his præcedentibus meritis, in ipso exordio naturæ suæ quo esse cœpit, Verbo Deo copularetur in tantam personæ unitatem, ut idem ipse esset Filius Dei qui filius hominis, et filius hominis qui filius Dei : ac sic in naturæ humanæ susceptione fieret quodammodò ipsa gratia illi homini naturalis, quæ nullum peccatum posset admittere. Quæ gratia propterea per Spiritum sanctum fuerat significanda, quia ipse propriè sic est Deus, ut dicatur etiam Dei donum

sicut opera quæ potentiam divinam innuunt, Patrì; et quæ sapientiam, Filio; sic quæ gratiam et benevolentiam et charitatem Spiritui sancto tribuuntur, quia Spiritus sanctus procedit ex amore infinito Patris et Filii.

I. Itaque Christum Jesum Maria Virgo concepit, virgo peperit?

R. Res ita se habet. Maria ante partum virgo, virgo in partu, virgo post partum fuit. Hæc est et fuit semper Ecclesiæ fides, juxta vaticinium Isaïæ: (VII. 14.) *Ecce virgo concipiet, et pariet filium, et vocabitur nomen ejus Emmanuel*, id est, nobiscum Deus. Id in beatâ Mariâ Virgine adimpletum fuisse scripsit Matthæus Apostolus. (I. 23.) (M) Eosque qui perpetuam Mariæ virginitatem impugnârunt pro hæreticis habuit, et è sinu suo semper expulit Ecclesia. (N)

(M) *In eâ sententiâ sunt omnes Scripturæ Interpretes tam antiqui quàm recentiores, qui in Isai. et in Matth. scripserunt, quos consule.*

(N) S. HIERONYM. *Lib.* 1. *advers. Jovinianum, pag.* 173. *tom.* 4. *p.* 2. *Hortus conclusus soror mea sponsa; hortus conclusus, fons signatus.* (*Cant.* IV. 12.) Quod clausum est atque signatum, similitudinem habet matris Domini, matris et virginis... Et tamen hæc Virgo perpetua multarum est mater Virginum. Loquatur Isaias spei nostræ fideique mysterium: *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet filium, et vocabis nomen ejus Emmanuël.* (*Is.* VII.14.) Scio Judæos opponere solere, in Hebræo verbum *alma*, non virginem sonare, sed adolescentulam. Et reverà Virgo propriè *bethula* appellatur, adolescentula autem vel puella, non *alma* dicitur, sed *naara.* * Quid est igitur quod significat *alma*? Absconditam Virginem, id est, non solùm virginem; sed cum *epitasei Virginem*: quia non omnis virgo abscondita est, nec ab hominum fortuito separata conspectu.

S. GREGOR. NYSS. *in diem natalem Christi.* p. 776. Audis Esaïam clamantem (IX. 6.) *puer natus est nobis, et filius datus est nobis.* D sce ab eodem Prophetâ, quomodò natus sit puer, quomodò datus sit filius. Num juxta naturæ legem? Minimè verò, inquit: legibus enim naturæ non paret, qui naturæ Dominus est. Quomodò igitur natus est puer? Dic. *Ecce*, inquit (VII. 14.) *Virgo in utero concipiet, et pariet, et vocabunt nomen ejus Emmanuel...* O rem admirandam! Virgo mater efficitur, et permanet virgo: cernis novum naturæ ordinem? In aliis mulieribus quandiù aliqua est virgo, non est mater. Nam posteàquam est facta mater, virginitatem non habet. Hic autem utrumque nomen in idem concurrit. Eadem enim et mater et virgo est. Nec virginitas partum ademit, nec partus virginitatem solvit. Decebat enim ut qui in vitam humanam introibat, ut homines integros incorruptosque servaret, ab incorruptâ sibi deserviente integritate initium duceret... Hoc mihi antè magnus ille Moses per eam lucem, in quâ sibi Deus apparuit, videtur cognovisse, qui, cùm rubus arderet, nec tamen consumeretur, *Transiens*, inquit, (*Exod.* III. 3.) *videbo visionem hanc magnam...* Quod enim tunc per flammam et rubum significabatur,... perspicuè in mysterio Virginis apertum fuit. Quemadmodùm enim illic est rubus, et accendit ignem, et non comburitur; ita hic est Virgo, quæ lucem parit et non corrumpitur.

S. AUG. *Epist.* 137. *aliàs* 3. *ad Volusian. c.* 2. *n.* 8. Ipsa virtus per inviolatæ matris virginea viscera, membra infantis eduxit, quæ postèà per clausa ostia membra juvenis introduxit. Hic si ratio quæritur, non erit mirabile: si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus Deum aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis.

Enchirid. 34. *n.* 10. De virgine nasci oportebat, quem fides matris, non libido conceperat: quo si vel nascente corrumperetur ejus integritas, non jam ille de virgine nasceretur; eumque falsò, quod absit, natum de Virgine Mariâ tota confiteretur Ecclesia: quæ imitans ejus matrem quotidiè parit membra ejus, et virgo est.

* עלמה : בתולה : נערה.

Serm. 186. *in natali Domini* III. *aliàs de temp.* 19. *n.* 1. (*Jesum*) viscerибus fecundis et genitalibus integris Virgo mater effudit. Concipiens virgo, pariens virgo, virgo gravida, virgo feta, virgo perpetua. Quid miraris hæc, ô homo ? Deum sic nasci oportuit, quando esse dignatus est homo ,... qui genitrici suæ præstitit, ne desisteret virgo esse, cùm peperit.

Serm. 197. *in natali Domini* V. *alias de temp.* 25. *n.* 4. Peperit Maria Salvatorem, conjugata conjugii creatorem, virgo virginum principem, et data marito, et mater non de marito ; virgo ante conjugium, virgo in conjugio, virgo prægnans, virgo lactans. Sanctæ quippè matri omnipotens filius nullo modo virginitatem natus abstulit, quam nasciturus elegit.

Serm. 188. *in natali Domini* V. *aliàs de temp.* 25. *n.* 4. Celebremus ergo cum gaudio diem, quo peperit Maria Salvatorem ,... Virgo virginum principem ,... Virgo ante conjugium, virgo in conjugio, virgo prægnans, virgo lactans. Sanctæ quippè matri omnipotens filius nullo modo virginitatem natus abstulit, quam nasciturus elegit.

Serm. 215. *In redditione symboli, aliàs ex Vignerianis* 16. *n.* 3. Quis enim dignè æstimare potest Deum propter homines nasci voluisse, sine virili semine virginem concepisse, sine corruptione peperisse, et post partum in integritate permansisse ? Dominus enim noster Jesus Christus uterum Virginis intravit, membra feminæ immaculatus implevit, matrem sine corruptione fetavit, à se ipso formatus exivit, atque integra genitricis viscera reservavit ; ut eam de quâ nasci dignatus est, et matris honore perfunderet, et virginis sanctitate... Eligens virginem quam sibi faceret matrem, faciens matrem quam servaret et virginem, Dei filius nullâ matre concipiente, hominis filius nullo homine semine ministrante : fecunditatem feminæ veniendo afferens, integritatem nascendo non auferens.

S. LEO. *Serm.* 20. *in nativit. Domini* I. *cap.* 2. Meritò igitur virginæ integritati nihil corruptionis intulit partus salutis : quia custodia erat pudoris, editio veritatis.

Serm. 21. *in nativit. Dom.* II. *c.* 2. Novâ autem nativitate genitus est, conceptus à virgine, natus ex virgine, sine paternæ carnis concupiscentiâ, sine maternæ integritatis injuriâ : quia futurum hominem Salvatorem talis ortus decebat, qui et in se haberet humanæ substantiæ naturam, et humanæ carnis inquinamenta nesciret. Auctor enim Deo in carne nascenti Deus est, testante Archangelo ad beatam Virginem mariam : quia *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi : ideòque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.* (*Luc.* I. 35.) Origo dissimilis, sed natura consimilis : humano usu et consuetudine quod credimus caret, sed divinâ potestate submixum est quod virgo concepерit, quòd virgo pepererit, et virgo permanserit. Non hæc cogitetur parientis conditio, sed nascentis arbitrium, qui sic homo natus est, ut volebat et poterat. Si veritatem quæris naturæ, humanam cognosce materiam : si rationem scrutaris originis, virtutem confiteris divinam.

S. JOAN. DAMASC. *Orthod. fidei. l.* 4. *c.* 15. *versùs finem.* Cujus enim voluptas non præcessit, neque pariendi dolor subsecutus est ? secundùm Prophetam (*Isai.* LXVI. 7.) dicentem : priusquam dolorem partûs sensérit, peperit... Quemadmodùm verò qui conceptus est, virginem concipientem servavit : sic et natus, ipsius virginitatem servavit illæsam : solùm transivit per eam, et clausam servavit ipsam. Per aurem quidem conceptio : sed nativitas per consuetum parientium egressum... Non enim impossibile illi erat, per clausam portam transire, et ejus non lædere signacula. Manet igitur et post partum virgo, et semper virgo.

NAT. ALEX. *Hist. Ecclesiast. sec.* IV. *dissert.* 44. Beatam Mariam ante partum, et in ipso partu, et post partum virginem fuisse, id est, ab omni viri consortio et usu conjugii perpetuò segregatam, et integris virgineis corporis claustris benedictum uteri sui fructum Jesum effudisse, Traditio docet : cui citra hæresim refragari nemo potest. De virginitate ante partum, nemo unquam dubitavit hæreticus. Virginitatem in partu Jovinianus violatam fuisse, temerè et impiè effutiit : quem confodiunt Chalcedonenses Patres in sermone prosphonetico ad Marcia-

I. Nunquid verè mater Dei fuit Maria virgo ?

R. Fuit verè. Nam peperit filium, qui Deus est ; et caro filii Dei ex carne Virginis matris facta est, ut ait Apostolus : (*Gal.* IV. 4.) *Misit Deus filium suum* in mundum, *factum ex mulicre.* (O)

I. Quod vitæ genus agebat Joseph sponsus Virginis ?

R. Quamvis ex semine David Regio, in egestate tamen constitutus, labore manuum victum quærere cogebatur. (P) Ex Evangelio constat hunc fuisse fabrum. At cujus generis faber fuerit non liquet. Sunt ex Patribus plurimi qui asserant hunc fuisse fabrum lignarium ; alii fabrum ferrarium ; res valde incerta est. (Q)

num Imperatorem, ubi Filium Dei suæ genitrici virginitatem post conceptum largitum esse dicunt, atque, ut Deo dignum erat, uterum ejus obsignasse. Quæ verba manifestè indicant obsignationem illam uteri virginalis etiam in ipso partu perstitisse.

Si plura Patrum testimonia scire aveas, tota hæc dissertatio tibi erit legenda.

(O) ROM. I. 3. De filio suo qui factus est ei ex semine David secundùm carnem.

S. IGNAT. MART. *Epist. ad Ephes.* Deus noster Jesus Christus à Mariâ in utero gestatus est.

S. IRENÆUS *Lib.* 3. *c.* 31. Verbum existens ex Mariâ, quæ adhuc erat virgo, rectè accipiebat generationem Adæ recapitulationis. *Laudatur à* THEODORET. *Dial.* 1.

S. HIPPOLYTUS *Mart. à* THEODORETO *laudatus.* Dic mihi, ô beata Maria ! quid erat, quod è te in utero conceptum est, et quid à te in virgineâ matrice gestabatur ? Verbum enim erat Dei primogenitum è cœlo in te delapsum.

S. DIONYS. ALEXAND. *Epist. contra Paulum Samosat.* Una sola virgo filia vitæ, genuit vivens Verbum, et subsistens.... Quinam tu dicis hominem eximium Christum, et non Deum verum existentem, et adoratum ab universâ creaturâ cum Patre et Spiritu sancto incarnatum è sanctâ Virgine et Dei genitrice Mariâ ?

TERTULL. *Lib. de Præscript. c.* 13. Regula autem est fidei... quâ creditur... Verbum filium *Dei*... delatum ex Spiritu Dei Patris, et virtute in virginem Mariam, carnem factum in utero ejus.

Lib. de carne Christi cap. 17. Ante omnia commendanda erit ratio, quæ præfuit, ut Dei Filius de Virgine nasceretur.

S. ATHAN. *Orat.* 4. *contra Arianos.* Divinæ scripturæ scopus iste est, et formula propria, ut duplicem agnoscamus in eâ de Salvatore loquendi rationem : nimirùm tùm filium fuisse semper, et esse Deum ; qui sit verbum et splendor ac sapientia Patris : tùm posteà propter nos eumdem illum assumptâ carne, de virgine Dei genitrice Mariâ, hominem esse factum.

S. CYRILLUS HIEROSOLYM. *Catech.* 4. Crede hunc unigenitum Dei Filium... ex sanctâ Virgine ac Spiritu sancto esse genitum.

S. HILARIUS *Lib.* 9. *de Trinit.* Natus igitur Deus ex Virgine homo.

JULIUS FIRMICUS *Lib. de errore profanarum Religionum. c.* 26. Ex genere Abrahæ descendens Maria virgo Deum concipit.

S. AMBROS. *Lib. de Incarnat. c.* 5. Non enim alter ex patre, alter ex virgine, generatio generationi præjudicat.

S. HIERON. *Lib contra Helvid.* Natum Deum esse de virgine credimus.

Adi R. P. NAT. ALEXANDRI *Art.* 2. Dissert. III. in Hist. Eccles. *sec.* V. *ubi plurima Patrum testimonia congesta reperies : nos plura exscribere supersedemus. Sed consule imprimis eâ de re* Acta Concil. Ephes. *adversùs Nestorium habiti, et quæ de eâ quæstione scripserunt* RR. PP. PETAVIUS et THOMASSINUS *in* Dogmatibus *suis* Theologicis.

(P) MATTH. XIII. 55. Nonne hic est fabri filius ?

(Q) M. DE TILLEMONT, *Note* 2. *sur saint Joseph*, *t.* 1. *des Mém. sur l'Hist.*

§. 4. Historia Nativitatis temporalis et Vitæ Christi usque ad Fugam in Ægyptum.

I. Quandonam et quo anno Christus natus est ?

R. Eo præcisè tempore natus est quo Messiam venturum Prophetæ prædixerant, anno ab orbe condito circiter quater millesimo, juxta communem opinionem.

Explico responsionem.

Norunt omnes discrepare Chronologorum sententias, tùm in computandis annis quæ ab orbis creatione ad Christum effluxerunt, aliis stantibus pro textu Hebraïco, in quo anni ferè quater mille statuuntur ; aliis pro interpretatione septuaginta Interpretum, in quâ anni multò plures reperiuntur ; quippè supputantur annorum ferè sex millia ad Christi ortum. Tùm etiam in statuendo ipso anno nativitatis Christi. Alii enim, quorum sententia nobis verior videtur, Christum asserunt natum fuisse anno Juliano quadragesimo primo desinente, quadriennio ante æram vulgarem. Sic sentiunt Petavius, Usserius, Lancelotus, Natalis Alexander. Alii cùm Calvisio aliud sentiunt. Has opiniones, quæ dogmata catholica nihil juvant, investigare et discutere nostri non est instituti. (A)

I. Ubinam Christus natus ?

R. In Bethlehem civitate tribùs Juda, in quâ nasciturum esse Messiam Prophetæ prædixerant ; ut Judæi ipsi Magis declarârunt coram Herode. (B)

Eccles. Outre les passages de saint Justin et de saint Ambroise, qui disent que le métier de saint Joseph était de travailler en bois, on y peut rapporter ce que dit Theodoret, que Libanius demandant à un Chrétien, pour se railler de Jésus-Christ, ce que faisait le fils de l'artisan ; le Chrétien lui répondit qu'il faisait une bière... Saint Hilaire et saint Pierre Chrysologue ont cru qu'il était Serrurier ; et même saint Ambroise, dans l'endroit où il le dépeint comme un Charpentier, ne laisse pas de dire, qu'il travaillait avec le vent et le feu, ce qui marque un Serrurier. Bède le cite en cela, et copie ses paroles... Les versions orientales le font aussi, les unes, Charpentier, les autres, Serrurier.

(A) Appendix *ad Chronologiam Sacram ex Bibliis Ant. Vitré.* Christus itaque natus est, Coss. Augusto Cæsare XI. sive XII. et Lucio Cornelio Sulla II.

Anno.....
- Period. Julian. 4709. cadente.
- A mundi creatione 4000 à præcedente autumno inchoato.
- A Diluvio 3244.
- Olympiadis 193. ann. iv.
- Urbis conditæ 749.
- Correct. Julianæ 41 desinente.
- Imperii Augusti. 40 à conducto exercitu seu 26. à morte Cleopatræ.
- Regni Herodis. 34 à morte Antigoni, vel 37. à concesso sibi regno.
- Ante Æram vulgar. 5. desinente ita ut 4. anni solidi supersint ad hujus æræ initium.
- Hebdomada Danielis. 450.

(B) Michæ. v. 2. Et tu Bethlehem Ephrata parvulus es in millibus Juda : ex te mihi egredietur qui sit Dominator in Israel, et egressus ejus ab initio à diebus æternitatis.

Matth. ii. 5. At illi (Sacerdotes et Scribæ) dixerunt ei : (Herodi) in Bethlehem Judæ : sic enim scriptum est per Prophetam : 6. Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda : ex te enim exiet Dux, qui regat populum meum Israel.

I. Maria habitabat Nazareth, civitate Galilææ, ut §. *superiori* dixisti. Quâ ergo ratione contigit ut Christus in oppido Bethlehem nasceretur?

R. Exiit edictum à Cæsare Augusto, ut describeretur universus orbis, (*Luc.* II. 1.) Romano imperio subjectus tùm temporis. Hoc edicto factum est ut Judæi ire cogerentur singuli in suam civitatem, ibi nomen daturi, ubi caput suæ familiæ esset. Profectus ergo est et *Joseph à Galilæâ de civitate Nazareth, in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem, eò quòd esset de domo et familiâ David, cum Mariâ desponsatâ sibi uxore prægnante. Factum est autem, cùm esset ibi, impleti sunt dies ut pareret.* (*Ibid.* 4. 5. 6.) Et cùm non invenissent locum in diversorio, sive propter confluxum populi simul describendi causâ adventantis, sive propter odiosam paupertatem et instans puerperium, secedere coacti sunt in speluncam quæ erat diversorii stabulum: ibi in loco humili et abjecto peperit virgo Maria Christum Salvatorem, et pannis involutum ipsa reclinavit in præsepio tanquam in cunis. (C)

I. Cur Cæsar-Augustus voluit orbem universum Romano subjectum imperio describi?

R. Pace orbi concessâ, voluit hoc censu vel augere publicum ærarium, (simul enim unusquisque et nomen dabat et solvebat tributum) vel imperii Romani vires omninò cognoscere. Sed quidquid cogitaverit Cæsar-Augustus,

(C) M. DE TILLEMONT, *art.* 2. *sur Jésus-Christ. tom.* 1. *de l'Hist. Eccléss.* Bethléem est qualifié tantôt la ville de David, et tantôt un bourg ou un village. Il n'était environ qu'à deux lieues de Jérusalem. Ce fut en ce lieu si petit et si peu considérable que Jésus-Christ voulut naître, soit dans le bourg même, soit tout auprès; et pour confondre encore davantage l'orgueil de l'homme, il permit que quand Joseph et Marie y arrivèrent, ils ne trouvèrent point de place à l'hotellerie, à cause que le dénombrement avait obligé beaucoup d'autres personnes de venir aussi à Bethléem. Ainsi selon la tradition de plusieurs Pères qui ont vécu dans la Palestine, et de divers autres, ils furent obligés de se mettre dans une caverne, qui servait apparemment d'étable à l'hotellerie. Car on remarque que Bethléem était bâti sur une montagne pleine de rochers, dans lesquels on avait creusé plusieurs maisons. Cette caverne devint depuis fort célèbre, non-seulement lorsque les Chrétiens eurent la liberté de l'honorer avec les respects que leur piété leur suggérait: mais même parmi les païens lorsqu'ils persécutaient encore l'Eglise, et qu'ils s'efforçaient de souiller la sainteté de ce lieu par les idoles qu'ils y adoraient. Ceux du lieu la montraient à ceux des pays étrangers qui la venaient voir, avec la crèche qui avait servi de berceau au Dieu des Chrétiens.

Le Sauveur voulut donc naître dans cette caverne si méprisable aux yeux des hommes: et il y naquit aussitôt que la Vierge et saint Joseph furent arrivés à Bethléem, pour montrer que c'était là la véritable raison de leur voyage. Il y naquit vers le milieu de la nuit du 25 décembre, selon l'ancienne tradition de l'Eglise, particulièrement de la Latine, et l'opinion la plus commune est que ç'a été dans l'an 749 de la fondation de Rome, lorsque Auguste achevait son douzième consulat, ayant Lucius Sylla pour Collègue. Selon la manière que nous comptons aujourd'hui les années de Jésus-Christ, il ne serait né que quatre ans après. La sainte Vierge l'emmaillotta elle-même, n'ayant point eu besoin des secours ordinaires, parce qu'elle enfantait un Dieu sans rien perdre des privilèges de sa virginité. Elle n'eut point d'autre lieu pour le mettre, que la crèche ou l'auge de cette étable.

facta certè est hæc descriptio, Deo ita ordinante, ut tam Judæi quàm gentes authenticum haberent instrumentum, quo probaretur Christum juxta vaticinia Prophetarum in Bethlehem de domo et familiâ David natum esse. Libri enim hujus censûs Romam allati sunt et in Archivis imperii reconditi, in quibus et temporibus Tertulliani servabantur. (D)

I. Prædixerunt-ne Prophetæ pacatum imperium fore cùm Christum nasceretur ?

R. Id ipsum apertè prænuntiaverat Isaïas (II. 3. 4.) his verbis : *Exibit et verbum Domini de Jerusalem. Et judicabit gentes, et arguet populos multos : et conflabunt gladios suos in vomeres, et lanceas suas in falces : non levabit gens contra gentem gladium, nec exercebuntur ultrà ad prælium.* (E)

I. Cur Deus nasci voluit in præsepi ?

R. Christus ideò natus est et ad hoc venit ut sanaret humani cordis corruptionem, doceretque in quo posita essent vera bona.

In eo corrupti homines erant quòd subjecti essent concupiscentiæ carnis, concupiscentiæ oculorum, et superbiæ vitæ : voluit ergo Christus vel nascens eos erudire, ut abnegarent triplicem hanc cupiditatem. Ad hoc efficacius nihil esse duxit, quàm si nasceretur parentibus ex totius orbis et nobilissimo et illustrissimo genere ad statum maximè

(D) TERTUL. *Lib. 4. advers. Marcionem, c. 7.* Quomodò in synagogam potuit admitti tam repentinus, tam ignotus ? Cujus nemo adhuc certus de tribu, de populo, de domo, de censu denique Augusti ? Quem testem fidelissimum Dominicæ nativitatis Romana archiva custodiunt ?

S. JOAN. CHRYSOST. *Homil. 8. in Matth. c. 11. initio.* Quemadmodùm igitur Lucas ait : quòd in præsepio positus esset ? Quia scilicet cùm fuisset enixa, ibi eum continuò reclinavit. Erat enim valdè difficillimum vacantem reperire alicubi domum, propter conventum ac frequentiam Judæorum, quos in unum eadem tunc descriptionis causa collegerat : quod certè Lucas evidenter expressit, dicens (II. 7.) : *et reclinavit eum in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio.* Posteà verò eum sustulit, ei in suo gremio collocavit. Si quidem ut Bethlehem ingressa est, partum celeriter absolvit : ut hinc quoque totam dispensationem agnosceres, quia scilicet non fortuitò ista, nec simpliciter acciderunt : sed secundùm providentiam Dei, et prophetiæ consequentiam universa completa sunt.... *Paulò ante finem.* Et Augustus ipse futuro in Bethlehem partui per descriptionis servit imperium.

(E) S. HIERONYM. *Lib. 1. Comment. in Isai. c. 2. v. 4.* Omne bellandi studium vertetur ad pacem ; et pro discordiâ erit in toto orbe concordia. Gladii mutabuntur in vomeres, et lanceæ in falces ; ut omisso furore bellandi agriculturæ serviant ; et uberrimas falcibus messes secent... Veteres revolvamus historias ; et inveniemus usque ad vicesimum octavum annum Cæsaris-Augusti (cujus quadragesimo primo anno Christus natus est in Judeâ) in toto orbe terrarum fuisse discordiam ; et singulas nationes contra vicinas gentes arsisse studio præliandi : ita ut cæderent et cæderentur. Orto autem Domino Salvatore, quando sub Præside Syriæ Cyrino prima est in orbe terrarum facta descriptio, et Evangelicæ doctrinæ pax Romani imperii præparata ; tunc omnia bella cessaverunt : et nequaquam per oppida et vicos exercebantur ad prælia ; sed ad agrorum cultum, militibus tantùm legionibusque Romanis contra barbaras nationes bellandi studio delegato : quando impletus est Angelorum ille concentus : *Gloria in excelsis Deo, et in terrâ pax hominibus bonæ voluntatis*, (*Luc.* II. 14.) et in diebus ejus orta est justitia et multitudo pacis.

obscurum et summam paupertatem redactis, ob idque coactis, relicto aliis hospitibus diversorio, in stabulum et præsepe divertere. (F)

I. Prædixerant-ne Prophetæ Messiam in humili et obscuro statu nasciturum?

R. Id etiam prædixerant. Vocat eum Isaïas (LIII. 3.) *despectum et novissimum virorum.* Zacharias autem sic de Messiâ vaticinatus est: (IX. 9.) *Exulta satis filia Sion, jubila filia Jerusalem: Ecce Rex tuus veniet tibi justus, et Salvator: ipse pauper.*

I. Quâ die, quâ horâ Christus natus est?

R. Natus est octavo Kalendas Januarii, hoc est 25. Decembris, ipsâ mediâ nocte, ut fert traditio celebriorum Ecclesiarum. (G)

(F) TIT. II. 11. Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, 12. erudiens nos, ut abnegantes impietatem et secularia desideria, sobriè, et justè, et piè vivamus in hoc seculo.

S. JOANN. CHRYSOST. *in cap.* 2. *Matth. Homil.* 9. *circa med.* Herodis insidias fugit, et natus in præsepio collocatur, et in diversorio manet, et matrem elegit humilem: nos videlicet erudiens, ne quid horum esse erubescendum putemus. Itaque ab ipsis principiis humanis fastum calcans, solius nos sectatores præcipit esse virtutis.

S. AUG. *in Psalm.* XVIII. *Enarrat.* 11. *n.* 15. Propter hoc vitium, propter hoc magnum superbiæ peccatum, Deus humilis venit. Hæc causa, hoc peccatum magnum, iste ingens morbus animarum, omnipotentem medicum de cœlo deduxit, usque ad formam servi humiliavit, contumeliis egit, ligno suspendit: ut per salutem tantæ medicinæ curetur hic tumor. Jam tandem erubescat homo esse superbus, propter quem factus est humilis Deus.

Vide quæ dicemus infrà De Festo nativ. Dom. *Par.* 2. *Sect.* 4. *Cap.* 2. §. 5.

(G) M. DE TILLEMONT *Note* 4. *sur Jésus-Christ.*, *t.* 1. *des Mém. sur l'Hist. Eccles.* On croit que Jésus-Christ naquit la nuit, parce que ce fut la nuit, que l'Ange annonça sa naissance aux Pasteurs: en quoi saint Augustin dit qu'il a accompli à la lettre ce que dit David, (*Ps.* CIX. 3.) *Ante luciferum genui te.* La tradition de l'Eglise, dit ce Père, est que ç'a été le 25 de décembre. Casaubon reconnaît qu'il ne la faut pas rejeter aisément sur ce qu'on prétend que c'est une saison trop froide pour faire parquer les troupeaux, y ayant bien de la différence entre ces pays-ci et la Judée: et il assure que même en Angleterre on laisse les vaches à l'air toute l'année.

Saint Chrysostôme allègue diverses raisons pour prouver que Jésus-Christ est effectivement né le 25 décembre, mais elles sont assez faibles, hors ce qu'il assure, que ç'a toujours été la croyance des Eglises de l'Occident.... Saint Chrysostôme assure que depuis long-temps, * et par une tradition fort ancienne elle se célébrait le 25 de décembre dans l'Occident, c'est-à-dire, dans tous les pays qui sont depuis la Thrace jusqu'à Cadix, et aux extrémités de l'Espagne: il le dit nommément de Rome, et il croit qu'on y avait pu trouver que c'était le vrai jour de la naissance du Sauveur, dans les registres de la description de la Judée faite en ce temps-là, supposant qu'on les y gardait encore. Nous trouvons cette fête marquée au 25 décembre dans l'ancien calendrier romain, fait apparemment dès l'an 354... Paul d'Emèse, dans le discours qu'il fit à Alexandrie en 432, le 29 de Coiac, qui est le 25 de décembre, dit que c'était le jour que Jésus-Christ était né.... Supposant la naissance de Notre-Seigneur au 25 de décembre, il la faut mettre au plus tard quatre ans entiers avant l'ère commune que nous suivons, c'est-à-dire, à la fin de l'année en laquelle Auguste était

* ἄνωθεν.

I. Prædixerant-ne Prophetæ hâc ipsâ horâ Christum nasciturum ?

R. In libro Sapientiæ hæc leguntur ubi sermo est de Angeli adventu in Ægyptum ad liberandos filios Israël et exterminandos primogenitos Ægyptiorum. *Cùm quietum silentium contineret omnia, et nox in suo cursu medium iter haberet, omnipotens sermo tuus de cœlo à regalibus sedibus... prosilivit* (XVIII. 14. 15.) Hæc autem verba Ecclesia ad ortum Christi accommodat.

I. Nunquid Christus statim atque natus est, ortum suum hominibus significavit ?

R. Ubi Christus natus est, mox Angeli vicinis pastoribus Judæis ortum hunc annuntiârunt. Idque ipsum Magi gentiles, visâ in oriente stellâ et Deo revelante, intellexerunt : statimque et pastores et Magi accurrerunt Christum recèns natum adoraturi. (H)

Consul pour la douzième fois avec Lucius Sylla, qui était la quarante-unième année Julienne, ou depuis la correction du Calendrier par Jules César ; la quarantième d'Auguste depuis la mort de César, ou la 27e à compter depuis la bataille d'Actium ; la trente-sixième depuis qu'Hérode avait été déclaré Roi de Judée : la sept cent quarante-neuvième de la fondation de Rome ; la quatrième de la cent quatre-vingt-treizième Olympiade ; l'an 4000 de la création du monde, selon Usserius, commencé dès l'Automne précédente ; ou le 5509 selon la supputation que presque tous les Grecs suivent depuis le VII. Siècle : et le 4709 de la période Julienne. C'est l'opinion qui est suivie aujourd'hui par presque toutes les personnes habiles, et pour laquelle le cardinal Noris s'est encore déclaré.

(H) LUC. II. 8. Et Pastores erant in regione eâdem vigilantes, et custodientes vigilias noctis super gregem suum. 9. Et ecce Angelus Domini stetit juxta illos, et charitas Dei circumfulsit illos, et timuerunt timore magno. 10. Et dixit illis Angelus : Nolite timere : enim evangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo : 11. Quia natus est vobis hodiè Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David. 12. Et hoc vobis signum : invenieris infantem pannis involutum, et positum in præsepio. 13. Et subitò facta est cum Angelo multitudo militiæ cœlestis, laudantium Deum, et dicentium : 14. Gloria in altissimis Deo, et in terrâ pax hominibus bonæ voluntatis. 15. Et factum est, ut discesserunt ab eis Angeli in cœlum : Pastores loquebantur ad invicem : Transeamus usque Bethlehem, et videamus hoc verbum, quod factum est, quod Dominus ostendit nobis. 16. et venerunt festinantes : et invenerunt Mariam, et Joseph, et infantem positum in præsepio. 17. Videntes autem cognoverunt de verbo, quod dictum erat illis de puero hoc.

MATTH. II. 1. Cùm ergo natus esset Jesus in Bethlehem Juda in diebus Herodis Regis, ecce Magi ab oriente venerunt Jerosolymam, 2. dicentes : Ubi est qui natus est Rex Judæorum ? Vidimus enim stellam ejus in oriente, et venimus adorare eum. 3. Audiens autem Herodes Rex, turbatus est et omnis Jerosolyma cum illo : 4. et congregans omnes principes Sacerdotum et scribas populi, sciscitabatur ab eis ubi Christus nasceretur. 5. At illi dixerunt ei : in Bethlehem Judæ : sic enim scriptum est per prophetam : 6. Et tu Bethlehem terra Juda, nequaquam minima es in principibus Juda : ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israël. 7. Tunc Herodes clam vocatis Magis diligenter didicit ab eis tempus stellæ, quæ apparuit eis : 8. Et mittens illos in Bethlehem, dixit : Ite et interrogate diligenter de puero : et cùm inveneritis, renuntiate mihi, ut hæc ego veniens adorem eum. 9. Qui cùm audissent Regem, abierunt. Et ecce stella, quam viderant in oriente, antecedebat eos, usque dùm veniens staret supra ubi erat puer. 10. Videntes autem stellam gavisi sunt gaudio magno valdè : 11. et intrantes

I. Circumcisus-ne est Christus octavo post ortum die sicut et cæteri Judæorum ?

R. Postquam impleti sunt dies octo, circumcisus est pro more Judæorum, *factus sub lege*, (*Gal.* IV. 4. 5.) *ut eos qui sub lege erant redimeret.* (I)

I. Mansit-ne diù Christus in Bethlehem postquàm ibi natus est ?

R. Mansit ibi dies quadraginta, ut daret intereà locum Judæis de hoc tanto et tandiù exspectato eventu quid credendum esset inquirendi. (K)

Post dies quadraginta intulit Christum virgo Maria in templum ; ut et offerret Domino Primogenitum suum, et ipsa se sacrificiis ex lege purgaret, quanquam lex ista quæ de purgatione matrum erat, ad Virginem nullatenùs pertineret. (L)

I. Pervenerunt-ne Magi ad Christum ante, an post purgationem Mariæ ?

R. Ipso tertio decimo post nativitatem die pervenerunt, ut fert communis opinio, quo die festum Epiphaniæ celebrat Ecclesia Latina. (M)

domum, invenerunt puerum cum Mariâ matre ejus, et procidentes adoraverunt eum : et apertis thesauris suis obtulerunt ei munera, aurum, thus et myrrham. 12. Et responso accepto in somnis ne rediret ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam.

Vide quæ dicuntur infrà Part 2. *Sect.* 4. *c.* 2. De Festo Nativitatis Domini, *et* de Adoratione Magorum *dùm primum Ecclesiæ præceptum interpretamur*, §. 5. *et* 7.

(I) LUC. II. 21. Et postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus, Jesus, quod vocatum est ab Angelo priùsquam in utero conciperetur.

PHILIP. II. 9. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen : 10. Ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium, et infernorum : 11. et omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloriâ est Dei Patris.

Consule de Festo Circumcisionis *hujusce Operis Partem* 2. *Sect.* 4. *c.* 2. §. 6.

(K) S. CHRYSOST. *Homil.* 7. *in Matth. c.* 7. *non longè ab initio.* Et idcircò non continuò ut natus est in civitatem suam venit, sed in Bethlehem quadraginta remoratus est diebus : ut his qui diligentiùs vellent de ipso cuncta rimari, occasionem inquisitionis ingereret.

(L) *De his fusiùs infrà in tractatu* De Festis, *Part. hujus Operis* 2. *Sect.* 4. *c.* 2. §. 8. *ubi agimus de* Die Festo Præsentationis J. C. D. N. in templo, *et* Purificationis B. Mariæ Virginis.

(M) M. DE TILLEMONT, *Note* 9. *sur Jésus-Christ, t.* 1. *des Mém. sur l'Hist ecclés.* Saint Augustin a cru que les Mages étaient venus à Bethléem avant la Purification... Florentinius penche fort à croire que les Mages ne sont point venus le 6 de janvier, mais quelque temps après la Purification. Au reste ce n'est pas une chose nouvelle de ne mettre la venue des Mages qu'après la Purification, c'est l'ordre que suit la plus ancienne Concorde que nous ayons de l'Évangile, et qu'on croit être d'Ammone, si célèbre au commencement du troisième siècle. On cite la même chose de Juvencus qui vivait dans le quatrième siècle, et même d'Origène et d'Eusèbe dans les Chaînes Grecques. Saint Léon suit le même ordre dans son Epître 16. *c.* 2. pag. 467. *Hostia pro eo* (*Jesu*) *legalis offertur : aliud cùm tres Magi, claritate novi sideris incitati, et in Bethlehem ab Oriente perveniunt, et adoratum parvulum mysticâ munerum oblatione venerantur.*

La chronique de saint Jérôme ne met le meurtre des Innocens que plus de deux ans après la naissance de Jésus-Christ, ce qui revient à ce

I. Magorum adorationem prædixerant-ne Prophetæ ?

R. Hanc Isaïas verbis prædixerat. Reperitur et in Psalmis non obscura eâ de re prophetia.

Hæc habet Isaïas : (LX. 3. 6.) *Ambulabunt gentes in lumine tuo, et Reges in splendore ortûs tui... Omnes de Saba venient, aurum et thus deferentes, et laudem Domino annuntiantes.*

Psalmus verò septuagesimus primus, sic fert : (*v.* 10.) *Reges Tharsis et insulæ munera offerent ; Reges Arabum et Saba dona adducent.* De Salomone videtur ibi loqui David juxta primum litteræ sensum : sed verba totius Psalmi paulò attentiùs legenti facilè constat ad Messiam, cujus Salomon typus fuit, verba hæc cæteraque esse referenda. Et certè multa sunt in hoc ipso Psalmo quæ non de Salomone, sed de Messiâ solummodò ad litteram intelligi possunt, alioqui falsa dici debent ; Quale est quod dicitur (*Ibid.* 5. *et* 11.) *Et permanebit cum sole et ante lunam*, et illud, *Adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes servient ei.* (N)

I. Fuerat-ne prædicta stellæ apparitio ?

R. His verbis fuerat prædicta à Balaam. *Orietur stella ex Jacob, et consurget virga de Israël... De Jacob erit qui dominetur.* (*Numer.* XXIV. 17. 19.)

§. 5. Series vitæ Christi ad ejus Baptismum. Vita Joannis-Baptistæ.

I. Peracto purgationis ritu, sunt-ne Maria et Joseph cum puero Jesu reversi in civitatem Nazareth ?

R. Non. Sed fugerunt in Ægyptum ad declinandam persecutionem Herodis, qui quærebat puerum ad perdendum eum (A)

que saint Epiphane et d'autres ont cru, que les Mages n'étaient venus que dans ce temps-là ; et ils se fondent sur ce qu'Hérode s'étant informé du temps qu'ils avaient vu l'Etoile, fit tuer sur cela les enfans nés à Bethléem depuis deux ans. Saint Chrysostôme répond à cela que l'étoile pouvait avoir commencé à paraître long-temps avant la naissance de Jésus-Christ, et qu'Hérode conduit par sa crainte et par sa colère, avait encore pris plus de temps pour une plus grande sûreté... Il est visible que le dessein de l'Eglise Grecque et Latine a été d'honorer l'adoration des Mages et le Martyre des Innocens avec la naissance du Sauveur, parce que ce sont des suites du même Mystère.

(N) S. AUG. *in Ps.* LXXI. *n.* 8. *Permanebit cum sole.* Quid autem magnum est permanere cum sole, ei per quem facta sunt omnia, et sine quo factum est nihil, nisi quia hæc prophetia propter eos præmissa est, qui putant religionem nominis Christiani usque ad certum tempus in hoc seculo victuram, et posteà non futuram ? *Permanebit* ergo *cum sole*, quandiù sol oritur et occidit : hoc est, quandiù tempora ista volvuntur, non deerit Ecclesia Dei, id est Christi corpus in terris. Quod verò adjungit, et ante lunam, generationes generationum : potuit dicere, et ante solem ; id est, cum sole, et ante solem : quod intelligeretur, et cum temporibus, et ante tempora. Quod ergo tempus antecedit, æternum est : et hoc verè habendum est æternum, quod nullo tempore variatur, sicut in principio erat Verbum.

(A) MATTH. II. 13... Ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph, dicens : Surge et accipe puerum, et matrem ejus, et fuge in Ægyptum, et esto ibi usque dùm dicam tibi. Futurum est enim ut Herodes quærat puerum ad perdendum eum. 14. Qui consurgens, accepit puerum, et matrem ejus nocte, et secessit in Ægyptum. 15. Et erat ibi usque ad obitum Herodis : ut adimpleretur quod dictum est à Domino per Pro-

I. Cur Herodes quærebat Jesum ad perdendum eum ?

R. Quia Magi ad Jesum properantes ut eum adorarent, venerunt primùm ad Herodem, ut scirent ab eo ubinam esset recèns natus Rex Judæorum. Quo audito Rex suspiciosus et crudelis, veritus ne regnum sibi olim ab hoc infante eriperetur, quæsivit eum ad necem. Hoc autem frustrà quæsito, occidit omnes pueros à bimatu et infrà in Bethlehem et in omnibus finibus ejus. Ratus scilicet puerum hunc, quisquis esset, cum cæteris periturum : sed delusa Herodis impietas est. Nondùm venerat hora Christi, itaque fugiens in Ægyptum, se se neci præripuit. (B)

I. Prædixerant-ne Prophetæ futuram cædem Innocentium ?

R. Hanc velut in imagine adumbraverat cædes infantium Hebræorum ab impio Rege Pharaone olim decreta. Et fugam Christi in Ægyptum Moyses, Christi typus, à Pharaonis filiâ ereptus neci, et educatus, adumbraverat. Sed prætereà hæc leguntur in Jeremiâ Prophetâ (XXXI. 15.) *Vox in excelso audita est lamentationis, luctûs, et fletûs Rachel plorantis filios suos, et nolentis consolari super eis, quia non sunt.* Quod in cæde Innocentium adimpletum fuisse declarat Matthæus Apostolus. (C)

phetam (*Osee* XI. 1.) dicentem : Ex Ægypto vocavi Filium meum.

S. AUG. *de Cons. Evang. lib.* 2. *c.* 5. *n.* 16. Quæritur quando fieri potuerint quæ contexit Matthæus de profectione in Ægyptum atque indè regressione post Herodis mortem, ut jam in civitate Nazareth habitarent, quò eos Lucas, posteàquam perfecerunt in templo circa puerum omnia secundùm legem Domini, reversos esse commemorat. Hîc proindè cognoscendum est... sic unumquemque Evangelistam contexere narrationem suam, ut tanquam nihil prætermittentis series digesta videatur : tacitis enim quæ non vult dicere, sic ea quæ vult dicere, illis quæ dicebat adjungit, ut ipsa continuò sequi videantur : sed cùm alter ea dicit quæ alter tacuit, diligenter ordo consideratus indicat locum ubi ea potuerit, à quo prætermissa sunt, transilire, ut ea quæ dicere intenderat ita superioribus copularet, tanquam ipsa nullis interpositis sequerentur. At per hoc intelligitur Matthæus, ubi ait somnio admonitos Magos ne redirent ad Herodem, et per aliam viam regressos in regionem suam ; illic prætermisisse quæ Lucas narravit gesta circa Dominum in templo, et dicta à Simeone et Anna : ubi rursùs Lucas prætermittens profectionem in Ægyptum, quam narrat Matthæus, tanquam continuam contexit regressionem ad civitatem Nazareth.

M. DE TILLEMONT, *Tom.* 1. *des Mémoires sur l'Hist. eccles.* Saint Augustin paraît supposer que la Vierge et saint Joseph ne revinrent point à Nazareth qu'après leur retour d'Egypte : Il semble en effet qu'ils soient allés en Egypte, non de Nazareth, mais de Bethléem, où ils étaient par conséquent revenus de Jérusalem après la Purification ; car l'Ange ordonna à Joseph d'aller en Egypte, à cause qu'Hérode devait chercher l'Enfant pour le tuer. Or Hérode ne le fit chercher qu'à Bethléem et aux environs : ainsi il y a toute apparence que Joseph y était encore alors avec sa famille.

(B) *Vide* MATTH. II. 13. *suprà litt.* (A)

II. 16. Tunc Herodes videns quoniam illusus esset à Magis, iratus est valdè : et mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethlehem, et in omnibus finibus ejus à bimatu et infrà, secundùm tempus quod exquisiverat à Magis.

(C) MATTH. II. 17. Tunc adimpletum est quod dictum est per Jeremiam Prophetam dicentem : 18. Vox in Ramâ audita est, ploratus et ululatus multus : Rachel plorans filios suos, et noluit consolari, quia non sunt.

I. Prædixerant-ne Prophetæ fugam Christi in Ægyptum ?

R. Typum hujus fugæ prænuntium jam vidimus in Moyse aquis erepto per filiam Regis Ægypti. Illud ipsum in typo adumbravit Jacob, cum universâ familiâ descendens in Ægyptum, ad declinandam imminentem ex fame mortem. Undè quod de Israëlitis apud Osee (XI. 1.) legitur : *Ex Ægypto vocavi filium meum*, id Matthæus refert (II. 15.) tanquam Prophetiam de reditu Christi ex Ægypto. (D)

JANSENIUS GAND. *Comment. in Concordiam Evangelicam c.* 2. *p.* 85. Tunc adimpletum est quod dictum est, etc. Testimonium illud legitur Jeremiæ XXXI. et ipsum nequaquam propriè de infantibus propter Christum occisis à Prophetâ prædictum est, sed de decem tribubus in captivitatem cum magno mœrore adductis : ut testatur etiam Hieronymus. Hæ autem tribus illo capite, et alibi sæpè nomine Ephraïm designantur, quoniam earum Princeps erat tribus Ephraïm. Itaque à Prophetâ, Rachel quæ avia erat Ephraïm, dicitur deplorare Israëlitas, tanquam filios suos ; quo significatur populum Israëliticum amarè ploraturum, ob captivitatem, et necem suorum. Quoniam autem sub Herode nunc non minor tyrannis et ejulatus factus est in Israëlitico populo, quàm olim cùm populus in captivitatem abduceretur, idque eo loco ut propriè Rachel dici possit plorasse jam hos interfectos pueros tanquam filios suos, ob id Evangelista hunc Jeremiæ locum nunc dicit adimpletum, hoc est, nunc verè id dici potuisse quod olim dixerat Jeremias etsi de aliis, et in sensu nonnihil diverso. Proindè non videtur dicendum, quemadmodùm tamen communiter dicitur, testimonium istud à Matthæo hîc adduci, ut ostenderetur hanc Infantum cædem non contigisse sine dispensatione divini consilii, sed Deo ita providente et per Prophetam prædicente, et sic fieri permittente secundùm suam gubernationem, ut adimpleretur quod prædixerat. Potiùs enim dicendum, Matthæum Hebræis scribentem, quod gratum illis esse sciebat fecisse, atque ob id Scripturam, quæ facto huic adaptari commodè potuit, desumpsisse, sicut et alibi. Non enim ad ostendendam divinam dispensationem citasse hoc testimonium hinc constare videtur, quòd de hic pueris hæc à Jeremiâ non sint dicta, neque secundùm sensum litteralem, neque secundùm sensum mysticum, cùm calamitas illa de quâ ad litteram loquitur Propheta, non videatur allegoria apta posse ostendi fuisse figura hujus cædis infantum. Dici tamen potest Spiritum sanctum, illo Jeremiæ loco sub typo calamitatis populi Israëlitici, voluisse etiam signare martyrum omnium necem, et Ecclesiæ per Rachelem significare luctum, ac proindè rectè de his martyribus citasse, qui omnium Martyrum primitiæ sunt, et quibus locus iste propriè quodammodò competit.

(D) S. JOAN. CHRYSOST. *Homil.* 8. *in cap.* 2. *Matth. paulò post initium.* Et cujus tandem, inquies, rei gratiâ in Ægyptum parvulus mittitur ? Prima quidem illa causa, quam Evangelista signavit, ut impleretur, inquit, quod scriptum est (*Osee.* XI. 1.) *Ex Ægypto vocavi Filium meum... Et aliquantò post.* Si verò de prophetiâ Judæi ambigerent, dicentes : *Ex Ægypto vocavi Filium meum*, de se dictum potiùs quàm de Christo esse prædictum : Respondebimus profectò esse hunc quoque prophetiæ morem, ut multa sæpè de aliis dicantur quidem, sed in aliis impleantur ; ut illud quod de Simeone et Levi dicitur (*Gen.* XLIX. 7.) *Dividam eos in Jacob, et dispergam eos in Israël.* Hoc enim non ipsis, sed in eis etiam factum est, qui de illorum stirpe processerunt... Hoc igitur etiam in præsenti potest quæstione defendi. Quis enim magis ac propriè Dei filius esse dicitur ? Ille-ne populus qui adorabat vitulum (*Exod.* XXXII.) qui *Beelphegor initiabatur*, (*Num.* XXV. 3.) quippè filios suos dæmoniis immolabat : an verò Dominus Jesus-Christus, qui naturâ Filius Dei est, et toto Patrem honore veneratur ? Itaque nisi advenisset iste, nequaquam prophetia dignum finem habere potuisset. Considera igitur quemadmodùm istud ipse Evangelista designet, dicendo : *Ut impleretur.* Ostendit enim quoniam nisi venisset iste, non utique fuisset impletum.

His adde quod legitur in Isaïâ, (XIX. 1.) cujus verba hæc sunt : *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, et ingredietur Ægyptum, et commovebuntur simulacra Ægypti à facie ejus.* (E)

(E) S. HIERON. *Lib.* 5. *Comment. in Isai. Proph. cap.* 19. v. 1. *tom.* 3. *p.* 127. Ad ipsam comminans Ægyptum loquitur, quòd nequaquam per Angelos, sed ipse Dominus veniat super nubem levem, id est, velocem, et ingrediatur Ægyptum ; et idola Ægypti contremiscant, tabescatque cor fortium : et Ezechielis (XXX. 13.) vaticinium compleatur : *Disperdam simulacra, et cessare faciam idola de Memphis.* Quidam totam hanc prophetiam ad Salvatoris tempora referunt, quando ingressus est super nubem levem, id est, corpus humanum quod ex Virgine assumpserat, nullo humanæ commixtionis semine prægravatum, sive quòd à nube levi portatus sit, id est, corpore virginali ; et ad ingressum ejus omnes Dæmones contremuerint, tunc que prima idolorum ruina fuerit, præsentiam Domini ferre non sustinens.

S. CYRIL. ALEXAND. *Lib.* 2. *t.* 4. *in Isai. c.* 19. *v.* 1. Quidam Interpretes levem dixerunt esse nubem, sanctam Domini carnem, id est, ex Virgine sumptum templum, quod propterea forsan nubi conferunt, quòd à terrenis motionibus ac cupiditatibus liberetur, et sursùm velut ac in altum evolet. Est enim omninò purissimum, omnique terrestri immunditiâ liberum ac immune sanctum corpus omnium nostrûm Salvatoris Christi. Alii rursùs levem nominari nubem autumarunt, sanctam Virginem.... Nihil obstat.... Christum in levi nube conspectum intelligere :... etenim nubes typum pluviæ, et roris spiritualis, ipsiusque salutaris lavacri nobis planè repræsentat... Decebat itaque Dominum, dùm ad emundationem et mutationem Ægyptiorum se conferret, divino scilicet et spirituali more, in nube levi apparere.

THEORORET. *in Isaï. cap.* 19. *v.* 1. Propheliæ testimonium dat sacrorum Evangeliorum historia. Angelus enim Domini præcepit Joseph, ut in Ægyptum iret cum puero, et matre ejus... Explosus est error multorum deorum : et qui super nubem levem sedet ab eis adoratur.

EUSEBIUS *Lib.* 9. *Demonstrat. Evang. c.* 2. Ecce Dominus sedet super nube levi, et veniet in Ægyptum : et commovebuntur manufacta Ægypti à facie ejus, et cor eorum vincetur ab ipsis. (*Isaï.* XIX. 1.) Causa porrò cur Dominus ita in Ægyptum destinetur venturus, hæc videtur. Primi siquidem omnium Ægyptii errori colendi multos deos ac dæmones initium dedisse dicuntur, et reliquis universis mortalibus superstitionis auctores exstitisse, quin etiam omnium aliorum maximè dæmonicis operationibus et curiositatibus studuisse : iidem præterea ab ipsâ Scripturâ divinâ, hostes populi Dei fuisse perhibentur. Sed antiquus quoque ipsorum Rex fateri se non nosse Dominum, palàm descriptus est, dùm sic ait : *Non novi Dominum, et Israël non emittam* (*Exod.* v. 2.) Ergo ingens quoddam divinæ Christi virtutis miraculum exhibere nobis volens Prophetica oratio, Domini in Ægyptum canit adventum, sub quem non levem futuram Ægyptiorum mutationem, divinat deinceps sic dicens : *Et cognoscent Ægyptii Dominum* (*Is.* XIX. 21.) qui videlicet non cognoscebant illum priùs, *et vovebunt Domino vota* (*Ibid.*) et quæ his similia sequuntur. Superiori quidem proximo capite hæreditas ejus, qui venturus canitur, Edom et Esaü dicebatur, quippè cùm alieni ab Israël eo modo significarentur. Hîc verò et Ægyptus et Ægypti populus, non simulacrorum amplius cultor futurus canitur, sed ejus Domini, qui apud Judæorum Prophetas pro Deo celebratur. Quæ si oculis completa non cernuntur, ne dicamus sanè adventum illum Domini qui in Ægyptum futurus prædicitur, fuisse adhuc. Sed si supra omnem rationem rebus fidem ipsa veritas facit,.... ipsos Ægyptios ab eâ superstitione recessisse quam usque ab initio à patribus suis acceperant, illique Deo adhæsisse, qui à Prophetis hæc ipsa divinantibus colebatur, et unum hunc interim colere, neque ullam mortem recusare pro cultu et pietate erga illum. Quid aliud jam superest, nisi ut fateamur non aliter ista contigisse, quàm per Domini in Ægyptum adventum, sicut vaticinium proximè expositum significabat ?

I. Nunquid reverà commota sunt universa Ægypti simul lacra, ubi primùm Ægyptum Christus ingressus est ?

R. Etiamsi in ipso Christi in Ægyptum adventu simulacra universa non corruissent, adimpletam tamen prophetiam hanc fuisse constat; corruerunt enim certissimè non ita multò post, cùm Christi religio per Ægyptum universam mirificè propagata est, et floruit. (F)

Sed prætermissà eâ responsione, id universis seculi quarti Scriptoribus certissimum fuit, ex receptissimâ in hâc regione traditione constare, omnia Ægypti simulacra statim corruisse ubi Christus Ægyptum ingressus est, quemadmodùm corruerat in templo Philistæorum simulacrum Dagon in conspectu Arcæ Domini. Quod et ad præsentiam Martyrum aliquando posteà simulacris Pseudodeorum contigisse certissimum est. (G)

(F) S. Chrysost. *Homil.* 8. *in Matth. p.* 81. Si quis nunc ad Ægypti veniat solitudines, paradiso quovis omnem illam videbit eremum digniorem factam esse, et innumerabiles Angelorum cœtus in corporibus fulgere mortalibus, et populos Martyrum et choros Virginum : et omnem quidem tyrannidem diaboli dissolutam, Christi autem regnum coruscans :.... et hæc omnia bona non in urbibus solùm, sed etiam in desertis magis florent locis quàm in ipsis urbibus. Est enim cernere totà illâ regione diffusum exercitum Christi, et admirabilem illum regium gregem, virtutumque cœlestium conservationem in terris micantem. Atque hoc non in viris tantùm, verùm etiam in feminis splendere conspicias. Nam illæ quoque non minori quàm viri virtute decorantur... Communis enim illis ac viris adversùs Diabolum pugna est, contraque hujus mundi potestates, nec uspiam teneritudo sexûs his congressibus impares facit. Non enim naturâ corporis, sed voluntate animi exercentur ista certamina. Propterea sæpè in hujusmodi acie fortiùs viris feminæ decertârunt, ac trophæis insignioribus claruerunt. Non ita variis astrorum choris cœlum refulget, ut Ægypti eremus scenas ubique nobis ostendens monachorum.... Propterea cum hâc (*Apostolicorum*) dogmatum veritate, plurimo etiam virtutis studio ornantur : cunctis quippè præsentibus rebus exuti, mundoque crucifixi, nihilominùs ad perfectionis ulteriora contendunt : proprii siquidem operâ corporis ad indigentium utuntur alimoniam. Neque enim quia jejunant, aut vigilant, idcircò otium sibi indulgent diurnum : sed noctes quidem sacris hymnis, ac vigiliis; dies verò orationibus, manuumque operibus exercent, apostolicæ cursum virtutis imitantes.

(G) 1. Reg. v. 2. Tulerunt Philistiim arcam Dei, et intulerunt eam in templum Dagon, et statuerunt eam juxta Dagon. 3. Cùmque surrexissent diluculo Azotii alterâ die, esse Dagon jacebat pronus in terrâ ante arcam Domini : et tulerunt Dagon, et restituerunt eum in locum suum. 4. Rursùmque manè die alterâ consurgentes, invenerunt Dagon jacentem super faciem suam in terrâ coram arcâ Domini : caput autem Dagon, et duæ palmæ manuum ejus abscissæ erant super limen. 5. Porrò Dagon solus truncus remanserat in loco suo. Propter hanc causam non calcant Sacerdotes Dagon, et omnes qui ingrediuntur templum ejus, super limen Dagon in Azoto, usque in hodiernum diem.... 7.... Non maneat arca Dei Israël apud nos : quoniam dura est manus ejus super nos, et super Dagon Deum nostrum.

M. de Tillemont, *art.* 4. *sur Jésus-Christ, T.* 1. *des Mém. sur l'Hist. Ecclés.* Après que les Mages furent partis de Bethléem, l'Ange vint ordonner à Joseph de s'enfuir en Egypte avec l'enfant et sa mère, et d'y demeurer jusqu'à ce qu'il lui dit de revenir, parce qu'Hérode devait chercher l'Enfant pour le tuer. Joseph accomplit sans délai, sans curiosité, sans murmure, un ordre si fâcheux, et qui paraissait si peu proportionné à la dignité de l'Enfant, mais qui était fort propre pour nous

I. Quandiù Christus commoratus est in Ægypto ?

R. Id omninò non constat. Hoc tamen certum est, non diù fuisse commoratum, sed indè reversum statim atque

apprendre qu'en nous donnant à Dieu, nous devons d'abord préparer notre ame aux tentations et aux persécutions. Et de plus, comme Jésus-Christ venait pour sanctifier toute la terre et donner aux plus grands pécheurs l'espérance du pardon, il voulait commencer par les deux pays les plus connus pour leur impiété, et aller en personne en Egypte après avoir appelé les Mages des environs de Babylone.

C'est à cette vertu de la présence de Jésus-christ que saint Chrysostôme rapporte ce grand progrès que le Christianisme a fait depuis dans l'Egypte, ces peuples entiers de Martyrs, ces saintes assemblées de Vierges, cette multitude infinie de solitaires et de moines, qui en ont peuplé les déserts, et qui les ont rendus plus illustres que les plus grandes villes n'ont fait les autres provinces. Avant même que les solitaires d'Egypte fussent devenus si célèbres, Eusèbe remarque que la parole de Dieu avait agi avec plus de force dans cette province que dans les autres : et il le rapporte aussi à la présence de Jésus-Christ enfant, selon la prophétie d'Isaïe, chap. XIX. 1. S. Athanase ne veut peut-être marquer que la même chose lorsqu'il dit, que la présence de l'Enfant Jésus dans l'Egypte, y ruina et fit tomber les statues dont on faisait des idoles : et on peut donner encore ce sens à un Auteur, qu'on cite sous le nom d'Origène, aussi-bien qu'à saint Cyrille de Jérusalem, qui disent à peu près la même chose.

Néanmoins dans le IVe siècle, la tradition de l'Egypte était, que Jésus-Christ étant venu jusques dans la Thébaïde avec Marie et Joseph, et étant entré dans un Temple de la ville d'Hermopole en cette province, toutes les Idoles de ce Temple étaient tombées par terre, et s'étaient brisées. Rufin, ou celui au nom de qui il parle, dit qu'il avait vu ce Temple. Saint Jérôme ne s'éloigne pas de dire que tous les démons avaient tremblé en Egypte à l'entrée de Jésus-Christ, et que les idoles avaient commencé dès lors à tomber. Sozomène semble dire même que toutes les idoles de l'Egypte furent alors agitées. Il dit aussi que la croyance des Egyptiens était que Jésus-Christ vint à Hermopole en Thébaïde, et que lorsqu'il y entrait, un grand pêcher qui était à la porte, et auquel apparemment on rendait des honneurs superstitieux, se courba jusqu'à terre comme pour l'adorer. Il ajoute que cet arbre subsistait encore de son temps, et qu'on tenait que ses feuilles, son écorce, ou un petit morceau de son bois appliqué sur les malades, les guérissait fort souvent, lorsqu'ils le faisaient avec foi.

Le P. Pezron, *Histoire Evangélique, sur l'an* 1 *de Jésus-Christ, p.* 123. L'on ne sait point au vrai dans quel endroit de l'Egypte s'arrêta Jésus-Christ : quelques anciens ont écrit, qu'il alla jusques dans la Thébaïde : et l'on voit que dès le milieu du quatrième siècle il y avait une espèce de tradition parmi les Egyptiens, que Jésus-Christ avait demeuré à Hermopolis, dans la Thébaïde : c'est ce qui a fait dire à Sozomène au Livre 5 de son histoire : *Aiunt Ægypti Josephum, cùm præ metu Herodis fugeret, assumpto secum Christo, cum sanctâ Mariâ Deiparâ Hermopolim venisse.* C'est apparemment sur cette tradition, que Pallade dit, dans la vie de saint Chrysostôme, que cette ville d'Hermopolis eut depuis une Eglise, qui avait été comme consacrée par la présence de Jésus-Christ. Ces témoignages, et quelques autres, feraient croire, que le Sauveur du monde serait allé jusques dans la Thébaïde, c'est-à-dire, à plus de deux cents lieues de Jérusalem. L'on racontait dans l'Egypte, dès le quatrième siècle, que Jésus étant entré dans un temple de la même ville, toutes les idoles tombèrent par terre, et furent mises en pieces, *corruisse omnia idola in terram, et comminuta esse memorabantur.* Cela ne doit pas passer pour incroyable, après ce que l'Ecriture dit de l'Arche d'alliance, qui étant placée dans le temple de Dagon, fit par la seule présence tomber cette idole, qu'on trouva brisée par le poids de sa chute. Si l'Arche du Seigneur, qui n'était sanctifiée qu'à cause qu'elle renfermait des choses saintes, eut tant de pouvoir sur l'idole des Philistins ; que ne

Herodes mortuus est. At mortuus est Herodes post annum circiter à nativitate Christi. (H)

I. Quò profectus est Jesus ex Ægypto?

R. Profectus est primùm Joseph cum Jesu et Mariâ *in terram Israël. Audiens autem quòd Archelaüs regnaret in Judæâ pro Herode patre suo, timuit illò ire : Et admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ*, (*Matth.* II. 22.) ubi regnabat Antipas Archelaï frater. *Et véniens habitavit in civitate Nazareth*, (*Ibid.* 23.) ubi jam ante partum Virginis morabatur. (I)

I. Quandiù Christus commoratus est in civitate Nazareth?

R. Ad annum quasi tricesimum.

I. Quomodò transacta est infantia, et pueritia, et adolescentia Christi Jesu? Quid egit tot annorum continuatâ serie?

R. Hæc sunt præter suprà dicta, quæ novimus :

1. Christus *proficiebat sapientiâ et ætate et gratiâ apud Deum et homines :* (*Luc.* II. 52.) quod intelligendum quantùm ad signa et effecta sapientiæ et gratiæ, non quantùm ad sapientiam ipsam et gratiam, quæ utique crescere et augeri non potuit in homine Deo. Sed potuit homo Deus majora in dies signa sapientiæ et gratiæ exerere.

2. Mariæ et Josepho subditus fuit in omnibus. (K)

3. Cùm esset annorum duodecim ascendit cum parentibus in Jerusalem : ipsisque insciis, mansit in templo; ibique post triduum inventus est tandem, sedens in medio

devons-nous pas croire du Seigneur tout-puissant, du Dieu de cette Arche? Sans doute que sa seule présence a dû renverser et mettre en pièces toutes les Idoles du temple d'Hermopolis, s'il est vrai qu'il ait jamais été dans ce lieu profane. Ce qui paraît certain, et les Pères de l'Eglise en sont convenus, c'est que la présence de Jésus-Christ en Egypte a été comme la source féconde de toutes ces grâces et bénédictions, qui se sont depuis répandues sur ce Royaume; ç'a été comme l'origine et le principe des vertus extraordinaires qui ont éclaté dans ses provinces, et qui ont fait tant de Saints solitaires et tant d'illustres Vierges. Ils ont été en si grand nombre, que non contens de remplir ses villes, on les a vus peupler presque tous ses affreux déserts et ses vastes solitudes : et l'on peut dire que ce sont ces hommes célestes qui ont ruiné le culte détestable de tant d'idoles qu'on y adorait, et qui y avait prévalu durant tant de siècles.

(H) MATTH. II. 19. Defuncto autem Herode, ecce Angelus Domini apparuit in somnis Joseph in Ægypto, 20. dicens : Surge, et accipe Puerum, et matrem ejus, et vade in terram Israël : defuncti sunt enim, qui quærebant animam Pueri. 21. Qui consurgens, accepit puerum, et matrem ejus, et venit in terram Israël.

(I) LUC. I. 26... Missus est Angelus Gabriël à Deo in civitatem Galilææ, cui nomen Nazareth.

II. 4. Ascendit autem et Joseph à Galilæâ de civitate Nazareth.

MATTH. II. 23. Et veniens habitavit in civitate, quæ vocatur Nazareth : ut adimpleretur quod dictum est per Prophetas : Quoniam Nazaræus vocabitur.

LUC. II. 39. Et ut perfecerunt omnia secundùm legem Domini, reversi sunt in Galilæam in civitatem suam Nazareth... 51. Et descendit cum eis, et venit Nazareth.

(K) LUC. II. 51. Et erat subditus illis.

Doctorum, audiens illos, et interrogans et rapiens eos in admirationem sui. (L)

4. Descendit cum parentibus, et venit Nazareth; et erat sicut anteà subditus illis, ut exemplo suo doceret debitam parentibus reverentiam et subjectionem : (M) Et probabile est cum S. Joseph artem exercuisse. (N)

Hæc vitæ Christi series fuit ad annum ferè tricesimum.

Cùm autem esset quasi annorum triginta, venit ad Joannem Baptistam in desertum locum ad Jordanis fluvii ripam, ut ab ipsis baptizaretur. (O)

I. Quem nobis hominem narras ? Joannes Baptista quis fuit, quomodò vixit ?

R. Joannes Baptista *Fuit homo missus à Deo*, (*Joan.* I. 6.) ut pararet viam Christo Domino, ipsumque velut præcursor annuntiaret, juxta prophetias Isaiæ et Malachiæ. (P)

Ortum ipsius, Zachariæ Sacerdoti sanctissimo, futuro Joannis patri, Gabriël Angelus annuntiavit : ipsumque

(L) LUC. II. 41. Et ibant parentes ejus per omnes annos in Jerusalem, in die solemni Paschæ. 42. Et cùm factus esset annorum duodecim, ascendentibus illis Jerosolymam secundùm consuetudinem diei festi, 43. consummatisque diebus, cùm redirent, remansit puer Jesus in Jerusalem, et non cognoverunt parentes ejus. 44. Existimantes autem illum esse in comitatu, venerunt iter diei, et requirebant eum inter cognatos et notos. 45. Et non invenientes, regressi sunt in Jerusalem, requirentes eum. 46. Et factum est, post triduum invenerunt illum in templo, sedentem in medio Doctorum, audientem illos, et interrogantem eos. 47. Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super prudentiâ et responsis ejus. 48. Et videntes admirati sunt, et dixit mater ejus ad illum : Fili, quid fecisti nobis sic ? Ecce pater tuus et ego dolentes quærebamus te. 49. Et ait ad illos : Quid est quod me quærebatis ? Nesciebatis quia in his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse ? 50. Et ipsi non intellexerunt verbum, quod locutus est ad eos.

(M) LUC. II. 51. Et descendit cum eis, et venit Nazareth : et erat subditus illis.

(N) JOAN. VII. 15. Quomodò hic litteras scit, cùm non didicerit ?

S. JUSTINUS MART. *Dialogo cum Tryphone Judæo.* Cùm Jesus Josephi fabri lignarii filius haberetur,.... faberque adeò et ipse putaretur esse (fabrilia namque, cùm in hominibus esset, faciebat opera, aratra et juga conficiens, per hæc et justitiæ doceus signa, et vitam non otiosam.)

(O) MATTH. III. 13. Tunc venit Jesus à Galilæâ in Jordanem ad Joannem, ut baptizaretur ab eo. 14. Joannes autem prohibebat eum, dicens : Ego à te debeo baptizari, et tu venis ad me ?... 16. Baptizatus autem Jesus, confestim ascendit de aquâ, et ecce aperti sunt ei cœli : et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam, et venientem super se. 17. Et ecce vox de cœlis dicens : Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui.

LUC. III. 21. Factum est autem cùm baptizaretur omnis populus, et Jesu baptizato, et orante, apertum est cœlum : 22. et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum : et vox de cœlo facta est : Tu es Filius meus dilectus, in te complacui mihi. 23. Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta.

(P) ISAI. XL. 3. Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. 4. Omnis vallis exaltabitur, et omnis mons et collis humiliabitur, et erunt prava in directa, et aspera in vias planas. Et revelabitur gloria Domini.

MALACHIÆ III. 1. Ecce ego mitto Angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam : et statim veniet ad Templum suum Dominator, quem vos quæritis, et Angelus Testamenti, quem vos vultis.

concepit Elisabeth sterilis in senectute suâ, non sine miraculo. (Q)

Hunc nondùm natum Christus Jesus Virginis matris utero clausus visitavit, ut sanctificaret. Atque ea quidem præcipua causa fuit, inquiunt sancti Patres, cur Maria virgo, concepto in utero Christo Jesu, mox, non sine Dei nutu, perrexerit ad Elisabeth cognatam suam Joanne gravidam. (R)

(Q) LUC. I. 5. Fuit in diebus Herodis, Regis Judææ, Sacerdos quidam nomine Zacharias, de vice Abia : et uxor illius de filiabus Aaron, et nomen ejus Elisabeth. 6. Erant autem justi ambo ante Deum, incedentes in omnibus mandatis et justificationibus Domini sine querelâ, 7. et non erat illis filius, eò quòd esset Elisabeth sterilis, et ambo processissent in diebus suis... 13. Ait autem ad illum Angelus : Ne timeas Zacharia, quoniam exaudita est deprecatio tua : et uxor tua Elisabeth pariet tibi filium, et vocabis nomen ejus Joannem : 14. et erit gaudium tibi, et exultatio, et multi in nativitate ejus gaudebunt : 15. Erit enim magnus coram Domino : et vinum et siceram non bibet, et Spiritu sancto replebitur adhuc ex utero matris suæ : 16. et multos filiorum Israël convertet ad Dominum Deum ipsorum : 17. Et ipse præcedet ante illum in spiritu et virtute Eliæ : ut convertat corda patrum in filios, et incredulos ad prudentiam justorum, parare Domino plebem perfectam.

(R) LUC. I. 39. Exsurgens autem Maria... abiit in montana cum festinatione :.... 40. et intravit in domum Zachariæ, et salutavit Elisabeth. 41. Et factum est ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus : et repleta est Spiritu sancto Elisabeth : 42. et exclamavit voce magnâ, et dixit : Benedicta tu inter mulieres, et benedictus fructus ventris tui. 43. Et undè hoc mihi ut veniat mater Domini mei ad me ? 44. Ecce enim ut facta est vox salutationis tuæ in auribus meis, exultavit in gaudio infans in utero meo.

ORIGENES *Homil. 7. in c. 1. Luc.* Salvator venit ad Joannem ut sanctificaret baptisma illius.... Jesus verò qui in utero ejus (Mariæ) erat, festinabat adhuc in ventre matris Joannem positum sanctificare.... Statim ut Maria locuta est verbum, quod Filius Dei in ventre matris suggesserat, exultavit infans in gaudio, et tunc primum Præcursorem suum Prophetam fecit Jesus... Sancta erat anima beati Joannis, et adhuc in matris utero clausa, venturaque in mundum quasi per experientiæ sensum sciebat quæ Israël ignorabat. Undè exsilivit : et non simpliciter exsilivit, sed in gaudio. Senserat enim venisse Dominum suum, ut sanctificaret servum suum, antequam de matris utero procederet.

S. AMBROS. *Lib. 1. in Luc. 1. v. 15. n. 33. Spiritu sancto replebitur adhuc in utero matris suæ.* Non est dubium, verum hoc Angeli esse promissum ; siquidem sanctus Joannes, antequam nasceretur, matris adhuc in utero positus, Spiritûs accepti gratiam designavit. Nam... in utero parentis exsiliens, parenti Domini evangelizavit adventum... Nondùm enim erat illi spiritus vitæ, sed spiritus gratiæ.

S. AMBROS. *Expos. Evang. sec. Luc. cap. 1. v. 39. 40. lib. 2. n. 22 et 23...* Superior venit ad inferiorem, ut inferior adjuvetur : Maria ad Elisabeth, Christus ad Joannem. Denique etiam posteà, ut sanctificaret baptismum Joannis, Dominus venit ad baptismum, citò quoque adventûs Mariæ, et præsentiæ dominicæ beneficia declarantur. *Simul enim ut audivit salutationem Mariæ Elisabeth, exultavit infans in utero ejus : et repleta est Spiritu sancto :* (*Luc. 1. 41.*) Vide distinctionem, singulorumque verborum proprietates. Vocem prior Elisabeth audivit, iste exultavit ratione mysterii : illa Mariæ, iste Domini sensit adventum : femina mulieris, et pignus pignoris. Istæ gratiam loquuntur, illi intùs operantur, pietatisque mysterium maternis adoriuntur profectibus ; duplicique miraculo prophetant matres spiritu parvulorum. Exultavit infans, repleta est mater : non priùs mater repleta, quàm filius : sed cùm filius esset repletus Spiritu sancto, replevit et matrem.

Occasione ortùs ipsius multa miracula Deus edidit. (S) In desertum jam à teneris secessit ; ibique vitam transegit parcè ac duriter. Cibus ejus locustæ et mel silvestre, vestitus quasi cilicium ex pilis camelorum. (T)

Cùm esset annorum circiter triginta, factum est ad eum verbum Domini, et venit in omnem regionem Jordanis, prædicans baptismum pœnitentiæ. Judæis omnibus admirationi fuit. Ad eum undique concursum est. Quin et missa ad eum solemnis legatio est à Sygnagogâ Judæorum, suspicantibus omnibus hunc esse Messiam. Ipse autem *confessus*

(S) Luc. I. 57. Elisabeth autem impletum est tempus pariendi, et peperit filium. 58. Et audierunt vicini et cognati ejus, quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illâ, et congratulabantur ei : 59. Et factum est in die octavo, venerunt circumcidere puerum, et vocabant eum nomine patris sui Zachariam. 60. Et respondens mater ejus, dixit : Nequaquam, sed vocabitur Joannes. 61. Et dixerunt ad illam : Quia nemo est in cognatione tuâ, qui vocetur hoc nomine. 62. Innuebant autem patri ejus, quem vellet vocari eum. 63. Et postulans pugillarem scripsit, dicens : Joannes est nomen ejus. Et mirati sunt universi. 64. Apertum est autem illicò os ejus, et lingua ejus, et loquebatur benedicens Deum. 65. Et factus est timor super omnes vicinos eorum : et super omnia montana Judææ divulgabantur omnia verba hæc : 66. et posuerunt omnes qui audierant in corde suo, dicentes : Quis, putas, puer iste erit ? Etenim manus Domini erat cum illo. 67. Et Zacharias pater ejus repletus est Spiritu sancto : et prophetavit, dicens :.... 76. Et tu puer Propheta Altissimi vocaberis : præibis enim ante faciem Domini parare vias ejus, 77. ad dandam scientiam salutis plebi ejus in remissionem peccatorum eorum.... 80. Puer autem crescebat, et confortabatur spiritu : et erat in desertis usque in diem ostensionis suæ ad Israël.

S. Ambros. *Expos. Evang. sec. Luc. cap.* 1. *v.* 3. *lib.* 1. *n.* 29. Plena semper, et redundantia sunt divina beneficia : non exiguo constricta numero, sed uberi bonorum coacervata congestu ; ut hic primò precationis fructus, deindè sterilis partus uxoris, tùm lætitia plurimorum, et magnitudo virtutis. Altissimi quoque Propheta promittitur : quin etiam, ne qua esset dubitatio, futuri quoque vocabulum designatur.

Lib. 2., *n.* 31 *et* 32. *in* v. 60. 64. Ille mutus intimare vocabulum filii nequivit uxori ; sed per prophetiam Elisabeth didicit, quod non didicerat à marito : *Joannes est*, inquit, *nomen ejus*, hoc est, non nos ei nomen imponimus, qui jam à Deo nomen accepit... Nec mireris si nomen mulier quod non audivit, asseruit, quando Spiritus ei sanctus qui Angelo mandaverat, revelavit. Neque poterat Domini ignorare prænuntium, quæ prophetaverat Christum. Et benè additur, quia nemo in cognatione ejus vocabatur hoc nomine ; ut intelligas nomen non generis esse, sed Vatis. Zacharias quoque nutu interrogatur : sed quia incredulitas ei affatum eripuerat et auditum, quod voce non poterat, manu et litteris est locutus ; scripsit enim dicens : *Joannes est nomen ejus.* Et hoc nomen non imponitur, sed adstruitur : meritòque continuò resoluta est lingua ejus ; quia quam vinxerat incredulitas, fides solvit.

(T) Matth. III. 3. Hic est enim qui dictus est per Isaïam Prophetam dicentem : (XL. 3.) Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini : rectas facite semitas ejus. 4. Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum, et zonam pelliceam circa lumbos suos : esca autem ejus erat locustæ, et mel silvestre.

Luc. VII. 24. Et cùm discessissent nuntii Joannis, cœpit (Jesus) de Joanne dicere ad turbas : Quid existis in desertum videre ? arundinem vento agitatam ? 25. Sed quid existis videre ? hominem mollibus vestimentis indutum ? Ecce qui in veste pretiosâ sunt et deliciis, in domibus Regum sunt. 26. Sed quid existis videre ? Prophetam ? Utique dico vobis, et plus quàm Prophetam... 33. Venit... Joannes Baptista, neque manducans panem, neque bibens vinum.

est et non negavit, et confessus est (*Joan.* I. 20.) non esse se Christum, sed missum esse se juxta vaticinium Isaïæ ad præparandam Christo viam. (V) Ut autem homines ad Christum suscipiendum præpararet, dabat singulis monita juxta suum cuique statum seu munus, omnes ad pœnitentiam hortatus est. Pœnitentes autem et confitentes peccata sua in Jordane baptizabat. Hinc Baptistæ nomen. (X) Baptizabat

(V) JOAN. I. 19. Et hoc est testimonium Joannis, quando miserunt Judæi ab Jerosolymis Sacerdotes et Levitas ad eum, ut interrogarent eum : Tu quis es ? 20. Et confessus est, et non negavit ; et confessus est : Quia non sum ego Christus. 21. Et interrogaverunt eum : Quid ergo ? Elias es tu ? Et dixit ? Non sum. Propheta es tu ? Et respondit : Non. 22. Dixerunt ergo ei : Quis es, ut responsum demus his qui miserunt nos ? Quid dicis de te ipso ? 23. Ait : Ego vox clamantis in deserto : Dirigite viam Domini, sicut dixit Isaïas Propheta... (XL. 3.) 25... Et dixerunt ei : Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta ? Respondit Joannes, dicens eis : Ego baptizo in aquâ : medius autem vestrûm stetit, quem vos nescitis. 27. Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est : cujus ego non sum dignus ut solvam ejus corrigiam calceamenti.

ISAI. XL. 3. *Vide hocce 3. litt.* (P).

(X) MATTH. III. 1. In diebus autem illis venit Joannes Baptista prædicans in deserto Judææ, 2. et dicens : Pœnitentiam agite : appropinquavit enim regnum cœlorum... 5. Tunc exibat ad eum Jerosolyma, et omnis Judæa, et omnis regio circa Jordanem, 6. et baptizabantur ab eo in Jordane, confitentes peccata sua.

LUC. III. 2... Factum est verbum Domini super Joannem, Zachariæ filium, in deserto. 3. Et venit in omnem regionem Jordanis prædicans baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, 4. sicut scriptum est in libro sermonum Isaïæ Prophetæ : (XL. 3. 4. 5.) Vox clamantis in deserto : Parate viam Domini : rectas facite semitas ejus : 5. Omnis vallis implebitur : et omnis mons et collis humiliabitur : et erunt prava in directa, et aspera in vias planas : 6. et videbit omnis caro salutare Dei. 7. Dicebat ergo ad turbas quæ exibant ut baptizarentur ab ipso : Genimina viperarum, quis ostendit vobis fugere à venturâ iræ ? 8. Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ... 9. Jam enim securis ad radicem arborum posita est. Omnis ergo arbor non faciens fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. 10. Et interrogabant eum turbæ, dicentes : Quid ergo faciemus ? 11. Respondens autem dicebat illis : Qui habet duas tunicas, det non habenti : et qui habet escas, similiter faciat. 12. Venerunt autem et Publicani ut baptizarentur, et dixerunt ad illum : Magister, quid faciemus ? 13. At ille dixit ad eos : Nihil amplius, quàm quod constitutum est vobis, faciatis. 14. Interrogabant autem eum et milites, dicentes : Quid faciemus et nos ? et ait illis : Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis : et contenti estote stipendiis vestris. 15. Existimante autem populo, et cogitantibus omnibus in cordibus suis de Joanne, ne fortè ipse esset Christus : Respondit Joannes, dicens omnibus : Ego quidem aquâ baptizo vos : veniet autem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus... 18. Multa quidem et alia exhortans evangelizabat populo.

ACT. XIX. 3... In quo ergo baptizati estis ? Qui dixerunt : In Joannis baptismate. 4. Dixit autem Paulus : Joannes baptizavit baptismo pœnitentiæ populum, dicens : In eum qui venturus esset post ipsum, ut crederent, hoc est, in Jesum.

S. AMBROS. *Lib.* 1. *in Luc.* 1. *v.* 16. *n.* 35. Non egemus testimonio quòd plurimorum sanctus Joannes corda converterit, in quo nobis propheticæ Scripturæ et Evangelicæ suffragantur. *Vox enim clamantis in deserto : Parate viam Domino, rectas facite semitas ejus :* (*Isai.* XL. 3.) et baptismata populis frequentata declarant conversæ plebis non mediocres factos esse processus ; quia dùm creditur Joanni, creditur Christo. Non enim de se, sed de Domino prædicabat prænuntius Christi. Nu-

autem non ut remissionem peccatorum hoc ritu conferret, sed ut baptismo suo veluti solemni professione pœnitentiæ, ad peccatorum remissionem per Christum accipiendam præpararet. (Y) Prædicabat omnibus Christum jam venisse. Nondùm tamen hunc viderat, cùm venit ad eum Christus ut baptizaretur. (Z) Crescebat in dies magis ac magis fama Joannis Baptistæ. Hunc Herodes Antipas Tetrarcha Galilææ magni faciebat. Cui cùm dixisset Joannes, non licet tibi habere uxorem fratris tui, (tulerat enim ille Herodiadem Philippi fratris sui uxorem) misit eum impulsu sacrilegæ feminæ Princeps impius in carcerem, et tandem decollavit. (AA)

quam sine virtute Spiritus, nec sine Spiritu virtus est... In deserto Elias, in deserto Joannes : ille corvis pascebatur, hic dumis ; et calcatâ omni voluptatis illecebrâ, parcimoniam prætulit, luxumque contempsit : ille Achab Regis gratiam non quæsivit, hic sprevit Herodis : ille Jordanem divisit, hic ad lavacrum salutare convertit : hic cum Domino versatur in terris, ille cum Domino apparet in gloriâ : hic prioris, ille sequentis Dominici præcursor adventûs.

(Y) MATTH. III. 11. Ego quidem baptizo vos in aquâ in pœnitentiam. Qui post me autem venturus est, fortior me est, cujus non sum dignus calceamenta portare : ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, et igni.

S. AUG. *Lib.* 5. *de baptismo contra Donatist. c.* 9. *n.* 10. Accepit hoc (*Baptismi munus*) certæ dispensationis gratiâ, non diù mansurum, sed quantùm satis esset ad parandam viam Domino, cujus eum esse Præcursorem oportebat... Nulli Prophetarum, nulli prorsùs hominum in Scripturis divinis legimus concessum esse, baptizare in aquâ pœnitentiæ in remissionem peccatorum, quod Joanni concessum est : quâ mirabili gratiâ suspendens in se corda populorum, viam præpararet in eis illi quem se tantò prædicaret esse majorem. Sed Dominus Jesus Christus tali baptismo mundat Ecclesiam, quo accepto nullum alterum requiratur : Joannes autem tali baptismo prætingebat, quo accepto esset baptisma etiam Dominicum necessarium ; non ut illud repetatur, sed ut eis qui baptismum Joannis acceperant, etiam Christi baptismus, cui viam præparabat ille, traderetur.

Cap. 10. *n.* 12. Quæro itaque, si baptismo Joannis peccata dimittebantur, quid ampliùs præstare potuit baptismus Christi eis quos Apostolus Paulus post baptismum Joannis, Christi baptismo voluit baptizari... Tamen ne quisque contendat etiam in baptismo Joannis dimissa esse peccata, sed aliquam ampliorem sanctificationem eis quos jussit Paulus denuò baptizari, per baptismum Christi esse collatam, non ago pugnaciter.

(Z) JOAN. I. 31. Et ego nesciebam eum, sed ut manifestetur in Israël, propterea veni ego in aquâ baptizans... 33. Et ego nesciebam eum : sed qui misit me baptizare in aquâ, ille mihi dixit : Super quem videris Spiritum descendentem, et manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. 34. Et ego vidi : et testimonium perhibui quia hic est Filius Dei.

(AA) MATTH. XIV. 2. (Herodes ait :) Hic est Joannes Baptista : ipse surrexit à mortuis, et ideò virtutes operantur in eo. 3. Herodes enim tenuit Joannem, et alligavit eum : et posuit in carcerem propter Herodiadem uxorem fratris sui. 4. Dicebat enim illi Joannes : Non licet tibi habere eam. 5. Et volens illum occidere, timuit populum : quia sicut Prophetam eum habebant... 8. Da mihi, inquit, hic in disco caput Joannis Baptistæ. 9. Et contristatus est Rex : propter juramentum autem, et eos qui pariter recumbebant, jussit dari. 10. Misitque et decollavit Joannem in carcere : 11. et illatum est caput ejus in disco, et datum est puellæ, et attulit matri suæ. 12. Et accedentes discipuli ejus tulerunt corpus ejus et sepelierunt illud : et venientes nuntiaverunt Jesu.

Eadem legere poteris MARCI VI. 14. *et seq.*

Vide apud M. DE TILLEMONT *in Tomo* 1. *Comment. ad Histor. ecclesiastic.* Vitam D. Joannis Baptistæ.

I. Cur voluit Christus à Joanne baptizari?

R. Non eò certè quòd baptismo hoc indigeret, qui innocens, impollutus et segregatus à peccatoribus, nullius erat inquinamenti capax. Sed

1. Ut Joannis præcursoris sui baptismo et prædicationi auctoritatem conciliaret.

2. Ut daret exemplum humilitatis.

3. Ut sanctificaret aquas baptismatis, ipsisque spiritualem gratiam et fecunditatem ad regenerandum impertiret.

4. Ut populis ad Joannem venientibus comprobaret esse se Filium Dei à Patre missum, probaret, inquam, testimonio cœlitùs eà in occasione demittendo. (BB)

(BB) S. HILAR. *in Matth. cap.* 2. *p.* 471. Ad Joannem venit ex muliere natus, constitutus sub lege, et per Verbum caro factus. Ipse quidem lavacri egens non erat:... Sed assumptum ab eo creationis nostræ fuerat et corpus et nomen, atque ita non ille necessitatem habuit abluendi, sed per illum in aquis ablutionis nostræ erat sanctificanda purgatio. Denique et à Joanne baptizari prohibetur, ut Deus: et ita in se fieri oporteret, ut homo edocet. Erat enim per eum omnis implenda justitia, per quem solum lex poterat impleri: atque ita... exempli sui auctoritate humanæ salutis sacramenta consummat, hominem et assumptione sanctificans et lavacro. Ordo etiam in eo arcani cœlestis (*SS. Trinitas*) exprimitur.

S. EPIPHAN. *in Exposit. fidei Cathol. n.* 14. Ad Jordanem profectus est, ibidemque à Joanne baptizatus, cùm lotione nihil opus haberet: sed ut ea quæ susceptæ hominis naturæ consentanea sunt servaret, justitiæ legem perturbare noluit: *Ut impleretur* quemadmodùm ipse dicit (*Matth.* III. 15.) *omnis justitia*: atque veram à se carnem, veramque hominis naturam susceptam esse monstraret. Igitur ad aquas descendit: ita tamen, ut conferret aliquid potiùs, quàm acciperet; largiretur magis, quàm rei cujuspiam indigeret. Quippè easdem illas aquas suâ luce collustravit, et ad eorum, quæ in sese perficienda erant, adumbrandam imaginem, quamdam vim illis impertiit: ut qui ipsi reverà crederent, ac veritatis essent fide prædìti, intelligerent non illum fictè humanam induisse naturam, neque fictè esse aquis intinctum: eâdemque et ipsi ratione per eam, quam ille præ se tulerat, accommodationem accedentes, inditam illius descensione vim in sese transferant, ejusdemque luce perfundantur.

MALDONATUS *S. J. Comment. in Matth. cap.* 3. v. 13. Cur Christus à Joanne, Dominus à servo baptizari voluerit unam ipse rationem declarat (*Matth.* III. 15.) ut justitiam omnem impleret; alias valdè probabiles antiqui Theologi tradiderunt. Primam, ut hâc ratione testimonium Christo de cœlo præberetur, ut Hieronymus ait. Hâc enim potissimùm de causâ Joannes jussus est baptizare, ut confluentibus undique ad eum populis, Christum illis ostenderet. Secundam, ut Joannis baptismo auctoritatem daret. Tertiam, ut eâ re ad suum baptismum homines alliceret, et, ut ait Augustinus, ne homines gravarentur ad baptismum Domini venire, cùm non gravaretur Dominus venire ad baptismum servi. Quartam, ut aquas suscipiendo baptismum sanctificaret, Epiphanius (*in Anchor.*) Addere possumus, voluisse Christum, antequam doceret, quodammodo initiari, et (ut ita dicam) seipsum Christum doctrus Christianus fieri, si quo modo Joannis baptismus facere Christianum poterat, quia viam ad Christum præmonstrabat. Illud certum, non necessitate ullâ agendæ pœnitentiæ baptismum accepisse eum, (1. *Petr.* II. 22.) qui peccatum non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus; sed potiùs, ut peccata nostra in desertum, sicut olim hircus, deportaturus, (*Levit.* XVI. 7. 8.) in pœnitentiâ, et peccatorum baptismo peccatoris personam induceret.

Eadem ferè legere est apud omnes S. Scripturæ Interpretes tam veteres quàm recentiores.

JANSENIUS IPRENSIS *in cap.* 3. *Matth. v.* 15... Ut sic exemplo suo hum.

I. Quale testimonium prædicas hîc cœlitùs missum ?

R. Jesu baptizato et orante apertum est cœlum : et descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum : et vox de cœlo facta est : Tu es filius meus dilectus , in te complacui mihi. (*Luc.* III. 21. 22.) (CC)

I. Cur Deus testimonium hoc tùm temporis missum voluit ?

R. 1. Ut sic Trinitatis mysterium inciperet in baptismo aperiri : Pater in voce , Filius in carne , Spiritus sanctus in columbâ.

2. Ut Christus declararetur esse Messias de quo totiès Joannes.

3. Ut delapsâ de cœlo voce firmaretur missio Christi , qui jam jam erat ministerium suum adorsurus. (DD)

litatem quàm efficacissimè commendaret , quod passim à Patribus notatum est : ut aquas purificatione suâ purificaret , inquit Nazian. *Orat.* 34. et eis vim regenerandi daret , ad baptismum scilicet eas destinando : ut medicus ægris similis factus , ægrotis eò esset gratior , quò familiarior : ut homines ad suum baptismum invitaret : ut Joannis baptisma tanquam à Deo institutum comprobaret : ut testimonium de cœlo in baptismo ei redderetur : denique ut per descensum columbæ , Spiritùs sancti adventum in baptismo fidelium significaret , inquit Hieronymus.

v. 16... Ut ipse Christus redderetur certus signo externo de suâ ad munus Evangelicum vocatione.

JANSEN. GANDAV. *Concordiæ c.* 14. Congruum erat Christum baptizari... a Joanne .... ut factus ceu unus ex ægrotis , eò gratior illis , quò similior.... medicus admitteretur. Præterea ut suo baptismo nostra peccata , quæ in se susceperat ablueret , et ut tanquam peccator baptizatus diabolum falleret :.... ut Joannis baptisma comprobaret , ut nobis fluenta mundaret , sanctificatasque aquas relinqueret posteà baptizandis , quod est contactu corporis Christi omnes aquas accepisse vim regenerativam , et factas efficaces in remissionem peccatorum :... ut suæ humilitatis exemplo demonstraret quantà cum alacritate omnes accurrere debeant ad baptisma Domini , quoniam ipse non est dedignatus accipere baptisma servi.

MENOCHIUS *in Matth. cap.* 3. *v.* 13. Ut ipsi hâc ratione testimonium de cœlo præberetur ; ut Joannis baptismo auctoritatem daret ; ut eâ re ad suum baptismum homines alliceret , et , ut ait Aug. , ne gravarentur homines ad Domini baptismum venire , cùm non gravaretur Dominus venire ad baptismum servi : quia cùm baptismus populi fidelis signum et tessera futurus esset , voluit etiam Christus hujus populi princeps et caput , illo insigniri et in hoc fratribus assimilari , quibus in nullo , nisi in solo peccato debebat esse dissimilis , ut dicitur *Hebræor.* 2.

(CC) MATTH. III. 16. Baptizatus autem Jesus confestim ascendit de aquâ. Et ecce aperti sunt ei cœli : et vidit Spiritum Dei descendentem sicut columbam , et venientem super se. Et ecce vox de cœlis dicens : Hic est Filius meus dilectus , in quo mihi complacui.

(DD) S. HILAR. *in Matth. Can.* 2. 471. Baptizato eo , reseratis cœlorum aditibus , Spiritus sanctus emittitur , et specie columbæ visibilis agnoscitur , et istiusmodi paternæ pietatis unctione perfunditur. Vox deindè de cœlis ita loquitur : *Filius meus es tu , ego hodiè genui te.* (*Psal.* II. 7.) Filius Dei auditu conspectuque monstratur.

S. EPIPHAN. *in Exp. fid. Cath. n.* 16. .. Ergo Christus ascendit è Jordane : vocem Patris audiit , quam et discipuli qui aderant audierunt , ut quis ille foret , cui testimonium illud præberetur , agnoscerent. Tùm etiam Spiritus sanctùs columbæ specie delapsus est... Ac ne Trinitas ipsa in unum redacta confusaque crederetur , Spiritus propriâ in personâ figuram illam induit , et super illam resedit , seque in ipsum insinuavit : ut is , cui testimonium illud suffragabatur , conspicuus esset , ulque

I. Illustria signa et miracula edidit Joannes?

I. Joannes quidem signum fecit nullum, ut fert Evangelium. (*Joan.* X. 41.) Deo ita disponente, ut Judæi præcursorem tanti facientes ob singularem sanctimoniam et insolitam vivendi rationem, vel hinc intelligerent ipsum non esse Messiam : Messiam enim plurima signa facturum Prophetæ prædixerant. (EE)

§. 6. Series vitæ Christi ab ejus secessu in desertum et jejunio, ad completum primum annum prædicationis ejus.

I. Quid egit Christus postquàm baptizatus fuit?

R. Ductus est in desertum à spiritu, (*Matth.* IV. 1.) mansitque ibi quadraginta diebus et quadraginta noctibus jejunans, (id est, ab omni prorsùs cibo et potu abstinens) et orans. (A)

I. Cur Christus secessit in desertum statim à baptismate?

R. 1. Ut hinc intelligeremus ministerium Evangelicum et munia Ecclesiastica non esse obeunda, nisi ab iis qui, segregando se ab hominum frequentiâ, et jejunando, et orando, ad ea sese præparaverint. (B)

2. Ut renati fonte baptismatis, vel pœnitentiæ lavacro abluti, amarent exemplo Christi secessum, jejunium, orationem, Scripturarum meditationem : atque his armis in-

sacro-sanctam illam carnem amicam esse, Deoque placere, Patris ac Spiritûs auctoritate constaret : ut illud prædicari palàm posset, incarnationem Filii, volente ac probante Patre, esse perfectam : ac denique verus ut appareret Filius, et illud Prophetæ vaticinium expleret : *Post hæc in terrâ visus est, et cum hominibus conversatus est.* (*Baruch.* III. 38.)

JANSEN. IPRENS. *in cap.* 3. *Matth. v.* 13. Ut baptizaretur ab eo, et hâc occasione ipse Christus manifestaretur in Israel, in tantâ hominum affluentiâ :.... et ut magisterium ejus erga genus humanum coram tantâ turbâ cœlesti voce declararetur.

(EE) ISAI. XXXV. 4. Deus ipse veniet et salvabit vos. 5. Tunc aperientur oculi cæcorum, et aures surdorum patebunt. 6. Tunc saliet sicut cervus, claudus, et aperta erit lingua mutorum : quia scissæ sunt in deserto aquæ et torrentes in solitudine. 7. Et quæ erat arida erit in stagnum, et sitiens in fontes aquarum.

(A) MATTH. IV. 1. Tunc Jesus ductus est in desertum à spiritu, ut tentaretur à diabolo. 2. Et cum jejunasset quadraginta diebus, et quadraginta noctibus, posteà esuriit. 3. Et accedens tentator dixit ei : Si Filius Dei es, dic ut lapides isti panes fiant. 4. Qui respondens dixit : Scriptum est : Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo, quod procedit de ore Dei. 5. Tunc assumpsit eum diabolus in sanctam civitatem, et statuit eum super pinnaculum templi, 6. Et dixit ei : Si Filius Dei es, mitte te deorsùm. Scriptum est enim, Quia Angelis suis mandavit de te, et in manibus tollent te, ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. 7. Ait illi Jesus : Rursùm scriptum est : Non tentabis Dominum Deum tuum. 8. Iterùm assumpsit eum diabolus in montem excelsum valdè : et ostendit ei omnia regna mundi, et gloriam eorum, 9. et dixit ei : Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me. 10. Tunc dicit ei Jesus : Vade Satana : scriptum est enim : Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies. 11. Tunc reliquit eum diabolus : et ecce Angeli accesserunt, et ministrabant ei. *Eadem lege apud* MARC. I. 12. *et* LUC. IV. 1.

(B) M. DE TILLEMONT, *Tom.* 1. *des Mém. de l'Hist. eccles. Vie de Jésus-Christ, art.* 9. Jésus-Christ ayant été baptisé, fut aussitôt dans le désert, où il passa quarante jours sans manger quoi que ce soit; pour nous apprendre que c'est par la retraite et par le jeûne, qu'on se doit préparer aux fonctions ecclésiastiques, et au ministère de l'Evangile.

truerent se adversùs varias tentationes ; alioqui vincendi à tentatore si prodirent in aciem incauti et inermes. (C)

3. Ut quemadmodùm Moyses olim quadraginta dies noctesque jejunaverat, antequàm jussu Dei promulgaret legem veterem, ita lex nova non promulgaretur, nisi post quadraginta dierum jejunium.

Ad typum hujus Christi jejunii, Apostoli à Christo edocti quadragesimale jejunium observandum ab Ecclesiâ tradiderunt, ut unanimi consensu asserunt SS. Patres. (D)

I. Transacto jejunio quid egit Christus ?

R. Posteà esuriit, permisitque se tentari à Diabolo : cujus tentationes omnes cùm verbo Dei repulisset, discessit ab eo Diabolus, et Angeli accesserunt et ministrârunt ei. (E)

I. Cur Christus tentari se passus est à Diabolo ?

R. 1. Ut demonstraret esse se verum hominem, et humani à se nihil habuisse alienum, excepto peccato. (F)

2. Ut victoriâ suâ mereretur nobis gratiam et robur ad vincendum, exemplo suo, tentatorem et adversarium nostrum Diabolum. (G)

3. Ut intelligeremus jejunium, orationem, verbum Dei arma esse spiritualia, sine quibus vinci Diabolus non potest. (H)

4. Ut ostenderet Diabolum ad perfectiora tendentibus invidere ; ipsisque magis esse cavendum, quia gravioribus quandoque tentationibus appetuntur à Diabolo. (I)

(C) Ephes. vi. 11. Induite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversùs insidias Diaboli. 12. Quoniam non est nobis colluctatio adversùs carnem et sanguinem : sed adversùs principes, et potestates, adversùs mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ, in cœlestibus. 13. Propterea accipite armaturam Dei, ut possitis resistere in die malo, et in omnibus perfecti stare. 14. State ergo succincti lumbos vestros in veritate, et induti loricam justitiæ, 15. et calceati pedes in præparatione Evangelii pacis : 16. in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea exstinguere : 17. et galeam salutis assumite ; et gladium spiritûs, (quod est verbum Dei.) 18. Per omnem orationem et obsecrationem orantes omni tempore in spiritu : et in ipso vigilantes in omni instantiâ.

(D) *Lege 3. secundum Capitis sexti Sectionis quartæ, secundæ Partis hujusce Operis, ubi de* Jejunio quadragesimali *fusè agitur.*

(E) *Vide suprà litt.* (A) *Evangelistarum eâ de re testimonia.*

(F) Hebr. iv. 15. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris ; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato.

(G) Hebr. ii. 18. In eo enim, in quo passus est ipse et tentatus, potens est et eis, qui tentantur, auxiliari.

S. Hieronym. *Epist.* 97. *aliàs* 8. *ad Demetriadem.* Salvator generis humani, qui virtutum et conversationis suæ nobis reliquit exemplum, post baptismum statim assumitur, ut pugnet contra diabolum, et oppressum atque contritum, tradat discipulis conculcandum.

S. Aug. *Serm.* 2. *in Ps.* xc. *n.* 1. Ideò tentatus est Christus, ne vincatur à tentatore Christianus. Ille quippè Magister in omnibus tentari voluit, quia tentamur : sicut mori voluit, quia morimur : sicut resurgere voluit, qui resurrecturi sumus.

(H) Matth. xvii. 20. Hoc autem genus (*Dæmoniorum*) non ejicitur nisi per orationem, et jejunium.

Ephes. vi. *Vide suprà litt.* (C)

(I) S. Ambros. *Lib.* 4. *in Lucam, n.* 10. Multi laquei quàcunque pro-

I. Quid egit Christus è deserto reversus?

R. Publicam vitam adorsus est, ministerio verbi vacare cœpit. Ideòque ad Joannem Baptistam rediit ad Jordanem. Cùm autem vidisset eum Joannes venientem ad se ait circumstantibus : *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est, de quo dixi :... Hic est Filius Dei* (*Joan.* I. 29. 30. 34.) Illud ipsum posterà die testificatus est. Hinc Jesum secutus est Andreas hactenùs Joannis Discipulus, adduxitque Simonem fratrem suum ad Jesum, qui ipsi Petri nomen imposuit. (K)

I. Quot annis Christus Evangelium prædicavit?

R. Annis circiter tribus cum mensibus totidem juxta communiorem sententiam. (L)

I. Quod vitæ genus egit Christus toto hocce triennio?

R. Non verbis solùm, sed et exemplo docuit quàm esset paupertatis amans, quàm alienus ab omni concupiscentiâ carnis, concupiscentiâ oculorum et superbiâ vitæ. *Filius hominis* (verba sunt Christi ipsius *Matth.* VIII. 20.) *non habet ubi caput reclinet.* Famem tolerabat et sitim; non ad voluptatem, sed ad necessitatem comedebat quidquid sibi apponeretur. Quem primum reperiebat benevolum hospitem ad eum in itinere divertebat, pauper dives-ne hospes esset, perindè ipsi erat : apud pauperes tamen hospitabatur libentiùs. Quin et peccatorum non dedignabatur consortium, arreptâ enim

gredimur :.... Laqueus in religione, laqueus in studio castitatis.... Videt aliquem diabolus religiosum virum, Deo venerabiliter deferentem, et quod sacro-sanctum est æstimantem, nullius capacem injuriæ; in ipsâ eum religione supplantat.

N. 26. Cognovit (diabolus) aliquem attentum religioni, virtutibus clarum, signis et operibus præpotentem : jactantiæ tendit laqueum, ut hujusmodi virum inflet tumore; quo pietati se non credat, sed credat jactantiæ : nec Deo deputet, sed sibi arroget.

(K) JOAN. I. 29. Alterà die vidit Joannes Jesum venientem ad se, et ait : ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi. 30. Hic est, de quo dixi : post me venit, qui ante me factus est : quia prior me erat... 34. Et ego vidi : et testimonium perhibui quia hic est Filius Dei. 35. Alterà die iterùm stabat Joannes, et ex discipulis ejus duo : 36. et respiciens Jesum ambulantem, dicit : ecce Agnus Dei. 37. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, et secuti sunt Jesum... 40. Erat autem Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus, qui audierant à Joanne, et secuti fuerant eum. 41. Invenit hic primùm fratrem suum Simonem, et dicit ei : invenimus Messiam. (Quod est interpretatum Christus.) 42. Et adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus, dixit : tu es Simon filius Jona : tu vocaberis Cephas. (Quod interpretatur Petrus.)

(L) CHRONOLOGIA BIBL. *Antonii Vitré. c.* 29. Christum tres integros prædicationis ac ministerii sui annos, atque adeò quatuor Paschata celebrasse jam ab antiquis temporibus recepta sententia est. Nam Eusebius in Chronicis græcis expressè ait Evangelium Joannis trium annorum tempus prædicationis Christi exstitisse testari. Quod etiam confirmat Chronicum Alexandrinum.... Hinc est quòd Beda Lib. de temp. ratione c. 45. ex vulgari fidelium et Ecclesiæ sensu asserit Christum tres et semi annos post baptisma prædicasse, sicut Joannes in Evangelio commemorato redeuntis Paschæ tempore prædocet.

CONCORDIA EVANGELICA, *c.* 37. *nota* 1. Per diem festum, pascha vulgò intelligunt,... hujus sententiæ antiquissimus auctor Irenæus. Lib. 2. c. 39.

quâcunque occasione docebat omnes, et ut Salvatorem decebat, dabat unicuique monita salutis. Quâcunque transiret ibi signa multa faciebat, sanabatque omnes infirmos et oppressos à Diabolo. Horum famâ permotus Herodes Antipas Tetrarcha Galilææ, anxiè desideravit videre Christum. (M) Christus autem nunquam ad eum se contulit: intellexit nimirùm Herodem solo curiositatis studio id velle. Ideòque cùm ad eum passionis suæ tempore missus est, siluit omninò, nec quidquam egit in conspectu ejus. (N) Noluit humanæ curiositati servire, qui concupiscentiam oculorum damnaturus et sanaturus advenerat.

I. Quid egit Christus anno primo prædicationis suæ?

R. Profectus in Galilæam vocavit ad se Philippum, qui adduxit ad Jesum Nathanaëlem. (O)

Indè petiit Canam Galilææ, ubi interfuit nuptiis, et orante Virgine matre, primum miraculum edidit aquæ in vinum mutatæ, cujus quidem miraculi memoriam celebrat Ecclesia solemni ritu die Epiphaniæ. (P)

(M) Luc. ix. 7. Audivit autem Herodes Tetrarcha omnia quæ fiebant ab eo, et hæsitabat eò quòd diceretur à quibusdam: 8. Quia Joannes surrexit à mortuis: à quibusdam verò; Quia Elias apparuit: ab aliis autem: Quia Propheta unus de antiquis surrexit. 9. Et ait Herodes: Joannem ego decollavi: quis est autem iste, de quo ego talia audio? Et quærebat videre eum.

(N) Luc. xxiii. 6. Pilatus autem... 7. ut cognovit quod (*Jesus*) de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Jerosolymis erat illis diebus, 8. Herodes autem viso Jesu gavisus est valdè. Erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eò quòd audierat multa de eo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri. 9. Interrogabat autem eum multis sermonibus. At ipse nihil illi respondebat.... 11. Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo: et illusit indutum veste albâ, et remisit ad Pilatum.

(O) Joan. i. 43. In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum. Et dicit ei Jesus: sequere me... 45. Invenit Philippus Nathanaël, et dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege et Prophetæ, invenimus Jesum filium Joseph à Nazareth. 46. Et dixit ei Nathanaël: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: veni, et vide. 47. Vidit Jesus Nathanaël venientem ad se, et dicit de eo: ecce verè Israëlita, in quo dolus non est. 48. Dicit ei Nathanaël: undè me nosti? Respondit Jesus, et dixit ei: priusquàm te Philippus vocaret, cùm esses sub ficu, vidi te. 49. Respondit ei Nathanaël, et ait: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es Rex Israel. 50. Respondit Jesus, et dixit ei: Quia dixi tibi: vidi te sub ficu, credis; majus his videbis. 51. Et dicit ei: Amen, amen dico vobis, videbitis cœlum apertum, et Angelos Dei ascendentes, et descendentes supra Filium hominis.

(P) Joan. ii. 1. Et die tertiâ nuptiæ factæ sunt in Canâ Galilææ, et erat mater Jesu ibi. 2. Vocatus est autem et Jesus, et Discipuli ejus, ad nuptias. 3. Et deficiente vino, dicit mater Jesu ad eum: Vinum non habent. 4. Et dicit Jesus: Quid mihi, et tibi est mulier? Nondùm venit hora mea. 5. Dicit mater ejus ministris: Quodcunque dixerit vobis, facite. 6. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ secundùm purificationem Judæorum, capientes singulæ metretas binas vel ternas. 7. Dicit eis Jesus: Implete hydrias aquâ. Et impleverunt eas usque ad summum. 8. Et dicit eis Jesus: Haurite nunc, et ferte architriclino. Et tulerunt. 9. Ut autem gustavit architriclinus aquam vinum factam, et non sciebat undè esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquam: vocat sponsum architriclinus, 10. Et dicit: Omnis homo primùm bonum vinum ponit: et cùm inebriati fuerint, tunc id quod de-

Hinc descendit Capharnaüm, tùm Jerosolymam se contulit instante Paschate. Signa multa fecit Jerosolymis. Ementes et vendentes templo expulit, multos ad se adduxit et erudivit, imprimis Nicodemum Pharisæum unum ex primoribus Judæorum, qui venerat ad eum nocte. (Q)

Hinc Judæam peragravit, populosque per ministerium discipulorum baptizavit. Cùmque ad eum omnes undique concurrerent, id ægrè tulerunt Discipuli Joannis, ob id reprehensi à magistro suo, qui sumptâ hinc occasione docuit eos Christum debere crescere, se autem minui. (R)

Hoc ferè tempore Herodes misit Joannem carcerem; quo audito Christus secessit à Judæâ in Galilæam, ut declinaret furorem Pharisæorum, qui jam tùm in eum erant æmulatione perciti. (S)

Transiens autem per Samariam mulierem Samaritanam convertit, populumque Samaritanum per biduum docuit. Indè digressus, à Galilæis honorificè excipitur, et in Cana filium Reguli febricitantem sanat. (T)

terius est : tu autem servasti bonum vinum usque adhuc. 11. Hoc fecit initium signorum Jesus in Canâ Galilææ : et manifestavit gloriam suam, et crediderunt in eum discipuli ejus.

(Q) JOAN. II. 12. Post hoc descendit Capharnaüm ipse, et mater ejus, et fratres ejus, et discipuli ejus : et ibi manserunt non multis diebus. 13. Et propè erat Pascha Judæorum, et ascendit Jesus Jerosolymam, 14. et invenit in templo vendentes boves, et oves, et columbas, et numularios sedentes. 15. Et cùm fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes ejecit de templo, oves quoque, et boves, et numulariorum effudit æs, et mensas subvertit : 16. et his, qui columbas vendebant, dixit : Auferte ista hinc, et nolite facere domum Patris mei domum negotiationis. 17. Recordati sunt verò discipuli ejus quia scriptum est : (*Ps.* LXVIII. 10.) Zelus domûs tuæ comedit me... 23. Cùm autem esset Jerosolymis in Paschâ in die festo, multi crediderunt in nomine ejus, videntes signa ejus, quæ faciebat.

JOAN. III. 1. Erat autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, Princeps Judæorum. 2. Hic venit ad Jesum nocte.

(R) JOAN. III. 22. Post hæc venit Jesus, et discipuli ejus, in terram Judæam : et illic demorabatur cum eis, et baptizabat... 26. Et (discipuli Joannis) venerunt ad Joannem, et dixerunt ei : Rabbi, qui erat tecum trans Jordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, et omnes veniunt ad eum. 27. Respondit Joannes, et dixit : Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cœlo. 28. Ipsi vos testimonium mihi perhibetis, quod dixerim : Non sum ego Christus : sed quia missus sum ante illum. 29. Qui habet sponsam sponsus est : amicus autem sponsi, qui stat et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est. 30. Illum oportet crescere, me autem minui. 31. Qui desursùm venit, super omnes est.

(S) MATTH. IV. 12. Cùm autem audisset Jesus quòd Joannes traditus esset, secessit in Galilæam.

MARC. I. 14. Postquàm autem traditus est Joannes, venit Jesus in Galilæam, prædicans Evangelium regni Dei.

(T) JOAN. IV. 5. Venit ergo in civitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar.... 6. Erat autem ibi fons Jacob. Jesus ergo fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora erat quasi sexta. 7. Venit mulier Samaritana haurire aquam. Dicit ei Jesus : Da mihi bibere.... 9. Dicit.... ei mulier illa Samaritana : Quomodò tu Judæus cùm sis, bibere à me poscis ?... 10. Respondit Jesus, et dixit ei : Si scires donum Dei, et quis est, qui dicit tibi : Da mihi bibere : tu forsitan petisses ab eo, et dedisset tibi aquam vivam... 13... Omnis qui bibit ex aquâ hâc, sitiet iterùm : qui autem biberit ex aquâ, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.

Ex Canâ patriam suam Nazareth declinans, venit Capharnaüm. Non multò post vocavit ad se iterùm vel tertiò Petrum et Andream, qui, relictis omnibus, secuti sunt eum. Jacobus filius Zebedæi et Joannes frater ejus à Christo quoque vocati, relictis item omnibus, secuti sunt eum. (V)

14. Sed aqua quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam... 19. Dicit ei mulier : Domine, video quia propheta es tu... 25... Scio quia Messias venit, qui dicitur Christus : cùm ergo venerit ille, nobis annuntiabit omnia. 26. Dicit ei Jesus : Ego sum qui loquor tecum... 39. Ex civitate autem illâ multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis : Quia dixit mihi omnia quæcunque feci. 40. Cùm venissent ergo ad illum Samaritani, rogaverunt eum ut ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. 41. Et multò plures crediderunt in eum propter sermonem ejus. 42. Et mulieri dicebant : Quia jam non propter tuam loquelam credimus : ipsi enim audivimus, et scimus, quia hic est verè Salvator mundi. 43. Post duos autem dies exiit indè : et abiit in Galilæam... 45. Cùm ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi... 46. Venit ergo iterùm in Canâ Galilææ, ubi fecit aquam vinum. Et erat quidam Regulus cujus filius infirmabatur Capharnaüm. 47. Hic cùm audisset quia Jesus adveniret à Judæâ in Galilæam, abiit ad eum, et rogabat eum ut descenderet, et sanaret filium ejus : incipiebat enim mori. 48. Dixit ergo Jesus ad eum : Nisi signa et prodigia videritis non creditis. 49. Dicit ad eum Regulus : Domine, descende priùsquam moriatur filius meus. 50. Dicit ei Jesus : Vade, filius tuus vivit. Credidit homo sermoni, quem dixit ei Jesus, et ibat. 51. Jam autem eo descendente, servi occurrerunt ei, et nuntiaverunt dicentes : quia filius ejus viveret. 52. Interrogabat ergo horam ab eis, in quâ meliùs habuerit, et dixerunt ei : Quia heri horâ septimâ reliquit eum febris. 53. Cognovit ergo pater, quia illa hora erat, in quâ dixit ei Jesus : Filius tuus vivit : et credidit ipse, et domus ejus tota.

(V) MATTH. IV. 13. (*Jesus*) relictâ civitate Nazareth, venit, et habitavit in Capharnaüm maritimâ... 18. Ambulans autem Jesus juxta mare Galilææ, vidit duos fratres, Simonem, qui vocatur Petrus, et Andream fratrem ejus, mittentes rete in mare (erant enim piscatores) 19. et ait illis : Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. 20. At illi continuò relictis retibus secuti sunt eum. 21. Et procedens indè, vidit alios duos fratres, Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus in navi cum Zebedæo patre eorum, reficientes retia sua : et vocavit eos. 22. Illi autem statim relictis retibus, et patre, secuti sunt eum.

MARC. I. 16. Et præteriens secùs mare Galilææ, vidit Simonem et Andream fratrem ejus, mittentes retia in mare (erant enim piscatores.) 17. Et dixit eis Jesus : Venite post me, et faciam vos fieri piscatores hominum. 18. Et protinùs relictis retibus, secuti sunt eum. 19. Et progressus indè pusillùm, vidit Jacobum Zebedæi, et Joannem fratrem ejus, et ipsos componentes retia in navi : 20. et statim vocavit illos : et relicto patre suo Zebedæo in navi cum mercenariis, secuti sunt eum.

LUC. V. 1... Stabat (Jesus) secùs stagnum Genesareth : 2. et vidit duas naves stantes secùs stagnum : piscatores autem descenderant, et lavabant retia. 3. Ascendens autem in unam navim, quæ erat Simonis, rogavit eum à terrâ reducere pusillùm. Et sedens docebat de naviculâ turbas. 4. Ut cessavit autem loqui, dixit ad Simonem : Duc in altum, et laxate retia vestra in capturam : 5. et respondens Simon, dixit illi : Præceptor, per totam noctem laborantes, nihil cepimus : in verbo autem tuo laxabo rete. 6. Et cùm hoc fecissent, concluserunt piscium multitudinem copiosam, rumpebatur autem rete eorum. 7. Et annuerunt sociis, qui erant in aliâ navi, ut venirent, et adjuvarent eos : et venerunt, et impleverunt ambas naviculas, ita ut penè mergerentur. 8. Quod cùm videret Simon Petrus, procidit ad genua Jesu, dicens : Exi à me, quia homo peccator sum, Domine. 9. Stupor enim circumdederat eum, et omnes qui cum illo erant, in captură piscium quam ceperant : 10. Similiter autem Jacobum, et Joannem filios Zebedæi, qui erant socii

§. 7. Series vitæ Christi ad finem secundi anni prædicationis ejus.

I. Quid egit Christus altero prædicationis suæ anno ?

R. Capharnaï in Galilæâ aliquandiù commoratus est. Ibi Synagogam ingressus dæmonium ejecit (A) Petri socrum febricitantem sanavit. (B) Multa alia signa fecit, (C) manentibus tamen in incredulitate Capharnaïtis. Undè ipsi terribilem à Christo maledictionem audierunt. (D)

Indè Jesus Galilæam peragrans ubique miracula edidit insignia. Trans Jordanem se contulit transmisso mari Galilææ, hoc est, lacu Tiberiadis. Inter trajiciendum obdormiit, ortamque tempestatem verbo sedavit. (E)

Cùm appulisset ad regionem Gerasenorum, duos dæmoniacos liberavit. (F) Hinc Capharnaüm reversus, paralyti-

Simonis. Et ait ad Simonem Jesus : Noli timere ; ex hoc jam homines eris capiens. 11. Et subductis ad terram navibus, relictis omnibus secuti sunt eum.

(A) MARC. I. 21. Et ingrediuntur Capharnaüm... 23. Erat in synagoga eorum homo in spiritu immundo : et exclamavit, 24. dicens : Quid nobis, et tibi, Jesu Nazarene : venisti perdere nos ? Scio qui sis, Sanctus Dei. 25. Et comminatus est ei Jesus : dicens : Obmutesce, et exi de homine. 26. Et discerpens eum Spiritus immundus et exclamans voce magnâ, exiit ab eo.

Eadem refert LUCAS IV. 31.

(B) MATTH. IV. 14. Et cùm venisset Jesus in domum Petri, vidit socrum ejus jacentem, et febricitantem. 15. Et tetigit manum ejus, et dimisit eam febris, et surrexit, et ministrabat eis.

MARCI I. 30. LUCÆ IV. 38. *eàdem leguntur.*

(C) MATTH. IV. 23. Et circuibat Jesus totam Galilæam, docens in synagogis eorum, et prædicans evangelium regni : et sanans omnem languorem, et omnem infirmitatem in populo.

(D) MATTH. XI. 20. Tunc cœpit exprobrare civitatibus, in quibus factæ sunt plurimæ virtutes ejus, quia non egissent pœnitentiam. 21. Væ tibi Corozaïn, væ tibi Bethsaïda : quia si in Tyro et Sidone factæ essent virtutes, quæ factæ sunt in vobis, olim in cilicio et cinere pœnitentiam egissent. 22. Veruntamen dico vobis : Tyro et Sidoni remissius erit in die judicii, quàm vobis. 23. Et tu Capharnaüm, nunquid usque in cœlum exaltaberis ? Usque in infernum descendes. Quia si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, fortè mansissent usque in hanc diem. 24. Veruntamen dico vobis, quia terræ Sodomorum remissius erit in die judicii, quàm tibi.

LUCAS X. 13. *eadem prorsùs refert.*

(E) MATTH. VIII. 23. Et ascendente eo in naviculam, secuti sunt eum discipuli ejus : 24. Et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut navicula operiretur fluctibus, ipse verò dormiebat. 25. Et accesserunt ad eum discipuli ejus, et suscitaverunt eum dicentes : Domine, salva nos, perimus. 26. Et dicit eis Jesus : Quid timidi estis, modicæ fidei ? Tunc surgens, imperavit ventis et mari, et facta est tranquillitas magna. 27. Porrò homines mirati sunt, dicentes : Qualis est hic, quia venti et mare obediunt ei ?

Eadem referunt MARCUS IV. 35. et LUCAS VIII. 22.

(F) MATTH. VIII. 28. Et cùm venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes dæmonia, de monumentis exeuntes, sævi nimis, ita ut nemo posset transire per viam illam. 29. Et ecce clamaverunt, dicentes : Quid nobis, et tibi, Jesu Fili Dei ? Venisti hùc ante tempus torquere nos ? 30. Erat autem non longè ab illis grex multorum porcorum pascens. 31. Dæmones autem rogabant eum, dicentes : Si ejicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. 32. Et ait illis : Ite. At illi exeuntes abierunt in porcos, et ecce impetu abiit totus grex per præceps in mare : et mortui sunt in aquis.

MARC. V. 1. *eadem leguntur.*

cum per tectum demissum sanavit. (G) Matthæum à telonio vocavit et suis discipulis adjunxit : à quo vocatus ad cœnam, Pharisæos convivas multa docuit. (H) Deindè à Jaïro vocatus ad filiam curandam, sanavit in viâ tactu fimbriæ Hæmorrhoïssam, (I) et domi filiam Jaïri à

(G) MATTH. IV. 1. Et ascendens in naviculam, transfretavit, et venit in civitatem suam. 2. Et ecce offerebant ei paralyticum jacentem in lecto : et videns Jesus fidem illorum, dixit paralytico : Confide fili, remittuntur tibi peccata tua. 3. Et ecce quidam de Scribis dixerunt intra se : Hic blasphemat. 4. Et cùm vidisset Jesus cogitationes eorum, dixit : Ut quid cogitatis mala in cordibus vestris ? 5. Quid est facilius dicere : Dimittuntur tibi peccata tua ; an dicere : Surge et ambula ? 6. Ut autem sciatis, quia filius hominis habet potestatem in terrâ dimittendi peccata, tunc ait paralytico : Surge, tolle lectum tuum, et vade in domum tuam. 7. Et surrexit, et abiit in domum suam.

Eadem vide MARC. II. 3. LUC. V. 18.

(H) MATTH. IX. 9. Et cùm transiret indè Jesus, vidit hominem sedentem in telonio, Matthæum nomine : et ait illi : Sequere me : et surgens, secutus est eum. 18. Et factum est, discumbente eo in domo, ecce multi publicani et peccatores venientes discumbebant cum Jesu, et discipulis ejus. 11. Et videntes Pharisæi, dicebant discipulis ejus : Quare cum publicanis et peccatoribus manducat magister vester ? 12. At Jesus audiens, ait : Non est opus valentibus medicus, sed malè habentibus. 13. Euntes autem discite quid est : Misericordiam volo, et non sacrificium : non enim veni vocare justos, sed peccatores. 14. Tunc accesserunt ad eum discipuli Joannis, dicentes : Quare nos, et Pharisæi, jejunamus frequenter ? discipuli autem tui non jejunant. 15. Et ait illis Jesus : Nunquid possunt filii sponsi lugere quandiù cum illis est sponsus ? Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus : et tunc jejunabunt.

Eadem refert MARCUS II. 14. *et* LUCAS. V. 27.

(I) MATTH. IX. 20. Et ecce mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retrò, et tetigit fimbriam vestimenti ejus. 21. dicebat enim intra se : Si tetigero tantùm vestimentum ejus, salva ero. 22. At Jesus conversus et videns eam dixit : Confide filia, fides tua te salvam facit : et salva facta est mulier ex illâ horâ.

Eadem leguntur MARC. V. 25. LUC. VIII. 43.

EUSEBIUS *Lib.* 7. *Hist. eccles. c.* 18. Sed quandoquidem hujus urbis mentionem fecimus, non incongruum fuerit rem quamdam memoriâ imprimis dignam posteris tradere. Etenim mulierem illam sanguinis profluvio laborantem, quam ex sacris Evangeliis discimus à Servatore nostro curatam fuisse, ex hâc civitate originem traxisse ferunt : domumque ejus ibidem conspici ; et collocati in eam à Servatore nostro beneficii illustria exstare monumenta. Quippè juxta januam domûs illius, ænea mulieris effigies stare dicitur columnæ lapideæ imposita ; genibus flexis, protensisque manibus instar supplicantis. Ex adverso autem effigies viri ex eodem metallo conflata, stantis ac diploïde decenter induti, manumque mulieri porrigentis. Ad cujus pedes in ipsâ basi ignota quædam nasci dicitur planta : quæ ad fimbriam usque æneæ diploïdis assurgens, depellendis omnis generis morbis præsentissimum remedium est. Hanc statuam Jesu Christi speciem referre aiebant. Mansit porrò ad nostra tempora : nosque adeò urbem illam ingressi ipsam conspeximus.

Eadem leguntur apud NICEPHOR. *Lib.* VI. *c.* 15. Historiæ Ecclesiast.

SOZOMEN. *Hist. eccles. Lib.* 5. *c.* 21.... Cùm Imperator (Julianus apostata) didicisset, Cæsareæ Philippi (urbs est Phœnices, quam Paneadem nominant) insignem esse statuam Christi, quam mulier sanguinis profluvio, quo jam dudùm laborabat, liberata, ibi dedicavit : eâ subversâ, imaginem suam ejus loco posuit. Statim verò ignis summâ vi è cœlo delapsus, pectus statuæ et vicinas pectori partes discidit, caputque unâ cum collo dejecit, et pronum humi infixit quatenùs pectoris

morte suscitavit. (K) Alia multa miracula edidit. (L) Post hæc ascendit Jerosolymam ad celebrandum Pascha; quod secundum fuit ab ejus baptismate. Ibi multa Judæos

pars dirupta erat. Atque ex eo tempore statua ad hunc usque diem ejusmodi specie perseverat, fuligine fulminis obsita. Christi verò statuam tunc quidem Pagani trahentes per urbem confregerunt. Posteà verò Christiani collectam in Ecclesiâ reposuerunt, ubi etiammùm servatur. Cæterùm ex basi cui imposita erat hæc statua, planta quædam ad omnes languores et morbos curandos potentissima, ut refert Eusebius, nascebatur; cujus speciem nullus ex Medicis aut Empiricis noverat.

M. DE TILLEMONT, *Hist. Eccles. tom.* 7. *Persécut. de Julien l'Apostat. art.* 17. C'était la tradition du troisième et quatrième siècle que l'Hémorrhoïsse qui avait été guérie en touchant la robe de Notre-Seigneur, était de la ville de Césarée ou Panéade. L'on y montrait la maison où l'on tenait qu'elle avait demeuré, et l'on y voyait devant la porte de cette maison un trophée admirable et un monument illustre, tant de la grâce qu'elle avait reçue du Sauveur, que de la reconnaissance qu'elle avait eue. Car pour témoigner sa gratitude et sa foi d'une manière qui ne lui parût pas indigne de la grâce qu'il lui avait faite, elle fit faire une statue d'airain, qui représentait une femme à genoux, les mains étendues en forme de suppliante; et vis-à-vis aussi une autre statue aussi d'airain, d'un homme tout debout, vêtu d'une robe longue et majestueuse, qui tendait la main à la femme. Ces deux figures étaient dans la même ville auprès d'une fontaine entre plusieurs autres statues qui servaient d'embellissement à ce lieu.

Au pied de la statue du Sauveur, il naissait une espèce d'herbe toute particulière inconnue aux médecins et aux plus curieux herboristes, qui s'élevait jusqu'à la frange de la robe et servait de remède contre toutes sortes de maladies, principalement contre celles qui viennent de corruption. Rufin dit positivement qu'elle n'avait cette vertu, que quand elle avait atteint le bord de la robe. D'autres croient qu'Eusèbe dit, qu'elle ne montait jamais plus haut. Rufin ajoute qu'elle guérissait, lorsqu'on buvait l'eau où on l'avait fait tremper.

Cette statue était posée sur un piédestal assez élevé, où était, dit Philostorge, une inscription, qui en marquait toute l'histoire. On prétend qu'elle fut transportée sur la fin de Constantin, ou sous Constance, dans la sacristie de l'Eglise, comme en un lieu plus honorable, et en même temps plus commode pour ceux qui la venaient voir, car beaucoup de personnes y venaient pour montrer l'amour qu'elles avaient pour celui qu'elle représentait.

Quoi qu'il en soit, il est certain que cette célèbre statue subsista jusqu'au règne de Julien, qui voulant décharger sur cette figure de Jésus-Christ la haine qu'il portait à sa personne, la fit enlever de la ville par les païens du lieu. Ces païens l'ayant donc ôtée de sa base, et lui ayant mis une corde aux pieds, la traînèrent par les rues, et la brisèrent en pièces. Les Chrétiens en ayant ramassé les morceaux, les mirent dans l'Eglise, où ils furent conservés. Philostorge dit seulement qu'on sauva la tête; et il assure qu'il l'avait vue. Saint Astère se contente de dire qu'on enleva secrètement cette statue, ce qui n'empêche pas qu'on n'ait fait ensuite le reste. Et il paraît n'avoir pas été tout-à-fait informé de ce qui se passa alors.

(K) MATTH. IX. 18. Ecce princeps unus accessit, et adorabat eum, dicens: Domine, filia mea modò defuncta est; sed veni, impone manum tuam super eam, et vivet. 19. Et surgens Jesus sequebatur eum, et discipuli ejus... 23. Et cùm venisset Jesus in domum principis, et vidisset tibicines et turbam tumultuantem, dicebat: 24. Recedite; non est enim mortua puella, sed dormit: et deridebant eum. 25. Et cùm ejecta esset turba, intravit: et tenuit manum ejus: et surrexit puella.

Hæc etiam leges MARC. V. 22. *et* LUC. VIII. 14.

(L) MATTH. IX. 35. Et circuibat Jesus omnes civitates, et castella, docens in Synagogis eorum, et prædicans Evangelium regni, et curans omnem languorem, et omnem infirmitatem.

grandia et sublimia docuit : Paralyticum qui triginta annis infirmus fuerat, sabbato sanavit. M) Hinc per sata transiit cum discipulis suis, qui fame cogente cœperunt vellere spicas ad comedendum grana frumenti ; ipse autem manum cujusdam aridam sanavit. Quæ cùm sabbato fieri ægrè ferrent Pharisæi, ipse docuit talibus operibus, quæ urgente vel charitate, vel necessitate fierent, minimè sabbatum violari. (N) Pharisæi tamen in æmulatione permanentes, ceperunt indè consilium perdendi Christum, quorum ipse furori ut cederet, nondùm enim venerat hora ejus, successit ad mare Galilææ.

Eò secutæ sunt eum turbæ multæ : quas cùm docuisset, et curavisset languidos plurimos, mox relictis turbis, ascendit in montem. Ibi cùm pernoctasset in oratione ;

(M) JOAN. v. 1. Post hæc erat dies festus Judæorum, et ascendit Jesus Jerosolymam. 2. Est autem Jerosolymis probatica piscina, quæ cognominatur hebraicè Bethsaïda, quinque porticus habens. 3. In his jacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, exspectantium aquæ motum. 4. Angelus autem Domini descendebat secundùm tempus in piscinam : et movebatur aqua : et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ, sanus fiebat à quâcunque detinebatur infirmitate. 5. Erat autem quidam homo ibi, triginta et octo annos habens in infirmitate suâ. 6. Hunc cùm vidisset Jesus jacentem, et cognovisset quia jam multum tempus haberet, dicit ei : Vis sanus fieri ? 7. Respondit ei languidus : Domine, hominem non habeo, ut cùm turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam : dùm venio enim ego, alius ante me descendit. 8. Dicit ei Jesus : Surge, tolle grabatum tuum, et ambula. 9. Et statim sanus factus est homo ille : et sustulit grabatum suum, et ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. 10. Dicebant ergo Judæi illi qui sanatus fuerat : Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. 11. Respondit eis : Qui me sanum fecit, ille mihi dixit : Tolle grabatum tuum, et ambula. 12. Interrogaverunt ergo eum : Quis est ille homo, qui dixit tibi, tolle grabatum tuum, et ambula ? 13. Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat quis esset. Jesus enim declinavit à turbâ constitutâ in loco. 14. Posteà invenit eum Jesus in templo et dixit illi : Ecce sanus factus es : jam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. 15. Abiit ille homo, et nuntiavit Judæis, quia Jesus esset, qui fecit eum sanum. 16. Propterea persequebantur Judæi Jesum, quia hæc faciebat in sabbato. 17. Jesus autem respondit eis : Pater meus usque modò operatur et ego operor. 18. Propterea ergo magis quærebant eum Judæi interficere : quia non solùm solvebat sabbatum, sed et patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.

(N) MATTH. XII. 10. Et ecce homo manum habens aridam, et interrogabant eum, dicentes : Si licet sabbatis curare ? ut accusarent eum. 11. Ipse autem dixit illis : Quis erit ex vobis homo, qui habeat ovem unam, et si ceciderit hæc sabbatis in foveam, nonne tenebit et levabit eam ? 12. Quantò magis melior est homo ove ? Itaque licet sabbatis benefacere. 13. Tunc ait homini : Extende manum tuam : et extendit, et restituta est sanitati sicut altera. 14. Exeuntes autem Pharisæi consilium faciebant adversùs eum quomodò perderent eum. 15. Jesus autem sciens recessit indè, et secuti sunt eum multi, et curavit eos omnes. 16. Et præcepit eis ne manifestum eum facerent. 17. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaïam prophetam, dicentem : 18. Ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo benè complacuit animæ meæ. Ponam spiritum meum super eum, et judicium gentibus nuntiabit. 19. Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus. 20. Arundinem quassatam non confringet, et linum fumigans non extinguet, donec adjiciat ad victoriam judicium. 21. Et in nomine ejus gentes sperabunt.

(ad eruditionem eorum quibus committenda erat, succedentibus deinceps seculis, cura eligendi ministros Evangelii) ex discipulis suis elegit duodecim, quos et Apostolos nominavit, (O) id est, missos, quia mittendi mox erant ab eo per universam Judæam, ac deindè per orbem universum.

Apostolorum autem nomina hæc sunt. Primus Simon Petrus, Andreas frater ejus; Jacobus filius Zebedæi, et Joannes frater ejus; Philippus; Bartholomæus, qui et Nathanaël plerisque fuisse creditur; Matthæus publicanus, qui et Levi; Thomas, qui et Didymus; Jacobus filius Alphæi, cognatus Domini, et minor dictus ad differentiam Jacobi alterius, qui major dicitur; Judas Jacobi minoris frater; Simon Cananæus et Zelotes dictus, et Jacobi minoris item frater; denique Judas Iscariotes qui fuit proditor.

Hi omnes fuêre viri rudes et illiterati. Tales elegit Deus ut omnipotentiam suam manifestaret evidentiùs, et progressus Evangelii non Apostolorum industriæ, sed divinæ virtuti palàm et liquidò videretur esse tribuendus. (P)

Postquàm elegit Apostolos, habuit ad eos et ad circumstantem turbam sermonem hunc egregium, qui sermo Domini in monte dicitur, continetque Evangelicæ disciplinæ compendium. Hujus hæc summa est.

Primò veræ beatitudinis novam prorsùs et hactenùs inauditam hominibus notionem et viam tradens, ait beatos esse pauperes, mites, lugentes, sitientes justitiam, misericordes, mundos corde, pacificos, eos denique qui persecutionem patiuntur propter justitiam. (Q)

Item ait discipulos suos esse sal terræ et lumen mundi.

Tùm justitiam nostram abundantiorem esse oportere justitiâ Scribarum et Pharisæorum, quæ non nisi ad actum externum respiciebat: cùm ad legem Dei conformari maximè oporteat cor nostrum, ex quo actus externi prodeunt. Verbi gratiâ, non sufficere ad observationem legis de non occidendo, si quis reipsà non occidat; sed nec licere mala cuiquam imprecari, nec irasci quidem sine causâ. Hujus exempli occasione præcipit amorem inimicorum, et tradit

(O) Luc. VI. 12. Factum est autem in illis diebus, exiit in montem orare, et erat pernoctans in oratione Dei. 13. Et cùm dies factus esset, vocavit discipulos suos; et elegit duodecim ex ipsis (quos et Apostolos nominavit.) 14. Simonem, quem cognominavit Petrum, et Andream fratrem ejus, Jacobum, et Joannem, Philippum, et Bartholomæum, 15. Matthæum, et Thomam, Jacobum Alphæi, et Simonem, qui vocatur Zelotes, 16. Et Judam Jacobi, et Judam Iscariotem, qui fuit proditor.

(P) S. Hilarius *Lib. 2. de Trinit. n. 13.* Exspectate nihil minùs claudorum cursu, cæcorum visu, fugà dæmonum, vità mortuorum.... Piscator egens, ignotus, indoctus, manibus lino occupatus, veste uvidà, pedibus limo oblitus, totus è navi. Quærite et intelligite, circumspicite utrùm mirabilius fuerit mortuos excitasse, an imperito scientiam doctrinæ istius intimasse. Ait enim: *In principio erat Verbum.* (*Joan.* I. 1.)

(Q) *Vide fusiorem octo Beatitudinum explicationem in fine tertiæ Partis, in recapitulatione scilicet et conclusione totius Operis.*

regulas quæ observari debent circa externam cum iis reconciliationem.

Non eos solùm esse adulterii reos qui reipsà mœchati sint, sed et qui viderint mulierem ad concupiscendam eam. Fugiendas esse prorsùs peccati occasiones, quidquid in contrarium natura suggesserit. Abscindendam manum, eruendum oculum dextrum, si manus, si oculus dexter scandalo fuerint. Hoc est, nihil esse homini tam carum, tam delectabile, tam necessarium, quod abjici et contemni non debeat, si occasio ruinæ fuerit.

Matrimonii vinculum esse indissolubile, nec nisi morte alterutrius conjugis solvi posse.

Abstinendum ab omni juramento, impatientiâ, violentiâ.

Fugiendam omnem ostentationem in eleemosynâ, jejunio, et oratione.

Tradidit divinam orandi formulam, quam nos Dominicam orationem dicimus.

De contemptu divitiarum egit, et de servandâ in omnibus rectâ intentione.

Posse neminem duobus dominis Deo et pecuniæ servire.

Abjiciendam omnem circa vitæ necessaria sollicitudinem anxiam et superfluam. Divinæ providentiæ planè confidendum, quærendum primum omnium regnum Dei et justitiam ejus, cætera à Deo adjicienda.

Vetuit ne quis unquam temerè judicaret : et ne daretur sanctum canibus.

Monuit instanter et perseveranter orandum. Intrandum esse per angustam portam, gradiendum arctâ viâ quæ sola ducit ad vitam ; cùm lata et spatiosa et maximè trita via sit quæ ducit ad perditionem. Hoc est, facillimum esse descensum averni, illuc enim sponte descendit quisquis torrente multitudinis abreptus sequitur naturæ corruptæ insitam unicuique propensionem : Regnum autem cœlorum vim patitur, et violenti rapiunt illud.

Tandem concludit non ex verbis sed ex operibus homines cognoscendos, ex operibus judicandos. Verbaque suprà dicta omnia non auribus solùm esse excipienda, sed factis sedulò ad praxim reducenda. (R)

(R) Matth. v. 1. Videns autem Jesus turbas, ascendit in montem, et cùm sedisset, accesserunt ad eum discipuli ejus. 2. Et aperiens os suum docebat eos, dicens : 3. Beati pauperes spiritu : quoniam ipsorum est regnum cœlorum. 4. Beati mites : quoniam ipsi possidebunt terram. 5. Beati qui lugent : quoniam ipsi consolabuntur. 6. Beati qui esuriunt et sitiunt justitiam : quoniam ipsi saturabuntur. 7. Beati misericordes : quoniam ipsi misericordiam consequentur. 8. Beati mundo corde : quoniam ipsi Deum videbunt. 9. Beati pacifici : quoniam Filii Dei vocabuntur. 10. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam : quoniam ipsorum est regnum cœlorum : 11. Beati estis cùm maledixerint vobis, et persecuti vos fuerint, et dixerint omne malum adversùm vos mentientes, propter me : 12. Gaudete, et exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cœlis. Sic enim persecuti sunt Prophetas, qui fuerunt ante vos. 13. Vos estis sal terræ : quòd si sal evanuerit, in quo salietur? Ad nihilum valet ultrà, nisi ut mittatur foràs, et conculcetur ab homini-

Completo sermone descendit Jesus de monte, et signa multa operatus est.

bus. 14. Vos estis lux mundi : non potest civitas abscondi supra montem posita. 15. Neque accendunt lucernam, et ponunt eam sub modio, sed super candelabrum, ut luceat omnibus qui in domo sunt. 16. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. 17. Nolite putare quoniam veni solvere legem, aut Prophetas : non veni solvere sed adimplere. 18. Amen quippè dico vobis, donec transeat cœlum et terra, iota unum, aut unus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant. 19. Qui ergo solverit unum de mandatis istis minimis, et docuerit sic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum : qui autem fecerit et docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. 20. Dico enim vobis, quia nisi abundaverit justitia vestra plus quàm Scribarum, et Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. 21. Audistis quia dictum est antiquis : (*Exod.* XX. 13.) Non occides : qui autem occiderit, reus erit judicio. 22. Ego autem dico vobis : Quia omnis, qui irascitur fratri suo, reus erit judicio. Qui autem dixerit fratri suo, raca : reus erit concilio. Qui autem dixerit ? fatue : reus erit gehennæ ignis. 23. Si ergo offers munus tuum ad altare, et ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversùm te : 24. relinque ibi munus tuum ante altare, et vade priùs reconciliari fratri tuo : et tunc veniens offeres munus tuum. 25. Esto consentiens adversario tuo citò dùm es in via cum eo : ne fortè tradat te adversarius judici, et judex tradat te ministro : et in carcerem mittaris. 26. Amen dico tibi non exies indè, donec reddas novissimum quadrantem. 27. Audistis quia dictum est antiquis : (*Exod.* XX. 14.) Non mœchaberis. 28. Ego autem dico vobis : Quia omnis, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo. 29. Quòd si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, et projice abs te : expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quàm totum corpus tuum mittatur in gehennam. 30. Et si dextera manus tua scandalizat te, abscinde eam, et projice abs te : expedit enim tibi ut pereat unum membrorum tuorum, quàm corpus tuum mittatur in gehennam : 31. Dictum est autem : (*Deut.* XXIV. 1.) Quicunque dimiserit uxorem suam, det ei libellum repudii. 32. Ego autem dico vobis : Quia omnis, qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causâ, facit eam mœchari : et qui dimissam duxerit, adulterat. 33. Iterùm audistis quia dictum est antiquis : (*Exod.* XX. 7.) Non perjurabis : reddes autem Domino juramenta tua. 34. Ego autem dico vobis, non jurare omninò, neque per cœlum, quia thronus Dei est : 35. neque per terram, quia scabellum est pedum ejus : neque per Jerosolymam, quia civitas est magni regis : 36. neque per caput tuum juraveris, quia non potes unum capillum album facere, aut nigrum. 37. Sit autem sermo vester, est, est ; non, non : quod autem his abundantius est, à malo est. 38. Audistis quia dictum est : (*Exod.* XXI. 24.) Oculum pro oculo, et dentem pro dente : 39. Ego autem dico vobis, non resistere malo : sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram. 40. Et ei, qui vult tecum judicio contendere, et tunicam tuam tollere, dimitte ei et pallium. 41. Et quicunque te angariaverit mille passus, vade cum illo et alia duo. 42. Qui petit à te, da ei : et volenti mutuari à te, ne avertaris. 43. Audistis quia dictum est : Diliges proximum tuum, et odio habebis inimicum tuum. 44. Ego autem dico vobis : Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos : et orate pro persequentibus, et calumniantibus vos : 45. Ut sitis filii patris vestri, qui in cœlis est : qui solem suum oriri facit super bonos et malos : et pluit super justos et injustos. 46. Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis ? Nonne et publicani hoc faciunt ? 47. Et si salutaveritis fratres vestros tantùm, quid ampliùs facitis ? nonne et Ethnici hoc faciunt ? 48. Estote ergo vos perfecti, sicut et pater vester cœlestis perfectus est.

MATTH. VI. 1. Attendite ne justitiam vestram facietis coram hominibus, ut videamini ab eis : alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui in cœlis est. 2. Cùm ergo facis eleemosynam, noli

tubâ canere ante te, sicut hypocritæ faciunt in synagogis, et in vicis, ut honorificentur ab hominibus. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. 3. Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua : 4. Ut sit eleemosyna tua in abscondito, et pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. 5. Et cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis, et in angulis platearum stantes orare, ut videantur ab hominibus : amen dico vobis, receperunt mercedem suam. 6. Tu autem cùm oraveris, intra in cubiculum tuum, et clauso ostio, ora patrem tuum in abscondito ; et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. 7. Orantes autem nolite multùm loqui, sicut Ethnici : putant enim quòd in multiloquio suo exaudiantur. 8. Nolite ergo assimilari eis. Scit enim pater vester, quid opus sit vobis antequàm petatis eum. 9. Sic ergo vos orabitis : Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomen tuum. 10. Adveniat regnum tuum. Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, et in terrâ. 11. Panem nostrum supersubstantialem da nobis hodiè. 12. Et dimitte nobis debita nostra, sicut et nos dimittimus debitoribus nostris. 13. Et ne nos inducas in tentationem. Sed libera nos à malo. Amen. 14. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum ; dimittet et vobis pater vester cœlestis delicta vestra. 15. Si autem non dimiseritis hominibus ; nec pater vester dimittet vobis peccata vestra. 16. Cùm autem jejunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes : exterminant enim facies suas, ut appareant hominibus jejunantes. Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam. 17. Tu autem, cùm jejunas, unge caput tuum, et faciem tuam lava, 18. ne videaris hominibus jejunans, sed patri tuo, qui est in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. 19. Nolite thesaurizare vobis thesauros in terrâ : ubi ærugo, et tinea demolitur ; et ubi fures effodiunt et furantur. 20. Thesaurizate autem vobis thesauros in cœlo : ubi neque ærugo, neque tinea demolitur ; et ubi fures non effodiunt, nec furantur. 21. Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est et cor tuum. 22. Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. 23. Si autem oculus tuus fuerit nequam : totum corpus tuum tenebrosum erit. Si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt : ipsæ tenebræ quantæ erunt ? 24. Nemo potest duobus Dominis servire : aut enim unum odio habebit, et alterum diliget : aut unum sustinebit, et alterum contemnet : non potestis Deo servire et mammonæ. 25. Ideò dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ quid manducetis, neque corpori vestro, quid induamini. Nonne anima plus est quàm esca, et corpus plus quàm vestimentum ? 26. Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea : et pater vester cœlestis pascit illa. Nonne vos magis pluris estis illis ? 27. Quis autem vestrum cogitans potest adjicere ad staturam suam cubitum unum ? 28. Et de vestimento quid solliciti estis ? Considerate lilia agri quomodò crescunt : non laborant, neque nent. 29. Dico autem vobis, quoniam nec Salomon in omni glorià suà coopertus est sicut unum ex istis. 30. Si autem fœnum agri, quod hodiè est, et cràs in clibanum mittitur, Deus sic vestit : quantò magis vos modicæ fidei ? 31. Nolite ergo solliciti esse dicentes : Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur ? 32. Hæc enim omnia gentes inquirunt. Scit enim pater vester, quia his omnibus indigetis. 33. Quærite ergo primùm regnum Dei, et justitiam ejus : et hæc omnia adjicientur vobis. 34. Nolite ergo solliciti esse in crastinum. Crastinus enim dies sollicitus erit sibi ipsi. Sufficit diei malitia sua.

MATTH. VII. 1. Nolite judicare, ut non judicemini. 2. In quo enim judicio judicaveritis, judicabimini : et in quâ mensurâ mensi fueritis, remetietur vobis. 3. Quid autem vides festucam in oculo fratris tui : et trabem in oculo tuo non vides ? 4. aut quomodò dicis fratri tuo : Sine ejiciam festucam de oculo tuo : et ecce trabs est in oculo tuo ? 5. Hypocrita, ejice primùm trabem de oculo tuo, et tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui 6. Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos : ne forte conculcent eas pedibus suis, et conversi dirumpant vos. 7. Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis. 8. Omnis enim qui petit, accipit :

Leprosum mundavit, (S) sanavit servum Centurionis : cujus quidem Centurionis fidem Jesus ipse miratus est. (T) Hoc ferè tempore Herodes decollavit Joannem Baptis-

et qui quærit, invenit : et pulsanti aperietur. 9. Aut quis est ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, nunquid lapidem porriget ei ? 10. Aut si piscem petierit, nunquid serpentem porriget ei ? 11. Si ergo vos, cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris : quantò magis pater vester, qui in cœlis est, dabit bona petentibus se. 12. Omnia ergo quæcunque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Hæc est enim lex, et Prophetæ. 13. Intrate per angustam portam : quia lata porta, et spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem, et multi sunt qui intrant per eam. 14. Quàm augusta porta, et arcta via est, quæ ducit ad vitam ; et pauci sunt, qui inveniunt eam. 15. Attendite à falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecùs autem sunt lupi rapaces. 16. A fructibus eorum cognoscetis eos. Nunquid colligunt de spinis uvas, aut de tribulis ficus ? 17. Sic omnis arbor bona fructus bonos facit : mala autem arbor malos fructus facit. 18. Non potest arbor bona malos fructus facere : neque arbor mala bonos fructus facere : 19. Omnis arbor, quæ non facit fructum bonum, excidetur, et in ignem mittetur. 20. Igitur ex fructibus eorum cognoscetis eos. 21. Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum : sed qui facit voluntatem Patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum. 22. Multi dicent mihi in illà die : Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo Dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus ? 23 : Et tunc confitebor illis : Quia nunquam novi vos ; discedite à me, qui operamini iniquitatem. 24. Omnis ergo, qui audit verba mea hæc, et facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificavit domum suam supra petram. 25. Et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat supra petram. 26. Et omnis, qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificavit domum suam super arenam. 27. Et descendit pluvia, et venerunt flumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et cecidit, et fuit ruina illius magna. 28. Et factum est : cùm consummasset Jesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrinam ejus. 29. Erat enim docens eos sicut potestatem habens, et non sicut Scribæ eorum, et Pharisæi.

Si moralis Christianæ tribus his capitibus contentæ pleniorem cognitionem adipisci velis, lege D. AUGUSTINI *libros* de Sermone Domini in monte : S. CHRYSOST. *Sermones, et aliorum Patrum et Interpretum commentaria super Matth. cap.* V. VI. VII.

(S) MATTH. VIII. 1. Cùm autem descendisset de monte, secutæ sunt eum turbæ multæ. 2. Et ecce leprosus veniens, adorabat eum, dicens : Domine, si vis, potes me mundare. 3. Et extendens Jesus manum, tetigit eum, dicens : Volo : Mundare. Et confestim mundata est lepra ejus. 4. Et ait illis Jesus : Vide, nemini dixeris : sed vade, ostende te Sacerdoti, et offer munus, quod præcepit Moyses, in testimonium illis.

(T) MATTH. VIII. 5. Cùm autem introisset Capharnaüm, accessit ad eum Centurio, rogans eum ; 6. et dicens : Domine, puer meus jacet in domo paralyticus, et malè torquetur. 7. Et ait illi Jesus : Ego veniam, et curabo eum. 8. Et respondens Centurio, ait : Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum : sed tantùm dic verbo, et sanabitur puer meus. 9. Nam et ego homo sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, et dico huic : Vade, et vadit ; et alii, Veni, et venit ; et servo meo, Fac hoc, et facit. 10. Audiens autem Jesus miratus est, et sequentibus se dixit : Amen dico vobis, non inveni tantam fidem in Israël. 11. Dico autem vobis, quòd multi ab Oriente, et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno cœlorum ; 12. Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores : ibi erit fletus, et stridor dentium. 13. Et dixit Jesus Centurioni : Vade, et sicut credidisti, fiat tibi. Et sanatus est puer in illâ horâ.

tam. (V) Qui miserat non ita pridem duos è discipulis sùis ad Jesum, ut interrogarent eum : Tu quis es; hoc est, ut ipsi certò intelligerent Jesum esse Messiam. Quod quidem Christus ipsis planè demonstravit, operando coram eis signa quæ à Messiâ esse facienda Isaïas prædixerat. (X)

Circa id quoque tempus contigit historia mulieris peccatricis, quæ ad Deum conversa, unxit pedes Jesu apud Simonem Pharisæum ; quam quidem alii affirmant fuisse Mariam Magdalenam, alii negant. (Y)

Jesus autem cùm pergeret facere et docere, sanavit Dæmoniacum cæcum et mutum : quod mirantibus turbis, ægrè ferentes Pharisæi sumpserunt indè blasphemandi occasionem. Hos Christus argumentis efficacibus, modestè tamen, confutavit. (Z) Intereà cognati Christi adveniunt : quorum adventus cùm annuntiaretur, docuit Christus omnes facientes Dei voluntatem esse matrem et fratres suos. Hæc Capharnaï gesta sunt.

(V) *Vide* §. 5, *litt.* (AA) MATTH. XIV. 2.

(X) MATTH. XI. 2. Joannes autem cùm audisset in vinculis opera Christi, mittens duos de discipulis suis, 3. ait illi : Tu es, qui venturus es, an alium exspectamus ? 4. Et respondens Jesus ait illis : Euntes renuntiate Joanni quæ audistis, et vidistis, 5. Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, pauperes evangelizantur. 6. Et beatus est, qui non fuerit scandalizatus in me.

(Y) LUC. VII. 37. Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit quòd accubuisset in domo Pharisæi, attulit alabastrum unguenti : 38. Et stans retrò secùs pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, et capillis capitis sui tergebat, et osculabatur pedes ejus, et unguento ungebat. 39. Videns autem Pharisæus, qui vocaverat eum, ait intra se dicens : Hic si esset Propheta, sciret utique, quæ et qualis est mulier, quæ tangit eum : quia peccatrix est. 40. Et respondens Jesus, dixit ad illum : Simon, habeo tibi aliquid dicere. At ille ait : Magister, dic. 41. Duo debitores erant cuidam fœneratori : unus debebat denarios quingentos, et alius quinquaginta. 42. Non habentibus illis undè redderent, donavit utrisque. Quis ergo eum plus diligit ? 43. Respondens Simon dixit ? Æstimo quia is, cui plus donavit. At ille dixit ei : Rectè judicasti. 44. Et conversus ad mulierem, dixit Simoni : Vides hanc mulierem ? Intravi in domum tuam, aquam pedibus meis non dedisti : hæc autem lacrymis rigavit pedes meos et capillis suis tersit. 45. Osculum mihi non dedisti : hæc autem ex quo intravit, non cessavit osculari pedes meos. 46. Oleo caput meum non unxisti : hæc autem unguento unxit pedes meos. 47. Propter quod dico tibi : Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multùm. Cui autem minùs dimittitur, minùs diligit. 48. Dixit autem ad illam ; Remittuntur tibi peccata. 49. Et cœperunt qui simul accumbebant, dicere intra se : Quid est hic, qui etiam peccata dimittit ? 50. Dixit autem ad mulierem : Fides tua te salvam fecit ; vade in pace.

Qui Quæstionem hanc penitiùs scrutari voluerit, legat Libros DD. ANQUETIN, *et* DE TILLEMONT, MAUDUIT *et* LAMY, *etc. in quibus utrinque doctissimè agitata fuit.*

(Z) MATTH. XII. 22. Tunc oblatus est ei dæmonium habens, cæcus et mutus, et curavit eum ita ut loqueretur, et videret. 23. Et stupebant omnes turbæ et dicebant : Nunquid hic est filius David ? 24. Pharisæi autem audientes dixerunt : Hic non ejicit dæmones nisi in Beelzebub principe dæmoniorum. 25. Jesus autem sciens cogitationes eorum, dixit eis : Omne regnum divisum contra se, desolabitur : et omnis civitas, vel domus divisa contra se, non stabit. 26. Et si satanas satanam ejicit, adversùs se divisus est : quomodò ergo stabit regnum ejus ? 27. Et si ego

Hinc ad mare egressus, productis parabolis seminis, zizaniorum, sinapis, fermenti, thesauri, margaritæ, sagenæ, docuit turbas, nec ferè sine parabolis loquebatur eis, ut sic petitis ex rerum naturâ comparationibus ab imperitâ plebe faciliùs intelligeretur; simulque doctrinam suam miraculis firmabat.

Indè venit Nazareth ubi fuerat et enutritus et ad annum vitæ trigesimum commoratus: sed contemptus et rejectus est à suis, in eo nihil aliud contueri assuetis, quàm fabrum et fabri filium. Quo factum est ut Christus diceret, *Non esse Prophetam sine honore nisi in patriâ suâ.* (*Marci.* VI. 4.) Itaque brevi indè discessit. (AA)

§. 8. Series vitæ Christi ad ejus Transfigurationem.

I. Quid egit Christus tertio prædicationis suæ anno?

R. Circuivit omnes civitates et castella Galilææ, docens in Synagogis, et prædicans Evangelium, sanans omnem languorem, et duodecim Apostoli cum illo, suppeditantibus necessaria mulieribus, quas sanaverat. (A)

Posteà duodecim Apostolos misit in eamdem regionem annuntiandi Evangelii causâ. Antequàm autem proficiscerentur dedit eis monita egregia. 1. Quoad eorum conversationem. 2. De persecutionibus tolerandis. 3. De morte ferendâ. 4. De pietate in Deum. (B) Ipse autem et Galilæam iterùm docendo peragravit.

in Beelzebub ejicio dæmones: filii vestri in quo ejiciunt? Ideò ipsi judices vestri erunt. 28. Si autem ego in spiritu Dei ejicio dæmones, igitur pervenit in vos regnum Dei. 29. Aut quomodò potest quisquam intrare in domum fortis, et vasa ejus diripere, nisi priùs alligaverit fortem? Et tunc domum illius diripiet. 30. Qui non est mecum, contra me est: et qui non congregat mecum, spargit. 31. Ideò dico vobis: Omne peccatum et blasphemia remittetur hominibus: spiritûs autem blasphemia non remittetur. 32. Et quicunque dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in futuro.

(AA) MATTH. XIII. 53. Et factum est, cùm consummasset Jesus parabolas istas, transiit indè. 54. Et veniens in patriam suam, docebat eos in synagogis eorum; ita ut mirarentur, et dicerent: Undè huic sapientia hæc, et virtutes? 55. Nonne hic est fabri filius? Nonne mater ejus dicitur Maria; et fratres ejus, Jacobus, et Joseph, et Simon, et Judas? 56. Et sorores ejus, nonne omnes apud nos sunt? Undè ergo huic omnia ista? 57. Et scandalizabantur in eo. Jesus autem dixit eis: Non est propheta sine honore, nisi in patriâ suâ et in domo suâ. 58. Et non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.

(A) LUC. VIII. 1. Et factum est deinceps, et ipse iter faciebat per civitates et castella, prædicans et evangelizans regnum Dei: et duodecim cum illo, 2. et mulieres aliquæ, quæ erant curatæ à spiritibus malignis, et infirmitatibus: Maria quæ vocatur Magdalene, de quâ septem dæmonia exierant; 3. et Joanna uxor Chusæ procuratoris Herodis, et Susanna, et aliæ multæ, quæ ministrabant ei de facultatibus suis.

(B) LUC. IX. 1. Convocatis autem duodecim Apostolis, dedit illis virtutem et potestatem super omnia dæmonia, et ut languores curarent. 2. Et misit illos prædicare regnum Dei, et sanare infirmos. 3. Et ait ad illos: Nihil tuleritis in viâ, neque virgam, neque peram, neque panem, neque pecuniam, neque duas tunicas habeatis. 4. Et in quamcunque domum intraveritis, ibi manete, et indè ne excatis. 5. Et quicunque

Reversis à prædicatione Apostolis secessit cum eis in desertum trans mare Galilææ. Illùc accurrerunt virorum ferè quinque millia : quos cùm docuisset et jam cœpisset dies declinare, multiplicatis quinque panibus et piscibus duobus, pavit universos. (C) Quo miraculo stupefacti cogitaverunt eum tollere ut facerent eum Regem ; ipse autem cognito eorum consilio fugit in montem oraturus, (D) missis priùs discipulis trans fretum ad Bethsaïdam.

Ortà autem tempestate venit Christus nocte ambulans supra mare ad Apostolos multùm in remigando laborantes ; jussit eos habere fiduciam, Petrum fecit ambulare super aquas, ascendit ipse cum Apostolis naviculam, et sedatâ tempestate statim appulit non longè à Capharnao. (E)

Posterâ die habuit ad Capharnaïtas sermonem hunc eximium in quo ait esse se panem cœlitùs missum, promisitque daturum se carnem suam manducandam et sanguinem suum bibendum. (F) Sermonem hunc *Part.* 3. *Sect.* 1. *Cap.* 4. §. 3. explicabimus.

non receperint vos, exeuntes de civitate illâ, etiam pulverem pedum vestrorum excutite in testimonium supra illos. 6. Egressi autem circuibant per castella, evangelizantes et curantes ubique.

(C) Luc. ix. 10. Et reversi Apostoli narraverunt illi quæcunque fecerunt, et assumptis illis secessit seorsùm in locum desertum, qui est Bethsaïdæ. 11. Quòd cùm cognovissent turbæ, secutæ sunt illum : et excepit eos, et loquebatur illis de regno Dei, et eos, qui curâ indigebant, sanabat. 12. Dies autem cœperat declinare : et accedentes duodecim dixerunt illi : Dimitte turbas, ut euntes in castella villasque quæ circa sunt, divertant, et inveniant escas : quia hîc in loco deserto sumus. 13.. Ait autem ad illos : Vos date illis manducare. At illi dixerunt : Non sunt nobis plus quàm quinque panes, et duo pisces : nisi fortè nos eamus et emamus in omnem hanc turbam escas. 14. Erant autem ferè viri quinque millia. Ait autem ad discipulos suos : Facite illos discumbere per convivia quinquagenos. 15. Et ita fecerunt, et discumbere fecerunt omnes. 16. Acceptis autem quinque panibus, et duobus piscibus, respexit in cœlum, et benedixit illis : et fregit, et distribuit discipulis suis, ut ponerent ante turbas. 17. Et manducaverunt omnes, et saturati sunt. et sublatum est quod superfuit illis, fragmentorum cophini duodecim.

(D) Joan. vi. 14. Illi ergo homines cùm vidissent quòd Jesus fecerat signum, dicebant : Quia hic est verè Propheta, qui venturus est in mundum. 15. Jesus ergo cùm cognovisset, quia venturi essent, ut raperent eum, et facerent eum Regem, fugit iterùm in montem ipse solus.

(E) Matth. xiv. 22. Et statim compulit Jesus Discipulos ascendere in naviculam, et præcedere eum trans fretum, donec dimitteret turbas. 23. Et dimissâ turbâ, ascendit in montem solus orare. Vespere autem facto solus erat ibi. 24. Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus : erat enim contrarius ventus. 25. Quartâ autem vigiliâ noctis, venit ad eos ambulans super mare. 26. Et videntes eum super mare ambulantem, turbati sunt, dicentes : Quia phantasma est. Et præ timore clamaverunt. 27. Statimque Jesus locutus est eis, dicens : Habete fiduciam : ego sum, nolite timere : 28. Respondens autem Petrus dixit : Domine si tu es, jube me ad te venire super aquas. 29. At ipse ait : Veni. Et descendens Petrus de naviculâ, ambulabat super aquam ut veniret ad Jesum. 30. Videns verò ventum validum, timuit : et cùm cœpisset mergi, clamavit dicens : Domine, salvum me fac. 31. Et continuò Jesus extendens manum, apprehendit eum : et ait illi : Modicæ fidei, quare dubitasti ? 32. Et cùm ascendissent in naviculam, cessavit ventus. 33. Qui autem in naviculâ erant, venerunt et adoraverunt eum, dicentes : Verè filius Dei es.

(F) Joan. vi. 24. Cùm ergo vidisset turba, quia Jesus non esset ibi,

Propè erat Pascha Judæorum. Christus tamen hoc anno mansit in Galilæâ, (G) nec pro more profectus est Jerosolymam ad celebrandum festum; tùm ut discipuli sui paululùm requiescerent à laboribus; tùm ut ipse declinaret præsentiam Herodis, qui præ curiositate cupiebat videre eum. (H)

Hinc secessit in partes Tyri et Sidonis, ubi venit ad eum mulier illa Chananæa, quæ fide, humilitate et perseverantiâ impetravit filiæ suæ sanitatem, et exemplo docuit quæ essent conditiones ad orationem requisitæ. (I)

Indè rediit ad mare Galilææ, et sanatis infirmis plurimis, cibavit septem panibus paucisque piscibus quatuor millia virorum, præter mulieres et parvulos. (K)

neque Discipuli ejus, ascenderunt in naviculas, et venerunt Capharnaûm quærentes Jesum. 25. Et cùm invenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando hùc venisti? 26. Respondit eis Jesus, et dixit: Amen, amen dico vobis: quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, et saturati estis. 27. Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem Filius hominis dabit vobis. Hunc enim Pater signavit Deus. 28. Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus ut operemur opera Dei? 29. Respondit Jesus, et dixit eis: Hoc est opus Dei, ut credatis in eum, quem misit ille. 30. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum ut videamus, et credamus tibi? quid operaris? 31. Patres nostri manducaverunt Manna in deserto, sicut scriptum est: (*Exod.* XV. 4.) Panem de cœlo dedit eis manducare. 32. Dicit ergo eis Jesus: Amen, amen dico vobis: non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum, etc.

Sublimissimum hunc Christi sermonem fusiori commentario illustrabimus infrà Parte 3. *Sect.* 1. *C.* 4. §. 3. *ubi loquemur* de Sermone Christi *à Joanne c.* 4. *relato, in quo corpus suum Discipulis se daturum promittit.*

(G) JOAN. VII. 1. Post hæc autem ambulabat Jesus in Galilæam, non enim volebat in Judæam ambulare, quia quærebant eum Judæi interficere.

(H) LUC. IX. 7. Audivit autem Herodes Tetrarcha omnia, quæ fiebant ab eo, et hæsitabat eò quòd diceretur à quibusdam: 8. Quia Joannes surrexit à mortuis; à quibusdam verò: quia Elias apparuit; ab aliis autem: quia Propheta unus de antiquis surrexit. 9. Et ait Herodes: Joannem ego decollavi: Quis est autem iste, de quo ego talia audio? et quærebat videre eum.

(I) MATTH. XV. 21. Et egressus indè Jesus, secessit in partes Tyri et Sidonis. 22. Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa clamavit, dicens ei: miserere mei, Domine, fili David: filia mea malè à dæmonio vexatur. 23. Qui non respondit ei verbum. Et accedentes Discipuli ejus rogabant eum dicentes: dimitte eam, quia clamat post nos. 24. Ipse autem respondens ait: non sum missus nisi ad oves, quæ perierunt domûs Israël. 25. At illa venit, et adoravit eum, dicens: Domine, adjuva me. 26. Qui respondens ait: non est bonum sumere panem filiorum, et mittere canibus. 27. At illa dixit: etiam Domine; nam et catelli edunt de micis, quæ cadunt de mensâ dominorum suorum. 28. Tunc respondens Jesus, ait illi: ô mulier, magna est fides tua: fiat tibi sicut vis. Et sanata est filia ejus ex illâ horâ.

(K) MATTH. XV. 29. Et cùm transisset indè Jesus, venit secùs mare Galilææ, et ascendens in monte, sedebat ibi. 30. Et accesserunt ad eum turbæ multæ, habentes secum mutos, cæcos, claudos, debiles, et alios multos: et projecerunt eos ad pedes ejus, et curavit eos: 31. Ita ut turbæ mirarentur videntes mutos loquentes, claudos ambulantes, cæcos videntes: et magnificabant Deum Israel. 32. Jesus autem, convocatis discipulis suis, dixit: misereor turbæ, quia triduo jam perseverant mecum, et non habent quod manducent: et dimittere eos jejunos nolo, ne deficiant

Post hoc miraculum transfretavit cum discipulis, et venit in partes Dalmanutha et Magedan, ubi Pharisæos signum de cœlo petentes refellit. (L) Mox transfretavit iterùm, et venit Bethsaïdam, ubi cæcum curavit. (M) Indè profectus (*Matth.* XVI. 13.) *in partes Cæsareæ Philippi, interrogavit* in viâ *Discipulos suos, dicens : Quem dicunt homines esse Filium hominis ?* 14. *At illi dixerunt : Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam, alii verò Jeremiam, aut unum ex Prophetis.* 15. *Dicit illis Jesus : vos autem quem me esse dicitis ?* 16. *Respondens Simon Petrus dixit : Tu es Christus Filius Dei vivi.* 17. *Respondens autem Jesus dixit ei : Beatus es Simon Bar-Jona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est.* 18. *Et ego dico tibi, quia tu es Petrus, et super hanc Petram ædificabo Ecclesiam meam ; et portæ inferi non prævalebunt adversùs eam.* 19. *Et tibi dabo claves regni cœlorum. Et quodcunque ligaveris super terram erit ligatum et in cœlis ; et quodcunque solveris super terram erit solutum et in cœlis...*

21. *Exindè cœpit Jesus ostendere Discipulis suis quia oporteret eum ire Jerosolymam, et multa pati à Senioribus, et Scribis, et Principibus Sacerdotum, et occidi, et tertiâ die resurgere.* 22. *Et assumens eum Petrus, cœpit increpare illum dicens : Absit à te, Domine, non erit tibi hoc.* 23. *Qui conversus dixit Petro : Vade post me, Satana, scandalum es mihi ; quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ sunt hominum.*

Tunc Jesus convocatâ turbâ cum Discipulis suis, dixit eis : (*Luc.* IX. 23.) *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, et tollat crucem suam quotidiè, et sequatur me.* 24. *Qui enim voluerit animam suam salvam facere, perdet illam. Qui autem perdiderit animam suam propter me* et Evangelium, *salvam faciet eam.* (*Matth.* XVI. 26.) *Quid enim prodest homini, si universum mundum lucretur, animæ verò suæ*

in viâ. 33. Et dicunt ei discipuli : undè ergo nobis in deserto panes tantos, ut saturemus turbam tantam ? 34. Et ait illi Jesus : quot habetis panes ? At illi dixerunt : septem, et paucos pisciculos. 35. Et præcepit turbæ, ut discumberent super terram. 36. Et accipiens septem panes, et pisces : et gratias agens, fregit, et dedit discipulis suis, et discipuli dederunt populo. 37. Et comederunt omnes, et saturati sunt. Et quod superfuit de fragmentis, tulerunt septem sportas plenas. 38. Erant autem qui manducaverunt, quatuor millia hominum, extra parvulos et mulieres.

(L) MARC. VIII. 10. Et statim ascendens navim cum Discipulis suis, venit in partes Dalmanutha. 11. Et exierunt Pharisæi, et cœperunt conquirere cum eo, quærentes ab illo signum de cœlo, tentantes eum. 12. Et ingemiscens spiritu, ait : quid generatio ista signum quærit ? Amen dico vobis, si dabitur generationi isti signum. 13. Et dimittens eos, ascendit iterùm navim, et abiit trans fretum.

(M) MARC. VIII. 22. Et veniunt Bethsaïdam, et adducunt ei cæcum, et rogabant eum ut illum tangeret. 23. Et apprehensâ manu cæci, eduxit eum extra vicum : et exspuens in oculos ejus, impositis manibus suis, interrogavit eum si quid videret. 24. Et aspiciens, ait : video homines velut arbores ambulantes. 25. Deindè iterùm imposuit manus super oculos ejus : et cœpit videre. Et restitutus est ita ut clarè videret omnia. 26. Et misit illum in domum suam, dicens : vade in domum tuam : et si in vicum introieris, nemini dixeris.

detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro animâ suâ. Nam qui me erubuerit, (*Marc.* VIII. 38.) *et me confusus fuerit, et verba mea, in generatione istâ adulterâ et peccatrice,* (*Luc.* IX. 16.) *hunc filius hominis erubescet, cùm venerit in majestate suâ et Patris, et sanctorum Angelorum.* (*Matth.* XVI. 27.) *Filius enim hominis venturus est in gloriâ Patris sui cum Angelis suis: et tunc reddet unicuique secundùm opera ejus.*

Tùm subjecit hæc verba: (*Ibid.* 28.)

Sunt de hîc stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo.

Non diù distulit Christus promissum. Nam octavo post die *assumpsit* secum *Petrum, et Jacobum, et Joannem fratrem ejus, et duxit illos in montem excelsum seorsùm* (*Matth.* XVII. 1.) (N) (qui creditur fuisse mons Thabor, ut affirmat S. Hieronymus ex traditione Ecclesiæ et regionis.) Ibique *transfiguratus est ante eos.* (*Ibid.* 2.) (O)

§. 9. De Christi Transfiguratione.

I. Quid sibi volunt hæc verba, *Christus transfiguratus est.*

R. Hoc est: Resplenduit vultus ejus sicut sol, et vestimenta ejus facta sunt alba sicut nix. Hoc quantumvis tenui claritatis gloriæ ejus veluti radio et specimine, eò usque stupuerunt et admirati sunt Apostoli, ut extra se penè rapti fuerint.

I. Transfiguratio Christi fuit-ne grande miraculum?

R. Si propriè loquamur, non tam miraculum fuit quàm cessatio miraculi. Siquidem ex ipsâ connexione naturæ Divinæ cum humanâ redundare debuerat in corpus Christi claritas et gloria divinitatis. Ideò autem non redundavit quandiù Christus vitam egit mortalem, ut æterna Dei decreta de liberandis hominibus per ignominiam crucis adimplerentur, quod ut fieret necesse fuit ipsum per omnia nobis assimilari. (A)

I. In transfiguratione Christi quid prætereà miraculi accidit.

R. Apparuerunt Apostolis (*Luc.* IX. 30. 31.) *Moyses et Elias cum Jesu loquentes de excessu, quem completurus erat in*

(N) S. HIERONYM. *Epist.* 86. *aliàs* 27. *p.* 677. *ad Eustochium.* Scandebat montem Thabor, in quo transfiguratus est Dominus.

ISAACI CASAUBONI *Exercitat.* XV. §. 18. *initio.* Montem in quo facta est Christi transfiguratio, fuisse Montem Thabor, certum est .... est enim vetustissima in Ecclesiâ traditio, mutationem illam in eo monte factam esse.

(O) LUC. IX. 28. Factum est autem post hæc verba ferè dies octo, et assumpsit Petrum, et Jacobum, et Joannem; et ascendit in montem ut oraret. 29. Et facta est, dùm oraret, species vultûs ejus altera: et vestitus ejus albus et refulgens.

(A) S. THOM. 3. *part. quæst.* 45. *art.* 2. *in corp.* Quòd à principio conceptionis Christi, gloria animæ non redundaret ad corpus, ex quadam dispensatione divinâ factum est, ut in corpore passibili, nostræ redemptionis expleret mysteria.

Jerusalem. Qui cùm discessissent (*Matth.* 17. 5.) *ecce nubes lucida obumbravit* Jesum et Apostolos, *et* facta est *vox de nube dicens : Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui : ipsum audite.* (B) 6. *Et audientes discipuli ceciderunt in faciem suam et timuerunt valdè.* 7. *Et accessit Jesus et tetigit eos, dixitque eis : Surgite et nolite timere.* 9. *Et descendentibus illis de monte præcipit eis Jesus dicens : Nemini dixeritis visionem, donec à mortuis resurgat Filius hominis.*

I. Cur Christus transfigurari voluit coram Apostolis ?

R. Ut ipsis hàc visione demonstraret veritatem eorum omnium, quæ ante dies octo dixerat : adeòque eos confirmaret in fide divinitatis suæ, præmuniret adversùs futurum de passione suâ scandalum, accenderet demùm ad omnia toleranda pro salute animæ, spe immensæ illius gloriæ, cujus et radium in monte præmonstravit, et plenitudinem erat pro laborum mercede concessurus. (C)

Secundò. Ut idipsum Christiani colligerent ex Christi transfiguratione, cujus historiam erant accepturi à testibus tribus oculatis omni exceptione majoribus, Petro, Jacobo, et Joanne, qui testimonii sui veritatem fuso sanguine asseruerunt.

I. Cur Christus noluit transfigurationis suæ testes habere Apostolos omnes et Populum Judaïcum ?

R. Ut res non temerè divulgaretur. Poterat quidem Christus exhibere se Judæis cum eâ gloriæ majestate, cum eo splendore ; tantam potuit dare miraculis suis efficaciam, ut omnes prorsùs, nemine excepto, traheret in cognitionem et reverentiam sui, ut omnibus omninò Messias esse videretur ; sed maluit vitæ et mortis humilitate hominum superbiâ perditorum saluti consulere. Sic itaque miracu-

(B) 2. Petr. i. 16.... Speculatores facti illius magnitudinis. 17. Accipiens enim à Deo Patre honorem et gloriam, voce delapsà ad eum hujuscemodi à magnificâ gloriâ : hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui, ipsum audite. 18. Et hanc vocem nos audivimus de cœlo allatam, cùm essemus cum ipso in monte sancto.

(C) S. Ambr. *Lib.* 7. *Exp. Evang. Luc. n.* 1. Difficile quippè videtur hominibus, ut spem periculis emant : damnoque præsentium futuræ lucrum mercentur ætatis. Ergo bonus et moralis magister, ne quis desperatione frangatur aut tædio, quoniam vitæ dulcis illecebra constantem quoque mulcet affectum, continuos vivendi successus fidelibus pollicetur ; frigent enim solatia sub metu mortis, magnusque amor vitæ ægrè blanditias spei cum appetitæ salutis terrore compensat. Non habes igitur quod queraris, non habes quod excuses : arbiter omnium dedit et virtuti præmium, et infirmitati remedium ; ut præsentibus sustineatur infirmitas, virtus futuris.

S. Hilarius *in Matth. can.* 17. Docet Dominus et rebus et verbis : et fidem spei nostræ, æqualiter sermo atque opus instruunt. Grave enim onus infirmitati humanæ imposuerat, ut cùm sensum vitæ homines ex vivendi affectu habere cœpissent, fructum ejus, qui præsens corporibus blandiebatur, amitterent, negarentque se sibi... Deindè opinionem spei ambiguæ incertæque sequerentur : cùm in his quæ præsentia haberentur, illecebræ gaudii blandientis existerent. Opus ergo erat veri ac manifesti exempli auctoritate, ut contra vim sensumque judicii optabile fieret præsentium damnum, lucro deinceps non ambiguo futurorum.

lorum suorum splendorem et gloriam temperavit, ut hæc abundè sufficerent humilibus, et divinâ gratiâ mundis corde. Superbi autem, quibus in exterioris magnificentiæ fastu Messiæ gloria collocanda esse videbatur, spreto et rejecto præ humilitate Christo, in cordis duritiem eò usque prolapsi sunt, ut nullo potuerint miraculorum splendore à suis tenebris et impietate revocari.

Ut ergo adimplerentur æterna Dei decreta circa Christum et homines, satis fuit si manifestaret gloriam suam Christus Apostolis tribus, quorum testimonio gravissimo et locupletissimo certa fieret hujus rei fides iis omnibus, qui præ cordis rectitudine et humilitate digni erant qui rem cognoscerent, et ex ejus cognitione fructum caperent.

I. Cur Christus advocavit Moysen et Eliam, quibuscum in monte dissereret de morte suâ?

R. Ut Apostolis et per eos nobis planum faceret,

1. Esse se superiorem Moysi et Eliæ; siquidem ipsi tanquam servi advocati sunt ad magistri sui triumphum.

2. Legem et Prophetas Christo testimonium perhibere, ejusque passionem fuisse per eos adumbratam et prænuntiatam. Siquidem per Moysen lex, per Eliam Prophetæ designabantur.

3. Per nefas et calumniam à Judæis Christum identidem accusari tanquam prævaricatorem legis; cùm Moyses ipse legis minister et lator, et Elias legis zelator maximus, testimonio hìc præsentiâ suâ reddito, Christi sermones et doctrinam firmarent. (D)

(D) S. Hilar. *in Matth. Can.* 17. Tribus assumptis, de trium origine, Sem, Cham, Japhet, futura electio populi ostenditur. Quòd autem Moyses et Helias ex omni sanctorum numero assistunt: medius inter legem et Prophetas Christus in regno est. Cum his enim Israëlem, quibus testibus prædicatus est, judicabit. Simulque ut et humanis corporibus decreta esse resurrectionis gloria doceatur: cùm Moyses conspicabilis adstitisset... Hunc esse filium, hunc dilectum, hunc complacitum, hunc audiendum vox de nube significat: ut idoneus ipse præceptorum talium actor esset, qui post seculi damnum, post crucis volutatem, post obitum corporeum, regni cœlestis gloriam ex mortuorum resurrectione facti confirmasset exemplo. Territos deindè et consternatos elevavit: ut solum contiscerent, quem medium constitisse inter Moysen et Heliam viderant.

S. Joan Chrysost. *Homil.* 57. *in Matth. cap.* 16. 17. *initio.* Quoniam multa de periculis, multa de morte, multa de passione suâ et de cæde discipulorum locutus est, et aspera complura atque ardua eis injunxit: quæ omnia cùm præsentem vitam spectarent, imminere jam atque incumbere videbantur: bona verò quæ pollicebatur, longiore spe erant exspectanda, ut putà quia servarent animam suam si perderent eam: (*Matth.* x. 39.) quia in glorià Patris sui venturus sit et præmia redditurus: ut visu etiam certiores faceret, quantùm capere possint, gloriam suam quàcum venturus est, in præsenti vitâ ipsis vult ostendere, et jam visuros pollicetur, ne aut suâ, aut Domini morte posthàc doleant... Et vide quid agit, cùm de regno et gehennâ disseruerit:... regnum quidem, ut oculis cernatur, concedit, gehennam autem minimè. Quare sic? Quoniam rudioribus ac ineptioribus id necessarium erat, probis verò et jam perspicacibus satis fuit à melioribus confirmari: prætereà hoc multò magis ipsum decebat: non tamen omninò illam partem prætermisit, sed est quando atrocitatem gehennæ quasi au-

oculos oratione proponit : veluti quando Lazari effigiem descripsit, et ejus meminit, qui denarios centum repetiit, etc... Cujus autem rei gratiam Mosem et Heliam produxit? Multas quidem dicere quis causas posset, et primùm quoniam turbæ, alii Heliam, alii Hieremiam, alii priscorum Prophetarum unum opinabantur, idcircò Mosem et Heliam cæterorum Prophetarum vertices producit, ut quàm magnum sit inter servos et Dominum discrimen oculis cernerent, utque rectè laudatum crederent Petrum, qui filium Dei eum confessus est. Deindè quoniam assiduè quasi transgressorem legis Judæi accusabant, et blasphemare putabant, quasi gloriam Patris nihil ad eum pertinentem vendicaret:... ut ipsâ re monstretur, quòd ex invidiâ hæc criminabantur, quodque neutri horum criminum subjiceretur, nec legis prævaricator esset, nec alienam gloriam sibi acquireret, æqualem se Patri faciendo : eos produxit in medium, quorum alteruter in alterutro istarum rerum perfulsit. Moses enim (*Deut.* v.) legem dedit, quare non fuisset passus conculcari legem, ut Judæi credebant, nec prævaricatorem ejus, et legumlatori hostem lator ipse unquam coluisset. Helias autem pro gloriâ Dei zelo utique commotus fuisset, quare non astitisset ei, qui æqualem se Patri dicebat, si non esset; nec paruisset illi, qui sibi quod non habebat vendicaret. Ad hæc omnia illud etiam possumus dicere, ut tam mortis quàm vitæ habere potestatem liquidò ac verè crederetur, utque supernorum et infernorum Dominus ostenderetur, idcircò Mosem jam mortuum, et Heliam, qui nondùm id passus est, in medium produxit. Quartam verò causam... Evangelista quoque ipse tetigit. Quænam igitur illa est? Ut crucis gloriam ostendat, et tam Petrum quàm reliquos, qui passionem formidabant, consolaretur, et ad sublimius erigeret. Non enim tacebant, inquit, (*Luc.* IX. 31.) sed loquebantur de gloriâ quam completurus erat in Jerusalem, de cruce videlicet ac passione. Sic enim ipsam semper appellabant. Accedit ad hæc omnia virtus quoque virorum illorum singularis atque præcipua, quam maximè à Discipulis flagitabat... Ad hæc omnia suæ quoque gloriæ Apostolos admonebat, cùm assistere fecisset, non ut ad similem solùm, sed ut ad majorem certando statum conscenderent... Ad hæc igitur omnia ipsos confirmans, viros adduxit, quorum virtus apud veteres rutilavit. Quid igitur ait ferventissimus ille Petrus? *Bonum est nos hîc esse.* (*Luc.* IX. 33.) Nam quoniam audivit iturum ad Hierosolymam ut pateretur, metuens adhuc illi ac tremens, et post increpationem accedere quidem non audet... præ metu tamen illo eadem aliis verbis occultiùs suggerit. Nam cùm montem et solitudinem viderit, existimavit quòd multam haberet à loco securitatem. Nec solùm propter locum, verùm etiam præterea quòd ipse ampliùs Hierosolymam non accederet. Volebat enim ipsum ibi perpetuò manere : quocircà et tabernaculorum mentionem fecit. Cogitabat enim si non ascenderet in Hierosolymam, non moriturum Christum, quia ibi audivit Scribas eum aggressuros : hæc cùm dicere non auderet apertè, occultiùs adstruit, dicens : *Bonum est nos hîc esse*, ubi Moses et Helias quoque adsunt. Helias qui de cœlo fecit ignem descendere : (4. *Reg.* I. 10. 12. 14.) Moses qui ingressus in caliginem cum Deo collocutus est : (*Exod.* XX. 21.) præterea nullus sciet hîc nos esse. Vides quanto Christi ardore incendebatur. Non enim quærere debes quàm prudenter hortabatur, sed quàm fervens charitate Christi, quàmque inflammatus esset... Non pro se, sed pro magistro expavescebat. Deindè quoniam bonum est nos hîc esse, absolutè dixerat, timens ne iterùm increpraretur, emendavit se ipsum dicens : *Si vis faciamus hîc tria tabernacula, tibi unum, Moysi unum, et Heliæ unum.* (*Matth.* XVII. 4.) Quid facis, Petre? Nonne paulò antè à servis cum separasti, cur servis modò connumeras? Perpendis quomodò ante crucem erant imperfectiores. Nam etsi Pater ei revelavit, sed non continuò revelationem secum tenebat, sed pavore, non quo diximus solùm, sed etiam eo qui tunc visu ipsum invasit, turbatus fuit... Quid deindè? Ipse quidem nihil loculus est, sed nec Moses, nec Helias; Pater autem omnibus major, et fide dignior magnam ex nube vocem emittit. Quam ob rem ex nube? Sic ferè semper Deus videtur : *Nubes enim et caligo in circuitu ejus...* (*Ps.* XCVI. 1.) et *posuit nubem ascensum suum...* (*Ps.* CIII. 3.) Ut

igitur credant ab ipso Deo vocem venire, à nube vox emittitur quæ lucidissima erat. *Adhuc enim*, inquit, (*Matth.* XVII. 5.) *eo ioquente, ecce nubes lucida obumbravit illos, et ecce vox de nube, dicens : Hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite.* Quando enim minatur, tenebrosam nubem ostendit, quemadmodùm in Sina... hic verò, quia non terrere, sed docere volebat, lucida nebula videtur... Ut autem nulla dubitatio emergeret, de quonam è tribus vox emitteretur, utque de Christo solùm dictum esse intelligeret, illis jam duobus, Mose scilicet et Heliâ remotis, vox fertur : *Hic est filius meus dilectus.* Nullo metu, Petre, moveariş, oportet enim jam te omnipotentiam ejus non ignorare, ac de resurrectione certiorem esse : verùm quoniam adhuc dubitare videris saltem à voce Patris fidentior esto. Si enim omnipotens Pater est, proculdubio etiam Filius omnipotens est : quòd si adhuc formidas et pavescis, non solùm filium esse, verùm etiam dilectum scito. Noli ergo turbari, non potes tu magis ipsum diligere, quàm à parente ametur : *In quo mihi benè complacui.* Non enim quia genuit, idcircò tantummodò diligit, verùm etiam quia cùm sit ipsi æqualis in omnibus, ejusdem etiam penitùs est voluntatis. Duplex igitur, immò verò triplex dilectio est, quia filius, quia dilectus, quia benè in ipso sibi complacuit. Quid porrò significat, in quo mihi benè complacui ? Ac si diceret, in quo requiesco, in quo acquiesco, et oblector. Quæ ideò ita se habent, quia per omnia Patri æqualis unam cum Patre voluntatem habet : et cùm permaneat Filius, unum omninò est cum Patre. *Ipsum*, inquit, *audite :* quare si crucis patibulum sustinere vult, non contradicas... *Nemini dixeritis visionem, donec filius hominis à mortuis resurgat.* (*Matth.* XVII. 9.) Nam quantò majora de ipso dicebantur, tantò difficiliora tunc creditu multis videbantur, et scandalum quod à cruce oriebatur, multò magis indè crescebat : idcircò silentium jussit, neque id simpliciter, sed cum passionis mentione, quasi causam exponat quare opus silentio sit. Non enim perpetuum indixit silentium, sed donec à mortuis resurrexerit : atque hìc quod jucundum erat, solùm dixit : asperum verò atque amarum silentio tradidit. Quid igitur posteà ? Nonne id post resurrectionem scandalum passi sunt ? Minimè : de tempore enim quod crucem præcedebat, agitur. Nam posteà et Spiritu recepto, et signis clarâ voce attestantibus, cæterisque rebus omnibus ad declarandam omnipotentiam ipsius undique confluentibus, nullo scandalo poterant commoveri.

S. AMBROS. *Lib.* 7. *in Luc. c.* 9. v. 30. 10. Indè apparent Moyses et Elias, hoc est, Lex et Prophetia cum Verbo ; neque enim lex potest esse sine Verbo ; neque Propheta, nisi qui de Dei Filio prophetavit.

S. LEO, *Serm.* 94. *qui est de Transfiguratione c.* 3. In transfiguratione illud quidem principaliter agebatur, ut de cordibus Discipulorum crucis scandalum tolleretur : nec conturbaret eorum fidem voluntariæ humilitas passionis, quibus revelata esset absconditæ excellentia dignitatis. Sed non minore providentiâ spes sanctæ Ecclesiæ fundabatur, ut totum corpus Christi agnosceret, quali esset commutatione donandum : ut ejus sibi honoris consortium membra promitterent ; qui in capite præfulsisset. De quo idem Dominus dixerat, cùm de adventûs sui majestate loqueretur : *Tunc justi fulgebunt sicut sol in regno Patris sui.* (*Matth.* XIII. 43.)

Cap. 4. Moses... et Elias, lex scilicet et Prophetæ, apparuerunt cum Domino loquentes ; ut verissimè in illâ quinque virorum præsentia compleretur, quod dictum est : (*Deut.* XIX. 15.) *In duobus vel tribus testibus stat omne verbum.* Quid hoc stabilius, quid firmius verbo, in cujus prædicatione veteris et novi testamenti concinit tuba, et cum Evangelicâ doctrinâ antiquarum protestationum instrumenta concurrunt. Adstipulantur enim sibi invicem utriusque fœderis paginæ ; et quem sub velamine mysteriorum præcedentia signa promiserant, nam festum atque perspicuum præsentis gloriæ splendor ostendit. Quia sicut ait beatus Joannes : (I. 17.) *Lex per Moysen data est, gratia autem et veritas per Jesum Christum facta est.*

Cap. 6... Hic est Filius meus, cui ex me et mecum esse sine tempore est. Quia nec genitor genito prior, nec genitus est genitore posterior :

hic est Filius meus quem à me non separat deitas, non dividit potestas, non discernit æternitas. Hic est Filius meus; non adoptivus, sed proprius; non aliundè creatus, sed ex me genitus; nec de aliâ naturâ factus mihi comparabilis, sed de meâ essentiâ mihi natus æqualis. Hic est Filius meus, *per quem omnia facta sunt, et sine quo factum est nihil:* (*Joan.* I. 3.) quia omnia, quæ facio, similiter facit, et quidquid operor, inseparabiliter mecum atque indifferenter operatur. In Patre enim est Filius, et in Filio Pater, nec unquam unitas nostra dividitur: et cùm alius ego sim, qui genui, alius ille, quem genui... Hic est filius meus, qui eam, quam mecum habet æqualitatem, non rapinâ appetiit, nec usurpatione præsumpsit, sed manens in formâ gloriæ meæ, ut ad reparandum genus humanum exsequeretur commune consilium, usque ad formam servilem inclinavit incommutabiliter deitatem.

Cap. 7. Hunc ergo in quo mihi benè per omnia placeo, et cujus prædicatione manifestor, cujus humilitate clarificor, incunctanter audite, quia ipse est veritas et vita, (*Joan.* XIV. 6.) ipse virtus mea et sapientia. (1. *Cor.* I. 24.) Ipsum audite quem legis mysteria prænuntiaverunt, quem prophetarum ora cecinerunt. Ipsum audite, qui sanguine suo mundum redemit, qui diabolum ligat, et vasa ejus rapit, qui peccati chirographum et prævaricationis pacta dirupit. Ipsum audite, qui viam aperit ad cœlum.

Vide Interpretes Scripturæ in Matthæi *cap.* 17. Lucæ *cap.* 9. et 2. Epist. Petri *caput primum. Sequentes instar omnium hic adduco.*

MALDONATUS *S. J. Comm. in Matth. c.* XVII. Multa hic quæri possunt. Primò, cur Christus transfigurari voluerit. Ad quam quæstionem Hilarius, Chrysostomus, et Euthymius respondent id fecisse, ut discipulos mentione futuræ mortis suæ mœrentes consolaretur. Theophylactus verò, ut probaret quod superiore capite dixerat, se in glorià Patris sui venturum esse... Cur tribus, non pluribus, non paucioribus gloriam suam ostenderit? Ideò, ut opinor, quia volebat futuræ suæ gloriæ testes aliquos exstare: *In ore autem duorum, aut trium testium stabit omne verbum.* (*Deut.* XIX. 15.)

2. *Et transfiguratus est.* Manifestum est, ut Hieronymus admonet, Christum non corporis sui naturam, sed externam tantùm speciem, figuramque mutavisse... Fuerunt.... qui existimaverunt, Apostolos in Transfiguratione Christi vidisse divinitatem... Minimè tamen illis assentior, neque ullum veterem auctorem ita sensisse credo, et ita sentire periculosum esse arbitror. Nam omnes illi, qui citantur veteres auctores, nihil aliud dicere voluerunt, quàm Apostolos, Christi divinitatem, id est, divinitatis signum oculis conspexisse... Non igitur Christus divinitatem suam, quæ corporeis oculis videri non potuit, sed divinitatis speciem et corporis gloriam ostendit.

3. *Moyses et Elias.* Cur voluerit Christus aliquos ex alio mundo suæ Transfigurationis testes adesse, meritò quæri potest... Duabus de causis interfuisse arbitror: altera, ne res Apostolis ficta videretur: altera ut futurum Christi regnum ad vivum repræsentaretur, sub cujus adventum duos testes mittendos esse testatur Joannes. (*Apoc.* XI. 3.) Cur autem hos potiùs duos, quàm alios voluerit adesse, omnes veteres auctores hanc causam fuisse putant, ut per Moysen lex, per Eliam Prophetæ significarentur, legemque et Prophetas in Christum tendere, in eoque terminari doceremur: Tertullianus hinc L. 4. *Advers. Marcion.* ostendit Christum legi et Prophetis non esse contrarium.

MENOCHIUS *S. J. comment. in Evang. Matth.* XVII. 3. *Moyses et Elias.* Adfuit verus Moyses et verus Elias... Apparuerunt autem Moses veteris Testamenti promulgator, et Elias Propheta, Christumque adorantes venerati sunt et Dominum confessi, ut intelligerent Discipuli Christum et Prophetarum et Mosis Dominum esse; non autem esse Eliam, aut Jeremiam, aut Joannem Baptistam, aut unum ex Prophetis, ut populus aiebat. II. Ut agnoscerent tam legem à Moyse promulgatam, quàm Prophetas illi testimonium perhibere. III. Ut futuri sui adventûs imaginem repræsentaret; nam ante secundum ejus adventum Moyses et Elias venturi sunt, ut ex Apocal. XI. non obscurè colligitur.

9. *Nemini dixeritis*, etc. *Non vult hoc*, inquit D. Hieronymus, *in populos prædicari, ne et* incredibile esset pro rei magnitudine, et post

§. 10. Series vitæ Christi ad completum annum tertium prædicationis ejus.

I. Quid egit Christus statim à transfiguratione?

R. Cùm descendisset de monte ejecit dæmonium à lunatico, quod Discipuli non potuerant. Sciscitantibus autem illis quid causæ fuisset cur dæmonium ipsi ejicere non potuissent: Propter incredulitatem vestram, inquit: tùm subjecit: (*Matth.* XVII. 20.) Hoc genus dæmoniorum non ejici nisi per orationem et jejunium. (A)

Indè progressus peragravit Galilæam: quo in itinere multa egregia docuit, multa mirabiliter et præter naturæ ordinem operatus est; uno verbo, pertransit benefaciendo et sanando omnes. (B)

Non ita multò post reliquit Galilæam illùc ultrà non reversurus, (C) et Jerosolymam se contulit ad festum Scenopegiæ seu tabernaculorum, quod mense Septembri quotannis celebrabatur per dies septem: quo tempore Judæi commorari tenebantur sub tentoriis, in memoriam illius temporis quo patres eorum commorati fuerant in deserto: atque hinc festum hoc, festum tabernaculorum dictum fuit.

Dùm iret Jerusalem ad diem festum, occurrerunt ei decem leprosi, quos cùm sanasset, unus ex eis, genere Samaritanus, gratias egit pro accepto beneficio. (D)

tantam gloriam apud rudes animos sequens crux scandalum faceret, etc. JANSENIUS IPRENSIS *in c.* 17. *v.* 3. *Matthæi.* Ut Christus se vitæ, ac mortis Dominum ostenderet, unum adducit vivum, alterum mortuum suscitat, ut Discipulis mansuetudo Mosis, et Eliæ zelus imprimeretur.

(A) LUC. IX. 37. Factum est autem in sequenti die, descendentibus illis de monte occurrit illis turba multa. 38. Et ecce vir de turbâ exclamavit, dicens: Magister, obsecro te, respice in filium meum, quia unicus est mihi: 39. Et ecce spiritus apprehendit eum, et subitò clamat, et elidit, et dissipat eum cum spumâ, et vix discedit dilanians eum: 40. Et rogavi discipulos tuos ut ejicerent illum, et non potuerunt. 41. Respondens autem Jesus, dixit: O generatio infidelis, et perversa, usquequò ero apud vos, et patiar vos? Adduc hùc filium tuum. 42. Et cùm accederet, elisit illum dæmonium, et dissipavit. 43. Et increpavit Jesus spiritum immundum, et sanavit puerum, et reddidit illum patri ejus.

Eadem leguntur MATTH. XVII. 14. *et seq. et v.* 18. Tunc accesserunt Discipuli ad Jesum secretò, et dixerunt: Quare nos non potuimus ejicere illum? 19. Dixit illis Jesus: Propter incredulitatem vestram. Amen quippè dico vobis, si habueritis fidem sicut granum sinapis, dicetis monti huic: transi hinc illùc; et transibit, et nihil impossibile erit vobis. 20. Hoc autem genus non ejicitur nisi per orationem et jejunium.

(B) MARC. VI. 55. Et percurrentes universam regionem illam, cœperunt in grabatis eos, qui se malè habebant, circumferre, ubi audiebant eum esse. 56. Et quocunque introibat, in vicos vel in villas aut civitates, in plateis ponebant infirmos, et deprecabantur eum, ut vel fimbriam vestimenti ejus tangerent: et quotquot tangebant eum, salvi fiebant.

(C) MATTH. XIX. 1. Et factum est, cùm consummasset Jesus sermones istos, migravit à Galilæâ, et venit in fines Judææ trans Jordanem: 2. Et secutæ sunt eum turbæ multæ, et curavit eos ibi.

(D) LUC. XVII. 11. Et factum est, dùm iret in Jerusalem, transibat

Jam die festo mediante, cùm pervenisset Jesus Jerusalem, ascendit in templum; ibique rapuit omnes in admirationem suæ Doctrinæ. (E) Missos ad capiendum eum in Sermone cepit ipse et redegit ad incitas; et Pharisæorum malignitatem repressit, liberatâ de manibus eorum muliere in adulterio deprehensâ, quam ipse judex misericors et sapiens dimisit. (F)

Eâ occasione multa docuit populum; divinitatem suam editis miraculis, et productis in medium Prophetarum testimoniis, comprobavit. Cùm vellent eum lapidare, manibus eorum elapsus, exiit de templo. (G) Præteriens vidit

per mediam Samariam et Galilæam. 12. Et cùm ingrederetur quoddam castellum, occurrerunt ei decem viri leprosi, qui steterunt à longè: 13. Et levaverunt vocem, dicentes: Jesu præceptor, miserere nostri. 14. Quos ut vidit, dixit: Ite, ostendite vos sacerdotibus. Et factum est, dùm irent, mundati sunt. 15. Unus autem ex illis, ut vidit quia mundatus est, regressus est, cum magnâ voce magnificans Deum, 16. et cecidit in faciem ante pedes ejus, gratias agens: et hic erat Samaritanus. 17. Respondens autem Jesus, dixit: nonne decem mundati sunt? et novem ubi sunt? 18. Non est inventus qui rediret, et daret gloriam Deo, nisi hic alienigena. 19. Et ait illi: Surge, vade, quia fides tua te salvum fecit.

(E) JOAN. VII. 2. Erat autem in proximo dies festus Judæorum, Scenopegia... 13. Jam autem die festo mediante, ascendit Jesus in templum, et docebat, et mirabantur Judæi, dicentes: Quomodò hic litteras scit, cùm non didicerit?

(F) JOAN. VIII. 1. Jesus autem perrexit in montem Oliveti: 2. et diluculò iterùm venit in templum, et omnis populus venit ad eum, et sedens docebat eos. 3. Adducunt autem Scribæ, et Pharisæi, mulierem in adulterio deprehensam; et statuerunt eam in medio. 4. Et dixerunt ei: Magister, hæc mulier modò deprehensa est in adulterio. 5. In lege autem Moyses mandavit nobis hujusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? 6. Hoc autem dicebant tentantes eum, ut possent accusare eum. Jesus autem inclinans se deorsùm, digito scribebat in terrâ. 7. Cùm ergo perseverarent interrogantes eum, erexit se, et dixit eis: Qui sine peccato est vestrùm, primus in illam lapidem mittat. 8. Et iterùm se inclinans, scribebat in terrâ. 9. Audientes autem unus post unum exibant, incipientes à senioribus: et remansit solus Jesus, et mulier in medio stans. 10. Erigens autem se Jesus, dixit ei: Mulier, ubi sunt, qui te accusabant? nemo te condemnavit? 11. Quæ dixit: Nemo, Domine. Dixit autem Jesus: Nec ego te condemnabo: vade, et jam amplius noli peccare.

(G) JOAN. VIII. 12. Iterùm ergo locutus est eis, dicens: Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. 13. Dixerunt ergo ei Pharisæi: Tu de te ipso testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum. Respondit Jesus, et dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de me ipso, verum est testimonium meum.... 16.... quia solus non sum: sed ego, et qui misit me Pater..... 20. Hæc verba locutus est Jesus in gazophylacio, docens in templo: et nemo apprehendit eum, quia necdùm venerat hora ejus. 21. Dixit ergo iterùm eis Jesus: Ego vado, et quæretis me, et in peccato vestro moriemini.... 24.... Si enim non crediderilis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. 25. Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dixit Jesus: Principium, qui et loquor vobis... 51. Amen, amen dico vobis: si quis sermonem meum servaverit, mortem non videbit in æternum. 52. Dixerunt ergo Judæi: Nunc cognovimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est, et prophetæ.... 53. Nunquid tu major es patre nostro Abraham.... Quem te ipsum facis? 54. Respondit Jesus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est: Pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus vester est.... 56. Abraham pater vester exultavit ut videret diem meum: vidit et gavisus est.... 58.... Amen, amen dico

cæcum à nativitate, quem cùm sanasset die Sabbati, hinc crevit in eum odium et æmulatio Pharisæorum. (H)

Egressus Jerosolymis peragravit Judæam, designatosque (*Luc.* X. 1.) *alios septuaginta duos* Discipulos *misit binos ante faciem suam, in omnem locum, quò erat ipse venturus.* Antequàm autem proficiscerentur dixit illis :

2. *Messis quidem multa, operarii autem pauci. Rogate ergo dominum messis, ut mittat operarios in messem suam.* 3. *Ite, ecce ego mitto vos sicut oves inter lupos.* 4. *Nolite portare sacculum, neque peram, neque calceamenta, et neminem per viam salutaveritis.* 5. *In quamcunque domum intraveritis, primùm dicite : Pax huic domui ;* 6. *et si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax vestra : sin autem, ad vos revertetur.* 7. *In eâdem autem domo manete edentes, et bibentes quæ apud illos sunt : dignus est enim operarius mercede suâ. Nolite transire de domo in domum.* 8. *Et in quamcunque civitatem intraveritis, et susceperint vos, manducate quæ apponuntur vobis;* 9. *et curate infirmos, qui in illâ sunt, et dicite illis : appropinquavit in vos regnum Dei.* 10. *In quamcunque autem civita-*

vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. 59. Tulerunt ergo lapides ut jacerent in eum : Jesus autem abscondit se, et exivit de templo.

(H) JOAN. IX. 1. Et præteriens Jesus vidit hominem cæcum à nativitate : 2. Et interrogaverunt eum discipuli ejus : Rabbi, quis peccavit, hic, aut parentes ejus, ut cæcus nasceretur ? 3. Respondit Jesus : Neque hic peccavit, neque parentes ejus : sed ut manifestentur opera Dei in illo... 6. Hæc cùm dixisset, exspuit in terram, et fecit lutum ex sputo, et linivit lutum super oculos ejus. 7. Et dixit ei : Vade, lava in natatoriâ Siloë (quod interpretatur Missus.) Abiit ergo, et lavit, et venit videns... 14. Erat autem sabbatum, quando lutum fecit Jesus, et aperuit oculos ejus. 15. Iterùm ergo interrogabant eum Pharisæi quomodò vidisset. Ille autem dixit eis : Lutum mihi posuit super oculos, et lavi, et video. 16. Dicebant ergo ex Pharisæis quidam : Non est hic homo à Deo, qui sabbatum non custodit. Alii autem dicebant : Quomodò potest homo peccator hæc signa facere ? Et schisma erat inter eos. 17. Dicunt ergo cæco iterùm : Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos ? Ille autem dixit : Quia Propheta est. 18. Non crediderunt ergo Judæi de illo, quia cæcus fuisset, et vidisset, donec vocaverunt parentes ejus, qui viderat : 19. Et interrogaverunt eos, dicentes : Hic est filius vester, quem vos dicitis quia cæcus natus est ? Quomodò ergo nunc videt ? 20. Responderunt eis parentes ejus, et dixerunt : Scimus quia hic est filius noster, et quia cæcus natus est : 21. quomodò autem nunc videat, nescimus : aut quis ejus aperuit oculos, nos nescimus : ipsum interrogate : ætatem habet, ipse de se loquatur. 22. Hæc dixerunt parentes ejus, quoniam timebant Judæos : jam enim conspiraverant Judæi, ut si quis eum confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret... 24. Vocaverunt ergo rursùm hominem, qui fuerat cæcus, et dixerunt ei : Da gloriam Deo, nos scimus quia hic homo peccator est. 25. Dixit ergo eis ille : Si peccator est, nescio : unum scio, quia cæcus cùm essem, modò video.... 31. Scimus autem quia peccatores Deus non audit : sed si quis Dei cultor est, et voluntatem ejus facit, hunc exaudit.... 34. Responderunt, et dixerunt ei : In peccatis natus es totus, et tu doces nos ? Et ejecerunt eum foràs. 35. Audivit Jesus quia ejecerunt eum foràs : et cùm invenisset eum, dixit ei : Tu credis in Filium Dei ? 36. Respondit ille, et dixit ei : Quis est, Domine, ut credam in eum ? 37. Et dixit ei Jesus : Et vidisti eum, et qui loquitur tecum, ipse est. 38. At ille ait : Credo Domine. Et procidens adoravit eum. 39. Et dixit Jesus : in judicium ego in hunc mundum veni : ut qui non vident videant, et qui vident cæci fiant

tem intraveritis, et non susceperint vos, exeuntes in plateas ejus, dicite: 11. *Etiam pulverem, qui adhæsit nobis de civitate vestrâ, extergimus in vos: tamen hoc scitote, quia appropinquavit regnum Dei.* 12. *Dico vobis, quia Sodomis in die illo remissius erit, quàm illi civitati...* 16. *Qui vos audit, me audit: et qui vos spernit, me spernit. Qui autem me spernit, spernit eum qui misit me.*

17. *Reversi sunt autem* Discîpuli ad Christum, *cum gaudio dicentes: Domine, etiam dæmonia subjiciuntur nobis in nomine tuo.* 18. *Et ait illis...* 20. *In hoc nolite gaudere, quia spiritus vobis subjiciuntur: gaudete autem quòd nomina vestra scripta sunt in cœlis.* 21. *In ipsâ horâ exultavit Spiritu sancto, et dixit: Confiteor tibi pater, quòd abscondisti hæc à sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis...*

23. *Conversus autem ad Discipulos, dixit; Beati oculi, qui vident quæ vos videtis.* 24. *Dico enim vobis, quòd multi Prophetæ et Reges voluerunt videre quæ vos videtis, et non viderunt; et audire quæ auditis, et non audierunt.* Tùm, (*Matth.* XI. 28.) *venite ad me omnes, qui onerati estis, et ego reficiam vos.* 29. *Tollite jugum meum super vos, et discite à me, quia mitis sum et humilis corde; et invenietis requiem animabus vestris.* 30 *Jugum enim meum suave est et onus meum leve.*

Hinc Scribam arrogantiorem docuit quis esset proximus, adducto exemplo Samaritani. (I)

Paulò post in Bethaniâ hospitio exceptus à Marthâ est, cui satagenti circa frequens ministerium, postulantique adjutorium Mariæ sororis suæ, quæ, spreto ministerio, sedens secùs pedes Domini audiebat verbum illius; sic respondit Christus, ut otium Mariæ, Marthæ negotio præferret; hâc tamen minimè reprehensâ. (K)

(I) Luc. x. 25. Et ecce quidam Legisperitus surrexit tentans illum, et dicens: Magister, quid faciendo vitam æternam possidebo? 26. At ille dixit ad eum: In lege quid scriptum est? quomodò legis? 27. Ille respondens dixit: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex totâ animâ tuâ, et ex omnibus viribus tuis, et ex omni mente tuâ: et proximum tuum sicut te ipsum. 28. Dixitque illi: Rectè respondisti: hoc fac et vives. 29. Ille autem volens justificare se ipsum, dixit ad Jesum: et quis est meus proximus? 30. Suscipiens autem Jesus, dixit: Homo quidam descendebat ab Jerusalem in Jericho, et incidit in latrones, qui etiam despoliaverunt eum: et plagis impositis abierunt semivivo relicto. 31. Accidit autem ut Sacerdos quidam descenderet eâdem viâ: et viso illo præterivit. 32. Similiter et Levita, cùm esset secùs locum, et videret eum, pertransiit: 33. Samaritanus autem quidam iter faciens, venit secùs eum: et videns eum, misericordiâ motus est. 34. Et approprians alligavit vulnera ejus, infundens oleum et vinum: et imponens illum in jumentum suum, duxit in stabulum, et curam ejus egit. 35. Et alterâ die protulit duos denarios, et dedit stabulario, et ait: Cura illius habe: et quodcunque supererogaveris, ego cùm rediero, reddam tibi. 36. Quis horum trium videtur tibi proximus fuisse ille, qui incidit in latrones? 37. At ille dixit: Qui fecit misericordiam in illum? Et ait illi Jesus: Vade, et tu fac similiter.

(K) Luc. x. 38. Factum est autem, dùm irent, et ipse intravit in quoddam castellum: et mulier quædam Martha nomine, excepit illum in domum suam: 39. et huic erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens

Hinc Christus Discipulos orare docuit, et perseverandum in oratione demonstravit. (L) Invitatus ad prandium à Pharisæo, reprehendit Pharisæorum hypocrisim, præposterum munditiæ studium, aliaque vitia. (M) Deindè hæredita-

secùs pedes Domini audiebat verbum illius. 40. Martha autem satagebat circa frequens ministerium : quæ stetit, et ait : Domine, non est tibi curæ quòd soror mea reliquit me solam ministrare ? Dic ergo illi, ut me adjuvet. 41. Et respondens dixit illi Dominus : Martha, Martha, sollicita es, et turbaris erga plurima. 42. Porrò unum est necessarium. 43. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab eâ.

S. Aug. *Serm.* 103. *aliàs* 26. *de Verbis Domini*, *c.* 2. *n.* 3. Martha Dominum pascere disponens et præparans, circa multum ministerium occupabatur : Maria soror ejus pasci à Domino magis elegit. Deseruit quodammodò sororem suam circa multum ministerium laborantem, et sedit ipsa ad pedes Domini, et vacans audiebat verbum ejus.... utrumque officium bonum... Martha, Martha. Repetitio nominis indicium est dilectionis, aut certè movendæ intentionis.

Cap. 4. *n.* 5. Bona sunt ministeria circa pauperes, et maximè circa sanctos Dei servitia debita, obsequia religiosa... nolite pigri esse ad suscipiendos sanctos... Bona sunt hæc : melius est tamen quod elegit Maria : illud enim habet ex necessitate occupationem : istud autem ex charitate suavitatem... Marthæ autem quid ait Dominus ? *Maria meliorem partem elegit.* Non tu malam, sed illa meliorem... à te auferetur aliquandò onus necessitatis, æterna est dulcedo veritatis.

Serm. 104. *aliàs* 27. *de Verbis Domini*, *c.* 1. *n.* 1. Laborabat illa, vacabat ista : illa erogabat, hæc implebatur... erat intenta Maria dulcedini verbi Domini. Intenta erat Martha quomodò pasceret Dominum : intenta Maria quomodò pasceretur à Domino. A Marthâ convivium Domino parabatur, in cujus convivio Maria jam jucundabatur.

Cap. 2. *n.* 3. Non tu malam, sed illa meliorem... Necessarium est ministerium corpora refecturis... Misericordia miseris necessaria est. Frangis panem esurienti ; quia invenisti esurientem : tolle famem ; cui frangis panem ? Tolle peregrinationem ; cui exhibes hospitalitatem ? Tolle nuditatem ; cui præparas vestem ? Non sit ægritudo ; quem visitas ? Non sit captivitas ; quem redimis ? Non sit rixa ; quem concordas ? Non sit mors ; quem sepelis ?... Maria *meliorem partem elegit*... Hoc enim elegit, quod semper manebit : *Non auferetur àb eâ.* Circa unum se voluit occupari. Jam tenebat : Mihi autem adhærere Deo, bonum est... Non ergo Dominus opus reprehendit, sed munus distinxit : *Circa multa es occupata : porrò unum est necessarium.* Jam hoc sibi Maria elegit, transit labor multitudinis, et remanet charitas unitatis.

Cap. 3. *n.* 4... In duabus feminis duæ vitæ, ambæ innocentes, ambæ laudabiles : sed una laboriosa, altera otiosa : nulla facinorosa, quam cavere debet laboriosa ; nulla desidiosa, quam cavere debet otiosa.

(L) Luc. xi. 1. Et factum est : cùm esset in quodam loco orans, ut cessavit, dixit unus ex discipulis ejus ad eum : Domine, doce nos orare, sicut docuit et Joannes discipulos suos. 2. Et ait illis : Cùm oratis, dicite : Pater, sanctificetur nomen tuum. Adveniat regnum tuum. 3. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. 4. Et dimitte nobis peccata nostra, siquidem et ipsi dimittimus omni debenti nobis. Et ne nos inducas in tentationem. 5. Et ait ad illos : Quis vestrûm habebit amicum, et ibit ad illum medià nocte, et dicet illi : Amice, commoda mihi tres panes, 6. quoniam amicus meus venit de viâ ad me, et non habeo quod ponam ante illum : 7. et ille deintùs respondens dicat : Noli mihi molestus esse, jam ostium clausum est, et pueri mei mecum sunt in cubili, non possum surgere, et dare tibi. 8. Et si ille perseveraverit pulsans : dico vobis, et si non dabit illi surgens eò quòd amicus ejus sit : propter improbitatem tamen ejus surget, et dabit illi quotquot habet necessarios. 9. Et ego dico vobis : Petite, et dabitur vobis : quærite, et invenietis : pulsate, et aperietur vobis. 10. Omnis enim qui petit, accipit : et qui quærit, invenit : et pulsanti aperietur.

(M) Luc. xi. 37. Et cùm loqueretur, rogavit illum quidam Pharisæus

tis divisionem à se rejecit, ab avaritiâ et sollicitudine rerum temporalium revocans multis argumentis. (N)

Tùm occasione Galilæorum quorumdam, quorum sanguinem Pilatus miscuerat cum sacrificiis, docuit Christus agendam esse omnibus pœnitentiam, ne instar ficûs infructuosæ excidantur et pereant. (O)

Tandem cùm mulierem octodecim annis inclinatam sabbato erexisset, murmurantesque compressisset, (P) ad templum Jerosolymitanum se contulit, celebraturus Encæniorum, id est, Dedicationis festum à Judâ Maccabæo institutum. Ibi cum Judæis in porticu Salomonis disputans, Deum esse se et à Patre missum demonstravit. Hinc crevit Pharisæorum furor in Christum, tulerunt ergo lapides Judæi ut lapidarent eum, voluerunt eum apprehendere: ipse autem exivit de manibus eorum. (Q)

ut pranderet apud se. Et ingressus recubuit. 38. Pharisæus autem cœpit intra se reputans dicere, quare non baptizatus esset ante prandium. 39. Et ait Dominus ad illum: Nunc vos Pharisæi, quod deforis est calicis et catini, mundatis: quod autem intùs est vestrûm, plenum est rapinâ, et iniquitate. 40. Stulti, nonne qui fecit quod deforis est, etiam id, quod deintùs est, fecit? 41. Verùmtamen quod superest, date eleemosynam: et ecce omnia munda sunt vobis, etc.

(N) LUC. XII. 13. Ait autem ei quidam de turbâ: Magister, dic fratri meo ut dividat mecum hæreditatem. 14. At ille dixit illi: Homo, quis me constituit judicem aut divisorem super vos? 15. Dixitque ad illos: Videte, et cavete ab omni avaritiâ: quia non in abundantiâ cujusquam vita ejus est, ex his quæ possidet.

(O) LUC. XIII. 1. Aderant autem quidam ipso in tempore, nuntiantes illi de Galilæis, quorum sanguinem Pilatus miscuit cum sacrificiis eorum. 2. Et respondens dixit illis: Putatis quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint, quia talia passi sunt. 3. Non, dico vobis: sed nisi pœnitentiam habueritis, omnes similiter peribitis... 6. Dicebat autem et hanc similitudinem: Arborem fici habebat quidam plantatam in vineâ suâ, et venit quærens fructum in illâ, et non invenit. 7. Dixit autem ad cultorem vineæ: Ecce anni tres sunt ex quo venio quærens fructum in ficulneâ hâc, et non invenio: succide ergo illam, ut quid etiam terram occupat?

(P) LUC. XIII. 11. Et ecce mulier, quæ habebat spiritum infirmitatis annis decem et octo: et erat inclinata, nec omninò poterat sursùm respicere. 12. Quam cùm videret Jesus, vocavit eam ad se, et ait illi: Mulier, dimissa es ab infirmitate tuâ. 13. Et imposuit illi manus, et confestim erecta est, et glorificabat Deum. 14. Respondens autem archisynagogus, indignans quia sabbato curasset Jesus, dicebat turbæ: Sex dies sunt, in quibus oportet operari: in his ergo venite et curamini, et non in die sabbati. 15. Respondens autem ad illum Dominus, dixit: Hypocritæ, unusquisque vestrûm sabbato non solvit bovem suum, aut asinum à præsepio, et ducit adaquare? 16. Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligavit satanas, ecce decem et octo annis, non oportuit solvi à vinculo isto die sabbati? 17. Et cùm hæc diceret, erubescebant omnes adversarii ejus: et omnis populus gaudebat in universis, quæ gloriosè fiebant ab eo.

(Q) JOAN. X. 22. Facta sunt autem Encænia in Jerosolymis: et hyems erat. 23. Et ambulat Jesus in templo, in porticu Salomonis: 24. Circumdederunt ergo eum Judæi, et dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus, dic nobis palàm. 25. Respondit eis Jesus: Loquor vobis, et non creditis: opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, hæc testimonium perhibent de me: 26. Sed vos non creditis, quia non estis ex ovibus meis. 27. Oves meæ vocem meam audiunt: et ego cognosco eas, et sequuntur me: 28. et vitam æternam do eis: et non

Abiitque in fines Judææ trans Jordanem, et sicut consueverat docuit turbas et signa multa edidit. Ibi proposuit historiam seu parabolam divitis epulonis et Lazari, (R) Publicani et Pharisæi in templo simul orantium, (S) aliasque aliquot. Occasione adolescentis cujusdam divitis, qui, propositâ paupertate, à sequendo Christo deterritus fuerat, docuit quàm difficile esset divitem intrare in regnum cœlorum, ob amorem divitiarum, à quo tamen alienum esse divitem omninò necesse est ad salutem. (T)

peribunt in æternum, et non rapiet eas quisquam de manu meâ. 29. Pater meus quod dedit mihi, majus omnibus est: et nemo potest rapere de manu Patris mei. 30. Ego et Pater unum sumus... 39. Quærebant ergo eum apprehendere: et exivit de manibus eorum. 40. Et abiit iterùm trans Jordanem in eum locum, ubi erat Joannes baptizans primùm: et mansit illic.

(R) Luc. xvi. 19. Homo quidam erat dives, qui induebatur purpurâ et bysso; et epulabatur quotidiè splendidè. 20. Et erat quidam mendicus nomine Lazarus, qui jacebat ad januam ejus, ulceribus plenus, 21. cupiens saturari de micis quæ cadebant de mensâ divitis, et nemo illi dabat: sed et canes veniebant, et lingebant ulcera ejus. 22. Factum est autem ut moreretur mendicus, et portaretur ab Angelis in sinum Abrahæ. Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno. 23. Elevans autem oculos suos, cùm esset in tormentis, vidit Abraham à longè, et Lazarum in sinu ejus: 24. Et ipse clamans dixit: Pater Abraham, miserere mei, et mitte Lazarum, ut intingat extremum digiti sui in aquam, ut refrigeret linguam meam, quia crucior in hâc flammâ. 25. Et dixit illi Abraham: Fili, recordare quia recepisti bona in vitâ tuâ, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris. 26. Et in his omnibus, inter nos et vos chaos magnum firmatum est: ut hi, qui volunt hinc transire ad vos, non possint, neque indè hùc transmeare. 27. Et ait: Rogo ergo te pater, ut mittas eum in domum patris mei. 28. Habeo enim quinque fratres, ut testetur illis, ne et ipsi veniant in hunc locum tormentorum. 29. Et ait illi Abraham: Habent Moysen, et Prophetas: audiant illos. 30. At ille dixit: Non, Pater Abraham: sed si quis ex mortuis ierit ad eos, pœnitentiam agent. 31. Ait autem illi: Si Moysen et Prophetas non audiunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.

(S) Luc. xviii. 9. Dixit autem et ad quosdam, qui in se confidebant tanquam justi, et aspernabantur cæteros, parabolam istam: 10. Duo homines ascenderunt in templum ut orarent: unus Pharisæus, et alter publicanus. 11. Pharisæus stans, hæc apud se orabat: Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri hominum: raptores, injusti, adulteri: velut etiam hic publicanus. 12. Jejuno bis in sabbato: decimas do omnium quæ possideo. 13. Et publicanus à longè stans, nolebat nec oculos ad cœlum levare: sed percutiebat pectus suum, dicens: Deus propitius esto mihi peccatori. 14. Dico vobis, descendit hic justificatus in domum suam ab illo: quia omnis, qui se exaltat, humiliabitur: et qui se humiliat, exaltabitur.

(T) Luc. xviii. 18. Et interrogavit eum quidam princeps, dicens: Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo? 19. Dixit autem ei Jesus: Quid me dicis bonum? nemo bonus nisi solus Deus: 20. Mandata nosti: non occides; non mœchaberis; non furtum facies; non falsum testimonium dices; honora patrem tuum et matrem. 21. Qui ait: Hæc omnia custodivi à juventute meâ. 22. Quo audito, Jesus ait ei: Adhuc unum tibi deest: omnia quæcunque habes vende, et da pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo: et veni, sequere me. 23. His ille auditis, contristatus est: quia dives erat valdè. 24. Videns autem Jesus illum tristem factum, dixit: Quàm difficilè, qui pecunias habent, in regnum Dei intrabunt. 25. Facilius est enim camelum per foramen acûs transire, quàm divitem intrare in regnum Dei.

Indè rediit in Bethaniam ad suscitandum à mortuis Lazarum fratrem Marthæ et Mariæ apud quas diversatus fuerat. Hoc miraculo maximè conspicuo multis credentibus, mors ejus præ livore et odio decernitur à Sacerdotibus et Pharisæis. Itaque Jesus abiit in fines Judææ juxta desertum in civitatem Ephrem. (V).

§. 11. Series vitæ Christi usque ad Institutionem sacro-sanctæ Eucharistiæ.

I. Quid egit Christus post tertium annum suæ prædicationis ?

R. Instante eo Paschate, quod ipse ad mortem subeundam præfinierat, Jerosolymam tetendit, præmonens Discipulos consummanda ibi omnia, quæ de ipso fuissent à Prophetis prænuntiata. Tùm Passionem suam et crucifixionem et resurrectionem apertè prædixit. (A)

Pergens ingreditur Jericho, ubi hospitio exceptus à Zachæo publicano, salutem domui factam annuntiat. (B) Egres-

(V) JOAN. XI. 11. Lazarus amicus noster dormit : sed vado ut à somno excitem eum.... 14. Lazarus mortuus est.... 17. Venit itaque Jesus : et invenit eum quatuor dies jam in monumento habentem... 21. Dixit ergo Martha ad Jesum : Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. 22. Sed et nunc scio, quia quæcunque poposceris à Deo, dabit tibi Deus. 23. Dicit illi Jesus : Resurget frater tuus. 24. Dicit ei Martha : Scio quia resurget in resurrectione in novissimo die. 25. Dixit ei Jesus : Ego sum resurrectio et vita : qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet : 26. Et omnis, qui vivit, et credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc ?.... 32.... Domine, si fuisses hic, non esset mortuus frater meus.... 35. Et lacrymatus est Jesus... 39. Ait Jesus : Tollite lapidem.... 40.... Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei ? 41. Tulerunt ergo lapidem : Jesus autem elevatis sursùm oculis, dixit : Pater, gratias ago tibi quoniam audisti me... 43. Hæc cùm dixisset, voce magnà clamavit : Lazare, veni foràs. 44. Et statim prodiit qui erat mortuus, ligatus pedes et manus institis, et facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Jesus : Solvite eum, et sinite abire.... 53. Ab illo cogitaverunt (Judæi) ut interficerent eum. (Jesum) 54. Jesus ergo jam non in palàm ambulabat apud Judæos, sed abiit in regionem juxta desertum, in civitatem quæ dicitur Ephrem, et ibi morabatur cum discipulis suis.

(A) MATTH. XX. 17. Et ascendens Jesus Jerosolymam, assumpsit duodecim discipulos suos secretò, et ait illis : 18. Ecce ascendimus Jerosolymam, et filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum, et Scribis, et condemnabunt eum morte. 19. Et tradent eum gentibus ad illudendum, et flagellandum, et crucifigendum, et tertiâ die resurget.

(B) LUC. XIX. 1. Et ingressus perambulabat Jericho. 2. Et ecce vir nomine Zachæus : et hic princeps erat publicanorum, et ipse dives : 3. et quærebat videre Jesum, quis esset : et non poterat præ turbâ, quia staturâ pusillus erat. 4. Et præcurrens ascendit in arborem sycomorum ut videret eum : quia indè erat transiturus. 5. Et cùm venisset ad locum, suspiciens Jesus vidit illum ; et dixit ad eum : Zachæe, festinans descende, quia hodiè in domo tuâ oportet me manere. 6. Et festinans descendit : et excepit illum gaudens. 7. Et cùm viderent omnes, murmurabant, dicentes, quòd ad hominem peccatorem diverlisset. 8. Stans autem Zachæus, dixit ad Dominum : Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus, et si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. 9. Ait Jesus ad eum : Quia hodiè salus domui huic facta est ; eò quòd et ipse filius sit Abrahæ. 10. Venit enim Filius hominis quærere et salvum facere quod perierat.

sus indè cæcis duobus visum restituit. (C) Hinc venit Bethaniam ante sex dies Paschæ. Postridiè fit ei cœna in domo Simonis leprosi, Lazaro, qui fuerat mortuus, simul accumbente, Marthâ ministrante, Mariâ unguentum pretiosissimum super pedes ejus effundente : quod cùm reprehenderent Discipuli, præsertim Judas Iscariotes, Christus Mariæ factum laudat. (D)

Die crastinâ quæ erat Dominica, Jerosolymam, asino insidens, quasi triumphans ingressus est, juxta prophetiam Zachariæ. (E) Turba autem multa venit obviam Jesu, et faustis acclamationibus præibat et sequebatur. Alii, eunte illo, substernebant vestimenta sua in viâ; alii cædebant frondes de arboribus et sternebant in viâ; alii accipientes ramos palmarum procedebant. Omnium ea vox fuit : *Hosanna filio David. Benedictus qui venit in nomine Domini. Hosanna in excelsis.* (*Matth.* XXI. 9.) *Hosanna*, Hebræa vox est, quæ juxta quosdam idem significat quod *salva quæso*; aliis idem sonat quod *salus*, *honor et gloria.* (F)

Turbis ita exclamantibus, Jerosolymam Christus ingres-

(C) MATTH. XX. 29. Et egredientibus illis ab Jericho, secuta est eum turba multa : 30. Et ecce duo cæci sedentes secùs viam, audierunt quia Jesus transiret : et clamaverunt, dicentes : Domine, miserere nostri, fili David. 31. Turba autem increpabat eos ut tacerent. At illi magis clamabant, dicentes : Domine, miserere nostri, fili David. 32. Et stetit Jesus, et vocavit eos, et ait : Quid vultis ut faciam vobis? 33. Dicunt illi : Domine, ut aperiantur oculi nostri. 34. Misertus autem eorum Jesus, tetigit oculos eorum, et confestim viderunt, et secuti sunt eum.

(D) JOAN. XII. 1. Jesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, ubi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitavit Jesus. 2. Fecerunt autem ei cœnam ibi : et Martha ministrabat, Lazarus verò unus erat ex discumbentibus cum eo. 3. Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici, pretiosi, et unxit pedes Jesu, et extersit pedes ejus capillis suis : et domus impleta est ex odore unguenti. 4. Dixit ergo unus ex discipulis ejus, Judas Iscariotes, qui erat eum traditurus : 5. Quare hoc unguentum non venit trecentis denariis, et datum est egenis? 6. Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, et loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. 7. Dixit ergo Jesus : Sinite illam, ut in diem sepulturæ meæ servet illud. 8. Pauperes enim semper habetis vobiscum : me autem non semper habetis.

(E) ZACHAR. IX. 9. Ecce Rex tuus veniet tibi justus, et Salvator : ipse pauper, et ascendens super asinam, et super pullum filium asinæ.

(F) MATTH. XXI. 1. Et cùm appropinquassent Jerosolymis, et venissent Bethphage ad montem Oliveti : tunc Jesus misit duos discipulos, 2. dicens eis : Ite in castellum quod contra vos est, et statim invenietis asinam alligatam, et pullum cum eâ : solvite, et adducite mihi : 3. Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet : et confestim dimittet eos. 4. Hoc autem totum factum est, ut adimpleretur quod dictum est per Prophetam (*Isai.* LXII. 11.) dicentem : 5. Dicite filiæ Sion : Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, (*Zach.* IX. 9.) sedens super asinam, et pullum filium subjugalis. 6. Euntes autem discipuli fecerunt sicut præcepit illis Jesus. 7. Et adduxerunt asinam, et pullum : et imposuerunt super eos vestimenta sua : et eum desuper sedere fecerunt. 8. Plurima autem turba straverunt vestimenta sua in viâ : alii autem cædebant ramos de arboribus, et sternebant in viâ : 9. Turbæ autem, quæ præcedebant, et quæ sequebantur, clamabant, dicentes : Hosanna filio David : (*Ps.* CXVII. 26.) Benedictus, qui venit in nomine Domini : hosanna in altissimis.

sus est. Sed antequàm ingrederetur, mox ut vidit urbem, flevit super eam, prædixitque proximum ejus excidium. (G)

Mox ad Templum se contulit, ejecit iterùm ex eo vendentes et ementes : cæcos claudosque sanavit, et indignantibus Pharisæis os obturavit. (H)

Interim gentiles quidam ex his qui venerant ad Templum ut adorarent in die festo, voluerunt videre Jesum, quibus ipse se præbuit videndum ; eâque occasione glorificatus à Patre est voce cœlitùs delapsâ instar tonitrûs. (I) Tùm Christus significans quâ morte esset moriturus, et futuram indè gentium conversionem, ait : *Nunc judicium est mundi : nunc princeps hujus mundi ejicietur foràs ; et ego si exaltatus fuero à terrâ, omnia traham ad meipsum.* (*Joan.* XII. 31.)

Vesperè urbe egreditur in Bethaniam non longè ab urbe distantem, manè verò die sequente rediens maledixit ficui quæ statim aruit. Die in docendo transactâ, rediit iterùm vesperè in Bethaniam. Postridiè, hoc est, feriâ tertiâ rediit Jerusalem, mirantes Discipulos ficum aruisse docuit vim

(G) LUC. XIX. 41. Et ut appropinquavit, videns civitatem flevit super illam, dicens : 42. Quia si cognovisses et tu, et quidem in hâc die tuâ, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis. 43. Quia venient dies in te : et circumdabunt te inimici tui vallo, et circumdabunt te, et coangustabunt te undique : 44. Et ad terram prosternent te, et filios tuos, qui in te sunt, et non relinquent in te lapidem super lapidem : eo quòd non cognoveris tempus visitationis tuæ.

(H) MATTH. XXI. 10. Et cùm intrasset Jerosolymam, commota est universa civitas, dicens : Quis est hic ? 11. Populi autem dicebant : Hic est Jesus Propheta à Nazareth Galilææ. 12. Et intravit Jesus in templum Dei, et ejiciebat omnes vendentes, et ementes in templo ; et mensas numulariorum, et cathedras vendentium columbas evertit. 13. Et dicit eis : Scriptum est : (*Isai.* LVI. 7.) Domus mea domus orationis vocabitur : vos autem fecistis illam speluncam latronum. 14. Et accesserunt ad eum cæci, et claudi in templo, et sanavit eos. 15. Videntes autem principes Sacerdotum et Scribæ mirabilia, quæ fecit, et pueros clamantes in templo, et dicentes : Hosanna filio David ; indignati sunt : 16. Et dixerunt ei : Audis quid isti dicunt ? Jesus autem dixit eis : Utique nunquam legistis : (*Ps.* VIII. 3.) Quia ex ore infantium et lactentium perfecisti laudem ?

(I) JOAN. XII. 20. Erant autem quidam Gentiles, ex his qui ascenderant ut adorarent in die festo. 21. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat à Bethsaïdâ Galilææ, et rogabant eum, dicentes : Domine, volumus Jesum videre. 22. Venit Philippus, et dicit Andreæ : Andreas rursùm, et Philippus dixerunt Jesu. 23. Jesus autem respondit eis, dicens : Venit hora, ut clarificetur Filius hominis. 24. Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit : 25. Ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit : multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam : et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. 26. Si quis mihi ministrat, me sequatur : et ubi sum ego, illic et minister meus erit. Si quis mihi ministraverit, honorificabit eum Pater meus. 27. Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam ? Pater, salvifica me ex hâc horâ. Sed propterea veni in horam hanc. 28. Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cœlo : Et clarificavi, et iterùm clarificabo. 29. Turba ergo, quæ stabat, et audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alii dicebant : Angelus ei locutus est. 30. Respondit Jesus, et dixit : Non propter me hæc vox venit, sed propter vos.

fidei et orationis. (K) In Templum veniens translationem regni Dei à Judæis ad Gentiles prædixit. (L) Docuit reddenda Cæsari quæ Cæsaris sunt, et quæ sunt Dei, Deo. (M) Pharisæos et Scribas super cathedram Moysi sedentes jussit audire, tamen ab operibus eorum malis abstinendum. Gravissimè reprehendit eorum vitia, et contra eos octies *væ* ingeminavit. (N) Quibus absolutis, cùm sederet contra Gazophylacium, prætulit muneribus divitum eleemosynam viduæ pauperis, minuta duo ex iis, quæ sibi erant necessaria, largientis. (O)

(K) MATTH. XXI. 17. Et relictis illis, abiit foràs extra civitatem in Bethaniam : ibique mansit. 18. Manè autem revertens in civitatem, esuriit. 19. Et videns fici arborem unam secùs viam, venit ad eam : et nihil invenit in eà nisi folia tantùm, et ait illi : Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum. Et arefacta est continuò ficulnea. 20. Et videntes discipuli, mirati sunt, dicentes : Quomodò continuò aruit ? 21. Respondens autem Jesus, ait eis : Amen dico vobis, si habueritis fidem, et non hæsitaveritis, non solùm de ficulneâ facietis, sed et si monti huic dixeritis : Tolle, et jacta te in mare, fiet. 22. Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis. 23. Et cùm venisset in templum, accesserunt ad eum docentem, Principes Sacerdotum, et seniores populi.

Eadem ferè leguntur MARC. XI. 13. *et seq.*

(L) MATTH. XXI. 33. Aliam parabolam audite : Homo erat paterfamilias, qui plantavit vineam, et sepem circumdedit ei, et fodit in eâ torcular, et ædificavit turrim, et locavit eam agricolis, et peregrè profectus est. 34. Cùm autem tempus fructuum appropinquasset, misit servos suos ad agricolas, ut acciperent fructus ejus. 35. Et agricolæ, apprehensis servis ejus, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium verò lapidaverunt. 36. Iterùm misit alios servos plures prioribus, et fecerunt illis similiter. 37. Novissimè autem misit ad eos filium suum, dicens : Verebuntur filium meum. 38. Agricolæ autem videntes filium, dixerunt intra se : Hic est hæres, venite, occidamus eum, et habebimus hæreditatem ejus. 39. Et apprehensum eum ejecerunt extra vineam, et occiderunt. 40. Cùm ergo venerit Dominus vineæ, quid faciet agricolis illis ? 41. Aiunt illi : Malos malè perdet, et vineam suam locabit aliis agricolis, qui reddant ei fructum temporibus suis. 42. Dicit illis Jesus : Nunquam legistis in Scripturis : (*Ps.* CXVIII. 22.) Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli : à Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. 43. Ideò dico vobis, quia auferetur à vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus. 44. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur : super quem verò ceciderit, conteret eum. 45. Et cùm audissent principes Sacerdotum et Pharisæi parabolas ejus, cognoverunt quod de ipsis diceret. 46. Et quærentes eum tenere, timuerunt turbas : quoniam sicut Prophetam eum habebant.

Eadem legere est MARCI XII. 1. LUCÆ XX. 9.

(M) MATTH. XXII. 15. Tunc abeuntes Pharisæi, consilium inierunt ut caperent eum in sermone. 16. Et mittunt ei discipulos suos cum Herodianis dicentes : Magister, scimus quia verax es, et viam Dei in veritate doces, et non est tibi cura de aliquo ; non enim respicis personam hominum ; 17. Dic ergo nobis quid tibi videtur, licet censum dare Cæsari, an non ? 18. Cognità autem Jesus nequitiâ eorum, ait : Quid me tentatis hypocritæ ? 19. Ostendite mihi numisma censûs. At illi obtulerunt ei denarium. 20. Et ait illis Jesus : Cujus est imago hæc, et superscriptio ? 21. Dicunt ei : Cæsaris. Tunc ait illis : Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari ; et quæ sunt Dei, Deo. 22. Et audientes mirati sunt, et relicto eo, abierunt.

Eadem vide apud MARCUM XII. 13. *et apud* LUCAM XX. 20.

(N) *Vide suprà hujusce Partis Sect.* 1. *Cap.* 4. §. 22. *litt.* (G)

(O) MARC. XII. 41. Et sedens Jesus contra Gazophylacium, aspiciebat

Sub vesperam templo egressus, Discipulis structuram ejus mirantibus prædixit excidium ejus. Undè in montem usque progressus Oliveti, cùm sedisset ex adverso, verbis apertissimis prædixit iterùm et urbis et templi excidium; (P) item signa dedit ultimi adventûs sui, cujus typus fuit excidium Jerosolymæ.

Addidit incertum diem adventûs sui, adeòque omnibus vigilandum, quod declaravit fusiùs adductis in medium variis Parabolis. (Q) Tandem subjunxit formam futuri judicii generalis. (R)

quomodò turba jactaret æs in Gazophylacium, et multi divites jactabant multa. 42. Cùm venisset autem vidua una pauper, misit duo minuta, quod est quadrans. 43. Et convocans discipulos suos, ait illis : Amen dico vobis, quoniam vidua hæc pauper plus omnibus misit, qui miserunt in Gazophylacium. 44. Omnes enim ex eo, quod abundabat illis, miserunt : hæc verò de penuriâ suâ quæ habuit misit totum victum suum.

(P) MATTH. XXIV. 1. Et egressus Jesus de templo, ibat. Et accesserunt discipuli ejus, ut ostenderent ei ædificationes templi. 2. Ipse autem respondens, dixit illis : Videtis hæc omnia : amen dico vobis, non relinquetur hîc lapis super lapidem, qui non destruatur. 3. Sedente autem eo super monte Oliveti, accesserunt ad eum discipuli secretò, dicentes : Die nobis, quando hæc erunt ? et quod signum adventûs tui, et consummationis seculi ? 4. Et respondens Jesus, dixit eis : Videte ne quis vos seducat : 5. Multi enim venient in nomine meo, dicentes : Ego sum Christus ; et multos seducent. 6. Audituri enim estis prælia, et opiniones prœliorum. Videte ne turbemini ; oportet enim hæc fieri, sed nondùm est finis.

MARC. XIII. 1. *Eadem ferè habentur.*

(Q) MATTH. XXIV. 29. Statim autem post tribulationem dierum illorum, sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cadent de cœlo, et virtutes cœlorum movebuntur : 30. Et tunc parebit signum Filii hominis in cœlo : et tunc plangent omnes tribus terræ : et videbunt Filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute multâ, et majestate. 31. Et mittet Angelos suos cum tubâ, et voce magnâ : et congregabunt electos ejus à quatuor ventis, à summis cœlorum usque ad terminos eorum. 32. Ab arbore autem fici discite parabolam : Cùm jam ramus ejus tener fuerit, et folia nata, scitis quia propè est æstas. 33. Ita et vos cùm videritis hæc omnia, scitote quia propè est in januis. 34. Amen dico vobis, quia non præteribit generatio hæc, donec omnia hæc fiant. 35. Cœlum et terra transibunt, verba autem mea non præteribunt. 36. De die autem illâ et horâ nemo scit, neque Angeli cœlorum, nisi solus Pater. 37. Sicut autem in diebus Noë, ita erit et adventus Filii hominis. 38. Sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes et bibentes, nubentes et nuptui tradentes, usque ad eum diem, quo intravit Noë in arcam : 39. et non cognoverunt donec venit diluvium, et tulit omnes : ita erit et adventus Filii hominis. 40. Tunc duo erunt in agro : unus assumetur, et unus relinquetur. 41. Duæ molentes in mola : una assumetur, et una relinquetur. 42. Vigilate ergo, quia nescitis quâ horâ Dominus vester venturus sit.

Eadem ferè leges MARC. XIII. 24. LUC. XXI. 25.

(R) MATTH. XXV. 31. Cùm autem venerit Filius hominis in majestate suâ, et omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ. 32. Et congregabuntur ante eum omnes gentes, et separabit eos ab invicem, sicut pastor segregat oves ab hædis. 33. Et statuet oves quidem à dextris suis, hædos autem à sinistris. 34. Tunc dicet Rex his, qui à dextris ejus erunt : Venite benedicti Patris mei, etc.... 41. Tunc dicet et his qui à sinistris erunt : Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, et Angelis ejus... 46. Et ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam.

Feriâ quartâ manè prædixit Discipulis post biduum, ipso die Paschatis, esse se in cruce moriturum. (S)

Hâc ipsâ die Judas, pacto inito cum principibus Sacerdotum, promisit Magistri sui traditionem, constitutâ proditori triginta argenteorum summâ, quâ triginta circiter libras juxta nostram computandi rationem conficit. (T) Idipsum Zacharias prædixerat. (V)

Posterâ die, feriâ quintâ, pridiè mortis suæ, misit duos è Discipulis suis ad parandam sibi cœnam agni Paschalis, dans eis indicium inveniendæ domûs. (X) Illùc ipse se contulit cum cæteris Discipulis suis, aitque : *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar.* (*Luc.* XXII. 15.)

(Y) Peractâ cœnâ, lavit pedes omnium Apostolorum ; mox cùm accubuisset iterùm mensæ, instituit Sacro-sanctum corporis et sanguinis sui sacrificium et sacramentum sub specie panis et vini. (Z) De quibus infrà (*Part.* 3. *Sect.* 1. *C.* 4. *et Sect.* 2. *C.* 7.) fusiùs disputabimus in tractatibus de Eucharistiâ et de sacrificio Missæ.

(S) MATTH. XXVI. 1. Et factum est : cùm consummasset Jesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis : 2. Scitis quia post biduum Pascha fiet, et Filius hominis tradetur ut crucifigatur. 3. Tunc congregati sunt principes Sacerdotum et Seniores populi in atrium principis Sacerdotum, qui dicebatur Caïphas : 4. Et consilium fecerunt ut Jesum dolo tenerent, et occiderent. 5. Dicebant autem : Non in die festo, ne fortè tumultus fieret in populo.

Idem leges MARC. XIV. 1. LUC. XXII. 1.

(T) MATTH. XXVI. 14. Tunc abiit unus de duodecim, qui dicebatur Judas Iscariotes, ad principes Sacerdotum. 15. Et ait illis : Quid vultis mihi dare, et ego vobis eum tradam ? At illi constituerunt ei triginta argenteos. 16. Et exindè quærebat opportunitatem ut eum traderet.

MARCI XIV. 10. LUC. XXII. 3. *Eadem ferè leguntur.*

(V) ZACH. XI. 12. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos.

(X) MATTH. XXVI. 17. Primâ autem die azymorum accesserunt discipuli ad Jesum, dicentes : Ubi vis paremus tibi comedere Pascha ? 18. At Jesus dixit : Ite in civitatem ad quemdam, et dicite ei : Magister dicit : Tempus meum propè est, apud te facio Pascha cum discipulis meis. 19. Et fecerunt discipuli sicut constituit illis Jesus, et paraverunt Pascha.

Eadem vide MARC. XIV. 12. *et* LUC. XXII. 7.

(Y) JOAN. XIII. 2. Cœnâ factâ,... 3. sciens quia omnia dedit ei pater in manus, et quia à Deo exivit, et ad Deum vadit : 4. Surgit à cœnâ, et ponit vestimenta sua : et cùm accepisset linteum, præcinxit se. 5. Deindè mittit aquam in pelvim, et cœpit lavare pedes discipulorum, et extergere linteo, quo erat præcinctus.. 12. Postquàm ergo lavit pedes eorum, et accepit vestimenta sua : cùm recubuisset iterùm....

(Z) LUC. XXII. 17. Accepto calice gratias egit, et dixit : Accipite, et dividite inter vos, 18. Dico enim vobis quod non bibam de generatione vitis, donec regnum Dei veniat. 19. Et accepto pane gratias egit, et fregit, et dedit eis, dicens : Hoc est corpus meum, quod pro vobis datur : hoc facite in meam commemorationem. 20. Similiter et calicem, postquàm cœnavit, dicens : Hic est calix novum testamentum in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.

§. 12. Christi Sermo post cœnam Eucharisticam, et Oratio post sermonem.

I. Quid egit Christus postquàm instituit sacro-sanctam Eucharistiam?

R. Prædixit hâc ipsâ nocte tradendum esse se ab uno è Discipulis suis; sciscitantibusque singulis quisnam is esset, notavit Judam Iscariotem, ut is vel hâc ipsâ notatione resipisceret. Ille autem non resipuit; sed cùm intrasset diabolus in cor ejus, statim exiit ad consummandum jam conceptum animo tantum nefas. Exeunti dixit Jesus, *Quod facis, fac citiùs* (*Joan.* XIII. 27.) (A)

Mox dicto cum Discipulis suis hymno, quod à Judæis dici consueverat post esum agni Paschalis; cùm contenderent inter se Discipuli quis eorum videretur esse major, horum Christus contentionem diremit commendatâ humilitate, (B) additoque mandato novo mutuæ dilectionis. (C) Deindè orasse se ait ut non deficeret fides Petri. (D) Cui jactanti constantiam suam prædixit trinam negationem, sicut et conversionem et perseverantiam in fide prædixerat. (E) Cùm autem videret Discipulos suos tristes, et pro-

(A) JOAN. XIII. 21.... Amen, amen dico vobis: Quia unus ex vobis tradet me. 22. Aspiciebant ergo ad invicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. 23. Erat ergo recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Jesu, quem diligebat Jesus. 24. Innuit ergo huic Simon Petrus: et dixit ei: Quis est, de quo dicit? 25. Itaque cùm recubuisset ille supra pectus Jesu, dixit ei: Domine, quis est? 26. Respondit Jesus: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cùm intinxisset panem, dedit Judæ Simonis Iscariotæ. 27. Et post buccellam, introivit in eum satanas. Et dixit ei, Jesus: Quod facis, fac citiùs.

(B) LUC. XXII. 24. Facta est autem et contentio inter eos, quis eorum videretur esse major. 25. Dixit autem eis: Reges gentium dominantur eorum, et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. 26. Vos autem non sic: sed qui major est in vobis, fiat sicut minor: et qui præcessor est, sicut ministrator.

(C) JOAN. XIII. 34. Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos. 35. In hoc cognoscent omnes quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.

(D) LUC. XXII. 31. Ait autem Dominus: Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos ut cribraret sicut triticum. 32. Ego autem rogavi pro te ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.

(E) MATTH. XXVI. 31. Tunc dicit illis Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me in istâ nocte. Scriptum est enim: (*Zach.* XIII. 7.) Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis. 32. Postquàm autem resurrexero, præcedam vos in Galilæam. 33. Respondens autem Petrus, ait illi: Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor. 34. Ait illi Jesus: Amen dico tibi, quia in hâc nocte antequàm gallus cantet, ter me negabis. 35. Ait illi Petrus: Etiamsi oportuerit me mori tecum, non te negabo. Similiter et omnes discipuli dixerunt.

LUC. XXII. 34... Et dixit eis: 35. Quando misi vos sine sacculo, et perâ, et calceamentis, nunquid aliquid defuit vobis? 36. At illi dixerunt: Nihil. Dixit ergo eis: Sed nunc, qui habet sacculum, tollat similiter et peram: et qui non habet, vendat tunicam suam, et emat gladium. 37. Dico enim vobis, quoniam adhuc hoc quod scriptum est, oportet impleri in me: (*Is.* LIII. 12.) Et cùm iniquis deputatus est. Etenim ea, quæ sunt de me, finem habent. 38. At illi dixerunt: Domine, ecce duo gladii hic. At ille dixit eis: Satis est.

ditionis Judæ, et Petri negationis, et mox futuræ passionis mortisque prædictione angi vehementer animo et consternari, consolatur et erigit eorum animos sermone eximio et verè paterno, qui dicitur Sermo post cœnam : cujus hæc summa est.

Hujus sermonis initium peti potest ab iis quæ mox retulimus. Mox jubet Apostolos æquo animo esse, nec turbari, *quia*, inquit, (F) (*Joan.* XIV. 2. 3.) *vado parare vobis locum, et iterùm venio, et accipiam vos ad me ipsum, ut ubi sum ego et vos sitis. Ego* enim (*Ibid.* 6.) *sum via, veritas et vita.* Tùm subjecit quædam de ineffabili unione suà cum patre. *Ego*, inquit, (*Ibid.* 10.) *in Patre, et Pater in me est.* Discipulis pollicetur, si crederent, eos, opera majora facturos quam ipse fecisset. (G) Et si quid petieritis, inquit, (*Ibid.* 14.) *in nomine meo, hoc faciam.*

Tùm subdit, Missurum se ipsis Spiritum sanctum, spiritum veritatis, qui docturus eos esset omnem veritatem, Spiritum sanctitatis, quem mundus non potest cognoscere : missurum, inquam, ut maneret apud eos in æternum. (H) Hæc addit posteà :

(*Joan.* XIV. 23.) *Si quis diligit me, sermonem meum servabit : et Pater meus diliget eum, et ad eum veniemus, et mansionem apud eum faciemus...*

(*Ibid.* 26.) *Spiritus sanctus... docebit vos omnia, et suggeret vobis omnia, quæcunque dixero vobis.* 27. *Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Non quomodò mundus dat, ego do vobis...* 28. *Si diligeretis me, gauderetis utique, quia ad Patrem vado...* 30. *Jam non multa loquar vobiscum, venit enim princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam.* 31. *Sed... sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio.*

Hactenus locutus fuerat Christus sedens eo in loco ubi celebrata fuerat cœna Paschalis. His dictis, *surgite*, inquit, (*Ibid.* 31.) *eamus hinc.* Tùm continuato in viâ sermone disserens :

Ego sum, inquit. (*Joan.* XV. 1.) *vitis vera, et Pater meus agricola est.* 2. *Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum ; et omnem, qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat...* 4. *Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite : sic nec vos, nisi in me*

(F) JOAN. XIV. 1. Non turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, et in me credite. 2. In domo Patris mei mansiones multæ sunt.

(G) JOAN. XIV. 12. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, et ipse faciet, et majora horum faciet : quia ego ad Patrem vado. 13. Et quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam : ut glorificetur Pater in Filio. 14. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.

(H) JOAN. XIV. 15. Si diligitis me, mandata mea servate. 16. Et ego rogabo Patrem, et alium paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum : 17. Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum : vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit. 18. Non relinquam vos orphanos : veniam ad vos.

manseritis. 5. *Ego sum vitis, vos palmites : qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum ; quia sine me nihil potestis facere.* 6. *Si quis in me non manserit, mittetur foràs sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet...* 9... *Manete in dilectione meâ.* 10. *Si præcepta mea servaveritis, manebitis in dilectione meâ...* 12. *Hoc est præceptum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* 13. *Majorem hâc dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Quibus verbis clarè docet, quemadmodùm ipse pro nobis erat animam mox daturus, ita et nos debere pro fratribus animas ponere.

Tùm subdidit, (*Ibid.* 14.) *Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis.* 15. *Jam non dicam vos servos ; quia servus nescit quid faciat Dominus ejus : vos autem dixi amicos ; quia omnia quæcunque audivi à Patre meo, nota feci vobis.* 16. *Non vos me elegistis : sed ego elegi vos, et posui vos ut eatis, et fructum afferatis, et fructus vester maneat ; ut quodcunque petieritis Patrem in nomine meo det vobis.*

17. *Hæc mando vobis, ut diligatis invicem.* 18. *Si mundus vos odit, scitote quia me priorem vobis odio habuit.* 19. *Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat diligeret ; quia verò de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.* 20. *Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis : non est servus major Domino suo. Si me persecuti sunt, et vos persequentur...* 22. *Si non venissem et locutus eis fuissem, peccatum non haberent ; nunc autem excusationem non habent de peccato suo...* 24. *Si opera non fecissem... quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent...* 26. *Cùm autem venerit Paracletus, quem ego mittam vobis à Patre, spiritum veritatis, qui à Patre procedit, ille testimonium perhibebit de me.* 27. *Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.*

(*Joan.* XVI. 1.) *Hæc locutus sum vobis, ut non scandalizemini.* 2. *Absque synagogis facient vos : sed venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo...*

5. *Et nunc vado ad eum qui misit me, et nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis ?* 6. *Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implevit cor vestrum.* 7. *Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis ut ego vadam : si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos : si autem abiero, mittam eum ad vos.* 8. *Et cùm venerit ille, arguet mundum de peccato, et de justitiâ, et de judicio.* 9. *De peccato quidem, quia non crediderunt in me ;* 10. *De justitiâ verò, quia ad Patrem vado, et jam non videbitis me :* 11. *De judicio autem, quia princeps hujus mundi jam judicatus est.* 12. *Adhùc multa habeo vobis dicere ; sed non potestis portare modò.* 13. *Cùm autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem...*

16. *Modicum, et jam non videbitis me ; et iterùm modicum, et videbitis me : quia vado ad Patrem...* 20. *Amen dico vobis, quia plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit ; vos*

autem contristabimini, sed tristitia vestra vertetur in gaudium. 21. *Mulier cùm parit, tristitiam habet... Cùm autem pepererit puerum, jam non meminit pressuræ propter gaudium...* 22. *Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis : iterùm autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum ; et gaudium vestrum nemo tollet à vobis...*

23. *Amen, amen dico vobis, si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis :* 24. *Usquemodò non petistis quidquam in nomine meo : petite et accipietis, ut gaudium vestrum sit plenum.* 25. *Hæc in proverbiis locutus sum vobis : venit hora cùm jam non in proverbiis loquar vobis, sed palàm de Patre annuntiabo vobis...* 27. *Pater amat vos, quia vos me amastis, et credidistis, quia ego à Deo exivi.* 28. *Exivi à Patre, et veni in mundum : iterùm relinquo mundum, et vado ad Patrem.*

29. *Dicunt ei Discipuli ejus : Ecce nunc palàm loqueris, et proverbium nullum dicis.* 30. *Nunc scimus quia scis omnia, et non opus est tibi ut quis te interroget ; in hoc credimus quia à Deo existi.*

31. *Respondit eis Jesus : Modò creditis ?* 32. *Ecce venit hora, et jam venit, ut dispergamini unusquisque in propria, et me solum relinquatis : et non sum solus, quia Pater mecum est.* 33. *Hæc locutus sum vobis, ut in me pacem habeatis : sed confidite, ego vici mundum.*

Atque ita finem loquendi fecit.

I. Isthæc omnia solis-ne Apostolis à Christo dicta sunt ?

R. Non Apostolis solùm, sed et omnibus omninò Christianis ad finem usque seculorum dicta sunt. In personâ Apostolorum nobis Christus locutus est. Hæc ideò scripta sunt, ut nobis dicta putemus, et mores nostros ad hæc omnia componamus. (1)

I. Quid egit Christus, peracto sermone mox relato ?

R. Sublevatis ad cœlum oculis, eximiâ oratione Patrem precatus est, primò pro semetipso ; deindè pro Apostolis ; Tùm pro iis omnibus, qui crediturі erant per verbum Apostolorum, et quibus ipse daturus erat vitam æternam.

I. Quid Patrem pro se rogavit ?

R. Dixit (*Joan.* XVII. 1.) « Pater, venit hora, clarifica » filium tuum, ut filius tuus clarificet te : 2. Sicut dedisti ei

(1) S. Aug. *Tract.* 73. *in Joan. Evang. c.* 14. *n.* 2. Nunquid in eum soli Apostoli crediderunt ? Ad eos itaque loquebatur dicendo, *qui credit in me*, (*Joan.* XIV. 12.) in quibus eo donante etiam nos sumus.

Tract. 76. *n.* 2. Discipulus magistrum interrogavit, ut non solùm illi qui tunc audiebant per os ejus, sed etiam nos per Evangelium ejus hoc nosse possemus.

Tract. 104. *n.* 2.... Poterat Dominus unigenitus et coæternus Patri.... orare silentio : sed ita se Patri exhibere voluit precatorem, ut meminisset nostrum se esse Doctorem. Proindè eam quam fecit orationem pro nobis, notam fecit et nobis.

Si quis horum sermonum Christi pleniorem vult intelligentiam adipisci, legat S. Cyrilli *libros* 9 *et* 10. *et duo priora capita libri undecimi in Joannis Evangelium ; et* S. Augustini *tractatus eximios in Joannem, à tractatu* 63. *ad* 104.

» potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det » eis vitam æternam... 4. Ego te clarificavi super terram : » opus consummavi, quod dedisti mihi ut faciam. 5. Et » nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate » quam habui, priusquàm mundus esset apud te. »

I. Quid Patrem oravit pro Apostolis ?

R. (*Ibid.* 6.) *Manifestavi*, inquit, *nomen tuum hominibus, quos dedisti ; et sermonem tuum servaverunt.* 7. *Nunc cognoverunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt :* 8. *Quia verba, quæ dedisti mihi, dedi eis, et ipsi acceperunt, et cognoverunt verè quia à te exivi, et crediderunt quia tu me misisti.* 9. *Ego pro eis rogo : non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi, quia tui sunt :* 10. *et mea omnia tua sunt, et tua mea sunt ; et clarificatus sum in eis.* 11. *Et jam non sum in mundo, et hi in mundo sunt ; et ego ad te venio. Pater sancte, serva eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, ut sint unum, sicut et nos.* 12. *Cùm essem cum eis, ego servabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, custodivi ; et nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, ut Scriptura impleatur.* 13. *Nunc autem ad te venio : et hæc loquor in mundo, ut habeant gaudium meum impletum in semetipsis.* 14. *Ego dedi eis sermonem tuum, et mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut et ego non sum de mundo.* 15. *Non rogo ut tollas eos de mundo, sed ut serves eos à malo.* 16. *De mundo non sunt, sicut et ego non sum de mundo.* 17. *Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est.* 18. *Sicut tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum.* 19. *Et pro eis ego sanctifico me ipsum, ut sint et ipsi sanctificati in veritate.*

I. Quid sibi volunt hæc verba Christi : *non pro mundo rogo?*

R. His verbis significatur Christum non orasse oratione speciali pro iis, qui vivunt secundùm concupiscentiam mundi, in eâque vivendi ratione usque ad obitum sunt perseveraturi. Quicunque enim à mundi concupiscentiâ ante obitum alieni futuri sunt, pro his specialiter oravit Christus. (K)

I. Quid petiit Christus pro iis, qui crediturí erant per verbum Apostolorum, et quibus ipse daturus erat vitam æternam ?

R. Postquàm oravit pro Apostolis, hæc addidit :

(*Joan.* XVII. 20.) *Non pro eis autem rogo tantùm, sed et pro iis, qui crediturí sunt per verbum eorum in me :* 21. *Ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint ; ut credat mundus, quia tu me misisti.* 22. *Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi eis ; ut sint unum,*

(K) S. AUG. *in Joan. Ev. cap.* 17. *tract.* 107. *n.* 1. *Non pro mundo rogo, sed pro his quos dedisti mihi.* (*Joan.* XVII. 9.) Mundum vult modò intelligi, qui vivunt secundùm concupiscentiam mundi, et non sunt in eâ sorte gratiæ, ut ab illo eligantur ex mundo. Non itaque pro mundo, sed pro his quos ei Pater dedit, rogare se dicit : per hoc enim quòd eos illi Pater jam dedit, factum est ut non pertineant ad eum mundum, pro quo non rogat.

sicut et nos unum sumus. 23. *Ego in eis, et tu in me; ut sint consummati in unum; et cognoscat mundus, quia tu me misisti, et dilexisti eos, sicut et me dilexisti.* 24. *Pater, quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum; ut videant claritatem meam, quam dedisti mihi: quia dilexisti me ante constitutionem mundi.* 25. *Pater juste, mundus te non cognovit; ego autem te cognovi: et hi cognoverunt, quia tu me misisti.* 26. *Et notum feci eis nomen tuum, et notum faciam; ut dilectio, quâ dilexisti me, in ipsis sit, et ego in ipsis.* (L)

§. 13. Christus in horto.

I. Quid egit Christus postquàm hæc locutus est?

R. His dictis egressus est trans torrentem Cedron, quem et David, Christi figuram præferens, transierat olim pedes et mœstus dùm fugeret rebellem filium Absalonem. (A)

Transmisso torrente, ascendit in montem Olivarum non longè ab urbe dissitum, venitque in prædium cui nomen Gethsemani, ubi erat hortus, in quem introivit præsciens illùc venturum esse Judam, ut traderet eum Judæis.

Tunc dixit Discipulis, *Sedete hîc donec orem; orate ne intretis in tentationem*, (*Matth.* XXVI. 36. 41.) ipse autem, assumpto secùm Petro, et Jacobo, et Joanne, qui testes fuerant transfigurationis, dixit illis, *Tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hîc, et vigilate mecum* (*Ibid.* 38.) (B) Mox progressus pusillùm ab eis ut solus oraret, tantum excitavit in se angorem et mœrorem, ut factus in agoniâ, in faciem prostratus, ter Patrem oraverit, *Pater, si fieri potest, transfer Calicem istum à me: verumtamen*, inquit, *non mea voluntas, sed tua fiat.* (*Luc.* XXII. 42.) Tunc factus est sudor ejus sicut guttæ sanguinis decurrentis super terram. Et apparuit Angelus de cœlo confortans eum. (C)

I. Cur Christus, utique homo Deus, tantoperè contrista-

(L) *Ad hujusce Christi precationis pleniorem cognitionem, lege* S. CYRILLI *librum* 2. *in Joannis Evangelium, à capite tertio ad medium duodecimi, et* S. AUGUSTINI *in eumdem Evangelistam tractatus à* 104. *ad* 112.

(A) JOAN. XVIII. 1. Hæc cùm dixisset Jesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron.

(B) MATTH. XXVI. 36. Tunc venit Jesus cum illis (Discipulis) in villam, quæ dicitur Gethsemani, et dixit discipulis suis: sedete hic, donec vadam illùc, et orem. 37. Et assumpto Petro, et duobus filiis Zebedæi, cœpit contristari et mœstus esse. 38. Tunc ait illis: tristis est anima mea usque ad mortem: sustinete hic, et vigilate mecum. 39. Et progressus pusillùm, procidit in faciem suam, orans, et dicens: Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste: verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. 40. Et venit ad discipulos suos, et invenit eos dormientes.... 42. Iterùm secundò abiit, et oravit, dicens: Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua.

Eadem ferè leges apud MARCUM XIV. 32. *Et apud* LUC. XXII. 39.

(C) LUC. XXII. 43. Apparuit autem illi Angelus de cœlo, confortans eum. Et factus in agoniâ, prolixiùs orabat. 44. Et factus est sudor ejus, sicut guttæ sanguinis decurrentis in terram. 45. Et cùm surrexisset ab oratione, et venisset ad discipulos suos, invenit eos dormientes præ tristitiâ. 46. Et ait illis: quid dormitis? Surgite, orate, ne intretis in tentationem.

tus est imminente morte quam toties prædixerat, quam tam ardenter; concupierat?

R. 1. Hos humanæ infirmitatis affectus, inquit sanctus Augustinus, Dominus Jesus non conditionis necessitate, sed miserationis voluntate suscepit. Qui peccata nostra tulerat, voluit confusionem et pœnam omnem peccato debitam sustinere; et infirmiores ex membris suis consolari, ut, si cui eorum inter humanas tentationes contristari et dolere contingeret, is intelligeret non esse ista peccata, sed infirmitatis humanæ indicia, si tamen, exemplo Christi, voluntas humana divinæ subjiciatur. (D)

2. Hinc evidenter significare voluit Christus, esse se hominem verum et mortalem, nec humani à se quidquam,

(D) S. Aug. *in Psal.* 87. *n.* 3. *sup. v.* 4. Hos autem humanæ infirmitatis affectus, sicut ipsam carnem infirmitatis humanæ, ac mortem carnis humanæ Dominus Jesus, non conditionis necessitate, sed miserationis voluntate suscepit; ut transfiguraret in se corpus suum, quod Ecclesia, cui caput esse dignatus est, hoc est, membra sua in sanctis et fidelibus suis: ut si cui eorum inter humanas tentationes contristari et dolere contingeret, non ideò se ab ejus gratiâ putaret alienum; et non esse ista peccata, sed humanæ infirmitatis indicia.... ex ipso suo capite addisceret.

Enarrat. in Psal. 93. *n.* 19.... Quosdam ergo infirmos in se præfigurans, vel in corpore suo, ex personâ infirmorum compatiens illis, ait: (*Matth.* xxvi. 39.) Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Ostendit hominis voluntatem: si in ipsâ voluntate maneret, jam pravum cor videretur ostendere. Sed si compassus est tibi, et te liberat in se; imitare quod sequitur, dicens: (*Ibid.*) Verùm non quod ego volo: sed quod tu vis, Pater.... Ergo tristis fuit? Prorsùs tristis, sed voluntate suscipiens tristitiam, quomodò voluntate suscipiens carnem; quomodò voluntate carnem veram, sic voluntate tristitiam veram. Sic ergo voluntate ostendit in se, ut si fortè subrepserit tibi humana infirmitas, et cœperit aliud velle quàm Deus vult, videas pravitatem cordis tui extra regulam, figas illud ad regulam, et dirigatur in Deum cor tuum, quod in homine cœperat esse pravum. Sic ergo Dominus te ostendens, dixit: (*Ibid.* 38.) Tristis est anima mea usque ad mortem: et dixit, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Sed statim fac, quod ideò fecit, ut te doceret: Verùm non quod ego volo, sed quod tu vis, Pater. Si enim hoc feceritis, justitiam habebitis: si justitiam habebitis, rectum est cor: si rectum est cor, justitia illa, quæ modò tolerat, converteretur in judicium; et posteà judicante Domino tuo, non solùm non expavesces mala, sed etiam gloriaberis de coronâ.

Enarrat. in Ps. 103. *sermo* 3. *n.* 11.... Cùm videret multos pronos et gaudentes ituros ad martyrium passionis, exultaturos in ipsâ passione, fortes, centenarios maturos ad horreum: quorumdam tamen infirmorum, quos videbat posse conturbari venturâ passione, ne deficerent tamen, sed potiùs voluntatem humanam voluntati Creatoris conjungerent, ipsorum personam voluit suscipere in passione Christus, dicens: Tristis est anima mea usque ad mortem: et iterùm, Pater, si fieri potest, transeat à me calix iste. Docuit quid esset dicturus infirmus, sed secutus ostendit quid facere deberet infirmus: Verumtamen non quod ego volo, sed quod tu vis, Pater.

De Consensu Evang. lib. 3. *cap.* 4. *n.* 14. Oportuit enim ut bonus magister et verus Salvator infirmioribus compatiens, in se ipso demonstraret, non debere suos martyres desperare, si qua fortè cordibus eorum irreperet sub tempus passionis ex humanâ fragilitate tristitia, cùm eam vincerent voluntati suæ præponendo voluntatem Dei; quia ille scit quid expediat quibus consulit.

excepto peccato, habuisse alienum : quod negaturi erant Manichæi et Apollinaristæ Hæretici. (E)

I. Post agoniam et orationem quid egit Christus in horto? *R.* Discipulos mœrore et labore et somno oppressos excitavit. *Surgite*, inquit, *eamus : Ecce appropinquavit qui me tradet.* (*Matth.* XXVI. 46.) Mox processit obviam proditori ad se venienti cum armatorum manu, à Sacerdotibus Judæorum missâ, ad capiendum Jesum. (F)

Et confestim accedens ad eum Judas dixit : *Ave Rabbi ; et osculatus est eum :* (*Ibid.* 49.) Hoc enim signum dederat Judæis traditor, ut quemcunque osculatus fuisset, hunc tenerent. (G) Quo cognito Jesus, ut Judam ad se hoc ultimo

(E) S. AMBROS. *Lib.* 10. *in Lucam*, *n.* 56. Confidenter ego tristitiam nomino, quia crucem prædico ; neque enim speciem Incarnationis suscepit, sed veritatem. Debuit ergo et dolorem suscipere, ut vinceret tristitiam, non excluderet. Neque enim habent fortitudinis laudem, qui stuporem magis vulnerum tulerint quàm dolorem.

N. 57. Nos vult erudire ; ut quia in Joseph didiceramus carcerem non timere, mortem vincere disceremus in Christo.... Quomodò enim te imitaremur, Domine Jesu, nisi sequeremur ut hominem, nisi mortuum crederemus, nisi vulnera vidissemus ?... Doles ergo, Domine, non tua, sed mea vulnera : non tuam mortem, sed nostram infirmitatem.

N. 60. *Non mea voluntas, sed tua fiat.* (*Luc.* XXII. 42.) Suam ad hominem retulit : Patris, ad divinitatem : voluntas enim hominis temporalis, voluntas divinitatis æterna. Non alia voluntas Patris, alia Filii ; una enim voluntas, ubi una divinitas. Disce tamen Deo esse subjectus, ut non quod ipse vis, cligas, sed quod Deo scias esse placiturum.

N. 61. Nunc *anima mea turbata est valdè.* (*Ps.* VI. 4.) Non ergo suscipiens, sed suscepta turbatur ; anima enim obnoxia passionibus, divinitas libera... Tristis autem est non ipse, sed anima. Non est tristis sapientia, non divina substantia, sed anima. Suscepit corpus meum : non me fefellit, ut aliud esset, aliud videretur. Tristis videbatur, et tristis erat, non pro suâ passione, sed pro nostrâ dispersione.

S. JOAN. CHRYSOST. *Homil.* 84. *in cap. Matth.* 26. *Initio.* Ipse verò (Christus) intentiùs orat, adeò ut vel sudores uberiùs defluxerint. Eà rursus de causâ, ne hypocrisis res ista videatur, neve possint Hæretici dicere, quòd anxietatem et tristitiam istam simulaverit, idcircò et sudores quasi guttæ sanguinis defluxerunt, et Angelus confortans eum, et multa signa timoris apparuerunt, ne quis ficta hæc audeat verba dicere : hàc etiam de causâ orat. Eò igitur quòd dixit, *Transeat si possibile est*, humanitatem suam ostendit ; eò verò quòd, *Non ut ego volo, sed ut tu*, (*Matth.* XXVI. 39.) sublimem admirabilis philosophiæ virtutem tradidit : cùm exemplo nos doceat, etiam naturâ abhorrente ac renitente, Deum esse sequendum.

(F) JOAN. XVIII. 2. Sciebat autem et Judas, qui tradebat eum, locum : quia frequenter Jesus convenerat illùc cum discipulis suis. 3. Judas ergo cùm accepisset cohortem, et à Pontificibus et Pharisæis ministros, venit illùc cum laternis, et facibus, et armis. 4. Jesus itaque sciens omnia, quæ ventura erant super eum, processit, et dixit eis : quem quæritis ? 5. Responderunt ei : Jesum Nazarenum. Dicit eis Jesus : ego sum. Stabat autem et Judas, qui tradebat eum, cum ipsis. 6. Ut ergo dixit eis, ego sum, abierunt retrorsùm, et ceciderunt in terram. 7. Iterùm ergo interrogavit eos : quem quæritis ? Illi autem dixerunt : Jesum Nazarenum. 8. Respondit Jesus : dixi vobis, quia ego sum : si ergo me quæritis, sinite hos abire. 9. Ut impleretur sermo quem dixit : Quia quos dedisti mihi non perdidi ex eis quemquam.

(G) MATTH. XXVI. 48. Qui autem tradidit eum, dedit illis signum, dicens : quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum. 49. Et confestim accedens ad Jesum, dixit : Ave Rabbi. Et osculatus est eum.

amoris indicio revocaret, ait illi : *Amice, ad quid venisti?* (*Ibid.* 50.) *Juda, osculo Filium hominis tradis?* (H) Mox Judà in obduratione permanente, accessit ad Judæos Jesus, petiitque ab eis, quem quærerent. (*Joan.* XVIII. 5.) *Jesum Nazarenum*, inquiunt. Respondit Jesus, *Ego sum.* Quo dicto omnes abierunt retrorsùm, hâc Christi voce in terram prostrati, Hâc nimirùm suæ virtutis ostensione significare voluit Christus non invitum, sed volentem se mori.

Tandem tradidit se Jesus in eorum manus, permisitque se ligari, cùm priùs jussisset, ut sinerent Discipulos suos abire. (I)

I. Quid ergo actum est de Apostolis ?

R. Hi subito terrore correpti fugerunt. (K) Petrus autem audacior, educto in defensionem Magistri sui gladio, percussit servum summi Sacerdotis Malchum nomine, amputavitque ejus auriculàm. Tunc Jesus sanavit Malchum, objurgavit Petrum, (L) Judæosque reprehendit quòd ad eum venissent tanquam ad latronem, cùm potuissent toties eum in templo comprehendere, ubi palàm docere consueverat. (M) *Sed hæc est*, inquit, *hora vestra et potestas tenebrarum*, (*Luc.* XXII. 53.) ut impleantur Scripturæ.

I. Quâ horâ comprehensus est Jesus ?

R. Quâ præcisè horâ non constat. Id certum est Jesum fuisse comprehensum sub finem feriæ quintæ, cùm jam nox esset. Hinc referunt Evangelistæ Judæos ad Christum accessisse cum laternis et facibus. (N)

(H) LUC. XXII. 48. Jesus autem dixit illi : Juda, osculo Filium hominis tradis ? 49. Videntes autem hi qui circa ipsum erant quod futurum erat, dixerunt ei : Domine, si percutimus in gladio ?

(I) JOAN. XVIII. 12. Cohors ergo, et tribunus et ministri Judæorum comprehenderunt Jesum, et ligaverunt eum.

(K) MATTH. XXVI. 56.... Tunc discipuli omnes, relicto eo, fugerunt.

S. AUG. *in Psal.* LXXIV. *n.* 6. Quodam terræ motu etiam ipsæ columnæ nutaverunt, in passione Domini omnes Apostoli desperaverunt. Ergo columnæ illæ, quæ passione Domini nutaverunt, resurrectione firmatæ sunt.... Terruerunt eos vulnera, firmaverunt cicatrices... Habere voluit undè nutantes columnas firmaret.

S. GREG. MAGN. Papa *Lib.* 2. *Moral. in Job. c.* 21. Dùm Judæa in crudelitatem Dominicæ persecutionis cecidit, Apostolorum fidem desperationis formidine obruit... Teneri enim tantummodò magistrum viderunt, et jam negantes per diversa fugiebant.

(L) JOAN. XVIII. 10. Simon ergo Petrus habens gladium eduxit eum, et percussit Pontificis servum : et abscidit auriculam ejus dexteram. Erat autem nomen servo Malchus.

MATTH. XXVI. 52. Tunc ait illi Jesus : converte gladium tuum in locum suum : omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt. 53. An putas, quia non possum rogare Patrem meum, et exhibebit mihi modò plusquàm duodecim legiones Angelorum ? 54. Quomodò ergo implebuntur Scripturæ, quia sic oportet fieri ?

LUC. XXII. 51... Et cùm tetigisset auriculam ejus, (Malchi) sanavit eum.

(M) LUC. XXII. 52. Dixit autem Jesus ad eos, qui venerant ad se, principes Sacerdotum, et magistratus templi, et seniores : quasi ad latronem existis cum gladiis et fustibus.

(N) JOAN. XVIII. 3. Judas autem cùm accepisset cohortem, et à Pontificibus, et Pharisæis ministros, venit illùc cum laternis, et facibus, et armis.

I. Proditio Judæ fuerat-ne à Judæis prædicta ?

R. Hanc velut in typo adumbraverat proditio Achitophel, qui cùm fuisset Davidi à secretioribus consiliis, fugit tamen ad partes Absalonis. Cujus proditionis occasione David in Psalmis hæc verba habet, quæ S. Petrus in Actis Apostolorum innuit fuisse relata, velut Prophetiam proditionis Judæ.

Ps. XL. 10. 11. « Homo pacis meæ, in quo speravi, qui » edebat panes meos, magnificavit super me supplantatio- » nem. Tu autem Domine miserere mei, et resuscita me; » et retribuam eis.

Ps. LIV. 13. 16.) « Si inimicus meus maledixisset mihi, » sustinuissem utique. Et si is qui oderat me, super me » magna locutus fuisset, abscondissem me forsitan ab eo. » Tu verò homo unanimis, dux meus et notus meus, qui » simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambu- » lavimus cum consensu. Veniat mors super illos, et des- » cendant in infernum viventes, etc.

Ps. LXVIII. 27. » Quem percussisti, persecuti sunt : et su- » per dolorem vulnerum meorum addiderunt...

Act. I. 20. « Fiat commoratio eorum deserta, et non sit » qui inhabitet in eâ.

Ps. CVIII. 2. » Deus laudem meam ne tacueris : quia os » peccatoris et os dolosi super me apertum est. 3. Locuti » sunt adversùm me linguâ dolosâ, et sermonibus odii cir- » cumdederunt me, et expugnaverunt me gratis. 4. Pro eo » ut me diligerent, detrahebant mihi : ego autem orabam. » 5. Et posuerunt adversùm me mala pro bonis, et odium » pro dilectione meâ. 6. Constitue super eum peccatorem: » et Diabolus stet à dextris ejus. 7. Cùm judicatur, exeat » condemnatus : et oratio ejus fiat in peccatum. 8. Fiant » dies ejus pauci : et Episcopatum ejus accipiat alter, etc.

Hæc quoque prædixerat eâ de re Zacharias Propheta; (XI. 12. 13.) » Appenderunt mercedem meam triginta ar- » genteos. Et dixit Dominus ad me : Projice illud ad statua- » rium, decorum pretium, quo appretiatus sum ab eis. Et » tuli triginta argenteos, et projeci illos in domum Domini » ad statuarium.

Ubi luculenter videmus et pretium Christi triginta argenteos Judæ proditori appendendos, et pecuniam hanc à Judâ deindè in Templum projiciendam ; et ferendam tandem hanc pecuniam ad statuarium seu figulum ad emptionem agri, ex quo is argillam hactenùs eduxerat ad fingendas statuas. (O)

(O) MATTH. XXVII. 6. Principes autem Sacerdotum, acceptis argenteis, dixerunt : Non licet eos mittere in corbonam, quia pretium sanguinis est. 7. Consilio autem inito, emerunt ex illis agrum figuli, in sepulturam peregrinorum. 8. Propter hoc vocatus est ager ille, Haceldama, hoc est, ager sanguinis, usque in hodiernum diem. 9. Tunc impletum est quod dictum est per Jeremiam prophetam, dicentem :

I. Prædixerant-ne Prophetæ Christi comprehensionem ?

R. Hanc Jeremias (*Thren.* IV. 20.) prædixerat his verbis ; *Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris : cui diximus : In umbrâ tuâ vivemus in gentibus.* (P)

Sed hoc ipsum Jeremias ad vivum expresserat typus ipse et figura Christi. Is enim cùm ad Judæos audacter et liberè loqueretur quidquid Deus præcipiebat, comprehensus et ligatus à Principibus Sacerdotum, quorum odium in se ob id concitavit, in foveam missus est : multaque pertulit non absimilia iis, quæ Christus erat passurus. (Q)

Joseph venditus à fratribus, ac dein traditus Ægyptiis à quibus in carcerem missus est, Christum quoque, ut jam diximus, præfiguravit. (R)

I. Prædixerant-ne Prophetæ Apostolos in fugam esse dispergendos, dùm Christus comprehenderetur ?

R. Id ipsum Zacharias (XIII. 7.) prædixerat. *Percutiam*, inquit, *Pastorem, et dispergentur oves.* Quo in loco Prophetam loqui de Christi passione ex antecedentibus omninò manifestum est, uti Christus ipse declarat. (S)

Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quem appretiaverunt à filiis Israël. 10. Et dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus.

(P) THEODORETUS *in cap.* IV. 20. *Lament.* Prædicit quoque passionem Salvatoris. *Spiritus faciei nostræ Christus Dominus captus est in corruptionibus nostris. Cui diximus, in umbrâ ejus vivemus inter gentes.* Dicant Judæi : Quemnam sermo Propheticus vocet Christum ?.... Clarum est igitur quod Propheta prædixit Salvatorem et Dominum nostrum ab ipsis comprehensum, ob corruptissimam impietatem eorum. Hos autem Prophetæ dicunt in umbrâ victuros. Credebant itaque per sacros Apostolos, et per divina, quæ ipsi gentibus prædicabant, oracula... Istam Propheta lamentationibus inseruit prophetiam, ut doceret Judæos, qui tunc erant, consecuturos veniam, et beneficium revocationis adepturos, licèt cruci tradituri essent Salvatorem orbis : eò quòd nondùm nata erat spes eorum.

S. IRENÆUS *Lib.* 3. *advers. Hæreses, c.* 10. *n.* 3. *aliàs c.* 11. *init.* Est enim Salvator quidem, quoniam Filius et Verbum Dei : Salutare autem, quoniam Spiritus : *Spiritus* enim, inquit, *faciei nostræ, Christus Dominus ;* (*Thren.* IV. 20.) Salus autem, quoniam caro.

S. AMBROS. *in Psal.* CXVIII. *serm.* 15. *n.* 5. Passionem Salvatoris prophetari liquet :... quia in posterioribus habet : *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus*, etc. (*Thren.* IV. 20.) Quid hoc manifestius, quando nomen expressum est, et comprehensio inter manus persequentium perfidorum est declarata, et umbra vivificans, et gratia gentibus conferenda descripta est ?

(Q) JEREM. XX. 2. Et percussit Phassur Jeremiam Prophetam, et misit eum in nervum, quod erat in portâ Benjamin superiori, in domo Domini.

XXXVIII. 4. Et dixerunt principes regi : Rogamus ut occidatur homo iste (Jeremias :)... siquidem homo iste non quærit pacem populo huic, sed malum. 5. Et dixit rex Sedecias : Ecce ipse in manibus vestris est : nec enim fas est regem vobis quidquam negare. 6. Tulerunt ergo Jeremiam, et projecerunt illum in lacum Melchiæ,... qui erat in vestibulo carceris : et submiserunt Jeremiam funibus in lacum, in quo non erat aqua, sed lutum : descendit itaque Jeremias in cœnum.

(R) *Vide historiam Josephi in primâ Parte hujusce Operis Sect.* 1. *Cap.* 4. §. 7.

(S) ZACHAR. XIII. 7. Framea suscitare super Pastorem meum, et super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum : percute

Id quoque prædixit multipliciter David in Psalmis. Selecta quædam eâ de re hæc sunt.

Psalmo LXVIII. 21. *In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me, improperium exspectavit cor meum, et miseriam; et sustinui qui simul contristaretur, et non fuit; et qui consolaretur et non inveni.*

Psalmo LXXXVII. 9. et seq. *Longè fecisti notos meos à me; Posuerunt me abominationem sibi. Traditus sum, et non egrediebar: oculi mei languerunt præ inopiâ... Elongasti à me amicum et proximum, et notos meos à miseriâ.*

Psalmo CXLI. 5. *Considerabam ad dexteram, et videbam; et non erat qui cognosceret me. Periit fuga à me, et non est qui requirat animam meam.*

§. 14. Christus apud Caïpham.

I. Quò Judæi duxerunt Jesum ab horto ubi comprehensus est?

R. Adduxerunt eum primùm ad Annam Caïphæ socerum; deindè ad Caïpham ipsum, qui erat Pontifex anni illius. Erant enim Caïphas et Anna Pontifices, et Pontificatum alternis vicibus exercebant.

Caïphas, assistentibus sibi Principibus Sacerdotum et toto Judæorum concilio, Jesum ceu reum interrogavit de discipulis ejus et de doctrinâ ejus. Respondit Jesus interrogandos eâ de re eos, qui ipsum docentem audiissent. (A) Producti sunt adversùs Jesum testes plurimi: sed cùm non essent convenientia horum testimonia, et testimoniorum falsitas et contradictio per se pateret, Christus nihil respondit. Quæsitum tandem ab eo est, num ipse esset Christus. *Adjuro te per Deum vivum*, inquit Caïphas, *ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei.* (*Matth.* XXVI. 63.) Ad hoc Christus incunctanter respondit, quamquàm optimè noverat

Pastorem, et dispergentur oves: et convertam manum meam ad parvulos.

MATTH. XXVI. 3. Tunc dixit illis (Apostolis) Jesus: Omnes vos scandalum patiemini in me, in istâ nocte. Scriptum est enim: (*Zach.* XIII. 13.) Percutiam Pastorem, et dispergentur oves gregis.

(A) JOAN. XVIII. 13. Et adduxerunt eum ad Annam primùm. Erat enim socer Caïphæ, qui erat Pontifex anni illius. 14. Erat autem Caïphas, qui consilium dederat Judæis: Quia expedit unum hominem mori pro populo. 15. Sequebatur autem Jesum Simon Petrus, et alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus Pontifici, et introivit cum Jesu in atrium Pontificis. 16. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exivit ergo discipulus alius, qui erat notus Pontifici, et dixit ostiariæ, et introducit Petrum. 17. Dicit ergo Petro ancilla ostiaria: Nunquid et tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum. 18. Stabant autem servi et ministri ad prunas, quia frigus erat, et calefaciebant se: erat autem cum eis et Petrus stans, et calefaciens se. 19. Pontifex ergo interrogavit Jesum de discipulis suis, et de doctrinâ ejus. 20. Respondit ei Jesus: Ego palàm locutus sum mundo: ego semper docui in synagogâ, et in templo, quò omnes Judæi conveniunt: et in occulto locutus sum nihil. 21. Quid me interrogas? Interroga eos qui audierunt quid locutus sim ipsis: ecce hi sciunt quæ dixerim ego.

Eadem ferè habes MATTH. XXVI. 57. MARC. XIV. 53. LUC. XXII. 54.

esse se ex suâ responsione morti addicendum ; respondit, inquam, *Tu dixisti*, *ego sum* (*Matth.* XXVI. 64.) Quo responso judicatum est Christum blasphemasse : et omnes unanimi censensu condemnaverunt eum morte. (B)

Alia multa Christus apud Caïpham passus est præter æquum et bonum.

1. Unus servorum summi Pontificis dedit alapam Jesu, quod quidem summus Pontifex silentio suo approbavit. (C)

2. S. Petrus, qui toties pollicitus fuerat moriturum se pro Domino suo, hunc ter negavit ; quod Christus prædixerat. (D)

3. Statim atque Christus morte condemnatus est à concilio, mox ministri summi Pontificis, et Judæi omnes qui aderant, exspuerunt in faciem ejus, et velaverunt eum, et colaphis ceciderunt, et blasphemantes mille eum ludibriis affecerunt. (E)

(B) MATTH. XXVI. 59. Principes autem Sacerdotum, et omne concilium quærebant falsum testimonium contra Jesum, ut eum morti traderent : 60. Et non invenerunt, cùm multi falsi testes accessissent. Novissimè autem venerunt duo falsi testes, 61. et dixerunt : Hic dixit : Possum destruere templum Dei, et post triduum reædificare illud. 62. Et surgens Princeps Sacerdotum, ait illi : Nihil respondes ad ea, quæ isti adversùm te testificantur. 63. Jesus autem tacebat. Et Princeps Sacerdotum ait illi : Adjuro te per Deum vivum, ut dicas nobis si tu es Christus Filius Dei. 64. Dicit illi Jesus : Tu dixisti : verumtamen dico vobis, amodò videbitis Filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, et venientem in nubibus cœli. 65. Tunc princeps Sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens : Blasphemavit : quid adhuc egemus testibus ? ecce nunc audistis blasphemiam : 66. quid vobis videtur ? At illi respondentes dixerunt : Reus est mortis. 67. Tunc exspuerunt in faciem ejus, et colaphis eum ceciderunt : alii autem palmas in faciem ejus dederunt, 68. dicentes : Prophetiza nobis, Christe, quis est qui te percussit ?

(C) JOAN. XVIII. 22. Hæc autem cùm dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Jesu, dicens : Sic respondes Pontifici ? 23. Respondit Jesus : Si malè locutus sum, testimonium perhibe de malo : si autem benè, quid me cædis ? 24. Et misit eum Annas ligatum ad Caïpham Pontificem.

(D) MATTH. XXVI. 33. *Vide suprà* §. 12. *litt.* (E) *hujusce Capitis.*

JOAN. XIII. 36.. Respondit Jesus : Quò ego vado non potes me modò sequi : sequeris autem posteà. 37. Dicit ei Petrus : Quare non possum te sequi modò ? Animam meam pro te ponam. 38. Respondit ei Jesus : Animam tuam pro me pones ? Amen, amen dico tibi : non cantabit gallus, donec ter me neges.

Eadem ferè leguntur apud MARCUM XIV. 20. *et* LUCAM XXII. 33.

JOAN. XVIII. 17. Dicit... Petro ancilla ostiaria : Nunquid et tu ex discipulis es hominis istius ? Dicit ille : Non sum... 25. Erat autem Simon Petrus stans, et calefaciens se. Dixerunt ergo ei : Nunquid et tu ex discipulis ejus es ? Negavit ille, et dixit : Non sum. 26. Dicit ei unus ex servis Pontificis, cognatus ejus cujus abscidit Petrus auriculam : Nonne ego te vidi in horto cum illo ? 27. Iterùm ergo negavit Petrus : et statim gallus cantavit.

Eadem vide MATTH. XXVI. 69. MARC. XIV. 67. LUC. XXII. 56.

(E) LUC. XXII. 64. Et velaverunt eum, et percutiebant faciem ejus : et interrogabant eum, dicentes : Prophetiza, quis es qui te percussit ? 65. Et alia multa blasphemantes dicebant in eum.

S. JOAN. CHRYSOST. *Homil.* 86. *in cap.* 26. *Matth.* Sæpiùs ora, hæc attentè legamus, hæc ut decet audiamus, hæc in cordibus nostris conscribamus. Hæc enim pulcherrima et gloriosissima sunt : in his ego summoperè glorior, nec minùs me sui dolores sublimem efferunt,

I. Cùm servus Pontificis percussit Jesum in maxillam, tetendit-ne ipsi Jesus maxillam alteram, ut faciendum esse ipse docuerat in eo sermone, quem habuit ad turbas in monte ? (F)

R. Respondit servo percutienti Christus eâ animi tranquillitate et moderatione, quam talibus in occasionibus conservare multò difficilius est, quàm si alterâ maxillâ præberetur. *Hinc ergo*, ut ait S. Augustinus (*Tract.* 113. *in Joan. n.* 1.) *demonstrare voluit Christus magna illa præcepta patientiæ, non ostentatione corporis, sed cordis præparatione faciendâ :* (nisi aliter suadeat aliquando gloria Dei et salus proximi.) Alioqui non operosius fuisset Christo maxillam alteram præbere, qui totum corpus dilaniandum et crucifigendum præbebat. (G)

I. Quomodò gessit se Jesus cum Petro post ejus lapsum ?

R. Respexit eum Jesus oculis misericordiæ : quo facto Petrus in se reversus, flevit amarè. (H)

quàm mille mortui quos excitavit. Hæc et Paulus iterùm et iterùm volvit atque revolvit, crucem, mortem, passiones, convicia, injurias, contumelias : et modò quidem ait : (*Hebr.* XIII. 13.) Excamus ad ipsum, opprobrium ejus ferentes : modò autem, (*Ib.* XII. 2.) Qui pro gaudio sibi proposito crucem sustinuit, ignominiâ contemptâ.

(F) MATTH. V. 39. Ego autem dico vobis, non resistere malo : sed si quis te percusserit in dexteram maxillam tuam, præbe illi et alteram. JOAN. XVIII. 22. *Vide hocce 2. litt.* (C)

(G) S. AUG. *Tract.* 113. *in Joan. n.* 4. Quid istâ responsione verius, mansuetius, justius ?.... Hic dicet aliquis : Cur non fecit quod ipse præcepit ? Percutienti enim non sic respondere, sed maxillam debuit alteram præbere. Quid quod et veraciter, mansuetè, justèque respondit, et non solùm alteram maxillam iterùm percussuro, sed totum corpus figendum præparavit in ligno ? Et hinc potiùs demonstravit, quod demonstrandum fuit, sua scilicet magna illa præcepta patientiæ non ostentatione corporis, sed cordis præparatione facienda. Fieri enim potest, ut alteram maxillam visibiliter præbeat homo, et iratus. Quanto ergo meliùs et respondet vera placatus, et ad perferenda graviora tranquillo animo fit paratus ? Beatus est enim qui in omnibus, quæ injustè pro justitiâ patitur, potest veraciter dicere, *Paratum cor meum Deus, paratum cor meum.* (*Ps.* LVI. 8.)

Lib. 1. *de Serm. Domini in monte, c.* 19. *n.* 57. Non ait : Si quis te percusserit, noli tu percutere ; sed, para te adhuc percutienti.... Quos ergo Dominus medicus animarum, curandis proximis instruebat, quid eos aliud docere posset, nisi ut eorum, quorum saluti consulere vellent, imbecillitates æquo animo tolerarent ? Omnis namque improbitas ex imbecillitate animi venit : quia nihil innocentius est eo, qui in virtute perfectus est.

N. 18. Multi alteram maxillam præbere noverunt, diligere verò illum à quo feriuntur, ignorant. At verò ipse Dominus, qui ubique præcepta, quæ docuit, primus implevit, percutienti se in maxillam ministro sacerdotis non præbuit alteram : sed insuper dixit, *Si malè locutus sum, exprobra de malo ; si benè, quid me cædis* (*Joan* XVIII. 23.) ? Non tamen ideò paratus corde non fuit, non solùm in alteram maxillam cædi pro salute omnium, sed etiam toto corpore crucifigi.

(H) LUC. XXII. 61. Et conversus Dominus respexit Petrum. Et recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixerat : Quia priusquàm gallus cantet, ter me negabis : 62. Et egressus foràs Petrus flevit amarè.

S. AUG. *Lib.* 3. *de consensu Evangelistarum, c.* 6. *n.* 26. Quod ait Lucas, quòd *conversus Dominus respexit Petrum :* quomodò accipiendum sit, diligentiùs considerandum est. Quamvis enim dicantur etiam interiora atria, tamen in exteriore atrio fuit Petrus inter servos, qui simul se

I. Cur lapsum Petri permisit Christus ?

R. 1. Ut hàc propriæ infirmitatis experientiâ disceret aliorum infirmitatibus compati, in supremâ Ecclesiæ cathedrâ constitutus. (I)

2. Ut et nos tanti lapsùs exemplo disceremus, propriis viribus non plus æquo esse tribuendum, præparandam animam ad tentationem, fugiendum consortium impiorum: tandem ut si quando nos Petrum errantem sequi contingeret, et pœnitentem imitaremur. (K)

ad ignem calefaciebant : non est autem credibile, quòd ibi audiebatur Dominus à Judæis, ut corporalis fieret illa respectio... Quomodò ergo rexpexit Petrum Dominus facie corporali ? Quapropter mihi videtur illa respectio divinitùs facta, ut ei veniret in mentem quotiès jam negasset, et quid ei Dominus prædixisset, atque ita misericorditer Domino respiciente, pœniteret eum, et salubriter fleret... Ex hoc intelligimus illam respectionem à Jesu, non humanis oculis, sed divinitùs factam.

Lib. 1. *de Gratiâ Christi et de peccato originali contra Pelagium et Cœlestium c.* 45. *n.* 49. (*Ex Ambros. lib.* 10. *n.* 89. *in Lucam c.* 22. *v.* 61.) (*Bonæ lacrymæ, quæ culpam lavant. Denique quos Jesus respicit, plorant. Negavit primò Petrus, et non flevit, quia non respexerat Dominus : negavit secundò, non flevit, quia adhuc non respexerat Dominus : negavit et tertiò, respexit Jesus, et ille amarissimè flevit.*) Legant isti Evangelium, et videant Dominum JESUM tunc intùs fuisse, cùm à Sacerdotum Principibus audiretur : Apostolum verò Petrum foris et deorsùm in atrio cum servis ad focum nunc sedentem, nunc stantem, sicut veracissimâ et concordissimâ Evangelistarum narratione monstratur. Undè non potest dici quòd corporalibus oculis eum Dominus visibiliter admonendo respexerit. Et ideò quod scriptum est, (*Luc.* XXII. 61.) *Respexit eum Dominus :* intùs actum est, in mente actum est, in voluntate actum est. Misericordiâ Dominus latenter subvenit, cor tetigit, memoriam revocavit, interiore gratiâ suâ visitavit Petrum, interioris hominis usque ad exteriores lacrymas movit, et produxit affectum. Ecce quemadmodùm Deus adjuvando adest voluntatibus et actionibus nostris : ecce quemadmodùm et velle et operari operatur in nobis.

S. JOAN. CHRYSOST. *Homil.* 86. *in Matth. Cap.* 26. (Petrus) pavore superatus, non modò non indignatur, sed pernegat, ac miseræ vilisque puellæ verba ferre non potest : nec semel modò, nec secundò, sed etiam tertiò negat, et hoc in brevissimo tempore, nec coram judicibus : *foris enim erat* (*Matth.* XXVI. 69.) Sedebat enim, inquit, in atrio foris : et cùm in vestibulum exisset, eum interrogaverunt (*Joan.* XVIII. 16.) nec lapsum suum ipse anteà sensit, ut Lucas dicit, (XXII. 61.) quàm in eum Christus respexisset. Ita non solùm negavit, sed etiam quamvis gallus cantasset, casum suum tamen à seipso non sensit ; sed magistri admonitione indiguit.

(I) S. AUGUST. *de Agone Christiano, c.* 30. *n.* 32. Nusquàm tàm vigere debent viscera misericordiæ, quàm in Catholicâ Ecclesiâ, ut tanquam vera Mater nec peccantibus filiis superbè insultet, nec correctis difficilè ignoscat. Non enim sine causâ inter omnes Apostolos hujus Ecclesiæ Catholicæ personam sustinet Petrus : huic enim Ecclesiæ claves regni cœlorum datæ sunt, cùm Petro datæ sunt ; et cùm ei dicitur, ad omnes dicitur : *Amas me? Pasce oves meas.* (*Joan.* XXI. 17.) Debet ergo Ecclesia Catholica correctis et pietate firmatis filiis libenter ignoscere ; cùm ipsi Petro personam ejus gestanti, et cùm in mari titubasset, et cùm Dominum carnaliter à passione revocasset, et cùm aurem servi gladio præcidisset, et cùm ipsum Dominum ter negasset, et cùm in simulationem posteà superstitiosam lapsus esset, videamus veniam esse concessam, eumque correctum atque firmatum usque ad dominicæ passionis gloriam pervenisse.

(K) S. AMBROS. *Lib.* 10. *in Luc. n.* 84. *sup. c.* XXII. v. 57. Error Petri, doctrina justorum est : et tribulatio Petri, omnium petra est.

I. Quomodò gessit se Christus cum Judæis à quibus tot probris et ludibriis affectus est ?

R. Tanquam *agnus coram tondente se obmutuit et non aperuit os suum :* quod prædixerat. (Isaïas. LIII. 7.) (L)

I. Prædixerant-ne Prophetæ Christum à Judæis esse morte damnandum, idque Sacerdotum scelere et invidiâ ?

R. Id ipsum in typo adumbraverat Joseph à fratribus venditus, et Jeremias in lacum demissus furore et invidiâ Sacerdotum. Idipsum et Prophetæ sæpiùs prædixerant, ut infrà videbimus. (M)

I. Prædixerant-ne Prophetæ quæ passus est Jesus apud Caïpham ?

R. Verbis expressis prædixerant. Hæc habet Jeremias de Messiâ loquens sub imagine viri qui portavit Domini jugum ab adolescentiâ suâ. *Dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.* (*Thren.* III. 30.)

Nec minùs aperta sunt quæ prædixit Isaïas (L. 6. 7.) cujus in personâ Messiæ loquentis hæc verba sunt : « Corpus meum dedi percutientibus, et genas meas vellentibus : faciem meam non averti ab increpantibus, et conspuentibus in me. Dominus meus auxiliator meus, ideò non sum confusus : ideò posui faciem meam ut petram durissimam, et scio quoniam non confundar. (N)

I. Quò abiit Judas, quid egit, tradito Magistro suo ?

R. Videns quòd damnatus esset Christus, horruit suum

N. 87. Maluit ipse suum accusare peccatum, ut justificaretur fatendo, quàm gravaretur negando : *Justus prior est accusator sui ;* (*Prov.* XVIII. 17.) et ideò flevit.

N. 88. Petrus doluit et flevit ; quia erravit ut homo... Lavent lacrymæ delictum, quod voce pudor est confiteri : et veniæ fletus consulunt, et verecundiæ. Lacrymæ sine horrore culpam loquuntur : lacrymæ crimen sine offensione verecundiæ confitentur : lacrymæ veniam non postulant, et merentur. Inveni cur tacuerit Petrus, ne tam citò veniæ petitio plus offenderet. Antè flendum est, sic precandum.

N. 89. Ecce respice, Domine Jesu, ut sciamus nostrum deflere peccatum, lavare delictum. Undè etiam lapsus sanctorum utilis : nihil mihi nocuit quod negavit Petrus, profuit quod emendavit. Didici cavere alloquia perfidorum. Petrus inter Judæos negavit, Salomon contubernio gentili deceptus erravit.

N. 90. Flevit ergo et amarissimè Petrus, flevit ut lacrymis suum posset lavare delictum : et tu si veniam vis mereri, diluc lacrymis culpam tuam : eodem momento, eodem tempore respicit te Christus. Si in aliquo fortasse labaris ; quia secretorum tuorum adsistit testis, respicit ut recorderis, et fatearis errorem. Imitare Petrum, dicentem (*Joan.* XXI. 15. 16. 17.) tertiò : Domine, tu scis quia diligo te. Etenim quia tertiò negaverat, tertiò confitetur...

N. 91. Hæc autem ideò scripta sunt, ut sciamus neminem jactare se debere ; nam si Petrus lapsus est, quis alius jure de se præsumat ?

N. 92. Qui lapsus es, antequàm fleres, postquàm flevisti electus es, ut alios regeres, qui te ipse antè non rexeras.

(L) ISAI. LIII. 7. Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum : sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram tondente se obmutescet, et non aperiet os suum.

(M) *Has Prophetias referemus infrà ?.* 17. *hujusce Capitis.*

(N) PSAL. LXVIII. 8. Quoniam propter te sustinui opprobrium : operuit confusio faciem meam.

facinus, et pœnitentiâ ductus retulit triginta argenteos, quos acceperat à Sacerdotibus, dicens : *Peccavi, tradens sanguinem justum.* (*Matth.* XXVII. 4.) Sed desperatione misericordiæ Dei peccatum novum cæteris addidit, abiensque laqueo se suspendit. docens hoc terribili exemplo posteros, quantâ curâ agendum sit ut vincatur cupiditas nascens; eò enim adegit eum tandem sua avaritia. (O)

§. 15. Christus ad Pilatum ductus ; hinc ad Herodem ; tùm reductus ad Pilatum, à quo morte damnatur.

I. Quid fecerunt Judæi de Jesu, postquam damnaverunt eum morte ?

R. Ligatum duxerunt eum ad Pilatum Judææ Præsidem, ut ille Christum morti traderet; neque enim fas erat Judæis interficere quemquam, ablato iis per Romanos jure vitæ et necis. (A)

(O) MATTH. XXVII. 3. Tunc vidèns Judas, qui eum tradidit, quòd damnatus esset; pœnitentiâ ductus, retulit triginta argenteos principibus Sacerdotum, et senioribus, 4. dicens : Peccavi, tradens sanguinem justum. At illi dixerunt : Quid ad nos ? tu videris. 5. Et projectis argenteis in templo, recessit, et abiens laqueo se suspendit.

S. AMBROS. *Lib.* 10. *in c.* 22. *Luc. n.* 93. Non habebat proditor fletus quibus culpam ablueret, sed tormenta conscientiæ quibus sacrilegium fateretur; ut dùm suo reus judicio damnatur, et spontaneo supplicio facinus expiatur, pietas Domini, qui se ipse nollet ulcisci, et divinitas probaretur, qui conscientiam mentis invisibili potestate interrogaret.

N. 94. Etsi cassa est pœnitentia proditoris, quia peccavit in Spiritum sanctum; est tamen nonnullus in scelere pudor culpam agnoscere : et quamvis ille non absolvitur, Judæorum tamen impudentia confutatur: quos cùm confessio redarguat venditoris, scelerati tamen sibi vendicant jura contractûs.

S. CHRYSOST. *Homil.* 86. *in Matth.* Hoc tam Judæ quàm Pontificum culpam exauget : illius quidem, non quia cum pœnituit, sed quia tardè pœnituit, et seipsum condemnavit, confessus à se factam esse traditionem. Horum autem, quia cùm possent mutare propositum, perseverârunt pertinaces, nullâ pœnitendi cogitatione compuncti... Pecuniam amisit, et scelus admisit, et animam perdidit. Hæc atrox avaritiæ tyrannis facere solet.

S. AUG. *Serm.* 352. *de utilitate pœnitentiæ* 11. *aliàs* 27. *inter homil.* 50. *c.* 3. *n.* 8. Judam traditorem non tam scelus quod commisit, quàm indulgentiæ desperatio fecit penitùs interire. Non erat dignus misericordiâ, ideò ei non fulsit lumen in corde, ut ad ejus indulgentiam concurreret quem tradiderat, sicut illi qui eum crucifixerant; sed desperando se occidit, et laqueo suspendit se, suffocavit se. Quod fecit in corpore suo, hoc factum est in animâ ipsius.

(A) MATTH. XXVII. 1. Manè autem facto, consilium inierunt omnes principes Sacerdotum, et seniores populi adversùs Jesum, ut eum morti traderent.

JOAN. XVIII. 28. Adducunt ergo Jesum à Caïphâ in prætorium. Erat autem manè : et ipsi introierunt in prætorium, ut non contaminarentur, sed ut manducarent Pascha. 29. Exivit ergo Pilatus ad eos foràs, et dixit : Quam accusationem affertis adversùs hominem hunc ? 30. Responderunt et dixerunt ei : Si non esset hic malefactor, non tibi tradidissemus eum. 31. Dixit ergo eis Pilatus : Accipite eum vos, et secundùm legem vestram judicate eum. Dixerunt ergo ei Judæi : Nobis non licet interficere quemquam. 32. Ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans quâ morte esset moriturus. 33. Introivit ergo iterùm in prætorium Pilatus, et vocavit Jesum, et dixit ei : Tu es Rex Judæorum ? 34. Respondit Jesus : A temetipso hoc dicis, an illi dixerunt tibi

Jesum autem de tribus accusârunt apud Pilatum. 1. Quòd subverteret sermonibus suis gentem Judæorum : 2. Quòd prohiberet tributa dare Cæsari : 3. Quòd diceret se Christum Regem esse.

His auditis Pilatus interrogavit Jesum. Postulavitque nùm esset revera Rex Judæorum. Respondit Jesus esse se quidem Regem, sed regnum suum non esse ex hoc mundo. Multa alia quæsivit Pilatus, quibus Jesus respondit nihil. Cognovit Præses evidenter, et innocentiam rei et malignitatem actorum. Volensque expedire se ab hoc negotio sine Judæorum offensione, cùm illi acriter expostularent quòd Jesus commovisset populum per universam Judæam, incipiens à Galilæâ, Pilatus audiens Galilæam, arreptâ hâc occasione, misit Jesum ad Herodem Antipam Tetrarcham Galilææ, ut ille causam hanc cognosceret utpote quæ esset de ipsius ditione.

Missus est ergo Jesus ad Herodem, qui et ipse Jerosolymis erat illis diebus. (B)

Gratissimus fuit Herodi honos sibi hâc in re à Pilato delatus, *et facti sunt amici in ipsâ die : nam anteà inimici erant ad invicem.* (*Luc.* XXIII. 12.) Christo rem ita disponente, ut significaret se reconciliaturum esse per crucem populos duos, Gentilem et Judaïcum, et interfecturum inimicitias in sanguine suo. (C)

Ibid. 8. *Herodes autem, viso Jesu, gavisus est valdè : erat enim cupiens ex multo tempore videre eum, eò quòd audierat multa de eo, et sperabat signum aliquod videre ab eo fieri.* 9. *Interrogabat autem eum multis sermonibus.* Christus verò non duxit esse satisfaciendum curiositati Principis ; itaque nihil omninò respondit. 11. *Sprevit illum Herodes cum exercitu suo ; et illusit indutum veste albâ, et remisit ad Pilatum.*

Pilatus convocatis Judæis significavit probatam Herodi fuisse innocentiam Jesu, quemadmodùm hanc priùs ipse

de me ? 35. Respondit Pilatus : Nunquid ego Judæus sum ? Gens tua, et Pontifices tradiderunt te mihi : quid fecisti ? 36. Respondit Jesus : Regnum meum non est de hoc mundo : si ex hoc mundo esset Regnum meum, ministri mei utique decertarent, ut non traderer Judæis : nunc autem Regnum meum non est hinc. 37. Dixit itaque ei Pilatus : Ergo Rex es tu ? Respondit Jesus : Tu dicis, quia Rex sum ego. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati : omnis qui est ex veritate, audit vocem meam. 38. Dicit ei Pilatus, Quid est veritas ? Et cùm hoc dixisset, iterùm exivit ad Judæos, et dicit eis : Ego nullam invenio in eo causam.

(B) LUC. XXIII. 5. At illi invalescebant, dicentes : Commovet populum, docens per universam Judæam, incipiens à Galilæâ usque hùc. 6. Pilatus autem audiens Galilæam, interrogavit si homo Galilæus esset. 7. Et ut cognovit quòd de Herodis potestate esset, remisit eum ad Herodem, qui et ipse Jerosolymis erat illis diebus.

(C) EPHES. II. 14. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne suâ : 15. Legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem, 16. Et reconciliet ambos in uno corpore, Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso.

probaverat. (D) Judæis autem nihilominùs vehementer postulantibus hunc condemnari, duplicem Pilatus tentavit viam ad Christum liberandum. Prima hæc fuit.

Per diem hunc festum Paschatis consueverat Præses populo dimittere unum ex vinctis quemcunque petiissent. Postulavit ergo ab iis Præses quem vellent sibi de duobus dimitti, Barabbam an Jesum. Erat autem Barabbas latro insignis, qui propter seditionem quamdam et homicidium fuerat missus in carcerem. Horrenda comparatio! Sed existimavit Pilatus facilè adducendum populum, ut postularet dimitti Jesum; tùm quia Jesus maximo hactenùs apud populum in honore fuerat, nec nisi per invidiam Sacerdotum erat traditus; tùm quia Barabbas ob scelerum infamiam omnibus erat horrori et execrationi. Sua tamen Pilatum fefellit opinio: Christus moriturus erat pro salute peccatorum: instigantibus Sacerdotibus, exclamavit universa turba postulans dimitti Barabbam, Christum tolli et crucifigi. (E)

Tentavit ergo Pilatus viam alteram liberandi Christum, indignam hanc certè judice, cui planè cognita esset innocentia viri falsò accusati. Jussit Christum dirè flagellari, ut ipsa flagellationis immanitate et placaretur furor Judæorum, et flecterentur eorum animi ad misericordiam. (F)

(*Matth.* XXVII. 27.) *Milites ergo Præsidis* exuerunt Christum vestibus suis et acerbissimè flagellatum, mille appetierunt opprobriis et ludibriis. 28. *Chlamidem coccineam circumdederunt* corpori dilaniato: 29. « Et plectentes coronam » de spinis posuerunt super caput ejus, et arundinem in » dexterâ ejus ad instar sceptri: et genu flexo ante eum illu» debant ei: (*Joan.* XIX. 3.) et dabant ei alapas, (*Marc.*

(D) LUC. XXIII. 13. Pilatus autem convocatis principibus Sacerdotum, et magistratibus, et plebe, 14. dixit ad illos: Obtulistis mihi hunc hominem, quasi avertentem populum, et ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam invenio in homine isto ex his, in quibus eum accusatis. 15. Sed neque Herodes: nam remisi vos ad illum, et ecce nihil dignum morte actum est ei. 16. Emendatum ergo illum dimittam.

(E) MATTH. XXVII. 12. Et cùm accusaretur à principibus Sacerdotum, et senioribus, nihil respondit. 13. Tunc dicit illi Pilatus: Non audis quanta adversùm te dicunt testimonia? 14. Et non respondit ei ullum verbum, ita ut miraretur præses vehementer. 15. Per diem autem solemnem consueverat præses populo dimittere unum vinctum, quem voluissent. 16. Habebat autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barabbas. 17. Congregatis ergo illis, dixit Pilatus: Quem vultis dimittam vobis, Barabbam, an Jesum, qui dicitur Christus? 18. Sciebat enim quòd per invidiam tradidissent eum. 19. Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum uxor ejus, dicens: Nihil tibi, et justo illi, multa enim passa sum hodiè per visum propter eum. 20. Principes autem Sacerdotum, et seniores persuaserunt populis ut peterent Barabbam, Jesum verò perderent. 21. Respondens autem præses, ait illis: Quem vultis vobis de duobus dimitti? At illi dixerunt: Barabbam. 22. Dicit illis Pilatus: Quid igitur faciam de Jesu, qui dicitur Christus? 23. Dicunt omnes: Crucifigatur. Ait illis præses? Quid enim mali fecit? At illi magis clamabant dicentes: Crucifigatur.

(F) JOAN. XIX. 1. Tunc ergo apprehendit Pilatus Jesum, et flagellavit.

» XV. 19.) et percutiebant caput ejus et conspuebant eum, » et salutantes dicebant : *Ave Rex Judæorum.* Jesus autem intereà (*Is.* LIII. 7.) tanquam agnus coram tondente se obmutuit et non aperuit os suum.

Postquàm hæc gesta sunt, adduxit Jesum Pilatus ad Judæos, et dixit eis : *Ecce homo.* (*Joan.* XIX. 5.) Sperabat nimirùm hoc tam lugubri spectaculo compescendam horum rabiem. Sed cùm vidissent Jesum Pontifices et ministri Judæorum, accensi taurorum indomitorum instar ad furorem, juxta illud propheticum, (*Ps.* XXI. 13. 14.) « Circum- » dederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me, » aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et ru- » giens, » omnes unâ voce clamabant, *Tolle, tolle, crucifige eum.* (*Joan.* XIX. 15.) (G) Dixit eis Pilatus : (*Ibid.* 6.) *Accipite eum vos et crucifigite, ego enim non invenio in eo causam.* Responderunt Judæi : « Nos legem habemus, et secundùm » legem debet mori, quia Filium Dei se fecit. 8. Cùm ergo » audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. 9. Et in- » gressus est prætorium iterùm, et dixit ad Jesum : Undè » es tu ? Jesus autem responsum non dedit ei. 10. Dicit » ergo ei Pilatus : Mihi non loqueris ? nescis quia potesta- » tem habeo crucifigere te, et potestatem habeo dimittere » te ? 11. Respondit Jesus : Non haberes potestatem adver- » sùs me ullam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea » qui me tradidit tibi, majus peccatum habet. » Quibus verbis modestè innuit et judicem redditurum Deo rationem de usu potestatis acceptæ, et graviter peccaturum, si præ timiditate accusantium furori cederet. (H)

Exindè voluit Pilatus Christum dimittere. (*Ibid.* 12.) *Judæi autem*, ut noverant judicis ingenium timidum et anceps, « clamabant dicentes : Si hunc dimittis, non es amicus » Cæsaris : omnis enim, qui se regem facit, contradicit » Cæsari. » Vicit apud judicem, ad rem suam attentiorem, amittendæ principis gratiæ metus ; (I) (*Matth.* XXVII. 24.) » acceptâ tamen priùs aquâ, lavit manus coram populo » dicens : Innocens ego sum à sanguine justi hujus : vos » videritis.

(G) JOAN. XIX. 4. Exivit ergo iterùm Pilatus foràs, et dixit eis : Ecce adduco vobis eum foràs, ut cognoscatis, quia nullam invenio in eo causam. 5. Exivit ergo Jesus portans coronam spineam et purpureum vestimentum, et dicit eis : Ecce homo. 6. Cùm ergo vidissent eum Pontifices, et ministri, clamabant, dicentes : crucifige, crucifige eum.

(H) S. AUG. *Tract.* 116. *in Joan. n.* 5. Qui tradidit me tibi, majus peccatum habet (*Joan.* XIX. 11.) Ille quippè me tuæ potestati tradidit invidendo, tu verò eamdem potestatem experturus es metuendo. Nec timendo quidem, præsertim innocentem, homo hominem debet occidere : sed tamen id zelando facere multò magis malum est, quàm timendo.

(I) JOAN. XIX. 12. Et exindè quærebat Pilatus dimittere eum. Judæi autem clamabant, dicentes : Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris : omnis enim, qui se regem facit, contradicit Cæsari. 13. Pilatus autem, cùm audisset hos sermones, adduxit foras Jesum, et sedit pro tribu-

» 25. Respondens omnis populus dixit : Sanguis ejus su- » per nos et super filios nostros. » Quibus verbis et sua et filiorum suorum capita maledictioni horribili subjecerunt, cujus effectum et non multò post experti sunt, et experiuntur in hodiernum usque diem, juxta Danielis prophetiam, quam superiùs exposuimus. (K)

Lotis manibus, Pilatus mortis sententiam in Christum dixit, tradiditque eum Judæis ut crucifigeretur, quantùmvis compertam haberet ejus innocentiam. Horrendum exemplum Judicibus, qui humanæ alicui cupiditati se tradunt. (L)

Nec diù inultum abire passus est Deus scelus Judicis iniqui et perperàm prudentis. Pœnas dedit Pilatus, dùm adhùc viveret, æternarum prænuntias. Incidit non ita multò post in offensionem Cæsaris, cujus metu condemnare non dubitaverat innocentem; ejectusque in Gallias et exul miserè periit, factus ipse sibi carnifex. (M)

§. 16. Crucis bajulatio : Crucifixio, et Mors Christi.

I. Quid actum est de Jesu ubi mortis sententiam in eum Pilatus dixit?

R. Susceperunt eum milites Romani, et postquàm illuserunt ei, exuerunt illum pupurâ et induerunt vestimentis suis, et imposuerunt ei crucem ad locum usque supplicii bajulandam : (A) quemadmodùm imposita olim fuêre Isaaco

nali, in loco qui dicitur Lithostrotos, Hebraïcè autem Gabbatha. 14. Erat autem parasceve Paschæ, hora quasi sexta, et dicit Judæis : Ecce Rex vester. 15. Illi autem clamabant : Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis Pilatus : Regem vestrum crucifigam? Responderunt Pontifices : Non habemus Regem, nisi Cæsarem.

(K) DANIEL. IX. 27. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una : et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium : et erit in templo abominatio desolationis : et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.

De hâc Prophetiâ fusè suprà hujusce Capitis §. 1.

(L) MATTH. XXVII. 24. Videns autem Pilatus quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret... 26. tunc dimisit illis Barabbam : Jesum autem flagellatum tradidit eis, ut crucifigeretur.

S. AUG. *Tract.* 116. *in Joan. n.* 5. *suprà litt.* (H) *hocce §.*

S. JOAN. CHRYSOST. *Hom.* 87. *in Matth.* Mollitie igitur factum est suâ, et ut cæderet, et flagellis cæsum concederet : ita mollis hic enervisque fuit, Pontifices autem protervi et malitiosi..... Cùm enim semel quasi vinolentiâ, vel insano furore oppressa sit, difficillimum est resipiscere, nisi generosissima sit anima, quæ opprimitur. Periculosum certè, periculosum, inquam, est, perniciosis his passionibus locum concedere : quare oportet omni pacto rejicere ingressum ipsarum, atque repellere. Nam si comprehenderint animam atque superaverint, tunc sicut ignis ingentem ac siccam nactus materiam, maximam solent flammam accendere.

(M) EUSEBIUS *Lib.* 2. *Histor. c.* 7. Neque verò illud prætereundum est, Pilatum ipsum qui Servatorem nostrum morti addixit, postmodùm imperante Caïo.... in tantas incidisse calamitates, ut mortem sibi conscisceret, suorumque ipse scelerum vindex esse coactus fuerit : divinâ scilicet justitiâ in illum, ut par erat, sæviente.

EUSEBII *Chronic. ann. Domini* 40. Pontius Pilatus incidens in multas calamitates, propriâ se manu interfecit.

(A) MATTH. XXVII. 27. Tunc milites præsidis suscipientes Jesum in

ligna sacrificii perferenda ad summitatem montis, in quo ipse erat immolandus.

Sed cùm præ virium imbecillitate tantum onus Christus ferre non posset, angariaverunt prætereuntem quemdam hominem Cyrenæum Simonem nomine, ut et ipse tolleret crucem Jesu. (B)

I. Quis fuit supplicii locus ?

R. Calvariæ mons extra portas Jerusalem. (C) Quemadmodùm enim solemnis illius expiationis victimæ, quam quot-

prætorium, congregaverunt ad eum universam cohortem. 28. Et exeuntes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei, 29. et plectentes coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, et arundinem in dexterà ejus. Et genu flexo ante eum illudebant ei, dicentes : Ave Rex Judæorum. 30. Et exspuentes in eum, acceperunt arundinem, et percutiebant caput ejus. 31. Et postquàm illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde, et induerunt eum vestimentis ejus, et duxerunt eum ut crucifigerent.

Eadem legere poteris MARCI XV. 16.

ORIGEN. *Hom.* 8. *in cap.* 22. *Genes. circa medium. Post hæc accepit*, inquit, *Abraham ligna ad holocaustum, et superposuit ea Isaac filio suo, etc.....* Quòd ipse sibi ligna ad holocaustum portat Isaac, illa figura est, quòd et Christus ipse sibi bajulavit crucem, et tamen portare ligna ad holocaustum Sacerdotis officium est. Fit ergo ipse hostia et Sacerdos.

S. EPHREM. *Orat. in Abraham et Isaac circa medium.* Abraham (*Gen.* XXII. 6....) imposuit filio struem lignorum : quoniam et Salvator suam portavit crucem. Cùm Isaac ad occisionem abiret, (*Ibid.* 3.) secutus est eum asinus, ac pueri ejus : et dùm Christus ad passionem venturus esset (*Matth.* XXI. 7. *et seq.*) ascendit super pullum, gentium vocationem declarans. Sequebantur verò ipsum etiam discipuli ejus bravia tenentes, et hosanna clamantes. Isaac, ligna deferens, in montem ascendebat, ut immolaretur instar innocentis agni : et Salvator crucem portans, in Calvariæ montem exibat, ut pro nobis tanquam agnus immolaretur. Cùm gladium hic comtemplaris, lanceam mihi considera. Dùm aram cogitas, Calvariam mihi perpende. Dùm lignorum congeriem cernis, crucem mihi animadverte. Dùm ignem specularis, amorem ac desiderium mihi cogitatione complectere. Et dùm arietem duobus hærentem cornibus in plantâ Sabec dictâ, contueris; Christum agnum Dei, duabus in cruce manibus hærentem atque pendentem respice. Plantam Sabec, remissionem seu liberationem interpretatur. Dimisit enim ac liberavit à cæde filium senis, crucem designans, quæ mundo remittit peccata, eique vitam præbet. Aries in virgulto Sabec suspensus, mysticè solùm liberavit Isaac ; at Agnus Dei in cruce suspensus mundum à morte et ab inferno liberavit. Avulsus est Isaac à pueris suis ; et Christus à suis discipulis, nostrâ causâ ad internecionem venturus.... Sicut ergo ibi solo verbo divinæ voluntatis, ovis in rerum naturam prodiit : ita et in Virgine (*Joan.* I. 14) Verbum caro factum est. Et quemadmodùm (*Gen.* XXII. 13.) ovis in plantâ seu virgulto Sabec ligata hærebat : sic etiam unigenitus filius in cruce clavis confixus pendebat. Propterea clamat (*Isaias* LIII. 7.) dicens : Sicut ovis ad occisionem ductus est, sine voce. Rursùs autem Dominus dicebat ad Judæos : (*Joan.* VIII. 56.) Desiderabat Abraham videre diem meum : et vidit et gavisus est : diem scilicet passionis in figurâ Isaac, super montem sanctum.

(B) MARC. XV. 21. Et angariaverunt prætereuntem quempiam, Simonem Cyrenæum venientem de villâ, patrem Alexandri et Rufi, ut tolleret crucem ejus.

Eadem refert LUC. XXIII. 26.

(C) JOAN. XIX. 16... Susceperunt autem Jesum, et eduxerunt, 17. Et bajulans sibi crucem exivit in eum, qui dicitur Calvariæ locum, Hebraïcè autem Golgotha.

annis pro suis et populi peccatis summus Pontifex offerebat fiebat immolatio extra castra ; sic Christus, qui pro peccatis omnium mortuus est, extra portam pati voluit, ut notavit Apostolus. (D)

In hunc ipsum montem, aut certè non longè ab eo, Abraham perduxit immolandum Isaac filium suum, Christi figuram. (E)

I. Quis secutus est Jesum euntem ad supplicium ?

R. 1. Sequebatur illum multa turba populi, et mulierum, quæ plangebant et lamentabantur eum. Conversus autem ad illas Jesus dixit : *Filiæ Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros.* (*Luc.* XXIII. 28.) Mox verbis obscuris prænuntiavit mala, quæ toti genti Judæorum jam jam imminebant. (F)

2. Post Jesum ducti sunt latrones duo, addicti item ad supplicium crucis. (G)

(D) HEBR. XIII. 11. Quorum enim animarum infertur sanguis pro peccato in Sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. 12. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. 13. Exeamus igitur extra castra, improperium ejus portantes.

(E) BARON. *Annales ann. Christi* 34. §. 3. Quod in primis ad Golgotha spectat, locum illum, quo ad supplicium crucis ductus est Jesus : Hæc Hieronymus : (*de locis Hebraicis*) Locus, inquit, est Calvariæ, et usque hodiè ostenditur in Ælià ad septentrionalem plagam montis Sion. Hunc eumdem esse montem, in quo Abraham jussus est immolare filium suum Isaac, ex majorum traditione per generationes singulas ad posteros dilapsà, complures antiquorum Patrum testantur, inter quos hæc Augustinus. (*Serm.* 21. *de tempore.*) Hieronymus Presbyter scripsit ab antiquis et senioribus Judæis se certissimè cognovisse, quod ibi immolatus sit Isaac, ubi posteà Christus crucifixus est.

Lege quæ superius diximus, dùm Isaaci historiam prosecuti sumus Parte 1. *Sect.* 1. *C.* 4. §. 6.

(F) LUC. XXIII. 27. Sequebatur autem illum multa turba populi, et mulierum : quæ plangebant, et lamentabantur eum. 28. Conversus autem ad illas Jesus, dixit : Filiæ Jerusalem, nolite flere super me, sed super vos ipsas flete, et super filios vestros. 29. Quoniam esse venient dies, in quibus dicent : Beatæ steriles, et ventres qui non genuerunt, et ubera quæ non lactaverunt. 30. Tunc incipient dicere montibus : Cadite super nos ; et collibus : Operite nos. 31. Quia si in viridi ligno hæc faciunt, in arido quid fiet.

S. AUG. *Enarrat. in Psal.* LXVIII. *Serm.* 2. *n.* 5. Extraneæ mulieres flebant, quando ad passionem ducebatur : ad quas conversus ait, Flete, sed vos, nolite me. Quomodò ergo sustinuit qui simul contristaretur, et non fuit ? Attendimus, et invenimus tristes, et lugentes, et plangentes : undè nobis mira videtur ista sententia ; *Sustinui qui simul contristaretur, et non fuit, et consolantes, et non inveni.* (*Ps.* LXVIII. 21.) Intendamus diligentiùs, et videbimus eum sustinuisse qui simul contristaretur, et non fuisse. Contristabantur enim illi carnaliter de vità mortali, quæ mutanda fuerat morte, et reparanda resurrectione : hinc erat illa tristitia. De illis enim esse debuit, qui cæci medicum occiderunt, qui, tanquam perniciosè febrientes phrenetici, faciebant injuriam ei, à quo illis fuerat salus allata. Ille volebat curare, illi sævire : hinc tristitia Medico. Quære utrum invenerit hujus tristitiæ comitem. Non enim ait, sustinui qui contristaretur, et non fuit ; sed, *qui simul contristaretur*, id est, ex eâ re, quâ ego, contristaretur, *et non inveni.*

(G) LUC. XXIII. 32. Ducebantur autem et alii duo nequam cum eo, ut interficerentur.

I. Ubi Christus pervenit ad locum supplicii, quid actum est?

R. 1. Vinum dederunt ei myrrhatum, ut fieri solebat omnibus supplicio afficiendis, vel ad sopiendum dolorem vel ad vires suppeditandas : sed per summam inhumanitatem fel cum vino miscuerant ; et cùm gustasset Jesus, noluit bibere. (H)

2. Exuerunt Christum vestibus suis, quas cùm tulissent milites, diviserunt sibi in partes quatuor. Tunicam autem inconsutilem non diviserunt, sed miserunt sortem super eam. (I)

3. Foderunt manus et pedes Jesu clavis affigentes cum cruci. (*Joan.* XIX. 19. 20.) *Scripsit autem titulum Pilatus Hebraïcè, Græcè, et Latinè, et posuit super crucem. Erat autem scriptum*, JESUS NAZARENUS REX JUDÆORUM. Dixerunt autem (21. 22.) *Pilato Pontifices Judæorum : Noli scribere Rex Judæorum ; sed quia ipse dixit : Rex sum Judæorum.* Dixit autem Pilatus, *Quod scripsi scripsi.* Factum id divino consilio, inquit Augustinus, ut intelligeretur Christi regnum ad omnes populos, triplici hâc linguâ designatos, extendendum. (K)

(H) MATTH. XXVII. 33. Et venerunt in locum, qui dicitur Golgotha, quod est Calvariæ locus. 34. Et dederunt ei vinum bibere cum felle mistum. Et cùm gustasset, noluit bibere.

(I) JOAN. XIX. 23. Milites ergo cùm crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus, (et fecerunt quatuor partes : unicuique militi partem) et tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. 24. Dixerunt ergo ad invicem : Non scindamus eam, sed sortiamur de illâ cujus sit : ut Scriptura impleretur, dicens : (*Ps.* XXI. 19.) : Partiti sunt vestimenta mea sibi : et in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt.

MATTH. XXVII. 35. MARC. XV. 24. *Luc.* XXIII. 34. *hæc etiam legere poteris.*

(K) JOAN. XIX. 19. Scripsit autem et titulum Pilatus, et posuit super crucem. Erat autem scriptum : Jesus Nazarenus Rex Judæorum. 20. Hunc ergo titulum multi Judæorum legerunt : quia prope civitatem erat locus, ubi crucifixus est Jesus. Et erat scriptum Hebraïcè, Græcè, et Latinè, 21. Dicebant ergo Pilato Pontifices Judæorum : Noli scribere Rex Judæorum ; sed quia ipse dixit : Rex sum Judæorum. 22. Respondit Pilatus : Quod scripsi, scripsi.

S. AUG. *Tract.* 117. *in Joan. n.* 4. Hæ quippè tres linguæ ibi præ cæteris eminebant : Hebræa propter Judæos in Dei lege gloriantes ; Græca propter Gentium sapientes ; Latina propter Romanos multis ac penè omnibus jam tunc gentibus imperantes.

N. 5. O ineffabilem vim divinæ operationis, etiam in cordibus ignorantium ! Nonne occulta vox quædam Pilato intùs quodam, si dici potest, clamoso silentio personabat, quod tantò antè in Psalmorum litteris prophetatum est (*Titulus Ps.* LVI. LVII, *etc.* Ne corrumpas tituli inscriptionem ? Ecce tituli inscriptionem non corrumpit : quod scripsit, scripsit. Si corrumpi non potest quod Pilatus scripsit, corrumpi potest quod veritas dixit ? Sed Judæorum tantùm Rex est Christus, an et gentium ? Immò et gentium... Cur ergo magnum volumus intelligi in hoc titulo sacramentum, in quo scriptum erat, *Rex Judæorum*, si Rex est Christus et gentium ? Quia scilicet (*Rom.* XI. 17.) oleaster factus est particeps pinguedinis oleæ, non olea particeps facta est amaritudinis oleastri. Nam in eo quòd de Christo veraciter scriptus est titulus, *Rex Judæorum*, qui sunt intelligendi Judæi, nisi semen Abrahæ filii promissionis, qui sunt etiam Filii Dei ? Quoniam *non qui filii carnis*, ait Apostolus, (*Rom.* IX. 8.) *hi Filii Dei : sed qui filii promissionis deputantur in semine.*

4. Christum cruci affixum sublevàrunt unà cum cruce, ut crux terræ figeretur, quod novum Christo supplicium fuit.

5. Tandem accessit ad cumulum ignominiæ, quòd crucifixerunt et latrones duos, unum à dextris et alium à sinistris ejus, medium autem Jesum. (L)

I. Quâ horâ Christus crucifixus est ?

R. Feriâ sextâ circa horam sextam, hoc est, circa meridiem, tuncque factæ sunt, præter naturæ ordinem, ad horam usque nonam tenebræ, de quibus infrà dicemus. (M)

I. Quid actum est ab iis, qui supplicio interfuerunt ?

R. 1. Milites illic positi ad custodiam, illudebant Christo, multâ blasphemantes. Id ipsum fecerunt Sacerdotes et populus ad spectaculum congregati. (N)

2. Ex duobus latronibus simul crucifixis alter, in obstinatione permanens, blasphemiis et conviciis Christum appetiit; alter increpavit socium blasphemantem, et ad Christum conversus sibi misericordiam obsecravit. (O)

3. Stans ad crucem Jesu mater ejus Maria virgo, dolore percita, sed stans tamen, Filium unigenitum offerebat Deo, et mente conjuncta Christo veniebat in partem sacrificii illius, quo pro generis humani reconciliatione Christus moriens offerebat. (P)

4. Joannes Evangelista, mulieres sanctæ quæ secutæ Jesum fuerant, occulti Christi discipuli, quorum aliqui hìc aderant, pro suo quisque erga Christum affectu et amore dolebant et lamentabantur.

(L) MATTH. XXVII. 38. Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones : unus à dextris, et unus à sinistris.

(M) MATTH. XVII. 45. A sextâ autem horâ tenebræ factæ sunt super universam terram usque ad horam nonam. 46. Et circa horam nonam clamavit voce magnâ, dicens : Eli, Eli, lammasabacthani ? hoc est, Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me ? 47. Quidam autem illic stantes, et audientes, dicebant : Eliam vocat iste.

(N) MATTH. XXVII. 39. Prætereuntes autem blasphemabant eum, movéntes capita sua, 40. et dicentes : Vah, qui destruis templum Dei, et in triduo illud reædificas, salva temetipsum : Si Filius Dei es, descende de cruce, 41. Similiter et principes Sacerdotum illudentes cum Scribis et senioribus dicebant : 42. Alios salvos fecit, se ipsum non potest salvum facere : si rex Israël est, descendat nunc de cruce, et credimus ei : 43. Confidit in Deo : liberet nunc, si vult, eum : dixit enim : Quia Filius Dei sum.

(O) LUC. XXIII. 39. Unus autem de his, qui pendebant, latronibus, blasphemabat eum, dicens : Si tu es Christus, salvum fac temetipsum, et nos. 40. Respondens autem alter increpabat eum, dicens : Neque tu times Deum, quòd in eâdem damnatione es. 41. Et nos quidem justè, nam digna factis recipimus : hic verò nihil mali gessit. 42. Et dicebat ad Jesum : Domine, memento mei, cùm veneris in regnum tuum. 43. Et dixit illi Jesus : Amen dico tibi : hodiè mecum eris in paradiso.

(P) S. AMBROS. *Lib.* 10. *in Luc. c.* 23. *n.* 132. Sed nec Maria minor quàm matrem Christi decebat, fugientibus Apostolis, ante crucem stabat, et piis spectabat oculis Filii vulnera ; quia exspectabat non pignoris mortem, sed mundi salutem, aut fortassè quia cognoverat per Filii mortem, mundi redemptionem ; aula regalis putabat se et suâ morte publico muneri aliquid addituram.

Epist. 63. *aliàs* 25. *n.* 110. *Eadem omninò ipsissimis verbis repetit.*

I. Quid egit Christus in cruce ?

R. 1. Oravit pro carnificibus suis. *Pater*, inquit, *dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt.* (*Luc.* XXIII. 34.)

2. Patri suo per Spiritum sanctum obtulit sacrificium sanguinis sui, quo solo placari poterat ira Dei in homines peccatores æquissimè accensa. (Q)

3. Fecit in cruce quod facturus est cum vivis et mortuis : crux enim tribunal fuit in quo judex positus in medio, hinc latronem ad sinistram positum in impietate dereliquit et damnavit ; indè latronem alterum, Christi ipsius gratiâ credentem et pœnitentem, à dextris positum liberavit et remuneravit, cumulans sua dona coronis. (R)

(Q) HEBR. IX. 11. Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manu factum, id est, non hujus creationis : 12. Neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, æternâ redemptione inventâ. 13. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis : 14. Quantò magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi ? 15. Et ideò novi testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt æternæ hæreditatis. 16. Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris... 28. Sic, et Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata.

X. 5. Ideò ingrediens mundum dicit : Hostiam, et oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi : 6. Holocautomata pro peccato non tibi placuerunt. 7. Tunc dixi : Ecce venio : in capite libri scriptum est de me : Ut faciam, Deus, voluntatem tuam... 10 In quâ voluntate sanctificati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel... 14. Unâ enim oblatione, consummavit in sempiternum sanctificatos.

(R) S. AUG. *Serm.* 1. *in Psalm.* XXXIV. *n.* 14. Et ille latro, quamvis ex latrocinio ductus ad judicem, et à judice in crucem, tamen in ipsâ cruce justificatus est : (*Rom.* X. 10.) Corde creditit, ore confessus est. Neque enim injusto et non jam justificato diceret Dominus : *Hodiè mecum eris in paradiso.* (*Luc.* XXIII. 43.)

Serm. 2. *in eumd. Psal. in fine, n.* 1. Tres erant in cruce, unus Salvator, alius salvandus, alius damnandus : omnium par pœna, sed impar causa.

In Psal. XXXIX. *n.* 15. *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* (*Rom.* X. 10.) Qualis latro inventus est, pendens in cruce cum Domino, agnoscens in cruce Dominum. Alii non cognoverunt miracula facientem, agnovit ille in cruce pendentem. Erat ille confixus omnibus membris, manus clavis inhærebant, pedes transfixi erant, totum corpus adjungebatur ligno ; corpus illud non vacabat cæteris membris, lingua vacabat et cor : corde credidit, ore confessus est.

Tract. 31. *in Joan. n.* 11. *in fine.* Et ipsa crux, si attendas, tribunal fuit : in medio enim judice constituto, unus latro qui credidit liberatus, alter qui insultavit damnatus. Jam significabat quod facturus est de vivis et mortuis, alios positurus ad dexteram, alios ad sinistram : similis ille latro futuris ad sinistram, similis alter futuris ad dexteram. Judicabatur, et judicium minabatur.

S. CYRILL. HIEROSOLYM. *Catech.* 13. *non longè à fine n.* 15. Quæ virtus te illuminavit, ò latro ? Quis te docuit adorare contemptum, et simul cruci affixum ? ò lumen perpetuum illuminans obscuratos !... Longa erat petitio : sed celerrima gratia... ò ingentem et inenarrabilem gratiam ! *Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia* (*Rom.* 20.) Qui tulerunt æstum, nondùm ingressi sunt ; et qui undecimâ horâ venit, ingressus est.

4. (*Joan.* XIX. 26. 27.) *Cùm vidisset Jesus matrem et discipulum stantem quem diligebat*, (hoc est, Joannem Evangelistam) « dixit matri suæ : Mulier ecce filius tuus. Deindè » dixit discipulo : Ecce mater tua. » Quibus verbis designati videntur in Joanne omnes Christiani, qui, cùm Christi fratres sint, Mariam virginem matris loco habere debent. (S)

5. Circa horam nonam Christus clamavit voce magnâ, *supplicationes et preces*, ad consummandum sacrificium, *cum lacrymis offerens*, ut ait Apostolus. (*Hebr.* V. 7. (T)

6. Cùm clamasset, subjecit hæc verba Psalmi vigesimi primi, qui totus est de Passione Christi : *Deus, Deus meus, quare me dereliquisti ?* 7. Deindè cùm dixisset (*Joan.* XIX. 28. 30.) *Sitio ;* data est ei quæ imposita fuerat arundini spongia aceto plena. « Cùm ergo accepisset Jesus acetum, dixit : » Consummatum est. Et iterùm. (*Luc.* XXIII. 46.) clamans » voce magnâ, ait : Pater, in manus tuas commendo spiri- » tum meum. Et hæc dicens, inclinato capite tradidit spiritum. (V)

Atque ita juxta prophetiam Danielis, occisus est Christus, Messias tandiù exspectatus à Judæis, et ab iis rejectus,

S. LEO MAGN. *Serm.* 51. *qui est* 2. *de passione*, *c.* 1. Ait ei (latroni) Jesus : *Amen dico tibi : hodiè mecum eris in paradiso.* (*Luc.* XXIII. 43.) Excedit humanam conditionem ista promissio ; nec tam de ligno crucis, quàm de throno editur potestatis.

Serm. 58. *de passione Domini* 4. *c.* 1. Cruci affixus est, duobus latronibus, uno ad dexteram ipsius, alio ad sinistram, similiter crucifixis : ut etiam in ipsâ patibuli specie, monstraretur illa, quæ in judicio ipsius omnium hominum est facienda discretio ; cùm et salvandorum figuram fides credentis latronis exprimeret, et damnandorum formam blasphemantis impietas prænotaret.

Cap. 3. Ibi (in cruce) tota Diabolicæ dominationis conterebatur adversitas, et de elatione superbiæ victrix humilitas triumphabat ; cùm tam velox fidei esset effectus, ut de crucifixis cum Christo latronibus, qui in Christum Filium Dei credidit, paradisum justificatus intraverit. Quis tanti muneris explicet sacramentum ? Quis potentiam tam miræ commutationis enarret ? Exiguo temporis puncto, longorum scelerum reatus aboletur, inter luctantis animæ dura tormenta, hærens patibulo transit ad Christum, et cui propria impietas intulit pœnam, Christi gratia dat coronam.

(S) JOAN. XIX. 25. Stabant autem juxta crucem Jesu mater ejus, et soror matris ejus Maria Cleophæ, et Maria Magdalene. 26. Cùm vidisset ergo Jesus matrem, et discipulum stantem quem diligebat, dicit matri suæ : Mulier, ecce filius tuus. 27. Deindè dicit discipulo : Ecce mater tua. Et ex illâ horâ accepit eam discipulus in suâ.

S. AMBROS. *Lib.* 10. *in Luc. n.* 131... Ipse (Dominus) ait : *Quæ est mater mea, et qui sunt fratres mei ?* (*Matth.* XII. 48.) Quia non venerat vocare justos, sed peccatores. Sed ibi pro loco, hic et in cruce non immemor matris, appellat eam dicens : *Ecce filius tuus :* et Joanni : *Ecce mater tua.* (*Joan.* XIX. 26. 27.) Testabatur de cruce Christus, et testamentum ejus signabat Joannes, dignus tanto testatore testis.

(T) HEBR. V. 7. Quia in diebus carnis suæ preces, supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro suâ reverentiâ.

(V) JOAN. XIX. 28. Posteà sciens Jesus quia omnia consummata sunt, ut consummaretur Scriptura, dixit : Sitio. 29. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus. 30. Cùm ergo accepisset Jesus acetum, dixit : Consummatum est.

desideratus cunctis gentibus, (*Agg.* II. 8.) unigenitus Dei Filius. Mori visus est in infirmitate, et tamen ipsâ morte demonstravit esse se supremum et vitæ suæ et totius naturæ Dominum. *Oblatus est quia ipse voluit*, (*Isaï.* LIII. 7.) passus est, quia nos ineffabili amore dilexit.

§. 17. Selectæ quædam de Christi Passione et morte prophetiæ.

I. Quænam sunt prophetiæ Passionis et mortis Christi ?

R. 1. Jam exposuimus veteris testamenti figuras, quæ passionem et mortem Christi ad vivum adumbrando et præsignando prænuntiârunt.

2. Nimis longum esset singulas oratione prosequi prophetias, quæ rem antiquitùs prædixerunt. Aliquas seligere et enumerare sufficiet ; leguntur illæ præsertim in Psalmis, in Isaïâ, Daniele, Zachariâ et libro Sapientiæ. Ex iis jam aliquas prænotavimus in superioribus paragraphis.

I. Quid scriptum est in Psalmis de passione Christi ?

R. Plures ex illis essent transcribendi, si singula referre expediret. Verbi gratiâ, Psalmum vigesimum primum et sexagesimum octavum, qui instar historiæ passionis Christi esse videntur. Ex iis versus aliquos referre sufficiet, qui Davidi, ne in sensu quidem litterali, possunt convenire.

Psalm. XXI. 8. « Omnes videntes me, deriserunt me ; locuti » sunt labiis, et moverunt caput. 9. Speravit in Domino, » eripiat eum : salvum faciat eum, quoniam vult eum...

« 12. Tribulatio proxima est : quoniam non est qui adju- » vet. 13. Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues » obsederunt me. 14. Aperuerunt super me os suum, sicut » leo rapiens et rugiens. 15. Sicut aqua effusus sum : et dis- » persa sunt omnia ossa mea. Factum est cor meum tan- » quam cera liquescens in medio ventris mei. 16. Aruit tan- » quam testa virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus » meis : et in pulverem mortis deduxisti me. 17. Quoniam » circumdederunt me canes multi : concilium malignan- » tium obsedit me. Foderunt manus meas et pedes meos : » 18. Dinumeraverunt omnia ossa mea. Ipsi verò conside- » raverunt et inspexerunt me. 19. Diviserunt sibi vestimenta » mea, et super vestem meam miserunt sortem. 20. Tu au- » tem Domine, ne elongaveris auxilium tuum à me : ad » defensionem meam conspice. 21. Erue à framcâ Deus ani- » mam meam : et de manu canis unicam meam. 22. Salva » me ex ore leonis : et à cornibus unicornium humilitatem » meam. 23. Narrabo nomem tuum fratribus meis, in me- » dio Ecclesiæ laudabo te... 28. Reminiscentur et conver- » tentur ad Dominum universi fines terræ : et adorabunt in » conspectu ejus universæ familiæ gentium. 29. Quoniam » Domini est regnum : et ipse dominabitur gentium. »

In hoc Psalmo, ut cuilibet legenti per se patet distinctè, posuit David quidquid ad passionem Christi et ad fructum

ex ejus sanguine in nationes derivandum pertineret. (A) Psalmo 68. postquàm furorem Judæorum in Christum David graphicè depinxit, mox futuram in eos Dei vindictam non minùs apertè describit. Verba hæc sunt.

(A) S. Aug. *in Psal.* xxi. *Enarr.* 1. *n.* 1. Dicuntur ista ex personâ Crucifixi. Nam de capite Psalmi hujus sunt verba, quæ ipse clamavit, cùm in cruce penderet, personam etiam servans veteris hominis, cujus mortalitatem portavit. Nam (*Rom.* vi. 6.) vetus homo noster confixus est cruci cum illo.

v. 17. *Quoniam circumdederunt me canes multi.* (*Ps.* xxi. 17.) Quoniam circumdederunt me, non pro veritate, sed pro consuetudine, latrantes multi. *Concilium malignantium circumdedit me. Foderunt manus meas et pedes.* Foderunt clavis manus meas et pedes.

N. 18. *Dinumeraverunt omnia ossa mea.* (*Ibid.* 18.) Dinumeraverunt in ligno crucis extenta omnia ossa mea.

Enarr. 2. *n.* 1. Quod taceri Deus noluit per Scripturas suas, nec à nobis tacendum est, et à vobis audiendum. Passio Domini, sicut scimus, semel facta est: (1. *Petr.* iii. 18.) semel enim Christus mortuus est, justus pro injustis. Et scimus, et certum habemus, et fide immobili retinemus (*Rom.* vi. 9.) quia Christus resurgens à mortuis, jam non moritur, et mors ei ultrà non dominabitur. Verba ista Apostoli sunt: tamen ne obliviscamur quod factum est semel, in memoriâ nostrâ omni anno fit. Quoties Pascha celebratur, nunquid toties Christus moritur? sed tamen anniversaria recordatio quasi repræsentat quod olim factum est, et sic nos facit moveri, tanquam videamus in cruce pendentem Dominum: non tamen irridentes, sed credentes. Pendens enim in ligno irrisus est, sedens in cœlo adoratur. An fortè adhuc irridetur, et jam non est irascendum Judæis, qui vel morientem deriserunt, non regnantem? Et quis est qui Christum adhuc irrideat? Utinam unus esset, utinam duo, utinam numerari possent? Tota palea areæ ipsius irridet eum, et gemit triticum irrideri Dominum. Hoc volo gemere vobiscum. Tempus est enim lugendi. Passio Domini celebratur: tempus gemendi est, tempus flendi, tempus confitendi et deprecandi. Et quis nostrûm est idoneus ad effundendas lacrymas pro dignitate doloris tanti? Sed quid modò ait Propheta? (*Jerem.* ix. 1.) Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum? Si verè fons lacrymarum esset in oculis nostris, nec ipse sufficeret.

N. 2.... Passio Christi (*in Psalmo*) tam evidenter quasi Evangelium recitatur, et dictum est antè, nescio quot annos, quàm Dominus de Maria virgine nasceretur, præco erat nuntians judicem futurum. Legamus illum.... non pro affectu doloris nostri, sed.... quantum augustia temporis patitur.

N. 3. *Deus, Deus meus respice me: quare me dereliquisti?* (*Ps.* xxi. 2.) Istum versum primum in cruce audivimus, ubi Dominus dixit, (*Matth.* xxvii. 46.) Eli, Eli, quod est, Deus meus, Deus meus: Lamma sabacthani? quod est, quare me dereliquisti?.... Quid voluit dicere Dominus? Non enim dereliquerat illum Deus, cùm ipse esset Deus; utique Filius Dei Deus, utique Verbum Dei Deus... Ipsum ergo Verbum quod Deus erat, (*Joan.* i. 14.) caro factum est, et habitavit in nobis. Et cùm Verbum Deus factum esset caro, pendebat in cruce, et dicebat: *Deus meus, Deus meus, respice me: quare me dereliquisti?* Quare dicitur, nisi quia nos ibi eramus, nisi quia corpus Christi Ecclesia? Ut quid dixit, *Deus meus, Deus meus, respice me: quare me dereliquisti?* nisi quodammodo intentos nos faciens, et dicens: Psalmus iste de me scriptus est? *Longè à salute mea, verba delictorum meorum.* Quorum delictorum, de quo dictum est, (1. *Petr.* ii. 22.) Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus? Quomodo ergo dicit *delictorum meorum:* nisi quia pro delictis nostris ipse precatur, et delicta nostra, sua delicta fecit, ut justitiam suam, nostram justitiam faceret?

N. 4. *Deus meus, clamabo ad te per diem, et non exaudies; et nocte, et non ad insipientiam mihi.* (*Ps.* xxi. 3.) Dixit utique de me, de te, de illo. Corpus enim suum gerebat, id est, Ecclesiam. Nisi fortè putatis,

Ps. LXVIII. « 5. Multiplicati sunt super capillos capitis mei, » qui oderunt me gratis. Confortati sunt qui persecuti sunt » me inimici mei injustè : quæ non rapui, tunc exsolvebam...

Fratres, quia quando dixit Dominus, (*Matth.* XXVI. 59.) Pater si fieri potest, transeat à me calix iste, mori timebat. Non est fortior miles, quàm Imperator. Sufficit servo ut sit sicut Dominus ejus. Paulus dicit, (*Philip.* I. 23.) miles Regis Christi, compellor è duobus, concupiscentiam habens dissolvi, et esse cum Christo. Ille optat mortem, ut sit cum Christo, et ipse Christus timet mortem? sed quid, nisi infirmitatem nostram portabat, et pro his, qui adhuc timent mortem in corpore suo constitutis, ista dicebat? Indè erat illa vox, membrorum ipsius vox erat, non capitis, sic et hîc, *Per diem et noctem clamavi, et non exaudies.* Multi enim clamant in tribulatione, et non exaudiuntur : sed ad salutem, *non ad insipientiam :....* ut intelligat homo medicum esse Deum, et tribulationem medicamentum esse ad salutem, non pœnam ad damnationem.

N. 6. Et vide quid dicat : *In te speraverunt patres nostri, speraverunt, et eruisti eos.* (*Ps.* XXI. 5.) Et novimus et legimus quàm multos patres nostros sperantes in se eruit Deus. Eruit ipsum populum Israël de terra Ægypti; eruit tres pueros de camino ignis; eruit Danielem de lacu leonum; eruit Susannam de falso crimine : omnes invocaverunt et eruti sunt. Nunquid defecit ad Filium suum, ut in cruce pendentem non exaudiret?

N. 7. *Ego autem sum vermis, et non homo...* (*Ps.* XXI. 7.) Quare vermis? Quia mortalis, quia de carne natus, quia sine concubitu natus. Quare non homo? Quia in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. (*Joan.* I. 1.)

N. 8. *Opprobrium hominum et abjectio plebis.* Videte quanta passus est... Et sicut dixi, tam multi invocaverunt, et statim ad tempus, non in futura vita, sed continuò liberati sunt. Ipse Job (I. 12.) diabolo petenti concessus est, putrescens vermibus : tamen in hac vita recuperavit salutem, (*Id.* XLII. 10.) duplò accepit quæ perdiderat : Dominus autem flagellabatur, et nemo subveniebat; colaphis cædebatur, et nemo subveniebat; sputis deturpabatur, et nemo subveniebat; spinis coronabatur, nemo subveniebat; levabatur in ligno, nemo eruit; clamat, (*Matth.* XXVII. 46.) Deus meus, Deus meus, ut quid me dereliquisti? non subvenitur. Quare, Fratres mei? quare? quâ mercede tanta passus est? Omnia ista, quæ passus est, pretium est.

N. 9. *Omnes qui videbant me, subsannabant me; locuti sunt labiis, et moverunt caput. Speravit in Domino, eruat eum : salvum faciat eum, quoniam vult eum.* (*Ps.* XXI. 8. 9.) Sed quare dicebant ista? Quia homo factus erat, dicebant tanquam in hominem.

N. 13. *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.* (*Ibid.* 13.) Populus et principes : populus, vituli multi; principes, tauri pingues.

N. 14. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens.* (*Ibid.* 14.) Audiamus rugitum ipsorum in Evangelio : crucifige, crucifige.

N. 17... *Foderunt manus meas et pedes meos.* (*Ibid.* 17.) Tunc facta vulnera, quorum vulnerum cicatrices dubitans Discipulus contrectavit, ille qui dixit, Nisi misero digitos meos in cicatrices vulnerum ejus, non credam. (*Joan.* XX. 25.)

N. 18. *Dinumeraverunt omnia ossa mea.* (*Ps.* XXI. 18.) Quando pendens extentus erat in ligno. Non potuit meliùs describi extensio corporis in ligno, quàm ut diceret : *Dinumeraverunt omnia ossa mea.*

N. 20. *Tu autem Domine ne longè feceris auxilium tuum.* (*Ibid.* 20.) Et factum est : post triduum resurrexit.

N. 23... Ecce, intelligimus quæ passus est : dinumerata sunt ossa ejus, irrisus est, divisa sunt vestimenta ejus, insuper missa est sors super vestem ipsius, circumdederunt illum furentes et sævientes, et dispersa sunt omnia ossa ejus, et hîc audimus et in Evangelio legimus. Videamus quare. O Christe Fili Dei, si nolles, non patereris, ostende nobis fructum passionis tuæ. Audi, inquit, fructum... quare passus sum

» 8. Propter te sustinui opprobrium : operuit confusio » faciem meam. 9. Extraneus factus sum fratribus meis, et » peregrinus filiis matris meæ: 10. Quoniam zelus domûs

ista omnia... *Narrabo nomen tuum fratribus meis : in medio Ecclesiæ cantabo te...* (*Ibid.* 23.) Ecclesiam videamus, propter quam passus est.

N. 24. *Qui timetis Dominum laudate eum.* (*Ibid.* 24.) Ubicunque timetur Deus et laudatur, ibi est Ecclesia Christi.

N. 26... *In Ecclesia magna confitebor tibi...* (*Ibid.* 26.) Ecclesia magna quid est, Fratres? Nunquid exigua pars orbis terrarum Ecclesia magna est? Ecclesia magna totus orbis est.

N. 28... *Vota mea Domino reddam coram timentibus eum.* (*Ibid.* 26.) Sacrificium pacis, sacrificium charitatis, sacrificium corporis sui norunt fideles : disputari indè modò non potest. *Vota mea reddam coram timentibus eum.* (27.) Edant publicani, edant piscatores, manducent, imitentur Dominum, patiantur, saturentur. Mortuus est ipse Dominus, moriuntur et pauperes : additur et mors Discipulorum morti magistri. Quare? Da mihi fructum. *Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ...* (28.) Ecce Christus passus est, ecce mercator ostendit mercedem, ecce pretium quod dedit, sanguis ejus fusus est. In sacco ferebat pretium nostrum : percussus est lanceâ, fusus est saccus, et manavit pretium orbis terrarum.

N. 29. Psalmum attendite, Psalmum legite. Ecce Christus passus est, sanguis ejus fusus est : ecce Redemptor noster, ecce pretium nostrum. Quid emit? dicatur mihi? Quid interrogamus? Quid si mihi aliquis dicat, ô stulte, quid interrogas? Codicem portas, ibi habes undè emit, ibi quære quid emit. Ecce ibi habes, *Commemorabuntur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ.*

THEODORETUS *Interp. Psalmi* XXI. *v.* 1. *In finem. Pro susceptione matutina. Psalmus Davidi.* Hic Psalmus Domini Christi passionem, et resurrectionem, et gentium vocationem, et totius orbis salutem prædicit. Inscriptio autem ipsa hoc demonstrat. Susceptio enim matutina Salvatoris nostri est adventus, qui instar auroræ, in tenebris sedentibus illuxit.... Nam potius sacris Apostolis credendum est, et ipsi Salvatori, qui principio hujus Psalmi clarè usus est, quàm iis qui perperàm interpretari conantur.]

2. *Deus Deus meus respice in me, quare me dereliquisti?* Patibulo autem suffixus in hanc vocem prorupit, ipsâ Hebraïcâ voce usus, *Heli, Heli lammasabacthani.* (*Matth.* XXVII. 46.) Quomodò igitur ejusdem veritatis testimonium rejici potest? Derelictum autem fuisse dicit, ut qui cùm nullum peccatum commiserit, morti tamen obnoxius fuerit, quæ contra peccatores potentiam acceperat. Vocat igitur derelictionem, non separationem divinitatis conjunctæ, ut quidam suspicati sunt, sed passionis factam permissionem. Aderat enim divinitas servi formæ patienti, et sivit illam pati, toti hominum generi salutem moliens. Ipsa tamen nihil indè patiebatur. Quo enim pacto impatibilis natura pati posset? Dicit autem hæc Dominus Christus ut homo. Et quoniam ipse primitiæ humanæ erat naturæ, pro tota humana natura in sequentibus verba facit : *Longè à salute mea verba delictorum meorum...* Quidam cùm hanc vocem attendissent, dixerunt hunc Psalmum Domino non congruere. Quomodò enim, inquiunt, qui peccatum non fecit, dicere poterat, Longè à salute mea verba delictorum meorum? Audiant igitur magnum Joannem clamantem : (I. 29.) *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi :* et divinum Paulum dicentem : (2. *Cor.* V. 21.) *Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos fieremus justitia in ipso :* et rursùs : (*Gal.* III. 13.) *Christus redemit nos ex maledictione legis, factus pro nobis maledictio.* Itaque quemadmodùm cùm sit fons justitiæ, nostrum peccatum accepit; cùmque sit benedictionis pelagus, maledictionem nobis imminentem suscepit, et crucem sustinuit opprobrium despiciens; sic et pro nobis verba fecit,... et exclamat, *longè à salute mea verba delictorum meorum..* Ne respicias, inquit, in delicta naturæ, sed concede salutem propter meos cruciatus. Et quandoquidem crucem more humano ferens, sæpiùs precatus est in passionis

» tuæ comedit me : et opprobria exprobrantium tibi, ceci-» derunt super me...

» 12. In conspectu tuo sunt omnes qui tribulant me : im-

tempore, *Pater*, dicens, *si fieri potest, transeat à me calix iste*, (*Matth.* XXVI. 39.) et mœrore affectus dicebat, *tristis est anima mea usque ad mortem*; (*Ibid.* 38.) meritò et Psalmus hæc prædicens, ait :

3. *Deus meus clamabo per diem ad te, et non exaudies, et nocte, et non ad insipientiam mihi...* Dies noctesque, inquit, me clamantem, et silere nolentem, non exaudisti, sed passioni tradidisti : verumtamen novi dispensationis mysterium. Hoc enim est quod significabat : *Non ad insipientiam mihi.* Novi enim non frustrà concessionem petitionis te procrastinare, sed magnum quid et salutare ex passione procurare.

4. *Tu autem in sancto habitas, laus Israël.* Hoc autem, ait, omnium est maximè admirabile, quod te in sancto hoc corpore habitante, passio peragitur.....

5. *In te speraverunt patres nostri.* Lucrum spei demonstrat. *In te speraverunt, et liberasti eos.*

6. *Ad te clamaverunt, et salvi facti sunt : in te speraverunt, et non sunt confusi.* Atqui, inquit, manifestò novi, cùm omnes patres nostri tuo auxilio confisi essent, spe minimè frustratos esse, cùmque tuum auxilium implorassent, tuæ providentiæ fructum cepisse.

7. *Ego autem sum vermis, et non homo, opprobrium hominis, et abjectio plebis.* Ego autem, ait, et instar vermis visus sum, et ridiculus factus....

8. *Omnes videntes me, deriserunt me : et locuti sunt labiis, et moverunt caput.*

9. *Speravit in Domino, eripiat eum : salvum faciat eum, quoniam vult eum.* Et hæc in sacris Evangeliis posita sunt. *Multi eum*, inquit, (*Matth.* XXVII. 39. 42.) *moventes capita, dicebant : alios salvos fecit, seipsum salvum facere non potest.* Et alter latronum dicebat, *Si tu es Filius Dei, salvum fac te ipsum et nos :* (*Luc.* XXIII. 39.) Atque hoc etiam, *Speravit in Domino, eripiat eum, quoniam vult eum*, in sacris Evangeliis invenire potest.

10. *Quoniam tu es, qui extraxisti me de ventre, spes mea ab uberibus matris meæ.*

11. *In te projectus sum ex utero, de ventre matris meæ Deus meus es tu.* Hæc etiam beatus Isaïas vaticinatus est. Cùm enim dixisset, (VII. 14.) *Ecce virgo concipiet in utero, et pariet filium, et vocabunt nomen ejus Emmanuël*, subjunxit, (*Ibid.* 15. 16.) *Butyrum et mel comedet, et priusquàm ipse cognoscat malum, vel bonum, non obtemperat malitiæ, ut eligat bonum.*

12. *Ne discesseris à me, quoniam tribulatio proxima est, quoniam non est qui adjuvet.* Etenim Discipulorum chorus tunc ipsum dereliquit. Deindè afflictionis species prædixit.

13. *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obsederunt me.*

14. *Aperuerunt super me os suum, sicut leo rapiens et rugiens.* Tauros autem vocat Sacerdotes et Scribas, quibus principatus populi commissus erat, quique multâ ferocià utebantur : vitulos verò, eorum subditos. Vocat etiam eos pingues, tanquam bonis ab ipso suppeditatis abundantiùs fruentes. Sic enim prædixit etiam magnus Moses, (*Deut.* XXXII. 15.) « Et » comedit Jacob, et incrassatus est, dilectus recalcitravit, incrassatus, » impinguatus, dilatatus, et dereliquit Deum factorem suum... » Igitur Psalmus Pontificum, Scribarum et Pharisæorum insultationes describit, qui taurorum ferociam, leonumque furorem imitantes, Dominum Christum obsidebant.

15. *Sicut aqua effusus sum, et dispersa sunt omnia ossa mea.* Ossa vocat sacros Apostolos ; quoniam et corpus, Ecclesiam nominat. Robur autem corporis ossa sunt.... Dissipati sunt autem omnes tempore passionis, instar aquæ hùc et illùc dispersi.

Factum est cor meum tanquam cera liquescens in medio ventris mei.

16. *Aruit tanquam testa virtus mea, et lingua mea adhæsit faucibus meis : et in pulverem mortis deduxisti me.* Etiam hæc omnia tem-

» properium exspectavit cor meum et miseriam. Et sustinui » qui simul constristaretur et non fuit; et qui consolaretur, » et non inveni. 22. Et dederunt in escam meam fel : et in » siti meâ potaverunt me aceto.

pore passionis acciderant. Nam cor quidem ob timorem, ut cera ad ignem, evanuit, et robur vim pristinam non exhibuit, atque etiam lingua immobilis permansit. Et divini Evangelistæ nos docent, eum non respondisse, licèt sæpiùs interrogatus esset. Traditus est autem sepulturæ post passionem, id quod pulverem mortis appellavit, quia pulvere obducuntur, qui sepeliuntur.

17. *Quoniam circumdederunt me canes multi : concilium malignantium obsedit me.* Post Judæos de gentium exercitu mentionem facit : nam illi his eum tradiderunt. Idcircò Prophetia rerum etiam ordinem observavit. Meritò autem illos quidem tauros, hos verò canes nominavit. *Non enim bonum est*, inquit, *sumere panem filiorum, et dare catulis.* (*Matth.* XV. 26.) Sed tamen post passionem, qui olim canes erant, per fidem in filiorum ordinem transiverunt : et qui olim tanquam filii tractabantur, canum appellationem acceperunt, ut qui canum more contra Dominum rabie perciti fuerant. De his beatus Paulus exclamat, (*Philip.* III. 2.) *Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem.* Itaque Propheticus sermo ubi canes eos appellavit, addit, *Concilium*, inquit, *malignantium obsedit me.* Deindè narrat quæ ab ipsis ausu nefario patrata sunt.

Foderunt manus meas.

18. *Dinumeraverunt omnia ossa mea.* Et hoc manifestum est, et clarum etiam valdè pertinacibus. Audimus enim in sacris Evangeliis ipsum Dominum suis sanctis Discipulis dicentem, *Videte manus meas, et pedes meos, quoniam ipse ego sum.* (*Luc.* XXIV. 49.) Atque etiam Thomæ clavorum signa ostendit, et plagam lanceâ illatam. Hoc autem, Dinumeraverunt omnia ossa mea, hoc significat, quoniam sic me distenderunt crucifigentes, ut facilè foret cuilibet ossa numerare. *Ipsi vero consideraverunt, et inspexerunt me.* Videlicet irridentes, et loquentes.

19. *Diviserunt sibi vestimenta mea, et super vestem meam miserunt sortem.* Apertissimè hoc etiam sacrorum Evangeliorum historia docet. (*Matth.* XXVII. 35.)

20. *Tu autem Domine, ne elongaveris auxilium tuum à me, ad defensionem meam respice.*

21. *Erue à framea Deus animam meam, et de manu canis unicam meam.*

22. *Salva me ex ore leonis, et à cornibus unicornium humilitatem meam.* Quoniam, ait, nullam humanam opem habeo, tuæ susceptionis compos fiam, et liberer tùm ab his, tùm ab eo, qui per hos hæc operatur, quique instar canis atque leonis irrupit. Nam leonem, et canem, atque unicornem eum vocat, *qui mortis imperium habebat*, secundùm Apostoli vocem : (*Hebr.* II. 14.) scilicet diabolum, qui passionis tempore ut fera ipsum aggressus est, mortem inferens. Id autem Dominus quoque sacris in Evangeliis dixit, *Nunc judicium est mundi hujus, nunc princeps hujus mundi ejicietur foras :* (*Joan.* XII. 21.) et rursùm, *Venit princeps mundi hujus, et in me non inveniet quidquam.* (*Id.* XIV. 30.) Sed tamen et nihil eorum quæ quærebat inveniens, quærebat autem peccati reprehensiones, impudenter et valdè injustè morti tradidit : ipse verò injustitiam pertulit, communem mortem destruere moliens.

23. *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te.* Et hinc patet secundùm hominem hæc eum loqui, utpote qui tanquam homo perferret ea quæ loquebatur. Fratres enim eos, qui ipsum crediderant, nuncupat. Fratres autem sunt, tanquam hominis. Ut enim Deus, herus est et Dominus : ut verò homo, etiam frater nominatur. Unigenitus enim est, et primogenitus. Et illud quidem ut Deo et Domino convenit. Nam ut Deus, solus genitus est, et unigenitus vocatur : ut homo verò, etiam primogenitus appellatur : et testis est Apostolus dicens : (*Rom.* VIII. 29.) *Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Cùm hæc igitur, ait, fratribus meis enarravero, per ipsos te decantabo, efficiens ut illi hunc hymnum contexant. Deindè promissionem implet.

Hactenùs Judæorum in Christum furorem expressit prophetа : jam Christi vicissim in Judæos furorem exprimit verbis sequentibus.

Ibid. 23. « Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et

24. *Qui timetis Dominum, laudate eum : universum semen Jacob glorificate eum.*

25. *Timeat jam eum omne semen Israël.* Quia enim Ecclesia et ex gentibus et ex Judæis conflata est, et hos et illos in hymnum accendit : hos quidem ab eorum progenitore nominans, scilicet Jacob et Israel ; hos verò à virtute, ut quæ pro nobilitate ad homines ornandos sufficiat... *Quoniam non sprevit, neque dexpexit deprecationem pauperis, nec avertit faciem suam à me : et cùm clamarem ad eum, exaudivit me.* Laudate, ait, eum, qui auctor vobis hujus salutis fuit : qui vilissimam vestram naturam minimè despicere voluit, sed exaudivit, et per meam resurrectionem vobis salutem comparavit. Post hæc ostendit æqualitatem, quam cum Patre ut Deus habet. Subjunxit enim :

26. *A te laus mea, in Ecclesia magna confitebor tibi.* Quemadmodùm enim hominibus te clarum facio, sic et tu omnes homines eumdem mihi habere honorem doces : nunc quidem dicens : *Hic est filius meus dilectus, in quo benè complacui, ipsum audite :* (*Matth.* III. 17. *et* XVII. 5.) nunc verò, *et glorificavi* te, *et iterum glorificabo.* (*Joan.* XII. 28.) Sic ejus cognitionem Petro aperuit, sic Paulo, sic per hos rursùs hominibus. Ecclesiam enim magnam eam appellavit, quæ ad terminos usque terræ se extendit. *Vota mea reddam in conspectu timentium eum.* Preces hoc in loco, non deprecationes intelligit, sed vota... Postquàm igitur superiùs promisit, per eos, qui in ipsum credunt, hymnum se contexturum, manifestiùs hic docet promissionibus finem se impositurum esse, ut ex rerum eventu, divina oracula meditantes, verborum veritatem discant. Quoniam autem Ecclesiæ meminit, necessariò de hàc vaticinatur, et omnium gentium vocationem prædicit. Eas enim pauperes nominat, ut quæ olim pietatis divitias non habuerunt, sed ignorantiæ egestati servierunt.

27. *Edent pauperes, et saturabuntur : et laudabunt Dominum qui requirunt eum.* Non omnes, nec enim omnes Evangelio obedierunt, sed ii, qui divinum in se amorem admiserunt, hos ut esurientes et sitientes expleudos esse ait, immortali perfruentes cibo. Divinum autem cibum, et spiritùs doctrinam scimus, et mysticum atque immortale convivium, quod mysteriis initiati norunt. *Vivent corda eorum in seculum seculi.* Etenim adhuc mortali corpore cincti, spe resurrectionis animum recreantes, æternam vitam exspectant.

28. *Reminiscentur, et convertentur ad Dominum universi fines terræ.* Præclarè *reminiscentur* posuit : quoniam, cùm à Deo id quod sunt accepissent, Creatoris obliti sunt. *Universi* ergo *fines terræ*, non una gens, nec duæ, sed infiniti ex omnibus, qui terram incolunt, accurrent, atque divinæ cognitionis radium propenso animo accipient. *Et adorabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium.* Et docens proprium Dei imperium esse, et non alienum, posuit.

29. *Quoniam Domini est regnum, et ipse dominatur gentium.* Non enim tantùm Judæorum Deus, ut illi existimant, verùm totius humanæ naturæ est creator. Sic et Apostolus ait, (*Rom.* III. 29. 30.) *Nunquid Judæorum Deus est tantùm ? Nonne et gentium ? Nempè et gentium. Quoniam unus est Deus, qui justificabit circumcisionem ex fide, et præputium per fidem.*

30. *Manducaverunt, et adoraverunt omnes pingues terræ : in conspectu ejus cadent omnes, qui descendunt in terram.* Qui enim comederunt et impleti sunt, de immortali cibo gratias agentes, eum, qui hæc suppeditavit, ut Deum adorabunt...

31. *Et anima mea illi vivet, et semen meum serviet ipsi.* Semen Domini Christi sunt, qui per lavacri regenerationem renati sunt, atque adoptionis gratiam receperunt. Propterèa quidem animam suam illi vivere, et non servire dixit, semen verò servire. Siquidem assumpta natura cum divinitate assumente copulata fuit, et ejusdem gloriæ et honoris facta est particeps.

» in retributiones et in scandalum. 24. Obscurentur oculi » eorum ne videant : et dorsum eorum semper incurva. » 25. Effunde super eos iram tuam : et furor iræ tuæ com- » prehendat eos. 26. Fiat habitatio eorum deserta : et in ha- » bitaculo eorum non sit qui inhabitet. 27. Quoniam quem » tu percussisti, persecuti sunt : et super dolorem vul- » nerum meorum addiderunt. 28. Appone iniquitatem su- » per iniquitatem eorum : et non intrent in justitiam tuam. » 29. Deleantur de libro viventium : et cum justis non scri- » bantur. » (B).

32. *Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annuntiabunt justitiam ejus populo, qui nascetur, quem fecit Dominus.* Non de hac, inquit, dico generatione, secundùm quam ego David hæc prædico : verùm de futura, atque de eo populo, qui nascetur, quem ipse universitatis Dominus composuit. Hîc quidem igitur omnia hæc prædixit. Ego autem Judæorum stuporem deploro, quoniam in divinis oraculis semper versantes, veritatem in his splendentem minimè conspiciunt, sed in Davidem dictatum esse hunc Psalmum asserunt, audientes Davidem exclamantem, « Annuntiabitur Domino generatio ventura, et annuntiabunt » justitiam ejus populo, qui nascetur, quem fecit Dominus. Remi- » niscentur et convertentur ad Dominum universi fines terræ, et ado- » rabunt in conspectu ejus universæ familiæ gentium : et manducave- » runt, et adoraverunt illum omnes pingues terræ. » Nam nihil horum Davidi accidisse videmus, nec alicui eorum, qui ex Davide prognati sunt. Solus autem Dominus Christus, qui ex Davide secundùm carnem Deus Verbum factus est homo, qui ex Davide formam servi accepit, omnem terram ac mare divinâ cognitione implevit, et persuasit iis, qui olim errabant, atque idola colebant, pro illis qui non sunt, Deum qui est adorare.

(B) S. Aug. *Enarr. in Ps.* LXVIII. *Serm.* 1. *n.* 1... Christus hîc loquitur : (sed jam scientibus dicimus :) Christus non solùm caput, sed et corpus. Ex ipsis verbis agnoscimus. Nam quia Christus hîc loquitur, dubitare omninò non permittimur. Hîc sunt enim expressa verba, quæ in ejus passione completa sunt : *Dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto* : (*Ps.* LXVIII. 22.) quando ista et ad litteram impleta sunt, et prorsùs quomodò prædicta, sic reddita. Cumque ipse Christus dixisset, (*Joan.* XIX. 28. 29.) *Sitio*, pendens in cruce, et ad hoc verbum ei acetum in spongia datum esset, quo accepto dixit, (*Ibid.* 30.) *Consummatum est*, et sic *inclinato capite, tradidit spiritum*, ostendens ista omnia, quæ prædicta sunt in illo fuisse tunc consummata, non licet hîc aliud intelligere. Apostoli etiam loquentes de Christo, testimonia ex isto Psalmo dederunt. Quis autem deviet à sententiis eorum ? Aut quis agnus non sequatur arietes ? Ergo Christus hîc loquitur : magisque nobis demonstrandum est, ubi ejus membra loquantur, ut ostendamus quia latro hîc loquitur, quàm dubitandum quòd Christus loquatur.

N. 2. (Titulus Psalmi LXVIII. est :) *In finem, pro his qui commutabuntur, ipsi David.* Nunc commutationem in melius audi : commutatio enim, vel in deterius est, vel in melius. Adam et Eva in deterius ; qui ex Adam et Eva Christo adhæserunt, in melius commutati sunt... Ut mutaremur in pejus, nostra iniquitas fuit : ut mutaremur in melius, non nostra justitia, sed gratia Dei præstat... *Pro his* ergo iste Psalmus, *qui commutabuntur.* Undè autem ista commutatio facta est, nisi ex passione Christi ?... Causam igitur commutationis nostræ, id est, ipsam Domini passionem, nostramque in tribulationibus vocem in textu Psalmi advertamus, cognoscamus, congemiscamus ; et audiendo, cognoscendo, congemiscendo mutemur, ut impleatur in nobis titulus Psalmi, *Pro his qui commutabuntur.*

N. 3. *Salvum me fac Deus, quoniam introierunt aquæ usque ad animam meam...* (*Ibid.* 2.) Aquas intrasse usque ad animam suam dicit : quia po-

tuerunt illæ turbæ, quas aquarum nomine significavit, hùc usque prævalere, ut occiderent Christum. Prævaluerunt ad contemnendum, ad tenendum, ad ligandum, ad insultandum, ad colaphizandum, ad conspuendum. Adhuc quò usque? Usque ad mortem. Ergo *introierunt aquæ usque ad animam meam.* Hanc quippè vitam dixit animam suam, quò usque illi accedere sæviendo potuerunt. Sed nunquid hoc possent, nisi ab illo permitterentur? Undè ergo tanquam aliquid invitus patiatur sic clamat, nisi quia caput membra sua præfigurat.

N. 6. *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me.* (*Ibid.* 3.) Gratias ipsius misericordiæ, qui venit in altitudinem maris, et glutiri à marino ceto dignatus est: sed vomitus est tertio die.

N. 9. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis... Quæ non rapui tunc exsolvebam.* (*Ibid.* 5.) Hoc est gratis. Non rapui, et exsolvebam: non peccavi, et pœnas dabam.... Ipse Dominus propinquans passioni, in Evangelio sic loquitur: (*Joan.* XIV. 30.) Ecce venit princeps hujus mundi, id est diabolus, et in me nihil inveniet; id est, quare me occidat non inveniet: sed ut sciant omnes, quia voluntatem Patris mei facio, surgite, eamus. Et iit ad passionem solvere quod non rapuit. Quid est enim, in me nihil inveniet? Nullam culpam.

N. 10. *Deus tu scisti imprudentiam meam.* (*Ibid.* 6.) Iterùm ex ore corporis. Nam quæ imprudentia in Christo? (1. *Cor.* I. 24.) Nonne ipse est Dei virtus et Dei sapientia? An illam dicit imprudentiam suam, de qua dicit Apostolus, (*Ibid.* 25.) Stultum Dei sapientius est hominibus? Imprudentiam meam, hoc ipsum quod in me irriserunt, qui sibi videntur esse sapientes, tu scisti quare fieret: *tu scisti imprudentiam meam.* Quid enim tam simile imprudentiæ, quàm, cùm haberet in potestate unà voce suos persecutores prosternere, ut pateretur se teneri, flagellari, conspui, colaphizari, spinis coronari, ligno affigi? Imprudentiæ simile est, stultum videtur: sed stultum hoc superat omnes sapientes... *Et delicta mea* à te non sunt abscondita. Hoc planè, lucidè, apertè; quia ex ore corporis intelligendum est. Delicta nulla Christus habuit; fuit delictorum susceptor, sed non commissor.

N. 11. *Non erubescant in me, qui te exspectant Domine, Domine virtutum.* (*Psalm.* LXVIII. 7.) Rursùs vox capitis, *Non erubescant in me:* non dicatur illis, Ubi est qui vobis dicebat: (*Joan.* XIV 1.) Credite in Deum, et in me credite.

N 12. *Quoniam propter te sustinui exprobrationem, operuit irreverentia faciem meam.* (*Ibid.* 8.).... Prior ille sustinuit, ut nos sustinere disceremus. Et si ille, qui non habebat quod illi objiciebatur; quantò magis nos, qui etsi non habemus peccatum quod nobis objicit inimicus, habemus tamen alterum, quod dignè in nobis flagelletur... Porrò si ille qui omninò nihil rapuerat, qui verissimè dixerat: (*Joan.* XIV. 30.) Ecce venit princeps mundi hujus, et in me nihil inveniet, dictus est (*ibid.* IX. 24.) peccator, dictus est iniquus, dictus est (*Matth.* X. 25.) Beelzebub, dictus est insanus: tu dedignaris, serve, audire pro meritis tuis, quod Dominus audivit nullis meritis suis? Ille venit ut tibi præberet exemplum. Quasi gratis hoc fecerit, sic tu non proficis. Quare enim ille audivit, nisi ut tu, cùm audires, non deficeres? Ecce tu audis, et deficis: frustrà ergo ille audivit: non enim propter se, sed propter te audivit. *Quoniam propter te sustinui exprobrationem, etc.*

N. 13. *Alienatus factus sum fratribus meis, et hospes filiis matris meæ.* (*Ps.* LXVIII. 9.) Filiis Synagogæ hospes factus est. In patria quippè ipsius dicebatur: (*Luc.* IV. 22.) Nonne nos scimus eum esse filium Mariæ, et Joseph? Et undè, (*Joan.* IX. 29.) Hunc autem nescimus undè sit? *Factus* ergo *sum hospes filiis matris meæ...* Quare hoc? Quare non agnoverunt?... *Quoniam zelus domûs tuæ comedit me:* (*Ps.* LXVIII. 10.) id est, quia persecutus sum in illis iniquitates ipsorum, quia non patienter tuli quos corripui, quia quæsivi gloriam tuam in domo tua, quia flagellavi in templo malè versantes... Hinc alienus, hinc hospes; hinc, Nescimus undè sit. Agnoscerent undè sim, si agnoscerent quod mandasti... *Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.* (*Ibid.*) Hoc testimonio usus est et Paulus Apostolus... (*Rom.* XV. 3.) Dixit Christi fuisse istam vocem, *opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me.*

Quare, *tibi?* Nunquid Patri exprobratur, et non ipsi Christo? Quare, *opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me?* Quia qui me cognovit, cognovit et Patrem: quia nemo exprobravit Christo, nisi Deo exprobrans.

N. 14. *Et cooperui in jejunio animam meam, et factum est mihi in opprobrium...* (*Ibid.* 11.) Jejunium ipsius erat, quando defecerunt omnes, qui in eum crediderant; quia et esuries ipsius erat, ut in eum crederetur: quia et sitis ipsius erat, ut in eum crederetur: quia et sitis ipsius erat, quando dixit mulieri, Sitio, (*Joan.* IV. 7.) da mihi bibere: fidem quippè ipsius sitiebat. Et de cruce cùm diceret, (*Ib.* XIX. 28.) Sitio, fidem illorum quærebat, pro quibus dixerat, (*Luc.* XXIII. 34.) Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Sed illi homines quid propinarunt sitienti? Acetum. Acetum etiam vetus dicitur. Meritò de vetere homine propinarunt, quia novi esse noluerunt. Quare novi esse noluerunt? Quia ad titulum Psalmi hujus ubi scriptum est (*v.* 1.) *Pro iis qui commutabuntur*, non pertinuerunt. Ergo, *operui in jejunio animam meam.* Denique respuit etiam fel, quod illi obtulerunt: jejunare elegit, quàm amaritudinem accipere. Non enim intrant in corpus ejus amaricantes, de quibus alio loco Psalmus (LXV. 7.) dicit, Qui amaricant, non exaltentur in semetipsis. Ergo, *operui in jejunio animam meam, et factum est mihi in opprobrium.* Hoc ipsum mihi in opprobrium factum est, quia non illis consensi, hoc est, ab illis jejunavi. Qui enim non consentit malè suadentibus, jejunat ab ipsis.

N. 15. *Et posui vestimentum meum saccum*; (*Ps.* LXVIII. 12.) id est, opposui illis, in quam sævirent, carnem meam; occultavi divinitatem meam. *Saccum*, quia mortalis caro erat: (*Rom.* VIII. 3.) ut de peccato condemnaret peccatum in carne... *Et factus sum illis in parabolam*, id est, in irrisionem.

N. 16. *Adversùs me insultabant, qui sedebant in porta.* (*Ps.* LXVIII. 13.) *In porta*, nihil aliud quàm in publico.

Serm. 2. *de poster. parte Psal.* LXVIII. *n.* 3. *versùs finem.* In hoc Psalmo vocem Domini agnoscamus: ad occultam liberationem pertinet, (*id est, animæ*) quod suprà (*v.* 19.) dixit, *intendite animæ meæ, et redime eam.* Restat corporis liberatio: quia eo resurgente, et in cœlos ascendente, et Spiritum sanctum desuper mittente, conversi sunt ad ejus fidem qui in ejus morte sævierunt, et ex inimicis amici facti sunt per illius gratiam, non per justitiam suam. Ideò secutus est, *propter inimicos meos erue me. Intende animæ meæ*, sed hoc in occulto: *propter inimicos* autem *meos erue* et corpus meum. Nihil enim inimicis meis proderit, si solam animam liberaveris: aliquid se egisse, aliquid se implevisse crebruit sunt. (*Ps.* XXIX. 10.) Quæ utilitas in sanguine meo, dùm descendo in corruptionem. Ergo, *intende animæ meæ, et redime eam*, quod tu solus scis: deindè et *propter inimicos meos erue me*, ut caro mea non videat corruptionem.

N. 4. *Tu* enim *agnoscis opprobrium meum, et confusionem meam, et verecundiam meam*, (*Ps.* LXVIII. 20....) Opprobrium est quod objicit inimicus... Confusio est quæ mordet conscientiam... Omnia hæc sunt in corpore Domini. Nam confusio in illo non poterat esse, in quo culpa non inveniebatur.... *In conspectu tuo sunt omnes tribulantes me.* (21.) Quare mihi sit opprobrium, tu nosti; quare confusio, tu nosti; quare verecundia, tu nosti: ergo erue me propter inimicos meos, quia tu nosti ista mea, illi non norunt; ac per hoc, quia ipsi in conspectu tuo sunt, ista nescientes non poterunt vel confundi vel corrigi, nisi manifestè me erueris propter inimicos meos.

N. 5. *Opprobrium exspectavit cor meum et miseriam.* (*Ibid.* 21.) Quid est, *exspectavit?* Futura ista prævidit, futura ista prædixit. Non enim venit ad aliud. Si mori nollet, nec nasci vellet: causâ resurrectionis utrumque fecit:... ad hoc ergo venit. *Opprobrium exspectavit cor meum et miseriam.* Sed miseriam cujus? Exspectavit enim miseriam, sed magis persequentium: ut in illis esset miseria, in illo misericordia. Miseriam quippè illorum miserans etiam pendens in cruce, Pater, inquit, (*Luc.* XXIII. 34.) ignosce illis; quia nesciunt quid faciunt.... *Et sustinuit qui simul contristarctur, et non fuit* (*Ibid.* 21.)... Nunquid discipuli ejus non sunt contristati, quando ductus est ad passionem, quando ligno

suspensus, quando mortuus ?... Constat doluisse, constat luxisse discipulos.... Extraneæ mulieres flebant, quando ad passionem ducebatur, ad quas conversus ait (*Luc.* XXIII. 28.), Flete, sed vos, nolite me. Quomodo ergo sustinuit qui simul contristaretur, et non fuit ?... Contristabantur illi carnaliter de vita mortali, quæ mutanda fuerat morte, et reparanda resurrectione : hinc erat illa tristitia. De illis enim esse debuit, qui cæci medicum occiderunt, qui tanquam perniciosè febrientes phrenetici, faciebant injuriam ei, à quo illis fuerat salus allata. Ille volebat curare, illi sævire : hinc tristitia medico. Quære utrum invenerit hujus tristitiæ comitem. Non enim ait, Sustinui qui contristaretur, et non fuit, sed *qui simul contristaretur*, id est, ex ea re, quà ego, contristaretur, *et non inveni*.... Ergo in tristitia quam habebat Dominus de illis, pro quibus oravit, Pater ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt : nullum comitem invenit.

N. 6. *Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto* (*Ibid.* 22.) Factum est quidem ad litteram, et Evangelium hoc nobis indicat. Sed intelligendum est, Fratres, hoc ipsum quod non inveni consolantes, hoc ipsum quod non inveni qui simul contristaretur, hoc fuit fel meum, hoc mihi amarum, hoc acetum fuit : amarum propter mœrorem, acetum propter eorum vetustatem... Minùs peccaverunt Judæi crucifigentes in terra ambulantem, quàm qui contemnunt in cœlo sedentem. Quod ergo fecerunt Judæi, ut in escam, quam jam acceperat darent bibendum amarum illum potum, hoc faciunt qui malè vivendo scandalum inferunt Ecclesiæ : hoc faciunt hæretici amaricantes.... *Et dederunt in escam meam fel, et in siti meâ potaverunt me aceto.* Sitiebam, et acetum accepi : id est, fidem illorum desideravi, et vetustatem inveni.

N. 7. *Fiat mensa eorum coram ipsis in muscipulam* (*Ibid.* 23.)... Non optantis est, sed prophetantis : non ut fiat, sed quia fiet... Et quoniam videmus per Spiritum Dei dici talia eventura malis : ad hoc in illis hæc intelligamus, ut nos talia devitemus. Hoc enim nobis prodest intelligere, et ex inimicis proficere.

N. 8. *Obscurentur oculi eorum, ne videant, et dorsum eorum semper incurva.* (*Ibid.* 24.) Hoc consequens est. Nam quorum oculi fuerint obscurati, ne videant, sequitur ut dorsum illorum incurvetur. Undè hoc ? Quia cùm cessaverint superna cognoscere, necesse est ut de inferioribus cogitent.

N. 10... Cæcitas Judæorum, occulta vindicta est : manifesta verò quæ ? *Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet* (*Ibid.* 26.) Factum est hoc in ipsa civitate Jerusalem, in qua sibi visi sunt potentes clamando adversùs Filium Dei, (*Joan.* XIX. 6.) Crucifige, crucifige ; et prævalendo, quia potuerunt occidere eum qui mortuos suscitabat. Quàm sibi potentes, quàm magni visi sunt ? Consecuta est posteà vindicta Domini, expugnata est civitas, debellati Judæi, occisa nescio quot hominum millia. Nullus illùc modò permittitur accedere Judæorum : ubi potuerunt adversùs Dominum clamare, ibi à Domino non permittuntur habitare. Perdiderunt locum furoris sui : atque utinam vel nunc agnoscant locum quietis suæ. Quid profuit illis, Caïphas dicendo (*Joan.* XI. 48.) Nos si istum dimiserimus sic, venient Romani, et tollent nobis et locum et regnum ? Ecce et non eum dimiserunt vivum, et ille vivit ; et venerunt Romani, et tulerunt eis et locum et regnum.

N. 11. Quare hoc ? *Quoniam quem tu percussisti persecuti sunt, et super dolorem vulnerum meorum addiderunt* (*Ps.* LXVIII. 27.) Quid ergo peccaverunt, si à Deo percussum persecuti sunt ? Quid animo eorum imputatur ? Malitia. Nam id in Christo factum est quod oportebat. Pati utique venerat, et punivit per quem passus est.

N. 12. *Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum* (*Ibid.* 28.) Quid est hoc ? Quis non expavescat ? Deo dicitur, *Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum.* Undè apponet Deus iniquitatem ?... Iniquitas ipsorum erat, quia hominem justum occiderunt : addita est alia, quia Filium Dei crucifixerunt.... Quis hanc iniquitatem apposuit ? Ille qui dixit : (*Matth.* XXI. 37.) Fortè reverebuntur filium meum, ipsum mittam. Solebant

enim occidere missos ad se servos, exactores locationis atque mercedis. Misit ipsum filium, ut et ipsum occiderent. Apposuit iniquitatem super iniquitatem ipsorum. Et hæc Deus sæviendo fecit, an potiùs justè retribuendo? Fiat enim illis, inquit, (*Ps.* LXVIII. 23.) in retributionem, et in scandalum. Meriti erant sic excæcari, ut Filium Dei non agnoscerent. Et hoc fecit Deus, apponens iniquitatem super iniquitatem ipsorum; non vulnerando, sed non sanando.

N. 13. *Deleantur de libro viventium* (*Ibid.*29.).. Non sic accipere debemus, quoniam quemquam Deus scribat in libro vitæ, et deleat illum... Deus.. præscius est, (*Rom.* VIII. 29.) prædestinavit omnes ante constitutionem mundi regnaturos cum Filio suo in vita æterna. Hos conscripsit, ipsos continet liber vitæ. Denique in Apocalypsi quid ait Spiritus Dei, cùm de pressuris ab Antichristo futuris loqueretur eadem Scriptura? Consentient illi, inquit (XIII. 8.) omnes qui non sunt scripti in libro vitæ. Proindè sine dubitatione non erunt consensuri qui scripti sunt. Isti ergo quomodò indè delentur, ubi nunquam scripti sunt? Hoc dictum est secundùm spem ipsorum, quia ipsi se scriptos putabant. Quid est, *Deleantur de libro vitæ?* Et ipsis constet non illos ibi esse... *Et cum justis non scribantur.* Dixi ergo, *Deleantur* secundùm spem eorum: secundùm autem æquitatem tuam quid dico? *Non scribantur.*

N. 15. *Pauper et dolens ego sum: et salus vultûs tui Deus suscepit me.* (*Ps.* LXVIII. 30.) Ad quam rem? Ut jam non sim pauper, non sim dolens? *Laudabo nomen Dei cum cantico, magnificabo eum in laude.* (*Ibid.* 31.)

S. HILARIUS *in Ps.* XXVIII. *N.* 1. In illum David, qui et oriens et justus et finis est legis, convenire intelligenda prophetia est... Non ambigitur autem Psalmus ipse sacramentum passionis Domini continere. Nam præter Joannem Apostolum, qui in potatione aceti consistere consummationem Scripturarum testatus est, cùm etiam dictum hoc ab eodem sub Apostolorum recordatione præsumptum sit, *zelus domûs tuæ comedit me;* (*Ps.* LXVIII. 10.) admit ambiguitatem, confirmatque omnia ad eum dicta gestaque esse referenda. Universarum itaque humanarum passionum sorte perfunctus, secundùm susceptas infirmitates nostras loquitur: et dolet ipse quidem extra necessitatem et timoris positus et doloris, sed his se tamen quæ suscepit accommodans: ut qui carnis nostræ homo natus esset, et dolorum nostrorum querelis et infirmitatis precatione loqueretur. Cœpit itaque ita:

N. 2. *Salva me Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam. Infixus sum in limo profundi, et non est substantia.* (*Ps.* LXVIII. 2. 3.) Vivendi omnibus finem mors in cunctos constituta præscribit. Et quid sibi nunc oratio ista vult, quæ se salvari deprecatur, cùm lex mortis in omnes sit in constituta.... Ergo quia nemo nisi quod sperat precatur, (sperat autem nemo se non mori:) talis hæc ejus meritò oratio est, qui moriturus licèt, morte non erat obtinendus. Assumpta ergo infirmitas habuit officium deprecandæ salutis, divinitatis verò conscientia spem tenuit salutis in morte sperandæ. Salvari se ergo orat qui et dixerit (*Matth.* XXVII. 46.) Deus meus, quare me dereliquisti?

N. 3. Introëuntibus enim aquis usque ad animam, subjectus morti crucis fiebat, cùm passionum universarum impetus usque ad mortem animæ perrumperet. In aquis autem insectationes populi motusque gentium significari solere non dubium est... Hæ ergo nunc aquæ usque ad animam intrantes, ad precem eum orandæ salutis coëgerunt.

N. 4. Verùm ineuntium harum passionum, non aliundè quàm ex assumptione carnis, et virtus est et potestas. Non enim incidere in Deum hic infirmitatum nostrarum terror valebat, aut exserere se nisi in carne corporis nostri, tanquam in subjacente materia, potuerant passiones. Porrò autem hauriendæ fuit natura cœlestis, ut exinaniens se ex Dei forma, in formam servi hominisque decideret. Et ideò usque ad animam aquæ penetrant: quia substantia ei non sit, infixo in limo profundi. Non utique substantia ea non erat quæ assumpta habebatur, sed quæ se ipsam inaniens hauserat. Nullo autem modo se caruit, qui seipsum exinanivit evacuans: nec tamen idipsum videbatur exstare, quod jam in aliud se evacuando concesserat. Non est ergo substantia per id quòd infixus est in limo profundi. Primus enim homo de terræ

limo : et secundus Adam in hujus limi profundum de cœlis descendens, seipsum tanquam ex alto veniens defixit. Evacuans ergo se, quippè cui substantia non erat, non jam usque ad carnis, verùm etiam usque ad mortis profunda descendit, et omnis in eum terror desævientis in nos tempestatis incubuit :... tunc et pati cœpit et mori posse, per occasum mortis in inferna descendens.

N. 5. Sequitur enim : *Veni in altitudinem maris, et tempestas demersit me.* (*Ps.* LXVIII. 3.) Imitator ille et dominicæ mortis, et temporis Jonas, mari mersus, cetoque susceptus, non tam in mari se quàm in inferno positum testatur :.. in vestigiis utique maris,... portas mortis esse significans... Veniens ergo in hoc profundum maris, tempestate demersus est, cujus in anteriore Psalmo XLI. 8. ita meminit, dicens : Omnia excelsa tua, et fluctus tui super me transierunt. Sed et ille, ut dixi, dominicæ mortis imitator, quem ex tenacibus æternisque terræ seris immanissimus ille maris istius cetus evomuit, haud dissimilia conquestus est : Omnes suspensiones tuæ et fluctus tui super me transibant.

N. 6... *Laboravi clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ : defecerunt oculi mei, dùm spero in Deum meum.* (*Ps.* LXVIII. *h.*) Infirmitates nostras suscipiens, portansque peccata, usu et consuetudine humanæ defatigationis locutus est : namque qui se somno et lassitudini sæpè commiserit, etiam usque ad sitis et esuritionis necessitatem. Fauces itaque ejus raucæ sunt, oculique defecti.

N. 7. Sed illo vel paterni nominis magnificentiam testante, vel humanæ salutis opus moliente, odia in eum multiplicantur incassum. Sequitur enim : 5. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. Convaluerunt qui persequuntur me inimici mei injustè : quæ non rapui tunc exsolvere repetebar.* Numerus odientium ultra capillos capitis est multiplex... Oderunt autem eum gratis, id est, causam odii non habentes. Et convalescentes inimici, injustè sunt persecuti. Non enim peccatum egerat, nec dolum egerat : et ideò quæ non rapuerat, tunc repetebatur exsolvere. Cùm enim debitor mortis peccatique non esset, tanquam peccati et mortis debitor tenebatur, ab his scilicet, qui in eo peccati legem, quæ in membris nostris est, exserebant. (*Rom.* VIII. 3.) De peccato enim condemnavit peccatum in carne,

N. 8. In quo quia magnum divinæ sapientiæ explebat consilium, crucisque mors in Deo stultitia gentibus videbatur, magnaque in eo cœlestis terrenæque spei exspectatio inerat, subjecit, *Deus tu scis insipientiam meam, et delicta mea à te non sunt abscondita. Non confundantur in me qui exspectant te, Domine virtutum : Non vereantur super me qui quærunt te, Deus Israël* (*Ps.* LXVIII. 6. 7.) Insipientiæ suæ Deus conscius est, et delicta sua abscondita ab eo non sunt : pœnas scilicet insipientiæ et delictorum, quas non rapuerat, repetebatur exsolvere. Usque ad crucis autem stultitiam (id est, quia stultum sit gentibus peccata nostra sic suscipi,) ut peccator et stultus gratis injustèque vexatur. Sed quia stultitiam atque delicta propter sapientiam nostram vitamque susceperat, ut principem seculi judicaret, et de peccato condemnaret in carne peccatum, (cùm quando in se, in carne scilicet corporis sui, in qua nihil inveniri poterat peccati, secundùm quod ait : (*Joan.* XIV. 30. Ecce veniet princeps mundi, et non inveniet in me quidquam. Veniens hic mundi princeps, nihilque inveniens, peccati tamen pœnam, id est, jus mortis exseruit ; per quod humanæ mortis auctor, quia in auctorem vitæ peccati nescium mortem molitus sit, judicatur : et hæc sanctorum exspectatio fuit, ut omnis caro redimeretur in Christo, ut in eo æternæ resurrectionis primitiæ exsisterent :) non confundi in se eos rogat qui exspectent Dominum... Per eum enim et in eo exspectatio nobis omnis ad Deum est. Veniens ergo in corpus, ne in se sanctorum spes confundatur, orat.

N. 9. Quod autem infirmitates nostras ad salutem generis humani ex paternâ voluntate susceperit, quia non voluntatem suam facturus venerit, sed voluntatem ejus qui se miserit Patris : nunc quoque per subjecta declarat : (*Ps.* LXVIII. 8. 9. 10.) *Quoniam propter te sustinui improperium, operuit reverentia faciem meam. Exter factus sum fratribus meis, et hospes filiis matris meæ : quoniam zelus domûs tuæ comedit*

me. Non fuit ergo in unigenito Deo naturalis infirmitas : quia propter eum hæc improperia susceperit passionum. Quanquam ne in naturis quidem hominum inest necessitas aliqua peccati ; sed ex appetitu voluntatis et oblectatione vitiorum, peccati usus arripitur.... Sustinuit ergo improperium propter Deum, dùm alienum à natura sua corpus assumit, dùm, secundùm Apostolum, (2. *Cor.* v. 21.) peccati nescium Pater facit esse peccatum ; dùm fit obediens usque ad mortem crucis ; dùm ipsi exprobratur, (*Matth.* xxvii. 42.) quòd cæteros salvans se ipse non salvet ; dùm (*Marc.* xv. 19. *et Joan.* xix. 3.) contumelias sputorum alaparumque perpetitur.

N. 10. Hoc igitur pudore coopertus ob Deum, fit alienus à fratribus suis, et filiis matris suæ hospes efficitur, à vitiis scilicet eorum, qui sibi secundùm carnem consanguinei habebantur, alienus, dùm (*Matth.* xxi. 12.) nummulariorum mensas templum ingressus evertit ; dùm nundinas ovium ac boum prohibet, dùm vendentibus columbas, cur domum Patris sui domum fecerint negotiationis exprobrat. Zelo enim Dei pervasus hæc egit.

N. 11. Per hanc igitur exprobratarum his cupiditatum indignationem, omnium in eum maledictorum congesta convitia sunt... cùm blasphemus, cùm Samaritanus, cùm Beelzebub, cùm dæmonium habens dicitur (*Joan.* viii. 48.) Id enim subjecit : *Et opprobria exprobrantium te ceciderunt super me...* Quæ cùm omnia ei exprobrata sint propter domûs Dei zelum, eorum qui Deum exprobrant, super eum opprobria conge-runtur.

N. 12... Ipsi qui in portis orandi victûs causà sedeant, obloquuntur et detrahunt : et in eo ebrii psallunt. Hæc autem omnia vel secundùm gestorum fidem, vel secundùm humanæ consuetudinis modum in se ita gesta esse conqueritur. *Et operui in jejunio animam meam, et factum est mihi in opprobrium. Et posui vestimentum meum saccum, et factus sum illis in parabolam. Adversùm me detrahebant qui sedebant in porta, et in me psallebant qui bibebant vinum.* (*Ps.* lxviii. 11. 12. 13.)

N. 13. Sed inter has omnium de se et obtrectationes et contumelias, humanæ salutis sacramenta peragebat : et salutem à Deo homini quem assumpserat deprecatur. Id enim sequitur ; *Ego verò orationem meam ad te Domine, tempus beneplaciti Deus. In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis tuæ. Eripe me de luto, uti non hæream, et de profundo aquarum. Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque contineat puteus super me os suum.* (*Ps.* lxviii. 14. 15. 16.) Cæteris in contumelias et opprobria ejus intentis, ipse oratione suâ totus ad Deum est ; susceptas quidem infirmitates nostras in se habens, sed in his quibus afficitur, cœlestis erga nos misericordiæ munus exsequitur : neque invitus hæc sumens, in multitudine misericordiæ beneplacitum Deo esse tempus ostendit. In hoc ergo beneplacito tempore rogat : quia non ignorat hanc Patris de se prophetiam etiam ab Apostolo Paulo (2. *Cor.* vi. 2.) recognitam : *Tempore accepto exaudivi te.*

N. 15. Et ideò post beneplaciti temporis significationem omnis tribuendæ veræ salutis oratio est : ut ea ipsa salutis veritas intelligeretur, quæ ex resurrectione speratur. Dehinc qui infixus esset in limo profundi, ut luto non inhæreret, rogat ; secundùm illud : (*Ps.* xv. 10.) *Quoniam non derelinques animam meam in inferno : nec dabis sanctum tuum videre corruptionem...* Veniens quoque in altitudinem maris, ac tempestate demersus, nunc ne demergatur, orat : ut superiùs assumptæ infirmitatis nostræ professio sit, cùm se demersum esse profitetur : nunc verò consciæ in se salutis fiducia est, cùm ne se aquæ tempestas demergat, precatur. Nam ejusdem naturæ non est et demersam jam esse, et ne demergatur orare : sed ejus quæ per corpus licèt mersa, non tamen sit detinenda pèr spiritum.

N. 16. Ac ne in eo quòd mortem nostræ infirmitatis assumpsit, secundùm humanam necessitatem aliquid ex mortis acerbitate mœreret ; ideò subjecit, *Exaudi me Domine, quoniam suavis est mihi misericordia tua : secundùm multitudinem misericordiæ tuæ conspice in me.* (*Ps.* lxviii. 17.) Hoc enim in multitudine misericordiæ beneplacitum est tempus, cùm

in se universorum hominum vitam Deus miserans, ut miserator Deus vitam esset largiturus ex mortuis. Sed quia suavem hanc sibi esse Dei misericordiam testabatur, susceptæ tamen infirmitatis nostræ sollicitudinem non relaxat, dicens: (18.) *Ne avertas faciem tuam à puero tuo: quoniam tribulor, velociter exaudi me.* (19.) *Intende animæ meæ, et libera eam: propter inimicos meos eripe me.* Omnia ut homo et patitur et loquitur.... Et hæc quidem, ut homo noster, obediens usque ad mortem crucis precatur. Sed cùm eripi se propter inimicos suos rogat, consuetudinem humanæ et spei et mortis excedit. Nemo enim salvus aliquà magis quàm salutis suæ causà vult esse: et à malis quis eripi se ob id necesse est, ne malis afficiatur, optabit. At verò nunc eripi se non suà causà, sed *propter inimicos suos*, ex his, quibus afficitur, deposcit: quia hi inimici dehonestandi in se patiente, et triumphandi cum fiducia in se ex mortuis resurgente mox essent.

N. 17. Denique nihil se suà causà agere ac pati consequentibus docet, dicens (20.) *Tu enim scis improperium et confusionem et verecundiam meam.* (21.) *In conspectu tuo sunt omnes tribulantes me...* Et quia propter inimicos suos hæc perpetienda sibi fuerant, per quæ humanæ saluti atque æternitati consulebat; hujus beneplaciti temporis testatur affectum, dicens, *Improperium exspectavit cor meum et miseriam;* desideratas sibi esse hujus temporis significans passiones, secundùm illud divinæ Communionis sacramentum: (*Luc.* XXII. 15.) Desiderio cupivi hoc manducare: quia in his passionis suæ desideriis beneplaciti temporis consistebat effectus.

N. 18. Sed pati ad profectum nostræ salutis exspectans, alterius quoque exspectationis desiderio detentus est. Sequitur enim: Et sustinui commœrentem, et non fuit; et consolantem, et non inveni. Commœrentis et consolantis non solatium, sed fidem quærit: ut si quis veniens ex lege, et harum omnium passionum intelligens Propheliam, secum tanquam in consummatione ipsius legis assisteret, ut posteà Paulus (*Rom.* X. 4.) adimplens passiones Jesu Christi, et consepultus in baptismo, Christum finem esse scit legis. Nam ad consummationem humanarum passionum Propheticorumque dictorum, qui gestorum futurus finis erat, idem est et querelarum. Id enim sequitur. (*Ps.* LXVIII. 22.) *Et dederunt in escam meam fel, et in siti mea potaverunt me aceto.* Hæc enim ita, ut scripta leguntur, impleta sunt. Nam et fel ingestum ei, et aceto potatum Evangelia testantur... Dehinc ut satisfecisse scripturæ Propheticæ nosceretur, potato aceto omnia consummata esse testatus est: (*Joan.* XIX. 29. 30.) ut plenitudo legis et Prophetarum, qui legem et Prophetas consummabat exsisteret.

N. 19. Jam... ad ea quæ posteà impietatem tanti facinoris consecuta sunt sermo se retulit, dicens: *Ps.* LXVIII. 23.) *Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in captionem, et in retributionem, et in scandalum.* (24.) *Obscurentur oculi eorum ne videant: et dorsum eorum semper incurva.* Esse mensam sacrificiorum, ut de lege, quæ in se futuri est speciem complexa, taceamus, Apostolus testatus est dicens: (1. *Corinth.* X. 21.) *Non potestis mensæ Domini partipes esse, et mensæ dæmoniorum.* Sed esse mensam scientiæ, cùm nonnullis locis cognitum sit, tùm etiam in his ipsis dictis intelligi oportere, idem beatus Paulus ad Romanos (XI. 7. 8.) scribens interpres est: cùm eos obcæcatos esse ne quid intelligerent, testatur... Hæc itaque doctrinæ mensa, vel hic vitalis cibi sermo, et laqueus et captio et retributio et scandalum est: cùm à nobis Deus Jacob esse, qui ab his sit crucifixus, ostenditur. Hæc enim est retributio tantæ impietatis, ut quod nobis est Dei virtus, his scandalum sit. Nam cùm illaqueati captique sint scriptis, intelligentiæ tamen carent sensu: et ideò obscurati sunt oculi *ne videant*, id est, ne lumen intelligentiæ conquerentur:... indigni videlicet, qui intelligentiæ sensum ac lumen acciperent; et ideò evangelicæ libertatis scientiam non adepti, perpetuò adhuc legis onere deprimuntur, ut ferant quod sustinere non possunt. Id enim in incurvando dorso per corporalium operum speciem significatur.

N. 20. Sed hanc eorum obcæcati cordis inscientiam alia etiam debitæ retributionis pœna consequitur: (*Ps.* LXVIII. 25.) *Effunde super eos iram*

tuam, et animatio iræ tuæ comprehendat eos. (26.) *Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet....?* Mansit autem hæc à Prophetis omnibus huic gentis impiæ denuntiata damnatio. Nam eversâ mox ac dirutâ civitate delecti sunt, gloriosissimo illo templi cultu deleto, ornatuque detracto. Et ideò habitatione desertâ, in tabernaculis eorum nullus habitavit.

N. 21. Verùm adhuc, secundùm impietatis incrementa, Prophetia quoque pœnæ et ultionis extenditur : (27.) *Quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt : et super dolorem vulnerum meorum addiderunt.* (23.) *Appone iniquitatem super iniquitatem ipsorum : et non intrent in justitiam tuam.* (29.) *Deleantur de libro viventium : et cum justis non scribantur.* Causam apponendæ iniquitatis super iniquitatem ipsorum, et repellendi eos ne in justitiam intrarent, et delendi de viventium libro non scribendique cum justis eam esse demonstrans, quòd quem Deus percusserit, hi persecuti sunt, et super dolorem vulnerum suorum addiderunt quod doleret.

N. 23. Percussus ergo est Dominus peccata nostra suscipiens, et pro nobis dolens : ut in eo usque ad infirmitatem crucis mortisque percusso, sanitas nobis per resurrectionem ex mortuis redderetur... Hunc igitur ita à Deo percussum persecuti sunt, super dolorem vulnerum dolorem persecutionis hujus addentes. Pro nobis enim secundùm Prophetam (*Isai.* LIII. 4.) dolet; et idcircò est esse in doloribus æstimatus. Quòd enim posteà odium nominis sui susceperint, quatenùs silentium resurrectionis pecuniâ emerint, quibus Apostolos terroribus injuriisque lexaverint, cognitum est. Et quia hæc super dolorem vulnerum addiderunt, apponetur super iniquitatem iniquitas.

N. 24. Appositæ autem iniquitatis pœna est, ne intrent in justitiam Dei, id est, ne concorporales et comparticipes Christo fiant, qui nobis secundùm Apostolum (1. *Cor.* I. 30.) *justitia et sanctificatio et redemptio à Deo factus est.* Exclusi verò à Justitiæ ingressu, necesse est à libro viventium deleantur. Scripti enim erant in Abrahæ benedictionibus, cujus semen sicut stellæ cœli, et sicut arena maris ad oram littoris abundaret. A quo libro cùm omnem populum deleri Moyses metueret, se primum deleri deprecatus est : optans, ut opinor, secundùm Apostolum (*Rom.* IX. 3.) *Anathema pro fratribus suis esse.* Et quia super dolorem vulnerum dolorem persecutionis addentes, recursum pœnitentiæ perdiderunt, deleti de viventium libro, ne posteà quidem scribi cum justis meruerunt.

N. 25. *Pauper et dolens sum ego; et salus vultûs tui Deus suscepit me.* (*Ps.* LXVIII. 30.) Pauper est, qui secundùm Apostolum, (2. *Cor.* VIII. 9.) cùm esset omnium dives, se ipsum ut nos ditesceremus paupertavit : dolens est, qui secundùm Prophetam (*Isai.* LIII. 4.) pro nobis dolet. Sed hunc pauperem ac dolentem salus ea, quæ vultûs Dei est, suscepit... id est, assumptum ad se hominem unigenitus Deus, qui imago invisibilis Dei est, in æternitatis suæ vita, quæ in Deo salus esse intelligitur, collocavit. (*Philipp.* II. 11.) Omnis enim lingua confitebitur, quia Dominus Jesus in gloria Dei Patris est, id est, susceptus homo in naturam divinitatis acceptus.

N. 26. Esse autem in eo finem legis et sacrificium laudis, evangelica confessio est : ita ut hostiarum sanguine et oblatione cessante sacrificium gratiæ laudisque prælatum sit. Hoc enim isto paupere et dolente in salutem vultûs Dei formæque suscepto continuatur,... (*Ps.* LXVIII. 31.) *Laudabo nomen tuum cum cantico : magnificabo eum in laude.* 32. *Et placebit Deo super vitulum novellum cornua producentem et ungulos.* Hæc itaque laudatio nominis Dei, laudisque ipsius magnificatio, super vitulum novellum placebit...

N. 27. Et ipsum in consequentibus Psalmus ostendit. Nam post... subjecit. 33. *Videant pauperes et lætentur. Quærite Deum, et vivet anima vestra :* 34. *quoniam exaudivit pauperes Dominus : et vinctos suos non sprevit.* Hoc scilicet tempus lætentur videntes, cujus sacrificium in laude sit : quia illic ostendetur salutare Dei. Et ideò Deus ab his ad vitam animæ quæretur... Quærendi autem Dei ad vitam animæ ea causa est, quia exaudivit Deus pauperem, cum scilicet qui se paupertavit ut

nos ditesceremus, quem in salutem vultûs sui suscepit, in quo nobis peccata donavit.

N. 28... (*Ibid.* 35.) *Laudent eum cœli et terra, mare et omnia in eo.* Sub horum elementorum commemoratione, creaturarum omnium liberandarum sensum mentemque significans : ut dùm cœlum et terra et mare dicitur, cognoscantur Domino Jesu Christo cœlestia et terrestria et infirma genuflectere.

N. 29. Causam autem, cur adhuc cœlum terra et mare Deum laudent, ostendit dicens : (*Ibid.* 36.) *Quoniam Dominus salvificabit Sion, et ædificabuntur urbes Judæ. Et inhabitabunt in ea, et hæreditabunt terram. Et semen servorum ejus possidebunt eam, et qui diligunt nomen ejus inhabitabunt eam.*

N. 31... Sion... speculatio dicitur. In hoc ergo corpore Domini, quod resurrexit ex mortuis, quod à dextris virtutis consedit, quod in gloria Dei Patris est, spem nostram vitamque speculamur. Et quia revelationem nostræ in eo claritatis et ipsa in eamdem liberanda creatura omnis exspectat ; salutem hujus Sion sub significatione cœli et terræ et maris laudat : quia (*Coloss.* I. 20.) omnia in cœlis et in terra pacificata et reconciliata per eam Deo sint, quia in resurrectionis gloriam, cujus spem in ipso ex mortuis resurgente speculamur, peccatum, mors, corruptio à vita et immortalitate devorata sint et exhausta.

N. 32. Et quia *in finem pro his qui immutabuntur* est Psalmus : Judææ etiam civitates ut in Sion inhabitarent, ædificandæ esse laudantur. Et civitates ipsas conventus hominum esse quis dubitet? Ecclesiam verò ex conventu plebium effici notum est. In hac ergo Sion, quæ in se etiam illam primitivorum conscriptorum in cœlis complexa sit civitatem, habitatio nostra perficitur, qui ut semen Abrahæ, ita et semen Judæ manemus. (*Rom.* II. 28.) Non enim qui in carne Judæus, sed qui in spiritu. Ob quod in his nostris conventibus civitates quoque Judæ sumus.

N. 33. Ac ne sibi Israël impius civitatis Judææ gloriam, eò quòd secundùm carnem servorum Dei semen est, vindicaret ; eorum hæreditatem, eorum habitationem in Sion esse demonstrat, qui nomen Domini diligant ; ut pietatis magis sit non generis electio : quia præstet omnibus charitas Dei, quæ in Christo est.

THEODORETUS *Interpr. in Ps.* LXVIII. 1. *Hunc Psalmum ad litteram de captivitate Babylonica Judæorumque à servitute liberatione, ac Hierosolymæ reædificatione interpretatur.* Continet etiam, *uti subjungit*, vaticinationem de cruciatibus dominicis, hoc est, Dei et Salvatoris nostri, et propter hos ultimam Judæorum perniciem, quæ eos oppressura erat. Quoniam enim quæ ab inimicis perpessi sunt, hæc contra benefactorem et salvatorem ausi fuerunt, quæ inimicis imprecabantur, hæc in ipsos justus judex decrevit.

v. 26. *Fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet....* Sciendum est, quæ Judæi petierunt ut Babylonii paterentur, quòd impiè illos et sceleratè tractassent, hæc ipsos perpessos esse, cùm in beneficum et Salvatorem rabiem exercuissent. Babylonii namque amarum cibum ipsis reddiderunt, non talem cibum ipsis præbentes, sed laboriosa servitute suavitatem, quæ cibis innata est, auferentes. Judæi autem nullâ injuriâ affecti, sed omnibus beneficiis ornati, ipsi beneficii auctori fel et acetum ipsum obtulêre, veluti quædam vinea perniciosa. Idcircò eisdem suppliciis addicti sunt, et facta est mensa eorum in laqueum, et in retributionem, et in scandalum. Pro pristina siquidem felicitate in servitutem condemnati fuerunt, et oculi eorum obscurati sunt, cùm veram lucem videre non possent, et terga illorum assiduâ servitute et paupertate inflexa sunt, ob elatam cervicem, et durum eorum collum, et habitatio eorum facta est deserta, et in tabernaculis Hierosolymæ nemo illorum habitat. Suis igitur execrationibus subjecti fuerunt, et quæ Babyloniis ipsi injuriâ affecti imprecati sunt, hæc perpessi sunt, cum injuriam intulissent, ingratique erga beneficii auctorem fuissent. Propterea et divini Apostoli hujus Psalmi testimoniis usi sunt, geminum propheliæ sensum scientes.

v. 30. *Ego sum pauper et dolens : salus tua Deus suscepit me.* Hinc deinceps rerum mutationem prædicit.... *Judæi* duas contrarias mutationes

Et Psalmo quinquagesimo octavo in unâ veluti tabulâ ad vivum Propheta simul exprimit innocentiam et sanctitatem Christi, et furorem insidiantium vitæ ejus, et necis ejus ultionem de Judæis toto orbe dispersis, nec occisis, sed in summâ licèt desolatione stantibus, idque in testimonium populo Dei, et tandem in fine mundi convertendis ad Dominum; et vanos tum Judæorum tum gentium conatus ad delendum Christi nomen, et triumphantem Christum de nationibus devictis primùm, deindè conversis. (C)

habuerunt. Cùm enim Babylone pœnitentiam egissent, pristinam libertatem receperunt. Posteà autem rabiem in Dominum cùm exercuissent, in extremam servitutem condemnati fuerunt. Utraque igitur præsens Psalmus valicinatur.

v. 37. *Et semen servorum tuorum possidebit eam* (*Sionem.*) Quoniam autem propter furorem, quo in Salvatorem perciti fuerunt, extremam perniciem subituri erant, meritò talem Psalmo finem imposuit, *Et qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea.* Non enim omnes, qui ex Israël originem ducunt, ut ait divinus Apostolus, (*Rom.* IX. 6.) ipsi Israëlitæ sunt: neque quòd sint ex semine Abrahæ, ideò sunt omnes filii. Respondent autem his etiam Prophetæ verba (*Ibid.* 27.) *Si fuerit numerus filiorum Israël tanquam arena maris, reliquiæ salvabuntur.* Hoc etiam beatus ait David, *Et qui diligunt nomen ejus habitabunt in ea.* Nam post crucem et rabiem illam, canes illi exacti fuerunt: diligentes autem ipsum, in Sion habitârunt, laudis illi sacrificium offerentes.

(C) PSAL. LVIII. 1. Ne disperdas David in tituli inscriptionem.... 3. Eripe me de operantibus iniquitatem: et de viris sanguinum salva me. 4. Quia ecce ceperunt animam meam: irruerunt in me fortes... 5. Convertentur ad vesperam: et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem... 9. Et tu Domine deridebis eos:... 11. Deus meus, misericordia ejus præveniet me. 12... Disperge illos in virtute tuâ: et depones eos protector meus, Domine. 13. Delictum oris eorum, sermonem labiorum ipsorum: et comprehendantur in superbiâ suâ... 16. Ipsi dispergentur ad manducandum: si verò non fuerint saturati, et murmurabunt. 17. Ego autem cantabo fortitudinem tuam: et exultabo manè misericordiam tuam. Quia factus es susceptor meus et refugium meum in die tribulationis meæ. 18. Adjutor meus tibi psallam, quia Deus susceptor meus est: Deus meus misericordia mea.

S. HILARIUS *in Ps.* LVIII. *n.* 1.... Passionis Dominicæ Propheta non nescius, sub occasione et tempore eorum quæ perpetiebatur odiorum, et patiendo Prophetam se docuerit et loquendo.

N. 5.. Hîc intelligendus est conqueri captam animam suam, et irruisse in se fortes: qui et habuit hanc querelæ securitatem, ut in se neque iniquitatem, neque peccatum esse profiteretur.

N. 7. Interjecto enim diapsalma, quæ in impietatem populi essent mansura declarat. Mox namque et templi desolatio et civitatis eversio, et ipsos illos captivitas consecuta est. Quin etiam nunc ingressu civitatis ejusdem, edicto Romani Regis inhibentur. Et cùm deserta Sanctorum Sancta et prophetias silere, et placationum hostias deesse, et dignitatem omnem deformatam ministerii levitici recordantur; conversi nunc, et fame verbi Dei et cibi salutaris affecti, ad solatium præsentium miseriarum circumire sunt soliti civitatem... Et hunc quidem habent interioris conscientiæ suæ dolorem, cùm se dispersos, cùm captivos, cùm tributarios congemiscunt sine templo, sine Sacerdote, sine regno: et hoc posteaquàm in majestatis Dominum Salvatoremque mundi manus impias intulerunt.

N. 8. Sed ubi de peccato crucifixi unigeniti Filii Dei arguuntur, impii esse non desinunt: et dolore translatæ ad gentes divinæ cognitionis accensi, ore adhuc verbisque desæviunt. Sequitur enim: *Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum.*

N. 9... *Pro nihilo habebis omnes gentes...* Irridendarum autem gentium

Quanta nobis lux affulget, quantum solatium ex lectione prophetiarum quas tantoperè commendat et numerus, et antiquitas, et perspicuitas, et singulorum eventuum graphicè veluti delineata descriptio. Psalmos illos jam indè ea maximè causa est, quòd dùm crucifixum, dùm mortuum, dùm sepultum stultitiâ prudentiæ secularis exprobrant, magnæ pietatis sacramentum non intelligentes, Filium Dei resurgentem ex mortuis, et majestatis esse Dominum non credunt.

N. 10. (*Joan.* X. 18.) Sed habens ille potestatem animæ ponendæ, et animæ resumendæ, quia hoc mandatum accepit à Patre, irrisis spretisque gentibus, subjecit: (*Ps.* LVIII. 10. 11.) *Fortitudinem meam ad te custodiam, quia Deus susceptor meus es: Deus meus, misericordia ejus prævenict me:...* ut etiam ante resurrectionem Dei Filius intelligatur, cùm moriente eo, (*Matth.* XXVII. 45. 51. 52.) obscurato sole lux deperit; cùm pendente eo in cruce tremit terra; cùm descendente eo ad inferos, Sanctos ejus inferi non tenent; cùm emittente eo spiritum, velum templi tanquam custodiâ illinc spiritali erumpente discinditur; cùm postremò Centurio proclamat: *Verè hic Filius Dei erat...* (*Marc.* XV. 39.) Et hæc quidem tùm ita cognita sunt.

N. 11. Sed quia secundùm illud: *Et videbunt in quem compunxerunt*, (*Zachar.* XII. 10.) etiam in futurum inter inimicos ejus ostendet Deus, quòd ejus sit susceptor; quippè cùm secundùm Apostolum (*Rom.* XI. 25.) introgressâ gentium plenitudine, id quod Israël sit reliquum salvabitur; ut quod scriptum est (*Isaï.* LIX. 20.) impleatur: *Veniet ex Sion qui liberabit et avertet impietates ab Jacob...* ad significationem itaque repositæ hujus misericordiæ speique, subjecit: (*Ps.* LVIII. 12. 13. 14.) *Ne occideris eos, nequando obliviscantur legis tuæ. Disperge illos in virtute tuâ, et destrue eos, protector meus Domine. Delicta oris eorum, sermonem labiorum ipsorum: et comprehendentur in superbiâ suâ, et de execratione et mendacio convellentur in consummatione. Consummatio in irâ consummationis, et non erunt, et scient quoniam Deus Jacob dominatur finium terræ.* Inimici quidem propter nos (*Rom.* XI. 28.) sed dilecti propter patres; misericordiæ id quod eorum est reliquum reservatur. Dispersi quidem interim circùm omnes ferè gentes, sed conspersione eorum sanctâ æquè radice liberabuntur. Destruentur ergo secundùm prophetiam non occisi, sed dispersi: et destruentur in delictis oris eorum, et sermone labiorum; cùm ex Sion veniat liberator, de quo clamaverunt, *Crucifige, crucifige...* (*Luc.* XXIII. 21.) In hâc igitur superbiâ comprehendentur, cùm salvatori suo hæc à se ingesta esse non cognoscant: aversâque impietate de exsecratione ac mendacio avellentur, et hoc in consummatione; quia cùm intraverit gentium plenitudo, tùm quod Israel est reliquum salvabitur. *In irâ* autem *consummationis non erunt:* quia impietates ex Sion veniens avertet. Non autem non erunt, qui et sunt cogniturí, cognoscentque quia Deus Jacob dominetur finium terræ: non jam in funiculo hæreditatis et in Jacob portione noscendus; sed *Deus Jacob*, id est, qui in homine Jacob Deus intellectus et visus est, dominator sit terræ finium, quorum et creator est confitendus.

N. 12. Sed illos interim desolationis ac dispersionis suæ manet pœna. Nam etsi consummationi temporum propter patres, et electos hæc dispensatio misericordiæ reservetur: interjecto tamen diapsalma, quid in eos interim repetitâ significatione constitutum fuerit, ostenditur. Sequitur enim: (*Ps.* LVIII. 15.) *Et convertentur in vesperum, et famem patientur ut canes, et circumibunt civitatem.* (16.) *Ipsi dispergentur ad manducandum: si autem non saturabuntur et murmurabunt.* Amissâ civitate, temploque deserto, et secundùm Romani Regis edicta circumeuntes tantùm, non etiam ineuntes civitatem, fames eos, non hujus panis et cibi, sed oblationum, hostiarum, visionum, quibus omnibus saturabuntur, afficiet: adversùm custodem suum canum improbitate latrantes. *Et dispergentur ad manducandum:* quia per diversa speciem sacerdotii illius legitimi, et holocausti et circumcisionis imitantur: cùm hæc tantùm nonnisi intra Jerosolymam sint legitima constituta.

à temporibus David cecinêre semper et canunt etiamnùm Judæi toto orbe dispersi, cæci secum circumferunt, et summâ religione conservant tabulas et codices, quibus et ipsi condemnantur et nos absolvimur. Cæteras prophetias,

S. AUG. *Serm.* 1. *in Psal.* LVIII. *n.* 1. Quænam sit tituli ejus inscriptio, quam corrumpi vetat, Evangelium nobis indicat. Nam cùm Dominus crucifigeretur, titulus inscriptus est à Pilato et positus, Rex Judæorum, tribus linguis, Hebræâ, Græcâ et Latinâ: quæ linguæ toto orbe maximè excellunt. Igitur si Rex Judæorum crucifixus est, et Judæi Regem suum crucifixerunt; crucifigendo eum etiam Regem Gentium fecerunt, magis quàm occiderunt. Et quidem quantùm in illis fuit, perdiderunt Christum, sed sibi, non nobis; et mortuus est ille pro nobis, et sanguine suo redemit nos. Et modò non est corruptus titulus: quia ille Rex est non solùm Gentium, sed etiam ipsorum Judæorum... Ille Rex virgam ferream gerit, quâ et regit et frangit.... *Postula à me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ: reges eos in virgâ ferreâ, et tanquam vas figuli conteres eos...* (*Ps.* II. 8. 9.) Quos reget? quos conteret? Reget obedientes, conteret resistentes.

N. 2... Hic intelligamus Domini passionem, et loquatur nobis Christus caput et corpus. Sic semper, aut propè semper audiamus voces Christi de Psalmo, ut... non illum solùm qui est caput nostrum cogitemus, quando audimus Christum loqui: sed cogitemus Christum caput et corpus totum integrum quemdam virum.

N. 5. *Erue me de operantibus iniquitatem, et de viris sanguinum salvum me fac.* (*Ps.* LVIII. 3.) Erant illi quidem viri sanguinum, qui justum occiderunt, in quo nullam culpam invenerunt: erant illi viri sanguinum, quia cùm vellet alienigena, lotis manibus, dimittere Christum, clamaverunt, *Crucifige, crucifige:* erant viri sanguinum, quibus cùm jam objiceretur crimen sanguinis Christi, responderunt, propinantes posteris suis, *sanguis ejus super nos, et super filios nostros.* (*Matth.* XXVII. 25.) Sed nec in ejus corpus exsurgere viri sanguinum cessaverunt: nam et post resurrectionem ascensionemque Christi, persecutiones passa est Ecclesia: et illa quidem primò quæ effloruit de gente Judæorum, de quâ et Apostoli nostri fuerunt. Ibi primò Stephanus lapidatus est.... Deindè in Gentibus exsurrexerunt regna Gentium, antequàm in eis impleretur quod prædictum erat, (*Ps.* LXXI. 11.) *Adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes servient ei;* et fremuit impetus regni illius adversùs testes Christi; effusus est magnus et multus Martyrum sanguis: quo effuso, tanquam seminata seges Ecclesiæ fertiliùs pullulavit, et totum mundum sicut nunc conspicimus, occupavit. Ab his ergo viris sanguinum eruitur Christus, non solùm caput, sed etiam corpus. A viris sanguinum eruitur Christus; et eis qui fuerunt, et eis qui sunt, et eis qui futuri sunt; eruitur Christus, et qui præcessit, et qui est, et qui venturus est. Christus enim est totum corpus Christi: et quicunque nunc christiani boni, et qui ante nos, et qui post nos futuri sunt, totus Christus eruitur à viris sanguinum; nec vacat hæc vox, *Et à viris sanguinum salvum me fac.*

N. 6. *Quia ecce venati sunt animam meam.* (*Ps.* LVIII. 4.) Potuerunt tenere, potuerunt occidere... Illi quidem venati sunt, sed in manibus venantium non dimittit qui custodit Israël.... *irruerunt super me fortes.*

N. 7.... Isti erant fortes qui insultabant discipulis Christi quia (*Matth.* IX. 11.) magister eorum ad infirmos intrabat, et convivabatur cum infirmis... O fortes quibus medicus opus non est! Fortitudo ista non sanitatis est, sed insaniæ... Isti autem qui fortes esse voluerunt, id est, qui de suâ virtute præsumere voluerunt tanquam justi, (*Rom.* IX. 32.) offenderunt in lapidem offensionis: et hœdus visus est eis Agnus, et quia veluti hœdum occiderunt, ab Agno redimi non meruerunt. Ipsi sunt ergo fortes, qui irruerunt super Christum, commendantes justitiam suam.... Et illi fortes, (*Joan.* VII. 48. 49.) Nunquid aliquis Pharisæorum in illum credidit, aut aliquis Scribarum, nisi populus iste nesciens legem? Præposuerunt se turbæ infirmæ ad medicum currenti: undè, nisi quia ipsi fortes erant? et fortitudine suâ, quod est

quæ de Christi resurrectione et Ecclesiæ regno in Psalmis vel iisdem vel aliis leguntur, non est hujus loci referre.

I. Quid Isaïas prædixit, quod ad Passionem Christi evidentissimè pertineat ?

R. Nullum ferè caput est in libro Isaïæ, quod de Christo gravius, omnem etiam turbam in se traduxerunt, et medicum omnium occiderunt. Sed et ille eò quod occisus est, de sanguine suo medicamentum fecit ægrotis. *Irruerunt super me fortes.* Hos maximè fortes advertite et videte : utrum de ullà re præsumendum sit homini, quando nec de justitiâ præsumendum est.

N. 8. Quid deindè ? *Neque iniquitas mea, neque peccatum meum, Domine.* (*Ps.* LVIII. 5.) Irruerunt quidem fortes de justitiâ suâ præsumentes, irruerunt, sed peccatum in me non invenerunt.... et tanquam justi contra iniquum sævierunt. Sed tamen, *neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine. Sine iniquitate cucurri et dirigebar.*

N. 9.... *Exsurge in occursum mihi,* (*v.* 6.) adjuva me.

N. 11. *Et tu Domine Deus virtutum, Deus Israël intende ad visitandum omnes gentes.* Impleatur ista prophetia, in quâ Isaïas ex personâ tuâ alloquitur Ecclesiam tuam, sanctam civitatem tuam, sterilem illam cujus *multi filii desertæ magis quàm ejus quæ habet virum....* (*Isai.* LIV. 1.) magis quàm gentis Judææ quæ habet virum, quæ accepit legem, magis quàm ejus gentis, quæ habuit evidentem Regem. Nam tuus Rex latet, et plures tibi filii sunt ex occulto sponso. Ergo ei dicitur... Dilata locum tabernaculi tui, et aulas tuas confige : non est quòd parcas, extende longiùs funiculos tuos, et palos validos constitue, etiam atque etiam in dexteram atque sinistram. (*Matth.* XXV. 33.) In dexterâ tene bonos, in sinistrâ tene malos, donec veniat ventilabrum : posside tamen omnes gentes. Invitentur ad nuptias boni et mali, impleantur nuptiæ recumbentium : servorum est invitare, Domini separare. Etiam atque etiam in dexteram atque sinistram extende. (*Isai.* LIV. 3. *etc.*) Semen enim tuum hæreditabit gentes, et civitates quæ desertæ erant, inhabitabis... non est quòd metuas : prævalebis enim ; nec erubescas quòd detestabilis fueris. Ergo quia insurrexerunt super me fortes, ne erubescas.... qui eruit te, ipse Dominus Deus Israël universæ terræ vocabitur.

N. 12. *Non miserearis omnium qui operantur iniquitatem.* (*Ps.* LVIII. 6.) Hic planè terruit. Quem non terreat ? Quis ad suam conscientiam rediens non contremiscat ?....

N. 13. Iniquitas omnis parva, magnave sit, puniatur necesse est, aut ab ipso homine pœnitente, aut à Deo vindicante... Nam non potest impunitum relinqui peccatum : quoniam verum est, *Non misereris omnium qui operantur iniquitatem.*

N. 15. *Convertantur ad vesperam.* (*v.* 7.) Quid est, ad vesperam ? Seriùs. Antè enim debuerant, antequàm Christum crucifigerent, medicum agnoscere. Quare jam eo crucifixo, resurgente, in cœlum ascendente, posteaquàm misit Spiritum suum sanctum, quo repleti sunt illi, qui in unâ domo erant, et cœperunt loqui linguis omnium gentium, expaverunt crucifixores Christi : compuncti sunt de conscientiâ suâ, consilium salutis ab Apostolis petiverunt, audierunt : *Agite pœnitentiam et baptizetur unusquisque vestrùm in nomine Domini nostri Jesu Christi* (*Act.* II. 38.) et dimittentur vobis peccata vestra. Post occisum Christum, post effusum Christi sanguinem dimittuntur peccata vestra. Ille sic voluit mori, ut sanguine suo etiam effusores ejusdem sanguinis redimeret.... *Convertantur ad vesperam, et famem patiantur ut canes.* Desiderent gratiam Dei, intelligant se peccatores : fortes illi fiant infirmi, divites illi fiant pauperes, justi illi agnoscant se peccatores, leones illi canes fiant... *et circumibunt civitatem.* Quam civitatem ? Mundum istum.. Quomodò circumibunt ? Evangelizando.

N. 16. *Ecce ipsi loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum.* (*Ps.* LVIII. 8.) Jam ille gladius bis acutus, de quo Apostolus (*Ephes.* VI. 17.) dicit : *Et gladium spiritûs, quod est verbum Dei... Quoniam quis audivit !* Loquentur in ore suo, Quis audivit ! Idest stomachabuntur adversùs

et Ecclesiâ non agat aliquatenùs. Caput quinquagesimum tertium retulisse satis erit, tam perspicuum illud quidem, ut non tam futurum prædicere Propheta, quàm præteritam historiam narrare, videatur. Caput hoc Passionem Domini Jesu secundùm Isaïam dici nihil obstat. Verba capitis hæc sunt.

pigros ad fidem. Qui paulò antè et ipsi credere nolebant, tædium de non credentibus patiuntur.

N. 21. Potest quidem hoc et de Judæis intelligi. Quid de Judæis : *Ne occideris eos, nequando obliviscantur legis tuæ?* (*Ps.* LVIII. 12.) Istos inimicos meos ipsos, qui me occiderunt, noli tu occidere. Maneat gens Judæorum : certè victa est à Romanis, certe delcta civitas eorum, non admittuntur ad civitatem suam Judæi, et tamen Judæi sunt. Nam omnes istæ provinciæ à Romanis subjugatæ sunt. Quis jam cognoscit gentes in Imperio Romano, quæ quid erant, quando omnes Romani facti sunt, et omnes Romani dicuntur? Judæi tamen manent cum signo; nec sic victi sunt, ut à victoribus absorberentur. Non sine causâ Caïn ille est, qui cùm fratrem occidisset, (*Gen.* IV. 15.) posuit in eo Deus signum, ne quis eum occideret. Hoc est signum quod habent Judæi, tenent omninò reliquias legis suæ, circumciduntur, sabbata observant, Pascha immolant, azyma comedunt. Sunt ergo Judæi, non sunt occisi, necessarii sunt credentibus Gentibus. Quare hoc? Ut demonstret nobis in inimicis nostris misericordiam suam. *Deus meus demonstravit mihi inimicis meis.* In ramis superbiæ præcisis inserto misericordiam suam demonstrat oleastro. Ecce ubi jacent qui superbi erant, ecce ubi insertus es, qui jacebas : et tu noli superbire, ne præcidi merearis. *Eadem ferè inculcat Sermone sequenti N.* 2.

Sequentia, et alia eumdem in finem collimantia testimonia, vide suprà hujusce Capitis §. 1. *litt.* (H *et* S.)

Enarr. in Psal. LVIII. *Serm.* 2. *n.* 7. *Et scient quia Deus dominabitur Jacob et finium terræ.* 14. Non tantùm Judæorum dominabitur, sed et finium terræ : quod non scirent, si adhuc in superbiâ suâ essent; in superbiâ autem suâ essent, si adhuc sibi justi viderentur : ut autem sibi justi non viderentur, annuntiatæ sunt illis ex maledicto, et mendacio consummationes in irâ consummationis; quia comprehensi fuerunt in superbiâ suâ, ex maledicto quod fecerunt, quando Christum occiderunt. Ecce quid fecit Dominus noster Jesus Christus : mortuus est inter manus Judæorum, et redemit multitudinem gentium : hàc fusus est sanguis, hàc profuit; sed conversis omnibus profuit : quia et illi quem occiderunt agnoverunt, et ab illo ipsius interfectionis et delicti sui magni veniam meruerunt.

N. 8. Quid ergo et de ipsis? Quod suprà : *Convertentur ad vesperam* 15. : id est, etsi serò, id est, post interfectionem Domini nostri Jesu Christi : *Convertentur ad vesperam : et famem patientur ut canes.* Sed *ut canes*, non ut oves, aut vituli : *ut canes*, ut gentes, ut peccatores : quia et ipsi cognoverunt peccatum suum qui sibi justi videbantur.

THEODORETUS *in Interpret. Psalmi* LVIII. 1. *In finem. Ne corrumpas, ipsi David, in tituli inscriptionem. Quando misit Saul, et custodivit domum ejus, ut interficeret eum...* Beatus David insidias illas cùm declinasset, hunc conscripsit Psalmum. Verùm de illis, quæ tunc acciderunt, pauca verba facit : plura autem prædicit, divini Spiritûs radio illustratus, Judæorum prævidens rabiem adversùs Salvatorem Deum nostrum.... prædicit gentium vocationem et Judæorum dispersionem.

v. 5. *Neque iniquitas mea, neque peccatum meum Domine : sine iniquitate cucurri et direxi.* Hæc veriùs non Davidi congruunt, sed filio et Domino Davidis. Ille enim solus *peccatum non fecit, neque dolus inventus est in ore ejus.* (*Isai.* LIII. 9.)

v. 6. *Exsurge in occursum meum, et vide.* Tu enim, ait, ut hujus judex sis, obsecro, qui omnia apertè scis. *Et tu Domine Deus virtutum, Deus Israël, intende ad visitandas omnes gentes.* Peccati expertem eum solum considerans, qui ex ipso secundùm carnem descensurus erat, furorem-

« *Isaï.* LIII. 1. Quis credidit auditui nostro ? et brachium » Domini cui revelatum est ? 2. Et ascendent sicut virgul- » tum coram eo, et sicut radix de terrâ sitienti : non est » species ei neque decor ; et vidimus eum, et non erat » aspectus, et desideravimus eum ; 3. Despectum et novis-

que in ipsum contribulium Judæorum prospiciens, Dominum virtutum, Deumque Israëlis orat, ut Judæos abjectos relinquat, et in gentes omnem providentiam transferat, et lumine divinæ cognitionis illuminet. Cùm autem hæc gentibus annuntiasset, Judæorum supplicium prædicit. *Non misereris omnibus, qui operantur iniquitatem.* Quoniam enim propheticis oculis crucem intuebatur, et exaudire videbatur Dominum gloriæ dicentem, *Pater dimitte illis, non enim sciunt quid faciunt ;* (*Luc.* XXIII. 34.) impietatis excessum execrans, ut nullam veniam consequantur, obsecrat ; deindè spiritualis cibi inopiam, quæ ipsis futura est, vaticinatur.

v. 7. *Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem.* Quemadmodùm enim, ait, canes urbium plateas de nocte obire solent, coacti hoc facere ob ventris necessitatem : sic isti omni spirituali providentia privabuntur, et neque vaticinandi dono potientur, et pontificiâ curâ destituti penitùs erunt, ac more canis vagari non desinent, et ne micis quidem, quæ à mensâ dominorum excidunt, secundùm Evangelicam vocem, (*Matth.* XV. 27.) digni fient. Deindè clariùs supplicii causam docet, dicens :

v. 8. *Ecce loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum : quoniam quis audivit ?* Linguâ, inquit, homicidium committunt, velut mucronem quemdam et gladium, verba proferentes. Res autem ipsæ verba confirmant. Linguâ namque Dominum crucifixerunt, exclamantes, *Tolle, tolle, crucifige eum* (*Joan.* XIX. 6. *Matth.* XXVIII. 25.) et *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros.* Per satellites autem Pilati verba ad rem contulerunt, et patibulo Salvatorem clavis confixerunt. Hoc et divinum oraculum dicit, *Ipsi loquentur in ore suo, et gladius in labiis eorum, quoniam quis audivit ?* Quoniam verba proferunt, quibus pro gladiis utuntur : Hæc verò, inquit, faciunt tanquam nemine inspiciente. Hoc enim declarat, *Quoniam quis audivit ?* Veluti enim nemine nec prospiciente, nec exaudiente ea quæ fiunt, nec pœnas exigente, hæc patrare audent.

v. 9. *Et tu Domine dirideris eos.* Illi quidem igitur hæc audent : tu autem et audis, et perspicis, et eorum vanam insaniam derides. *Ad nihilum deduces omnes gentes.* Non solùm enim illos, verùm etiam omnes gentes superare, facile tibi est.

v. 11. *Deus meus ostendet mihi super inimicos meos.* Communes inimicos Propheta existimat Salvatoris inimicos. Deindè quæ his eventura sunt prædicit.

v. 12. *Ne occidas eos, nequando obliviscantur legis tuæ.* Supplico, inquit, ne extremam perniciem ipsi subeant. Sunt enim inter eos multi, qui pœnitentiæ remediis curantur. *Quoniam non est in morte, qui memor sit tui ; in inferno autem quis confitebitur tibi ?* (*Ps.* VI. 6.) Quam igitur pœnam ipsis infligere vis ? *Disperde illos in virtute tuâ, et depone eos protector meus Domine.* In totum, inquit, orbem eos dissipa, et sparsos et inquilinos redde, quoniam malà conspiratione contra te usi sunt. Quænam autem sit hæc edocet.

v. 13. *Dilectum oris eorum, sermo labiorum ipsorum.* Hæc consonantia sunt his, quæ paulò antè exposita fuerunt. Etenim superiùs dixit, *Ecce ipsi loquentur in ore ipsorum, et gladius in labiis eorum.* Et hic rursùs, Peccatum oris, labiorumque sermonem insimulat : per omnia docens illius clamoris eos pœnas pendere, quem consonanter emiserunt, justam Pilati sententiam depravantes. Nam ille ut innocentem ipsum dimittere volebat : isti verò clamabant, *Tolle, tolle, crucifige eum. Sanguis ejus super nos, et super filios nostros... Et comprehendantur in superbiâ suâ.* Per ea, inquit, quæ patrare ausi sunt, pœnas persolvant. Et qui Christo Salvatori servire noluerunt, sed Cæsaris regnum amplexi sunt Cæsaris servituti subjicientur.

» simum virorum, virum dolorum et scientem infirmitatem: » et quasi absconditus vultus ejus et despectus, undè nec » reputavimus eum. 4. Verè languores nostros ipse tulit, et » dolores nostros ipse portavit: et nos putavimus eum quasi » leprosum, et percussum à Deo et humiliatum. 5. Ipse » autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus » est propter scelera nostra: disciplina salutis nostræ su- » per eum, et livore ejus sanati sumus. 6. Omnes nos quasi » oves erravimus, unusquisque in viam suam declinavit: » et posuit Dominus in eo iniquitatem omnium nostrùm. » 7. Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum:

Et de execratione et mendacio annuntiabuntur.

v. 14. *In consummatione, in irâ consummationis, et non erunt.* Symmachus clariùs extulit, Comprehendantur cum superbiâ suâ: execrationem et mendacia loquentes confice, in irâ consume, ita ut non sint. Postquàm enim calumniis usi sunt, dicentes ipsum imperasse ne census Cæsari daretur: (*Luc.* XXIII. 2.) idque cùm hortantem ipsum audissent, *Ut ea, quæ sunt Cæsaris Cæsari darent, et quæ sunt Dei Deo*, (*Matth.* XXII. 21.) execrationibus et conviciis ipsum lacessebant. Propter illas, inquit, execrationes et calumnias, et peccatum oris, hanc consumptionem ipsos perpessos esse. Consummationem autem, non extremam perniciem vocat, sed quòd populus Dei non ampliùs ipsi vocentur. Dispersi enim per orbem, et Romanis servire coacti, legali cultu privati sunt. Procul à celeberrimâ metropoli degunt, regio ductu orbati sunt, Pontificis curâ minimè perfruuntur, prophetica gratia destituti sunt. Hoc igitur *non erunt*, idem est ac populum per se ampliùs non constituent, solam habitantes Palæstinam, et Dei populus appellati. Consummationes verò omnis generis supplicia nuncupat. Etenim sub Caïo quarto Cæsare maxima discrimina perpessi sunt, atque etiam sub Nerone in multas calamitates inciderunt: et Vespasianus multas Judææ civitates expugnavit, et Titus cùm Hierosolymam cinxisset, et civitatem diripuit, et eos, qui mortem declinarunt, captivos in servitutem abduxit. Et post hæc etiam in alias omnium generum ærumnas incurrerunt: et nunc similiter in civitatibus quas incolunt, occasione oblatâ sæpiùs intoleranda patiuntur, execrationis et mendacii et peccati ore admissis pœnas pendentes; ac rebus ipsis discunt, Crucifixum omnium Dominum constitutum fuisse. Hoc namque Propheta dicit, *Et scient quia Deus dominabitur Jacob, et finium terræ.* Nam hoc admirabile fuit, quòd ante crucem ab ipsis etiam Judæis non credebatur: post ignominiosam verò illam passionem toti orbi Crucifixus dominatur, his quidem sponte adorantibus, incredulis verò metu servire adactis.

v. 15. *Convertentur ad vesperam, et famem patientur ut canes, et circuibunt civitatem.* Quoniam enim dixit, *In irâ consummationis et non erunt*, ne quis Prophetam contraria dixisse opinetur, *Disperde in virtute tuâ*, jure tautologiâ usus est, et ait ipsos instar canum fame laborantium et de nocte civitatem obeuntium, victuros esse, nullo spirituali cibo perfruentes. Rerum enim facta est vicissitudo: et Judæi qui olim filii erant, ob nequitiam suam in canum ordinem redacti sunt: gentes verò, quæ quondam canibus similes erant, filiorum honore dignatæ sunt.

v. 16. *Ipsi dispergentur ad manducandum: si verò non fuerint saturati, et murmurabunt...* Ut canes et isti per totum orbem terrarum dispersi spiritualem cibum quærent: non invenientes autem, eò quòd non credunt ei, qui à Prophetis cunctis prædictus fuit, tumultuantur et murmurant, in hoc quoque ingratum animum ostendentes.

v. 17. *Ego autem cantabo fortitudinem tuam, et exultabo manè misericordiam tuam.* Illi quidem hæc audentes, talia patientur: ego verò tuam misericordiam cantabo, et spirituali tuo lumine oriente, et diluculum orbi afferente, immensam tuam benignitatem omnibus in Ecclesiis celebrabo.

Quia factus es susceptor meus, et refugium meum in die tribulationis meæ, etc.

» sicut ovis ad occisionem ducetur, et quasi agnus coram » tondente se obmutescet, et non aperiet os suum. 8. De » angustiâ et de judicio sublatus est : generationem ejus » quis enarrabit ? quia abscissus est de terrâ viventium : » propter scelus populi mei percussi eum. 9. Et dabit impios » pro sepulturâ, et divitem pro morte suâ : eò quòd iniqui- » tatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore ejus. 10. Et » Dominus voluit conterere eum in infirmitate : si posuerit » pro peccato animam suam, videbit semen longævum, et » voluntas Domini in manu ejus dirigetur. 11. Pro eo quòd » laboravit anima ejus, videbit et saturabitur : in scientiâ » suâ justificabit ipse justus servus meus multos, et iniqui- » tates eorum ipse portabit. 12. Ideò dispertiam ei plurі- » mos, et fortium dividet spolia, pro eo quòd tradidit in » mortem animam suam, et cum sceleratis reputatus est : » et ipse peccata multorum tulit, et pro transgressoribus » rogavit. »

I. Quid Daniel prædixit de Passione Christi ?

R. Ejus verba jam superiùs relata hæc sunt. *Cap.* 1. §. 1. *hujus Sectionis.*

Dan. IX. 24. « Septuaginta hebdomades abbreviatæ sunt » super populum tuum, et super urbem sanctam tuam, ut » consummetur prævaricatio, et finem accipiat peccatum, » et deleatur iniquitas, et adducatur justitia sempiterna, et » impleatur visio et prophetia, et ungatur Sanctus Sancto- » rum. 25. Scito ergo et animadverte : ab exitu sermonis, ut » iterùm ædificetur Jerusalem, usque ad Christum ducem, » hebdomades septem, et hebdomades sexaginta duæ erunt, » et rursùm ædificabitur platea et muri in angustiâ tempo- » rum. 26. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur » Christus : et non erit ejus populus, qui eum negaturus » est. Et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum » duce venturo : et finis ejus vastitas, et post finem belli » statuta desolatio. 27. Confirmabit autem pactum multis » hebdomada una : et in dimidio hebdomadis deficiet hostia » et sacrificium. Et erit ei in templo abominatio desolatio- » nis : et usque in consummationem et finem perseverabit » desolatio. » (D)

I. Quid Zacharias prædixit circa passionem Christi ?

R. Loca quædam selecta referam.

Zach. XII. 10. « Effundam super domum David et super » habitatores Jerusalem Spiritum gratiæ et precum : et » aspicient in me, quem confixerunt : et plangent eum » planctu quasi super unigenitum, et dolebunt super eum, » ut doleri solet in morte primogeniti. »

Verba hæc partim impleta sunt in die Pentecostes, partim implebuntur in fine seculorum. (E)

(D) *Vide* D. AUGUST. *et aliorum Enarrat. in Psalmos* XXI. LVIII. *et* LXVIII. *hocce 2. litt.* (A. B. C.)

(E) S. AUG. *de Civit. Dei, lib.* 20. *c.* 30. *n.* 3. Nunquid nisi Dei est au-

Hæc quoque habet idem Propheta.

Zach. XIII. 6. 7. « Quid sunt plagæ istæ in medio manuum » tuarum ? et dicet : His plagatus sum in domo eorum qui » diligebant me. Framea suscitare super Pastorem meum, » et super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exer- » cituum. Percute Pastorem, et dispergentur oves ; et con- » vertam manum meam ad parvulos. » (F)

I. Quid in libro Sapientiæ prædictum de Passione Christi legitur ?

R. (*Sap.* II. 11.) « Impii dixerunt cogitantes apud se non » rectè :... 12. Circumveniamus justum, quoniam inutilis » est nobis, et contrarius est operibus nostris, et impro- » perat nobis peccata legis, et diffamat in nos peccata dis- » ciplinæ nostræ. 13. Promittit se scientiam Dei habere, » et filium Dei se nominat. 14. Factus est nobis in traduc- » tionem cogitationum nostrarum. 15. Gravis est nobis » etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, » et immutatæ sunt viæ ejus. 16. Tanquam nugaces æsti- » mati sumus ab illo, et abstinet se à viis nostris tanquam » ab immunditiis ; et præfert novissima justorum, et glo- » riatur Patrem se habere Deum. 17. Videamus ergo si » sermones illius veri sint ; et tentemus quæ ventura sunt » illi ; et sciemus quæ erunt novissima illius. 18. Si enim » est verus Filius Dei, suscipiet illum et liberabit eum de » manibus contrariorum. 19. Contumeliâ et tormento inter- » rogemus eum, ut sciamus reverentiam ejus, et probe- » mus patientiam illius. 20. Morte turpissimâ condemnemus » eum : erit enim ei respectus ex sermonibus illius. »

Quisquis non veneratur et colit religionem, cujus sanctitas et veritas tam evidentibus, tam certis argumentis demonstratur et stabilitur ; Quisquis non afficitur admiratione tam miræ tot oraculorum, tot figurarum consensionis, tam divinæ veteris Testamenti cum novo connexionis ; næ is omninò cæcus est et obduratus corde.

§. 18. De Prodigiis quæ Christo moriente acciderunt.

I. Præter mox laudatas Prophetias quibus Christi divinitas evidenter demonstratur, jam dixisti Christum, ipso mortis suæ tempore, signa dedisse virtutis et potentiæ suæ non obscura ; dic velim, quænam illa fuerint ?

ferre omnes gentes inimicas sanctæ civitatis Jerusalem... et super domum David effundere, et super habitatores ejusdem civitatis spiritum gratiæ et misericordiæ ? Hoc utique Dei est... Pœnitebit quippè in die illâ Judæos, etiam eos, qui accepturi sunt spiritum gratiæ et misericordiæ, quòd in ejus passione insultaverint Christo, cùm ad eum aspexerint in suâ majestate venientem, eumque esse cognoverint, quem priùs humilem in suis parentibus illuserunt : quamvis et ipsi parentes eorum tantæ illius impietatis auctores, resurgentes videbunt eum, sed puniendi jam, non adhuc corrigendi.

(F) MATTH. XXVI. 31. Tunc dicit illis Jesus : Omnes vos scandalum patiemini in me in istâ nocte. Scriptum est enim : (*Zach.* XIII. 7.) Percutiam pastorem, et dispergentur oves gregis.

R. Jam diximus Judæos à Christo in horto divinitùs prostratos fuisse, cùm ipsi accederent ad eum capiendum; ibidem curatum divinitùs Malchum, cui amputaverat Petrus auriculam; et statim atque Christus cruci affixus est, mox contra naturæ leges solem visum fuisse per horas tres solidas et omninò obscuratum. Mortuo Christo, alia multa præter naturæ ordinem acciderunt.

I. Antequàm ad cætera venias, scire velim cur dixeris hanc solis Eclipsim contigisse contra naturæ leges?

R. Id per se patet. Christus enim mortuus est tempore plenilunii. Mortuus est nimirùm ipso die festo Paschatis, quod apud Judæos Lunâ decimâ quintâ primi mensis ritè celebrabatur. At nemo est qui nesciat solis Eclipsim non posse juxta naturæ leges fieri, nisi in noviluniis: fit enim Eclipsis solis ex interpositione lunæ inter solem et terram. Cùm autem luna solem inter et terram interponitur, tunc novilunium est.

I. Hanc solis Eclipsim prædixerant-ne Prophetæ?

R. Hanc Amos Propheta prædixisse videtur his verbis. (*Amos* VIII. 9.) « In die illâ, dicit Dominus Deus, occidet » Sol in meridie, et tenebrescere faciam terram in die » luminis: 10. Et convertam festivitates vestras in luctum, » et omnia cantica vestra in planctum: et inducam super » omne caput calvitium: et ponam eam quasi luctum uni- » geniti, et novissima ejus quasi diem amarum. 11. Ecce » dies veniunt, dicit Dominus: et mittam famem in ter- » ram: non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi » verbum Domini. 12. Et commovebuntur à mari usque ad » mare, et ab Aquilone usque ad Orientem: circuibunt » quærentes verbum Domini, et non invenient. »

Hæc Prophetia ad litteram intelligenda est de tempore subversionis regni Israël, ut patet ex toto capite. Sed nihil vetat intelligi quoque de verâ solis Eclipsi quæ accidit moriente Christo. Et certè jam indè à morte Christi ad nostra usque tempora famem hanc verbi Dei experiuntur Judæi toto terrarum orbe dispersi. (A) Sed eam Zacharias Propheta his verbis apertissimis prænuntiavit.

(A) S. HIERONYM. *Lib.* 3. *in c.* 8. *Amos*, *v.* 9. *t.* 3. *p.* 1442. Possumus hunc locum et in Domini intelligere passione, quando sol horâ sextâ retraxit radios suos; et pendentem in cruce Dominum suum spectare non ausus est; quando tenebris cuncta complentibus, festivitates eorum et cantica, Vespasiano Titoque superantibus, in planctum luctumque mutata sunt. Quando lacrymarum et pœnitudinis et ciliciorum repleta sunt omnia :... nunc ergo illis habentibus tenebras, qui repulerunt solem justitiæ: nos, qui sedebamus in tenebris et umbrâ mortis, vidimus lucem magnam.

Pag. 1443. Judæi sustineant famem audiendi verbum Dei: præsertim cùm legant Scripturas, et humilitatem sequantur litteræ. Quibus ingerimus famem esse prædictam intelligentiæ spiritalis, in quâ Christus cernitur, passio Domini, et resurrectio reperitur. Circumeunt orbem, et quærunt verbum Domini, et non inveniunt; quia verbum Domini negaverunt, quod factum est in manibus omnium Prophetarum.

Vide S. AUG. *et* THEODORETI *testimonia* 2. *super. litt.* (C)

(*Zach.* XIV. 6.) « Et erit in die illâ : non erit lux, sed frigus » et gelu. 7. Et erit dies una quæ nota est Domino, non » dies neque nox; et in tempore vesperi erit lux.

» 8. Et erit in die illâ : Exibunt aquæ de Jerusalem ; me- » dium earum ad mare Orientale, et medium earum ad » mare novissimum : in æstate et in hieme erunt. 9. Et erit » Dominus Rex super omnem terram ; in die illâ erit Domi- » nus unus et erit nomen ejus unum. »

Prophetiam tenes. Accipe illius explicationem.

In die illâ non erit lux, sed frigus et gelu. Eâ quippe nocte quâ captus est Jesus (*Joan.* XVIII. 18.) frigus erat, et calefaciebant se ministri et servi ad prunas ; et erat cum eis Petrus stans et calefaciens se.

Et erit dies una quæ nota est Domino, non dies neque nox : et in tempore vesperi erit lux. Hîc tenebræ, quæ acciderunt ipsâ die mortis Christi, apertissimè designantur. Tunc enim neque dies erat propter densissimas tenebras, neque nox quia sol medium orbem tenebat : *et in tempore vesperi erit lux ;* quia tenebræ recesserunt (*Marc.* XV. 33.) horâ nonâ.

Et erit in die illâ exibunt aquæ vivæ de Jerusalem, etc. Verba hæc et sequentia manifestè pertinent ad promulgationem Evangelii et regnum Christi, juxta id quod Christus ipse prædixerat. (*Joan.* XII. 32.) *Ego si exaltatus fuero, omnia traham ad me ipsum.* (*Id.* X. 16.) *Et erit unum ovile et unus Pastor.* (B)

I. Meminit-ne aliquis è Scriptoribus Ethnicis hujus Eclipsis, quæ præter naturam accidit ?

R. Etiamsi ex iis nemo hujus Eclipseos meminisset, non

(B) S. CYRILLI HIEROSOL. *Catech.* XIII... *Ab horâ autem sextâ tenebræ factæ sunt usque ad horam nonam :* (*Matth.* XXVII. 45.) et rursùs ab horâ nonâ lux. Numquid et hæc scripta sunt quæramus. Dicit igitur Zacharias : (XIV. 6.) *Et erit in die illâ, non erit lumen, et erit frigus unâ die.* Frigus cùm esset, Petrus calefaciebat se. *Et Dies illa nota Domino.* (*Id.* 7.) Dicit Dies illa : quid enim, nùm et alias non novit ? multæ sunt dies, sed illa Dies passionis Domini, quam fecit Dominus : et illa Dies nota Domino. *Et neque dies, neque nox.* Quod est hoc ænigma, quod dicit Propheta, Dies illa, neque dies est, neque nox ? quomodò igitur eam vocabimus ? Interpretatur Evangelium, quod negotium hoc enarrat. Non erat dies : quia non perpetuò ab oriente usque ad occasum sol lucebat, sed à sextâ usque ad nonam tenebræ factæ sunt in medio die, interpositæ sunt tenebræ : (*Gen.* I. 5.) nominavit autem Deus tenebras noctem. Propterea, neque dies neque nox : non enim tota lux erat, ut vocaretur dies ; neque tota tenebræ, ut vocaretur nox : sed post nonam illuxit sol. Prædixit et hoc Propheta : dicens enim, *neque dies neque nox*, addidit, *et ad vesperam erit lumen.* Cernis Prophetarum exactam certitudinem : cernis veritatem scriptorum. Sed quæris apertè, quâ horâ sol defecerit, si octavâ vel decimâ ? Dic Judæis veritatem, ô Propheta : quando deficiet sol ? Dicit igitur Amos Propheta : (VIII. 9.) *Et erit in die illâ, dicit Dominus, occidet sol in meridie :* ab horâ enim sextâ tenebræ factæ sunt, et obtenebrata est lux super terram in die. Quale hoc tempus, ô Propheta, et qualis dies ? (*Id.* 10.) *Et convertam solemnitates vestras in luctum.* In azymis enim hoc agebatur. Deindè dicit : *Et ponam ipsum sicut luctum diecti, et eos qui cum ipso, sicut diem doloris.* In die enim azymorum, et solemni, (*Luc.* XXIII. 27.) mulieres ipsorum plangebant et flebant, Apostoli verò occultati dolebant.

esset tamen quòd ejus veritas revocaretur in dubium. Omni exceptione major est auctoritas Evangelistarum, qui hanc contigisse referunt, nemine contradicente, eo tempore quo infiniti propemodùm hujus eventûs testes supererant. Sed Tertullianus Christianorum causam agens apud Imperatores Romanos in Apologetico, miraculi hujus testes citat tabularia ipsorum et instrumenta publica. (C) Eadem tabularia Nicomediæ citavit Lucianus Antiochenus Martyr his verbis : *Consulite annales vestros, invenietis Pilati temporibus, dùm pateretur Christus, mediâ die fugatum solem, et interruptum diem.* (*Rufin.* L. IX. *c.* 6.)

Id ipsum Deo permittente scripsit vir Ethnicus Phlegon nomine, imperatoris Adriani libertus. Is libros sexdecim scripsit Olympicorum Chronicorum, id est, Chronologiæ universalis rerum gestarum ab initio Olympiadum ad sua usque tempora ; ad annum scilicet Christi 137. In libro autem decimo tertio hujus operis hæc scripsit : *Quarto anno ducentesimæ secundæ Olympiadis*, (est is annus ipse mortis Christi) *magna et excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant, defectio solis est facta. Dies horâ sextâ ita in tenebrosam noctem versus, ut stellæ in cælo visæ sint, terræque motus in Bithyniâ Nicææ urbis multas ædes subverterit.* Julius Africanus qui ineunte seculo tertio scripsit Chronologiam rerum gestarum ad sua usque tempora, hæc habet apud Eusebium : *Narrat Phlegon, imperante Tiberio Cæsare, solis Eclipsim plenilunio contigisse.* Accedit ad hæc Thalli auctoritas, Scriptoris item Ethnici, quem libro historiarum tertio ejusdem Eclipsis meminisse refert idem Africanus. Id ipsum in aliis Ethnicorum commentariis reperiri testatur in Chronicis Eusebius. (D)

(C) TERTULL. *Apolog. cap.* 21. Eodem momento dies, medium orbem signante sole, subducta est. Deliquium utique putaverunt, qui id quoque super Christo prædicatum non scierunt : ratione non deprehensâ, negaverunt : et tamen eum mundi casum relatum in *arcanis* vestris habetis. (*Lege* Archivis.)

(D) EUSEBII *Chronicon. ad ann. Christi.* 33. Jesus Christus Filius Dei secundùm prophetias, quæ de eo fuerant prælocutæ, ad passionem venit anno Tiberii decimo octavo : quo tempore etiam in aliis Ethnicorum commentariis hæc ad verbum scripta reperimus : *Solis facta defectio, Bithynia terræ motu concussa, et in urbe Nicææ ædes plurimæ corruerunt.* Quæ omnia his congruunt, quæ in passione Salvatoris acciderunt. Scribit verò super his et Phlegon, qui Olympiadarum egregius supputator est, in tertio decimo libro ita dicens : *Quarto autem anno ducentesimæ secundæ Olympiadis, magna et excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant, defectio solis est facta : Dies horâ sextâ ita in tenebrosam noctem versus, ut stellæ in cælo visæ sint, terræque motus in Bithyniâ, Nicææ urbis multas ædes subverterit.* Hæc suprà dictus vir. Argumentum autem hujus rei, quòd Salvator isto anno passus sit, Evangelium præbet Joannis : in quo scribitur, post decimum quintum annum Tiberii tribus annis Dominum prædicasse. Josephus etiam vernaculus Judæorum scriptor, circa hæc tempora, die Pentecostes, Sacerdotes primùm commotiones locorum et quosdam sonitus sensisse testatur : deindè ex adyto templi repentinam subitò erupisse vocem dicentium, Transmigremus ex his sedibus. Scribit autem suprà dictus vir, quòd eodem

I. Jam referas velim cætera, quæ contra naturæ leges, mortuo Christo, accidêre.

R. 1. Velum templi, quo dividebatur Sanctum sanctorum à Sancto, scissum est in duas partes; quo significatum anno Pilatus Præses secretò noctis imagines Cæsaris in templo statuerit. Hæc prima seditionis et turbarum Judæis causa exstitit.

S. HIERON. *in Chronicon Eusebii, eadem refert.*

PETAVIUS *S. J. de doctrinâ temporum tom.* 2. *lib.* 12. *c.* 21. Quam (solarem defectionem) moriente Christo, præter naturæ cursum et ordinem esse conspectam Evangelia prodiderunt. Hanc enim anno quarto Olympiadis illius animadversam ex eo colligunt, quòd id Phlegon Adriani libertus, et Olympiadum computator egregius scriptum reliquerit. Cujus verba ex libro XIII. primùm Africanus, tùm Eusebius ex eo descripsit in Chronic... Hanc esse illam ipsam, quæ sub Christi mortem accidit, Patres omnes antiqui velut uno ore pronuntiaverunt.

M. DE TILLEMONT, *note* 35. *sur N. S. Jésus-Christ.* Phlégon affranchi de l'Empereur Adrien, qui a écrit l'Histoire par les Olympiades en 16 Livres jusque vers l'an 140, a marqué les ténèbres arrivées à la mort de Jésus-Christ, lorsqu'il dit qu'en la *quatrième* année de la cent deuxième Olympiade, qui devait finir vers le milieu de l'an 33 de l'ère commune, il y eut une éclipse de soleil, la plus grande de celles qui s'étaient jamais vues, l'obscurité ayant été si prodigieuse à l'heure même de midi, que l'on avait vu les étoiles dans le ciel. Il ajoute ensuite qu'il y eut un fort grand tremblement de terre dans la Bithynie.

George le Syncelle, en citant un passage d'Africain, Auteur Chrétien du troisième siècle, y fait entrer l'autorité de Phlégon, et lui fait dire qu'il y eut une éclipse totale du soleil depuis midi jusques à trois heures dans la pleine lune...

Tertullien peut marquer le passage de Phlégon, lorsqu'il renvoie les païens à leurs archives, *in arcanis*, pour y trouver la nuit arrivée en plein midi au temps de la passion, que l'on avait prise pour une éclipse. Rufin fait aussi dire aux Païens par saint Lucien, prêtre d'Antioche, martyrisé en l'an 312. Consultez vos annales, et vous trouverez que lorsque Jésus-Christ souffrit du temps de Pilate, le soleil cessa de paraître, et le jour fut interrompu par des ténèbres extraordinaires.

Outre Phlégon, Eusèbe cite encore d'autres mémoires, où il avait trouvé l'éclipse du soleil et le tremblement de la Bithynie. Africain dit... qu'un Historien nommé Thallus, cité par saint Justin, Tertullien et d'autres anciens, avait marqué les ténèbres de la passion comme un éclipse, ce qu'Africain croit être contre la raison.

Doctiss. HUETIUS Abrincens. Episc. *in Demonstratione Evang. propos.* III. §. 8. Mirabilis illa solis defectio, et ingens terræ motus, quæ moriente Christo contigerunt, itidem narrantur à Phlegonte.... libro Olympicorum Chronicorum 13... *Græca* sic vertit Hieronymus: *Quarto autem anno* CCII. *Olympiadis* (is est scilicet Tiberii decimus octavus, qui annus Christo mortalis fuit) *magna et excellens inter omnes, quæ ante eam acciderant, defectio solis est facta.* Dies horâ sextâ ita in tenebrosam noctem versus, ut stellæ in cœlo visæ sint, terræque motus in Bithyniâ Nicææ urbis multas ædes subverterit. Atque hæc ipsa in aliis Ethnicorum Commentariis reperiri testatur in Chronicis Eusebius; testantur et alii. Quos inter præcipua est Thalli auctoritas, quem libro Historiarum suarum tertio eamdem eclipsim memorasse prodidit insignis temporum metator Africanus. Eamdem autem notari et in Evangelistis et in Phlegonte historiam, tria ostendunt potissimùm: quòd in eumdem annum utraque incidat, annum nempè Tiberii decimum octavum; quòd eâdem diei horâ contigerit utraque, sextâ nimirùm; et quòd ingens terræ motus utriusque admirabilitatem vehementer auxerit. Meritò itaque Christianorum causam apud Ethnicos agens in Apologetico (*Cap.* 21.) Tertullianus miraculi hujus testes citat tabularia ipsorum et publica instrumenta; sive quæ à Rectoribus Provinciarum, sive quæ ex instituto Cæsaris Romæ conficiebantur, in quæ diurna referebantur acta

voluit Deus, jam jam propalandam esse hominibus veri sanctuarii viam; Christum rupto carnis suæ per mortem velamine in cœlum mox esse ascensurum; omnia legis sacramenta, quæ veluti velo tegebantur, rupto per Christi mortem velo, esse jam patefacienda; templumque Judæorum totamque adeò gentem Judaïcam jam jam in subversionem ruere. (E)

populi et Senatûs. *Eodem momento*, inquit, *dies medium orbem signante sole subducta est; deliquium putaverunt qui id quoque super Christo prædicatum non scierunt, et tamen eum mundi casum relatum in archivis vestris habetis.* Archiva eadem Nicomediæ coram Præside citavit quoque Lucianus Antiochenus Martyr, cùm diceret: *Consulite annales vestros, invenietis Pilati temporibus, dùm pateretur Christus, mediâ die fugatum solem et interruptum diem.* Accuratissimâ verò et attentissimâ observatione dignum est, quod habet nupera Sinensis Historia Hadriani Gressonii, adnotasse Sinas in rerum suarum monumentis, ad id tempus, in quod annum ætatis Christi tricesimum secundum nos Christiani conferimus, circa mensem Aprilem, solare deliquium præter ordinem naturæ, et leges curriculis astrorum præfixa contigisse: quâ rei novitate Quamvutium Imperatorem vehementer fuisse commotum.

Lege quæ de his prophetiis et portentis scripsit vir eruditus D. FERRANDUS *in Libro Gallicè scripto de Interpretatione Prophetiarum Jacob, Danielis, etc.*

(E) MATTH. XXVII. 51. Et velum templi scissum est in duas partes à summo usque deorsùm, et terra mota est: et petræ scissæ sunt, 52. Et monumenta aperta sunt: et multa corpora Sanctorum, qui dormierant, surrexerunt. 53. Et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. 54. Centurio autem, et qui cum eo erant, custodientes Jesum, viso terræ motu et his quæ fiebant, timuerunt valdè, dicentes: Verè Filius Dei erat iste. 65. Erant autem ibi mulieres multæ à longè quæ secutæ erant Jesum à Galileâ, ministrantes ei: 56. Inter quas erat Maria Magdalene, et Maria Jacobi et Joseph mater, et mater filiorum Zebedæi.

HEBR. IX. 8. Hoc significante Spiritu sancto, nondùm propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum.

S. AMBROS. *Lib.* 10. *in Luc. c.* 23. *n.* 128. Etiam velum scinditur, quo vel duorum populorum divisio, vel mysteriorum synagogæ profanatio declaratur. Scinditur ergo velum vetus, ut Ecclesia nova fidei suæ vela suspendat. Synagogæ velamen aufertur, ut religionis interna mysteria revelato mentis cernamus obtutu. Denique jam etiam Centurio Dei Filium, quem crucifixerat, confitetur. O duriora saxis pectora Judæorum! Finduntur petræ, sed horum corda obdurantur. Judex arguit, credit minister, proditor scelus suum morte condemnat, elementa fugiunt, terra concutitur, monumenta reserantur: Judæorum tamen immobilis duritia manet, orbe concusso.

S. CYRILL. HIEROSOLYM. *Cateches.* XIII. *n.* 16. *non longè à fine.* (*Hebr.* X. 19. *et* 20.) *Habentes itaque fratres fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam et viventem, per velum: hoc est, per carnem ipsius.* Et postquàm caro ipsius velamentum, ignominiâ affectum est, propterea (*Matth.* XXVII. 51.) velum templi scissum est in duas partes, à summo usque deorsùm.

MALDONATUS *S. J. Comment. in Matth. cap.* XXVII. 51. Quod et scissum fuisse velum, et in duas partes scissum, et à summo usque ad imum tam diligenter Evangelistæ commemorant, magni alicujus mysterii indicium est. Major pars antiquorum Interpretum, hoc fuisse mysterium tradiderunt, ut significaretur vetera sacramenta atque figuras, quæ vix doctissimus quisque legis intelligebat, fuisse scisso velo patefacta, ut omnes in ipsum Sanctum sanctorum, quod velo separabatur, id est, in ipsa veteris legis penetralia, occultissimaque mysteria intueri possent. Quæ enim antiquis Hebræis in figura continebant, nos ablato velo, et ut ait D. Paulus, (2. *Cor.* III. 18.) *revelatâ facie,*

2. Terra mota est, et petræ scissæ sunt, et monumenta aperta sunt, et multa corpora sanctorum, qui dormierant surrexerunt, et exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus, venerunt in sanctam civitatem et apparuerunt multis. Ut clariùs appareret per mortem Christi destructum fuisse eum, qui habebat mortis Imperium. (F)

I. Resurrexerunt-ne illi mortui ante, an post Christi Resurrectionem ?

R. Aliis aliud placet. Videtur controversiam diremisse S. Matthæus, dùm ait eos non exiisse de monumentis nisi post resurrectionem; undè tunc solùm surrexisse credendi sunt. Et certè Jesum vocat Apostolus primogenitum mortuorum. (G)

contemplamur... Alii synagogæ abrogationem, et veluti dissolutionem significatam fuisse putant... Alii, *propatatam esse Sanctorum viam*, ut ait D. Paulus, (*Hebr.* IX. 8.) id est, apertam nobis januam cœli esse, quæ ante Christi mortem occlusa fuerat, licereque omnibus, qui velint, ingredi. Nam velum illud templi ideò oppositum, ne quis præter summum Sacerdotem, idque semel in anno, et non sine sanguine in Sancta sanctorum ingrederetur, cœli figuram fuisse, idem D. Paulus, (*Ibid.* 24. 25.) auctor est.

(F) S. AMBROS. *in Luc. lib.* 10. *n.* 128... Significatur per Domini passionem occasura præsentia, ut oriantur futura. Tenebræ igitur offusæ sunt oculis perfidorum, ut fidei lumen resurgeret. Sol occidit sacrilegis, vel refugit; ut funesti spectaculum sceleris obumbraret. Petræ scissæ sunt, ut per prærupta saxorum ostenderetur futurum, quoniam verbi vis pectorum dura penetraret: quò faciliùs ex cavis petrarum illi venatores quos Jeremias prædixit, (XVI. 16.) Domino venarentur. Monumentorum autem reseratio quid aliud, nisi claustris mortis effractis, resurrectionem significat mortuorum, quorum in aspectu fides, in processu typus, quod in sanctam prodeundo civitatem, præsentium specie declarabant in illa Jerusalem, quæ in cœlo est, futurum perenne diversorium resurgentium.

S. CYRILL. *Catech.* XIII. Golgothas hic sanctus, sic elatus est, et ad hodiernam diem apparet, et hactenùs monstrat ubi propter Christum petræ scissæ sunt. Sepulcrum hoc proximum, ubi positus erat, et lapis ostio monumenti superpositus, qui ad hodiernum usque diem, ante monumentum situs est.

S. LEO *Serm.* 51. *de passione Domini* 2. *c.* 2. Adjicitur ad confirmationem spei nostræ, totius attestatio creaturæ: emittente spiritum Christo, omnia elementa tremuerunt; densis tenebris splendor solis obductus, extraordinariè nocti subdidit diem; stabilitatem suam terra profundis concussionibus labefactata non tenuit, et petrarum firmitas, confractâ soliditate, dissiluit. Velum templi, quo priorum mysteria ulteriùs non erant obumbranda, discissum est, et multorum Sanctorum corporibus excitatis, ad præmuniendam resurrectionis fidem, monumenta patuerunt. In vos ergo, Judæi, cœlum et terra sententiam tulit, vobis sol servitutem suam dicmque substraxit, vobis famulatum suum elementorum ordines denegaverunt: et recedente à legibus suis ministerio creaturæ, vestra obcæcatio, vestra est significata confusio.

(G) 1. COR. XV. 20. Nunc autem Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium.

S. AUG. *Epist.* 164. *aliàs* 99. *ad Evodium*, *c.* 5. *n.* 14. Quamobrem teneamus firmissimè, quæ fides habet fundatissimâ auctoritate firmata, *Quia Christus mortuus est secundùm Scripturas, et quia sepultus est, et quia resurrexit tertiâ die secundùm Scripturas*, (1. *Cor.* XV. 3. *et* 4. et cætera quæ de illo testatissimâ veritate conscripta sunt. In quibus etiam hoc est quod apud inferos fuit, solutisque eorum doloribus, quibus eum erat impossibile teneri, à quibus etiam rectè intelligitur solvisse et

I. Sancti qui tunc temporis surrexerunt à mortuis subjecti-ne sunt iterùm mortis legibus, an, corpore animæ reddito, introducti sunt cum Christo in cœlum?

R. Sanctus Augustinus existimavit mortuos denuò, nec nisi ad tempus surrexisse. Nonnulli ex Patribus aliud opinati sunt. Res valdè incerta est. (H)

I. Quâ ratione affecti sunt qui tot et tantorum prodigiorum testes fuêre?

R. Centurio qui præerat cohorti militum Romanorum, liberasse quos voluit, corpus, quod in cruce reliquerat in sepulcro positum recepisse. *Cætera seq. litt.* (H)

ESTIUS *in cap.* 15. *v.* 20. 1. *ad Corinth...* Primus tempore et dignitate :... quia ad immortalem vitam nullus ante eum resurrexerit, sed omnes alii post eum : illi de quibus (Matth. 27. *v.* 52. *et* 53.) non ante sed post Christum resurrexerunt, velut gloriosæ ejus resurrectionis comites, et assecłæ. Quod enim apud Matthæum describitur horum resurrectio statim post narrationem mortis Dominicæ, non autem resurrectionis : prolepsis est historica, non infrequens in Scripturis. Etenim occasione prodigiorum, quæ narrat Evangelista mortem Domini fuisse consecuta, inter quæ erant terræ motus et monumentorum apertio vi terræ motus facta : resurrectionem mortuorum, qui è monumentis illis apertis, etsi tertio demùm die egressi sunt vivi : putavit eâdem serie narrationis attexendam. Cæterùm (1. *Cor.* XV. 20.) dignitate primus dormientium Christus, quia præstantissimus et optimus omnium.

JANSEN. IPRENS. *in cap.* 27. *v.* 53. *Matth. Post resurrectionem ejus* videtur referendum ad omnia præcedentia *exeuntes*, *surrexerunt*, *aperta sunt.* Ratio enim sicut vetabat, ne exirent de monumentis ante Christi resurrectionem, ita etiam ne ante resurgerent, vel antè monumenta aperirentur :... ut essent socii resurrectionis Christi, ac testes ejus ... ut essent præcones potestatis ejus, et pignus futuræ resurrectionis omnium.

JANSEN. GANDAV. *in cap.* 143. *Concord.* Prodigium omnium maximum fuit, quòd monumenta aperta sunt, atque ex eis multa corpora Sanctorum, hoc est fidelium, quæ dormierant, resurrexerunt, et quidem monumenta aperta sunt in ipsâ morte Domini : cæterùm ipsa primùm resurrectione Domini videtur corpora illa Sanctorum ex monumentis surrexisse, quia Matthæus dixit, quod euntes de monumentis post resurrectionem ejus venerunt in sanctam civitatem. Non enim conveniebat ut ante Christum resurgerent, et apparerent, quia Christus *primitiæ est dormientium* (1. *Cor.* XV. 20.) et *primogenitus ex mortuis.* (*Colos.* 1. 18.) factum est autem illud prodigium tùm in confirmationem resurrectionis Christi, tùm ad significandam virtutem mortis Christi.

MENOCHIUS *in cap.* 27. *v.* 52. *Matth. Monumenta aperta sunt.* Post resurrectionem, eo enim tempore corpora Sanctorum resurrexerunt. Sed Evangelista miraculum hoc cum cæteris, quæ in morte Christi acciderunt, numerat per anticipationem, omnia hæc prodigia in unum congerens.... An autem mortui deindè sint, alii aiunt, alii negant, quod magis probo.

In cap. 15. *v.* 20. 1. *ad Corinth.* Primus qui ex morte ressurrexerit, non ampliùs moriturus.

Plura exscribere supersedeo, alios poteris Scripturæ Interpretes consulere.

(H) S. AUG. *Epist.* 164. *aliàs* 99. *eâ de re testimonium habet hic in S. Thomæ excerpto.*

S. THOM. *Quæst.* 53. *art.* 3. *ad secund.* De illis qui resurrexerunt cum Christo, duplex est opinio : quidam enim asserunt, quòd redierunt ad vitam tanquam non iterùm morituri, quoniam magis illis esset tormentum si iterùm morerentur, quàm si non resurgerent : et secundùm hoc intelligendum erit, sicut Hieron. dicit super Matth. quòd non antè resurrexerunt, quàm resurgeret Dominus. Undè et Evangelista (*Matth.* XXVII. 53.) dicit, quòd *exeuntes de monumentis post resurrectionem ejus*,

qui illic aderant ad custodiam, viso terræ motu et his quæ fiebant, ad Christum conversus est. (1).

Milites quoque perhibuerunt testimonium veritati, et Christum Filium Dei esse confessi sunt. Quidam ex iis acceptâ à Principibus Judæorum pecuniâ copiosâ corrupti sunt.

Multi eorum, qui adfuerant spectaculo, reversi sunt percutientes pectora sua.

« Impietatem tamen Judaïcam, (*ut ait S. Leo, Serm.* 67. » 17. *De Passione, c.* 3.) monumentis et petris omnium » duriorem nulla proditur mitigasse compunctio, ut appa- » reat paratiores ad intelligendum Filium Dei tunc fuisse » Romanos milites, quàm Israëliticos Sacerdotes. »

venerunt in sanctam civitatem, et apparuerunt multis. Sed Aug. in Epist. 164. *aliàs* 99. *cap.* 3. *n.* 9. ad Evodium, hanc opinionem commemorans dicit : « Scio quibusdam videri, morte Domini Christi jam talem resur- » rectionem præstitam justis, qualis nobis in fine promittitur. Qui si » non iterùm repositis corporibus dormierunt, videndum est quomodò » intelligatur Christus primogenitus à mortuis, si eum in illâ resurrec- » tione tot præcesserunt. Quòd si respondetur, hoc esse dictum per an- » ticipationem, ut monumenta illo terræ motu aperta intelligantur, cùm » Christus in cruce penderet : resurrexisse autem justorum corpora non » tunc, sed cùm ille prior resurrexisset : illud adhuc restat quod mo- » veat, quomodò Paulus (*Act.* XIII. 37.) non de David, sed de Christo » asseruit fuisse prædictum, carnem ejus non vidisse corruptionem ; » per hoc quod apud eos erat monumentum David : et sic illos non » convincebat, si corpus David ibi jam non erat ; quia etsi antè in » recenti suâ morte resurrexisset, nec caro ejus vidisset corruptionem, » posset nihilominùs illud monumentum manere. Durum autem vide- » tur, ut David non fuerit in illâ resurrectione justorum, si eis jam » æterna donata est : cujus Christus ex semine commendatur. Pericli- » tabitur etiam illud quod ad Hebr. (XI. 40.) de justis antiquis dici- » tur, *ne sine nobis consummarentur*, si jam in illâ resurrectionis incor- » ruptione constituti sunt, quæ nobis perficiendis in fine promittitur. » Sic ergo Aug. sentire videtur, quòd resurrexerint iterùm morituri. Ad quod etiam videtur pertinere quod Hieron. dicit super Matth. quòd sicut Lazarus resurrexit, sic et multa corpora Sanctorum resurrexe- runt, ut Dominum ostenderent resurgentem : quamvis hoc in sermone de assumptione sub dubio relinquat : rationes tamen Aug. multò effi- caciores videntur.

(1) S. CHRYSOST. *Homil.* 89. *in cap.* 27. *Matth.* Sed Centurio quoque tunc reddidit gloriam Deo, dicens : *Verè iste homo justus erat* (*Luc.* XXIII. 47.)... Tanta crucifixi virtus apparuit, ut post illas contumelias, post vituperationem et cædem, tam Centurio quàm populus compuncti fuerint. Quidam autem dicunt hunc Centurionem in fide posteà robo- ratum adeò fuisse, ut etiam martyrio sit coronatus.

M. DE TILLEMONT, *Mémoires sur l'Hist. Ecclésiast. t^e* 1. *art.* 21. *sur Jé- sus-Christ.* Quelques-uns tenaient dès la fin du IVe siècle que le Cen- tenier, qui avait reconnu Jésus-Christ pour le Fils de Dieu, s'était confirmé de plus en plus dans cette foi, jusqu'à répandre son sang pour la soutenir, et on prétendait avoir l'histoire de son martyre. C'est ce qui donne quelque autorité au sentiment des Grecs, qui disent que c'est Longin, martyrisé depuis en un lieu nommé Adrales, ou Sadra- les, près de Tyanes dans la Cappadoce.

§. 19. Cur et pro quibus mortuus sit in cruce Christus. Quomodò per mortem fatisfecerit Deo Patri. Qui fructus Christi mortis fuerint.

I. Cur Christus mori voluit per supplicium crucis, quo non erat aliud tùm temporis acerbius et magis ignominiosum?

R. Elegit hoc mortis genus multiplicem ob orationem.

1° Ut undè mors oriebatur, indè vita resurgeret; et qui in ligno scientiæ boni et mali vicerat in paradiso diabolus, in ligno quoque vinceretur.

2° Ut hinc significaret quanta esset atrocitas peccati, cui expiando supplicium hoc subire non dubitaverit.

3° Ut ignominiosis et acerbissimis cruciatibus sanaret concupiscentiam carnis, concupiscentiam oculorum, superbiam vitæ, ex quo triplici fonte vitiato manat omne scelerum et nequitiæ genus. (A)

I. Pro quibus peccatis Christus mortuus est?

R. Non pro peccatis Angelorum, sed pro peccatis Adami et Evæ, et eorum omnium qui ex Adamo parente et Evâ matre hactenùs prodierunt, et sunt ad finem usque seculorum nascituri: pro omnibus mortuus est. Satisfactionem exhibuit sufficientem pro omnium peccatis præteritis, præsentibus, et futuris. (B)

I. Si Christus satisfecit pro peccatis omnium et singulorum hominum, nihil ergo jam damnationis est hominibus cujuscunque tandem peccati reatu teneantur?

R. Id non indè sequitur. Ut enim docet Concilium Tridentinum: (*Sect.* 6. *C.* 3. *de Justificatione.*) *Etsi Christus pro omnibus mortuus est, non omnes tamen mortis ejus beneficium recipiunt: sed ii duntaxat, quibus meritum passionis ejus communicatur.*

Omnes autem gratiæ supernaturales sunt effectus et communicatio Passionis et mortis Christi. Sed gratiæ illæ non omnibus æqualiter distribuuntur. Ac proindè beneficium mortis Christi inæqualiter hominibus communicatur.

Nullà aliâ viâ communicatur abundantiùs mortis Christi beneficium, quàm per Sacramenta. Ex illis tanquam ex fontibus ordinariè fluit peccatoris justificatio, regeneratio,

(A) S. Aug. *Serm.* 201. *in Epiphan. Domini* 3. *aliàs* 31. *de tempore*, *c.* 2. *n.* 2. *in fine.* Sanguine, quem Judæi fuderunt, nostra peccata diluimus.

(B) 2. Cor. v. 14. Charitas enim Christi urget nos: æstimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt: 15. et pro omnibus mortuus est Christus: ut et qui vivunt, jam non sibi vivant; sed ei, qui pro ipsis mortuus est, et resurrexit.

1. Tim. II. 4. Qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire.

IV. 10. In hoc enim laboramus et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maximè fidelium.

1. Joan. II. 2. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi.

reconciliatio. At non omnes sacramenta recipiunt. (C)

Itaque etsi Christus pro omnibus mortuus est, quæ summa fuit ejus misericordia ; permulti tamen, divinâ justitiâ permittente, in peccatis pereunt. 1. Omnes quicunque non regenerati moriuntur : 2. quicunque, amissâ nec recuperatâ per pœnitentiam regenerationis gratiâ, è vivis excedunt.

I. Fuit-ne omninò necessaria Christi satisfactio ?

R. Fuit omninò. Si enim pro nobis non satisfecisset homo Deus, nunquam deleta fuissent nostra peccata. Persona dignitatis finitæ non potuisset offerre Deo satisfactionem nisi finitam, quæ proindè non sufficeret ad Deum placandum. Ad expiandam injuriam, quæ ex majestate personæ offensæ erat infinita, necessaria erat prorsùs satisfactio hominis Dei. (D)

(C) Conc. Trident. *Sess.* 6. *c.* 3. *de Justificat.* Sicut reverà homines nisi ex semine Adæ propagati nascerentur, non nascerentur injusti, cùm eâ propagatione, per ipsum dùm concipiuntur, propriam injustitiam contrahant : ita nisi in Christo renascerentur, nunquam justificarentur, cùm eâ renascentiâ per meritum passionis ejus, gratia, quâ justi fiunt, illis tribuatur.

(D) S. Aug. *Enar.* 1. *in Psal.* xlviii. *n.* 8. Si te frater non redimit, homo te redempturus est ? Quis est frater, qui si non redemerit, nullus homo redempturus est ? Qui post resurrectionem dixit, *Vade, dic fratribus meis...* (*Matth.* xxviii. 10.) In illo ergo præsumat, qui propter illum mortuus est, ut ille non in sempiternum moreretur ; qui propter illum humiliatus est, ut ille exaltaretur ; qui quæsivit impium, ut à fideli quæreretur.

S. Basilius Magn. *in Psal.* xlviii. *p.* 113. Is qui de propriis peccatis non est idoneus aliquo munere placare Deum, quomodò pro alio id facere tentabit ? Neque igitur fratrem suum alius quivis frater redimere poterit, neque unusquispiam seipsum, quòd redemptor tantò esse debet captivo et jam servienti præstantior. Sed et ne in universum quidem homo erga Deum eâ præditus facultate est, ut ipsum placet pro peccatore, cùm et ipse sit peccati reus. *Omnes enim peccaverunt, et egent gloriâ Dei ; justificati gratis ipsius gratiâ, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu* Domino nostro. (*Rom.* iii. 23.) *Non dabit* ergo *Deo placationem suam, et pretium redemptionis animæ suæ...* (*Ps.* xlviii. 8.) Neque enim fratrem in redemptionem quærit, sed unum aliquem, qui nostram exsuperet naturam. Non item hominem nudum, sed hominem Deum Jesum Christum, qui solus pro nobis omnibus Deo propitiationem dare potest, quòd ipsum Deus placationem in ejus sanguine per fidem elegerit... Quid usquam tanti est momenti quòd homo poterit dare pro redemptione animæ suæ ? Inventum tamen unum est pro omnibus simul hominibus dignum pretium, nempe sanctus, et omni pretio superior pretiosus sanguis Domini Jesu Christi, quem pro nobis omnibus effudit : quamobrem pretio sumus empti... Si enim homo nos redimere nequit, qui redimit, homo non est ? Noli igitur quia Dominus in carnis similitudine ad nos venit et nobiscum est versatus, eum tantummodò hominem existimare, illius divinæ virtutis ac potentiæ ignaris, qui opus cùm (1. *Petr.* ii. 22.) peccatum nullum admiserit, nec dolus sit in ore ejus inventus. Redimere se ipsum nullus idoneus, nisi inveniat is, qui convertat captivitatem populi, non pretio quidem aut donis, ut in Isaïâ (xlv. 13.) scriptum est, sed suo sanguine ; qui non fratres nos existentes, sed inimicos ob peccatum factos : neque item homo nudus, sed Deus, post libertatem nobis gratuitò concessam fratres nos suos appellat.

S. Cyrill. Alexan. *Lib.* 2. *in Joan. c.* 1. *v.* 29... Ille agnus, qui olim ænigmaticè figurabatur, immaculata illa hostia pro omnibus ad occisio-

I. Nunquid poterat Deus condonare acceptam injuriam, nullâ exactâ vel ab hominibus vel pro hominibus satisfactione ?

R. Credibile est Deum absolutè id potuisse si voluisset: utpotè qui sit supremus omnium Dominus. Sed cùm sapienter disponat omnia, eam prætulit condonandæ injuriæ rationem, quæ ad divinæ justitiæ satisfactionem omnium erat maximè conveniens. Si condonasset injuriam Deus, nullâ præhabitâ satisfactione, suam quidem exeruisset misericordiam, sed justitia Dei, quæ utique ab ejus misericordiâ separari nequit, non habuisset quod sibi debebatur. Per satisfactionem infinitam Christi, quæ ad peccata omnia et ad tempora omnia extenditur, simul et misericordiam parcendo manifestavit, et justitiam, cui debitum omne persolutum est pretiosâ in conspectu Domini morte, quam justus pro injustis pertulit, morte, inquam, quæ plus quàm sufficiens est ad expianda peccata totius mundi. (E)

nem ducitur, ut mundi peccatum amoveat; ut orbis exterminatorem evertat; ut mortem pro omnibus obeundo, mortem aboleat; ut solvat hominum maledictionem :... ut sit... solutio invecti interitûs, æternæ vitæ conciliator, causa reformationis ad Deum, pietatis, et justitiæ principium, via denique ad regnum cœlorum. Unus enim mortuus est agnus pro omnibus, omnem hominum gregem servans Deo ac Patri: unus pro omnibus, ut omnes Deo subjiciat: unus pro omnibus, ut omnes lucrifaciat: ut omnes denique non jam sibi vivant, sed ei, qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. Nam cùm in multis peccatis essemus, atque idcircò morti et corruptioni obnoxii, dedit Filium suum Pater redemptionem pro nobis, unum pro omnibus, quoniam omnia sunt in ipso, et omnibus melior est. Unus pro omnibus mortuus est, ut omnes vivamus in ipso. Cùm enim occisum pro omnibus agnum mors absorperit, simul etiam in ipso et cum ipso cunctos evomuit. Omnes enim eramus in Christo, qui propter nos et pro nobis mortuus est, atque resurrexit: abolito verò peccato, qui fieri poterat ut mors etiam, quæ ex ipso est, propter ipsum non abolita sit ? Mortuâ radice quomodò germen servabitur ? mortuo peccato, quæ moriendi nobis causa erit ?... *Deus* est *qui justificat :* (*Rom.* VIII. 33.) *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum*, (*Galat.* III. 13.) ut maledictionem peccati nos fugiamus.

S. LEO *Epist.* 24. *ad Flavianum aliàs* 10. *c.* 2. Quæ Nativitas (Christi) temporalis illi nativitati divinæ et sempiternæ nihil minuit, nihil contulit, sed totam se reparando homini, qui erat deceptus, impendit, ut et mortem vinceret, et diabolum, qui mortis habebat imperium, suâ virtute destrueret. Non enim superare possemus peccati et mortis auctorem, nisi naturam nostram ille susciperet, et suam faceret, quem nec peccatum contaminare, nec mors potuit detinere.

S. THOM. 3. *part. q.* 1. *artic.* 2. *ad secundum.* Hominis puri satisfactio sufficiens esse non potuit pro peccato : tùm quia tota natura humana erat per peccatum corrupta; nec bonum alicujus personæ, vel etiam plurium poterat per æquiparantiam totius naturæ detrimentum recompensare : tùm etiam quia peccatum contra Deum commissum, quamdam infinitatem habet ex infinitate divinæ majestatis, tantò enim offensa est gravior, quantò major est ille, in quem delinquitur : undè oportuit ad condignam satisfactionem, ut actus satisfacientis haberet efficaciam infinitam, utpotè Dei et hominis existentis.

(E) HEBR. 12. Hic autem (*Christus*,) pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextrâ Dei... 14. Unâ enim oblatione, consummavit in sempiternum sanctificatos.

I. Dùm dicimus Deum pro nobis passum esse, sensus-ne est naturam divinam fuisse passam?

R. Non utique natura divina, quæ nec mori nec pati potest; sed natura humana unita personæ Verbi passa est. Verùm ex nexu utriusque naturæ cum Verbi personâ, fit ut mors et passio Deo tribuatur, dicaturque nudè et simpliciter Deus passus, Deus mortuus pro nobis. (F)

I. Quomodò Christus satisfecit pro peccatis nostris?

Vide suprà litt. (B) *hocce &. varia eâdem de re* SS. PAULI *et* JOANNIS *testimonia.*

S. GREGOR. MAGN. Papa. *Lib.* 17. *Moral. in Job. c.* 18. *circa medium.* Delenda ergo erat talis (*originalis*) culpa, sed nisi per sacrificium deleri non poterat. Quærendum erat sacrificium. Sed quale sacrificium poterat pro absolvendis hominibus inveniri?... Requirendus erat homo, qui pro hominibus offerri debuisset, ut pro rationali peccante rationalis hostia mactaretur. Sed quid, quod homo sine peccato inveniri non poterat; et oblata pro nobis hostia, quando nos à peccato mundare potuisset, si ipsa hostia peccati contagione non careret? Inquinata quippè inquinatos mundare non potuisset. Ergo, ut rationalis esset hostia, homo fuerat offerendus: ut verò à peccatis mundaret hominem, homo, et sine peccato. Sed quis esset sine peccato homo: si ex peccati commixtione descenderet? Proindè venit propter nos in uterum Virginis Filius Dei, ibi pro nobis factus est homo. Sumpta est ab illo natura, non culpa. Fecit pro nobis sacrificium, corpus suum exhibuit pro peccatoribus victimam sine peccato, quæ et humanitate mori, et justitiâ mundare potuisset.

S. LEO. *Serm.* 61. *de Pass. Dom.* 12. *cap.* 3. Quod unquam sacrificium sacratius fuit, quàm quod verus Pontifex altari crucis per immolationem suæ carnis imposuit? Quamvis enim in conspectu Domini multorum Sanctorum pretiosa mors fuerit, nullius tamen insontis occisio, propitiatio fuit mundi. Acceperunt justi, non dederunt coronas; et de fidelium fortitudine exempla nata sunt patientiæ non dona justitiæ. Singulares quippè in singulis mortes fuerunt, nec alterius quisquam debitum suo fine persolvit, cùm inter filios hominum solus Dominus noster Jesus exstiterit, in quo omnes crucifixi, omnes mortui, omnes sepulti, omnes etiam sint suscitati; de quibus ipse dicebat: *Cùm exaltatus fuero à terrâ, omnia traham ad meipsum.* (*Joan.* XII. 32.)

Eadem exscribit in Epist. 134. *aliàs* 97. *ad Leonem Augustum.*

Vide etiam quæ ex eâdem Epist. refer. litt. (F. G.)

(F) PHILIP. II. 8. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis.

S. AUG. *Serm.* 213. *in traditione Symboli* 2. *aliàs de tempore* 119. *c.* 3. *n.* 3. Qui Filius Dei unicus Dominus noster crucifixus, Filius Dei unicus Dominus noster sepultus est. Homo crucifixus est, homo sepultus: Deus non est mutatus. Deus non est occisus, et tamen secundum hominem occisus.... et Dominus Christus crucifixus est. Dominus est, unicus Patri est; Salvator noster est, Dominus gloriæ est: tamen crucifixus est, sed in carne, et sepultus in solâ carne.

Vide S. EPIPHANIUM, *litt. seq.* (G)

S. LEO MAGN. *Epist.* 24. *cap.* 4. Qui enim verus est Deus, idem verus est homo: et nullum est in hâc unitate mendacium, dùm invicem sunt, et humilitas hominis, et altitudo deitatis. Sicut enim Deus non mutatur miseratione, ita homo non consumitur dignitate. Agit enim utraque forma cum alterius communione, quod proprium est: Verbo scilicet operante quod Verbi est, et carne exsequente quod carnis est. Unum horum coruscat miraculis, aliud succumbit injuriis.

Epist. 134. *c.* 6. Quamvis itaque ab illo initio, quo in utero Virginis Verbum caro factum est, nihil unquam inter utramque formam divisionis exstiterit, et per omnia incrementa corporea unius personæ fuerint totius temporis actiones, ea ipsa tamen, quæ inseparabiliter facta

R. Patiendo, in quantùm homo est, supplicia et mortem, quæ peccatis nostris debebantur; et dando, in quantùm Deus est, pretium infinitum passionibus suis. (G)

I. Quæ nobis beneficia Christus morte suâ promuerit?

R. 1. Lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo. (H)

sunt, nullà permixtione confundimus; sed quid, cujus formæ sit ex operum qualitate sentimus. Nec divina enim humanis præjudicant, nec humana divinis; cùm ita in idipsum utraque concurrant, ut in eis nec proprietas absumatur, nec persona geminetur.

Cap. 8. In forma Dei æqualis erat Filius Patri, et inter genitorem atque unigenitum nulla in essentiâ erat discretio, nulla in majestate diversitas, nec per incarnationis mysterium aliquid decesserat Verbo, quod ei Patris munere redderetur. Forma autem servi, per quam impassibilis deitas sacramentum magnæ pietatis implevit, humana humilitas est, quæ in gloriam divinæ potestatis erecta est, in tantam unitatem ab ipso conceptu Virginis Deitate et humanitate conserta, ut nec sine homine divina, nec sine Deo agerentur humana. Propter quod sicut Dominus majestatis dicitur crucifixus, ita qui ex sempiternitate æqualis est Deo, dicitur exaltatus: quia inseparabiliter, manente unitate personæ, unus atque idem est, et totus hominis filius propter carnem, et totus Dei filius propter unam cum Patre Deitatem.

Vide ejusdem S. Leonis testimonia 2. *seq. litt.* (A)

(G) S. Epiphan. *adv. Hær. lib.* 3. *tom.* 11. *hæres.* lxxvii. *n.* 12. Patibilem nos Christum prædicamus, ac credimus: non quòd per sese sit passus: neque quòd alius sit à patiente Dominus, neque quòd divina natura passa sit. Verùm ita Dominus noster Jesus Christus passus est, ut ipsius divinitas mutationis omnis et passionis expers, nihilominùs in cruce pateretur, et ipsa nullam in sese passionem experiretur. Quòd enim Christus nostrâ causâ mortuus est, verèque mortuus, non in divinitatem mors illa cecidit: sed in carne mortuus est, quemadmodùm scriptum est: *Mortificatus carne, vivificatus autem Spiritu.* (1. *Petr.* iii. 18.) Item: *Christo passo pro nobis in carne.* (*Ibid.* iv. 1.) Quamobrem singulari quâdam et admirabili ratione verè passum illum esse confitemur: et eumdem tamen verè passionis expertem: quòd nihil divinitas ipsa patiatur; quoniam ab omni vicissitudine et passione immunis est, ejusdemque cum Patre substantiæ. Ita porrò passam esse carnem asserimus, ut in ipsâ perpessione divinitas nequaquàm ab assumptâ hominis naturâ sejuncta sit. Tùm enim divinitas cum humanâ naturâ conjuncta fuit, quando Christus in cruce suffixus carne passus est, nihil ipsâ divinitate patiente, quo justificatio nostra non ampliùs in solâ carne, sed etiam in divinitate consisteret, atque ut à divinitate simul et carne salus nostra proficisceretur. Etenim Christus non simplex ac nudus homo fuit; sed Verbum subsistens, incarnatum, ac Deus homo reverâ factus: ut spem nostram non ampliùs in homine, sed in divinitate collocemus: neque patientem Deum, sed à perpessione omni immunem habeamus.

S. Leo *Epist.* 134. *cap.* 4. Quâ verò ratione veritatem mediatoris impleret, nisi qui in forma Dei æqualis est Patri, in formâ servi particeps esset et nostri: ut mortis vinculum, unius prævaricatione contractum, unius morte, qui solus morti nihil debuit, solveretur. Effusio enim pro injustis sanguinis Christi tam fuit dives ad pretium, ut si universitas captivorum in redemptorem suum crederet, nullum diaboli vincula retinerent; quoniam sicut Apostolus ait: (*Rom.* v. 20.) *Ubi abundavit peccatum, superabundavit et gratia.*

(H) Rom. iii. 25. Quem proposuit Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ, propter remissionem præcedentium delictorum.

Coloss. i. 14. In quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum... 20. Et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt.

2. Liberavit nos à servitute Diaboli ; eripuit nos à potestate tenebrarum , et de manu inferi. (I)

3. Transtulit nos in regnum suum cœleste. Paradisi portas aperuit nobis , cujus aditus erat jam indè à peccato nobis obseratus. (K)

4. Dedit nobis exemplar virtutum omnium , quarum observatio necessaria est ut perveniatur ad regnum cœlorum. (L)

5. Promeruit nobis gratias omnes , quæ necessariæ sunt, tùm ut virtutes colantur , tum ut ad vitam perveniatur æternam. Nam sine Christo nihil possumus facere , et gra-

II. 13. Et vos cùm mortui esselis in delictis , et præputio carnis vestris , convivificavit cum illo , donans vobis omnia delicta. 14. Delens quod adversùs nos erat chirographum decreti , quod erat contrarium nobis , et ipsum tulit de medio , affigens illud cruci.

APOC. I. 5. Qui dilexit nos et lavit nos à peccatis nostris in sanguine suo.

(I) JOAN. XII. 31. Nunc judicium est mundi , nunc princeps hujus mundi ejicietur foras.

S. AUG. *Tract.* 52. *in Joan. n.* 7. *in fine.* Prædicabat ergo Dominus quod sciebat , post passionem et glorificationem suam per universum mundum multos populos creditуros , in quorum cordibus diabolus intùs erat : cui quando ex fide renuntiant , ejicitur foràs.

N. 9. Quid ergo , ait quispiam , quia diabolus de credentium cordibus ejicietur foràs , jam fidelium neminem tentat ? Immò verò tentare non cessat. Sed aliud est intrinsecùs regnare , aliud forinsecùs oppugnare : nam et munitissimam civitatem aliquando hostis oppugnat , nec expugnat. Et si aliqua tela ejus missa perveniunt , admonet Apostolus (*Ephes.* VI. 16.) undè non lædant , commemorat loricam et scutum fidei : et si aliquando vulnerat , adest qui sanat.

S. LEO *Serm.* 60. *de Passione Domini* XI. *c.* 3. Qui ut humanum genus vinculis mortiferæ prævaricationis absolveret , et sævienti diabolo potentiam suæ majestatis occuluit , et infirmitatem nostræ humilitatis objecit. Si enim crudelis et superbus inimicus consilium misericordiæ Dei nosse potuisset , Judæorum animos mansuetudine potiùs temperare , quàm injustis odiis studuisset accendere : ne omnium captivorum amitteret servitutem , dùm nihil sibi debentis prosequitur libertatem. Fefellit ergo illum malignitas sua : intulit supplicium Filio Dei , quod cunctis filiis hominum in remedium verteretur. Fudit sanguinem justum , qui reconciliando mundo et pretium esset et poculum.

(K) HEBR. V. 9. Et consummatus , factus est omnibus obtemperantibus sibi , causa salutis æternæ.

IX. 8. Hoc significante Spiritu sancto , nondùm propalatam esse sanctorum viam , adhuc priore testamento habente statum.

X. 19. Habentes itaque , fratres , fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi , quam initiavit nobis viam novam , et viventem per velamen , id est , carnem suam.

(L) S. AUG. *de verâ Religione , c.* 16. *n.* 31. Satellites voluptatum divitias perniciosè populi appetebant : pauper esse voluit. (*Christus*) Honoribus et imperiis inhiabant : Rex fieri noluit... Contumelias superbissimè horrebant : omne genus contumeliarum sustinuit. Injurias intolerabiles esse arbitrabantur : quæ major injuria quàm justum innocentemque damnari ? Dolores corporis execrabantur : flagellatus atque cruciatus est. Mori metuebant : morte mulctatus est. Ignominiosissimum mortis genus crucem putabant : crucifixus est. Omnia , quæ habere cupientes non rectè vivebamus , carendo vitefecit. Omnia , quæ vitare cupientes à studio deviabamus veritatis , perpetiendo dejecit. Non enim ullum peccatum committi potest , nisi aut dùm appetuntur ea quæ ille contempsit , aut fugiuntur quæ ille sustinuit.

N. 32. Tota itaque vita ejus in terris per hominem , quem suscipere dignatus est , disciplina morum fuit.

tiæ omnes, ut jam diximus, ejus sanguine tanquam ex fonte manant. (M)

I. Fuit-ne in veteri lege typus aliquis beneficiorum, quæ nobis morte Christi collata sunt?

R. 1. Erant in totâ Judæâ Dei jussu urbes aliquæ, quæ refugii dicebantur : in eas recipiebant se tanquam in asylum quicunque homicidium involuntarium perpetrassent : ibique exules degebant ad mortem usque summi Judæorum Pontificis. Mortuo Pontifice libertas iis reddebatur. O typum eximium, in quo adumbratam cernere licet conditionem justorum, qui ante Christi summi utique Pontificis mortem vixère. Id nemo non sentit. (N)

(M) JOAN. XV. 4. Manete in me, et ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite : sic nec vos, nisi in me manseritis. 5. Ego sum vitis, vos palmites : qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum : quia sine me nihil potestis facere.

ROM. V. 6. Ut quid enim Christus, cùm adhuc infirmi essemus, secundùm tempus pro impiis mortuus est?... 8. Commendat autem charitatem suam Deus in nobis : quoniam cùm adhuc peccatores essemus secundùm tempus, 9. Christus pro nobis mortuus est : multò igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab irâ per ipsum. 10. Si enim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus : multò magis reconciliati, salvi erimus in vitâ ipsius. 11. Non solùm autem : sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.... 15... Gratia Dei et donum in gratiâ unius hominis Jesu Christi in plures abundavit... 19. Ita et per unius obeditionem justi constituentur multi.... 21. Ut... et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum.

COLOSS. I. 22. Nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, exhibere vos sanctos, et immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso.

(N) NUMER. XXXV. 11. Decernite quæ urbes esse debeant in præsidia fugitivorum, qui nolentes sanguinem fuderint : 12. In quibus cùm fuerit profugus, cognatus occisi non poterit eum occidere... 25. Liberabitur innocens de ultoris manu, et reducetur per sententiam in urbem, ad quam confugerat, manebitque ibi, donec Sacerdos magnus, qui oleo sancto unctus est, moriatur... 33. Exules et profugi ante mortem Pontificis nullo modo in urbes suas reverti poterunt.

S. HIERONYM. *Lib.* 2. *advers. Jovinianum. pag.* 548. *et* 549. *tom.* 2. *edit. Paris. ann.* 1609. *et novæ edit. tom.* 4. *p.* 2. *pag.* 225. Sex urbes fugitivorum describuntur in lege, qui hominem interfecêre nolentes : et ipsæ urbes sacerdotales sunt.... Probabitur tibi oves quidem eas esse, sed erroneas ; à dextris esse, verùm non stare, sed fugere donec moriatur Sacerdos magnus, et ad inferna descendens, liberet animas fugitivorum.

S. AMBROS. *de fugâ seculi*, *c.* 2. *n.* 13. Quia usque ad illud tempus erit in civitate refugii homicida ille, *Donec moriatur Sacerdos magnus* (*Josue.* XX. 6.)... Quis est iste magnus Sacerdos, nisi Dei Filius, Verbum Dei, cujus advocationem pro nobis habemus apud Patrem, qui exsors est omnium voluntariorum et accidentium delictorum.

THEODORET. *Quæst.* 50. *in Numeros.* Cur ad obitum Pontificis præscribit ei reditum, qui nolens interficit? *R.* Quia mors Pontificis secundùm ordinem Melchisedech humani peccati fuit solutio : hic reduxit in paradisum eos, qui illinc fuerant ejecti. Porrò temporis illius spatio fuga homicidæ propinquorum molliebat animum, ac cædis libidinem refrænabat. Quòd autem post obitum Pontificis de exulantibus cessabat vindicta, satis valebat ad persuadendum propinquis, ut in reliquum iram extingverent, tanquam mortuo Pontifice, sub quo de-

2. Immolatio Agni paschalis, cujus sanguine postes Hebræorum aspersi sunt, eos à morte liberavit, ex Ægypto eripuit, et fuit, ut jam diximus (*Part.* 1. *Sect.* 1. *C.* 4. §. 8.), typus et figura mortis Christi, veri illius agni, qui tollit peccata mundi. (O)

Agemus alibi de Jubilæo Judæorum, in quo adumbrata quoque fuerunt beneficia ex morte Christi manantia. (P)

I. Nunquid et Prophetæ prædixerunt ea beneficia?

R. Prædixerunt sæpiùs. Legantur prophetiæ suprà (*hujusce Cap.* §. 17.) relatæ, et in primis caput quinquagesimum Isaiæ, et nonum Danielis.

§. 20. Descensus animæ Christi ad Inferos. Transfixio Lateris. Sepultura Corporis Christi.

I. Dùm ais Christum mortuum fuisse, quid intelligis?

R. Intelligo Christo accidisse quod accidit cæteris hominibus, dùm mori dicuntur: anima ejus separata est à corpore.

I. Nunquid et divinitas separata est à corpore aut ab animâ Christi post mortem?

R. Minimè verò. Divinitas mansit semper unita corpori et animæ Christi; nec potuit unquam ab iis morte separari. (A)

lictum fuit, admissum: et quòd legislator hunc tùm delicto, tùm vindictæ præfinierit terminum.

(O) JOAN. 1. 29. Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccatum mundi.

(P) *Vide infrà Parte* 3. *Operis Sect.* 1. *Cap.* 5. §. 18. 19. 20. *quæ* de Indulgentiis *et* Jubilæo *dicimus.*

(A) S. AUG. *Tract.* 47. *in Joan. n.* 9. Quid fecit passio, quid fecit mors, nisi corpus ab animâ separavit. Animam verò à Verbo non separavit.... à Verbo autem animam separatam esse non dico.

Tract. 78. *in Joan. n.* 2. Cùm credimus in Dei Filium qui sepultus est, profectò Filium Dei dicimus, et carnem quæ sola sepulta est.

N. 3. Sicut enim unus est homo anima rationalis et caro, sic unus est Christus Deus et homo: ac per hoc Christus, est Deus anima rationalis et caro. Christum in his omnibus, Christum in singulis confitemur.... Quis non est derelictus in inferno? Christus Jesus, sed in animâ solâ. Quis resurrecturus triduò jacuit in sepulcro? Christus Jesus, sed in carne solâ.

S. EPIPHAN. *in sepulcrum Christi, p.* 269. Homines carne præditos per carnem animatam Deus Verbum invisit: animabus verò à corporibus liberatis per divinam et purissimam suam animam in inferno apparuit; quæ à corpore, non à divinitate discesserat: itaque properemus mente, et in infernum eamus, ut videamus quomodò illic tandem robore præditum, fortissimum tyrannum maximâ vi superavit.

S. ATHANAS. *Lib.* 1. *de Incarnatione D. N. J. C. contra Apollinarium, n.* 18. Exspirationem nemo dixerit Deitatis transmigrationem; sed animæ discessum. Nam si per transmigrationem Deitatis, mors et corporis extinctio contigisset; propriâ morte obiisset, et non nostrâ. Et qui, amabo, non obtectâ Deitate, in infernum descendisset?

Lib. 2. Si igitur Verbum excessit à corpore, atque ita mors obvenit, adversùs Deum Judæi invaluerunt, cùm indissolubilem commixtionem solverint. Nec igitur mors nostra illic locum habuit; si ex Dei separatione corporis extinctio obtigerit. Quomodò autem corpus ab incorruptibili Deo separatum in incorruptibilitate remanere potuit? Eo autem modo vulneratio quidem corporis, passio autem Verbi fuerit. *Atqui si indissolubilis commixtio Verbi cum homine, nec animam quoque Deitas deseruit.*

S. GREG. NYSS. *Orat.* 1. *in Christi resurrect. circa medium.* Sapientiæ

I. Quò profecta est anima Christi statim atque à corpore separata fuit?

R. Descendit ad inferos, id est, ut ait Apostulus (*Ephes.* IV. 9.) *ad inferiores partes terræ.* (B)

I. Quid intelligis per inferos, seu inferiores partes terræ, quò Christi anima descendit?

R. Vox, *inferi*, multa significat.

sibi domum exædificante, (*Proverb.* XI. 1.) obumbratione tanquam signi formâ intùs ædificio constituto, duabus illis partibus, ex quibus humana constat natura (animum et corpus intelligo) potentia divina conjuncta est, sese utique pariter commiscens: oportebat enim, ut, cùm utraque pars propter peccatum supplicio mortis esset obnoxia (siquidem animæ mors est à verâ vitâ sejunctio, corporis autem mors est ipsa corruptio et dissolutio) oportebat, inquam, ut vitæ conjunctio ab utràque parte mortem expelleret. Itaque Divinitate utrique hominis parti copulatâ, in utràque perspicua excellentis naturæ indicia patuerunt. Corpus enim attactu suo morbos curans, Divinitatem præ se ferebat. Animus autem potenti illâ voluntate divinam virtutem indicabat... Quomodò eodem tempore et apud inferos, et in paradiso Dominus fuerit, quæritur? Cujus quidem quæstionis una solutio est, ut dicamus, nihil avium aut inaccessum esse Deo, in quo omnia consistunt. Altera solutio est illa, ad quam nunc oratio nostra spectabat: nempè Deum, qui totum hominem per suam cum illo conjunctionem in naturam divinam (*ut ita dicam*) mutaverat, mortis tempore à neutrâ illius, quem semel assumpserat, parte recessisse. Nunquam enim illum suorum munerum pœnitet. Divinitas ergo voluntate quidem animum à corpore disjunxit, sed in utroque tamen se manere demonstravit. Nam per corpus, in quo corruptionem ex morte provenientem non admisit, everlit eum, qui habebat mortis imperium: per animum autem latroni patefecit aditum in Paradisum.... Quoniam igitur duplex est hominis concretio, simplex autem atque una divinitatis natura, cùm homo dirimitur atque distrahitur, Divinitas ipsa, quæ individua est, non separatur, sed contrà potiùs propter unitatem naturæ divinæ, quæ utrique hominis parti ex æquo inest, quæ sejuncta separataque erant, rursùm coëunt et conjunguntur. Atque ita ex partium conjunctarum divisione mors sequitur, ex divisarum autem conjunctione resurrectio.

S. LEO *Epist.* 134. *aliàs* 97. *ad Leonem Augustum, c.* 7. Dicant.... in quâ formâ, crucis ligno Dominus majestatis Christus affixus sit? Quid jacuerit in sepulcro? et revoluto monumenti lapide, quæ tertio die caro resurrexerit?.... Ostendant, undè sibi spem vitæ polliceantur æternæ, ad quam, nisi per Mediatorem Dei et hominum hominem Jesum Christum, non potest perveniri.

Serm. 66. *qui est de Passione Domini* 17. *c.* 1... Cùm in tantam unitatem Dei et hominis natura convenerit, ut nec supplicio potuerit dirimi, nec morte disjungi. Manente enim in suâ proprietate utràque substantiâ, nec Deus dereliquit sui corporis passionem, nec Deum fecit caro passibilem: quia divinitas, quæ erat in dolente, non erat in dolore. Undè secundùm Verbi hominisque personam, idem est, qui factus est inter omnia, et per quem.... facta sunt omnia. Idem est, qui impiorum manibus comprehenditur, et qui nullo fine concluditur. Idem est, qui clavis configitur, et qui nullo vulnere sauciatur. Idem postremò est, qui mortem subiit, et sempiternus esse non desiit: ut utrumque signis non dubiis manifestetur, quòd vera sit in Christo humanitas, et vera majestas: quia ideò se humanæ infirmitati virtus divina conseruit, ut dùm Deus sua facit esse, quæ nostra sunt, nostra faceret esse, quæ sua sunt.

Serm. 69. *de Resurrect.* 1. *cap.* 2. *vide infrà hocce* 2. *litt.* (K)

(B) EPHES. IV. 8. Propter quod dicit: Ascendens in altum captivam duxit captivitatem: dedit dona hominibus. 9. Quod autem ascendit, quid est, nisi quia et descendit primùm in inferiores partes terræ? 10. Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos, ut impleret omnia.

1. Secundùm vulgarem significationem in Evangelio denotat eum locum, in quo dæmones et reprobi æternis suppliciis torquentur. Eo sensu dives epulo sepultus est in inferno. (C)

2. Secundùm significationem in Scripturis non infrequentem, vox hæc mortem ipsam significat. *Ego dixi : in dimidio dierum meorum, vadam ad portas inferi*, inquit Ezechias in Cantico. (*Is.* XXXVIII. 10.) Hoc est, *jam jam moriturus sum.*

3. Hâc voce significatur ignis purgatorius. Hoc sensu oramus Deum, ut liberet animas defunctorum de manu inferi. (D)

4. Significatur hâc voce locus subterraneus, qui Limbus dicitur, in quo ante mortem Christi quiescebant animæ justorum, quibus nihil eluendum supererat. Illùc anima Christi descendit. (E)

I. Cur illùc anima Christi descendit ?

R. Ut indè ereptas Justorum animas secum adduceret triumphans in cœlum, cujus aditus hactenùs occlusus

(C) LUC. XVI. 22.... Mortuus est autem et dives, et sepultus est in inferno.

(D) IN OFFERTORIO *Missæ pro Defunctis.* Domine Jesu Christe, Rex gloriæ, libera animas omnium fidelium defunctorum de pœnis inferni et de profundo lacu.

(E) PSAL. XV. 10. Quoniam non derelinques animam meam in inferno : nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.

ACT. II. 31. Providens locutus est, (*David*) de resurrectione Christi, quia neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem.

Vide suprà hocce §. *litt.* (B) EPHES. IV. 9. 10.

S. HILARIUS *in Psal.* CXXXVIII. 8. *n.* 22. v. *Si ascendero in cœlum tu illic es*, hoc divinitatis est proprium. *Nemo* enim *ascendit in cœlum nisi qui descendit de cœlo : Filius hominis, qui est in cœlo.* (*Joan.* III. 13.) Terreni enim corporis natura, ascensionem hanc nisi in cœlestem gloriam demutata non obtinet. *Si descendero in infernum ades.* Humanæ ista lex necessitatis est, ut consepultis corporibus ad inferos animæ descendant. Quam descensionem, Dominus ad consummationem veri hominis non recusavit.... *Et nox illuminatio in deliciis meis....* Domino itaque passio ista deliciæ sunt : dùm portas æreas confringit, dùm vectes ferreos conterit, dùm omnem potestatem despoliat, dùm de his in se triumphat, dùm eum, quem ad imaginem suam fecerat, redimit, dùm deliciis paradisi restituit.

S. HIERON. *in cap.* 4. *Epist. ad Ephes. Tom.* 4. *p.* 364.... Inferiora autem terræ, infernus accipitur, ad quem Dominus noster Salvatorque descendit, ut sanctorum animas, quæ ibi tenebantur inclusæ, secùm ad cœlos victor abduceret. Undè et post resurrectionem ejus, (*Matth.* XXVII. 53.) plurima corpora justorum in sanctâ Civitate visa sunt. Quòd autem infernus in inferiori parte terræ sit, et Psalmista testatur, (CV. 17.) dicens : *aperta est terra, et devoravit Dathan, et operuit super congregationem Abiron.*

S. AUG. *Epist.* 164. *ad Evodium*, *aliàs* 99. *n.* 18... Mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu : in quo et iis qui in carcere conclusi erant spiritibus adveniens prædicavit.

S. GREG. *Lib.* 12. *in cap.* XIV. *B. Job. c.* 7. Iste furor, quantùm ad electorum animas, in Redemptoris nostri adventu pertransiit : quia eas ab inferni claustris ad paradisi gaudia Mediator Dei et hominum, dùm ipse illùc piè descenderet, reduxit... Justorum animæ per Mediatoris adventum erant quandoque ab inferni locis, quamvis non pœnalibus, liberandæ.

fuerat hominibus, donec morte et resurrectione et ascensione Christi panderetur. (F)

I. Quid intelligis per animas Justorum, quibus ante mortem Christi nihil supererat eluendum?

R. Eas animas intelligo quibus Deus, anticipatâ misericordiâ, per Christum venturum jam concesserat remissionem peccatorum. Ita tamen ut effectus hujus remissionis et misericordiæ suspensus maneret, donec soluto per effusionem sanguinis Christi salutis nostræ pretio, fuisset divinæ justitiæ pro peccatis nostris plenè satisfactum. (G)

(F) Psal. lxvii. 7. Qui eduxit vinctos in fortitudine, similiter eos qui exasperant, qui habitant in sepulcris.

Zachar. ix. 11. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua.

Ephes. iv. 8. 9. 10. *Vide suprà litt.* (B)

Coloss. ii. 15. Et exspolians principatus, et potestates, traduxit confidenter, palàm triumphans illos in semetipso.

S. Hieronym. *in cap.* iv. 8. *Epist. ad Ephes. Tom.* 4. *p.* 363... *Ascendens* quippè *in altum, captivam duxit captivitatem.* Nos qui nunc in Christo credimus de gentibus congregati, cùm essemus creatura Dei, à diabolo capti sumus, et ejus satellitibus distributi. Venit igitur Dominus noster Jesus Christus secundùm Ezechielem, (xii. 3.) vasa secum captivitatis apportans: et operto capite, ne ab adversariis cognosceretur, prædicavit his, qui capti erant, remissionem, et qui tenebantur in vinculis, solutionem: et nos de catenis hostium, et de compedibus liberavit:... liberatosque nos, et per novam captivitatem captivitate veteri erutos, secum duxit in cœlum.... Descendit ergo in inferiora terræ, et ascendit super omnes cœlos Filius Dei: ut non tantùm legem Prophetasque compleret, sed et alias quasdam occultas dispensationes, quas solus ipse novit cum Patre. Neque enim scire possumus, quomodò et Angelis, et his qui in inferno erant, sanguis Christi profuerit: et tamen quin profuerit, nescire non possumus. Descendit quoque ad inferos, et ascendit ad cœlos; ut impleret eos qui in illis regionibus erant, secundùm id quod se capere poterant. Ex quo sciendum, quòd antequàm Christus descenderet et ascenderet, vacua fuerint omnia, et plenitudine illius indiguerint.

Vide etiam auctoritates Patrum suprà allatas hocce §. litt. (E)

(G) S. Aug. *Lib.* 20. *de Civit. Dei, c.* 15... Si enim non absurdè credi videtur, antiquos etiam sanctos, qui venturi Christi tenuerunt fidem, locis quidem à tormentis impiorum remotissimis, seu apud inferos fuisse, donec eos indè sanguis Christi et ad ea loca descensus erueret; profectò deinceps boni fideles effuso illo pretio jam redempti, prorsùs inferos nesciunt, donec etiam receptis corporibus, bona recipiant quæ merentur.

S. Greg. Magn. Papa *Lib.* 13. *Moral. in Job. c.* 43. *aliàs* 15. *n.* 48. *in fine.* Dùm conditor ac redemptor noster claustra inferni penetrans, electorum exindè animas eduxit, nos illò ire non patitur, undè jam alios descendendo liberavit. Hi verò, qui ante ejus adventum in hunc mundum venerunt, quantamlibet justitiæ virtutem haberent, è corporibus educti in sinu cœlestis patriæ statim recipi nullo modo poterant: quia necdùm ille venerat, qui inferni claustra suâ descensione solveret, et justorum animas in perpetuâ jam sede collocaret.

Cap. 44. *aliàs* 16. *n.* 49. Priores etenim sancti et sustinere adversa poterant, et tamen è corporibus educti, adhuc ab inferni locis liberari non poterant: quia necdùm venerat, qui illùc sine culpâ descenderet, ut eos, qui ibi tenebantur ex culpâ, liberaret.

Homil. 22. *in Evang.* Omnia etenim traxit, qui de electis suis apud inferos nullum reliquit. Omnia abstulit, utique electa: neque enim infideles quosque, et pro suis criminibus æternis suppliciis deditos, ad veniam Dominus resurgendo reparavit; sed illos ex inferni claustris rapuit, quos suos in fide et actibus recognovit. Undè etiam reclè per Osee (xiii. 14.) dicit: *Ero mors tua, ô mors: ero morsus tuus, inferne.*

I. Nunquid illæ animæ, quibus nihil eluendum supererat, sic liberatæ à Christo sunt, ut ab illâ misericordiâ cæteræ omnes mortuorum hominum animæ alienæ fuerint ?

R. Huic quæstioni ut distinctè respondeatur advertendum est, in triplici ordine positas fuisse ante Christum defunctorum animas.

Primus ordo earum fuit, quibus nihil omninò eluendum supererat ; quales sunt, quæ nunc morte ad Paradisum rectà transeunt. Hæ exspectabant solùm mortem Christi.

Secundus ordo earum fuit, quibus eluendum supererat, licèt in statu justitiæ supremum obiissent diem. Hæ salvandæ quidem fuerunt, sic tamen quasi per ignem.

Tertius ordo earum fuit, quæ cùm peccati vel originalis vel mortalis reatu tenerentur, à corpore separatæ fuerant, non acceptâ per futuram Christi mortem remissione peccatorum.

His positis sic respondeo.

1. Certissimum est ab inferis non fuisse liberatas animas eorum, qui ante mortem non acceperant remissionem peccatorum, sive de peccato originali quæstio sit, sive de peccatis actualibus mortiferis. (H)

2. Dubium est utrùm Christus tunc temporis liberaverit eas animas, quæ cùm igne temporario purgarentur, nondùm omninò purgatæ fuerant cùm Christus descendit ad inferos. Eâ de re cùm certi nihil statui possit, satius est nullum dare conjecturis locum.

I. Quâ ratione probari potest Christum reipsâ ad inferos descendisse eo, qui superiùs dictus est, modo ?

R. Id invictissimè probatur ex Scripturâ et Traditione. Ex Scripturâ quidem. Psalmo XV. 10. Hæc habentur. *Quo-*

(H) S. IRENÆUS *Lib.* 4. *adversùs hæreses c.* 22. *aliàs* 39. In ultimo per novissimum omnes, qui ab initio Discipuli, emundati et ablati quæ sunt mortis, in vitam veniant Dei... Sicut Jeremias ait : *Rememoratus est Dominus sanctus Israël mortuorum suorum, qui prædormierunt in terrâ defossionis*, et descendit ad eos, uti evangelizaret eis salutare suum, ad salvandum eos... Passio ejus expergefactio est dormientium Discipulorum, propter quos *et descendit in inferiora terræ....* (*Ephes.* IV. 9.) Non enim propter eos solos, qui temporibus Tiberii Cæsaris crediderunt ei, venit Christus ; nec propter eos solos, qui nunc sunt, homines providentiam fecit Pater ; sed propter omnes omninò homines, qui ab initio propter virtutem suam in suâ generatione, et timuerunt, et dilexerunt Deum, et justè et piè conversati sunt erga proximos, et concupierunt videre Christum, et audire vocem ejus. Quapropter omnes hujusmodi in secundo adventu primo de somno excitabit, et eriget tam eos, quàm reliquos qui judicabuntur, et constituet in regnum suum : quoniam quidem *unus Deus qui* Patriarchas quidem direxit in dispositiones suas ; *justificavit* autem *circumcisionem ex fide, et præputium per fidem.* (*Rom.* III. 30.)

TERTULL. *de animâ, c.* 55. *init.* Siquidem Christum in corde terræ triduum mortis legimus expunctum, id est, in recessu intimo, et interno, et in ipsâ terrâ operto, et intra ipsam clauso, et inferioribus adhuc abyssis superstructo :... nec (*Ephes.* IV. 9.) antè ascendit in sublimia cœlorum, quàm descendit in inferiora terrarum, ut illìc Patriarchas et Prophetas compotes sui faceret.

Vide etiam Patres laudatos hocce 2. litt. (G)

niam non derelinques animam meam in inferno ; nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Quem locum S. Petrus Actorum II. 31. his verbis de Christo exponit. *Providens locutus est de resurrectione Christi , quia neque derelictus est in inferno , neque caro ejus vidit corruptionem.*

Ecclesiastici XXXV. 45. sic Sapientia loquitur : *Penetrabo omnes inferiores partes terræ , et inspiciam omnes dormientes , et illuminabo omnes sperantes in Domino.*

Psalmo LXVII. 5. *Cantate Domino , psalmum dicite nomini ejus : iter facite ei , qui ascendit super occasum : Dominus nomen illi... 7... Qui educit vinctos in fortitudine , similiter eos qui exasperant , qui habitant in sepulcris.... 19. Ascendisti in altum cepisti captivitatem , accepisti dona in hominibus.*

Zachariæ IX. 11. *Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu , in quo non est aqua.* 12. *Convertimini ad munitionem vincti spei.*

Hæc veteris Testamenti testimonia illustrantur hisce novi Testamenti testimoniis.

Matth. XII. 40. *Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus , sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus.*

Ephes. IV. 8. *Propter quod dicit : Ascendens in altum captivam duxit captivitatem ; dedit dona hominibus.* 9. *Quod autem ascendit , quid est nisi quia et descendit in inferiores partes terræ ?* 10. *Qui descendit , ipse est et qui ascendit super omnes cœlos.*

1. Petr. III. 18. et seq. *Christus semel pro peccatis nostris mortuus est , justus pro injustis , ut nos offerret Deo , mortificatus quidem carne , vivificatus autem spiritu.* 19. *In quo et his , qui in carcere erant , spiritibus veniens prædicavit :* 20. *Qui increduli fuerant aliquando , quando exspectabant Dei patientiam , in diebus Noë dùm fabricaretur arca.*

Nec minùs invicta sunt quæ ex Patribus tùm Græcis tùm Latinis proferuntur testimonia , ut demonstretur ab Ecclesiâ intellectum semper fuisse , sensu à nobis explicato , descensum Christi ad inferos , hancque explicationem habitam semper fuisse pro dogmate fidei , quidquid in contrarium asserere non dubitaverit Calvinus , in hoc , sicuti et in aliis non paucis , ab Apostolorum Symbolo dissentiens. Si quis sanctorum Patrum eâ de re testimonia videre voluerit , consulat ad marginem quæ indicamus ex sanctis Patribus Græcis Ignatio , Justino , Irenæo qui ad utramque Ecclesiam pertinet , Origene , Eusebio , Athanasio , Epiphanio , Gregorio Nazianzeno , Gregorio Nysseno , Basilio , Chrysostomo , Cyrillo Jerosolymitano , Joanne Damasceno. (1) Item ex SS. Patribus Latinis , Tertulliano , Hilario , Hiero-

(1) S. IGNATIUS *Epist. ad Trallianos.* Verè , non hominum opinione crucifixus et mortuus est , videntibus cœlestibus , terrenis , et iis , qui sub terrâ detinebantur. *Et paulò post.* Descendit ad infernum solus , regressus autem cum multitudine.

S. JUSTINUS, *in Dial. cum Tryphone Judæo, clarè innuit se credere* Christum ad inferos descendisse, *cùm inter alia Scripturæ testimonia de Christo, quæ à Judæis abrasa esse conqueritur, Jeremiæ locum recenset, quo nihil ad id probandum aptius.* Quin etiam, *inquit*, ex ejusdem Jeremiæ similiter dictis detruncârunt istud : Memor fuit Dominus ex Israëlæ mortuorum, qui dormierunt in terrâ aggeris; et descendit ad ipsos, ut evangelizaret eis salutare suum. *Eumdem Hieremiæ locum allegat* S. IRENÆUS *lib.* 4. *adv. hær. cap.* 22. *aliàs* 39. *quem vide suprà hocce* 2. *litt.* (H) *et rursùs Lib.* 5. *cap.* 31. *quem mox exscribemus.*

S. IRENÆUS *Lib.* 4. *adv. hær. cap.* 45. *circa medium.* Ea propter Dominum in ea quæ sunt sub terrâ descendisse, evangelizantem et illis adventum suum, remissam peccatorum existentem his, qui credunt in eum.

Lib. 5. *adv. hær. cap.* 31. *initio.* Qui universam reprobant resurrectionem, et quantùm in ipsis est auferunt eam de medio, quid mirum est, si nec ordinem resurrectionis sciunt, nolentes intelligere quoniam si hæc ita essent, quemadmodùm dicunt, ipse utique Dominus, in quem se dicunt credere, non in tertiâ die fecisset resurrectionem, sed super crucem exspirans, confestim utique abiisset sursùm, relinquens corpus terræ? Nunc autem tribus diebus conversatus est ubi erant mortui, quemadmodùm prophetia ait de eo. Commemoratus est Dominus sanctorum mortuorum suorum eorum qui antè dormierunt in terram stipulationis, et descendit ad eos, extrahere eos, et salvare eos. Et ipse autem Dominus, quemadmodùm, ait, (*Matth.* XII. 40.) Jonas in ventre ceti tres dies, et tres noctes mansit, sic erit filius hominis in corde terræ. Sed et Apostolus (*Ephes.* IV. 9.) ait : Ascendit autem, quid est, nisi quia descendit in inferiora terræ? Hoc et David in eum prophetans dixit : (*Ps.* LXXXV. 13.) Et eripuisti animam meam ex inferno inferiori. Resurgens autem tertiâ die, et Mariæ, quæ se prima vidit, et adoravit, dicebat : *Noli me tangere, nondùm enim ascendi ad Patrem meum : sed vade* ad Discipulos, *et dices eis : Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum* (*Joan.* XX. 17.) Si ergo Dominus legem mortuorum servavit, ut fieret primogenitus à mortuis, et commoratus usque ad tertiam diem in inferioribus terræ, post deindè surgens in carne, ut etiam figuras clavorum ostenderet Discipulis, sic ascendit ad Patrem; quomodò non confundentur, qui dicunt inferos quidem esse hunc mundum, qui sit secundùm nos : interiorem autem hominem ipsorum derelinquentem hic corpus, in supercœlestem ascendere locum? Cùm enim Dominus *in medio umbræ mortis* abierit, (*Ps.* XXII. 4.) ubi animæ mortuorum erant, post deindè corporaliter resurrexit, et post resurrectionem assumptus est : (*Act.* I. 2. *et* 3.) etc.

S. CLEMENS ALEXAND. *Strom. Lib.* 6. *pag.* 637. Prædicavit Dominus iis quoque, qui erant apud inferos... Ii qui sunt collocati apud inferos.... ipsi sunt, qui divinam audierunt virtutem et vocem. Nam quis sanæ mentis, et justorum et peccatorum animas esse existimaverit in unâ condemnatione, injustitiæ maculam inurens providentiæ? Quid verò, an non significant Dominum annuntiasse evangelium, et iis (1. *Petr.* III. 19 *et* 20.) qui perierant in diluvio, vel potiùs vincti fuerant, et iis qui in præsidio continebantur et custodiâ?.... Dominus nullâ aliâ de causâ descendit ad inferos, quàm ut annuntiaret Evangelium.... Sunt enim salutares, et quæ eruditunt, Dei castigationes, adducentes ad conversionem, et potiùs pœnitentiam eligentes quàm mortem : idque cùm possint animæ puriùs perspicere, quæ sunt liberæ à corporibus, etiamsi obscurentur vitiis et perturbationibus, eò quòd non se amplius eis opponat et impediat caruncula. *Anima ergo Christi animabus prædicavit Evangelium : animæ verò non jacent in sepulcro.*

ORIGENES *Homil.* 15. *in Gen.* Unigenitus filius pro salute mundi usque ad inferna descendit et indè protoplastum revocavit. Quod enim dixit ad latronem, *Hodiè mecum eris in Paradiso*, (*Luc.* XXIII. 43.) hoc non illi soli dictum, sed etiam omnibus sanctis dictum intellige, pro quibus in inferna descenderat.

Homil. 6. *in Exod.* Sed et omnes nos puto quòd aliquando terra devoratos in infernis penetralibus retinebat, et propterea Dominus noster descendit non solùm usque ad terras, sed usque ad inferiora terræ.

In Epist. ad Rom. Cap. 6. *lib.* 5. *versùs finem.* In mortem tanquam in ventrem ceti Christus ingressus est, in eum scilicet locum quem Salvator ipse (*Matth.* XII. 40.) cor terræ nominavit, in quo tres dies et tres noctes, exemplo Jonæ, futurum esse Filium hominis dicit, ut eos, qui inibi à morte detinebantur, eximeret. Propterea enim formam servi susceperat, ut ad ipsum locum ubi mors regnum tenebat, posset intrare, secundùm quod et Propheta (*Ps.* LXXXVII. 5.) ex personâ ipsius dicit: Et deputatus sum cum his qui descenderunt in lacum: et iterùm, *Quæ utilitas in sanguine meo, dùm descendo in corruptionem? Ps.* XXIX. 10.)... Christus etiam voluntate quidem *exinanivit semetipsum*, et formam servi accepit, passusque est dominatum tyranni *factus obediens usque ad mortem:* (*Philip.* II. 7.) per quam mortem destruxit eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum, et liberavit eos qui tenebantur à morte. Hinc enim alligato forti, et in cruce suâ triumphato, perrexit etiam in domum ejus, in domum mortis, in infernum, et indè vasa ejus diripuit, id est, animas quas tenebat, abstraxit. Et hoc erat quod ipse per ænigmata loquebatur in Evangelio dicens: Quis potest introire in *domum fortis et vasa ejus diripere, nisi priùs alligaverit fortem?* (*Matth.* XII. 29.) Priùs ergo alligavit eum in cruce, et sic ingressus est domum, id est, infernum, et indè *ascendit in altum, captivam duxit captivitatem*, (*Ps.* LXVII. 19.) eos scilicet, qui cum ipso surrexerunt, et ingressi sunt sanctam civitatem Jerusalem cœlestem. (*Ephes.* IV. 8.)

Lib. 2. *contra Celsum, paulò post medium.* Post hæc sic nobis loquitur (*Celsus:*) Certè non dicetis eum, cùm non posset hæc viventibus persuadere, profectum ad inferos, ut persuaderet illic agentibus. (*Cui respondet Origenes.*) Innò vel ipso invito (*Celso*) credimus illum et in corpore tam multis persuasisse, ut eâ de causâ insidiis petitus sit, et exutam corpore animam cum aliis animabus similiter exutis habuisse colloquia, ut converteret etiam ex illis quotquot essent dociles, aut propter certas rationes ipsi notas, magis ad hoc idoneæ.

EUSEBIUS *Lib.* 4. *Demonstrat. Evangel. c.* 12. *cui titulus: Quòd usque ad eos, qui antiquitùs mortui erant, leges humanitatis illum vocabant....* Usque ad mortem, atque usque ad ipsos mortuos, leges erga homines charitatis ipsum vocabant, ut eorum quoque, qui antèà mortui erant, animas revocaret:... necnon ut suâ morte deleret eum, qui imperium mortis habebat, quemadmodùm divina docent oracula. Atque in hoc quoque promiscuè rursùs dispensationem obivit: quippè qui tanquam homo corpus de more sepeliendum reliquerit, ab eodem verò corpore tanquam Deus discesserit. Cùm enim altiùs vocem emisisset, et Patri dixisset, *commendo spiritum*, (*Luc.* XXIII. 46.) solutus à corpore abiit:... æternasque abditiorum tenebrarum portas refringens, et mortuis, qui illic catenis mortis impliciti erant, remeandi ad vitam iter retrorsùm aperiens.... Ipse verò universi Salvator ac Dominus noster, qui *Christus est Dei*, (*Luc.* IX. 20.) victoriæque reportator dicitur, in prophetiis vaticiniis mortem objurgans inducitur, et animas solvens, quæ illic vinctæ detinebantur, ubi victoriæ hymnum pronuntiat, ipsa hæc planè dicens: (*Ps.* XLIII. 16.) De manu inferni eripiam eos, et à morte liberabo eorum animas: (1. *Cor.* XV. 55.) ubi tua, mors, victoria? Ubi tuus, mors, stimulus? etc.

Lib. 10. *in Psal.* XXI. *exposit. circa medium, Filium Dei ita loquentem inducit.* Video post solutionem corporis in ipsa morte, et ad inferos descensu appropinquantem adversariarum et inimicarum Deo potestatum insolentem impetum. *Et post hanc interpretationem addit.* Ille enim (*Christus*) pro earum animarum salute accedebat, quæ apud inferos ex longissimo tempore adventum ejus exspectabant, et descendebat fores æreas contriturus, et vectes æreos confracturus, et eos, qui antèà vincti apud inferos erant, in libertatem vindicaturus; quod ipsum etiam factum est, quando multa corpora eorum, qui dormierant, sanctorum surgentia, simul cum eo ingressa sunt in verè sanctam Dei civitatem. *Multa alia dicit ad eumdem finem collimantia, quæ videre est in ipso opere.*

S. ATHANAS. *in illud, Omnia mihi tradita sunt, pag.* 105. Ipse (*Christus*)

patiendo nos recreavit, esuriendo nutrivit, et ad inferos (εἰς τὸν ᾅδην) descendo; sursùm extulit.

Lib. 1. *De Incarnat. Domini nostri Jesu Christi, contra Apollinarium, n.* 13. *in fine p.* 933. Credite igitur, interiorem nostrum hominem esse animam: quod sanè, et prima formatio comprobat, et sequens dissolutio propalàm facit: atque non solùm in nobis, sed et in ipsa Christi morte idipsum commonstratur, quando corpus quidem usque ad sepulcrum tantùm pervenit; anima verò ad infernum usque transmeavit, locisque multo spatio distantibus: sepulcrum quidem corporalem adventum excepit, ac ibi corpus adfuit; infernus verò incorporeum admisit.

Lib. 2. *n.* 17. *p.* 954. (*Christus in sua morte*) et in sua ad nostri similitudinem forma, nostram illic descripsit mortem; ut in illa resurrectionem pro nobis concinnaret: ex inferno quidem animam, ex sepulcro autem corpus reducens, ut in morte per exhibitionem animæ mortem destrueret, in sepulcro per sepulturam corporis corruptionem adoleret; sicque ex inferno et ex sepulcro, immortalitatem et incorruptibilitatem exhiberet, cùm in forma nobis consimili nostram viam emensus esset, nostramque detentionem solvisset.

S. EPIPHANIUS *Hæres.* 20. *quæ est Herodianorum; Titulo de Incarnat. Christi, n.* 2. In cruce suspenditur, sepelitur, ad inferos cum divinitate suà, animàque descendit: (*Ephes.* IV. 8.) captivam ducit captivitatem; ac tertio die cum sanctissimo suo corpore ad vitam excitatur.

Hæres. 46. *quæ est Tatiani, n.* 3. Tatiane,... imbecillitatem Domino... affingis; qui hominem, quem ante omnes effinxerat (Adamum)... servare minimè potuerit, aut ut potuerit misericordiam ei nullam adhibuerit. Quid enim causæ fuit cur Christus ad inferos usque descenderet, aut triduo sepultus post passionem resurgeret? Qui porrò istud impletur; (*Act.* X. 42.) ut mortuis vivisque dominetur. Qui sunt vivi illi mortuique, nisi qui tam infra quàm supra terram ope illius indigebant?

Hæres. 69. *quæ est Arianorum, n.* 52. Dei itaque Verbum... naturam hominis assumpsit „... ut peccatum in carne damnaret, et execrationem in cruce dilueret, et in sepulcro corruptelam omnem è medio tolleret, et ad inferos cum anima ac divinitate descendens stimulum mortis infringeret, fœdusque cum inferis initum dissolveret.

N. 62. Divinitas omnia quæ ad passionis mysterium attinebant perficere decreverat, et ad inferos cum anima descendere; ut eos qui anteà mortui erant, hoc est, sanctos Patriarchas in salutem assereret... Hoc autem idcircò fieri debuit, ut divinarum ab illo Scripturarum implerentur oracula, quæ ab ejus Prophetis de ipso pronuntiata fuerant: quò sub hominis specie ad inferos descendens, quæ illic erant obeunda præstaret: atque ut dùm inferorum princeps, et mors captivum hominem detinere volunt, et conjunctam cum anima divinitatem ignorant, tùm ipsi potiùs inferi caperentur, ac mortis dominatus everteretur; et impleretur quod scriptum est: *Non relinques animam meam in inferno; nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* (*Ps.* XV. 10.) Nam neque Dei Verbum animam destituit, nec illius anima apud inferos est relicta.

N. 64. Triduo corpus in sepulcro jacere debuit, ut illud vaticinium (*Ps.* LXXXVII. 5.) impleretur: *Et factus sum inter mortuos liber.* Et: (*Is.* XIV. 19.) Projecerunt me dilectum, tanquam cadaver abominandum. Tum illud: (*Ps.* XV. 10.) Non dabis sanctum tuum videre corruptionem: ut sub sancti nomine, corpus exprimat, animamque doceat ne apud inferos quidem destitutam, in quâ, cùm in illo loco detineretur, Dei Verbum inerat: ut quod ab Apostolis dictum est reipsà perficeretur: (*Act.* II. 24.) *Impossibile enim erat* detineri illum ab inferis. Quid est quod impossibile fuisse narrat, nisi quod etsi mors, et inferi illius animam detinere studerent, fieri tamen ob divinitatem non potuit, ut ab illis coërceretur... Ecquid porrò, præter id quod somno mortis sopitum fuerat, è terra surrexit? *Surrexit enim*, inquit, (*Marc.* XVI. 6.) *non est hic.* Quidnam illud surrexisse dicitur nisi corpus, et quidem illud ipsum corpus, quod in sepulcro jacuit? Anima porrò cùm divino Verbo

pariter ab inferis emersit : secundùm quæ consociatis in unum omnibus, perfectam numeris omnibus resurrectionem implevit, eàdem divinitate, eàdem animâ, eodemque sanctissimo corpore constantem.

Hæres. 77. *quæ est Dimoeritarum n.* 7. Verùm in eo corpore, quod et circumcisum est... et in cruce suffixum atque passum, Dei Verbum inerat, quod passionis perindè, atque corporis est exspers : Idem corpus in monumento depositum est ; quo tempore scilicet, ut spiritibus illis, qui in custodia detinebantur, prædicaret, ad eos accessit, uti Petrus (1. *Epist.* III. 19.) testatur.

N. 8. Ex quo illorum potissimùm declaratur insania, qui Verbum Dei in ossa, carnemque commutatum asserunt. Nam si ita contigisset, supervacaneum monumentum illud fuisset : siquidem ipsum per sese corpus prædicandi gratiâ ad eos spiritus accederet, qui inferis versabantur. Nunc autem prædicandi ipse gratiâ ad eos adiit, (*Joan.* XIX. 38.) corpus autem sindone obvolutum Josephus in Golgotha deposuit : estque palàm illud omnibus factum, Verbum ipsum nequaquam esse corpus, sed ad Verbum corpus pertinuisse.

N. 25. Sed et affixus cruci reverà sic exclamavit : *Eli Eli lamma sabacthani.* Indè : *Caput inclinans expiravit.* (*Matth.* XXVII. 46.) Tùm ejusdem corpus verè de cruce detractum, manibusque contrectatum, à Josepho linteis involutum, et in monumento reverà depositum : cui lapis ad custodiendum obductus est. Quin etiam et ad inferos ipsius Divinitas cum anima descendit ; eosque, qui vincti illìc attinebantur, vi suâ, ac potentiâ liberavit : tum idem Dei verbum cum anima sua sanctissima sursùm emergens, et captivorum, quos eripuerat, comitatu septus post triduum reverà cum corpore, animâ, adeoque toto ipso velut instrumento surrexit à mortuis.

In Ancorato, n. 34. David de ipso (*Christo*) ita pronuntiat ; cui et Petrus adstipulatur : *Non relinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem.* (*Ps.* XV. 10. *Act.* II. 27. Ut Dominici hominis composita intelligatur esse natura, ac certa de eo nobis sit scientia constituta : ut animam cum Divinitate demonstret illo triduo esse demissam, quo carnem esse sanctam ostenderet : et cum anima divinitatem apud inferos, ubi cohiberi non poterat, perfecisse mysterium. Accedit enim et aliud quoddam ejusmodi testimonium : *Inter mortuos liber.* (*Ps.* LXXXVII. 5.) Nam vox ista, *liber*, inferos nequaquam illi dominari significat : sed ad inferos usque suapte illum esse voluntate cum anima delapsum. Addit verò Petrus : (*Act.* II. 25.) Juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo, hoc est, ab inferno.

Orat. in sepulc. Christi. Vide suprà hocce § litt. (A)

S. GREGOR. NAZIANZ. *Orat.* 35. *in fine.* Sepelitur (Christus,) verùm resurgit ; ad inferos descendit, verùm animas sursùm educit.

Orat. 42. *aut* 2. *de Paschate.* Si ad inferos descendat, unà cum illo descende. Ea quoque mysteria cognosce, quæ Christus ibi designavit.

S. GREGOR. NYSS. *Orat.* 1. *in Christi resurrect. circa initium.* Accipiamus Jonæ exemplum, qui sine offensione in cetum ingressus, et sine molestia rursùm egressus, cùm in ejus visceribus tribus diebus, et totidem noctibus permansisset, (*Jonæ* II. 2.) Domini apud inferos commemorationem indicavit.... *Mox de tertio die* (*resurrectionis scilicet*) *loquens :* Hæc, *inquit*, mortis dolores dissolvit. Hæc mortuorum primogenitum edidit. In hac ferreæ mortis portæ confractæ sunt. In hac æreî inferorum vectes comminuti. Nunc mortis carcer aperitur. Nunc captivis libertas denuntiatur. Nunc cæcis videndi facultas præbetur. Nunc (*Luc.* I. 78. *Isai.* IX. 2.) Oriens ex alto invisit eos qui in tenebris et umbrâ mortis considebant. Vultis etiam de tridui præfinito termino aliquid intelligere ? Illud dixisse contenti simus, tam exiguum temporis spatium fuisse satis, ut omnipotens Sapientia in corde terræ existens magnam illam mentem (*diabolum*) in eo habitantem stultam redderet :... eà re Domini virtus excelluit, quòd nullo negotio malitiam delevit :... simplex quædam et incomprehensa peregrinatio, sola vita, lucisque præsentia in tenebris, et regione umbræ mortis considentibus tenebras omnes dispulit, et mortem ipsam interfecit. *Reliqua vide suprà hocce 2. litt.* (A).

S. Basil. *in Psalm.* xliv. *ad hæc verba* 9. *Myrrha et gutta, etc.* Itaque Christi quidem suavè fragrans odor myrrham ob passionem spirat : Guttam verò quòd non immobilis nec otiosus aut inefficax in sepulcro permanserit tribus illis diebus ac noctibus : sed in infernum descenderit, gratiâ dispensationis circa resurrectionem absolvendæ, ut quæ de seipso erant oracula Prophetarum universa expleret.... Habes ergo myrrham ob sepulturam, guttam ob descensionem ad infernum, quòd omnis gutta ad inferiora delabitur.

In Psal. xlviii. 16. *Verumtamen Deus redimet animam meam de manu inferi, cùm acceperit me.* Palàm vaticinatur Christi ad infernum descensionem, qui unà cum aliis Prophetæ ipsius animam sit liberaturus, ut ibi nequaquam remaneat.

S. Joan. Chrysost. *Homil.* 2. *in Matth. cap.* 1. *circa initium.* Si cum silentio et moderatà sequaris quiete, circumducere te per cuncta poterimus, ac diligenter ostendere, ubi quidem mors jaceat crucifixa, ubi peccatum suspensum, ubi plurima illa atque præclara ex hoc bello fulgeant monumenta victoriæ. Videbitis et hic tyrannum revinctum, et multitudinem captivorum sequentem, et arcem, ex quâ sceleratus ille dæmon omni retrò tempore in perniciem hominum procurrebat, repentè subversam. Videbitis etiam revulsas latronis speluncas, antraque patefacta : nam ibi quoque præsentia Regis affulsit.... Considera quàm sit audire magnificum, quomodò Deus surgens de sede regali, è cœlo venit ad terras, et ad ipsum descendit infernum, etc.

Homil. de Symbolo. Descendit ad inferna, ut et ibi à miraculo non vacaret.

Homil. de nomine cœmeterii et de cruce. Hodiè inferorum Dominus noster totum domicilium lustravit : hodiè portas ferreas confregit : hodiè vectes ferreos disrupit.

S. Cyrillus Hierosol. *Catech.* 4. *tit. de Sepulcro.* In monumento saxeo verè situs est, ut homo : sed ejus formidine petræ discissæ sunt. Descendit ad inferos, ut illinc justos redimeret. Vellesne enim, quæso te, viventes gratiæ fructum percipere, idque cùm plurimi sancti non sint et integri : qui verò cum Adam à longo tempore conclusi erant, in libertatem non asseri ? Denique cùm Esaïas Propheta tam multa de ipso magnâ voce concionatus sit, vellesne ut Rex eò descendens, non redimeret præconem ? David illic erat et Samuël, et omnes Prophetæ, ipse quoque Joannes, qui per legatos suos dicebat : Tu-ne ille *es qui venturus est, an alium exspectamus ?* (*Luc.* vii. 19.) Velles ut eò descendens, tales ac tantos viros non redimeret ?

Catech. 14. *aliquantò post medium.* Solus hic quidem (*Christus*) descendit ad inferos, cum multis autem indè ascendit. Descendit in mortem solus, et multa corpora quiescentium sanctorum excitavit. Exterrita est mors, videns novum quemdam descendentem in infernum, vinculis, quæ illic sunt, non ligatum. Quâ de causâ, ô portæ janitores inferi, hunc videntes exhorruistis ? Quis insuetus vos cepit timor ? Fugit mors, et fuga timiditatem arguebat. Accurrerunt sancti Prophetæ, Moyses Legislator, Abraham, Isaac et Jacob, David, Samuël et Esaïas, ipse Joannes Baptista, dicens et testificans : *Tu es, qui venturus es, an alium exspectamus ?* (*Matth.* xi. 3.) Redempti sunt omnes sancti, quos devoraverat mors. Decebat enim prædicatum Regem bonorum præconum suorum esse redemptorem. Tùm verò quilibet justorum dicebat : *Ubi mors victoria tua ?* (1. *Cor.* xv. 55.) Liberavit nos victor. Hujus Salvatoris nostri typum gessit Jonas Propheta de ventre ceti Deo supplicans, et dicens : *Clamavi in tribulatione mea.... de ventre inferni.* (*Jonæ* ii. 3.) Quamvis enim in ceto erat, illic tamen existens, in inferno seipsum esse dicit. Typus enim erat Christi, in infernum descensuri.... Et in mari existens Jonas et dicens, *Descendi in terram :* (*Ibid.* 7.) quandoquidem figuram Christi descendentis in cor terræ gerebat.

S. Joannes Damasc. *Lib.* 3. *de Fide orthod. cap.* 29. *et ult.* Ob id porrò deificata anima ad inferos descendit, ut quemadmodùm his, qui in terra versabantur, *justitiæ sol* ortus erat, ita etiam illis qui subtùs terram, in tenebris et umbrâ mortis sedebant, illuceret : ac sicut iis qui in terra erant, pacem, captivis remissionem, cæcis visum evangeliza-

nymo, Ambrosio, Augustino, Leone, Gregorio Magno, Fulgentio, Petro Chrysologo. Cæteros appellare supervacaneum est. (K) Id certò certius est neminem ex iis esse, qui circa descensum Christi ad inferos contrarium sentiat ab eo quod suprà exposuimus.

verat, atque illis quidem qui crediderant, salutis auctor exstiterat, incredulos autem infidelitatis arguerat; sic etiam eis, qui in inferno erant: *Ut ipsi omne genu flecteretur, cœlestium, terrestrium et infernorum.* (*Philip.* II. 10.) Hoc pacto, solutis illis, qui ab omni ævo vincti tenebantur, ipse rursùs à morte ad vitam rediit, viam nobis ad resurrectionem sternens.

Eadem docent THOPHIL. ALEXAND. *in Epist.* 1. *Paschali;* S. CYRILLUS ALEXANDR. *Lib.* 12. *in Joannem, et Lib. de recta fide ad Theodos. tandem in Dialogo de Incarnatione;* PHILO CARPATHIUS *in Comm. ad Cant. cant.* GELASIUS CYZICENUS *in parte* 2. *Nicæn. Actorum;* ANASTASIUS SINAÏTA *in Libro, qui inscribitur Duæ viæ* (*); AUCTOR *Libri de Consummatione mundi, sub* HIPPOLYTI *nomine editi;* ANDREAS CRETENSIS *Orat.* 1. *de dormitione B. Mariæ; et ex Græcis alii haud numero pauci.*

(K) TERTULLIANUS *Lib. de anima. Vide suprà hocce* §. *litt.* (H)

S. HILARIUS *Lib.* 10. *de Trinit. aliquantò post medium.* Nunquid ambigitur, quin Jesus Christus homo ex mortuis resurgens, super omnes cœlos ascendens à dextris Dei sit? Nunquid descendisse ad inferos corpus, quod in sepulcro jacuit, dicitur? Si itaque qui descendit, ipse et ascendit, ut neque corpus descendisse ad inferos credatur; et resurgens ex mortuis corpus ascendisse in cœlos non ambigatur: quæ hic præter occulti sacramenti, et incogniti mundo, ac Principibus seculi fides relicta est.

In Psal. LIII. Morte enim non interceptus est unigenitus Dei Filius: ad explendam quidem hominis naturam etiam morti se, id est, discessioni se tanquam animæ corporisque subjecit, et ad infernas sedes, id quod hominis debitum videtur esse, penetravit.

In Psal. CXXXVIII. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (E)

S. HIERONYM. *in Epist. ad Ephes. Vide suprà hocce* §. *litt.* (E *et* F)

S. AMBROS. *Lib. de incarnat. Domin. sacramento, cap.* 5. *n.* 40. Sed nec sepulcrum quidem ejus miraculo caret. Nam cùm esset unctus à Joseph, et in ejus monumento sepultus, novo opere quodam ipse defunctus defunctorum sepulcra reserabat: et corpus quidem ejus jacebat in tumulo; ipse autem *inter mortuos liber*, (*Ps.* LXXXVII. 6.) remissionem in inferno positis, solutâ mortis lege, donabat. Erat ergo caro ejus in monumento, sed virtus ejus operabatur è cœlo.

N. 41. Quando in morte fuit, in umbra non erat. Denique etiam in inferno positis vitæ lumen fundebat æternæ. Radiabat etiam illic lux vera sapientiæ, illuminabat infernum, sed inferno non claudebatur. Quis enim locus est sapientiæ?

N. 42. Ipsa anima etsi fuit in abysso, jam non est; quia scriptum est: (*Ps.* XV. 10. Quoniam *non relinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.*

Lib. 3. *de Fide cap.* 4. *n.* 28. *Interpretans* hæc verba: (*Ps.* LXXXVII. 5. 6.) *Factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber:* Liber igitur est, (Christus, quia mortis vincula nescivit, non captus ab inferis, sed qui operatus sit in infernis: sine adjutorio est, quia neque per nuntium, neque per legatum, sed ipse per se Dominus salvum fecit populum suum.

Serm. 19. *in Psal.* CXVIII. *n.* 37. Dei Filius... qui per incarnationem descendit in terras, per resurrectionem ascendit in cœlum, per corporis mortem penetravit infernum, ut solveret alligatos.

S. AUG. *Epist.* 164. *aliàs* 99. *ad Evodium, n.* 3. Et Dominum quidem carne mortificatum venisse in infernum satis constat. Neque enim contradici potest vel propheliæ quæ dixit, *Quoniam non derelinques animam meam in inferno:* (*Psal.* XV. 10.) quod, ne aliter quisquam sapere auderet, in Actibus Apostolorum (II. 24.) idem Petrus exponit: vel

(*) ὁδηγός.

ejusdem Petri illis verbis, quibus eum asserit *solvisse inferni dolores, in quibus impossibile erat eum teneri.* Quis ergo nisi infidelis negaverit fuisse apud inferos Christum?

N. 14. Quamobrem teneamus firmissimè, quod fides habet fundatissimâ auctoritate firmata, *Quia Christus mortuus est secundùm Scripturas, et quia sepultus est, et quia resurrexit tertiâ die secundùm Scripturas,* (1. *Cor.* XV. 3. 4.) et cætera, quæ de illo testatissimâ veritate conscripta sunt. In quibus etiam hoc est, quod apud inferos fuit, solutisque eorum doloribus, quibus eum erat impossibile teneri, à quibus etiam rectè intelligitur solvisse et liberasse quos voluit, corpus quod in cruce reliquerat in sepulcro positum recepisse.

N. 18. *Vide hocce* §. *litt.* (B)

Epist. 18. *aliàs* 57. *ad Dardanum*, *n.* 5. Si ergo secundùm hominem, quem Verbum Deus suscepit, putamus dictum esse, *Hodie mecum eris in Paradiso,* (*Luc.* XXIII. 43.) non ex his verbis in cœlo existimandus est esse Paradisus. Neque enim ipso die in cœlo futurus erat homo Christus Jesus; sed in inferno secundùm animam, in sepulcro autem secundùm carnem. Et de carne quidem, quòd eo die in sepulcro sit posita, manifestissimum est Evangelium. Quòd verò illa anima in infernum descenderit, apostolica doctrina prædicat. Quandoquidem beatus Petrus ad hanc rem testimonium de Psalmis adhibet; ubi prædictum esse demonstrat, *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, neque dabis sanctum tuum videre corruptionem.* (*Ps.* XV. 10.) Illud de anima dictum est, quia non ibi est derelicta, undè tam citò remeavit: illud de corpore, quod in sepulcro corrumpi celeri resurrectione non potuit.

Lib. 12. *de Genes. ad litt. cap.* 33. *n.* 63. Et Christi quidem animam venisse usque ad ea loca, in quibus peccatores cruciantur, ut eos solveret à tormentis, quos esse solvendos occultâ nobis suâ justitiâ judicabat, non immerilò creditur. (*In eâ quoque sententiâ est* S. CLEMENS ALEXAND. *Stromat. Lib.* 6. *et alii plures*) Quomodò enim aliter accipiendum sit quod dictum est, (*Act.* II. 24.) quem Deus suscitavit ex mortuis, solutis doloribus inferorum, quia non poterat teneri ab eis, non video, nisi ut quorumdam dolores apud inferos eum solvisse accipiamus, eâ potestate, quâ Dominus est, (*Philip.* II. 10.) cui omne genu flectitur, cœlestium, terrestrium, et infernorum, per quam potestatem etiam illis doloribus, quos solvit, non potuit attineri.

N. 66. Sub terris dicuntur inferi vel creduntur... Nec ipsam tamen rerum partem noster Salvator mortuus pro nobis visitare contempsit, ut indè solveret quos esse solvendos secundùm divinam secretamque justitiam ignorare non potuit.

Lib. 17. *de Civit. Dei, c.* 11. *in fine. Quis est homo qui vivet, et non videbit mortem; eruet animam suam de manu inferi?* (*Ps.* LXXXVIII. 49.) Quis est iste, nisi substantia illa Israël ex semine David, Christus Jesus? De quo dicit Apostolus, (*Rom.* VI. 9.) quòd *Surgens à mortuis, jam non moritur, et mors ei ultrà non dominabitur.* Sic enim vivet et non videbit mortem, ut tamen mortuus fuerit, sed animam suam eruerit de manu inferi, quò propter quorumdam solvenda inferni vincla descenderat.

Lib. 20. *cap.* 15. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (G) *Et Tract.* 78. *in Joan. n.* 3. *litt.* (A)

Enarrat. in Psal. LXXXV. *n.* 17. Ergo et hîc (*in mundo*) sunt mortui: ut non mireris quia infernum dicitur (*mundus*), si mortuis abundat.... Sed rursùs ab hoc inferno, id est, ab hac parte inferni, est aliud inferius, quò eunt mortui, undè voluit Deus eruere animas nostras, etiam illùc mittens Filium suum. Eteuim, fratres, propter ista duo inferna missus est Filius Dei, undique liberans: ad hoc infernum missus est nascendo, ad illud moriendo.... Ideò ille pervenit usque ad infernum, ne nos remaneremus in inferno.

Enarrat. in Psal. LXXXVII. *n.* 10. *Nunquid mortuis facies mirabilia?* (v. 11.) Hoc si de his dictum putaverimus, quorum caro exanimis facta est: magna mirabilia facta sunt mortuis, cùm (*Matth.* XXVII. 52.) quidam eorum etiam revixerunt: et quòd Dominus penetravit inferna, atque indè mortis victor ascendit, magnum mortuis miraculum factum est.

Eadem docet passim Aug. cujus plura testimonia scribere supersedemus.

S. Leo Magnus *Epist.* 15. *aliàs* 63. *ad Turribium*, *cap.* 17. In eo verò quod extremâ familiaris Epistolæ tuæ parte posuisti, miror cujusquam Catholici intelligentiam laborare, tanquam incertum sit, an descendente ad inferna Christo, caro ejus requievit in sepulcro : quæ sicut verè et mortua est et sepulta, ita verè est die tertio suscitata.

Serm. 69. *de Resurrect. Domini* 1. *cap.* 2. Resurrectio Salvatoris nec animam in inferno, nec carnem diù morata est in sepulcro : et tam velox incorruptæ carnis vivificatio fuit, ibi esset soporis similitudo, quàm mortis : quoniam Deitas, quæ ab utràque suscepti hominis substantiâ non recessit, quod potestate divisit, potestate conjunxit.

S. Gregor. Magnus *Lib.* 12. *Moral. in Job. cap.* 7. *Vide hocce* §. *litt.* (F) *et lib.* 13. *cap.* 15. *nec non Homil.* 22. *in Evang. suprà litt.* (G)

Lib. 29. *Moral. in Job. cap.* 12. *alias* 7. *in cap.* XXXVIII. 16. *Nunquid ingressus es profundum maris, et in novissimis abyssi deambulasti?*

N. 33. Ac si dicat : Ut ego, qui non solùm mare, id est seculum, per assumptam humanam carnem atque animam petii, sed etiam per eam sponte in morte positam, usque ad ultima inferni, quasi ad maris profunda descendi. Si enim mare, more divini eloquii, seculum debet intelligi, nihil prohibet profunda maris, inferni claustra sentiri. Quod profundum maris Dominus petiit, cùm inferni novissima, electorum suorum animas erepturus, intravit. Undè et per prophetam dicitur : *Posuisti profundum maris viam, ut transirent liberati.* (*Is.* LI. 10.) Hoc namque profundum maris ante Redemptoris adventum non via, sed carcer fuit : quia (*fortè* qui) in se etiam bonorum animas, quamvis non in locis pœnalibus, clausit. Quod tamen profundum viam Dominus posuit ; quia illùc veniens, electos suos à claustris inferni ad cœlestia transire concessit. Undè et aptè illic dicitur : *Ut transirent liberati.*

N. 24. Vigilanti verò est curâ pensandum, quòd in novissimo abyssi deambulasse se perhibet. Deambulare quippè non constricti, sed liberi est... Quia igitur Dominus nulla peccati vincula pertulit, in inferno deambulavit. Liber quippè ad ligatos venit. Undè scriptum est : *Factus sum sicut homo sine adjutorio, inter mortuos liber.* (*Ps.* LXXXVII. 5.) In novissimis ergo abyssi Domino deambulare, est in loco damnationis nihil suæ retentionis invenire, attestante Petro, qui ait : *Solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat tèneri illum ab eo...* (*Act.* II. 24.) Deambulasse in inferno Dominus dicitur, ut electis animabus in locis singulis per divinitatis potentiam præsens monstraretur.

Nunquid apertæ sunt tibi portæ mortis, et ostia tenebrosa vidisti? (*v.* 17.)

Caput 13. *n.* 25. Portæ enim mortis, sunt potestates adversæ. Quas descendens Dominus aperuit, earum fortitudinem moriendo superavit... Certè tenebrosa tunc ostia Dominus vidit, cùm claustra inferni penetrans crudeles spiritus perculit, et mortis præpositos moriendo damnavit.

Lib. 1. *in Ezech. Homil.* 1. *n.* 5. Joannes Baptista... cùm jam moriturus esset, missis discipulis requirebat dicens : *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* (*Matth.* XI. 3.) In quibus ostenditur, quia in terris quidem venisse Redemptorem noverat, sed an per semetipsum ad aperienda inferni claustra descenderet, dubitat. Ex præsenti enim per prophetiæ spiritum tactus fuerat, qui humanitatem Mediatoris videns, et divinitatem ejus intelligens, confitebatur agnum qui peccata mundi tolleret : sed tactus ex futuro non fuerat, qui adventum illius in infernum nesciebat.

Lib. 1. *in* I. *Reg. cap.* 1. *v.* 4. *n.* 14. Electos Judææ, quos apud inferos reperit, ad paradisi gaudia reportavit.

S. Fulgentius Ruspensis Episc. *Lib.* 3. *ad Trasimundum cap.* 23. Quam tamen carnem (*Christi sc.*) nec in morte divinitas deseruit, sicut nec in inferno animam dereliquit.

Cap. 30. Restabat tamen ad plenum nostræ redemptionis effectum, ut illùc usque homo sine peccato à Deo susceptus descenderet, quousque homo separatus à Deo peccati merito cecidisset, id est, ad infernum, ubi solebat peccatoris anima torqueri ; et ad sepulcrum, ubi consueverat peccatoris caro corrumpi ; sic tamen ut nec Christi caro in sepulcro corrumperetur ; nec inferni doloribus anima torqueretur :

quoniam anima immunis à peccato non erat subdenda supplicio, et carnem sine peccato non debuit vitiare corruptio :... ut per morientem temporaliter carnem justi, donaretur vita æterna carni. et per descendentem ad infernum animam justi, dolores solverentur inferni.

Cap. 35. Sciebat quod ille susceptor pleni hominis Deus, totus esset cum carne sua in sepultura, totus cum anima sua in inferno.

In Respons. ad Quæst. 2. *Forrandi.* Jam verò cùm Christo uno eodemque tempore, et in sepulcro jacuit, et in infernum descendit, quis non inseparabile naturæ utriusque opus videat? Et quis in ipso uno atque inseparabile opere propria carnis et animæ, ac divinitatis non evidenter agnoscat? Ut enim secundùm carnem in sepulcro jaceret, totus Christus fecit, sed sepulturæ capax sola caro naturaliter fuit. In infernum quoque ut secundùm animam Christus descenderet, naturæ utriusque, id est, divinæ, atque humanæ unum fuit opus : sed solius animæ naturaliter fuit ille descensus.

In libro de Fide ad Patrum cap. 2. In sepulcro idem Deus homo factus jacuit : et ab infernis idem Deus homo factus tertio die resurrexit. Sed in sepulcro secundùm solam carnem idem Deus jacuit ; et in infernum secundùm solam animam descendit.

S. PETRUS CHRYSOL. *Serm.* 37. *de Jonæ Proph. Serm. versùs finem. Sicut enim Jonas signum fuit Ninivitis, ita erit et Filius hominis generationi isti.* (*Luc.* XI. 30.) Quia Judaïcâ perfidiâ fluctuante inferni Christus demersus est in profundum; et triduano cursu tota tartari occulta percurrens, et Judaïcæ crudelitatis, et majestatis suæ, ac peremptæ mortis dedit indicium cùm resurgeret.

Serm. 57. *in Symb. Apost.* Audis sepultum, ne mors putetur illusa. Hoc est divinæ virtutis insigne cùm mors morte moritur : auctor mortis proprio mucrone truncatur, prædo capitur suâ prædâ; infernus vitâ dirumpitur deglutitâ. *Tertiâ die resurrexit à mortuis.* Tres dies sepulturæ suæ tribus impendit Christus habitationibus profuturos, inferis, terræ, cœlo, instauraturus quæ in cœlis sunt, et quæ sunt reparaturus in terra, et quæ apud inferos redempturus.

Serm. 60. *In Symb. Apost.* Sepultum dicis, ut veram carnem Christi, mortemque non perfunctoriam probet confessio sepulturæ, mortem suscepisse et vicisse, intrasse inferos et rediisse, venisse in jura tartari, et tartari jura solvisse : non est fragilitas, sed potestas.

Serm. 66. *De Divite et Lazaro, in fine.* Scimus, et vitam parari bonis, et malis tormenta præparari; sed dùm vitiis capti virtutum tempus nolumus advenire, affingimus nescire quod scimus, et post mortem quid sit nolumus ab inferis venire qui dicat, cùm de cœlo Christus veniens, et ab inferis ipse rediens, et quid bonos in cœlo maneat, et quid malos exspectet in inferno, et verbo docuerit, et firmaverit exemplo.

Serm. 81. *De quintâ Christi manifestat. circa medium. Ego sum.* (*Luc.* XXIV. 36.) Ego ex mortuis sum visus : ex inferis sum supernus. *Ego sum.* Quem mors fugit, inferna tremuerunt; tartarus Deum confessus est cùm pavescit.

Serm. 123. *De Divite et Lazaro, circa medium.* Hinc est, quòd ipse Dominus primi hominis, id est, contumacis servi, exaltator advenit; ipse Dominus qui observavit Paradisum, qui clausit infernum, ad terras et inferos totâ potestate descendit, ut accensa extingueret, clausa protinùs aperiret, protoplasti facinus aboleret. Hinc est, quòd arietem suæ crucis portat aggressurus infernum, ut conterat et confringat ipsas tartari januas ære munitas et ferro. De latere fundit aquam, ut Paradisi viam temperet, ignem ex parte sanctorum extinguat inferni, totum chirographum debiti diluat, et solvat antiquum : et patiendo hoc remittat ipse, quod ipse intulit imperando.... Lætamini, Fratres, post triumphum Christi sanctorum custodiam dissolutam, et in sanctos ultrà inferni nil deberi : quando Christus ut justos, non injustos absolveret, ad inferos usque penetravit. Intelligamus, Fratres, quantum Christus fuerit, imò quàm sine Christo in nullo fuerit salus, cùm præter istam corporum solutionem, sanctorum quoque animæ, apud inferos tenebantur astrictæ. *Et versùs finem.* (*Luc.* XVI. 31.) Si Moysi et Eliæ non credunt, neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent ei. Nihil tam

Non mirum itaque si illud dogma ad fidem pertinere declaraverit sæpiùs Ecclesia, ut patet imprimis ex Concilio Toletano quarto, et Concilio generali Lateranensi quarto. (L)

I. De animâ Christi à corpore separatâ dixisti, jam pauca dicas, velim, de corpore ab animâ separato. Quid de eo actum est?

R. Jam diximus (*hujusce Cap.* §. 16.) Christum cruci affixum fuisse feriâ sextâ horâ sextâ. (*Joan.* XIX. 31.) *Judæi ergo* (*quoniam parasceve erat*), *ut non remanerent in cruce corpora sabbato* (cujus solemnitas incipiebat ab occasu solis

verum, Fratres, qui de cœlo loquenti per legem, de cœlo venienti Christo credere noluit, jam non merebitur credere ab inferis revertenti. Ipse Christus, Fratres, Deus et Dominus noster ad Moysen est locutus de cœlo, ipse in terra terreno est locutus in corpore, ipse cum terreno corpore ab inferis est reversus: et tamen referenti quæ bona in cœlis, quæ sint apud inferos mala, fratres divitis illius, qui Judaïcis intelliguntur in populis, credere tota obstinatione noluerunt.

Præter suprà allatos Patres, idem sentiunt et alii plures. LACTANT. *Lib.* 4. *c.* 9. (*Christus*) cùm mandatis Dei functus, veritatem gentibus revelasset, mulctaretur etiam morte, ut inferos quoque vinceret, ac resignaret, etc.

JULIUS FIRMICUS Maternus, *Lib. de errore profanar. Religionum.* Fecit Filius Dei quod antè promiserat; clausit januas sedis infernæ, et duræ legis necessitatem calcatâ morte prostravit. Per triduum recensita ab eo justorum turba collecta est, ne diutiùs contra eos mortis dominaretur improbitas; ne justorum meritum ex longa desperatione concideret, fregit claustra perpetua, et ferreæ fores, Christo jubente, collapsæ sunt.

PRUDENTIUS, *Hymno* 9. *Cathemerinon.*

Quin et ipsum, ne salutis
Inferi expertes forent,
Tartarum benignus intrat,
Fracta cedit janua,
Vectibus cadit revulsis
Cardo dissolubilis.
Illa prompta ad inruentes,
Ad revertentes tenax;
Obice retrorsùm pulso,
Porta reddit mortuos,
Lege versâ, limen atrum
Jam recalcandum patet.
Sed Deus dùm luce fulva
Mortis antra inluminat,
Dùm stupentibus tenebris
Candidum præstat diem;
Tristia squalentis æthræ
Palluerunt sidera.

GAUDENTIUS BRIXIANUS *Tract.* 6. *de Exod.* Nocte quâ corpus exanime relinquens in cruce, Dei Filius transiit cum animâ ad Ægyptum inferiorem, ut animas in inferno positas visitaret.

Tract. 10. Quoniam Dei operosa quies est, ipsa requies operosa esse non potuit. Nam corpore in sepulcro posito, Divinitas cum animâ hominis ad inferna descendens, vocavit de locis suis animas sanctorum, quorum corpora surrexisse Matthæus Evangelista testatur, etc. Descendisse autem Salvatoris animam ad inferos visitandos, non solùm beati Petri Epistola, verùm etiam beati Davidis Prophetia testatur, cum dicit: *Quoniam non derelinques animam meam in inferno.* (*Ps.* XV. 10.)

CASSIANUS *lib.* 3. (*Christus*) inferna penetrans, inextricabiles tartari tenebras coruscatione sui splendoris extinxit, portasque ejus æreas effringens, ac seras ferreas conterens, captivitatem sanctorum, quæ clausa tenebris immitis tenebatur inferni, salubriter captam transvexit secum ad cœlos, igneâque romphæâ summotâ, antiquum incolam Paradiso piâ confessione restituit.

Cæteros sub silentio prætermitto.

(L) CONCIL. TOLET. IV. *cap.* 1. (*Christus*) descendit ad inferos ut animas, quæ illic tenebantur, erueret.

CONCIL. LATERAN. IV. *sub Innocent.* III. *ann.* 1215. *cap.* 1. Descendit ad inferos, resurrexit à mortuis, ascendit in cœlum, sed descendit in anima, resurrexit in carne, ascendit pariter in utroque.

feriæ sextæ ; quem morem et Ecclesia servavit, incipiunt enim apud nos officia festorum à primis vesperis. (Judæi ergo propterea (*Joan.* XIX. 31. 33.) *rogaverunt Pilatum ut frangerentur eorum crura et tollerentur : et primi quidem fregerunt crura, et alterius qui crucifixus est cum Jesu. Ad Jesum autem cùm venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura ;* in quo adimpleri voluit Deus quod de agno Paschali, Christi typo, præceperat Moyses, *Os non comminuetis ex eo.* (M)

Sed unus militum, ad probandam aut maturandam Christi mortem, *lanceâ latus ejus aperuit, et continuò exivit sanguis et aqua.* (*Joan.* XIX. 34.) In quo præfigurata sunt Sacramenta Ecclesiæ, quæ suam omnem efficaciam habent ex sanguine Christi in cruce fuso. (N)

I. Cur voluit Christus latus suum post mortem transfigi ?

R. Ut sic veritas mortis suæ omnibus pateret, atque adeò veritas resurrectionis. (O)

(M) EXOD. XII. 46. In unâ domo comedetur, nec efferetis de carnibus ejus foràs, nec os illius confringetis.

NUMER. IX. 12. Non relinquent ex eo quidpiam usque manè, et os ejus non confringent.

S. AUG. *Tract.* 120. *in Joan. n.* 3. Os non comminuetis ex eo : quod præceptum est eis, qui celebrare Pascha jussi sunt ovis immolatione in veteri lege, quæ Dominicæ passionis umbra præcesserat.

(N) S. AUG. *Trat.* 120. *in Joan. n.* 2. *Unus militum lanceâ latus ejus aperuit, et continuò exivit sanguis et aqua* (*Joan.* XIX. 34.)... ut illic quodammodò vitæ ostium panderetur, undè Sacramenta Ecclesiæ manaverunt, sine quibus ad vitam, quæ vera vita est, non intratur. Ille sanguis in remissionem fusus est peccatorum : aqua illa salutare temperat poculum : hæc et lavacrum præstat, et potum.... Hic secundus Adam, inclinato capite in cruce dormivit, ut indè formaretur ei conjux, quæ de latere dormientis efluxit.

Serm. 4. *in Psal.* CIII. *n.* 6. In magno mysterio dictum, in figurâ dictum Ecclesiæ futuræ, factæ de latere viri sui, et hoc dormientis. Erat autem Adam forma futuri. Hoc Apostolus dixit : (*Rom.* V. 14.) *qui est forma futuri.* Præfiguratum est quod futurum erat. Facta est Ecclesia de latere Domini dormientis in cruce. Nam de latere crucifixi percusso Sacramenta Ecclesiæ profluxerunt.

(O) THEOPHYL. *in Joan. cap.* 19. His qui non crediturі erant, fidei janua et indicium fuit id quod ab inimicis est attentatum, ut Thomæ. Nam per latus fidem resurrectionis accepit.

MALDONATUS S. J. *Comm. in Joan. cap.* XX. 20. Retinuisse eas Christum, (*cicatrices vulnerum*) magno consilio credendum est, et quia illustris victoriæ insignia erant,... et quia testes volebat esse resurrectionis suæ ; et quia oportebat, ut cùm ad judicandum venerit, eas ostenderet, ut viderent ejus hostes *in quem transfixerunt.* (*Joan.* XIX. 37.) *Clavi enim manus fixerant*, inquit hoc loco divus Augustinus, (*Tract.* 112. *in Joan.*) *lancea latus ejus aperuerat, ubi ad dubitantium corda sananda, vulnerum sunt servata vestigia.* Et, (*Idem, Serm.* 108. *de verb. Dom.*) *Nunquid non poterat Dominus sine cicatricibus resurgere ? sed in Discipulorum corde vulnera noverat, propter quæ sananda cicatrices in corpore suo servaverat.* Idem et Leo, (*Serm.* 1. *de Ascens.*) *Ad sananda infidelium cordium vulnera, clavorum et lanceæ erant servata vestigia, ut non dubiâ fide, sed constantissimâ scientiâ teneretur, eam naturam in Dei Patris confessuram throno, quæ jacuerat in sepulcro.*

GROTIUS *in Joan.* XVII. 35. *Et qui vidit testimonium perhibuit....* Ideò autem hoc de testimonii sui certitudine tam diserte inculcat, ut etiamsi ex prioribus non constaret Christum esse mortuum, hinc certè con-

I. Quid actum est posteà de Christi corpore ?

R. Post hæc *quidam homo dives Joseph nomine ab Arimathæâ civitate Judææ, Discipulus Jesu, occultus autem propter metum Judæorum, audacter introivit ad Pilatum, et petiit corpus Jesu. Tunc Pilatus jussit reddi corpus :* (*Matth.* XXVII. 57. 58. *Joan.* XIX. 38. *Marc.* XV. 43.) et adjuvante Nicodemo, qui et ipse occultus Christi Jesu Discipulus fuerat, depositum involvit sindone mundâ, et ligavit linteis cum aromatibus pretiosissimis, (P) *et posuit illud in monumento quod exciderat in petrâ, in quo nondùm quisquam positus fuerat. Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit.* (*Matth.* XXVII. 60.)

Posterà autem die, Judæis id postulantibus, jussit Pilatus custodiri sepulcrum usque in diem tertium, ne fortè venirent Discipuli Jesu et furarentur corpus. (Q) *Abeuntes* ergo Judæi *munierunt sepulcrum signantes lapidem cum custodibus.* (*Matth.* XXVII. 66.)

Divinâ planè providentiâ factum est, ut et Discipuli condirent aromatibus corpus Jesu, et Judæi hostes Christi infensissimi signarent ejus sèpulcrum, et ad illud custodes ponerent. Hinc veritas resurrectionis Christi manifestiùs eluxit; et Ecclesia habuit undè invictissimè obstrueretur os calumniantibus inimicis.

§. 21. Christi Resurrectio : Apparitiones, et Vita usque ad Ascensionem.

I. Surrexit-ne à mortuis Christus ?

R. Surrexit tertiâ post mortem die, ut et ipse sæpiùs prædixerat, et Prophetæ longè antè prænuntiaverant. Mortuus erat feriâ sextâ : surrexit à mortuis sequenti dominicâ. (A)

staret, cùm id vulnus, si vixisset, omninò fuisset lethale... *Ut vos credatis.* Quò magis vos Christiani credatis verè mortuum esse Jesum, ac proindè etiam verè mortuis resuscitatum.

Vide alios Interpretes in Joan. XIX. *et in Luc.* XXIV.

(P) JOAN. XIX. 39. Venit autem et Nicodemus qui venerat ad Jesum nocte primùm : ferens mixturam myrrhæ et aloës, quasi libras centum. 40. Acceperunt ergo corpus Jesu, et ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Judæis sepelire.

MATTH. XXVII. 60. Et posuit illud (Joseph) in monumento suo novo, quod exciderat in petrâ. Et advolvit saxum magnum ad ostium monumenti, et abiit.

(Q) MATTH. XXVII. 62. Alterâ autem die, quæ est post parasceven, convenerunt principes Sacerdotum et Pharisæi ad Pilatum, dicentes : Domine, recordati sumus, quia seductor ille dixit adhuc vivens : Post tres dies resurgam. Jube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium : ne fortè veniant Discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi : Surrexit à mortuis ; et erit novissimus error pejor priore. Ait illis Pilatus : Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes, munierunt sepulcrum, signantes lapidem, cum custodibus.

(A) MATTH. XVI. 21. Exindè cœpit Jesus ostendere discipulis suis, quia oporteret eum ire Jerosolymam, et multa pati à senioribus et Scribis, et principibus Sacerdotum, et occidi, et tertiâ die resurgere.

XVII. 21... Dixit illis Jesus : Filius hominis tradendus est in manus hominum : 22. et occident eum, et tertiâ die resurget.

XXVIII. 5. Scio enim, quod Jesum, qui crucifixus est, quæritis : 6.

I. Quid intelligis, dùm ais Christum surrexisse à mortuis?

R. Intelligo animam Christi, quæ morte disjuncta fuerat à corpore, ad corpus accessisse denuò, Christumque cum corpore simul et animâ gloriosum et immortalem à sepulcro exiisse.

I. Quibus Prophetiis prænuntiata fuerat Christi resurrectio?

R. Hanc velut in typo adumbraverat olim prosperitas Job, ejus calamitates subsecuta: Vita Isaac, postquàm eum pater suus Abraham posuerat super struem lignorum jam jam immolandum: Gloria Joseph post ejus captivitatem: sed omnium luculentissimè Jonæ liberatio de ventre piscis. (B) Atque hanc quidem figuram Christus ipse exposuit his verbis: *Generatio prava et adultera signum quærit; et signum non dabitur ei, nisi signum Jonæ Prophetæ. Sicut enim fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus; sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus.* (*Matth.* XII. 39. 40.)

Et certè Jonas exivit de ventre piscis annuntiaturus judicia Dei gentibus: quod Christo, vocanti ad se post resurrectionem gentes omnes, apprimè competit. Et Canticum Jonæ totum ad resurrectionem Christi refertur.

Præter has figuras, quæ vivæ prophetiæ fuerunt, suam ipse Christus resurrectionem sæpiùs, ut diximus, prædixit, et prædixerunt Prophetæ veteres non pauci. Has prophetias omnes hìc referre longum esset. Paucas seligimus.

David de Messiâ loquens hæc habet verba, quæ non alii quàm Messiæ accommodari possunt, ut demonstrârunt Judæis Petrus et Paulus Apostolorum Principes.

Psal. XV. 9. *Caro mea requiescet in spe.* 10. *Quoniam non derelinques animam meam in inferno; nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* 11. *Notas mihi fecisti vias vitæ.*

Ad hæc verba sic loquitur in Actis Apostolorum sanctus Petrus; cujus oratione tria Judæorum millia ad Christum conversi, baptizati sunt. (C)

Non est hìc: surrexit enim, sicut dixit. Venite, et videte locum, ubi positus erat Dominus.

(B) *Vide suprà* Jobi hist. *hujusce Partis* 1. *in Cap.* 4. §. 23. hist. Isaac, *ibid.* §. 6. *et* Josephi hist. *ibid.* §. 7. *ad calcem.*

JONÆ II. 1. Et præparavit Dominus piscem grandem ut deglutiret Jonam: et erat Jonas in ventre piscis tribus diebus et tribus noctibus... 11. Et dixit Dominus pisci: et evomuit Jonam in aridam.

(C) ACT. II. 22. Jesum Nazarenum virum approbatum à Deo in vobis, virtutibus, et prodigiis, et signis, quæ fecit Deus per illum in medio vestri, sicut et vos scitis. 23. Hunc definito consilio et præscientiâ Dei traditum, per manus iniquorum affigentes interemistis: 24. Quem Deus suscitavit, solutis doloribus inferni, juxta quod impossibile erat teneri illum ab eo. 25. David enim (*Ps.* XV. 8. 9. 10. *et* 11.) dicit in eum: Providebam Dominum in conspectu meo semper, quoniam à dextris est mihi ne commovear. 26. Propter hoc lætatum est cor meum et exultavit lingua mea, insuper et caro mea requiescet in spe. 27. Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. 28. Notas mihi fecisti vias vitæ: et replebis me jucunditate cum facie tuâ.

Act. II 29. *Viri fratres liceat audenter dicere ad vos de Patriarcha David, quoniam defunctus est et sepultus; et sepulcrum ejus est apud nos usque in hodiernum diem.* 30. *Propheta igitur cùm esset, et sciret quia* (*Ps.* CXXXI. 11.) *jurejurando jurasset illi Deus de fructu lumbi ejus sedere super sedem ejus,* 31. *providens locutus est de resurrectione Christi, quia* (*Ps.* XV. 10.) *neque derelictus est in inferno, neque caro ejus vidit corruptionem.* 32. *Hunc Jesum resuscitavit Deus; cujus omnes nos testes sumus.*

Similia his ait Paulus Apostolus sermonem habens ad Judæos in synagogâ Antiochiæ Pisidiæ : (D) *David*, inquit, (*Act.* XIII. 36.) *suâ generatione, cùm administrasset voluntati Dei, dormivit et appositus est ad patres suos, et vidit corruptionem.* 37. *Quem verò Deus suscitavit à mortuis, non vidit corruptionem.*

Alia multa de resurrectione Christi prædixit David in Psalmis.

Psal. III. 6. *Ego dormivi, et soporatus sum; et exsurrexi, quia Dominus suscepit me.*

Psal. XXIX. 2. *Exaltabo te Domine, quoniam suscepisti me: nec delectasti inimicos meos super me.* 3. *Domine Deus meus clamavi ad te, et sanasti me.* 4. *Domine eduxisti ab inferno animam meam.*

Psal. LXX. 20. *Quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas; et conversus vivificasti me, et de abyssis terræ iterùm reduxisti me.*

Plura ejusmodi reperiuntur in Psalmis. (E) Legantur prophetiæ superiùs *hujusce Cap.* §. 17. relatæ de passione Christi : in his non pauca advertere licet de resurrectione Christi. (F) His adde celebrem hanc prophetiam Sophoniæ. (III. 8.)

Exspecta me, dicit Dominus, in die resurrectionis meæ in

(D) ACT. XIII. 29. Cùmque consummassent omnia quæ de eo scripta erant, deponentes eum de ligno, posuerunt eum in monumento. 30. Deus verò suscitavit illum à mortuis tertiâ die : qui visus est per dies multos his, 31. qui simul ascenderant cum eo de Galilæâ in Jerusalem : qui usque nunc sunt testes ejus ad plebem. 32. Et nos vobis annuntiamus eam, quæ ad patres nostros repromissio facta est : 33. Quoniam hanc Deus adimplevit filiis nostris, resuscitans Jesum : sicut et in Psalmo secundo scriptum est : Filius meus es tu, ego hodiè genui te. 34. Quod autem suscitavit à mortuis, ampliùs jam non reversurum in corruptionem, ita dixit : Quia dabo vobis sancta David fidelia. 35. Ideòque et (*Ps.* XV. 10.) dicit : Non dabis sanctum tuum videre corruptionem.

(E) PSAL. IX. 15. Qui exaltas me de portis mortis, ut annuntiem omnes laudationes tuas in portis filiæ Sion.

PSAL. XL. 11. Tu autem Domine miserere mei, et resuscita me : et retribuam eis.

(F) OSEE VI. 3. Vivificabit nos post duos dies; et in die tertiâ suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus... Quasi diluculum præparatus est egressus ejus, et veniet quasi imber nobis temporaneus et serotinus terræ.

ISAIÆ LIII. 9. *Vide suprà* §. 17. *et alias quas ibi exscripsimus prophetias, et in eas Patrum explanationes.*

futurum, quia judicium meum ut congregem gentes et colligam regna.

I. Quomodò Christus exivit de monumento; signatum enim fuerat sepulcrum?

R. Corpus gloriosum et divinum nullo impedimento teneri poterat. Signatum itaque sepulcrum penetravit Jesus, quemadmodùm et clausis ad Discipulos posteà intravit sæpiùs januis. Cùm autem exiisset: *Ecce terræ motus factus est magnus. Angelus enim Domini descendit de cœlo: et accedens revolvit lapidem, et sedebat super eum. Erat autem aspectus ejus sicut fulgur, et vestimentum ejus sicut nix. Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, et facti sunt velut mortui.* (*Matth.* XXVIII. 2. 3. *et* 4.)

I. Quâ horâ Christus resurrexit?

R. Quâ præcisè horâ nescimus: hoc scimus, resurrexisse summo manè. (G)

I. Fuit-ne custodum sepulcri testimonio promulgata Christi resurrectio?

R. Quidam de custodibus nuntiaverant principibus Sacerdotum omnia quæ facta fuerant. (*Matth.* XXVIII. 11.) Qui cùm debuissent tam insigni miraculo Christum Messiam agnoscere, justo Dei ulciscentis judicio in obcæcatione et obduratione permanentes *pecuniam copiosam dederunt militibus, dicentes: Dicite quia Discipuli ejus nocte venerunt, et furati sunt eum vobis dormientibus.... At illi acceptâ pecuniâ fecerunt sicut erant edocti.* (*Ibid.* 12. 13.) Quasi verò adhibenda fides esset testibus dormientibus. (H)

(G) LUC. XXIV. 1. Unâ autem sabbati valdè diluculo venerunt ad monumentum, portantes quæ paraverant aromata: 22. et invenerunt lapidem revolutum à monumento: 3. et ingressæ non invenerunt corpus Domini Jesu.

JOAN. XX. 1. Unâ autem sabbati, Maria Magdalene venit manè, cùm adhuc tenebræ essent, ad monumentum: et vidit lapidem sublatum à monumento.

(H) TERT, *Apolog. c.* 21. *non longè à fine.* Hunc Judæi detractum, et sepulcro conditum, magnâ etiam militaris custodiæ diligentiâ circumsederunt, ne, quia prædixerat tertiâ die resurrecturum se à morte, discipuli furto amoliti cadaver fallerent suspectos. Sed ecce die tertiâ, concussâ repentè terrâ, et mole revolutâ, quæ obstruxerat sepulcrum, et custodiâ pavore disjectâ, nullis apparentibus discipulis, nihil in sepulcro repertum est, præterquàm exuviæ sepulti. Nihilominùs tamen primores, quorum intererat, et scelus divulgare, et populum vectigalem et famularem sibi à fide revocare, surreptum à discipulis jactitaverunt. Nam nec ille se in vulgus eduxit: ne impii errore liberarentur, ut et fides non mediocri præmio destinata, difficultate constaret. Cum discipulis autem quibusdam apud Galilæam Judææ regionem ad *quadraginta* dies egit, docens eos quæ docerent. Dein ordinatis eis ad officium prædicandi per orbem, circumfusâ nube in cœlum est ereptus... Ea omnia super Christo Pilatus, et ipse jam pro suâ conscientiâ Christianus, Cæsari tunc Tiberio nuntiavit.

S. JUSTINUS Martyr *Dialogo cum Tryphone Judæo, Edit. Paris.* 1615. *pag.* 335. Christus apud vos vociferabatur daturum se vobis Jonæ signum, cohortans ut vel post resurrectionem ejus à mortuis, de perpetratis malis ageretis pœnitentiam, et itidem ut Ninivitæ ploraretis apud Deum, ut ne gens et urbs vestra ita caperetur eversa, sicut est

I. Quà igitur ratione accepimus Christum resurrexisse à mortuis ?

R. Firmissimo et sanctissimo testimonio eorum, quibus ipse se vivus post resurrectionem exhibuit non semel, qui miserunt manus in loca clavorum, qui manducaverunt et biberunt cum illo postquàm resurrexit à mortuis ; qui tandem testimonium suum fuso sanguine obsignàrunt. (I)

I. Quinam ii sunt, quibus Christus post resurrectionem vivus apparuit ?

R. Apparuit primò Mariæ Magdalenæ, ut Evangelistæ referunt. Hàc apparitione voluit Christus illius remunerare fidem, charitatem, fervorem et perseverantiam in eo quærendo : tùm significare voluit afferre se præsens solatium iis, qui ex fide et charitate contristantur. (K)

aversa. Verùm tantùm abest ut pœnitentiam egeritis postquàm eum à mortuis resurrexisse accepistis, ut etiam eximiis delectis viris in omnem terrarum orbem eos miseritis, qui renuntiarent, hæresim et sectam quamdam impiam et iniquam excitatam esse à Jesu quodam Galilæo, et plano seductore ; quem à vobis crucifixum discipuli ejus nocte è monumento, ubi à cruce refixus positus erat, furto sustulerint, et homines in errorem adduxerint asseverantes à mortuis eum excitatum esse, atque in cœlum ascendisse, quique calumniosè sermonibus spargerent docuisse etiam ea illum, quæ impia et iniqua et impura apud omne genus hominum esse jactatis contra eos, qui illum Christum et doctorem et Filium Dei esse profitentur.

S. AUG. *in Ps.* XXXVII. *n.* 19. Si enim dormiebant, undè sciebant quod gestum erat ?

In Psal. LXIII. *n.* 15. Quò perduxerunt illas scrutationes suas, quas perscrutantes defecerunt, ut etiam, mortuo Domino et sepulto, custodes ponerent ad sepulcrum ? Dixerunt enim Pilato : Seductor ille ; hoc appellabatur nomine Jesus Christus, ad solatium servorum suorum quando dicuntur seductores. Ergo illi Pilato, (*Matth.* XXVII. 63. *et seq.*) *Seductor ille, inquiunt, dixit adhuc vivens, Post tres dies resurgam : jube itaque custodiri sepulcrum usque in diem tertium, ne fortè veniant discipuli ejus, et furentur eum, et dicant plebi, Surrexit à mortuis ; et erit novissimus error pejor priore. Ait illis Pilatus : Habetis custodiam, ite, custodite sicut scitis. Illi autem abeuntes munierunt sepulcrum, signantes lapidem cum custodibus.* Posuerunt custodes milites ad sepulcrum : concussâ terrâ, Dominus resurrexit : miracula facta sunt talia circa sepulcrum, ut et ipsi milites, qui custodes advenerant, testes fierent, si vellent vera nuntiare : sed avaritia illa quæ captivavit discipulum comitem Christi, captivavit et militem custodem sepulcri. Damus, inquiunt, vobis pecuniam ; et dicite (*Id.* XXVIII. 13.) Quia vobis dormientibus venerunt discipuli ejus, et abstulerunt eum. Quid est, quod dixisti, ô infelix astutia ? Tantùm-ne deseris lucem consilii pietatis, et in profunda versutiæ demergeris, ut hoc dicas, Dicite, quia vobis dormientibus, venerunt discipuli ejus, et abstulerunt eum ? Dormientes testes adhibes : verè tu ipse obdormisti, qui scrutando talia, defecisti. Si dormiebant, quid videre potuerunt ? Si nihil viderunt, quomodo testes sunt ? Sed *defecerunt scrutantes scrutationes*, (*Ps.* LXIII. 7.) defecerunt à luce Dei, defecerunt in ipso effectu consiliorum suorum.

(I) ACT. X. 39. Et nos testes sumus omnium, quæ fecit in regione Judæorum, et Jerusalem, quem occiderunt suspendentes in ligno. 40. Hunc Deus suscitavit tertiâ die, et dedit eum manifestum fieri, 41. Non omni populo, sed testibus præordinatis à Deo : nobis, qui manducavimus et bibimus cum illo, postquàm resurrexit à mortuis. 42. Et præcepit nobis prædicare populo, et testificari, quia ipse est, qui constitutus est à Deo, judex vivorum et mortuorum.

(K) MARC. XVI. 9. Surgens autem manè, primâ sabbati, apparuit

2. Apparuit sanctis mulieribus, quæ venerant ad sepulcrum ad ungendum aromatibus corpus ejus : præcepitque illis ut nuntiarent fratribus suis, (sic Apostolos et Discipulos suos appellavit) ut irent in Galilæam, ibi eum visuri. (L) Nuntiaverunt illæ Apostolis et cæteris omnibus, *Et visa sunt ante illos, sicut deliramentum, verba ista, et non crediderunt illis.* (*Luc.* XXIV. 11.)

primò Mariæ Magdalenæ, de quâ ejecerat septem dæmonia. 10. Illa videns nuntiavit his, qui cum eo fuerant, lugentibus, et flentibus. 11. Et illi audientes quia viveret et visus esset ab eâ, non crediderunt.

Eadem videre est LUC. XXIV.

JOAN. XX. 11. Maria autem stabat ad monumentum foris, plorans. Dùm ergo fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum : 12. et vidit duos Angelos in albis, sedentes, unum ad caput, et unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Jesu. 13. dicunt ei illi : mulier, quid ploras ? Dicit eis : quia tulerunt Dominum meum, et nescio ubi posuerunt eum. 14. Hæc cùm dixisset, conversa est retrorsùm, et vidit Jesum stantem : et non sciebat quia Jesus est. 15. Dicit ei : mulier, quid ploras ? quem quæris ? Illa existimans, quia hortulanus esset, dicit ei : Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi ubi posuisti eum ; et ego eum tollam. 16. Dicit ei Jesus : Maria. Conversa illa, dicit ei : Rabboni, quod dicitur Magister. 17. Dicit ei Jesus : noli me tangere, nondùm enim ascendi ad Patrem meum : vade autem ad fratres meos, et dic eis : ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum ; Deum meum, et Deum vestrum. 18. Venit Maria Magdalene annuntians discipulis : quia vidi Dominum, et hæc dixit mihi.

Vide S. AUG. *Lib.* 3. *de Consensu Evangelistarum, à n.* 63. *et seq. ad finem libri.*

S. AUG. *Lib.* 3. *de Consensu Evang. Lib.* 3. *n.* 69. Venit Maria Magdalene, sine dubio cæteris mulieribus, quæ Domino ministraverant, plurimùm dilectione ferventior.

S. GREG. MAGN. Papa *Homil.* XXV. *in Evang. init.* (Maria Magdalene).... postquam venit ad monumentum, ibique corpus Dominicum non invenit, sublatum credidit, atque discipulis nuntiavit, qui venientes viderunt, atque ita esse, ut mulier dixerat, crediderunt.... Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Quâ in re pensandum est, hujus mulieris mentem quanta vis amoris accenderat, quæ à monumento Domini, etiam discipulis recedentibus, non recedebat. Exquirebat quem non invenerat, flebat inquirendo, et amoris sui igne succensa, ejus, quem ablatum credidit, ardebat desiderio. Undè contigit, ut eum sola tunc videret, quæ remanserat ut quæreret : quia nimirùm virtus boni operis, perseverantia est : et voce veritatis dicitur : *Qui autem perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* (*Matth.* X. 22.) Sed Maria cùm fleret, inclinavit se, et prospexit in monumentum. Certè jam monumentum vacuum viderat, jam sublatum Dominum nuntiaverat : quid est quod se iterùm videre desideral ? Sed amanti semel aspexisse non sufficit : quia vis amoris intensionem multiplicat inquisitionis. Quæsivit ergo priùs, et minimè invenit : perseveravit ut quæreret, undè et contigit ut inveniret : actumque est ut desideria dilata crescerent, et crescentia caperent quod invenissent. Hinc est enim quod de eodem sponso Ecclesia in Canticis canticorum : (III. 1. 2.) « in lectulo meo per » noctes quæsivi quem diligit anima mea, quæsivi illum et non inveni. » Surgam et circuibo civitatem : per vicos et plateas quæram quem » diligit anima mea. »

(L) MATTH. XXVIII. 1. Vesperè autem sabbati, quæ lucescit in primâ sabbati, venit Maria Magdalene et altera Maria videre sepulcrum.... 5. Respondens autem Angelus dixit mulieribus... Surrexit... 8. Et exierunt citò de monumento cum timore et gaudio magno, currentes nuntiare discipulis ejus. 9. Et ecce occurrit eis, dicens : avete. Illæ autem accesserunt et tenuerunt pedes ejus et adoraverunt eum. 10. Tunc ait illis Jesus : nolite timere, ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.

5. Apparuit Simoni Petro Apostolorum principi. (M)

4. Apparuit Discipulis duobus euntibus in Emmaüm. (N)

5. Apparuit undecim Apostolis in unum congregatis : venit ad eos Jesus januis clausis ; (*Marc.* XVI. 14.) *et exprobravit incredulitatem eorum et duritiam cordis, quia iis qui viderant eum resurrexisse non crediderunt.* (*Luc.* XXVI. 37.) *Conturbati et conterriti existimabant se spiritum videre.* 38. Et dixit eis : *Quid turbati estis ?... 39. Videte manus meas et pedes, quia ego ipse sum : palpate et videte, quia spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere.* 40. *Et.... ostendit eis manus et pedes et latus.* 41. *Adhuc autem illis non credentibus et mirantibus præ gaudio, dixit : Habetis hic aliquid, quod manducetur.* 42. *At illi obtulerunt illi partem piscis assi et favum mellis.* 43. *Et cùm manducasset coram eis, sumens reliquias dedit eis.* Tunc (*Joan.* XX. 22.) *insufflavit super eos, et dixit eis ; Accipite Spiritum sanctum.* 23. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis : et quorum retinueritis, retenta sunt.*

Supradictæ omnes apparitiones factæ sunt ipsâ die resurrectionis.

6. (*Joan.* XX. 24.) *Thomas non erat cum* cæteris Apostolis *quando venit* ad eos *Jesus.* Noluit ergo credere dicentibus vidisse se Dominum ; aitque : 25. *Nisi videro in manibus ejus fixuram clavorum, et mittam digitum meum in locum clavo-*

(M) Luc. XXIV. 34... Surrexit Dominus verè, et apparuit Simoni.
1. Cor. XV. 5. Et quia visus est Cephæ, et post hoc undecim.

(N) Luc. XXIV. 13. Et ecce duo ex illis ibant ipsâ die in castellum, quod erat in spatio stadiorum sexaginta ab Jerusalem, nomine Emmaüs. 14. Et ipsi loquebantur ad invicem de his omnibus, quæ acciderant. 15. Et factum est, dùm fabularentur, et secum quærerent : et ipse Jesus appropinquans ibat cum illis : 16. Oculi autem illorum tenebantur, ne eum agnoscerent. 17. Et ait ad illos : Qui sunt hi sermones, quos confertis ad invicem ambulantes, et estis tristes ? 18. Et respondens unus, cui nomen Cleophas, dixit ei : Tu solus peregrinus es in Jerusalem, et non cognovisti quæ facta sunt in illâ his diebus ? 19. Quibus ille dixit : Quæ ? et dixerunt : De Jesu Nazareno, qui fuit vir Propheta, potens in opere et sermone coram Deo et omni populo : 20. et quomodò eum tradiderunt summi Sacerdotes, et principes nostri in damnationem mortis, et crucifixerunt eum. 21. Nos autem sperabamus quia ipse esset redempturus Israel : et nunc super hæc omnia, tertia dies est hodiè quod hæc facta sunt. 22. Sed et mulieres quædam ex nostris terruerunt nos, quæ ante lucem fuerunt ad monumentum, 23. et, non invento corpore ejus, venerunt dicentes : Se etiam visionem Angelorum vidisse, qui dicunt eum vivere. 24. Et abierunt quidam ex nostris ad monumentum : et ita invenerunt sicut mulieres dixerunt, ipsum verò non invenerunt. 25. Et ipse dixit ad eos : O stulti, et tardi corde ad credendum in omnibus, quæ locuti sunt Prophetæ ! 26. Nonne hæc oportuit pati Christum, et ita intrare in gloriam suam ? 27. Et incipiens à Moyse, et omnibus Prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis, quæ de illo erant. 28. Et appropinquaverunt castello quò ibant, et ipse se finxit longiùs ire. 29. Et coëgerunt illum, dicentes : Mane nobiscum, quoniam advesperascit, et inclinata est jam dies, et intravit cum illis. 30. Et factum est dùm recumberet cum eis, accepit panem, et benedixit, ac fregit, et porrigebat illis. 31. Et aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt eum : et ipse evanuit ex oculis eorum. 32. Et dixerunt ad invicem : Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dùm loqueretur in viâ, et aperiret nobis Scripturas ?

rum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam. Post dies octo venit Jesus iterùm, januis clausis, in locum, ubi erant Discipuli congregati, et Thomas cum eis: ostendit Jesus Thomæ manus et latus, deditque cicatrices palpandas. Credidit Thomas, et præ admiratione adorans ait, 28. *Dominus meus et Deus meus.* (O)

7. Posteà manifestavit se iterùm Jesus in Galilæâ ad mare Tiberiadis Petro, Jacobo, et Joanni filiis Zebedæi, Thomæ, Nathanaëli et aliis duobus, cùm simul omnes piscarentur. Qui cùm totâ nocte nil prendidissent, misso, jussu Christi, ad dextram navigii rete, ceperunt pisces magnos centum quinquaginta tres. Deindè manducavit Jesus cum eis. Tunc voluit Petrum triplici amoris testimonio diluere culpam, quam triplici negatione commiserat, deditque illi curam pascendi gregis Dominici. Denique prædixit Petro quo genere martyrii esset moriturus, sciscitantique de morte Joannis Evangelistæ noluit rem indicare, et quærentis curiositatem repressit. (P)

(O) JOAN. XX. 26. Et post dies octo, iterùm erant Discipuli ejus intùs, et Thomas cum eis. Venit Jesus, januis clausis, et stetit in medio, et dixit: Pax vobis. 27. Deindè dicit Thomæ: Infer digitum tuum hùc, et vide manus meas, et affer manum tuam, et mitte in latus meum: et noli esse incredulus, sed fidelis. 28. Respondit Thomas, et dixit ei: Dominus meus, et Deus meus. 29. Dixit ei Jesus: Quia vidisti me Thoma, credidisti: beati qui non viderunt, et crediderunt.

(P) JOAN. XXI. 1. Posteà manifestavit se iterùm Jesus Discipulis ad mare Tiberiadis. Manifestavit autem sic: 2. Erant simul Simon Petrus, et Thomas, qui dicitur Didymus, et Nathanaël qui erat à Canâ Galilææ, et Filii Zebedæi, et alii ex Discipulis ejus duo. 3. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus et nos tecum. Et exierunt, et ascenderunt in navim: et illâ nocte nihil prendiderunt. 4. Manè autem facto stetit Jesus in littore: non tamen cognoverunt Discipuli quia Jesus est. 5. Dixit ergo eis Jesus: Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Responderunt ei: non. 6. Dicit eis: mittite in dexteram navigii rete, et invenietis: miserunt ergo; et jam non valebant illud trahere præ multitudine piscium. 7. Dixit ergo Discipulus ille, quem diligebat Jesus, Petro: Dominus est. Simon Petrus, cùm audisset quia Dominus est, tunicâ succinxit se (erat enim nudus) et misit se in mare. 8. Alii autem Discipuli navigio venerunt, (non enim longè erant à terrâ, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium. 9. Ut ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, et piscem superpositum, et panem. 10. Dicit eis Jesus: Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc. 11. Ascendit Simon Petrus, et traxit rete in terram, plenum magis piscibus centum quinquaginta tribus: et cùm tanti essent, non est scissum rete. 12. Dicit eis Jesus: Venite, prandete: et nemo audebat discumbentium interrogare eum: Tu quis es? Scientes, quia Dominus est. 13. Et venit Jesus, et accipit panem, et dat eis et piscem similiter. 14. Hoc jam tertiò manifestatus est Jesus Discipulis suis, cùm resurrexisset à mortuis. 15. Cùm ergo prandissent, dicit Simoni Petro Jesus: Simon Joannis diligis me plùs his? Dicit ei: etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: pasce agnos meos. 16. Dicit ei iterùm: Simon Joannis, diligis me? ait illi: etiam Domine, tu scis quia amo te: dicit ei: Pasce agnos meos. 17. Dicit ei tertiò: Simon Joannis, amas me? contristatus est Petrus, quia dixit ei tertiò, Amas me, et dixit ei; Domine, tu omnia nosti: tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce oves meas. 18. Amen, amen dico tibi, cùm esses junior, cingebas te, et ambulabas ubi volebas: cùm autem senueris, extendes manus tuas, et alius te cinget, et ducet quò tu non vis. 19. Hoc autem dixit, significans quâ morte clarificaturus esset

8. Convocatis Jesus in monte Galilææ Apostolis et Discipulis, congregati sunt ibi plusquàm quingenti fratres simul: quibus præbuit se ipsum vivum, sicut ipsâ die resurrectionis promiserat per Angelos et sanctas mulieres. (Q)

9. Visus est Jacobo, qui primus fuit Jerosolymorum Episcopus.

10. Tandem apparuit Discipulis omnibus ipsâ ascensionis die. (R)

De quâ ultimâ apparitione infrà (*hujusce Cap.* §. 22.) dicemus fusiùs.

Jam suprà dictas decem apparitiones nec plures memorat Scriptura. Ait tamen in genere Christum per dies quadraginta, quibus super terram commoratus est à die resurrectionis ad Ascensionem, apparuisse sæpiùs Apostolis, ut eos præceptis suis informaret et loqueretur de regno Dei. Itaque probabile est multò plures fuisse Christi apparitiones quàm decem suprà dictas, etiamsi illæ non scriptæ sunt. (S)

I. Nunquìd Virgini Matri suæ Christus post resurrectionem apparuit?

R. Id ut credamus multa nos et gravia argumenta ex rei convenientiâ petita movent. Altum tamen in Scripturis de illa apparitione silentium, sive ut indè commendetur humilitas Mariæ, quæ divinis cumulata beneficiis noluit tamen ea temerè manifestari, sed quantùm in se fuit, pressit si-

Deum: et cùm hoc dixisset, dicit ei: Sequere me. 20. Conversus Petrus vidit illum Discipulum, quem diligebat Jesus, sequentem, qui et recubuit in cœnâ super pectus ejus, et dixit: Domine, quis est qui tradet te? 21. Hunc ergo cùm vidisset Petrus, dixit Jesu: Domine, hic autem quid? 22. Dicit ei Jesus: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te? tu me sequere. 23. Exiit ergo sermo iste inter fratres, quia Discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Jesus: Non moritur; sed: Sic eum volo manere donec veniam, quid ad te?

(Q) MATTH. XXVIII. 16. Undecim autem Discipuli abierunt in Galilæam, in montem, ubi constituerat illis Jesus. 17. Et videntes eum adoraverunt: quidam autem dubitaverunt. 18. Et accedens Jesus locutus est eis, dicens: Data est mihi omnis potestas in cœlo, et in terrâ. 19. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs sancti: 20. Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.

1. COR. XV. 6. Deindè visus est plus quàm quingentis fratribus simul: ex quibus multi manent usque adhuc, quidam autem dormierunt.

(R) 1. COR. XV. 7. Deindè visus est Jacobo, deindè Apostolis omnibus.

(S) ACTOR. I. 3. Quibus (*Apostolis*) et præbuit se ipsum vivum post passionem suam in multis argumentis, per dies quadraginta apparens eis, et loquens de regno Dei. 4. Et convescens, præcepit eis ab Jerosolymis ne discederent, sed exspectarent promissionem Patris, quam audistis (inquit) per os meum: 5. Quia Joannes quidem baptizavit aquâ, vos autem baptizabimini Spiritu sancto non post multos hos dies. 6. Igitur qui convenerant, interrogabant eum, dicentes: Domine, si in tempore hoc restitues regnum Israël? 7. Dixit autem eis: Non est vestrùm nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in suâ potestate. 8. Sed accipietis virtutem supervenientis Spiritûs sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæâ et Samariâ, et usque ad ultimum terræ.

lentio : sive ut indè significetur quanta fuerit fides et spes Mariæ, quæ hujusmodi solatio non indigeret.

I. Nunquid et post resurrectionem apparuit Christus Judæis et gentibus, qui eum crucifixerant ?

R. Manifestavit se *non omni populo*, inquit Petrus Apostolus (*Act.* x. 41.) *sed testibus præordinatis à Deo :* noluit exhibere se vivum impiis tanto beneficio indignis, *ne impii errore liberarentur, et ut fides non mediocri præmio destinata, difficultate constaret*, inquit Tertullianus. (*Apol. c.* 21.)

I. Certissimum-ne est et exceptione majus testimonium eorum, qui Christum resurrexisse prædicaverunt ?

R. Tam certum est horum testimonium, quàm quod certissimum. Fieri non potest ut ipsi vel decepti, vel deceptores fuerint. Nam

1. Plusquam quingenti fuêre testes oculati, ex quorum numero ne unus quidem fuit, qui sibi non constiterit : omnes ferè pro asserendâ sui testimonii veritate mori non dubitârunt. Multos-ne reperias, qui nisi religio animos addat, velint vel pro cognitâ veritate mortem oppetere ? Sed qui pro asserendâ contra facti conscientiam falsitate mortem subierit, quis unquam visus est ?

2. Qui Christum post resurrectionem viderunt et vidisse palàm testati sunt, ii fuêre rudes, imperiti, simplices, timidi ; in quos proindè cadere non potuit consilium tam inauditum, tam periculosum. Nunquam sanè adduci potuissent, nisi vis ipsa veritatis ageret, ut constanter prædicarent rem alioqui incredibilem, cui contradicendum optimè noverant à tot viris peritis, malignis, potentibus ; rem, inquam, cujus prædicatione tot erant in se et tam graves persecutiones concitaturi.

3. Dùm perhibebant testimonium huic veritati, quæ fundamentum est nostræ religionis, producebant in medium Prophetas, qui rem longè antè prædixerant : (T) firmabantque testimonium suum miraculis insignibus, quibus adducebantur infiniti propemodùm homines ad credendum, (V) spreto mortis periculo : veniebant enim in discrimen capitis, quicunque crederent. Fiebant autem hæc miracula coram infensissimis Christi hostibus, qui factorum veritatem nunquam ausi sunt negare, quanquam ad eorum vim elevandam magicis artibus ea tribuerent ; quasi verò diabolus pro suo ipsius imperio destruendo conspirasset. Quid, quòd Apostoli timidi et incredduli dùm Christus viveret, dùm posset eos ipse suâ præsentiâ, auctoritate, præceptis, monitis, miraculis roborare, tunc solùm

(T) *Lege suprà litt.* (C) *allatos Petri sermones ex capitibus* II. *et* XIII. *Actuum Apost.*

(V) MARC. XVI. 17. Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur : in nomine meo dæmonia ejicient : linguis loquentur novis. 18. Serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit : super ægros manus imponent, et benè habebunt.... 20.... Illi autem profecti prædicaverunt ubique, **Domino** cooperante, et sermonem confirmante, sequentibus signis.

constantes et impavidi et pleni fide sunt, cùm Christus è vivis excessit ? Sanè nisi eos Christus è mortuis suscitatus roborasset, an suam ipsi supinam credulitatem vel tunc non intellexissent ? An non agnovissent fuisse se à Christo, dùm viveret, delusos ?

4. Apostoli non solùm prædicabant Christum resurrexisse à mortuis, sed et juxta veteres Prophetias prædicabant jam jam gentes omnes ad Christum esse convertendas, et per eum vocandas ad cognitionem et cultum unius supremi Numinis. (X) Dùm hæc dicerent, totus orbis Idolorum et Pseudo-deorum cultu et veneratione tenebatur, neque erat ullà ratione credibile posse unquam à suâ superstitione avocari. Addebant Apostoli jam venisse tempus reprobationis Judæorum, et per totum orbem dispersionis ; nec eos nisi in fine mundi convertendos ad Dominum. (Y) Dùm hæc dicerent, stabat Jerusalem, stabat templum, Judæi altà pace fruebantur, non cernebatur ullum tam stupendæ mutationis fundamentum. Oraculorum Apostolicorum veritatem probavit eventus. Jam tunc cœperunt ad Christum converti gentes, quæ tandem turmatim ad Ecclesiam confugerunt. Judæi reprobati et per totum orbem dissipati sunt ; et perseverat etiamnùm horum desolatio.

Si quis ejusmodi argumentorum pondus et efficaciam non sentit, næ ille imbecillis ingenio est. Si quis cùm sentiat, non credit, næ ille est corde obduratissimus.

I. Cur dixisti veritatem resurrectionis Christi fundamentum esse nostræ religionis ?

R. Quia si Christus non resurrexit, inanis est Apostolorum prædicatio, inanis est fides nostra ; inveniuntur Apostoli falsi testes, falsæ sunt Prophetiæ veteres de resurrectione ; ruit tota religio. Si autem Christus resurrexit, verum est testimonium eorum, qui scripserunt ipsum vel resurrexisse vel resurrecturum ; vera sunt ergo et credenda alia quæcunque vel Apostoli vel Prophetæ scripsêre. At ubi stat inconcussa veritas Scripturarum et auctoritas Apostolorum ; nonne consequenter stat inconcussa veritas religionis

(X) Rom. xv. 9. Gentes autem super misericordiâ honorare Deum, sicut scriptum est ; (2. *Reg.* xxii. 50 *et Ps.* xviii. 50.) Propterèà confitebor tibi in gentibus Domine, et nomini tuo cantabo. 10. Et iterùm dicit : Lætamini gentes cum plebe ejus. 11. Et iterùm : (*Ps.* cxvi. 1.) Laudate omnes gentes Dominum, et magnificate eum omnes populi. 12. Et rursùs Isaïas ait : (xi. 10.) Erit radix Jesse, et qui exsurget regere gentes, in eum gentes sperabunt.

(Y) Rom. xi. 23. Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur : potens est enim Deus iterùm inserere illos. 24. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam : quantò magis ii, qui secundùm naturam inserentur suæ olivæ ? 25. Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc : (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo gentium intraret, 26. et sic omnis Israel salvus fieret, sicut scriptum est : (*Isai.* lix. 20.) Venit ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem à Jacob 27. Et hoc illis à me testamentum : cùm abstulero peccata eorum.

Christianæ ? Quis itaque nisi insipiens, eam consequenter non amplectatur ? (Z)

I. Cur Christus non est post resurrectionem, cum Apostolis sicut anteà conversatus ? cur voluit illis identidem solùm apparere ?

R. 1. Ut occultaret se Judæis et impiis, propter rationes divinæ suæ sapientiæ cognitas, quas superiùs attigimus.

2. Ut significaret aliam esse vitam gloriosam à vitâ mortali.

3. Ut significaret grande illud mysterium, de quo loquitur Apostolus, dùm innuit resurrectionem Christi typum esse resurrectionis nostræ spiritualis ; et vitam Christi in carne resuscitati typum esse vitæ Christiani in spiritu resuscitati. (AA)

Rem explico.

Is suscitatus spiritu dicitur, qui in novitate vitæ ambulat. Sicut *Christus resurgens ex mortuis jam non moritur*, inquit Apostolus, (*Rom.* VI. 9.) ita et nos si spiritualiter cum

(Z) 1. Cor. XV. 3. Tradidi enim vobis in primis, quod et accepi : quia Christus mortuus est pro peccatis nostris secundùm Scripturas : 4. et quia sepultus est, et quia resurrexit tertiâ die secundùm Scripturas : 5. Et quia visus est Cephæ, et post hoc undecim : 6. Deindè visus est plus quàm quingentis fratribus simul.... 7. Deindè visus est Jacobo, deindè Apostolis omnibus : 8. Novissimè autem omnium tanquam abortivo, visus est et mihi.... 11.... Sic prædicamus, et sic credidistis. 12. Si autem Christus prædicatur quòd resurrexit à mortuis, quomodò quidam dicunt in vobis, quoniam resurrectio mortuorum non est ? 13. Si autem resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexit. 14. Si autem Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra. 15. Invenimur autem et falsi testes Dei : quoniam testimonium diximus adversùs Deum, quod suscitaverit Christum ; quem non suscitavit, si mortui non resurgunt. 16. Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. 17. Quòd si Christus non resurrexit, vana est fides vestra, adhuc enim estis in peccatis vestris. 18. Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt. 19. Si in hâc vitâ tantùm in Christo sperantes sumus, miserabiliores sumus omnibus hominibus, 20. Nunc autem Christus resurrexit à mortuis primitiæ dormientium.

(AA) 1. Cor. XV. 35. Sed dicet aliquis : Quomodò resurgunt mortui ? qualive corpore veniunt ? 36. Insipiens, tu quod seminas non vivificatur, nisi priùs moriatur. 37. Et quod seminas, non corpus, quod futurum est, seminas, sed nudum granum, ut putà tritici, aut alicujus cæterorum. 38. Deus autem dat illi corpus sicut vult ; et unicuique seminum proprium corpus. 39. Non omnis caro, eadem caro : sed alia quidem hominum, alia vero pecorum ; alia volucrum, alia autem piscium. 40. Et corpora cœlestia, et corpora terrestria : Sed alia quidem cœlestium gloria, alia autem terrestrium. 41. Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum. Stella enim à stellâ differt in claritate : 42. Sic et resurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, surget in incorruptione. 43. Seminatur in ignobilitate, surget in glorià : seminatur in infirmitate, surget in virtute. 44. Seminatur corpus animale, surget corpus spiritale. Si est corpus animale, est et spiritale, sicut scriptum est. (*Gen.* II. 7.) 45. Factus est primus homo Adam in animam viventem, novissimus Adam in spiritum vivificantem. 46. Sed non priùs quod spiritale, sed quod animale : deindè quod spiritale. 47. Primus homo de terra, terrenus ; secundus homo de cœlo, cœlestis. 48. Qualis terrenus, tales et terreni : et qualis cœlestis, tales et cœlestes. 49. Igitur, sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cœlestis. 50. Hoc autem dico fratres : quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt : neque corruptio incorruptelam possidebit.

Christo resurreximus, sumus mortui quidem peccato, viventes autem Deo; ita ut non regnet ampliùs peccatum in nobis, et quæ sursùm sunt quæramus, quæ sursùm sunt sapiamus, non quæ super terram. Huic sancti Apostoli doctrinæ stando addere licet, quemadmodùm Christus post resurrectionem non conversatus est ampliùs inter homines mortales, sed illis ad diem usque ascensionis suæ identidem solùm apparuit, ut eos et in fide resurrectionis suæ firmaret, et institueret ad ea, quæ Dei sunt; ita Christiano si spiritu suscitatus sit, sic instituendam novam vitæ rationem, ut reliquum vitæ suæ tempus ad suam usque in cœlum assumptionem, cujus vita Christi post resurrectionem typus fuit, totum iis rebus impendat, quæ ad Deum et ad cœlorum regnum pertinent; nec delectetur consortio et colloquiis hominum, qui secundùm carnem ambulant, nec versetur inter eos, nisi ex necessitate charitatis et jussu Dei. (BB)

§ 22. Ascensio Christi. Ejus in cœlo Dotes et Nomina summatim proferuntur.

I. Quot transegit Christus in terris dies post resurrectionem?

R. Dies quadraginta, ut suprà §. *præced.* diximus.

I. Cur dies hos transegit Christus in terris post resurrectionem?

R. Ut suæ probaret hominibus resurrectionis veritatem, Apostolosque passione magistri sui turbatos firmaret; firmatos ab incredulitate revocaret; revocatos ad fidem imbueret omnibus documentis necessariis ad prædicandum Evangelium omni creaturæ. (A)

I. Quid egit die quadragesimâ?

R. Congregatis Apostolis omnibus in urbe Jerusalem

(BB) Rom. vi. 4... Ut quomodò Christus surrexit à mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. 5. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus: simul et resurrectionis erimus. 8. Si autem mortui sumus cum Christo: credimus quia simul etiam vivemus cum Christo: 9. Scientes quòd Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultrà non dominabitur. 10. Quòd enim mortuus est peccato, mortuus est semel: quòd autem vivit, vivit Deo.

Coloss. iii. 1. Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursùm sunt quærite, ubi Christus est in dexterâ Dei sedens: 2. Quæ sursùm sunt sapite, non quæ super terram. 3. Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.

S. Thomas 3. *part. q.* 55. *art.* 3. *in corpore.* Ad veritatem resurrectionis (Christi) manifestandam, sufficit quòd pluriès eis (Discipulis) apparuit, et cum eis familiariter est locutus, et comedit, et bibit, et se eis palpandum præbuit. Ad gloriam autem resurgentis manifestandam, noluit continuè conversari cum eis, sicut priùs fecerat, ne videretur ad talem vitam resurrexisse, qualem priùs habuerat.

(A) S. Leo *Serm.* 71. *qui est de Ascens. Domini.* 1. *c.* 1. *initio.* Post beatam et gloriosam Resurrectionem Domini nostri Jesu Christi, quà verum Dei templum Judaïcâ impietate resolutum, divina in triduo potentia suscitavit, quadragenarius hodiè dilectissimi, sanctorum dierum expletus est numerus, sacratissimâ ordinatione dispositus, et ad utili-

apparuit Jesus et dixit illis : *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terrâ : euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs sancti.* (*Matth.* XXVIII. 18. 19.) Tùm promisit, non solùm illis, sed et omnibus qui per eum crediturî essent, virtutem signorum et miraculorum ; (B) addiditque, *Et ecce ego vobiscum sum omnibus dicbus usque ad consummationem seculi.* (*Ibid.* 20.) Quâ solemni promissione se nunquam ab Ecclesiâ discessurum pollicitus est. Promisit quoque Apostolis mittendum à se non post multos dies Spiritum sanctum ; præcepitque ne intereà Jerosolymis discederent, donec induerentur virtute ex alto. Denique aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas. (C)

Eduxit eos posteà *foràs in Bethaniam*, (*Luc.* XXIV. 50.) atque indè in montem Olivarum juxta Jerusalem. (*Act.* I. 12.) Ubi illùc ventum est, *Elevatis manibus* Jesus *benedixit eis : et factum est, dùm benediceret recessit ab eis, et ferebatur in cœlum.* (*Luc.* XXIV. 50. 51.) *Et nubes suscepit eum ab oculis eorum.* (*Act.* I. 9.)

Cùmque intuerentur in cœlum euntem illum, ecce duo viri astiterunt juxta illos in vestibus albis, qui et dixerunt : Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cœlum ? Hic Jesus qui assumptus est à vobis in cœlum, sic veniet quemadmodùm vidistis eum euntem in cœlum. (*Act.* I. 10. 11.) (D)

I. Christus ergo jam in terris non ampliùs versatur ?

R. Jam in terris non ita versatur quidem ut videri oculis possit ; versatur tamen modo invisibili, idque ratione duplici : 1. Præsentiâ suâ reali et corporali in sacratissimo Eucharistiæ Sacramento. (E) 2. Præsentiâ spirituali, id est,

tatem nostræ eruditionis impensus : ut dùm à Domino in hoc spatium mora præsentiæ corporalis extenditur, fides resurrectionis documentis necessariis muniretur. Mors enim Christi multùm Discipulorum corda turbaverat, et de supplicio crucis, de emissione spiritûs, de exanimati corporis sepulturâ, gravatis mœstitudine mentibus, quidam diffidentiæ torpor obrepserat... Quam utique hæsitationem humanâ infirmitate nutantem, nequaquàm permisisset Spiritus veritatis prædicatorum suorum inesse pectoribus : nisi illa trepida sollicitudo, et curiosa cunctatio, nostræ fidei fundamenta jecisset. Nostris igitur perturbationibus, nostrisque periculis in Apostolis consulebatur : nos in illis viris contra calumnias impiorum, et contra terrenæ argumenta sapientiæ docebamur. Nos illorum instruxit aspectus, nos erudivit auditus, nos confirmavit attactus... Dubitatum est ab illis, ne dubitaretur à nobis.

(B) MARC. XVI. 17. Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur : in nomine meo dæmonia ejicient : linguis loquentur novis. 18. Serpentes tollent, et si mortiferum quid biberint non eis nocebit : super ægros manus imponent, et benè habebunt.

(C) LUC. XXIV. 45. Tunc aperuit illis sensum, ut intelligerent Scripturas. 46. Et dixit eis : quoniam sic scriptum est, et sic oportebat Christum pati, et resurgere à mortuis tertiâ die : 47. Et prædicare in nomine ejus pœnitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes, incipientibus ab Jerosolymâ. 48. Vos autem testes estis horum.

(D) MARC. XVI. 19. Et Dominus quidem Jesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cœlum, et sedet à dextris Dei.

(E) *Vide* 3. *Part. hujusce Operis, Sect.* 1. *Cap.* 4. 2. 4.

gratiâ et protectione, quâ toti Ecclesiæ, quin et singulis fidelibus adest (F)

I. Quomodò Christus est in cœlo ?

R. Sedet ibi ad dexteram Dei Patris. (G)

I. Quid, Deus habet dexteram ?

R. Nullatenùs, Deus enim spiritus est et non corpus. Sed hâc translatâ locutione significare voluit Spiritus sanctus, Christum, quâ Deus est, eamdem in cœlo habere potentiam cum Patre; et quâ homo, exaltatum esse magnitudine gloriæ et potentiæ supra omnem creaturam, ut ait Apostolus. (H)

(F) MATTH. XXVIII. 20. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.

(G) PSALM. CIX. 1. Dixit Dominus Domino meo : Sede à dextris meis : Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum.

ROM. VIII. 34. Christus Jesus, qui mortuus est, imò qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis.

COLOSS. III. 1. Quæ sursùm sunt quærite, ubi Christus est in dexterâ Dei sedens.

HEBR. I. 3. Qui cùm sit splendor gloriæ... sedet ad dexteram majestatis in excelsis... 13. Ad quem autem Angelorum dixit aliquando : Sede à dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

1. PETR. III. 22. Qui (Jesus-Christus) est in dexterâ Dei, deglutiens mortem ut vitæ æternæ hæredes efficeremur : profectus in cœlum, subjectis sibi Angelis, et potestatibus et virtutibus.

(H) EPHES. I. 18... Ut scialis... 19. Quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundùm operationem potentiæ virtutis ejus, 20. quam operatus est in Christo, suscitans illum à mortuis, et constituens ad dexteram suam in cœlestibus, 21. supra omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non solùm in hoc seculo, sed etiam in futuro. 22. Et omnia subjecit sub pedibus ejus : et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, 23. quæ est corpus ipsius, et plenitudo ejus, qui omnia in omnibus adimpletur.

S. JOAN. CHRYSOST. *Homil.* 59. *contra Anomœos* 6. *paulò post med.* (*Christum*) à dextris jubet sedere, ut æqualem honorem et potestatem non inferiorem discas. Minister enim non sedet, sed adstat. Sedere dominicæ potestatis est, adstare servilis et subjectæ conditionis : propterea et Daniel dicit (VII. 9. 10,) : *Aspiciebam donec positi sunt throni, et antiquus dierum sedit... Decies mille myriades ministrabant ei, et mille millia assistebant ei.* Et iterùm Isaïas (VI. 1. 2.) : *Videbam Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum... et Seraphim in circuitu ejus stetterunt.* Michæas autem : (3. *Reg.* XXII. 19.) « Videbam Dominum Deum » Israël sedentem super thronum suum, et omnis exercitus cœli stabat » à dextris ejus et à sinistris ejus. » Vides ubique supernas virtutes assistentes, ipsum autem sedentem ? Cùm igitur videris et Filium à dextris habentem cathedram, non ministrantis dignitatem quamdam putes, sed habentis auctoritatem dominicam. Idcircò et Paulus cùm utraque sciret, quòd adstare ministrantium sit, sedere autem imperantium et præsidentium : vide quomodò hæc separat, dicens : « Angelis quidem » suis inquit (*Hebr.* I. 7. 8.) : qui facit Angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis. Filio autem : Thronus tuus Deus in seculum seculi : » per thronum regiam potestatem designans. Itaque cùm sermo noster omninò probarit Filii dignitatem non servilem, sed herilem esse, adoremus quoque ut Dominum ipsum et Patri honore coæqualem.

S. AUG. *Lib. de Fide et Symb. cap. 7. n. 14.* Credimus etiam, quod *sedet ad dexteram Patris* (*Symb. Apost.*) Nec ideò tamen quasi humanâ formâ circumscriptum esse Deum Patrem arbitrandum est, ut de illo cogitantibus dextrum aut sinistrum latus animo occurrat : aut idipsum quod

I. Cur dicitur Christus in cœlis sedere ?

R. Ut hâc loquendi formulâ intelligamus Christum in cœlis esse, 1. tanquam in loco quietis æternæ post labores, 2. tanquam in throno regni sui. (I)

I. Fuit-ne hominibus utilis ascensio Christi in cœlum ?

R. Multùm per omnem modum : 1. Enim hâc die verè dici potest natura humana triumphum egisse.

2. Ascensio Christi inconcussum est spei nostræ fundamentum.

3. Dici potest Ascensio, consummatio sacrificii Christi.

I. Cur ais ascensionis die triumphasse naturam humanam?

R. Quia, 1. Hâc die Christus assumptam hominum naturam introduxit in possessionem gloriæ æternæ, ad quam fuerant homines conditi.

2. *Ascendens Christus in altum captivam duxit captivitatem* (*Psal.* LXVII. 19. *Ephes.* IV. 8.), hoc est, sanctos omnes, qui captivi anteà detinebantur in inferis, et quos probabile est commoratos cum eo fuisse à die resurrectionis, ascendens in cœlos secum duxit. (K)

I. Cur ais Ascensionem Christi in cœlum esse fundamentum spei nostræ ?

R. Quia in cœlum Christus præcursor pro nobis introivit, fusumque pro nobis in cruce sanguinem jugiter offert, ut docet Apostolus. (L)

sedere Pater dicitur, flexis poplitibus fieri putandum est... Ad dexteram ergo intelligendum est sic dictum esse, in summâ beatitudine, ubi justitia et pax et gaudium est.... Sedere ergo quod dicitur Deus, non membrorum positionem, sed judiciariam significat potestatem, quâ illa majestas nunquam caret, semper digna dignis tribuendo.

ESTIUS *hic, id est, in v.* 20. *c.* 1. *Ephes...* Corporaliter et secundùm humanam naturam elevatus in cœlum, qui est locus beatorum ac sedes Dei ; proximam illic à Deo Patre dignitatem, auctoritatem et gloriam, quietus possidet ; proximam dico, quatenùs homo est ; nam in quantùm Deus, ab æterno omnia habet eadem cum Patre.

CORNEL. à LAPIDE. *in c.* 3. *v.* 1. *ad Coloss.* Athanasius et alii putant per sedere hîc significari æqualem majestatem Filii cum Patre, scilicet divinam, quam quietè et pacificè cum Patre possidet, et simul cum eo regnet, quasi summus Rex et Dominus omnium.... Omnis honor et prædicatio, quæ tribuitur Verbo, tribuitur et Christo homini : sedet ergo Christus homo à dextris Dei, id est, præest omnibus quasi summus Rex ac judex, qui tantâ dignitate præcellit, ut in eodem solio cum Deo sit, et eâdem cum eo adoratione colatur.... Pari ergo modo sedere Christum ad dexteram Patris, est Christum esse socium et participem 1. virtutis et omnipotentiæ paternæ, 2. firmitatis, stabilitatis et æternitatis ejusdem, 3. veritatis, æquitatis et fidei ejusdem.

(I) *Vide auctoritates suprà allatas litt.* (H)

(K) S. LEO *Serm.* 71. *qui est de Ascensione Domini* 1. *c.* 4. Quia igitur Christi Ascensio, nostra provectio est ; et quò processit gloria capitis, eò spes vocatur et corporis... dignis exultemus gaudiis ; hodie enim non solùm paradisi possessores firmati sumus, sed etiam cœlorum in Christo superna penetravimus : ampliora adepti per ineffabilem Christi gratiam, quam per diaboli amiseramus invidiam. Nam quos virulentus inimicus primi habitaculi felicitate dejecit, eos sibi concorporatos Dei Filius ad dexteram Patris collocavit.

Vide etiam auctoritates Patrum §. 27. *hujusce Cap. allatas.*

(L) HEBR. VI. 20. Ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundùm ordinem Melchisedech Pontifex factus in æternum.

I. Cur ais Ascensionem Christi dici posse consummationem sacrificii Christi ?

R. Hoc alibi et fusè quidem explicabimus, ubi agemus de Christi sacrificio, *Parte* 3. *Sect.* 2. *Cap.* 7. §. 4. 6. *et* 22. *n.* XII.

I. Exstant-ne prophetiæ veteres de Ascensione Christi ?

R. Exstant non paucæ. Hæc habet David.

(*Ps.* XXIII. 7.) *Attollite portas principes vestras, et elevamini portæ æternales : et introibit Rex gloriæ.*

(*Ps.* LVI. 6. 12.) *Exaltare super cœlos Deus : et super omnem terram gloria tua.*

(*Ps.* XLVI. 6. 9.) *Ascendit Deus in jubilo, et Dominus in voce tubæ.... Regnavit Deus super gentes : Deus sedet super sedem sanctam suam.*

(*Ps.* LXVII. 5.) *Cantate Deo, Psalmum dicite nomini ejus : iter facite ei, qui ascendit super occasum : Dominus nomen illi.*... 19. *Ascendisti in altum, cepisti captivitatem : accepisti dona in hominibus....* 33. *Regna terræ, cantate Deo; psallite Deo,* 34. *Qui ascendit super cœlum cœli ad orientem. Ecce dabit voci suæ vocem virtutis :* 35. *Date gloriam Deo super Israël; magnificentia ejus et virtus ejus in nubibus.* (M)

Zacharias Propheta hæc habet : (XIV. 4.) *Et stabunt pedes ejus in die illâ super montem Olivarum qui est contra Jerusalem.*

IX. 24. Non enim in manufacta Sancta Jesus introivit, exemplaria verorum : sed in ipsum cœlum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.

S. AUG. *Lib.* 2. *contra Epist. Parmen. c.* 7. *n.* 14. Sacerdos solus intrabat in sancta sanctorum, populus autem stabat foris : sicut nunc ille sacerdos (Christus) post resurrectionem suam intravit in secreta cœlorum, ut ad dexteram Patris interpellet pro nobis. Populus autem cujus ille Sacerdos est, adhuc foris gemit.

Serm. 264. *in Ascens. Dom.* 3. *n.* 2. Hodie... Dominus noster Jesus Christus ascendit in cœlum : ascendat cum illo et cor nostrum... Sicut enim ille ascendit, nec recessit à nobis ; sic et nos cum illo ibi jam sumus, quamvis nondùm in corpore nostro factum sit, quod permittitur nobis... Cùm ascendit in cœlum, nos ab illo non separamur. Qui de cœlo descendit, non nobis invidet cœlum : sed quodammodo clamat, Membra mea estote, si ascendere vultis in cœlum. In hoc ergo ipsi interim roboremur, in hoc votis omnibus æstuemus. Hoc meditemur in terris, quod computamur in cœlis... Facilè corpus levabitur in alta cœlorum, si non premat spiritum sarcina peccatorum.

Lib. de Agone Christiano cap. 26. *n.* 28. Dextera Patris est beatitudo perpetua, quæ sanctis promittitur... Quia et Corpus Christi, quod est Ecclesia, in ipsa dexterâ, hoc est in ipsâ beatitudine futurum est, sicut Apostolus dicit (*Ephes.* II. 6.), quia *et simul nos suscitavit, et simul sedere fecit in cœlestibus.* Quamvis enim corpus nostrum nondùm ibi sit, tamen spes nostra jam ibi est.

S. LEO. *Serm.* 71. *de Ascens. Dom.* 1. *cap.* 4. *Vide sup. litt.* (K) *hocce* §.

(M) S. AUG. *in Psal.* XXIII. *n.* 7... Introibit Rex.... qui superatis portis mortalitatis, patefactis sibi cœlestibus, implevit quod ait (*Joan.* XVI. 33.). Gaudete, quoniam ego vici seculum.

N. 9.... Introibit Rex gloriæ, ut ad dexteram Patris interpellet pro nobis.

In Psal. LVI. *n.* 13. Homo in cruce, et super cœlos Deus. Remaneant in terrâ sævientes, tu in cœlo esto judicans.... Fratres, exaltatum Deum super cœlos non videmus, sed credimus : super omnem autem terram gloriam ejus, non tantùm credimus, sed etiam videmus.

In Psal. LXVII. *n.* 26. *Captivasti captivitatem...* Quia vicit mortem, quæ captivos tenebat in quibus regnabat.

Hæc prophetia ut intelligatur sciendum est, sic impressa fuisse in monte Oliveti Christi ad cœlum ascendentis vestigia, ut nunquam deleri potuerint. Referunt id S. Paulinus, S. Augustinus, S. Sulpitius Severus et alii. Verba Sulpitii Severi accipe.

(*Hist. Sac. L.* 2.) *Helena mater Constantini Basilicam in loco Dominicæ ascensionis constituit. Illud mirum, quòd locus ille, in quo postremùm insiterant divina vestigia, cùm in cœlum Dominus nube sublatus est, continuari pavimento cum reliquâ stratorum parte, non potuit. Siquidem quæcunque applicabantur, insolens humana suscipere terra respueret; excussis in ora apponentium sæpè marmoribus. Quin etiam calcati Deo pulveris adeò perenne documentum est, ut vestigia impressa cernantur. Et cùm quotidie confluentium fides certatim Domino calcata diripiat, damnum tamen arena non sentiat: et eadem adhuc sui speciem; velut impressis signata vestigiis, terra custodit.* (N)

Hoc miraculum ad nostra usque tempora continuatur, ut testes sunt omnes, qui ad loca sancta proficiscuntur.

I. Exstat-ne aliqua prophetia vetus de sessione Christi ad dexteram Patris?

R. Exstat et luculentissima illa quidem, cujus explicatio-

(N) S. Aug. *Tract.* 47. *in Joan. n.* 4. *in fine.* Ipse Dominus ibi fuit, (*in Judæâ*) ibi matrem elegit, ibi concipi, ibi nasci, ibi sanguinem fundere voluit, ibi sunt vestigia ejus, modò adorantur, ubi novissimè stetit, undè ascendit in cœlum.

S. Paulinus *Epist.* 31. *ad Severum, n.* 4. Mater Augusta (*Helena*) ædificatis basilicis contexit omnes et excoluit locos, in quibus salutaria nobis mysteria pietatis suæ, Incarnationis, et Passionis, et Resurrectionis atque Ascensionis sacramentis Dominus Redemptor impleverat. Mirum verò inter hæc, quòd in basilicâ Ascensionis locus ille tantùm, de quo in nube susceptus *ascendit, captivam* in suâ carne *ducens captivitatem nostram* (*Ephes.* iv. 8.), ita sacratus divinis vestigiis dicitur, ut nunquam tegi marmore aut paviri receperit, semper excussis solo respuente; quæ manus adornandi studio tentavit apponere. Itaque in toto basilicæ spatio solus in sui cespitis specie virens permanet; et impressam divinorum pedum venerationem calcati Deo pulveris perspicua simul et attigua venerantibus arena conservat, ut verè dici possit: *Adoravimus ubi steterunt pedes ejus* (*Ps.* cxxxi. 7.)

S. Hieronym. *Libr. de locis Hebraïcis.* Ad Orientem Hierosolymæ, torrente Cedron interfluente, ubi ultima vestigia Domini humo impressa hodièque monstrantur, cùmque terra eadem quotidiè à credentibus hauriatur, nihilominùs tamen eadem sancta vestigia pristinum statum continuò recipiunt.

Paulinus *Lib.* v. *de vitâ S. Martini.*

Aut hinc jam reducis gavisa ad sidera Christi,
Postrema excepit felix vestigia tellus,
Quæ tam sanctifici conservans munera tactûs,
Quidquid ad ornatum commentum dextra paravit,
Dedignata suis longè discussit arenis.

Beda *Lib. de locis sanctis, cap.* 7. Ultima Domini vestigia, cœlo desuper patente, ubi ascendit, visuntur: quæ cùm quotidiè à credentibus terra tollatur, nihilominùs manent, et eamdem adhuc speciem sui, velut impressis signata vestigiis, servant.

Idem miraculum adhuc perseverare testantur plurimi, qui iter Jeroso lymitanum scripserant, quorum testimonia referre supersedeo. Vide, si lubet, doctissimi Rosweidi *è S. J. notas in S. Paulinum.*

nem ore ipsius Christi accepimus. Hæc autem habetur Psalm. 109.

Dixit Dominus Domino meo : Sede à dextris meis , donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. (O)

Dixerat quoque in Psalmo decimo quinto (*v.* 10. 11.) David : *Non dabis sanctum tuum videre corruptionem.... Adimplebis me lætitiâ cum vultu tuo , delectationes* IN DEXTERA TUA *usque in finem.*

I. Fuit-ne Ascensio Christi in veterî lege figuris adumbrata?

R. Fuit. 1. Hanc velut in typo adumbrabat Pontifex Judæorum , qui semel in anno introire tenebatur in Sancta Sanctorum cum sanguine victimarum , quæ immolatæ fuerant in altari. Quam figuram fusè explicat Apostolus capite nono (*v.* 11. 12.) Epistolæ ad Hebræos ; aitque inter cætera : *Christus assistens Pontifex futurorum bonorum.... non per sanguinem hircorum aut vitulorum , sed per proprium sanguinem introivit semel.... 24. non in manufacta Sancta , exemplaria verorum ; sed in ipsum cœlum , ut appareat nunc vultui Dei pro nobis.*

2. Elias in cœlum raptus et venturus denuò in terras , dici quoque potest fuisse typus Christi in cœlum ascendentis.

3. Fuit et alia insignis figura ascensionis Christi in sacrificiis , quorum fumus ad cœlum ferebatur in odorem suavissimum Domino. Sed hanc *Parte* 3. *Sect.* 2. *Cap.* 7. §. 6. *et* 22. *n.* 12. *fusiùs et enucleatiùs explicabimus.*

I. Quâ ratione affectos nos esse decet erga Christum ad dexteram Patris sedentem ?

R. Continuam debemus illi subjectionem , adorationem , dilectionem , gratiarum actionem. Deindè *habentes Pontificem magnum , qui penetravit cœlos , Jesum Filium Dei.... cum fiduciâ* accedere oportet jugiter *ad thronum gratiæ ejus ; ut misericordiam consequamur , et gratiam inveniamus in auxilio opportuno* (*Hebr.* IV. 14. *et* 16.) Tunc considerandæ et attentiùs perscrutandæ , et quantùm in nobis est intelligentiâ perspiciendæ dotes illæ eximiæ , quibus jam ad dexteram Dei sedens fruitur.

I. Quas tu dotes Christi ad dexteram Patris sedentis narras?

R. Variæ illæ sunt et multiplices. Eas omnes ad triplicem veluti ordinem referre nihil vetat. In primo ordine , considerare licet quas Christus possidet dotes habito respectu ad Patrem. In secundo , quas possidet habito respectu ad res creatas in genere. In tertio , quas possidet habito respectu ad homines in specie.

I. Quas Christus possidet dotes habitâ ratione ad Patrem ?

R. Est imago Patris , *figura substantiæ ejus et splendor gloriæ ejus* , (*Hebr.* I. 3.) Verbum Patris , virtus et sapientia Dei.

(O) MATTH. XXII. 41. Congregatis autem Pharisæis , interrogavit eos Jesus , dicens : Quid vobis videtur de Christo ? cujus filius est ? Dicunt ei : David. Ait illis : Quomodò ergo David in spiritu vocat eum Dominum ?... Si ergo David vocat eum Dominum , quomodo filius ejus est ?

I. Quas possidet dotes habitâ ratione ad creaturas omnes ?

R. Dicitur primogenitus ante omnem creaturam. Omnia per ipsum et propter ipsum facta sunt. Omnia in ipso constant. Portat omnia verbo virtutis suæ. Ipse est instaurator terrestrium et cœlestium. Ipsum constituit Deus hæredem universorum. Ipse est Principium et finis, Primus et novissimus, Alpha et omega. Sanctus et justus. κατ' ἐξοχήν.

I. Quas possidet dotes habitâ ratione ad homines ?

R. Ipse noster est Mediator, Redemptor, Advocatus, Sacerdos, Pontifex, victima nostra, templum nostrum, altare nostrum, caput nostrum, lux nostra, Pater, Frater, Magister, Doctor, Propheta noster, et speciali excellentiorique ratione Apostolus. Ipse est Angelus novi Testamenti. Ipse est via, quâ ambulemus, porta, quâ intremus, lapis angularis, et fundamentum, quibus ædificemur, veritas, quam sequamur. Ipse est vitis, cujus nos palmites sumus. Ipse est vita nostra, panis et cibus noster, Pastor, sponsus, Medicus, Rex, Judex noster, signum nostrum. Ipse est auctor et consummator fidei nostræ : futurusque est olim gloria et felicitas nostra, si tamen eum hîc tanquam exemplar secuti fuerimus.

I. Magni-ne interest ut singulas has Christi dotes sciamus et perscrutemur ?

R. Nihil est quod nobis necessarium magis, quod nostrâ magis intersit. Hæc est illa supereminens Christi scientia, propter quam existimabat Apostolus *omnia detrimentum esse* et arbitrabatur *ut stercora.* (P)

§. 23. Explicantur Dotes, quæ ad Christum pertinent, habito respectu ad Patrem et ad res creatas in genere.

I. Cur vocas Christum Imaginem Dei Patris ?

R. Sic eum vocat Apostolus, ut significet Christum, quâ Deus est, perfectam habere cum Deo Patre similitudinem, utpotè qui sit naturâ Filius Dei, Deus ipse, ut Pater. (A)

(P) Philip. iii. 8. Verumtamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei : propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam.... 10. Ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectionis ejus, et societatem passionum illius : configuratus morti ejus : 11. Si quomodo occurram ad resurrectionem, quæ est ex mortuis. 12. Non quòd jam acceperim, aut jam perfectus sim : sequor autem, si quomodò comprehendam in quo et comprehensus sum à Christo Jesu. 13. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. Unum autem, quæ quidem retrò sunt obliviscens, ad ea verò, quæ sunt priora, extendens me ipsum; 14. ad destinatum persequor, ad bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. 15. Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus.

(A) 2. Cor. iv. 4. Deus excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Christi, qui est imago Dei.

Coloss. i. 15. Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creaturæ.

S. Aug. *Lib. de divers. Quæst. octoginta tribus, Quæst.* 51. *n.* 4. Neque inscitè distinguitur, quòd aliud sit imago et similitudo Dei, qui etiam Filius dicitur ; aliud ad imaginem et similitudinem Dei, sicut hominem factum accipimus.... quia omnis quidem imago similis est, non autem

omne quod simile est, etiam imago propriè, sed fortè abusivè dici potest.

De quo testimonio hæc ipse Aug. Lib. 1. Retract. cap. 26. circa med. Item dixi : *Neque inscitè, etc.* Quod non ita intelligendum est, quasi homo non dicatur imago Dei, cùm dicat Apostolus (1. *Cor.* XI. 7.) *Vir quidem non debet velare caput, cùm sit imago et gloria Dei :* Sed dicitur etiam ad imaginem Dei; quod Unigenitus non dicitur, qui tantummodò imago est, non ad imaginem.

Eadem ferè repetit lib. 7. de Trinitate, exponens hæc verba Genes. I. 26. Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.... Quia non omninò æqualis ficbat illa imago Dei, tanquam non ab illo nata, sed ab eo creata, hujus rei significandæ causâ, ita imago est ut ad imaginem sit : id est, non æquatur parilitate, sed quâdam similitudine accedit.... sunt enim qui ita distinguunt, ut imaginem velint esse Filium : hominem verò non imaginem, sed ad imaginem. Refellit autem eos Apostolus dicens *Ibid., Vir quidem non debet velare caput, cùm sit imago et gloria Dei :* Non dixit, ad imaginem ; sed, *imago.* Quæ tamen imago, cùm *Gen.* I. 26. dicitur, *ad imaginem*, non quasi ad Filium dicitur, quæ imago æqualis est Patri, alioquin non diceret *ad imaginem nostram.* Quomodò enim nostram, cùm Filius solius Patris imago sit ? Sed propter imparem ut diximus similitudinem dictus est homo *ad imaginem :* et ideò *nostram*, ut imago Trinitatis esset homo : non Trinitati æqualis, sicut Filius Patri.

Serm. 9. de decem chordis cap. 8. n. 9. Eris qualis est, (Deus) sed ad quemdam modum, id est, imitator Dei velut imago, sed non qualis imago est Filius.... In creaturâ, non hoc est imago Dei, quod est in Filio, qui hoc est quod Pater, id est, Verbum Dei per quod facta sunt omnia.

Vide S. AMBROS. *infr. litt.* (C) *hocce* 2.

S. ATHANAS. *Orat. contra gentes, n.* 41. Hoc Verbum.... sui ipsius Patris quàm simillima est imago.

Orat. 1. contra Arianos, n, 9 et 16. Vide infrà litt. (D) *hocce* §. *N.* 20. Clariùs licebit perspicere quàm absurda sit Ariana hæresis, si nimirùm attendetur Filium Patris imaginem, splendorem et figuram, atque veritatem esse. Nam si existente luce, imago ejus existit splendor : si item substantiâ existente, ejusdem existit integra figura : si denique existente Patre, existit veritas : videant qui divinitatis imaginem et figuram tempore metiuntur, in quantam incidant impietatem. Si enim non fuit Filius antequam nasceretur, nec igitur semper fuit in Deo veritas. Verùm id nefas dictu est, Siquidem Patre existente, fuit semper in illo veritas, quæ Filius est, qui et idem dicit (*Joan.* XIV. 6.) *Ego sum veritas.* Substantiâ similiter existente, ejus figuram et imaginem continuò esse prorsùs necesse est. Nec enim extrinsecùs depicta est Dei imago, sed ipse Deus ejusdem est genitor, in quâ seipsum intuens eâdem delectatur, ut ait Filius : *Ego eram quâ delectabatur* (*Proverb.* VIII. 30.) Quandonam ergo seipsum Pater non intuebatur in sui ipsius imagine, aut quandonam eâdem non delectabatur? etc.

Orat. 2. n. 33. *Vide hocce* 2. *litt.* (B)

S. HILAR. *Lib. 7. de Trinit. n.* 37. *Qui me vidit, vidit et Patrem* (*Joan.* XIV. 9.) Non enim hoc, quod ex partu Virginis carnale est, ad contemplandam in eo Dei formam et imaginem proficit : neque ad incorporalis Dei naturam videndam assumpti hominis species in exemplo est. Sed agnitus in eo Deus est, si quibus tamen ipse agnitus est, ex virtute naturæ ; et intellectus Deus Filius id præstat, ut intellectus et Pater sit : dùm ita imago est, ut non differat genere, sed significet auctorem. Imagines enim cæteræ ex diversis aut metallis aut fucis aut generibus aut artibus reddunt eorum species, quorum sunt imagines institutæ : sed nunquid ut imagines veræ sint, exæquari possunt inanima viventibus, et vel picta, vel sculpta vel fusa nativis? Filius autem Patri non secundùm hæc imago est : quia viventis vivens imago est, et ex re natus non habet naturæ diversitatem, et in nullo diversus tenet naturæ ejus, ex quâ non diversus est potestatem.

Lib. 8. n. 48. *Qui est imago Dei invisibilis?* (*Coloss.* I. 15.) Interrogo utrum

I. Cur vocas Christum figuram substantiæ Patris ?

R. Sic eum vocat Apostolus, ut significet Christum, quatenùs Dei Verbum est, non esse nudam et transeuntem substantiæ Dei Patris imaginem ; sed caracterem nunquam deficientem et vivam expressionem illius naturæ, utpotè qui unus et idem sit cum Patre Deus. (B)

visibilis imago est invisibilis Dei : et utrum infinitus Deus per formæ circumscriptæ imaginem coimaginari possit ad speciem ? Imago enim formam necesse est ejus reddat, cujus et imago est...

N. 49. Sed neque Dominus incertum reliquit, *Qui me vidit, vidit et Patrem* (*Joan.* XIV. 9.) : neque Apostolus tacuit qualis esset, *Qui est imago Dei invisibilis* (*Coloss.* I. 15.) ; Dominus enim dixerat : *Si non facio opera Patris mei, nolite mihi credere* (*Joan.* X. 37.), hinc videri in se Patrem docens, quòd opera ejus efficeret.... Nam utique invisibilium Conditor non est in eâ naturæ necessitate, ut invisibilis Dei imago visibilis sit....

N. 51. Sentis-ne jam quid sit esse imaginem Dei ? Creari utique omnia in eo per eum. Cùm in eo creantur omnia, intellige etiam eum, cujus imago est, creantem in eo omnia. Cùm autem quæ in eo creantur, per ipsum creantur : in hoc quoque, qui imago est, naturam ejus, cujus imago est inesse cognosce.

Lib. 9. *n.* 1. Quòd non solus est Filius, sed quòd in eo manet Pater ; neque solùm manet, sed et operatur et loquitur ; neque solùm operatur et loquitur, sed et videtur, non sint nuncupativa sed vera, dùm habet in se per sacramentum nativitatis et virtus virtutem, et potestas potestatem, et natura naturam : tenens per nativitatem ipsa quod suum est, et ex se per imaginem referens quod in se est, dùm et imago est auctoris et veritas ; quia perfecta nativitas perfectam imaginem præstat, et plenitudo divinitatis corporaliter inhabitans naturalem obtinet veritatem.

Lib. 11. *n.* 5. (Ariani) degeneris informisque naturæ unigenitum Deum... affirmant : Deum viventis Dei vivam imaginem, et beatæ naturæ plenissimam formam, et innascibilis substantiæ unigenitam nativitatem : quæ nisi perfectam paternæ beatitudinis habet gloriam, et absolutam naturæ totius refert speciem, non est in imaginis veritate. Si autem innascibilis Dei unigenitus Deus imago est, perfectæ atque absolutæ in eo naturæ veritas inest, per quam efficitur esse eum imaginem veritatis. Potens est Pater ; sed si infirmus est Filius, imago jam non est potentis. Bonus est Pater : sed si in diversi generis divinitate Filius est, boni imaginem mali natura non reddit. Incorporeus Pater est : si Filius secundùm spiritum circumscriptus est corpore, jam incorporei non est forma corporeus. Ineffabilis Pater est : si Filium sermo complectitur, extra imaginem est inenarrabilis natura narrabilis. Verus Deus est Pater : si Filius in Dei falsitate est, jam non est veri imago qui falsus est. Non ex parte imaginem, neque ex portione formam eum Dei Apostolus prædicat : sed imaginem esse eum Dei invisibilis, et formam esse eum Dei loquitur. Non potest expressiùs in Filio Dei divinitatis natura ab Apostolo prædicari, quàm ad id quod invisibile Dei est, invisibilis Dei imago sit Christus : qui utique in substantiâ conspicabili imaginem naturæ invisibilis non referret.

(B) Hebr. I. 3. Qui cùm sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus, portansque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis.

S. Chrysost. *Homil.* 11. *ad Hebr.* I. 3. *Splendor*, inquit, *gloriæ*, sed vide secundùm quid hoc accipiat, ut etiam tu sic accipias. Hoc ergo dicit, quòd ex ipso, quòd impassibiliter, quòd neque diminutus sit, neque in aliquo minoratus... Et quid inquit ? (*Ibid.*) *Et character substantiæ ejus* ; utpotè, quemadmodum ipse Pater in seipso subsistit, nullius indigus, ita et Filius. Nam hic illud ideò dicit, ut omnimodam similitudinem, et propriam exemplaris imaginem ostendat, quomodò in personâ suâ per seipsum ipse quoque Filius subsistat. Cùm enim (*Ibid.* 2.) dixisset, quia per ipsum fecit omnia, hic ei nunc summam

I. Cur vocas Christum splendorem gloriæ Patris ?

R. Sic eum vocat Apostolus, ut significet Christum, quà Dei Verbum est, manare à glorià Patris tanquam *lumen de lumine, Deum verum de Deo vero* (*Symb. Nic.*), ita ut splendor et gloria Filii splendorem et gloriam Patris perfectè exprimat et repræsentet : quià natura, quam Pater communicat cum Filio, et quæ splendoris illius et gloriæ fons est, eadem est in utroque. (C)

auctoritatis attribuit. Nam vide quid subnectit : (*Ibid.* 3.) Ferat, inquit, omnia verbo potentiæ suæ, ut ex eo non solùm eum characterem esse accipiamus Paternæ substantiæ, sed etiam eum qui cum auctoritate cuncta gubernet.

S. BASILIUS *Epist.* 43. *ad Greg. Nyssen. paulò ante finem.* Hoc agit Apostolicus sermo, ut doceat... quomodò legitimus, indivulsus et coadunatus Filii ad Patrem habitus agnoscatur, ut non aliud quoddam gloriæ genus in Patre, et aliud in Filio cogitandum esse doceat. Ipsum Paternæ gloriæ splendorem Unigeniti gloriam esse definit, ex lucis exemplo Filium Patri indivulsè unitum intelligendum esse demonstrans..... Christum imaginem Dei invisibilis, et rursùs bonitatis ipsius imaginem esse dixit, non ideò quòd ab archetypo differat imago ;... sed ut ostenderetur, quòd idem sit cum prototypo, etiamsi sit aliud..... Quæcunque enim Patris sunt in Filio pervidentur ; et omnia Filii, Patris quoque sunt. Quoniam et totus Filius in Patre manet, et totum vicissim in seipso et Patrem habet : ita ut *hypostasis* Filii instar formæ ac faciei sit Paternæ cognitionis.

S. ATHANAS. *Orat.* 1. *contra Arianos*, *n.* 9. 16. 20. *Vide suprà litt.* (A) *hocce* §.

Orat. 2. *n.* 33. Intelligimus Filium non extrinsecùs, sed ex Patre esse genitum, simùlque tùm Patrem integrum permanere, tùm substantiæ figuram semper esse, ac perfectam absque ullà varietate cum Patre servare similitudinem et imaginem, adeò ut qui hunc viderit, in ipso quoque naturam et substantiam, cujus figura est, contueatur.

(C) HEBR. I. 3. *Vide suprà hocce* §. *litt.* (B)

PAMPHILUS *in Apolog. pro Origene apud S. Hieron. Orig.* Sempiternum vel æternum propriè dicitur : quod neque initium ut esset habuit, neque cessare unquam potest esse quod est. Hoc autem designatur apud Joannem (1. *Epist.* I. 5.) cùm dicit : quoniam Deus lux est. Splendor autem lucis ejus sapientia sua est. Non solùm secundùm quod lux est, ita ut æternitatis splendor sit sapientia sua. Quòd si integrè intelligatur, manifestè declarat, quia subsistentia Filii ab ipso Patre descendit, sed non temporaliter, neque ab ullo alio initio, nisi, ut diximus, ab ipso Deo... Ut humana cogitatio possit apprehendere quomodò ingenitus Deus efficitur Pater unigeniti Filii. Est namque ita æterna ac sempiterna generatio, sicut splendor generatur ex luce. Non enim per adoptionem Spiritûs, Filius fit extrinsecùs : sed naturâ Filius est.... Videmus ergo quid sit Salvator noster. *Splendor* dicitur etiam *gloriæ* (*Hebr.* I. 3.) id est, Splendor luminis æterni. Et certum est, quia splendor ex lumine inseparabiliter generatur : et donec permanet lux, permanet semper et splendor. Salvator ergo noster, qui sapientia est : sapientia autem Dei ipsa est splendor æternæ lucis ; inseparabiliter et indesinenter generatur ex Patre.

S. AMBROS. *Lib* 1. *de Fide, ad Imperat. Gratianum*, *c.* 7. *n.* 48. Apostolus dicit imaginem Patris Christum esse ; ait enim quòd ipse sit *imago Dei invisibilis, primogenitus universæ creaturæ.* (*Coloss.* I. 15.) Primogenitus, inquit, non primò creatus ; ut et genitus pro naturâ, et primus pro perpetuitate credatur.

N. 49. Prophetæ dicunt : *In lumine tuo videbimus lumen.* (*Ps.* XXXV. 10.) Prophetæ dicunt : *Splendor est enim lucis æternæ, et speculum sine macula Dei majestatis, et imago bonitatis illius.* (*Sap.* VII. 26.) Vide quanta dicantur. *Splendor* ; quòd claritas æternæ lucis in Filio sit ; *speculum sine macula* ; quòd Pater videatur in Filio : *imago bonitatis* ; quòd non

I. Cur Christum vocas Verbum æternum Patris?

R. Sic eum vocant Apostoli Joannes et Paulus post Isaïam Prophetam, ut hoc vocabulo significent Filium Dei esse conceptum interiorem mentis et cognitionis Paternæ. Verbum nostrum cùm exteriùs profertur, nihil aliùd est quàm actio exprimendi et significandi quæ jam mente concepimus et perspeximus. Quandiù autem ea, quæ sunt mente conceptâ et cognitâ, non exprimuntur sermone externo, conceptus interior nondùm ore prolatus, dicitur verbum mentis. (D)

corpus in corpore, sed virtus in Filio tota cernatur.... imago simplex de Deo, egressa de Patre, expressa de fonte.

n. 5... Imago ista veritas est, imago ista justitia est, imago ista Dei virtus est : non multa ; quia Verbum est : non insensibilis ; quia sapientia est : non inanis ; quia virtus est : non vacua : quia vita est : non mortua ; quia resurrectio est.

S. Cyrill. Alexand. *Thesaur. assert.* 10. *in fine pag.* 79. *tom.* 5. *edit. Paris. ann.* 1638. Necesse est omninò ut ejusdem essentiæ dicamus esse Filium cum Patre, ut omnimodam imaginem et caracterem suæ hypostaseos.

Init. pag. 82. Si nostro lumini splendor ejus consubstantialis est, Filius autem æterni luminis est splendor : consubstantialis igitur etiam ipse est lumini, cujus est splendor.

S. Athanas. *Lib. de Sententiâ Dionysii*, *n.* 8. Paulus qui ait Christum esse virum ex semine David, in Epistolâ ad Hebræos hæc habet : (I. 3.) *Qui cùm sit splendor gloriæ, et figura substantiæ ejus :* ad Philippenses verò (II. 6.) *Qui cùm in formâ Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo.* Hæc porrò, auctor vitæ, Filius Dei, splendor, figura, æqualis Deo, Dominus, Episcopus animarum, quid aliud sibi velint, quàm in corpore fuisse Verbum Dei, per quod omnia facta sunt, illudque indivisum esse à Patre, quemadmodùm splendor à luce?

Orat. 1. *contra Arianos. Vide infrà hocce 2. litt.* (D) *et* (E)

Orat. 3. *n.* 3. (Christo) soli dicere convenit, *Ego in Patre et Pater in me est* (*Joan.* XIV. 10.). Filius enim in Patre est, quantùm licet intelligere, quia totum quod est Filius hoc naturæ Patris proprium est, eo modo quo ex luce splendor, et ex fonte fluvius exoritur, adeò ut qui Filium videt, id quod proprium est Patris videat, intelligatque Filium idcircò in Patre esse, quia ex Patre habet ut sit; et vicissim Patrem in Filio esse, quia Filius est id quod proprium est ex Patre, sicuti sol est in splendore, mens in Verbo, et fons in fluvio, etc.

N. 4... Verùm duo quidem sunt, quia Pater, Pater est, nec ipse est Filius ; et vicissim Filius est Filius, nec ipse Pater est. Una verò illorum natura est : nec enim genitoris genitus est dissimilis, cùm imago ejus sit, et omnia quæ Patris sunt, sint quoque Filii.

(D) Isai. XL. 5. Et revelabitur gloria Domini, et videbit omnis caro pariter quòd os Domini locutum est.... 8. Exsiccatum est fœnum, et cecidit flos : Verbum autem Domini nostri manet in æternum.

LV. II. Sic erit Verbum meum, quod egredietur de ore meo : non revertetur ad me vacuum, sed faciet quæcunque volui, et prosperabitur in his, ad quæ misi illud.

Joan. I. 1. In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.

Tit. I. 3. Manifestavit autem temporibus suis Verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundùm præceptum Salvatoris nostri Dei.

Hebr. I. 2. Portans omnia verbo virtutis suæ.

S. Athanas. *Orat. contra gentes*, *n.* 40. Neque etiam Verbum intelligo, quale est hominum, quod nempè ex syllabis constat, et in aëre exprimitur : sed ipsius boni et Dei rerum universarum viventem et efficacem Deum dico, qui per se est Verbum, qui idem ab omnibus rebus creatis

I. Cur vocas Christum virtutem et sapientiam Patris?

R. Sic eum vocat Apostolus, ut significet solum Christum, quà Dei Verbum est, esse sapientiam æternam et diversus est, propriumque et solum boni Patris est Verbum, cujus providentiâ totus hic mundus, quem et condidit, illuminatur. Ipse enim qui boni Patris bonum Verbum, rerum omnium ordinem disposuit.

N. 46. *Faciamus hominem* (*Gen.* I. 26.)... quibus (*verbis*) perspicuè ostenditur Deum cum aliquo sibi proximo hic loqui. Necesse est igitur aliquem cum illo fuisse quicum etiam loquens omnia faceret. Quis ergo ille fuerit, nisi ipsius Verbum? Cum quo enim Deus videri possit loqui quàm cum suo Verbo? Vel quis cum ipso universam creatam naturam faciente aderat, quàm ejusdem sapientia, quæ ipsa, ait: *Quandò faciebat cœlum et terram, cum eo aderam* (*Proverb.* VIII. 27.)... ut sapientia et ut Verbum cum illo aderat, Patremque aspiciens, res universas procreabat... Ut potentia item Patris, vim ad existendum et permanendum illis impertiebat.

Orat. 1. *contra Arianos*, *n.* 9. Filius verus naturâ et genuinus est Patris, ejusque substantiæ proprius, Sapientia unigenita, Verbum verum ac unicum Dei ipse est, non res creata vel facta, sed proprius substantiæ Patris fœtus. Quocircà Deus est verus, veroque Patri consubstantialis existit.... Figura enim est substantiæ Patris, lux ex luce, virtus et vera naturæ Patris imago. Id enim ipse Dominus dixit: *Qui me vidit, vidit Patrem* (*Joan.* XIV. 9.). Semper item fuit, et est, ac nunquam non fuit: cùm enim Pater æternus sit, ejus quoque Verbum et Sapientiam æternam esse necesse est.

N. 16. Cùm... probatum fuerit, nempè id, quod ex Patris naturâ est genitum, ejusdem esse Filium; neminî jam dubium esse debet... hunc ipsum esse Sapientiam et Verbum Patris, in quo et per quod omnia creat et efficit. Hic ipse, inquam, ejus splendor est in quo omnia illuminat, et quibus voluerit se patefacit: hic ipse figura ac imago ejus est, in quo conspicitur et cognoscitur, quam ob causam ipse et Pater unum sunt.

N. 19. Ipse Filius talis est, qualis Pater, cujus naturæ proprius quoque est fœtus, Verbum, ac Sapientia. Namque id proprium est Filii erga Patrem, idemque Patrem Filii proprium ostendit, ità ut dici nequeat vel Deum aliquandò sine Verbo, seu ratione fuisse, vel Filium aliquandò non exstitisse. Cæteroquin cur diceretur Filius, ni esset ex ipso? Vel quare Verbum et Sapientia appellaretur, nisi et semper et proprius illius esset?

N. 58. De Filio dicitur, *tu autem permanes*, (*Hebr.* I. 18.) ut ejus indè ostendatur æternitas. Nam quia interire non potest, ut possunt res factæ, sed potiùs vim habet semper permanendi, huic alienum quidem est de ipso dici, Non fuit priusquàm esset genitus: at proprium ejus est, semper esse et cum Patre permanere... Cæterùm... suprà ostendimus Filium ex naturâ Patris esse genitum; et illum quidem esse effectorem, res autem alias ab eo effici: illum esse splendorem, Verbum, imaginem, et sapientiam Patris... proprius est substantiæ Patris, eamque ac ille naturam habet.

S. AUG. *Lib. de Fide et Symb. cap.* 3. *n.* 3. Verbum non sicut verba nostra debemus recipere, quæ voce atque ore prolata, verberato aëre, transeunt, nec diutiùs manent quàm sonant. Manet enim illud Verbum incommutabiliter: nam de ipso dictum est, cùm de Sapientiâ diceretur, *In se ipsâ manens innovat omnia* (*Sap.* VII. 27.) Verbum autem Patris ideò dictum est, quia per ipsum innotescit Pater. Sicut ergo verbis nostris id agimus, cùm verum loquimur, ut noster animus innotescat audienti, et quidquid secretum in corde gerimus, per signa hujusmodi ad cognitionem alterius proferatur: sic illa sapientia, quam Deus Pater genuit, quoniam per ipsam innotescit dignis animis secretissimus Pater, Verbum ejus convenientissimè nominatur.

N. 4... Deus verò cùm Verbum genuit, id quod est ipse genuit: neque de nihilo, neque de aliquâ jam factâ conditâque materiâ; sed de seipso id quod est ipse... Deus Pater, qui verissimè se indicare animis cognitu-

virtutem Patris nunquam deficientem ; quia per Filium Pater cognoscit et operatur, utpotè qui sit terminus æternus paternæ cognitionis et actionis. Sed et per Christum, quà Deus homo est, maximè manifestatam fuisse ad extrà, ut Theologorum verbis utar, Dei virtutem et sapientiam. (E)

I. Cur vocas Christum primogenitum ante omnem creaturam ?

R. Sic eum vocat Apostolus, ut significet Filium Dei esse ante omnem creaturam. Et certè ab æterno genitus est, ut jam diximus (*Parte* 1. *Sect.* 1. *Cap.* 1. §. 4.), genitus, inquam, non factus, non creatus ex nihilo. Ipse enim Patri coæternus est. (F)

ris et voluit et potuit, hoc ad seipsum indicandum genuit, quod est ipse qui genuit : (1. *Cor.* 1. 24.) qui etiam virtus ejus et sapientia dicitur, quia per ipsum operatus est et disposuit omnia.

Cap. 4. *n.* 5. Quamobrem unigenitus Filius Dei, neque factus est à Patre : quia sicut dicit Evangelista, *omnia per ipsum facta sunt* (*Joan.* 1. 3.) : neque ex tempore genitus ; quoniam sempiterne Deus sapiens, sempiternam secum habet sapientiam suam : neque impar est Patri, etc.

Id fusiùs probant quotquot de Trinitate scripserunt Theologi, quos consule.

(E) 1. Cor. 1. 24. Ipsis autem vocatis Judæis, atque Græcis Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam.

S. Athanas. *Orat.* 1. *contra Arianos*, *n.* 14. Si est Filius, uti Pater testatur et Scripturæ prædicant, Filius autem nihil aliud est quàm quod ex Patre gignitur, idque quod ex Patre gignitur, ejus est Verbum, et Sapientia, et splendor : quid aliud indè concludendum est, quàm eos, qui dicunt, fuit aliquandò, cùm non esset Filius, velut fures quosdam Verbum à Deo detrahere, apertèque adversùs eum contendere, ipsum fuisse aliquandò sine proprio suo Verbo, et Sapientiâ, lucem fuisse aliquandò sine splendore, fontem sterilem et aridum esse... et Rationis sive Verbi expertem... Deum ipsum fingere ?

S. Hilar. *Lib.* 7. *de Trinit. n.* 11. Verbi appellatio in Dei Filio de sacramento nativitatis est, sicuti sapientiæ et virtutis est nomen : quæ cùm in Deum Filium cum substantiâ veræ nativitatis exstiterint, Deo tamen, ut sua propria, quamvis ex eo in Deum sint nata, non desunt... Et idcircò earum rerum unigenito Deo aptata cognomina sunt, quæ cùm eum subsistentem ex nativitate consumment, tamen Patri insint ex indemutabilis virtute naturæ. Unigenitus enim Deus Verbum est, sed innascibilis Pater nunquam omninò sine Verbo est : non quòd prolatio vocis natura sit Filii ; sed ex Deo Deus cum nativitatis veritate subsistens, ut à Patre proprius et per naturæ indifferentiam inseparabilis doceretur, significatus in Verbo est. Sicut Christus sapientia et virtus Dei est, non ille, ut intelligi solet, internæ potestatis aut sensûs efficax motus ; sed natura tenens per nativitatem substantiæ veritatem, his internarum rerum significata nominibus est. Non enim id, quod nascendo subsistit, potest idipsum videri esse, quod unicuique semper internum est. Sed ex æterno Deo Patre, unigenitus Filius in subsistentem Deum natus, ut non alienus esse à naturâ paternæ divinitatis posset intelligi, per hæc proprietatum nomina subsistens ostensus est, quibus ex quo substiterat non carebat.

S. Aug. *Lib. de Fide et Symb. Vide suprà hocce.* §. *litt.* (D)

S. Paulinus *Poëm.* 20. *de S. Fel. Nat.* 7. *vers.* 296.

Filius ille Dei, manus et Sapientia Patris,
Omniparens rerum fons et constantia Christus.

(F) Coloss. 1. 15. Primogenitus omnis creaturæ.

Theodoret. *in cap.* 1. *Epist. ad Coloss. v.* 15. *Primogenitus omnis creaturæ.* Si unigenitus, quomodò primogenitus ? Si primogenitus, quomodò unigenitus ? Atqui in divinis Evangeliis nominatus est unigenitus : est ergo primogenitus creaturæ : non quòd sororem habeat crea-

I. Cur ais omnia per Christum et propter Christum fuisse facta ?

R. Id ipsum dixêre Joannes et Paulus Apostoli, ut significarent Filium Dei Deum esse, sicut et Pater Deus est; ideòque mundum, et ab eo conditum fuisse, et referri ad ipsius gloriam ut ad finem. *Omnia* enim *propter semetipsum operatus est Dominus.* (*Prov.* XVI. 4.) (G)

Est et alia ratio cur per Christum, quâ Verbum et sapientia Patris est, omnia condita dicantur; nimirùm, quia sapientia Patris ars est, ut ita dicam, divina et idea æterna, per quam et ad quam omnia Pater operatur. *Omnia in sapientiâ fecisti*, inquit Psaltes regius. (*Ps.* CIII. 24.)

I. Cur ais omnia in Christo constare?

R. Id ipsum dixit Apostolus, ut significaret omnia per Christum, quâ Dei Verbum est, consistere et conservari, sicut et per cæteras sanctissimæ Trinitatis personas. Deus enim omnipotentiâ suâ conservat quod semel creavit. Atque eo sensu dixit *Act.* XVII. 28. idem Apostolus : *In ipso vivimus, et movemur, et sumus.* (H)

turam, sed quòd ante omnem creaturam sit genitus. Quomodò enim fieri potest, ut idem esset frater creaturæ, et opifex ?... maximè cùm nec ipsum appellavit divinus Apostolus primocreatum, sed primogenitum, hoc est, primum.

S. HILARIUS *Lib.* 8. *de Trinit. n.* 50. Primogenitus omnis creaturæ est, quia in ipso creata omnia sint. Et ne quòd in ipso creata omnia sunt, quisquam auderet referre; ait (*Coloss.* I. 17.) *omnia per ipsum et in ipso condita sunt, et ipse est ante omnes, et omnia ipsi constant.* Omnia itaque ipsi constant, qui ante omnia est, et in quo omnia sunt... Ipse est enim initium, qui cùm Filius sit, imago est; cùm imago est, Dei est. Primogenitus quoque creaturæ est, continens in se universitatis exordium.

(G) JOAN. I. 3. Omnia per ipsum facta sunt : et sine ipso factum est nihil, quod factum est.

COLOSS. I. 16. Quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terrâ, visibilia et invisibilia, sive Throni, sive Dominationes, sive Principatus, sive potestates : omnia per ipsum et in ipso creata sunt.

S. ATHANAS. *Orat. contr. gentes, n.* 40. Si quis infidelis in quæstionem vocare voluerit, an omninò sit Verbum seu Ratio Dei, is certè sanâ mente non esse censendus sit, qui de Dei Verbo seu Ratione audeat dubitare. Verumtamen ex his rebus, quæ aspectabiles sunt, discere et licet omnia Verbo et Sapientiâ Dei facta fuisse, nec rem ullam consistere potuisse, nisi Verbo et quidem Verbo divino.... fuisset facta.

N. 47. *et alt.* Quis ergo, quis omnia quæ in Patre sunt enumeraverit, ut ejus Verbi vim et potentiam assequi, et percipere queat? Ut enim Patris Verbum et Sapientia est, ita quoque se ad res creatas benignè accommodans, sit illis ad Patrem cognoscendum et intelligendum ipsa per se sanctimonia, ipsa per se vita, nec non janua, pastor, via, imperator, dux ac deniquè servator, vitæ auctor, lux et providentia omnium. Itaque talem bonum et opificem Filium ex seipso habens Pater, illum rebus creatis occultum esse noluit, sed eum quotidiè per res omnes, quæ per ipsum consistunt et vivunt, cunctis palefacit. In ipso autem et per ipsum se quoque ipse ostendit, sicut Salvator testatur : *Ego in Patre, et Pater in me* (*Joan.* XIV. 10), adeò ut necesse sit Verbum in genitore, et genitum cum Patre perpetuò permanere.

Lege §. 1. *Cap.* 2. *Sect.* 1. *Partis primæ hujusce Operis.*

(H) COLOSS. I. 17. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant. 18. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis : ut sit in omnibus ipse primatum tenens.

I. Cur ais Christum portare omnia verbo virtutis suæ ?

R. Id ipsum dixit Apostolus, ut significaret id quod suprà, nimirùm Christi, quà Dei filius est, virtute, et omnipotentiâ conservari omnia, sicut ejusdem virtute creata sunt. Cujus Verbi virtute è nihilo ducta sunt, ejusdem virtute fit, ut ad nihilum non revertantur. (I)

Quas hactenùs explicuimus ex Apostolo, loquendi formulas, eæ in id unum tendunt, ut invictissimè probetur Christi divinitas. Undè satis mirari nequit exstitisse quolibet seculo, et exstare etiamnùm non paucos, qui cùm Christianos esse se profiteantur, et Scripturas sacras venerari se jactitent, audeant tamen revocare in dubium, imò negare prorsùs et impugnare veritatem hanc, quæ totius religionis fundamentum est; veritatem, inquam, quæ alioquì ex manifestissimis et infinitis propemodùm Scripturarum testimoniis evidentissimè demonstratur. O hominum cæcitatem, corruptionem, obdurationem ! qui tàm puro, tàm splendido, tàm suavi lumine non afficiantur.

I. Cur Christum vocas instauratorem cœlestium et terrestrium ?

R. Sic eum vocat Apostolus, ut significet 1° Ex hominibus per Christum et in Christo electis implendas esse ruinas Angelorum. 2° Creaturas omnes per Christum esse vel omninò restituendas, vel jam ex parte restitutas in suum naturalem ordinem, à quo post peccatum aversæ sunt. Nimirùm morte Christi factum est, ut et nos reconciliaremur cum Deo; et ligaretur diabolus, ne sicut priùs, ad nostram perniciem abuteretur creaturis. (K) Jam quidem ex parte facta est illa creaturarum instauratio; nondùm tamen est omninò consummata. *Omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc*, inquit Apostolus, (*Rom.* VIII. 22.) nec plenè liberabitur à servitute vel impiorum, nisi in consummatione seculi. Hæc alibi fusiùs explicabimus. (L)

I. Cur dixisti Christum à Deo Patre constitutum fuisse hæredem universorum.

R. Id dixit Apostolus, et prædixêre sæpiùs Prophetæ, et Christus ipse non semel de se ipso affirmavit. *Postula à me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ*, inquit Propheta regius (*Ps.* II. 8.) de Christo loquens. *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* (*Matth.* XI. 27.) *Data est mihi omnis potestas in cœlo et in terrâ*, ait Christus. *Id.* (XXVIII. 18.) *Omnia subjecit sub pedibus ejus*, inquit Apostolus. (*Cor.* XV. 26.) Similia plura leguntur tàm in veteri quàm in novo Testamento : quorum sensus est Chris-

(I) HEBR. I. 3. Portans omnia verbo virtutis suæ.

(K) ROM. VIII. 20. Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe : 21. Quia et ipsa creatura liberabitur à servitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.

EPHES. I. 10. In dispensatione plenitudinis temporum instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, et quæ in terrâ sunt, in ipso.

(L) *Vide Parte tertiâ hujusce Operis quæ à nobis dicuntur* de Exorcismis *et* Benedictionibus, *Sect.* 2. *Cap.* 8. *n.* 1 *et* 3.

tum, quatenùs homo est, accepisse à Patre post resurrectionem, exercitium et manifestationem supremi super res omnes creatas dominii, quod vi unionis hypostaticæ jam acceperat ab ipso conceptionis exordio, quodque habuit ab æterno, quà Deus est. (M) Itaque necesse est prorsùs ut Christo spontè subjiciamur; alioqui subjiciemur inviti *ponetque* nos *inimicos suos scabellum pedum suorum.* (*Ps.* CIX. 1.); *reget* nos *in virgâ ferreâ, et tanquam vas figuli confringet.* (*Ps.* II. 9.)

I. Cur ais Christum esse principium et finem, primum et novissimum, Alpha et Omega?

R. Sic sæpiùs dicitur Christus tàm in veteri quàm in novo Testamento, ut designetur supremum Christi in res omnes creatas dominium. Ipse est *per quem omnia.* (1. *Cor.* VIII. 6.) ergo principium; ipse ad quem et *propter quem omnia.* (*Hebr.* II. 11.) ergo finis. (N)

I. Cur ais Christum esse sanctum et justum?

R. Quia ipse fons est et origo totius sanctitatis et justitiæ, nec potuit ejus sanctitas et justitia ullo vitio obscurari; quod soli Christo competit, non solùm quatenùs Deus est, sed etiam quatenùs homo. (O) Cæteri omnes, qui sancti et

(M) HEBR. I. 2. (*Deus*) locutus est nobis in Filio, quem constituit hæredem universorum, per quem fecit et secula.

JOAN. XIII. 3. Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, et quia à Deo exibit, et ad Deum vadit.

(N) ISAI. XLI. 4. Ego Dominus, primus et novissimus ego sum.

XLIV. 6. Ego primus, et ego novissimus, et absque me non est Deus.

APOC. I. 8. Ego sum *alpha* et *omega*, principium et finis.

II. 8. Hæc dicit primus, et novissimus.

XXI. 6. Ego sum *alpha* et *omega*, initium et finis.

XXII. 13. Ego sum *alpha* et *omega*, primus et novissimus, principium et finis.

S. CLEMENS ALEXAND. *Lib.* 1. *Pæaagog. cap.* 6. Jure justis lac Dominus pollicetur, ut apertè Verbum esse utrumque ostendatur, α et ω, (*alpha* et *omega*) principium et finis.

TERTULLIANUS *Lib. de monogomiâ, cap.* 5. Duas Græciæ litteras summam et ultimam sibi induit Dominus, initii et finis concurrentium in se figuras: uti quemadmodùm *alpha* ad *omega* usque volvitur, et rursùs *omega* ad *alpha* replicatur, ita ostenderet in se esse et initii decursum ad finem, et finis recursum ad initium: ut omnis dispositio in eum desinens, per quem cœpta est, per sermonem scilicet Dei, qui caro factus est, proindè desinat quemadmodùm et cœpit.

S. PAULINUS, *Poëmate* 27. *de S. Fel.* 13. *Frag.*

Alpha itidem mihi Christus et ω: qui summa supremis
Finibus excelsi pariter complexus et imi,
Victor et inferna et pariter cœlestia cepit:
Effractisque abyssis cœlos penetravit apertos,
Victricem referens superatà morte salutem.

PRUDENTIUS, *Hymno* 9. *Cathemerinon.*

Corde natus ex Parentis — Ipse fons et clausula
Ante mundi exordium — Omnium, quæ sunt, fuerunt,
Alpha et ω cognominatus, — Quæque post futura sunt.

(O) SAP. II. 12. Circumveniamus ergo justum, quoniam... contrarius est operibus nostris.

ISAI. XLI. 2. Quis suscitavit ab oriente justum, vocavit eum ut sequeretur se?

justi dicuntur, sive homines illi sint, sive Angeli, non habent nisi imperfectam quamdam et in multis deficientem participationem justitiæ et sanctitatis, cujus Christus in se plenitudinem fontemque complectitur.

§. 24. Explicantur dotes Christi, quæ spectant ad homines.

I. Cur ais Christum esse Mediatorem nostrum ?

R. Sic eum vocat Apostolus, ut significet nos per Christum fuisse reconciliatos, et pacem habuisse cum Deo. (A) Eamdem ob causam de Christo dicit Apostolus. (*Ephes.* II. 14.) *Ipse est pax nostra*, 16. *interficiens inimicitias in semetipso; delens chirographum decreti quod erat contrarium nobis;* (*Coloss.* II. 14. *Ibid.* I. 20.) *pacificans omnia per sanguinem crucis ejus, sive quæ in terris, sive quæ in cœlis sunt.*

Ibid. 10. Ne timeas, quia ego tecum sum : ne declines, quia ego Deus tuus : confortavi te et auxiliatus sum tibi, et suscepit te dextera justi mei.

XLV. 8. Rorate cœli desuper, et nubes pluant justum.

LI. 5. Propè est justus meus, egressus est Salvator meus.

LXII. 1. Propter Sion non tacebo, et propter Jerusalem non quiescam, donec egrediatur, ut splendor, justus ejus, et Salvator ejus ut lampas accendatur. 2. Et videbunt gentes justum tuum, et cuncti reges inclytum tuum.

ZACH. IX. 9. Exulta satis filia Sion, jubila filia Jerusalem ; ecce Rex tuus veniet tibi justus, et Salvator.

ACT. III. 14. Vos autem sanctum et justum negastis, et petistis virum homicidam donari vobis.

VII. 52. Quem Prophetarum non sunt persecuti patres vestri ? Et occiderunt eos qui prænuntiabant de adventu justi, cujus vos nunc proditores et homicidæ fuistis.

1. JOAN. II. 1. Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum : 2. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris : non pro nostris autem tantùm, sed etiam totius mundi.

(A) ROM. V. 10. Si enim, cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus : multò magis reconciliati, salvi erimus in vitâ ipsius.

EPHES. II. 14. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum, et medium parietem maceriæ solvens, inimicitias in carne suâ : 15. Legem mandatorum decretis evacuans, ut duos condat in semetipso in unum novum hominem, faciens pacem, 16. et reconciliet ambos in uno corpore Deo per crucem, interficiens inimicitias in semetipso. 17. Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longè fuistis, et pacem iis, qui propè. 18. Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem.

1. TIM. II. 5. Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus.

S. GREG. NYSS. *contra Eunom. Orat.* 1. Hæc ab altâ voce Apostoli sumus edocti, qui ait, (*Ephes.* II. 15.) quòd legem mandatorum evacuans suis documentis, hic est mediator Dei et hominum, cùm dixit, hoc ipsum Verbum, quod unus Deus est, *unus mediator Dei et hominum, homo Christus, Jesus.* (1. *Tim.* II. 5.) Totum nobis hic mysterii scopum mediatoris nomine complexus revelavit : hic autem scopus est, adversarii malitiâ quondam humanum genus à Deo defecerat, et peccato servierat, et à verâ vitâ alienatum erat. Revocat posteà suum figmentum, qui figmenti Dominus est, et fit homo cum eo, qui est Deus, et illud totum cùm esset, et hoc totum factus : et sic quod humanum est, cum Deo temperatum est, homine, qui secundùm Christum est, meditationem operante. Cui per assumptas à nobis primitias totâ virtute contemperata est massa. Quoniam igitur *Mediator unius non est; Deus autem unus est*, (*Gal.* III. 20.) neque in personis in fide traditis in partes distribu-

tus : una enim Deitas in Patre, Filio et Spiritu sancto : propterea fit mediator semel Dominus Dei et hominum, copulans hominem per semetipsum Deitati. Quin etiam notione per mediatorem conceptâ, fidei pietatem didicimus : mediator enim Dei et hominum, quemadmodùm humanæ naturæ communionem accepit, non putatus homo, sed natus secundùm veritatem, sic etiam verus Deus est, non cognomento tantùm honoratus nudæ Deitatis.

S. EPIPHAN. *in Ancorato*, *n.* 44. *Unus Deus, unus mediator Dei et hominum, homo Jesus Christus.* (1. *Tim.* II. 5.) *Qui non rapinam arbitratus est, æqualem se esse Deo ; sed seipsum exinanivit, formam servi accipiens.* (*Philip.* II. 6.) Vides-ne uti se hominem esse, non tamen nudum simplicemque docuerit ? Nam quòd Dei et hominum mediator dicitur, idcircò dicitur, quòd utriusque partis ita sequester sit, ut ad Patrem comparatus naturâ Deus sit, ac legitimus ab eo genitus. Ad homines porrò si referatur, naturalis homo sit, et ex Mariâ legitimus, sine ullo viri satu susceptus. Ita quippè Dei hominumque mediator est, qui cùm esset Deus, homo factus est : non naturâ mutatus : sed utràque parte medius ambos inter, ac velut interpres.

THEODORET. *in* 1. *Epist. ad Tim.* II. 5. *Unus et mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus.* Unus est conciliator pacis, qui ea quæ erant disjuncta in seipso conjunxit. Christum autem *hominem* nominavit, quia mediatorem vocavit : homo enim factus mediator fuit. Et quemadmodùm qui duos quospiam inter se confligentes vult reconciliare, se medium interponens, et hunc dexterâ, illum sinistrâ tenens, ad amicitiam conjungit ; ita ille cùm divinam naturam humanæ unisset (*Græcum rectiùs*, cùm divinæ naturæ humanam unisset,) inviolabilem et indissolubilem pacem conciliavit. Si autem, ut vult Arius et Eunomius, non est Patris substantiæ particeps, quomodò est mediator ? Nobis enim unitus est, quia quod ad humanitatem attinet, ejusdem nobiscum est substantiæ : sed Patri non item, si quidem, ut illi volunt, est ab ejus substantiâ sejunctus. Atqui mediatorem eum vocavit divinus Apostolus. Ergo etiam Patri fuit unitus secundùm divinitatem : et nobis similiter secundùm humanitatem.

S. JOANNES CHRYSOST. *Homil. de Ascens. Christi apud Theodoret. Dialog.* 2. INCONFUSUS. Sicut enim cum duobus inter se dissidentibus et pugnare incipientibus, alius quispiam medius interveniens contendentium pugnam dirimit et discordiam ; ita et Christus fecit. Iratus nobis erat ut Deus, et non illius iram contemnebamus, benignum Dominum aversantes ; et medium se interponens Christus, utramque naturam in gratiam reduxit, et pœnam à Patre nobis imminentem ipse sustinuit.

S. HILARIUS *Lib.* 8. *de Trinit. n.* 15. *Ego in Patre meo, et vos in me, et ego in vobis.* (*Joan.* XIV. 20.) Si voluntatis tantùm unitatem intelligi vellet ; cur gradum quemdam atque ordinem consummandæ unitatis exposuit : nisi, ut cùm ille in Patre per naturam divinitatis esset, nos contrà in eo per corporalem ejus nativitatem, et ille rursùm in nobis per Sacramentorum inesse mysterium crederetur : ac sic perfecta per Mediatorem unitas doceretur, cùm nobis in se manentibus ipse maneret in Patre, et in Patre manens, maneret in nobis ; et ita ad unitatem Patris proficeremus, cùm, qui in eo naturaliter secundùm nativitatem inest, nos quoque in eo naturaliter inessemus, ipso in nobis naturaliter permanente.

Lib. 11. *n.* 20. Nemo igitur magnæ pietatis sacramentum, quod manifestatum in carne est, sensu impio violet, nec se quisquam Unigenito per substantiam divinitatis exæquet. Sit nobis ille et frater et particeps secundùm quod *Verbum caro factum habitavit in nobis*, (*Joan.* I. 14.) secundùm quod mediator Dei atque hominum homo Jesus Christus est. Sit nobis secundùm servos et communis Pater et communis Deus : et præ participibus unctus sit in eâ naturâ, cum privilegio licèt unctus, quâ participes unguntur. Sit in mediatoris sacramento, ut homo verus, ita et Deus verus, Deus ipse ex Deo, communem nobiscum habens Patrem et Deum in eâ communione, quâ frater est.

S. AUG. *Confess. lib.* 10. *cap.* 43. *n.* 68. Mediator ille Dei et hominum homo Christus Jesus, inter mortales peccatores et immortalem justum

I. Cur vocas Christum Redemptorem, Reparatorem, Salvatorem nostrum ?

R. Sic eum Evangelistæ et Apostoli et Prophetæ appellavêre, ut significarent per Christi mortem nos redemptos et liberatos à servitute peccati, à tyrannide diaboli, à pœnis inferni ; denique per eum mala omnia, quæ peccatum nobis intulerat, fuisse reparata. (B)

apparuit ; mortalis cum hominibus, justus cum Deo... Hic demonstratus est antiquis sanctis, ut ita ipsi per fidem futuræ passionis ejus, sicut nos per fidem præteritæ salvi fierent. In quantùm enim homo, in tantùm mediator ; in quantùm autem Verbum, non medius, quia æqualis Deo, et Deus apud Deum.

In Joan. Evang. cap. 8. *Tract.* 41. *n.* 5. Obsecramus pro Christo reconciliari Deo. (2. *Cor.* v. 20.) Quomodò autem reconciliamur, nisi solvatur quod inter nos et ipsum separat ? Ait enim per Prophetam : (*Isai.* LIX. 1. 2.) Non gravavit aurem, ne audiat, sed peccata vestra separant inter vos et Deum. Quia ergo non reconciliamur nisi ablato quod in medio est, et posito quod in medio sit. Est enim medium separans, sed contrà est mediator reconcilians : medium separans est peccatum, mediator reconcilians est Dominus Jesus Christus : (1. *Tim.* II. 5.) unus enim Deus, et unus mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus. Ut ergo tollatur maceria separans, quod est peccatum, venit ille mediator, et factus est sacrificium Sacerdos ipse... et ideò factus est verum sacrificium pro peccato, quia nullum habebat ipse peccatum.

In cap. 15. *Tract.* 82. *n.* 4. (*Christus*) dicendo, sicut dilexit me Pater, et ego dilexi vos, gratiam mediatoris ostendit. Mediator autem Dei et hominum, non in quantùm Deus, sed in quantùm homo est Christus Jesus.

(B) JOB. XIX. 25. Scio enim quòd Redemptor meus vivit.

ISAI. XLI. 14. Noli timere vermis Jacob, qui mortui estis ex Israël : ego auxiliatus sum tibi, dicit Dominus : et Redemptor tuus sanctus Israël.

XLV. 8. Rorate cœli desuper, et nubes pluant justum, aperiatur terra, et germinet Salvatorem : et justitia oriatur simul : Ego Dominus creavi eum... 15. Verè tu es Deus absconditus, Deus Israël Salvator.

LUC. II. 11. Natus est vobis hodiè Salvator, qui est Christus Dominus, in civitate David.

JOAN. IV. 42. Scimus quia hic est verè Salvator mundi.

ACT. V. 31. Hunc principem, et Salvatorem Deus exaltavit dexterâ suâ, ad dandam pœnitentiam Israëli, et remissionem peccatorum.

ROM. V. 1. Justificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum : 2. Per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in quâ stamus, et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.... 8. Commendat autem charitatem suam Deus in nobis : quoniam cùm adhuc peccatores essemus secundùm tempus, 9. Christus pro nobis mortuus est : multò igitur magis nunc justificati in sanguine ipsius, salvi erimus ab irâ per ipsum. 10. Si enim cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus : multò magis reconciliati, salvi erimus in vitâ ipsius. 11. Non solùm autem : sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus.

EPHES. V. 23. Christus caput est Ecclesiæ : ipse Salvator corporis ejus.

1. TIMOTH. IV. 10. In hoc enim laboramus et maledicimur, quia speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maximè fidelium.

S. CYRILLUS HIEROSOL. *Catech.* 10. Leo vocatur (*Christus*) ex adverso illi leoni nostro adversario rugienti, et aberrantes devoranti. Venit enim Salvator, non mutans suæ naturæ mansuetudinem, sed tanquam Leo fortis de tribu Juda, servans quidem credentes, conculcans autem adversarium.... Jesus vocatur vero nomine, à salutari medicinâ habens appellationem. *Et post pauca.* Jesus apud Hebræos significat Salvatorem,

in linguâ verò Græcâ Medicum sonat : quandoquidem et corporum Medicus est, et animarum curator ; cæcorum sanator, et mentium illuminator ; claudorum curator, et peccatorum dux ad pœnitentiam.

S. BASIL. *Homil. in Psal.* LXI. 2. *Nonne Deo subjecta erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum.* Causam dicit cur subigi Domino contendat : quoniam ex Deo salutare est. Proprium autem conditoris est, eorum, quæ fecit, curam gerere ut serventur. Vel ab ipso salutare est ; quoniam propheticè prævidens futuram esse dominicæ incarnationis gratiam, hoc dicit, quòd Deo servire et ipsum amare oporteat, qui tantum beneficium in genus humanum prior contulerit, ut proprio non pepercerit Filio, sed pro omnibus illum tradiderit. Salutare enim, mos est Scripturæ nominare Christum Dei, sicut et (*Luc.* II. 30.) Simeon ait.... *Viderunt oculi mei salutare tuum.* Subdamur itaque Deo, quoniam ex ipso salutare. Quid autem sit salutare declarat. Non est nuda quædam aut levis actio unam aliquam nobis suppeditans gratiam, quâ ab infirmitate liberemur, ac temperatam corporis habitudinem indipiscamur. Cæterùm quid est salutare ? *Ipse etenim Deus meus, Salvator meus, susceptor meus, non movebor amplius.* (*Ps.* LXI. 3. Deus noster est, ex Deo Filius, idem et Salvator humani generis est nostram corroborans debilitatem, ac nostram corrigens per multimodas tentationum salebras inolitam animis fluctuationem.

S. GREG. NYSS. *de Perfect. et Christiani formâ.* Porrò cùm redemptionem esse Christum discimus, (1. *Timoth.* II. 6.) qui seipsum ut nos redimeret, pretium dedit, eâ voce intelligimus, eum tanquam mercedem cujusque animi, præbendo nobis immortalitatem, nos è morte à se per vitam coëmptos propriam sibi possessionem effecisse. Quòd si ejus, qui nos redemit, effecti sumus, Dominum ita sequamur, omninò ut non amplius novis vivamus, sed illi, (1. *Corinth.* VI. 20.) qui nos vitæ suæ pretio comparavit : non enim amplius nostri ipsorum domini sumus, sed ille, qui nos coëmit Dominus est, nos autem ejus dominio mancipati. Illius ergo voluntas nobis pro lege proposita sit.

S. EPIPHAN. *advers. Hæres. Lib.* 1. *tom.* 3. *hæres.* 42. *quæ est Marcion. n.* 8. Maledictum Christus non est, sed dissolutio maledicti : contrà verò benedictio omnibus est in eum verè ac sincerè credentibus. Undè et *redemit* scriptum est : (*Gal.* III. 13.) non *emit.* Neque enim in alienam possessionem diripiendi vel emendi gratiâ venit. Nam si emeret, quod antè non habebat emeret, ac mendici instar quibus caruerat sibi compararet.... Longè verò sese aliter res habet.... Quocircà redimendi verbum totum illud suscepti pro salute nostrâ corporis, adventûsque negotium significat, quo quidem pati nostrâ causâ dignatus est Deus, qui pati nihil alioqui poterat, cùm in eodem statu divinitatis, patiendi videlicet nihilominùs persisteret. Quòd verò perpeti aliquid pro nobis voluit, non id emendi nostri gratiâ præstitit, quasi alieno mancipio teneremur : sed uno duntaxat nostri studio et amore ductus crucis supplicium, non necessitate ullâ, sed voluntate sustinuit.

Eadem ferè habet Lib. 2. *tom.* 2. *hæres.* 66. *quæ est Manichæor. n.* 78.

Lib. 3. *tom.* 1. *hæres.* 74. *quæ est Pneumatomachorum, n.* 2. Igitur (*Rom.* VIII. 3.) *cùm ego carne* imbecillis essem ; Servator ad me sub carnis specie missus est, qui totum hoc negotium conficeret : ut me à servitute, ut à corruptelâ, ut à morte redimeret : ac mihi ille *justitia, sanctificatio ac redemptio factus est.* (1. *Cor.* I. 30.) Justitia quidem, quòd per fidem suam peccatum dissolvit : sanctificatio, quòd per aquam et Spiritum, ac verbo suo in libertatem asseruit : redemptio denique, quòd seipsum, ac veri agni sanguinem, hoc est, suum in capitis mei pretium effuderit, piaculum, quo et mundus repurgatus, et omnia cœlo, terràque reconciliata sunt. (*Coloss.* I. 20.)

THEODORET. *in Epist.* I. *ad Timoth.* II. 6. Ostendit autem Domini quoque passionem fuisse pro omnibus susceptam. *Qui dedit semetipsum redemptionem pro omnibus....* Cùm enim omnes redacti essent sub mortis potestatem, ipse, qui nec ut Deus fuit morti obnoxius, habet enim naturam immortalem ; sed nec ut homo, peccatum enim non fecit, quod mortem affert, dedit seipsum veluti quoddam redemptionis pretium, et omnes ab ejus servitute liberavit.

I. Cur vocas Christum Advocatum nostrum ?

R. Sic eum vocat Joannes Apostolus, ut significet quod Paulus dixerat, semper vivere Christum ad interpellandum pro nobis et misericordiam nobis impetrandam. (C)

I. Cur ais Christum nostrum esse Sacerdotem et Pontificem ?

R. Sic eum sæpiùs vocat Apostolus juxta illud vaticinium Davidis, *Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.* (*Psal.* CIX. 4.) Sic autem appellatur, quia Deo sacrificium obtulit quod fuit complementum, seu, ut veriùs loquar, veritas adumbrata per sacrificia omnia veteris legis; sacrificium, inquam, quo solo potuit placari Deus et nobis reconciliari. (D)

S. HILARIUS *in Psal.* LXVI. 3. *n.* 4. *Ut cognoscamus in terrâ viam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum.* Jesum salutarem dici, ipse ille proprietatis sermo, loquitur. Nam quòd nobiscum *salutare* est, id apud Hebræum Jesus est. Confirmat autem istud Angelus ad Joseph de Mariâ loquens : *Pariet autem filium, et vocabis nomen ejus Jesum : quia ipse salvum faciet populum suum à peccatis.* (*Matth.* I. 21.) Jesum itaque ostendit Angelus idcircò, quia salutaris esset populo, nuncupandum.

(C) HEBR. VII. 25. Undè et salvare in perpetuum potest accedentes per semetipsum ad Deum : semper vivens ad interpellandum pro nobis. 26. Talis enim decebat ut nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, et excelsior cœlis factus : 27. Qui non habet necessitatem quotidiè, quemadmodùm Sacerdotes, priùs pro suis delictis hostias offerre, deindè pro populi : hoc enim fecit semel, seipsum offerendo.

1. JOAN. II. 1. Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem, Jesum Christum justum : 2. et ipse est propitiatio pro peccatis nostris ; non pro nostris autem tantùm, sed etiam pro totius mundi.

S. AMBROS. *Enarrat. in Psal.* XXXIX. *n.* 8. Qui tam proprium Christi, quàm advocatum apud Deum Patrem adstare populorum, mortem suam offerre pro cunctis, repellere necem, vitam reformare perituris.

Epist. 44. *Orontiano*, *n.* 17. Hic est ergo Sacerdos novus, et nova hostia, non ex lege, sed supra legem ; advocatus mundi, lux seculi.

(D) HEBR. II. 17. Debuit (*Christus*) per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, et fidelis Pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi.

III. 1. Considerare Apostolum et Pontificem confessionis nostræ Jesum.

IV. 14. Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jesum Filium Dei : teneamus confessionem. 15. Non enim habemus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris ; tentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. 16. Adeamus ergo cum fiduciâ ad thronum gratiæ : ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno.

V. 5. Christus non semetipsum clarificavit ut Pontifex fieret : sed qui locutus est ad eum : (*Ps.* II. 5.) Filius meus es tu, ego hodiè genui te. 6. Quemadmodùm et in alio loco (*Ps.* CIX. 4.) dicit : Tu es Sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedech. 7. Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro suâ reverentiâ.... 10. Appellatus à Deo Pontifex juxta ordinem Melchisedech.

VI. 20. Ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundùm ordinem Melchisedech Pontifex factus in æternum.

VII. 11. Si ergo consummatio per sacerdotium Leviticum erat, (populus enim sub ipso legem accepit) quid adhuc necessarium fuit secundùm ordinem Melchisedech, alium surgere Sacerdotem, et non secundùm ordinem Aaron dici ? 12. Translato enim sacerdotio, necesse est

ut et legis translatio fiat... 15. Et amplius adhuc manifestum est; si secundùm similitudinem Melchisedech exsurgat alius Sacerdos, 16. qui non secundùm legem mandati carnalis factus est, sed secundùm virtutem vitæ insolubilis. 17. Contestatur enim : Quoniam tu es Sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedech... 20. Et quantùm est non sine jurejurando, (alii quidem sine jurejurando Sacerdotes facti sunt; 21. Hic autem cum jurejurando per eum, qui dixit ad illum : *Ps.* CIX. 4. Juravit Dominus, et non pœnitebit eum ; tu es Sacerdos in ælernum.) 22. In tantùm melioris testamenti sponsor factus est Jesus. 23. Et alii quidem plures facti sunt Sacerdotes, idcircò quòd morte prohiberentur permanere : 24. Hic autem, eò quòd maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium.

25. 26. 27. *Vide suprà litt.* (C) *hocce* 2.

VIII. 1. Capitulum autem super ea, quæ dicuntur : Talem habemus Pontificem, qui consedit in dexterâ sedis magnitudinis in cœlis, 2. Sanctorum Minister, et tabernaculi veri, quod fixit Dominus, et non homo. 3. Omnis enim Pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur : undè necesse est et hunc habere aliquid quod offerat : 4. Si ergo esset super terram, nec esset Sacerdos : cùm essent qui offerrent secundùm legem munera.... 6. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quantò et melioris testamenti mediator est, quòd in melioribus repromissionibus sancitum est.

IX. 11. Christus autem assistens Pontifex futurorum bonorum, per amplius et perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis : 12. Neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in sancta, æternâ redemptione inventâ. 13. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitulæ aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis : 14. Quantò magis sanguis Christi, qui per Spiritum sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi ?

X. 12. Hic autem unam pro peccatis offerens hostiam in sempiternum sedet in dexterâ Dei... 14. Unâ enim oblatione, consummavit in sempiternum sanctificatos... 19. Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu sanctorum in sanguine Christi, 20. quam initiavit nobis viam novam, et viventem per velamen, id est, carnem suam, 21. Et Sacerdotem magnum super domum Dei... 23. Teneamus spei nostræ confessionem.

EUSEBIUS, *Lib.* 4. *Demonst. Evang. cap.* 15. Audi ergo rursùs David, qui æternum quemdam Sacerdotem vidisse se ait, atque hunc Dominum suum appellat, et sedere eumdem cum Deo Patre confitetur, in Psalmo (CIX. 1. 4.) ubi sic ait : *Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.... Tu es Sacerdos in æternum secundùm ordinem Melchisedech.* Et sanè inspice quemadmodùm in his verbis David.... agnoverit quemdam ita magnum, atque ita supra modum admirabilem.... ut Dominum illum suum appellet. *Dixit* enim inquit, *Domino meo.* Quin etiam Pontificem æternum eumdem intelligit, et Sacerdotem Dei altissimi, et consessorem Dei Patris, et prolem ejusdem : atqui sine unctione fieri Sacerdos Dei apud Hebræos nemo prorsùs poterat. Quocircà illos omnes nominare Christos, iidem libenter consueverunt. Christus ergo etiam is utique de quo loquitur Psalmus, Sacerdos erit. Quomodò enim testimonio Prophetæ Sacerdos esse diceretur, nisi idem priùs Christus exstitisset ? Sed etiam in æternum Sacerdos esse dicitur. Porrò hoc amplius naturæ humanæ accommodari non potest, neque enim hominis æternum durare, quoniam mortale et fragile planè nostrum est genus. Excellentior ergo quispiam quàm ut intra hominis naturam consistat is, qui in his verbis significatur, Dei Sacerdos erit, qui cum jurisjurandi affirmatione, perpetuò duraturum atque infinitum Sacerdotium à Deo acceperit. *Juravit* enim, inquit, (*Ibid.*) *Dominus, et non pœnitebit eum : Tu es Sacerdos in æternum, secundùm ordinem Melchisedech. Deindè* Christum verè unctum à Deo *probat, et proindè* verum Sacerdotem.

S. CYRILLUS HIEROSOL. *Catech.* 10. Christus vocatur, non humanis

manibus unctus, sed à Patre perpetuò, in eam, quæ super homines, supremam Sacerdotii dignitatem inunctus. *Et paulò post.* Christus est summus Sacerdos, immutabile habens sacerdotium, quod neque à tempore cœpit, neque successorem alium habens Sacerdotem.... Non ex corporeâ successione accipiens Sacerdotium, neque factitio oleo unctus, sed ante secula à Patre; idque tantò excellentiùs aliis, quoniam hic cum jurejurando factus est Sacerdos. Alii enim sine jurejurando sunt Sacerdotes, hic autem cum jurejurando: propterea quod dicit: *Juravit Dominus, et non pœnitebit eum: Tu es Sacerdos in æternum.* (*Ps.* CIX. 4.)

S. GREG. NYSS. *de Perfect. et Christiani formâ.* Illa verò cogitatio nos astringet Domino (*scilicet quòd Christi servi sumus*) si eum à Paulo (1. *Cor.* v. 7.) tùm *Pascha*, tùm (*Hebr.* VII. 11.) *Sacerdotem* appellatum esse audiverimus: pro nobis enim verè *Pascha immolatus est Christus*, Sacerdos autem sacrificium obtulit Deo idem ipse Christus: *Seipsum* enim, inquit (*Ephes.* v. 2.) *tradidit oblationem et hostiam pro nobis.* Quæ quidem nobis documento sunt, ut qui Christum Deo se oblationem et hostiam dedisse, et factum esse Pascha videt, ipse quoque corpus suum Deo *hostiam viventem, sanctam, beneplacentem exhibeat* (*Rom.* XII. 1.) rationale obsequium factus: sacrificandi autem modus est, ut ne conformetur huic seculo, sed transformetur in renovationem mentis suæ, ut probet, *quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens et perfecta.* (*Id.* 2.) Neque enim in carne, bona Dei voluntas ostendi potest, nisi ex spiritûs lege sacrificata sit. Quandoquidem prudentia carnis inimica est Deo, et legi Dei non est subjecta. Quocircà, nisi priùs caro mortificatis membris, quæ sunt super terram, quibus (*Legc* quorum) obsequimur appetitui, per hostiam viventem sacrificetur, beneplacens et perfecta Dei voluntas sine impedimento non potest in vitâ credentium observari. Sic etiam dùm Christus in proprio sanguine propitiatio consideratur, edocemur, ut nos item nobis ipsis propitiatio simus, et membra mortificantes animos reddamus immortales.

S. EPIPHAN. *advers. Hæres. Lib.* 2. *tom.* 1. *hæres.* 55. *quæ est Melchisedecian. n.* 4. Dominus noster, non nudus homo, sed ex Deo Deus Verbum, Deique Filius, ab eodem nullo initio vel tempore genitus, qui est cum Patre perpetuò, sed homo tamen de Maria nostrâ causâ factus est; nec ex virili semine procreatus. Qui quidem sacerdotale Patri suo munus offert, acceptâ ex naturâ hominum massâ, ut pro nobis Sacerdos secundùm ordinem Melchisedech successione omni carentem constituatur. Manet enim et assiduè dona pro nobis offert. Imprimis quippè semetipsum obtulit, ut perfectiore vivâque pro totius mundi salute mactatâ hostiâ; veteris testamenti sacrificium aboleret. In quo idem ipse victima fuit; ipse sacrificium; ipse Sacerdos; ipse altare; ipse Deus; ipse homo; ipse Rex; ipse Pontifex; ipse ovis; ipse agnus: adeòque *omnia in omnibus* (1. *Cor.* XV. 28.) propter nos est factus; ut modis omnibus nobis vita suppeteret; ac Sacerdotii sui constantem, et immutabilem firmitatem in sempiternum statueret: ut non jam stirpis habitâ ratione successiones distribueret; sed ex justificatione conservari propagarique in Spiritu sancto singulari beneficio vellet.

Lib. 2. *tom.* 2. *hæres.* 60. *quæ est Arian. n.* 39. Et Filius Patris quidem Filius sine ullâ dubitatione ab illis creditur et adoratur, qui vitam obtinere cupiunt. Pontifex verò idcircò fuisse, quòd in suo corpore pro humano genere Patri semetipsum obtulerit. Idem et Sacerdos simul, et hostia pro omni creaturâ Pontificatûs officio fungens seipsum obtulit: tùm spiritali quodam modo et ingenti cum gloriâ subvectus, cum eodem illo corpore ad Patris dexteram consedit; *constitutus in æternum Pontifex.* (*Hebr.* VI. 20.) ac cœlestes orbes semel permensus; ut idem Apostolus in sequentibus declarat.

THEODORET. *Tom.* 2. *in Epist. ad Hebr.* IV, 14. (*Apostolus*) Pontificem vocavit Jesum Dominum, ut qui sacrificium pro nobis obtulerit, et mundi peccatum sustulerit. Eâ enim de causâ agnus etiam vocatus est; *Ecce* enim, inquit, (*Joan.* I. 29.) *Agnus Dei, qui tollit peccata mundi....* dispensationis nomina hæc esse intelligamus. Quemadmodùm enim homo factus esse dicitur, cùm humanam naturam susceperit: ita etiam Pontifex noster, ut homo, vocatus est.

I. Cur Christum vocas victimam nostram, templum, altare nostrum?

R. Sic eum vocat Apostolus, ut significet 1° Christum obtulisse semetipsum Deo Patri pro peccatis nostris, loco victimarum veteris legis, quæ Deum utique placare non poterant. 2° Templum et altare ubi veteres illæ victimæ immolabantur typum fuisse Christi, qui semetipsum immolandum obtulit in carne mortali. (E)

In cap. VI. 20. *Secundùm ordinem Melchisedech Pontifex factus in æternum....* Est autem Pontifex in æternum, non quasi hostias offerat, semel enim corpus suum obtulit: sed qui ut mediator credentes ad Patrem adducat. *Per eum* enim, inquit (*Ephes.* II. 18.) *habuimus accessum ambo ad Patrem.* Sed et ipse Dominus dixit: (*Joan.* XIV. 6.) *Nemo venit ad Patrem nisi per me.*

In cap. VII. 27. (*Christus*) nulli peccato affinis... unum sacrificium ad salutem suffecit. Et illi quidem (*Legis Mosaïcæ Sacerdotes*) alias offerebant hostias: hic verò suum ipsius corpus obtulit, idem simul et Sacerdos et hostia, et ut Deus cum Patre et Spiritu donum suscipiens.

Epist. 145. *Monachis Constantinop.* Cùm et animam et corpus sumpsisset unigenitus Dei Filius, hæc ab omni labe libera servavit, hostiamque obtulit pro genere universo. Ideòque et Pontifex noster appellatus est. Pontifex autem non ut Deus, sed ut homo vocatus est. Et ipse quidem offert ut homo, suscipit autem hostiam cum Patre et cum sancto Spiritu ut Deus.

S. AMBROS. *Lib.* 3. *de Fide, cap.* II. *n.* 87. Quia sanguinem taurorum hircorumque repudiaverat Deus, hunc utique Sacerdotem per suum sanguinem... in sancta sanctorum cœli summa penetrantem oportebat intrare, ut æterna nostrorum esset oblatio peccatorum. Idem ergo Sacerdos, idem et hostia: et sacerdotium tamen, et sacrificium humanæ conditionis officium est; nam et Agnus ad immolandum ductus est (*Isaï.* LIII. 7.), et Sacerdos est secundùm ordinem Melchisedech. (*Ps.* CIX. 4.)

S. AUG. *in Joan. Evang. cap.* 6. *Tract.* 24. *n.* 5. Venit ipse unus (*Christus*) utramque personam in se portans, Sacerdotis et Regis: Sacerdotis per victimam, quam seipsum obtulit pro nobis Deo: Regis, quia regimur ab eo.

(E) HEBR. IX. 11. 12. *et* 14. et X. 12. 14. 19. 20. etc. *Vide suprà litt.* (D) *hocce* §.

Vide auctoritates PP. allatas suprà litt. (D) *hocce* §.

EUSEBIUS, *Lib.* 10. *Demonstr. Evang. in Proœmio.* Ea nobis firmiter tenenda sunt, quæ plerumque (*in antecedentibus libris*) diximus de dispensatione, quæ omnes illius (*Christi scil.*) rationes complexa est, in quâ illud considerari solet, quòd alia sunt quæ ad ejusdem divinitatem, alia quæ ad assumptam humanitatem pertinent. Aliàs enim induci solet tanquam et Dei Verbum, et Dei virtus, et Dei sapientia: item magni consilii Angelus, magnusque et æternus Pontifex, qui ut omnia quæcunque genita sunt, et sint id quod sunt, et in eo conserventur, dùm sacro munere fungitur, Patrem suum exorat. Aliàs autem tanquam et Agnus Dei, qui tollat peccata mundi, et ovis quæ ad cædem ducatur. Hoc autem fuit ipsum humanum corpus, quod ille instar agni atque ovis, cùm de nostro grege veluti Pontifex assumpsisset, primitiis humani generis faustè feliciterque operatus; Patri munus attulit, per quod etiam cum humanâ naturâ commercium habuit, quæ alioqui neque Dei Verbum, neque vim incorpoream atque intelligentem exaudire aut percipere potuisset... Agnus ille quidem fuit, tollens peccatum mundi, ut Baptista Joannes dicebat: *Ecce*, inquit (*Joan.* I. 29.) *Agnus Dei, qui tollit peccatum mundi*, agnus item ad cædem ductus, ut est in Isaïæ Prophetæ oraculo, quod ita ait: (LIII. 7.) *Tanquam ovis ad cædem ductus, et tanquam agnus coram tondente obmutuit.* De eodem verò tanquam de agno etiam illud dictum est: (*Ibid.* 8.) *Ex peccatis*

I. Cur Christum vocas Patrem nostrum ?

R. Quia ipse dat nobis vitam, et temporalem quia Deus est, et spiritualem et æternam quia mediator est. Hinc dicitur apud Isaïam IX. 6. *Pater futuri seculi*, hæc enim vita spiritualis nonnisi in futuro seculo, perfectè habebitur.

populi mei ductus est ad mortem : oportebat enim Agnum Dei, qui à maximo Pontifice assumptus fuerat, pro reliquis cognatis agnis, et pro omni humano grege, Deo victimam offerri. *Nam quoniam per hominem mors, per hominem etiam resurrectio à mortuis*, inquit Apostolus, (*Rom.* V. 12.) *et sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic per unius justitiam, in omnes homines in justificationem vitæ*, (*Ibid.* 18.) ex hoc ipse quoque suis quidem discipulis se et vitam, et lucem, et veritatem esse, et reliqua omnia, quæ ex Theologiâ de illo considerantur, ostendebat. *Qui quidem Eusebii locus totum hunc §. non mediocriter illustrat.*

S. CYRILL. HIEROSOL. *Catech.* 10. Ovis vocatur (*Christus*) non irrationalis, sed quæ per pretiosum sanguinem suum, mundum à peccatis mundat, quæ ducitur *coram tondente se*, (*Isaï.* LIII. 7.) et scit quandiù tacere oporteat. Hæc ovis rursùs vocatur Pastor, cùm dicit : *Ego sum Pastor.* (*Joan.* X. 11.) Ovis propter incarnationem ; Pastor propter benignitatem Deitatis.

S. BASIL. *Homil. in Ps.* XXVIII. Unigenitus Filius dans mundo vitam, quandoquidem sacrificium et oblationem sese pro nostris peccatis Deo offert, etiam Agnus Dei nominatur, et ovis : *Ecce Agnus Dei.* (*Joan.* I. 29.) Et rursùs ; *Ut ovis ad occisionem ductus est.* (*Isaï.* LIII. 7.)

S. HILARIUS *in Psal.* LXIV. *n.* 6. Domum autem Dei etiam ipsum assumptum à Dei Filio hominem intelligere erit promptum : quia in eo inhabitet omnis plenitudo divinitatis, et per naturæ proprietatem in eo Pater habitet ; bonis itaque ejus, id est, virtutis, gloriæ, æternitatis, unoquoque eo replendo, qui se templum Deo sanctum et mirabile in æquitate servaverit.

S. AMBROS. *Enarrat. in Psal* XLVII. *v.* 10. *n.* 16. *Suscepimus*, inquit, *Deus, misericordiam tuam in medio templi tui.* Si ad Filium Dei dicitur, templum ita intelligimus, secundùm quod ipse de corpore suo dixit : *Solvite templum hoc, et in triduo resuscitabo illud.* (*Joan.* II. 19.) Verè templum Dei corpus est Christi, in quo est nostrorum purificatio peccatorum. Verè templum Dei caro illa, in quâ nullum peccati potuit esse contagium, sed pro delicto mundi totius fuit ipsa sacrificium. Verè templum Dei caro illa, in quâ Dei imago fulgebat, et corporaliter plenitudo divinitatis habitabat ; quoniam ipse Christus est plenitudo. Ergo ad ipsum dicitur : *Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui....* Si autem ad Patrem refertur, quid est, *In medio templi tui ;* nisi quia Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi.

N. 17. In illo ergo templo *suscepimus*, inquit, *misericordiam tuam*, hoc est, Verbum quod caro factum est, et habitavit in nobis. (*Joan.* I. 14.) Sicut enim redemptio Christus, ita et misericordia. Quæ autem major misericordia, quàm quòd pro nostris flagitiis se præbuit immolandum, ut sanguine suo mundum lavaret, cujus peccatum nullo alio modo potuisset aboleri ? etc.

Exposit. in Psal. CXVIII. *Serm.* 3. *n.* 26. Quis poterat videre remissiones peccatorum, quarum exemplar in lege, veritas in Evangelio est, dicente Domino Jesu : *Dimissa sunt tibi peccata :* (*Luc.* VII. 48.) non per hircorum sanguinem, sed per hostiam sui corporis. Ille itaque dives in lege, qui perfectæ majestatis in Christo plenitudinem confitendo, et quasi eam quibusdam ad illud altare cœleste fidei manibus offerendo, peccatum suum solverit. Ille videt verum Sacerdotem, qui vidit Principem Sacerdotum : ille templum verum considerat, qui audit dicentem : *Solvite templum hoc, et in triduo excitabo illud.* (*Joan.* II. 19.) Magnum templum, de quo virtus exibat, et curabat omnes. Mirabile illud altare, in quo unius agni sacrificium tulit peccata mundi. Ille præstantissimus Levita, qui venit, non ut ministerium exigeret, sed ut omnibus exhiberet suæ ministerium passionis : cui portio Deus, qui hic nihil possederit, ut omnia possideret.

I. Cur ais Christum esse caput nostrum?

R. Sic eum vocat Apostolus; aitque Ecclesiam esse corpus, cujus Christum caput est, nos membra. (F) Hæc fusiùs explicabimus, ubi de Ecclesiâ.

S. Aug. *Confess. Lib.* 10. *cap.* 43. *n.* 69. (*Christus*) pro nobis tibi victor et victima; et ideò victor quia victima: pro nobis tibi Sacerdos et sacrificium; et ideò Sacerdos quia sacrificium.

Quæst. Evang. Lib. 1. *Quæst.* 34. Quod Dominus dixit, (*Matth.* xxiii. 17.) *Quid enim majus est, aurum, an templum quod sanctificat aurum?* Et item dixit, (*Ibid.* 19.) *Quid enim majus, donum, an altare, quod sanctificat donum?* Intelligendum templum et altare ipsum Christum: aurum et donum, laudes et sacrificia precum, quæ in eo per eum offerimus.... Non enim ille per hæc, sed ista per illum sanctificantur.

Vide quæ à nobis jam dicta sunt 1. *Part. Sect.* 1. §. 11. *et* 17. *Capitis quarti; ubi quænam per templum et tabernaculum figurabantur, retulimus; et quæ dicturi sumus infrà Parte* 3. *Sect.* 2. *Cap.* 17. §. 6. *dùm loquemur de his, quæ vetera sacrificia adumbrabant.*

(F) Ephes. i. 22. Omnia subjecit sub pedibus ejus: et ipsum dedit caput supra omnem Ecclesiam, 23. quæ est corpus ipsius, et plenitudo ejus, quia in omnibus adimpletur.

v. 23. *Vide suprà litt.* (B) *hocce* §.

Coloss. i. 18. Et ipse est caput corporis Ecclesiæ, ut sit in omnibus ipse primatum tenens.

Theodoret. *in Epist.* 1. *ad Corinth.* xi. 3. Dicit divinus Apostolus, virorum omnium Christum caput esse, scilicet credentium. Nostrum autem caput est, non quatenùs est Deus, sed quatenùs homo: corpus enim ejus dicimur: oportet autem caput esse ejusdem generis cum corpore. Quod ad humanitatem ergo attinet, nostrum est caput, etc. *Eadem etiam legere est in cap.* i. 17. *Epist. ad Coloss. et in cap.* ii. 19. Rursùs, (*inquit*) *caput* Christum Dominum nominavit: *corpus* autem cœtum Ecclesiæ. Metaphoricè autem posuit totum hunc locum. Quemadmodùm enim in corpore cerebrum est radix nervorum, per nervos autem sensus habet corpus: ita etiam à Christo Domino, et doctrinæ fontes, et salutis causas accipit corpus Ecclesiæ. Quod autem sunt in corpore ligamenta, hoc sunt Apostoli, Prophetæ et Doctores in conventu Ecclesiæ.

S. Ambros. *Enarrat in Psal.* xxxvii. *n.* 29. Hoc autem caput Christus est; quia omnis viri caput Christus. Hoc est caput, quod per compagiationes et colligationes totius plebis crescit in incrementum Dei; quia in omnibus nobis per singula membra sua Christus adsurgit.

Enarrat. in Ps. lxi. *n.* 18. Caput omnium Christus est.

Lib. 5. *de Fide, cap.* 14. *n.* 181. Ipse est omnium fundamentum, et ipse est caput Ecclesiæ.

Epist. 42. *ad Soror. n.* 11. Omnes unum corpus Christi sumus, cui caput Deus, membra autem nos sumus: alii fortasse oculi, ut Prophetæ; dentes, ut Apostoli; etc.

S. Aug. *Lib. de Correct. Donatist. seu Epist.* 185. *aliàs* 50. *ad Bonifacium, cap.* 2. *n.* 50. Ecclesia Catholica sola corpus est Christi, cujus ille caput est Salvator corporis sui.

In Joan. Evang. cap. 7. *Tract.* 28, *n.* 1. (*Christus*) quòd latebat, quòd se tanquam ne occideretur occultabat, hoc indicabat futura esse membra sua, in quibus utique membris suis ipse erat. Non enim Christus in capite, et non in corpore, sed Christus totus in capite et in corpore. Quod ergo membra ejus, ipse: quod autem ipse, non continuò membra ejus, etc.

In Epist. Joan. cap. 1. *Tract.* 1. *n.* 2. *versùs finem.* Isaïas optimè meminit unum esse ipsos duos, loquitur enim ex personâ Christi et dicit, (*Isaï.* lxi. 10.) Sicut sponso imposuit mihi mitram, et sicut sponsam ornavit me ornamento. Unus videtur loqui, et sponsum se fecit et sponsam se fecit; quia non duo, sed una caro: (*Joan.* i. 14.) quia Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. Illi carni adjungitur Ecclesia, et fit Christus totus, caput et corpus.

I. Cur vocas Christum fratrem nostrum ?

R. Christus ipse non dedignatus est vocare nos fratres suos, ipsumque vocat Apostolus (*Rom.* VIII. 29.) *Primogenitum in multis fratribus* : ut intelligatur quod ait Joannes Apostolus : (1. *Epist.* III. 1.) *Videte qualem caritatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominemur et simus.* (*Rom.* VIII. 17.) *Si autem filii, et hæredes ; hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi ;* cum eo tamen discrimine, quòd Christus Filius et hæres Dei per naturam, nos per adoptionem duntaxat. (G)

(G) MATTH. XXVIII. 10. Tunc ait illis Jesus : Nolite timere, ite, nuntiate fratribus meis, ut eant in Galilæam, ibi me videbunt.

JOAN. XX. 17. Dicit ei (*Magdalenæ*) Jesus : Noli me tangere, nondùm enim ascendi ad Patrem meum : vade autem ad fratres meos, et dic eis : Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum.

HEBR. II. 11. Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes. Propter quam causam non confunditur fratres eos vocare, dicens : (*Ps.* XXI. 23.) 12. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis... 13... Et iterùm : (*Isaï.* VIII. 18.) Ecce ego, et pueri mei, quos dedit mihi Deus. 14. Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem ; ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum.

JOAN. III. 2. Carissimi, nunc Filii Dei sumus.

S. GREG. NYSS. *contra Eunom. Orat.* 3. Operæ pretium erit, seorsim distinguere, quomodò omnis creaturæ est primogenitus (*Christus*,) et quomodò in multis fratribus, et quomodò primogenitus ex mortuis, et quomodò in seipso sine horum unoquoque commemoratus, cùm rursùs inductus fuerit in orbem, adoratur ab omnibus Angelis ejus.... Qui semel in orbem ingressus, primogenitus factus ex mortuis, et fratrum et omnis creaturæ primogenitus... Primogenitus ex mortuis fit, qui primus per se acres mortis dolores solvit, ut omnibus etiam viam faciat ad partem, qui sit ex resurrectione. In fratribus rursùs primogenitus factus, qui novo regenerationis partu prior genitus est in aquâ, cujus partum columbæ volatus obstetricatus est. Per quem eos, qui cum ipso similis generationis participes sunt, sibi fratres asciscit, et primogenitus efficitur eorum, qui post ipsum ex aquâ et Spiritu regenerantur. Et ut summatim dicam ; cùm sint tres in nobis generationes, quibus vivificatur humana natura, una è corpore, altera secundùm regenerationis mysterium, tertia per speratam ex mortuis denuò resurrectionem : in his tribus primogenitus dicitur. Duplex quidem cùm sit regeneratio, quæ per utrumque efficitur, et per baptisma et per resurrectionem, ipse factus dux et princeps secundùm utramque, in carne autem primogenitus fit, primus et solus ignotum naturæ partum in seipso per Virginem novum molitus, cujus nullus in tot hominum generationibus auctor exstitit.... Hujus igitur novæ in Christo creaturæ, cujus ipse dux fuit, primogenitus est vocatus, omnium factus primitiæ, et eorum qui ad vitam generantur, et eorum qui per resurrectionem ex mortuis vivificantur, ut mortuis et vivis dominetur, atque ut totam per primitias in seipso sanctificet conspersionem. Quòd enim non secundùm ante æternam existentiam Filio primogeniti nomen applicatur, unigeniti appellatio testatur. Nam qui verè unigenitus est, fratres non habet. Quomodò enim quis esset unigenitus, qui cum fratribus annumeratur ? etc.

THEODORET. *Interpr. in Psal.* XXI. *v.* 23. *Narrabo nomen tuum fratribus meis...* Fratres eos, qui in ipsum crediderunt nuncupat. Fratres autem sunt, tanquam hominis. Ut enim Deus, herus est et Dominus : ut verò homo, etiam frater nominatur. Unigenitus enim est et primogenitus, et illud quidem ut Deo et Domino convenit. Nam ut Deus, solus genitus est, et unigenitus vocatur : ut homo verò etiam primoge-

I. Cur Christum vocas lucem nostram ?

R. Sic eum Prophetæ designârunt. Alii vocaverunt eum stellam Jacob ; (H) alii Orientem ; (I) alii solem ; (K) Simeon senex vocat eum (*Luc.* II. 32.) *lumen ad revelationem gentium.* Dicitur Christus in Evangelio, (*Joan.* I. 9.) *Lux illuminans omnem hominem.* Dicit Christus ipse, (*Joan.* VIII. 12.) *Ego sum lux mundi* ; (*Ibid.* IX. 2.) *qui sequitur me non ambulat in tenebris.* (L) Ante Christum omnes *ambulabant in tenebris*, appellatur et testis est Apostolus, dicens : (*Rom.* VIII. 29.) *Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.*

In Epist. ad Rom. VIII. 29. *Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus.* Hoc etiam testatur veritas doctrinæ. Nam primogenitus nominatur ut homo : ut Deus enim, unigenitus est. Neque enim fratres habet, ut Deus : sed ut homo, appellat fratres eos, qui crediderunt. Horum est primogenitus, nec tamen alius est quàm unigenitus : sed idem est unigenitus et primogenitus.

S. HILARIUS *in Psal.* LI. *n.* 3. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, genus sanctum, plebs ad possidendum. In hanc igitur spiritalem domum ædificandi in regale genus sumus, si per spiritalem corporum ædificationem conformes Deo facti, genus perfici regale mereamur. Hanc ergo Abimelech domum, id est, domum fraterni regni, David ille verus, sanctus, Rex, justus, Oriens ingressus est ; factus scilicet nostri corporis homo. Quæ domus fratris mei regnum est : quia in ejusdem corporis gloria cohæredes sumus regni ejus, ipso dicente : (*Matth.* XXV. 34.) *Venite benedicti Patris mei, possidete præparatum vobis regnum à constitutione mundi.* Quòd autem fratres ejus sint, quorum domum regiam fuerit ingressus, per Prophetam testatur in Psalmo (XXI. 23.) dicens : Annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te... Verbum caro factum habitat in nobis, qui et fratres, et domus spiritalis, et regale genus sumus.

N. 4. In Christo, qui David, oriens, justus, Rex et æternus et Pastor est, totius spei nostræ consummatio et legis finis intelligitur esse... qui in eâ corporis sui domo proditus est, quæ ei fraterni domus esse significatur imperii.

Lib. 2. *de Trinit. n.* 15. *Narrabo nomen tuum fratribus meis,...* (*Ps.* XXI. 23.)... Toto in Psalmo passionis suæ sacramenta prophetico spiritu prælocutus, ex eâ necesse est fratres habeat dispensatione, quâ passus est. Novit sacramentum in eo fratrum etiam Apostolus, (*Rom.* VIII. 29.) ut primogenitum cum ex mortuis, ita primogenitum in multis fratribus prædicans. Secundùm id ergo est in multis fratribus primogenitus, secundùm quod est primogenitus ex mortuis. Et cùm sacramentum mortis in corpore sit, sacramentum quoque fraternitatis in carne est. Fratres itaque ex carne sunt Deo ; quia et *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis :* (*Joan.* I. 14.) cæterùm unigenitus Deus, in unigeniti exceptione, sine fratribus est.

S. AMBROS. *Lib.* 1. *de Fide, cap.* 10. *n.* 126. Filius aut per adoptionem, aut per naturam est : per adoptionem nos filii dicimur, ille (*Christus*) per veritatem naturæ est.

S. AUG. *in Joan. Evang. cap.* 15. *Tract.* 82. *n.* 4. Sumus nos filii gratiâ, non naturâ ; unigenitus autem naturâ, non gratiâ.

(H) NUMER. XXIV. 17. Videbo eum, sed non modò : intuebor illum, sed non propè. Orietur stella ex Jacob, et consurget virga de Israel.

(I) ZACHAR. III. 8. Ecce ego adducam servum meum Orientem.

VI. 12... Hæc ait Dominus exercituum, dicens : Ecce vir Oriens nomen ejus : et subter eum orietur, et ædificabit templum Domino.

LUC. I. 78. Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos, Oriens ex alto : 79. Illuminare his, qui in tenebris, et in umbrâ mortis sedent : ad dirigendos pedes nostros in viam pacis.

(K) MALACH. IV. 2. Et orietur vobis timentibus nomen meum Sol justitiæ.

(L) ISAI. IX. 2. et MATTH. IV. 16. Populus qui sedebat in tenebris,

vidit lucem magnam : et sedentibus in regione umbræ mortis , lux orta est eis.

ISAI. XLII. 6. Ego Dominus vocavi te in justitiâ , et apprehendi manum tuam , et servavi te , et dedi te in fœdus populi , in lucem Gentium : ut aperires oculos cæcorum , et educeres de conclusione vinctum , de domo carceris sedentes in tenebris.

XLIX. 6. Et dixit : Parùm est ut sis mihi servus , ad suscitandas tribus Jacob , et fæces Israël convertendas. Ecce dedi te in lucem Gentium . ut sis salus mea usque ad extremum terræ.

LX. 1. Surge , illuminare Jerusalem : quia venit lumen tuum , et gloria Domini super te orta est. 2. Quia ecce tenebræ operient terram , et caligo populos : super te autem orietur Dominus , et gloria ejus in te videbitur. 3. Et ambulabunt gentes in lumine tuo , et reges in splendore ortûs tui.

JOAN. IX. 5. Quandiù sum in mundo , lux sum mundi.

XII. 46. Ego lux in mundum veni : ut omnis , qui credit in me , in tenebris non maneat.

EUSEBIUS *Lib. 4. Demonstr. Evang. cap.* 6. Quemadmodùm in rebus , quæ sub aspectum cadunt , sol unus universum illustrat hunc sensibilem mundum , ita in iis , quæ intelligentiâ solâ capiuntur , immortales et incorporeas potestates , et intelligentes ac rationales naturas , quasi innumerabiles stellas lucisque fontes , unum Dei perfectum illuminat Verbum.

S. BASILIUS *adversùs Eunom. Lib.* 1. Dominus noster Jesus Christus cùm de seipso verba faceret , et Deitatis in homines affectum ac incarnationis gratiam subaperiret quibusdam proprietatibus , quas in ipso speculari possimus , eam significavit. Portam enim seipsum , viam , panem , vitem , pastorem , lucem nominavit ; non quòd mullis nominibus præditus sit , nec enim cuncta hæc nomina eodem inter se tendunt : siquidem aliud lux , aliud vitis , aliud via , aliud pastor significat : sed cùm unum quiddam sit , quatenùs subjecti rationem habet , una substantia simplex et non composita , aliter atque aliter seipsum nominat , commentatione diversas inter se appellationes sibi accommodans. Siquidem pro effectorum diversitate , et pro affectu erga eos , quibus benè facit , diversa quoque sibi nomina imposuit. Nam cùm se mundi lucem dicit , partim inaccessibilem divinæ gloriæ majestatem hoc nomine significat , partim quòd splendore agnitionis eos , qui animi oculos purgatos habent , illuminet. Vitem verò , quòd omnes qui in eo per fidem radices egerunt , bonarum operationum fertilitate enutriat. Panem autem , quòd rationalis animæ sit cibus idoneus , retineatque constitutionem ipsius , et quod ejus proprium est , conservet , semper à seipso quod defluxum est restituens , neque ad irrationalem dimittens infirmitatem delabi. Ità si quis singula nominum pertractabit , multiplices atque varias rationes inveniet , quamvis unum secundùm substantiam iis omnibus subjiciatur.

Eadem ferè docet S. GREG. NYSS. *in Libris adversùs Eunomium , quem consule.*

Lib. de Spiritu sancto. Eos , qui in tenebris ignorantiæ detinentur , illuminat : propterea lumen verum dicitur.

S. GREG. NYSS. *Lib. de Perfect. Christiani formâ.* Christum esse lucem veram et à mendacio remotissimam considerantes , discimus vitam quoque nostram veræ lucis radiis illustrari oportere. Solis autem justitiæ radii sunt ipsæ virtutes , quæ ad nos illuminandos emanant , ut abjiciamus opera tenebrarum , et *tanquam in die honestè ambulemus* , (*Rom.* XIII. 13.) et repudiantes abscondita turpitudinis , atque omnia in luce facientes , ipsi quoque lux evadamus ; et quod proprium est lucis , aliis per opera splendeamus. Quòd si Christum ut sanctificationem considerabimus , ab improbis et impuris omnibus tùm factis , tùm cogitationibus abstinentes , nos ejus nominis verè participes ostendamus , quippè qui non verbis , sed vitæ nostræ actionibus sanctificationis virtutem præ nobis feramus.

S. HILARIUS *in Psal.* CXXXI. *n.* 2. David cum patribus quiescebat , ipse testamentum datæ per Moysen legis cognoverat ; tantò posteà Deus per

nebris et sedebant in regione umbræ mortis. (*Matth.* IV. 16.) (M) Ipse dedit nobis lumen salutare veritatis, scientiam salutis. Ob idque ipsum dicitur quoque in Scripturis magister noster, legifer noster, doctor noster; ipse enim nos erudivit, nos docuit, dedit nobis legem novam scriptam in cordibus nostris. (N)

Prophetas locutus est David excitandum, Pastorem, Regem, Orientem, Justum, in cujus diebus salus Israël sit, ad quem Deus testamentum pacis dispouit. Ergo est David, non hic Jesse filius Psalmorum ex parte conscriptor, sed David ob custodiam gregis sui Pastor; *Pastor enim bonus pro ovibus suis animam ponit:* (*Joan.* X. 11.) ob æterni regni gloriam Rex, cui dictum est, (*Ibid.* I. 49.) *Rabbi, tu es Rex Israël:* ob judicium justus, *Pater enim non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio:* (*Ib.* V. 22.) ob lumen mundi Oriens; *Erat* enim *lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum:* (*Ib.* I. 9.) ob filii dignitatem testamenti pacis hæres; (*Matth.* XXVIII. 18.) Omnia enim mihi data sunt in cœlo et in terrâ; et, *Pacem meam relinquo vobis.* (*Joan.* XIV. 27.) Confiteantur ergo necesse est Judæi, longè post tempora David hæc esse prædicata.

S. AMBROS. *Enarrat. in Psal.* XXXVII. *n.* 41. Quod est verum lumen omnium, nisi Christus Jesus, de quo Joannes dicit (1. 9.) *Erat verum lumen, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum:* quia ipse est, qui illuminat et corporis oculos, et mentis obtutum. Rogemus ergo, ut semper nobis suum lumen infundat, et semper nobiscum sit, sicut erat cum David: et ideò audebat dicere: *Quoniam apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen.* (*Ps.* XXXV. 10.) Ille certè quasi Propheta magnum viderat lumen: nobis lucerna ejus luceat, ne possimus errare. Et lucerna Verbum est, sicut verum lumen est Verbum, quod totum illuminat mundum. Denique *lucerna pedibus meis Verbum tuum, Domine,* (*Ps.* CXVIII. 105.)

S. AUG. *Lib.* 4. *de Gen. ad litt. cap.* 28. *n.* 45. Neque Christus sic dicitur lux, quomodò dicitur lapis, sed illud propriè, hoc utique figuratè.

In Joan. Evang. cap. 8. *Tract.* 34. *n.* 4. *in fine.* Factum est propter nos sub sole lumen, quod fecit solem. Noli contemnere nubem carnis: nube tegitur, non ut obscuretur, sed ut temperetur.

N. 5. Loquens ergo per nubem carnis lumen indeficiens, lumen sapientiæ, ait hominibus, *Ego sum lux mundi: qui sequitur me, non ambulabit in tenebris: sed habebit lumen vitæ....* (*Joan.* VIII. 13.) Quando sitimus, quærimus fontem: quando in tenebris sumus, quærimus lumen: et si fortè nocte sitiamus, lumen accendimus ut ad fontem veniamus. Non sic apud Deum: quod lumen est, hoc est fons: qui tibi lucet ut videas, ipse tibi manat ut bibas.

In cap. 12. *Tract.* 54. Lumina sunt omnes sancti, sed credendo ab eo illuminantur, à quo si quis recesserit tenebrabitur. Lumen autem illud quo illuminantur, à se recedere non potest, quia incommutabile omninò est. Credimus ergo lumini illuminato, sicut Prophetæ, sicut Apostolo; sed ideò illi credimus, ut non in ipsum credamus quod illuminatur, sed cum illo credamus in illud lumen à quo illuminatur, ut et nos illuminemur, non ab illo, sed cum illo à quo ille.

(M) ACT. XIII. 47. Sic enim præcepit nobis Dominus: (*Isai.* XLIX. 6.) Posui te in lucem gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ.

S. GREGOR. NYSS. *Orat. de occursu Dom.* etc. Quem *Lumen ad revelationem gentium* (*Christum Simeon*) dixerit, (*Luc.* II. 32.) divini salutis revelationem nobis intelligentiam præbet, quippè cùm in densissimis tenebris, et summâ caligine nullum Dei cognitionis splendorem extranææ gentes haberent. Nam ante adventum Christi gentes in tenebris versabantur, quemadmodùm beatus Isaïas (IX. 2.) quoque populo qui in tenebris sedebat, bonum nuntium apportans, magnum lumen eos visuros dixit.

(N) ISAI. LV. 4. Ecce testem populis dedi eum, ducem ac præceptorem Gentibus.

I. Cur vocas Christum Prophetam nostrum singulari ratione?

R. Hoc illum nomine designavit Moyses his verbis : *Prophetam de gente tuâ et de fratribus tuis suscitabit tibi Dominus Deus : ipsum audies.* (*Deut.* XVIII. 17.) Ibi de Messiâ sermonem esse adverterunt Petrus Apostolus et Stephanus Diaconus protomartyr. (O)

JOAN. III. 2. Hic (Nicodemus) venit ad Jesum nocte, et dixit ei : Rabbi, scimus quia à Deo venisti magister, nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.

XIII. 13. Vos vocatis me Magister, et Domine ; et benè dicitis, sum etenim.

EUSEBIUS, *Lib.* 3. *Demonstrat. Evang. cap.* 2. Primus (*Moyses*) religiosæ vitæ illis institutionem quamdam disponens atque assignans, piæ, sanctæque Reipublicæ illis auctor et primus et solus apparuit. Atqui Jesus quoque Christus sicut Moses similiter, ac multò quidem excellentiùs : qui primus ejus doctrinæ, quæ veram religionem instituit reliquis gentibus, auctor et magister fuit : et primus per totum terrarum orbem simulacrorum cultum evertit, primusque unius omnium Regis Dei cognitionem et reverentiam cunctis ostendit hominibus ; novæque vitæ ac piis hominibus accommodatæ Reipublicæ primus introductor, legisque lator exstitit. Ad hæc ea, quæ de mundi ortu, et quæ de animæ immortalitate feruntur, aliaque omnia philosophica præcepta quæcunque ejusdem sunt generis, primus Moses Judæorum tradidit nationi. Sed hæc multò diviniùs, primus cæteris gentibus Jesus Christus per suos Discipulos demonstravit, ut sanè meritò Mosem primum, solumque pietatis legumlatorem Judæorum appellare æquum sit, Jesum autem Christum gentium universarum, sicut prophetia quæ de illo est, canit : *Constitue, Domine, legislatorem super eos ; agnoscant gentes quòd homines sunt.* (*Ps.* IX. 21.)

S. CLEMENS ALEX. *Stromat. lib.* 1. Omnia Verbum et facit, et docet, et instituit.... Tale ac tantum est Verbum. Hic est pædagogus, mundi et hominis opifex.

(O) ACT. III. 22. Moyses quidem dixit : (*Deut.* XVIII. 15.) Quoniam Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus vester de fratribus vestris, tanquam me ipsum audietis juxta omnia quæcunque locutus fuerit vobis.

ACT. VII. 37. Hic est Moyses, qui dixit filiis Israel : Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris ; tanquam me ipsum audietis.

EUSEBIUS, *Lib.* 9. *Demonst. Evang. cap.* XI. *à Deuteron. in hæc verba : Prophetam de fratribus tuis suscitabit tibi Dominus Deus tuus sicut me.* (*Deut.* XVIII. 15.) *etc.* Animadverte diligenter ut nullus planè apud Hebræos Mosi similis Propheta surrexerit, hoc est, qui et legum auctor, et pietatis apud homines introductor exstiterit, nisi unus Salvator noster Christus Dei ; itaque in Deuteronomii legitur : *Non surrexit ultrà Propheta in Israël sicut Moses.* (*Cap.* XXXIV. 10.) Nam etsi innumerabiles Prophetæ post illum exstiterunt, at non tamen sicut ille. Totum verò hoc ipsa Dei pollicitatio complexa est, quippè quæ unum duntaxat non multos, et eumdem similem illi suscitandum promittat. Significat autem hunc et legum auctorem et pietatis apud homines magistrum futurum, cujusmodi unus Salvator ac Dominus noster Jesus Christus, nec alius prætercà quispiam fuisse demonstratur, et legum auctor videlicet, et idem sui Patris, qui Deus est universi, Propheta. Et Moses quidem unius duntaxat gentis Dux fuit.... At verò ipse Christus Dei, ubi à Patre promissum illud accepit : (*Ps.* II. 8.) Postula à me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam : utpotè, qui non solis Judæis, sed etiam universo hominum generi novus legum pietatisque auctor à Patre constitueretur, vocatione omnium gentium, tùm facilem, tùm accommodatam legum disciplinam exposuit, etc. *Caput integrum legere te non pigebit.*

S. GREGOR. NYSS. *Orat. de occursu Dom.* etc. Porrò quod divinus Simeon dixit *in ruinam et resurrectionem multorum in Israël.* (*Luc.* II. 34.) Dominum positum esse, ostendit ipsa convenientia sententiarum cum

Et certè verè Propheta κατ' ἐξοχήν Christus; qui summus hominum magister et doctor est; per quem Prophetæ omnes locuti sunt; qui ipse multa verba apertissimis prophetavit, in quibus quædam jam impleta cernimus, alia suo tempore implenda exspectamus, ex præteritis futura certissimè conjicientes.

I. Cur vocas Christum Apostolum nostrum?

R. Hoc eum nomine appellavit Apostolus, quia Christus ad nos à Patre missus est. (P) *Apostolus* enim Græca vox est, quæ Missum significat.

I. Cur vocas Christum Angelum novi Testamenti?

R. Sic eum designavit Malachias Propheta, ut significaret

quæ Prophetæ prodiderunt, unum et eumdem Deum atque legislatorem tùm in Prophetis, tùm in novo testamento locutum esse. (*Isai.* XLIX. 23.—1. *Petr.* II. 8.) Nam lapidem offendiculi, et petram scandali in causâ fore, ut non confundantur qui in illum credant, propheticus sermo dixit. Igitur ruina quidem est iis, qui propter incredulitam humilitate carnis illius offenduntur: resurrectio verò iis, qui firmitudinem divinæ dispositionis et administrationis agnoverint.

S. HILARIUS *in Ps.* CXXXVIII. *n.* 10. Dominus noster in eo corpore quod assumpsit, jam transcursam à se atque tritam in Prophetis semitam percucurrit: et certum constitutumque sibi itineris sui finem confecit. Quòd autem per tritam prædicationis semitam ambulaverit, audiamus ipsum dicentem: *Jerusalem, Jerusalem, quæ occidis Prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt, quotiens volui congregare filios tuos, sicut Gallina congregans pullos suos, et noluisti?* (*Matth.* XXIII. 37.) Quotiens cùm ait, frequentiam numerosæ significationis ostendit. Nihil ergo novi et egit, et passus est, cùm per nolentem congregari filios suos Jerusalem toliens et auditus et inhonoratus est in Prophetis.

Lib. 5. *de Trinit. n.* 29. Numquid ambigitur in eo quod dictum est, (*Isai.* LXV. 15.) *Propterea sic dicit Dominus*, et in eo quod sequitur (*Ibid.* 15.) *Vos autem interficiet Dominus*, id demonstratum fuisse, ut qui loqueretur, et qui interfecturus esset, non aliud intelligeretur esse quàm Dominus, qui et posteà sibi servientes novo esset nomine muneraturus, et non ignoraretur et in Prophetis locutus esse, et piorum atque impiorum Judex futurus.

Lib. 11. *n.* 18. Non asserunt autem tempora vel ætates spiritûs diversitatem, ut non ipse atque idem Christus in corpore sit, qui mansit spiritu in Prophetis.

S. AMBROS. *Lib.* 2. *de Fide, cap.* 4. *n.* 37. Ut scias Christum esse, qui locutus est et in Prophetâ et in Evangelio, tanquam in prædestinatione Evangelii per Esaïam (LII. 6.) dicit: *Ipse qui loquebar, adsum*, hoc est: Adsum in Evangelio, qui loquebar in lege.

S. AUG. *in Joan.* VI. 14. *cap.* 6. *Tract.* 24. *n.* 7. *Illi homines cum vidissent signum, dicebant: Quia hic est verè Propheta....* Erat autem ille Dominus Prophetarum, impletor Prophetarum, sanctificator Prophetarum, sed et Propheta: nam et Moysi dictum est, *Suscitabo eis Prophetam similem tui.* (*Deut.* XVIII. 18.) Similem secundùm carnem, non secundùm majestatem. Et de ipso Christo illam Domini promissionem habere intellectum, apertè in Actibus Apostolorum (VII. 37.) exponitur et legitur. Et ipse Dominus de se ait, *Non est Propheta sine honore, nisi in patriâ suâ.* (*Matth.* XIII. 57.) Prophetæ Dominus, et Verbum Dei Dominus, et nullius Propheta sine Verbo Dei prophetat: cum Prophetis Verbum Dei, et Propheta Verbum Dei. Meruerunt priora tempora Prophetas afflatos, et impletos Verbo Dei: meruimus nos Prophetam ipsum Verbum Dei.

(P) HEBR. III. 1. Considerate Apostolum et Pontificem confessionis nostræ Jesum.

JOAN. XVII. 3. Hæc est vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum.... 8. Verba, quæ dedisti mihi,

Christum esse à Deo Patre mittendum, ut novum cum hominibus fœdus iniret, testamenti novi mediator esset. (Q)

I. **Si Christus Angelus fuit novi testamenti, cur eum vocat Apostolus ministerium circumcisionis ?**

R. **Sic eum vocat Apostolus, quia Christus dùm viveret,** dedi eis, et ipsi acceperunt et cognoverunt verè quia à te exivi, et crediderunt quia tu me misisti.... 18. Sicut tu me misisti in mundum, et ego misi eos in mundum.

XX. 21. Dixit ergo eis iterùm : Pax vobis. Sicut misit me Pater, et ego mitto vos.

(Q) MALACH. III. 1. Ecce ego mitto Angelum meum, et præparabit viam ante faciem meam : et statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis; et Angelus Testamenti, quem vos vultis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum.

S. BASIL. *adv. Eunom. lib.* 2. Scriptum est quòd visus est Mosi Angelus Domini in rubo, in flammâ ignis. Cùm Angelum ergo narrationi Scriptura præposuerit, Dei adducit vocem. Dixit enim, inquit, Mosi : (*Exod.* III. 6.) *Ego sum Deus patris tui Abraham :* et rursùs, (*Ibid.* 14.) *Ego sum qui sum.* Quis igitur idem ipse et Angelus et Deus ? Nonne ille de quo didicimus, quòd vocatur nomen ejus magni consilii Angelus.... Nam etsi posteriùs factus est magni consilii Angelus : sed tamen et priùs non repudiabat Angeli appellationem.

S. EPIPHAN. *adv. hæres. lib.* 2. *tom.* 2. *hæres.* 69. *quæ est Arian. n.* 34. Etenim Christus janua dicitur : et via, columna, nubes, petra, ovis, agnus, hædus, vitulus, leo, fons, sapientia, Verbum, Filius, Angelus, Christus, Salvator, Dominus, homo, Filius hominis, lapis angularis, sol, Propheta, panis, Rex, Architectus, Agricola, Pastor, vitis et id genus alia....

N. 35.... Illa quidem omnia per catachresin usurpantur : neque Filii divinitatem impetunt, aut illius essentiam à paternâ ullâ ex parte delicere arguunt. Sive *janua* vocatur, quoniam per illum ingredimur. Sive *via*, quoniam per ipsum ambulamus. Sive *columna*, quòd veritatis firmamentum ille sit. Sive *nubes*, quòd Israelitas protexerit. Sive alio modo *columna*, propter ignis illius splendorem, qui per solitudinem illuxit. Sive *manna*, quoniam *cœlestem illum panem* negaverunt. Sive *panis*, quia nos confirmat ac roborat. Sive *Angelus*, quoniam *magni consilii Angelus est....* (*Isai.* IX. 6.) Dei Filius pro eo quòd Patris voluntatem nuntiavit hominibus, *magni consilii Angelus* dicitur, qui magnum illud consilium mundo significavit. Jam cùm *lapis* dicitur, non sensûs expers lapis aliquis intelligendus est, sed per catachresin usurpatur, eo quòd Judæis offensioni fuerit, nobis verò fundamentum salutis. *Angularis* verò *lapis* idcircò, quòd vetus ac novum Testamentum circumcisionem ac præputium in unum consociârit ac devinxerit. *Agnus* item propter innocentiam, tùm quòd hominum scelus per ipsum penitùs extinctum fuerit, cùm ovis instar jugulatus ac Patri oblatus est : quandoquidem ut pro nobis patreretur, is, qui nihil pati poterat, advenit, ut nos salvi esse possemus. Ac si quid aliud est, quod eodem usu ad salutem hominum accommodari possit, per catachresin in sacris litteris ad illum transferlur.

S. AUG. *in Joan. Evang. cap.* 6. *Tract.* 24. *n.* 7. Sic autem Propheta Christus, Dominus Prophetarum : sicut Angelus Christus Dominus Angelorum. Nam et ipse dictus est (*Isai.* IX. 6.) magni consilii Angelus. Verumtamen (*Cap.* XXXV. 4.) quid dicit Propheta ? Quia non legatus neque Angelus, sed ipse veniens salvos faciet eos : id est, ad salvos eos faciendos non mittet legatum, non mittet Angelum, sed veniet ipse. Quis veniet ? Ipse Angelus. Certè non per Angelum, nisi quia iste sic Angelus, ut etiam Dominus Angelorum. Etenim Angeli Latinè nuntii sunt. Si Christus nihil annuntiaret, Angelus non diceretur : si Christus nihil prophetaret, propheta non diceretur. Exhortatus est nos ad fidem, et ad capessendam vitam æternam ; aliquid præsens annuntiavit, aliquid futurum prædixit : ex eo quòd præsens annuntiavit, Angelus erat : ex eo quòd futurum prædixit, Propheta erat : ex eo quòd Verbum Dei caro factum est, et Angelorum et Prophetarum Dominus erat.

non Gentibus, sed Judæis solùm, qui circumcisione distinguebantur, Evangelium prædicavit; (R) nonnisi post Resurrectionem Evangelium annuntiârunt Gentibus Apostoli, passi à Judæis repulsam. (S)

I. Cur vocas Christum viam nostram?

R. Sic Christus ipse semetipsum appellavit. *Ego sum*, inquit, *via.* (*Joan.* XVI. 6.) Rem Christus explicat verbis mox sequentibus: *Nemo venit ad Patrem nisi per me:* Et alibi (*Luc.* IX. 23.) *Si quis vult post me venire.... sequatur me.* (T)

(R) ROM. XV. 8. Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones Patrum.

(S) ACT. XIII. 46. Tunc constanter Paulus et Barnabas dixerunt: Vobis oportebat primùm loqui Verbum Dei: sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad Gentes.

ROM. XI. 11. Dico ergo: Nunquid sic offenderunt ut caderent? Absit. Sed illorum delicto, salus est Gentibus, ut illos æmulentur. 12. Quòd si delictum illorum divitiæ sunt mundi, et diminutio illorum divitiæ Gentium: quantò magis plenitudo eorum?

(T) JOAN. X. 27. Oves meæ vocem meam audiunt: et ego cognosco eas, et sequuntur me.

S. CYRILLUS HIEROS. *Catech.* 10. Via vocatur, non pedibus calcata, sed quæ ducit ad eum, qui est in cœlis, Dominum.

S. BASIL. *Lib. de Spiritu sancto.* Quoties Dominus appellatur via, ad sublimiorem intelligentiam potiùs quàm ad vulgarem, atque è medio sumptam animo ferimur. Audientes enim viam, profectum eum, qui serie quâdam atque ordine per justitiæ opera et scientiæ illuminationem fit, intelligimus, semper id quod anterius est appetentes, et ad ea, quæ restant, nosmetipsos extendentes, donec perveniamus ad beatum finem, quæ est Dei cognitio, quam Dominus per sese in ipsum credentibus largietur. Reverâ enim bona est via, exorbitationis errorisque nescia, Dominus noster Jesus, ad Patrem qui verè bonus est perducens. *Nemo*, inquit, *venit ad Patrem nisi per me.* (*Joan* XIV. 6.) Talis est igitur noster ad Deum ascensus per Filium.

S. EPIPHAN. *in Ancorato, n.* 45. Nos quæ in illo (*Christo*) figuratè dicta sunt, impleta non negamus: sed quorsùm usurpata illa sint intelligimus. Nam via propterea dicitur, quòd per illum ad regnum, et ad ipsum, Patremque pervenimus. Janua, quoniam per illum intramus. Columna, quòd ipse fundamentum sit fidei nostræ. Petra, quòd immobilis sit. Lapis, fundatum esse significat. Idem verò justitiæ sol est, qui mentes nostras tenebris obductas suâ luce collustrat.

N. 46. Janua quidem nonne meritò dicitur, quasi nobis introitum utilitatemque præbeat? Via porrò, ut per illam incedentes nequaquam aberremus.

S. HILARIUS *in Psal.* LXVI. *v.* 3. *n.* 4. *Ut cognoscamus in terrâ viam tuam?....* Illuminari se Dei vultu ob id deprecantur, ut cognita fiat in terrâ Dei via, quæ est doctrina vitæ religiosæ. Per eam enim ad Deum pergitur. Religiosæ autem viæ doctrina Christus est, quam se esse in Evangeliis ostendit, dicens: *Ego sum veritas, via, et vita;* et rursùm: *Nemo ad Patrem vadit, nisi per me.* (*Joan.* XIV. 6.)

Lib. 12. *de Trinit. n.* 45. Christus sapientia est.... initium viæ operum Dei.... Ait enim, *Ego sum via;* et, *Nemo vadit ad Patrem nisi per me.* Via est duo. cuntium, festinantium cursus, ignorantium securitas, et quædam nescitarum ac desideratarum rerum magistra. Ergo in viarum initium in opera Dei creatur: quia et via est, et deducit ad Patrem.

S. AMBROSIUS, *Lib.* 6. *de Bono mortis, cap.* 12. *n.* 54. Via Christus est, sicut ipse ait: *Ego sum via, et veritas, et vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me.* (*Joan.* XIV. 6.) Ingrediamur hanc viam, teneamus veritatem, vitam sequamur. Via est quæ perducit, veritas est quæ confirmat, vita quæ per se redditur.

N. 55. Sequimur te, Domine Jesu: sed ut sequamur accersi, quia sine

I. Cur ais Christum esse ostium quà intrare debemus ?

R. Id ipsum Christus ait et explicat his verbis : *Ego sum ostium ; per me si quis introierit, salvabitur.* (*Joan.* x. 9.) Quibus verbis innuitur, nonnisi per Christum ingredi non posse et in vitam æternam, et in viam quæ ducit ad vitam. Quisquis ergo non intrat per ostium hoc sed ascendit aliundè, in quamcunque dignitatem, in quemlibet ordinem, is extra viam salutis est, nisi ingressùs vitium corrigat. Nimirùm Christus singulos fideles in suo quemque ordine collocat, suam habet quisque vocationem per Christum suscipiendam. (V)

te nullus ascendit. Tu enim via es, veritas, vita, possibilitas, fides, præmium. Suscipe nos quasi via, confirma quasi veritas, vivifica quasi vita.

Lib. de Virginit. cap. 16. *n.* 99. Omnia Christus est nobis. Si vulnus curare desideras, medicus est : si febribus æstuas, fons est : si gravaris iniquitate, justitia est : si auxilio indiges, virtus est : si mortem times, vita est : si cœlum desideras, via est : si tenebras fugis, lux est : si cibum quæris, alimentum est. *Gustate* igitur, *et videte quoniam suavis est Dominus, beatus vir qui sperat in eo.* (*Ps.* XXXIII. 9.)

S. Aug. *Lib. de Doctr. Christ. cap.* 34. *n.* 38. Ille... non solùm pervenientibus possessionem, sed etiam viam præbere se voluit venientibus ad principium viarum.... ut indè inciperent qui vellent venire.... Sic enim ait ; *Ego sum via, veritas, et vita ;* (*Joan.* XIV. 6.) hoc est, per me venitur, ad me pervenitur, in me permanetur.

In Joan. Evang. cap. 5. *Tract.* 22. *n.* 8. *Ego sum*, inquit (Christus) *via, veritas, et vita.* Ambulare vis ? *Ego sum via.* Falli non vis ? *Ego sum veritas.* Mori non vis ? *Ego sum vita.* Hoc dicit Salvator tuus : Non est quò eas, nisi ad me : non est quà eas : nisi per me.

In cap. 15. *Tract.* 86. *n.* 3. *Posui vos ut eatis, et fructum afferatis....* (*Joan.* XV. 16.) Imus ut afferamus, et ipse est via quà imus, in quà nos posuit ut eamus. Proindè in omnibus misericordia ejus prævenit nos.

(V) Joan. x. 1. Amen, amen dico vobis : qui non intrat per ostium in ovile ovium, sed ascendit aliundè, ille fur est, et latro. 2. Qui autem intrat per ostium, pastor est ovium. 3. Huic ostiarius aperit, et oves vocem ejus audiunt, et proprias oves vocat nominatim, et educit eas. 4. Et cùm proprias oves emiserit, ante eas vadit : et oves illum sequuntur, quia sciunt vocem ejus. 5. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo : quia non noverunt vocem alienorum.... 7.... Amen, amen dico vobis, quia ego sum ostium ovium. 8. Omnes quotquot venerunt, fures sunt, et latrones, et non audierunt eos oves. 9. Ego sum ostium. Per me si quis introierit, salvabitur : et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet. 10. Fur non venit, nisi ut furetur, et mactet, et perdat. Ego veni ut vitam habeant, et abundantiùs habeant.

Vide auctoritates SS. PP. suprà allatas hocce §. litterâ (T)

S. Cyrillus Hieros. *Catech.* 10. Dicitur ostium (*Christus*)... sed ostium vivum, rationale, discernens ingredientes.

S. Basil. *Lib. de Spiritu sancto.* Comperimus Scripturam non uno tantùm vocabulo nobis significare Dominum, nec his tantùm quæ divinitatem ac magnitudinem ejus declarant, sed interdùm uti vocibus naturam assumptam exprimentibus. Novit enim nomen Filii *quod est super omne nomen*, (*Philip.* II. 9.) et Filium verum dicere, et unigenitum Dei, et Virtutem Dei, et Sapientiam, et Verbum. Rursùs, ob multiplicem in nos beneficentiam, quam ob divitias bonitatis, juxta variam suam sapientiam egentibus præstat, aliis innumeris appellationibus eumdem designat. dùm aliquando vocat illum Pastorem, aliàs Regem, interim et Medicum, denique Sponsum, Viam, Ostium, Fontem, Panem, Securim, ac Petram. At ista non declarant naturam, sed.... gratiæ varietatem modis omnibus in nobis operantis, quam ex affectu, quem gerit erga suum figmentum, ut cuique opus est, impartit. Eos

I. Cur ais Christum esse lapidem angularem, et fundamentum quo innitimur, ut crescat ædificatio nostri ?

R. Hæc partim à Christo ipso, partim ab Apostolo ejus interprete accepimus. Docet Apostolus Christum postquàm reprobatus est à Judæis, factum esse illorum ducem, et utriusque populi, Gentilis scilicet et Judaïci, solvisse inimicitias in semetipso. Ita ut non possint sive Gentiles, sive Judæi aliud fundamentum salutis ponere quàm Christum. Principium ergo et fundamentum spei nostræ nobis unus est Christus. (X)

enim qui ad illius ditionem confugerunt, quique per malorum tolerantiam communicandi facilitatem præstiterunt, oves appellat, seque talium Pastorem esse profitetur, qui vocem ipsius audiunt, nec attendunt doctrinis peregrinis, *Oves enim meæ*, inquit, *vocem meam audiunt.* (*Joan.* x. 27.) Rex autem vocatur eorum, qui jam altius assurrexerunt, ac legitimo imperio et gubernatione opus habent. Ostium dicitur, eò quòd per rectitudinem præceptorum educit ad pias actiones, ac rursùs tutò perducit in caulas eos qui per fidem in ipsum ad cognitionis bonum confugerint. Undè, *Per me*, inquit, (*Ibid.* 9.) *si quis introierit, salvabitur; et ingredietur, et egredietur, ac pascua inveniet.* Petra dicitur eò quòd validum sit et inconcussum, et quàvis arce tutius propugnaculum ipsi fidentibus.... Quas ob res ambabus vocibus usi sumus, alterâ propriam illius dignitatem, alterâ ejus erga nos munificentiam prædicantes. Cùm enim per illum sit omne præsidium animabus nostris, juxta quamque auxiliandi speciem, excogitata est peculiaris quædam appellatio. Veluti cùm sibi animam incontaminatam, *non habentem maculam aut rugam*, (*Ephes.* v. 27.) quasi puram virginem adjungit, sponsus appellatur. Cùm eam malè sauciam vulneribus diaboli, graviterque laborantem à peccatis sanare dignatur, Medicus vocatur. Utrum igitur quòd hisce modis nostri curam gerit, cogitationes nostras eò deducet, ut humiliùs de eo sentiamus; an potiùs è diverso efficiet, ut Servatoris et ingentem potentiam et humanitatem erga nos admiremur, quòd et compati nostris infirmitatibus sustinuit, et ad nostram infirmitatem sese demittere.

Eadem ferè habet S. Gregor. Nyss. *in libris adversùs Eunomium, imprimis verò Orat.* IX. *ex quâ sequentia exscribemus.*

S. Greg. Nyss. *adv. Eunom. Orat.* 9. *p.* 244. Dominus ostium : *Per me*, inquit, *si quis intraverit, servabitur; et ingredietur, et egredietur, et pascua inveniet....* (*Joan.* x. 9.) Verè enim ipse est et *ostium circumstantiæ*, (*Ps.* cxl. 3.) et *domus refugii*, sicut David nominat, (*Ps.* xxx. 3.) et per ipsum ingredientes admittit, et in seipso eos, qui sunt intùs, servat, et rursùs per ipsum ad virtutum pascua educit. Et his qui salvi fiunt, omnia fit, ut unicuique seipsum commodum et idoneum reddat : et via et viæ dux, et ostium circumstantiæ, et domus refugii, et aqua requici, et locus herbæ viridis, quam in Evangelio (*Joan.* x. 9.) pascuum nominat... Ego autem à Scripturâ divinitus inspiratâ hoc edoctus affirmare audeo, quòd qui supra omne est nomen, nobis multis nominibus dicitur secundùm varias et multas beneficiorum differentias : dùm nominatur, lux quidem cùm ignorantiæ tenebras dispellit et discutit; vita verò, cùm immortalitatem gratificatur; via, cum ab errore ad veritatem tanquam manu ducit : sic etiam turris fortitudinis, et civitas complexionis, et fons, et rupes, et vitis, et medicus, et resurrectio, et omnia talia nostri ratione nominatur : vario modo seipsum suis erga nos beneficiis distribuens.

(X) Isai. xxviii. 16. Idcircò hæc dicit Dominus Deus : Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem probatum, angularem, pretiosum, in fundamento fundatum. Qui crediderit, non festinet.

Matth. xxi. 42. Dicit illis Jesus : Nequaquam legistis in Scripturis : (*Ps.* cxvii. 22.) Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli ? A Domino factum est istud, et est mirabile in oculis nostris ?... 44. Et qui ceciderit super lapidem istum, confringetur : super quem verò ceciderit, conteret eum.

Hæc responsio ut liquidiùs intelligatur, operæ pretium est proferre prophetiam Psalmi centesimi decimi septimi cujus hæc verba sunt. (*Vers.* 22.) *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli : à Domino*

Luc. xx. 17. Ille autem aspiciens eos ait; Quid est ergo hoc, quod scriptum est : (*P.* cxvii. 22.) Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli? 18. Omnis qui ceciderit super illum lapidem, conquassabitur : super quem autem ceciderit, comminuet illum.

Act. iv. 11. Hic est lapis, qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli : 12. et non est in alio aliquo salus. Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos salvos fieri.

Ephes. ii. 20. Superædificati super fundamentum Apostolorum, et Prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu : 21. In quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino : 22. In quo et vos coædificamini in habitaculum Dei in spiritu.

1. Petr. ii. 6. Propter quod continet Scriptura : (*Is.* xxviii. 16.) Ecce pono in Sion lapidem summum angularem, electum, pretiosum : et qui crediderit in eum, non confundetur. 7. Vobis igitur honor credentibus, non credentibus autem lapis, quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, 8. Et lapis offensionis, et petra scandali, his qui offendunt verbo, nec credunt in quo et positi sunt.

S. Cyrillus Hierosol. *Catech.* 10. Lapis vocatur, non inanimatus, manibus hominum excisus, sed lapis angularis, et *qui credit in eum non confundetur.* (1. *Petr.* ii. 6.)

S. Greg. Nyss. *de adventu Dom. in carne, adv. Judæos, tit. ult.* Petra vitæ, Dominus et Deus noster Jesus Christus dicitur, et petra fidei, atque etiam petra offendiculi non credentibus, ut qui in eo conterantur et dissolvantur. Sic autem his nominibus vocatur communi videlicet ratione, propter firmitudinem Deitatis : ac petra quidem vitæ, tanquam fons et radix et principium et causa et exitii expers et æternus : petra verò fidei, tanquam fundamentum, ut ipse Dominus ait ad Principem Apostolorum : *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, (*Matth.* xvi. 18.) super confessionem videlicet Christi, quia dixerat : *Tu es Christus, Filius Dei viventis....* (*Ibid.* 16.) Lapis Dominus Jesus Christus nominatur : quemadmodùm inquit Propheta : *Lapidem, quem reprobaverunt ædificantes*, (*Ps.* cxvii. 22.) hic duobus parietibus, qui ex diametro inter se distabant (de iis loquor, qui ex Judæis et Gentibus crediderunt, his quidem parvæ religioni servientibus, illis verò legis jugum trahentibus) in unum coactis, distantia atque diversa conjunxit, et unam ex ambobus composuit Ecclesiam, angulum quemdam imitatus duos parietes coagmentantem et inter se conjungentem. Hunc tamen lapidem, cùm essent ædificatores Pharisæi et Sadducæi et Sacerdotes et Scribæ reprobaverunt et crucifixerunt : sed *factus est in caput anguli*, (*Ibid.*) qui etiam angularis vocatus est. (*Esaïas* xxviii. 16.) Esaïas ex personâ Dei : Ecce pono in Sion lapidem pretiosum, electum, angularem, honorabilem in fundamenta ejus : quicunque crediderit in eum, non confundetur. De hoc item beatus Paulus (*Ephes.* ii. 20.) dicebat : Ædificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, cùm sit lapis angularis ipse Jesus Christus.

Vide S. Epiphan. *suprà hocce* 2. *litt.* (Q)

S. Aug. *Lib.* 8. *de Gen. ad litt. cap.* 4. *n.* 8. Christus.... erat petra, quæ aquam sitienti populo ligno percussa manavit.... Petra manans est sitientibus eam. Rectè quippè appellatur quod ad eum significandum præcessit.

Quæst. in Num. xx. 11. *lib.* 4. *quæst.* 35. Quòd de petrâ aqua educta est, Apostolus Paulus quid esset exposuit, (1. *Cor.* x. 4.) ubi ait, *Et omnes eumdem potum spiritalem biberunt.* Bibebant enim de spirituali sequenti Petra. Petra autem erat Christus. Significata est ergo de Christo profluens gratia spiritalis, quâ interior sitis irrigaretur. Sed quòd virgâ petra percutitur, crux Christi figuratur. Ligno enim accedente ad pe-

factum est istud, et est mirabile in oculis nostris. Hanc prophetiam semetipsum designare Christus innuit, verbis ipsissimis illam proferens adversùs Judæos; additque, (*Matth.* XXI. 44.) *Qui ceciderit super lapidem istum, confringetur: super quem verò ceciderit, conteret eum.* De Christo sermonem habens Petrus ad Judæos hæc ait: (*Act.* IV. 11. 12.) *Hic est lapis qui reprobatus est à vobis ædificantibus, qui factus est in caput anguli, et non est in alio aliquo salus.*

His similia leguntur in Epistolâ Pauli Apostoli ad Romanos: (IX. 32. 33.) *Offenderunt* (Judæi) *in lapidem offensionis... et petram scandali, et omnis qui credit in eum, non confundetur.* Juxta hanc prophetiam et parabolam idem Apostolus, (*Ephes.* II. 20. 21.) ait Christum fecisse populis duobus Judæo et Gentili populum unum, ipsumque esse *summum angularem lapidem, in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino.* (Y) Fundamentum autem illud in summo est, non in imo; quia, ut ait sæpiùs sanctus Augustinus, cœlestis, non terrestris fabrica est, ideòque fundamentum fuit in cœlo collocandum. (Z)

tram gratia manavit; et quòd bis percutitur evidentiùs significat crucem. Duo quippè ligna sunt crux.

Quæst. in Josue lib. 6. *quæst.* 30. Per hunc lapidem profectò illum significavit, qui fuit *lapis offensionis* non credentibus Judæis, et *petra scandali:* (1. *Petr.* II. 8.) qui cùm reprobaretur ab ædificantibus, factus est in caput anguli: quem præfiguravit et illa petra, quæ potum sitienti populo, ligno percussa profudit; de quâ dicit Apostolus. (1. *Cor.* X. 4.) *Bibebant autem de spiritali sequenti petrâ, petra autem erat Christus.*

In Joan. Evang. cap. 10. *Tract.* 47. *n.* 6. Per similitudinem et petra est Christus, et ostium est Christus, et lapis angularis est Christus, et Pastor est Christus, et Agnus est Christus, et leo est Christus.... Omnia ista per similitudinem. Quid ergo propriè? *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* (*Joan.* I. 1. Quid de homine, qui apparuit? *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis.* (*Ibid.* 14.)

Propos. ex Epist. ad Rom. XI. 27. *Expos. Prop.* 65. Quod autem dicit, *Isaïas autem clamat pro Israël, Si fuerit numerus filiorum Israël quasi arena maris, reliquiæ salvæ fient*, ostendit quemadmodùm sit Deus lapis angularis, utrumque parietem in se conjungens. Testimonium enim Oseæ Prophetæ dictum est pro Gentibus, *Vocabo non plebem meam, plebem meam, et non dilectam, dilectam:* (*Rom.* IX. 25.) et Isaïæ testimonium dictum est pro Israël, quoniam reliquiæ salvæ fient, ut ipsæ deputentur in semen Abrahæ, quæ crediderunt in Christum: ita concordes ambos populos facit, secundùm et Domini testimonium dicentis in Evangelio: (*Joan.* X. 16.) de Gentibus: Habeo alias oves, quæ non sunt de hoc ovili; quas oportet me adducere, et erit unus grex et unus Pastor.

(Y) ISAI. LI. 1. Audite me qui sequimini quod justum est, et quæritis Dominum: Attendite ad petram undè excisi estis, et ad cavernam laci, de quâ præcisi estis.

1. COR. X. 4. Et omnes eumdem potum spiritalem biberunt: (bibebant autem de spiritali, consequente eos, petra: petra autem erat Christus.)

(Z) S. AUG. *in Psal.* XLV. *n.* 12.... Etenim ex lapide parvo crevit, et factus est mons magnus, ita ut impleret universam faciem terræ (*Dan.* II. 35...) Multum erat Judæis videre lapidem. Lapis enim ille adhuc parvus erat: meritò et parvum contempserunt, contemnendo offenderunt, et offendendo quassati sunt: restat ut et conterantur. Hoc

§. 25. Series superioris Paragraphi

I. Cur ais Christum esse vitem, nos palmites?

R. Id ipsum Christus docuit et explicat his verbis. (*Joan.* XV. 1.) *Ego sum vitis vera : et Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum ; et omnem, qui fert fructum, purgabit eum, ut fructum plus afferat.... Manete in me : et ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum à semetipso, nisi manserit in vite : sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, vos palmites : qui manet in me, et ego in eo, hic fert fructum multum : quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me non manserit : mittetur foràs sicut palmes, et arescet, et colligent eum, et in ignem mittent, et ardet.* (A).

enim de lapide illo dictum est : (*Luc.* XX. 18.) Qui offenderit in lapidem illum, conquassabit eum ; super quem venerit, conteret eum. Aliud est conquassari, aliud conteri : conquassari minùs est quàm conteri : sed neminen conterit excelsus veniens, nisi quem conquassaverit humilis jacens.... Veniet posteà in judicio suo clarus atque altus, magnus et potens ; non infirmus ut judicetur, sed fortis ut judicet, et conterat eos qui conquassati sunt in eum offendendo. (1. *Petr.* II. 8.) Lapis enim offensionis et petra scandali non credentibus ipse est. Ergo, carissimi, non est mirum, si Judæi non agnoverunt, quem tanquam parvulum lapidem ante pedes suos jacentem contempserunt : illi mirandi sunt, qui adhuc tam magnum montem nolunt agnoscere. Judæi in lapidem parvum non videndo offenderunt, hæretici in montem offendunt. Jam enim crevit ille lapis... Lapis ille, qui erat parvus, factus est mons magnus, et implevit universam terram. Quare in illum offenditis, et non in illum ascendistis ? Quis tam cæcus est, ut offendat in montem ?... Isti autem nec venire volunt, nec ascendere, nec credere, nec proficere. Latrant contra montem. Jam in illum toties offendendo quassati sunt et nolunt ascendere, semper eligentes offendere.

In Psal. LXXXVI. *n.* 3. Si angularis lapis est Christus Jesus, in illo quidem duo parietes compaginantur.... Sic et populi duo ex circumcisione et ex præputio ad pacem Christianam sibimet connexi in unâ fide, unâ spe, unâ caritate.... Sed si angulus summus Christus Jesus, quasi videntur priora fundamenta et posterior lapis angularis.... Sed cogitet qui hoc dicit, angulum in fundamento esse.... à fundamento enim incipit. Nam ut noveritis quia et fundamentum Christus et primum et maximum : *Fundamentum*, inquit Apostolus, 1. *Cor.* III. 11. *nemo potest ponere, præter id, quod positum est, quod est Christus Jesus*... quemadmodùm apertè dicitur Sanctus Sanctorum, sic figuratè fundamentum fundamentorum. Si ergo sacramenta cogites, Christus Sanctus Sanctorum : si gregem subditum cogites, Christus Pastor Pastorum : si fabricam cogites, Christus fundamentum fundamentorum.... Ergo fundamentum et lapis angularis ipse est, ab imo surgens. Si tamen ab imo : etenim origo fundamenti hujus summitatem tenet : et quemadmodum corporeæ fabricæ in imo est, sic fundamentum spiritalis fabricæ in summo est. Si ad terram ædificaremur, in imo nobis ponendum erat fundamentum : quia cœlestis fabrica est, ad cœlos præcessit fundamentum nostrum.

In Psal. CXXI. *n.* 4... Fundamentum ipsius Christus est. Dicit Apostolus Paulus, (1. *Cor* III. 11.) *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id, quod positum est, quod est Christus Jesus*... Si autem fundamentum nostrum in cœlo est, ad cœlum ædificemur... quia verò spiritualiter ædificamur, fundamentum nostrum in summo positum est. Illuc ergo curramus, ubi ædificemur.

Consule, si lubet, omnes tam veteris quàm novi testamenti Interpretes, in ea Scripturæ loca, quæ hoc in paragrapho exscripsimus.

(A) ORIGENES *in Genes. cap.* XLIX. *Homil.* 17. *Alligans ad vitem pullum*

suum, et ad palmitem asinam suam. Hoc de Christo et propriè et singulariter dicitur : ipse enim alligavit ad vitem pullum suum qui dixit, (*Joan.* XV. 1.) Ego sum vitis vera.... Vitis ergo Christus ex eâ parte dicitur, quæ naturam suscepit humanam, ad quam Deus Verbum suum pullum alligat : id est, populum suum conjungit et sociat ei conversationi quam ipse exegit in carne : ut imitatione ipsius, pullus, qui ad ipsam alligatus est, efficiatur cum illo et filius Dei, et cohæres Christi. Palmitem verò.... intelligere possumus.... fidem, quæ in Christo est, et præsentis vitæ regulam tenet, et futuræ spei fiduciam præstat. Vitis ergo illud videtur ostendere, quòd Christi in carne positi gesta in ipso credentes imitentur. Palmes verò illud intelligitur, quod palmes arbori connectitur et confirmatur à lapsu, quo adminiculo fretus ventos ac turbines contemnit et respuit : futurorum bonorum indicat spem, quia fideles quique non solùm in his quæ gerunt, sed et in his quæ sperant et credunt, futuram consummationem salutis exspectant. In quo quasi ad quamdam patientiæ arborem spe juncti et confirmati tentationum procellas ac turbines ferunt.

S. EPHREM. *Serm. de vitâ religiosâ atque monasticâ, aliquantò post initium, pag.* 542. An nescitis, Fratres, nos vitis veræ, quæ Christus est, palmites esse ? Videte igitur, ne quis infructuosus reperiatur. Nam veritatis Pater agricola est, qui hanc veram vitem excolit ; illosque, qui fructuosi sunt, majore studio atque amore colit, ut copiosiorem fructum referant : eos verò, qui fructum non faciunt, excidit, et extra vineam projicit, ut igne comburantur. Sollicitè ergo vobis ipsis attendite, ne infructuosi inveniamini, excisique æterno igni tradamini.

S. BASIL. *in Ps.* XXVIII. Et vitis Dominus noster dicitur : *Ego sum*, inquit, *vitis, et vos palmites.* (*Joan.* XV. 5.)

Adv. Eunom. Lib. 4. *p.* 102. *Tom.* 2. Si Salvator, ut inquit, *vitis est, nos* verò *palmites*, agricola Pater, (*arguebant Ariani.*) Porrò palmites ejusdem naturæ cum vite sunt, vitis autem non ejusdem naturæ cum agricolâ : Filius ejusdem (*ergo*) naturæ nobiscum est, et nos pars ipsius sumus, non autem ejusdem naturæ est Filius cum Patre, sed per omnia alienus. (*Quibus respondet D. Basil.*) Quòd non Deitatis suæ, sed carnis nos dixit palmites, secundùm quod dicit Apostolus, (*Ephes.* V. 30.) Nos enim sumus corpus Christi et membra ex parte, etc.

S. GREG. NYSS. *Contra Eunom. Orat.* 2. *pag.* 98. Cùm sint multa nomina :... quæ unigenito à Scripturâ tribuuntur, nullum aliorum per relationem cum eo qui genuit cognationem et adhæsionem habere dicimus. Non enim sicut Patris Filium, sic vel lapidem, vel resurrectionem, vel pastorem, vel lucem, vel quid aliorum ad Deum universorum referentes dicimus. Sed licet, tanquam arte quâdam et regulâ, bifariam divinorum nominum significantiam distinguere. Quædam enim excelsæ et ineffabilis gloriæ sive majestatis indicationem habent : quædam verò providæ dispensationis varietatem demonstrant. Ita ut secundùm hypothesin nisi esset id quod beneficio afficitur, neque hæ voces, quæ beneficium indicant, his non essent tributæ.... (*Nempè*) nunquam vitis nominatus esset Dominus, nisi plantationis causâ eorum, qui in ipso radicantur : neque Pastor, nisi oves domûs Israel periissent ; neque medicus, nisi ægrotantium causâ ; neque reliqua nomina in scipsum reciperet, nisi per aliquam providam vim efficientem commodè eorum gratiâ, qui beneficio afficiuntur, has voces tanquam sibi proprias asciciret.... Aliorum nominum unum quodque ad id, quod Deum decet, cùm transtulerimus, primâ specie in ipsis apparentem notionem spernimus, ita ut neque lucem materialem, neque viam, quæ pedibus calcatur, neque panem, qui ex agriculturâ conficitur, neque verbum, quod fit ex vocabulis ; sed pro his illa intelligamus quæcunque majestatem potentiæ Verbi Dei repræsentant.

S. ATHANAS. *In Epist. de sentent. Dionys. n.* 10. Cùm verba de divinitate ejus (*Christi*) dicta magnifica sint et excelsa, è contrario humilia et egena sunt, quæ de carnali ejus adventu enarrantur. Quod autem hæc ipsa de humanitate Salvatoris dicta sint, hinc animadvertere licet, quòd agricola quoad substantiam à vite alienus sit ; palmites verò ejusdem substantiæ et generis ac vitis, ab ipsâque indivisi, unâ nempè

I. Cur ais Christum esse veritatem quam sequamur ?

R. Christus ipse ait : *Ego sum veritas* (*Joan.* XIV. 6.) Ergo veritatem sequimur dùm Christum sequimur ; à veritate aberramus cùm à Christo discedimus. Et vicissim à Christo discedit qui diligit mendacium, sicut adhæret Christo, qui diligit veritatem. (B)

eàdemque origine pullulant palmites et vitis. Est autem, ait Dominus ipse, (*Joan.* XV. 5.) vitis, nos palmites. Si itaque nobis consubstantialis est Filius, et eamdem, quam nos, habet originem, sit hàc in parte alienus à Patre secundùm substantiam, eo modo quo vitis agricola : si verò aliud est Filius præter illud, quod nos sumus, et ille quidem Verbum Patris, nos verò ex terrâ procreati et posteri sumus Adæ, non debet dictum illud referri ad deitatem Verbi, sed ad humanum ejus adventum : quandoquidem ita Salvator ait : (*Ibid.*) *Ego sum vitis, vos palmites*, et Pater agricola. Nos enim quantùm ad corpus ejusdem generis sumus ac Dominus : propterea ipse dixit ; (*Ps.* XXI. 23.) Narrabo nomen tuum fratribus meis. Ac quemadmodùm palmites sunt viti consubstantiales, ex eâque prodeunt ; sic et nos corpora habentes ejusdem generis ac corpus Domini, ex plenitudine ejus accipimus, illudque nobis radix est ad resurrectionem et salutem. Pater autem agricola dictus est : (*Joan.* XV. 1.) ipse enim vitem, quæ est humanitas Salvatoris, per Verbum coluit, ipse item per Verbum nobis ad regnum viam paravit, et nemo venit ad Dominum, nisi Pater eum traxerit ad illum. (*Joan.* VI. 44.)

S. AMBROS. *Lib. de Benedict. Patriarch. cap.* 4. *n.* 23. Viti illi perpetuæ, hoc est, Domino Jesu, qui ait : *Ego sum vitis, et Pater meus agricola*, (*Joan.* XV. 1.) velut fructuosi palmites quibusdam inexsolubilis fidei vinculis alligemur, etc.

N. 24. Benè uvam dixit (*Propheta Dominum*,) quia sicut uva pependit in ligno. Ipse est vitis, ipse uva vitis ligno adhærens : uva quia lanceâ militis apertum latus emisit aquam et sanguinem... Aqua ad lavacrum, sanguis ad pretium. Aqua nos abluit, sanguis nos redemit.

(B) ORIGENES *in Cant. Cantic. Homil.* 1. *ad calcem.* Nec mireris sanè, si dicimus virtutes esse, quæ diligunt Christum, cùm in aliis (*supp.* Scripturæ locis) ipsarum virtutum substantiam Christum soleamus accipere... invenimus namque ipsum et justitiam dici et pacem et veritatem. Et rursùm scriptum est in Psal. (LXXXIV. 11. 12.) *Justitia et pax osculatæ sunt* ; et *Veritas de terrâ orta est, et Justitia de cœlo prospexit.* Quæ utique omnia ipse esse, et rursùm ipsum dicuntur amplecti. Sed et sponsus idem dicitur, idem etiam sponsa nominatur, ut in prophetia (*Isai.* LXI. 10.) scriptum est : *Sicut sponso imposuit mihi mitram, et sicut sponsam ornavit me ornamento.*

Lib. 1. *peri archon. cap.* 2. *paulò post init.* Hic ergo filius etiam omnium, quæ sunt veritas est et vita : et rectè. Nam quomodò vivent, quæ facta sunt, nisi ex vitâ ? vel quomodò veritate constarent ea, quæ sunt, nisi ex veritate descenderent ?

In Epist. ad Rom. cap. 3. *lib.* 3. *p.* 323. (*Christus*) sicut ipse est justitia, ex quâ omnes in veritate consistunt, et ipse est vita, ex quâ omnes vivunt, ita et ipse est lex, ex quâ omnes in lege sunt. Venit ergo ad judicium, non tanquam qui in lege sit, sed tanquam qui lex sit.

S. HILAR. *Tract. in Ps.* LIII. *v.* 7. *n.* 11. *In veritate tuâ disperde illos.* Veritas mendacium confutat, et perimitur falsitas veritate... Et quæ sit veritas non ambigitur ; nempè ille ipse, qui dixit : (*Joan.* XIV. 6.) Ego sum vita, via, veritas.

S. BASIL. *adv. Eunom. Lib.* 5. *pag.* 133. *tom.* 2. Quid verò Zorobabel et sapientia ejus, subobscurè-ne tibi ac non apertissimè subsistentiam ac vitam veritatis videtur ostendere cùm dicat : (3. *Esd.* IV. 36.) Omnis terra veritatem vocat, et cœlum ipsi benedicit, et omnia opera concutiuntur et tremunt ? Quænam verò est veritas ? An non Dei Verbum ac Filius, per quem omnia facta sunt ? Ego, inquit, sum via, veritas et vita. Veritas non est, nisi ex vero naturaliter et æternaliter ab ipso nata. Pro-

I. Cur ais Christum esse vitam nostram ?

R. Christus ipse ait, (*Joan.* XIV. 6.) *Ego sum vita.* Idem ait Paulus Apostolus, (*Coloss.* III. 4.) *Cùm Christus apparuerit, vita vestra ; tunc et vos apparebitis cum ipso in gloriâ.* (C)

Ut intelligatur hæc locutio, quæ translata videtur, et tamen est in stricto sensu accipienda ; sciendum est esse in homine Christiano vitam duplicem : nimirùm vitam naturalem, cujus principium est anima rationalis ; et vitam spiritualem, cujus principium est spiritus Christi, qui habitat in nobis. Hoc spiritu in nobis inhabitante fit, ut Christus vivat in nobis, quoniam et spiritu nos vivimus, quo Christus ipse vivit. Aliam nullam in Christiano vident homines vitam, quàm vitam naturalem ; vita spiritualis nunc abscondita est, nec nisi in ultimo judicii die manifestabitur.

Hæc omnia docet Apostolus, cujus hæc verba sunt :

ptereà infert, dicens : Benedictus Deus veritatis, qui est Pater veritatis Christi. Christus veritas, quem omnis spiritus colit et tremit.

(C) ORIGENES *in Joan. Evang. tom.* 1. *pag.* 168. Perspicuum est principium fontemque vitæ sinceriòris ac purioris, atque à mixtione cujuscunque rei alienæ, propriè in primogenito omnis creaturæ existere, à quâ qui Christi sunt participes sumentes, veram vivunt vitam, cùm hi, qui præter ipsum vivere existimantur, ut veram lucem non habent, ita ne veram quidem vivant vitam.

Tom. 3. *paulò post init.* Si Servator aliqua quidem est alii, aliqua verò forsitan sibi ipsi, eaque vel nulli, vel uni, vel paucis ; examinandum est utrum Servator, quatenùs est vita illa, quæ facta est in sermone, sibi ipsi, et aliis sit vita, an aliis, et si aliis, quibus aliis. Quam ob rem si vita, et lux hominum idem sunt, inquit enim, (*Joan.* I. 3. 4.) *quod factum est, in ipso vita erat : et vita illa erat lux hominum.* Et lux hominum, aliquorum est lux, et hæc non omnium, qui rationis sint capaces, propterea quòd addita sit vocula, hominum ; sed hominum est lux, vita erit etiam vita hominum, quorum etiam lux est. Et in quantùm est vita, dici potest Servator non sibi ipsi, sed aliis vita, quorum est etiam lux. Hæc sanè vita in *logo*, hoc est, in Dei Filio fit, inseparabilis ab ipso existens, simul atque facta fuerit : præexistat enim *logos*, id est, sermo, sive ratio in animâ oportet, qui ipsam expurget, ut post hunc, et ab ipso provenientem purgationem omni prorsùs ablatâ mortificatione et infirmitate, pura sinceraque vita ingeneretur apud omnem, qui fecerit scipsum capacem sermonis, in quantùm Deus est.

In Epist. ad Rom. Lib. 6. *versùs finem.* Sic unusquisque habere in se probatur spiritum Christi. Christus sapientia est. Si sit sapiens secundùm Christum, et quæ Christi sunt sapiat, habet in se per sapientiam spiritum Christi. Christus Justitia est. Si quis habet in se justitiam, per justitiam Christi habet in se spiritum Christi. Christus pax est. Si quis habet in se pacem Christi, per spiritum pacis habet in se spiritum Christi. Sic et charitatem et sanctificationem, et singula quæcunque Christus esse dicitur, qui habet hæc, spiritum Christi in se habere credendus est, et sperare quòd mortale corpus suum vivificabitur propter inhabitantem in se spiritum Christi.

S. GREGOR. NYSS. *contra Eunom. Orat.* 9. *pag.* 246. Si non est in Filio vita æterna, mendax deprehenditur ille qui dixit, Ego sum vita. *Et aliquantò post.* Ergo omnis qui desiderat vitam æternam, postquam nactus erit Filium, verum dico et non falsimonium, totum invenit in ipso quod quidem desideravit ; quia et ipse est vita, et in seipso vitam habet.

S. ATHANAS. *Orat.* 2. *contra Arianos. n.* 16. Illa porrò quæ (*Christus*) edidit signa, cum Deum esse in corpore, vitamque ac dominum mortis esse prorsùs persuadent.

(*Galat.* V. 16.) *Spiritu ambulate, et desideria carnis non perficietis.* En vitam spiritualem.

(*Rom.* VIII. 9.) *Si quis spiritum Christi non habet, hic non est ejus.* En vitæ spiritualis necessitatem. (D)

(*Galat.* II. 20.) *Vivo ego, jam non ego, vivit verò in me Christus.* En vitam Christi in nobis.

(*Colos.* III. 3.) *Mortui estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* En vitam hanc absconditam.

(2. *Corint.* IV. 10. 11.) *Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferimus, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Jesum, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostrâ mortali.* En futuram vitæ hujus manifestationem.

I. Cur Christum vocas Panem nostrum?

R. Sic se vocat Christus ipse. *Ego sum*, inquit, *panis vivus, qui de cœlo descendi; qui manducat hunc panem vivet in æternum... Caro mea verè est cibus, et sanguis meus verè est potus.* (*Joan.* VI. 51. 56. 59.) Et certè Christus pascit nos suâ carne, suo verbo, suâ gratiâ. (E)

(D) JOAN. XI. 25. Dixit ei Jesus: Ego sum resurrectio, et vita: qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, vivet.

ROM. VIII. 9. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu: si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus.... 11. Quòd si spiritus ejus, qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis: qui suscitavit Jesum Christum à mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum ejus in vobis.

1. JOAN. IV. 2. In hoc cognoscitur Spiritus Dei: omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est.... 13. In hoc cognoscimus quoniam in eo manemus, et ipse in nobis: quoniam de spiritu suo dedit nobis.

(E) JOAN. VI. 35. Dixit autem eis Jesus: Ego sum Panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet: et qui credit in me, non sitiet unquam.... 41. Murmurabant ergo Judæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi... 48. Ego sum panis vitæ.... 50. Hic est panis de cœlo descendens; ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur.... 52. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum: et panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vitâ.

Vide infrà, quæ dicimus interpretando quartam petitionem orationis Dominicæ Pater noster, *Part.* 3. *Sect.* 2. *Cap.* 4. §. 2.

ORIGENES *in Levit. cap.* XXVI. *homil.* 16. Respiciamus ad eum qui dixit, *Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi, et qui manducaverit hunc panem vivet in æternum;* (*Joan.* VI. 51. 52.) et advertamus, quia qui hæc dicebat, Verbum erat, quo animæ pascuntur... Justus semper et sine intermissione manducet de pane vivo, et replcat animam suam, ac satiet eam cibo cœlesti, qui est Verbum Dei et sapientia ejus.

In Evang. Joan. tom. 1. *pag.* 168. *col.* 2. Meritò is qui vinum lætificans affert, est vitis vera: ob hanc causam veram, quòd racemo shaberat veritatem, et palmites Discipulos, sui imitatores et ipsos fructificantes veritatem. Difficile autem est differentiam proponere panis et vitis: quandoquidem non vitam tantùm, sed etiam panem vitæ seipsum appellat. Proinde vide, ne fortè quemadmodùm panis nutrit, et cor roborat, confirmare cor hominis dictus, et vinum lætificat diffundens animum atque exhilarans, sic disciplinæ morales (Evangelicas intelligo docentes operari) quæ vitam acquirunt eas addiscenti, atque operanti, panis quidem sint vitæ.

I. Cur vocas Christum Pastorem nostrum ?

R. Sic se vocat Christus ipse. (*Joan.* x. 11.) *Ego sum*, inquit, *Pastor bonus.* Et Petrus Apostolus (*Epist.* I. *cap.*

S. Clemens. Alexandr. *Pædag. Lib.* 1. *cap.* 6. *p.* 104. Christo quidem nutrimentum erat paternæ voluntatis adimpletio. Nobis autem ipse Christus infantibus est alimentum, qui Verbum cœlorum exsugimus... Prætereà autem seipsum quoque panem cœlorum Verbum fatetur : (*Joan.* VI. 32. 33.) *Non enim Moses*, inquit, *dedit vobis panem de cœlo, sed Pater meus dat vobis panem de cœlo verum :* 52. *panis enim ex Deo est, qui de cœlo descendit, et vitam dat mundo, et panis quem ego dabo, caro mea est, quam ego dabo pro mundi vitâ.* Hic panis notandum est mysterium, quòd ipsum dicat carnem, ut quæ per ignem resurgat, quemadmodùm ex corruptione et satione frumentum resurgit, atque adeò quæ etiam per ignem consistat, in gaudium Ecclesiæ, ut panis qui pinsitur... Quoniam autem dicit, *Et panis quem ego dabo, caro mea est :* caro autem sanguine irrigatur : sanguis autem vinum allegoricè dicitur ; sciendum est quòd panis in vinum temperatum minutatim conjectus, vinum arripit, quod est aqueum autem relinquit : ita etiam caro Domini, quæ est panis cœlorum, ebibit sanguinem : eos, qui ex hominibus sunt cœlestes : ad incorruptionem enutriens, solas autem illas carnales cupiditates ad corruptionem relinquens.

S. Irenæus *adv. Hæres. Lib.* 5. *cap.* 2. *circa medium.* Quoniam membra ejus (*Christi*) sumus, et per creaturam nutrimur : creaturam autem ipse nobis præstat, *solem suum oriri faciens*, (*Matth.* v. 45.) et pluens quemadmodùm vult, eum calicem qui est creatura, suum sanguinem qui effusus est, ex quo auget nostrum sanguinem : et eum panem, qui est creatura, suum corpus confirmavit, ex quo nostra auget corpora. Quando ergo, (1. *Cor.* x. 16.) et mixtus calix et fractus panis percipit Verbum Dei, fit Eucharistia sanguinis et corporis Christi, ex quibus augetur et consistit carnis nostræ substantia : quomodo carnem negant capacem esse donationis Dei, qui est vita æterna, quæ sanguine et corpore Christi nutritur, et fit membrum ejus ? Quemadmodùm et beatus Apostolus ait in eâ, quæ est ad Ephesios, (v. 30.) Epistolâ : Quoniam *membra sumus corporis ejus, de carne ejus, et de ossibus ejus :* non de spirituali aliquo et invisibili homine dicens hæc : spiritus enim neque ossa, neque carnes habet, sed de eâ dispositione, quæ est secundùm verum hominem, quæ ex carnibus et nervis et ossibus consistit, quæ calice, qui est sanguis ejus, nutritur, et de pane, qui est corpus ejus, augetur, etc.

S. Greg. Nyss. *Lib. de vitâ Mosis, pag.* 214. *tom.* 1. Panis est absque semine, absque aratione, absque alio humano opere nobis paratus. Is desuper defluens in terris invenitur : panis enim, qui de cœlo descendit, qui verus cibus est, qui ænigmaticè hâc historiâ significatur, non incorporea quædam res est. Quo enim pacto res incorporea corpori cibus fiet ? Res verò, quæ incorporea non est, corpus omninò est. Hujus corporis panem non aratio, non satio, non agricolarum opus efficit, sed terra intacta permansit, et tamen pane plena fuit, quo famescentes mysterium virginis perdocti facilè saturantur. Is igitur mirabilis sine agriculturâ panis et Verbum est : varietate qualitatis ad suscipientium habitudinem virtutem suam commutat. Novit enim non solùm panis esse, verùm et lac fieri, et caro et olus, quidquid denique assumenti conveniens et expetitum sit.

Tertull. *Lib. de Orat. Domin.* Christus panis noster est, quia vita Christus, et vita panis. *Ego sum*, inquit, *panis vitæ.* (*Joan.* VI. 35.) Et paulò suprà ; (*Ib.* 33.) Panis est sermo Dei vivi, qui descendit de cœlis. Tùm quòd et corpus ejus in pane censetur : *Hoc est Corpus meum.* (*Matth.* XXVI. 26.)

S. Cyprianus, *Lib. de Orat. Domin.* Panis vitæ Christus est, et panis hic omnium non est, sed noster est : et quomodò dicimus Pater noster; quia intelligentium et credentium pater est ; sic et panem nostrum vocamus, quia Christus, noster (qui corpus ejus contingimus) panis est, etc.

II. 25.) vocat eum *Pastorem et Episcopum animarum nostrarum.* Quot autem titulis Pastoris nomen Christo competat, nemo non videt : ipse enim nos perditos quæsivit et reduxit ad ovile : ipse nobis invigilat sicut bonus pastor gregi suo. Ipse gratiâ suâ nos protegit adversùs omnes hostium impugnationes et insidias. Ipse nos documentis omnibus erudivit : ipse dedit animam suam, et obtulit semetipsum pro nobis sacrificium Deo Patri : ipse semper vivit ad interpellandum pro nobis. (F)

(F) JOB. VII. 20. Peccavi, quid faciam tibi, ô custos hominum ?

PSAL. CXIII. 176. Erravi sicut ovis, quæ periit : quære servum tuum, quia mandata tua non sum oblitus.

ISAI. XL. 11. Sicut Pastor gregem suum pascet : in brachio suo congregabit agnos, et in sinu suo levabit, fœtas ipse portabit.

JEREM. XXXI. 10. Audite verbum Domini gentes, et annuntiate in insulis, quæ procul sunt, et dicite : Qui dispersit Israël, congregabit eum : et custodient eum sicut pastor gregem suum.

EZECHIEL. XXXIV. 23. Et suscitabo super eas Pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David : ipse pascet eas, et ipse erit eis in Pastorem.

ZACHAR. XIII. 7. Framea suscitare super Pastorem meum, et super virum cohærentem mihi, dicit Dominus exercituum : percute Pastorem, et dispergentur oves : et convertant manum meam ad parvulos.

JOAN. X. 11. Bonus Pastor animam suam dat pro ovibus suis.... 14. Ego sum Pastor bonus : et cognosco meas, et cognoscunt me meæ. 15. Sicut novit me Pater, et ego agnosco Patrem : et animam meam pono pro ovibus meis. 16. Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili : et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile, et unus Pastor.

HEBR. XIII. 20. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ovium, in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum, aptet vos in omni bono.

ORIGENES, *Homil. 2. in Cantic. Cant. Christum uti Pastorem depingit, de eoque uti Christianum Pastorem* (*Ps.* XXIV.) *interpretatur, quem legere operæ pretium est.*

In Evang. Joan. tom. 3. paulò post init. Sciendum est Servatorem non esse sibi ipsi aliqua, sed aliis, aliqua verò et ipsi, et aliis.... Namque palàm aliis est Pastor : non more Pastorum, qui hominibus præsunt, utilitatem ad se trahens, eò quòd pascat, nisi fortè eorum, qui pascuntur, utilitatem, benignitatis causâ propriam esse reputet.

EUSEBIUS, *Demonst. Evang. lib. 7. cap. 2. versùs finem.* Pastor et dux ipsius Israël declarandus dicitur Christus.

S. CLEMENS ALEXANDR. *Pædag. lib. 1. cap. 7. initio.* Jesus nonnunquam seipsum Pastorem vocat, et dicit, *Ego sum Pastor bonus*, (*Joan.* X. 14,) metaphora sumpta à Pastoribus, qui ducunt oves. Qui pueros ducit intellectus Pædagogus, qui est Pastor curam gerens infantium. Infantes enim simplices tanquam oves dicuntur allegoricè. *Et erunt*, inquit, (*Ibid.* 16.) *omnes unus grex, et unus Pastor.* Pædagogus ergo jure Verbum dicitur, qui pueros nos ducit ad salutem. Evidentissimè ergo Verbum dicit de seipso per Oseam : (v. 2.) *Ego autem sum præceptor vester.* Pædagogia autem est divina religio, quæ est doctrina divini cultûs, et eruditio ad assequendam veritatis agnitionem, et recta institutio, vitæque agendæ ratio, quæ in cœlum deducit.

Cap. 9. circa med. Qui ægrotamus, Servatore opus habemus : qui autem aberravimus, eo qui nos ducat ; et qui cæci sumus, eo qui nos ad lucem deducat : et qui sitimus, fonte vitali, cujus qui sunt participes, non amplius sitient : et qui mortui sumus, vitâ egemus : qui oves, Pastore : et qui pueri, Pædagogo : quin etiam universa humana natura, Jesu : ne qui insolentes et peccatores sumus, incidamus in finem condemnationis ; à palcis autem segregemur, et in apothecam paternam

I. Cur ais Christum esse Sponsum nostrum?

R. Sic semetipsum vocat Christus ipse, propter fœdus, et ut ita dicam, matrimonium, quod præ nimiâ charitate iniit cum Ecclesiâ, fœdus, inquam, mutui amoris, cujus participes sunt singuli justi, quandiù in justitiâ perseverant, fœdus æternum, matrimonium indissolubile, quod quidem, ut docet Apostolus, exemplar est casti Christianorum Matrimonii. (G)

recondamur.... Licet autem, si vultis, sanctissimi Pastoris et pædagogi omnipotentis et paterni Verbi summam nobis sapientiam ediscere, ubi allegoriâ utitur, seipsum dicens Pastorem ovium. Est autem pædagogus infantium. Dicit ergo per Ezechielem, (XXXIV. 16.) orationem diligens ad Presbyteros, eis et quamdam salutem justæ sollicitudinis descriptionem exponens: *et quod claudum est, alligabo, et quod ægrum est, curabo, et quod aberrat, reducam: et pascam ipsos ego ad montem sanctum meum.* Hæc sunt præcepta boni Pastoris. Pasce nos infantes, sicut oves. Etiam, Domine, imple nos tuis justitiæ pascuis: etiam Pædagoge, pasce nos ad sanctum tuum montem, ad Ecclesiam, quæ in alto est, quæ superat nubes, quæ cœlos tangit. *Et ero*, inquit, (*Ibid.* IV.) *Pastor ipsorum.*

Stromat. Lib. 1. *p.* 351. Quemadmodùm ergo pastoralem artem ovium curam gerere dicimus: ita enim Pastor bonus animam ponit pro ovibus: ita etiam legum ferendarum artem dicimus, virtutem hominum comparare, humanum bonum pro viribus excitantem, ut quæ gregis hominum curam gerat et providentiam. Quòd si grex, qui à Domino dicitur allegoricè, nihil est aliud quàm grex hominum, idem erit bonus Pastor et legislator unius gregis, nempè earum, quæ ipsum audiunt, ovium unus est curator, nempè is qui perditam et quærit et invenit lege et ratione: siquidem lex est spiritualis, et quæ ad ipsam ducit beatitudinem.

S. BASIL. *Homil.* 26. *de S. Mamante, circa med.* Sorores quædam sunt vita pastoritia et regni administratio. Nisi quòd illa irrationalium, ista verò rationalium animantium curam habet.... Quapropter Dominus utramque complexus et Pastor est et Rex; irrationales pascens, majori ratione præditos sub regni gubernationem includens. Vis discere quantæ dignitatis sit Pastor? *Dominus inquit*, (*Ps.* XXII. 1.) *pascit me.* Quomodò verò regiæ gubernationis soror est pastoritia vita? *Quis est iste*, inquit, (*Ps.* XXIII. 8.) *Rex gloriæ?* Qui illic Pastor, hic Rex dicitur. Nec putes illum ab aliis quidem Pastorem vocari, ipsum verò id appellationis pudoris gratiâ non agnoscere; quin ipse degeneres Pastores compescens, in seipsum veræ pastoralis vitæ testimonium transfert. *Ego*, inquiens, (*Joan.* X. 14.) *sum Pastor ille bonus.* Ego sum, et non mutatus sum.... Rejicit spurios, et veritatem sibi ipsi vendicat. Ego sum Pastor ille bonus. Disce quis sit Pastor, et quis sit bonus ille. Ipse hoc interpretatur. (*Ib.* 11.) *Verus Pastor animam suam ponit pro ovibus suis.*

Epist. 141. *Apolog. ad Cæsarienses, pag.* 932. (*Christus*) principium viarum Evangelicarum nominatur, quæ nos ad regnum cœlorum ducunt, cùm non sit creatura secundùm essentiam, sed secundùm dispensationem sit factus via nostra.... Utque via factus est: ita et janua et Pastor, et Angelus et ovis. Item, summus Sacerdos et Apostolus, aliis alio intellectu positis nominibus.

S. AMBROS. *Enarrat. in Ps.* XLVIII. *n.* 21. Qui noluerunt ut pasceret eos Christus, depascet eos mors. Quis ergo dimittat bonum Pastorem, qui pro ovibus suis animam suam ponit, quia pertinet ad eum gregis sui cura?.... Cognosce, ô homo, quia Christus verus est Pastor, qui suos pascit ad vitam.

(G) OSEE. II. 19. Et sponsabo te mihi in sempiternum: et sponsabo te mihi in justitiâ, et judicio, et in misericordiâ, et in miserationibus. 20. Et sponsabo te mihi in fide: et scies quia ego Dominus.

MATTH. IX. 15. Ait illis Jesus: Nunquid possunt filii sponsi lugere quandiù cum illis est sponsus? Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus: et tunc jejunabunt.

Dixi *fœdus æternum.* Quod quidem intelligendum est absolutè de corpore Ecclesiæ, et aliquatenùs de singulis Ecclesiæ membris.

MARC. II. 19. Et ait illis Jesus : Nunquid possunt filii nuptiarum quandiù sponsus cum illis est, jejunare ? Quanto tempore habent secum sponsum, non possunt jejunare. 20. Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus : et tunc jejunabunt in illis diebus.

LUC. V. 34. Quibus ipse ait : Nunquid potestis filios sponsi, dùm cum illis est sponsus, facere jejunare ? 35. Venient autem dies : cùm ablatus fuerit ab illis sponsus, tunc jejunabunt in illis diebus.

JOAN. III. 29. Qui habet sponsam, sponsus est : amicus autem sponsi, qui stat, et audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est.

2. COR. XI. 2. Æmulor enim vos Dei æmulatione. Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo.

EPHES. V. 22. Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino. 23. Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus caput est Ecclesiæ : ipse, salvator corporis ejus. 24. Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et mulieres viris suis in omnibus. 25. Viri diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam, et seipsum tradidit pro eâ. 26. Ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquæ in verbo vitæ. 27. Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut sit sancta et immaculata.... 29. Nemo enim unquam carnem suam odio habuit : sed nutrit, et fovet eam, sicut et Christus Ecclesiam. 30. Quia membra sumus corporis ejusdem, de carne ejus et de ossibus ejus.... 32.... Sacramentum hoc magnum est, Ego autem dico in Christo et Ecclesiâ.

APOC. XXI. 9. Et venit unus de septem Angelis habentibus phialas plenas septem plagis novissimis, et locutus est mecum, dicens : Veni, et ostendam tibi sponsam, uxorem agni.

ORIGENES *in Levit. cap.* XXI. *Homil.* 12. Christus sibi assumpsit Ecclesiam, virginem de genere suo accepit uxorem.... Sic enim et dudùm promiserat per Prophetam (*Osee* II. 20.) dicens : *Desponsabo te mihi in fide...* Et sicut Apostolus (*Ephes.* V. 27.) dicit : *Ut exhibeat ipse sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut aliquid ejusmodi, sed ut sit sancta et immaculata....* Hic ergo Sacerdos magnus uxorem virginem accipiet de genere suo. Potest et propter hoc dictum videri *de genere suo*, quòd anima Christi ex genere et ex substantiâ fuerit humanarum omnium animarum. Potest et secundùm hoc, quod fratres vocat credentes in se, de genere suo dici anima, quæ in fide tanquam nuptiis sociatur.... Gaudeamus quidem de dignatione Dei, sed cautè et sollicitè curemus ne nos vita nostra et actus ac mores faciant aliquando degeneres ; ne et hoc ipsum nobis ad condemnationem ducatur, quòd cùm genus simus Christi, indignis et fœdis ac diabolicis actibus serviamus. *Qui habet ergo sponsam sponsus est.* (*Joan.* III. 29.) Audis quomodò sponsus dicitur Christus, sponsa verò ejus anima dicitur, quæ fidei simplicitate et actuum puritate incorrupta probatur et virgo.

In Cantic. Cantic. Homil. 1. Christus idem sponsus atque idem Pontifex dicitur : Pontifex quidem secundùm hoc quòd mediator est Dei et hominum omnisque creaturæ, pro quâ (1. *Joan.* II. 2.) et propitiatio factus est (*Hebr.* X. 12.) semetipsum offerens hostiam pro peccato mundi, sponsus verò secundùm hoc quod Ecclesiæ jungitur (*Ephes.* V. 27.) non habenti maculam aut rugam, aut aliquid horum.

Christi laudes sponsi Ecclesiæ, et ejus sponsæ fusè prosequitur in Homiliis in Cant. Cant. præcipuè Homil. 2. *quam legere poteris.*

S. BASIL. *Lib. de verâ Virginit. p.* 759. Pro sponsâ suâ seipsum tradidit Dominus, ut eam sanctificaret mundans aquæ lavacro, et *exhiberet ipse sibi eam gloriosam non habentem maculam aut rugam, aut aliquid hujusmodi, sed ut esset sancta corpore et spiritu.* (*Ephes.* V. 25. 27.)

S. GREG. NYSS. *Homil.* 9. *in Cant. Cant. ante med.* Per laudes, quæ deinceps sequuntur discimus, quemadmodùm fiat quispiam soror et conjux Domini per hoc quod dicit, (*Cant.* IV. 12.) *Es hortus conclusus, soror mea sponsa.* Si quispiam ergo hoc sibi vindicat, ut sit quidem

Absolutè quidem de corpore Ecclesiæ, quia fieri nequit ut dirimatur unquam fœdus Christum inter et Ecclesiam initum.

Aliquatenùs autem de singulis Ecclesiæ membris ; quia sic Christus affectus est, ut nunquam prior dirimat fœdus, quod iniit semel cum singulis Ecclesiæ membris, dùm sacro fonte renati sunt. Nec fœdus istud dirimitur, nisi cùm id nos peccato mortali sponte dirimimus. Juxta effatum Concilii Tridentini : (*Sess.* VI. *c.* 11.) *Deus neminem deserit, nisi ab ipso prius deseratur.*

sponsa, propterea quòd conjungatur Domino, soror autem propterea quòd ejus faciat voluntatem, sicut dicit Evangelium, fiat hortus floridus et benè germinans, omnium habens in se arborum (*id est, virtutum*) pulchritudinem, etc. *Et paulò post....* Si quispiam ergo est hortus, isque munitus, is fit soror et sponsa ejus, qui dixit huic animæ, *es hortus conclusus, soror mea sponsa.*

TERTULL. *adv. Marcion. lib.* 4. Teneo meum Christum, etiam in nomine sponsi, de quo Psalmus, (XVIII. 6. 7.) *Ipse tanquam sponsus egrediens te thalamo suo : à summo cœli profectio ejus, et deversio ejus ad summum usque ejus.* Qui etiam per Esaïam (LXI. 10.) gaudens ad Patrem, *Exultet*, inquit, *Anima mea in Domino : induit enim me indumentum salutaris, et tunicam jucunditatis velut sponso : circumposuit mihi mitram velut sponsæ.* In se enim et Ecclesiam deputat, de quâ idem spiritus ad ipsum, (*Id.* XLIX. 18.) Et circumpones tibi omnes eos, velut ornamentum sponsæ. Hanc sponsam Christus sibi etiam per Salomonem ex vocatione gentium arcessit. Siquidem legisti (*Cant.* IV. 8.) *Veni sponsa de Libano....* De Idololatriâ enim sibi sponsabat Ecclesiam.

S. HILAR. *Comm. in Matth. cap.* 27. *n.* 4. Sponsus atque sponsa, Dominus noster est in corpore Deus. Nam ut spiritus carni, (*supp.* sponsus est) ita spiritui caro sponsa est.

S. AMBROS. *Lib. de Benedict. Patriarch. cap.* 4. *n.* 22. *Qui habet sponsam, sponsus est :* (*Joan.* III. 29.) amicus autem sponsi, qui stat et audit eum et gaudio gaudet, hoc est, ipse solus vir est Ecclesiæ, hic est exspectatio gentium, huic deferentes copulam gratiæ nuptialis, calceamentum suum solverunt Prophetæ. Hic sponsus est, ego amicus sponsi : gaudeo quia venit, quia vocem audio nuptialem, quia jam non dura peccatorum supplicia, dura legis tormenta, sed remissionem criminum, vocem lætitiæ, sonum jucunditatis, exsultationem festi nuptialis audivimus.

S. AUG. *Quæst. in Judices, lib.* 7. *quæst.* 49. *n.* 26. Conjux Christi Ecclesia est, etc. *Quæ legere poteris.*

In Joan. Evang. cap. 2. *Tract.* 8. *n.* 4. Dominus invitatus ad nuptias venit. Quid mirum si in illam domum ad nuptias venit, qui in hunc mundum ad nuptias venit ? Si enim non venit ad nuptias, non hic habet sponsam. Et quid est, quod ait Apostolus (2. *Cor.* XI. 2.) aptavi vos uni viro, virginem castam exhibere Christo ? Et Quid est quod timet, ne virginitas sponsæ Christi per astutiam Diaboli corrumpatur ? Timeo, inquit, (*Ibid.* 3.) ne sicut serpens Evam seduxit astutiâ suâ, sic et vestræ mentes corrumpantur à simplicitate et castitate, quæ est in Christo. Habet ergo hic sponsam, quam redemit sanguine suo, et cui pignus dedit Spiritum sanctum. Eruit eam de mancipatu Diaboli, mortuus est propter delicta ejus, resurrexit propter justificationem ejus. Quis offeret tanta sponsæ suæ ? Offerant homines quælibet ornamenta terrarum, aurum, argentum, lapides pretiosos, equos, mancipia, fundos, prædia : nunquid aliquis offeret sanguinem suum ? Si enim sanguinem suum sponsæ dederit, non erit qui ducat uxorem. Dominus autem securus moriens, dedit sanguinem suum pro eâ, quam resurgens haberet, quam sibi jam conjunxerat in utero virginis. Verbum enim sponsus, et sponsa caro humana ; et utrumque unus Filius Dei, et idem filius hominis : ubi factus est caput Ecclesiæ, ille uterus Virginis Mariæ thalamus ejus, indè processit tanquam sponsus de thalamo suo.

I. Cur vocas Christum Medicum nostrum ?

R. Sic semetipsum appellat Christus ; quia ad hoc venit ut morbos et languores nostros suscipiendo sanaret : biberetque ad remedium nostrum calicem nostrum. (H)

I. Cur vocas Christum Regem nostrum ?

(H) Isai. liii. 4. Verè languores nostros ipse tulit, et dolores nostros ipse portavit : et nos putavimus eum quasi leprosum, et percussum à Deo et humiliatum. 5. Ipse autem vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra : disciplina pacis nostræ super eum, et livore ejus sanati sumus.

Matth. ix. 12. At Jesus audiens ait : Non est opus valentibus medicus, sed malè habentibus.

Marc. ii. 17. Hoc audito, Jesus ait illis : Non necesse habent sani medico, sed qui malè habent : non enim veni vocare justos, sed peccatores.

Luc. iv. 23. Et ait illis : Utique dicetis mihi hanc similitudinem : medice, cura teipsum : quanta audivimus factus in Capharnaüm, fac et hîc in patriâ tuâ.

S. Cyrillus Hierosol. *Catech.* 10. *aliquantò post init.* Quamvis Christi multæ sint appellationes, sed unum tamen subjectum : unicuique autem varius fit Salvator ad utilitatem. Qui enim indigent recreatione et lætitiâ, illis fit vinea : qui opus habent, ut ingrediantur, his constituitur ostium : et qui cuperent offerre orationes, illis fit Mediator summusque Sacerdos. Rursùs habentibus peccata, fit ovis, ut pro ipsis macletur. Et omnibus fit omnia, ipse idem naturâ permanens, qui est. Manens enim idem et verè immutabilem Filii dignitatem habens, tanquam optimus medicus et doctor compatiens accommodat se ad infirmitates nostras.

S. Hilar. *Tract. in Psal.* xiii. *n.* 2. Spiritus sanctus cernens errorem generis humani, cernens mala seculi hujus ingravescentia, et morbum immedicabili morte grassantem, ubi Deus negatur à stulto, ubi abominandis voluptatum fallaciis corrupti sunt cuncti, ubi nullus bonum volens sit, ubi eorum guttura innocentium sint sepulcra, ubi linguâ usi sint in officium fraudulentiæ, ubi venenum aspidum labiis eorum verbisque suffusum sit, ubi os amaritudine et maledictione sit plenum, ubi velox pedum eorum ad effundendum sanguinem cursus sit, et per hæc non agnoscentibus viam pacis, in omnibus vitæ eorum viis infelicitas ingravescat : ubi in Deum nulla reverentia est, ubi devastatio plebis Dei persecutoribus tanquam cibus panis sit, et innocentium mortes, damna, supplicia fiet satietas iniquorum : ubi Deus non invocatur, et trepidatur in nullis ; creaturam in idolis, omisso Creatore, reverentes : ubi Deus in generatione justâ desperatur habitare, et consilium inopis confunditur, et spes patientiæ ejus illuditur : his igitur ita grassantibus malis, et toto orbe dominantibus, conscius Spiritus sanctus ejus, qui solus opem ferre possit, exclamat, *Quis dabit ex Sion salutare Israël ?* (*Ps.* xiii. 7.) Non enim Moyses dederat, non Elias, non Esaïas, non Prophetæ : omnia legis opera adversùs tantam morborum pestem infirmabantur. Opus erat medico, qui unâ atque eâdem auxilii sui ope universa curaret, et tot ac varios in toto orbe languores, non arte, non opere, (quia quando opus et ars singulis adhibita profuisset ?) sed verbi potestate sanaret. Hunc requirit Spiritus, hunc exspectat, ad cujus adventum febris quiesceret, cæcitas desineret, paralysis non esset, mors non occuparet.

S. Ambros. *Præf. in Ps.* xxxvii. *n.* 4. Vera ergo medicina est gerere pœnitentiam : quæ tunc legitimè prædicata est, quando medicus venit è cœlo, qui non exasperaret vulnera, sed sanaret. Bonus medicus, qui docuit quemadmodùm in terrâ corporis nostri remedia quæreremus ; cum flos nobis herbæ salutaris oritur, qui *de peccato damnavit peccatum in carne.* (*Rom.* viii. 3.) Antidotum ergo facta est caro, quæ erat venenum antè peccati ; quia erat illecebra peccatorum.... *Verbum factum est caro....* (*Joan.* i. 14.) peccatum abstulit ; id est, *de peccato damnavit peccatum in carne.*

R. Sic illum Prophetæ appellarunt ; ipse coram Pilato Regem esse se dixit. Vocat eum Apostolus (*Hebr.* VII. 2. *et* 1. *Tim.* VI. 15.) *Regem justitiæ, Regem pacis, Regem regum, et Dominum Dominantium.* Quàm rectè eo nomine appelletur nemo non intelligit. Ipse enim est Deus. Et præterea quatenùs homo, exaltatus est supra omnem creaturam ; *data est ei omnis potestas in cœlo et in terrâ* (*Matth.* XXVIII. 18.) Omnia *dedit ei Pater in manus, et subjecit ei omnia* (*Joan.* III. 35. *et Hebr.* II. 8.) (I)

Exposit. in Psal. CXVIII. *Serm.* 19. *n.* 1. Majores animæ æstus fervoresque sunt animorum, quàm corporum.

N. 2. Conclusus igitur viscerum tumore, medicum quærit; ut possit propulsare periculum.... Veniens medicus tentat omnia.... Et tu ergo conclusus animi fervore, aspice teipsum interiori oculo. Morbi vis urget. fervet noxia conscientia, moles peccatorum premit, intercipiunt sensum mentis angustiæ : cognosce teipsum, et orationis quære medicinam ; posce ut veniat medicus ille, qui descendit de cœlo, qui maximè ægrolos requirit, sicut ipse ait : *Non opus est sanis medicus, sed iis, qui malè habent :* (*Matth.* IX. 12.) Habes vulnera ? Ne differas : non est apud illum ulla comperendinatio sanitatis. Habes ulcera ? Ne timeas : verbo, non ferro curare consuevit.

S. AUG. *In Joan. Evang. cap.* 1. *Tract.* 3. *n.* 3. Medicus quis ? Dominus noster Jesus Christus.... Ille ipse planè, et ipse est totus medicus vulnerum nostrorum, crucifixus ille, cui insultatum est, quo pendente persecutores caput agitabant.... ipse est totus medicus noster, ipse planè.... Nam crux, non ad potentiæ documentum, sed ad exemplum patientiæ suscepta est. Ibi vulnera tua curavit, ubi sua diù pertulit : ibi te à morte sempiternâ sanavit, ubi temporaliter mori dignatus est. Et mortuus est, an in illo mors mortua est ? Qualis mors, quæ mortem occidit ?

(I) PSAL. II. 6. Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus.... 8. Postula à me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.

PSAL. XXIII. 7. Attollite portas principes vestras, et elevamini portæ æternales ; et introibit Rex gloriæ. 8. Quis est iste Rex gloriæ ? Dominus fortis et potens : Dominus potens in prælio. 9. Attollite portas principes vestras, et elevamini portæ æternales : et introibit Rex gloriæ. 10. Quis est iste Rex gloriæ ? Dominus virtutum, ipse est Rex gloriæ.

JOAN. XVIII. 37. Dixit itaque ei Pilatus ; Ergo Rex es tu ? Respondit Jesus : Tu dicis quia Rex sum ego. Ego in hoc natus sum, et ad hoc veni in mundum, ut testimonium perhibeam veritati : omnis, qui est ex veritate, audit vocem meam.

S. JUSTINUS MARTYR *in Dial. cum Tryphone Jud. p.* 251. Ubi dictum est ; *Deus judicium tuum Regi da :* (*Ps.* LXI. 2.) quia Salomon Rex fuit, in ipsum Psalmum dictum esse affirmatis : verbi Psalmi disertè præconium facientibus in Regem æternum, hoc est, in Christum promulgatum esse : Christus enim Rex, et Sacerdos, et Deus, et Dominus, et Angelus seu nuntius, et homo, et archidux militiæque Princeps, et lapis, et puer natus, et perpessioni primùm obnoxius, deinde in cœlum revertens, et rediturus indè cum gloriâ, et perpetuum obtenturus regnum, deprædicatus est ; sicut ex Scripturis omnibus demonstro.... Ac Salomonem quidem, Regem illustrem ac magnum fuisse.... scio : quòd verò nihil eorum, quæ in Psalmo recensentur, in eum ceciderit, in propatulo est. Neque enim Reges cuncti adoraverunt eum, neque usque ad fines orbis imperavit, neque inimici ad pedes ejus provoluti pulverem linxerunt, etc. *Et rursùs, p.* 255.... *Tollite portas Principes vestras, et elevamini portæ æternales ; et introibit Rex gloriæ. Quis est iste Rex gloriæ ? Dominus virtutum, ipse est Rex gloriæ.* (*Ps.* XXIII. 9. 10.) Sanè quidem Dominum virtutum Salomonem non esse, sed Christum nostrum satis

per Psalmum hunc ostensum est. Is cùm ex mortuis resurrexit, et in cœlum ascendit, jussi sunt, qui in cœlis dispositi sunt Principes, aperire portas cœlorum, ut ingrederetur qui est Rex gloriæ, et conscendens consideret ad dexteram Patris, donec poneret inimicos suos subsellium pedum suorum : quemadmodùm per alium Psalmum declaratum est. Quoniam namque cœlestes Principes, cùm in terris speciem informem et inhonoratam et obscuram habere viderant, non noscentes ipsum, percontabantur : *Quis est iste Rex gloriæ?* Et respondet eis Spiritus sanctus, aut ex Patris, aut suâ ipsius personâ ; *Dominus virtutum*, iste ipse est Rex gloriæ. Quod enim neque de Salomone, neque de tabernaculo testimonii, quisquam eorum, qui ad portas templi Hierosolymitani adstiterunt, dicere ausus fuerit : *Quis est iste Rex gloriæ ?* quilibet fatebitur. Atque in diapsalmate quadragesimi sexti Psalmi in Christum ista verba sunt concepta (v. 7. §. 9....) *Psallite Regi nostro, psallite : Quoniam Rex omnis terræ Deus : psallite sapienter. Regnavit Deus super gentes ; Deus sedet in throno sancto suo....* Et in nonagesimo octavo Psalmo (v. 6.) improperat vobis Spiritus sanctus, et hunc, quem non vultis Regem vestrum esse, Regem et Dominum Samuëlis et Aaronis et Mosæ, et aliorum prorsùs omnium renuntiat.

ORIGENES *in cap. 4. Luc. Homil.* 30. Tam Filio Dei, quàm Antichristo regnandi studium est ; Sed Antichristus regnare desiderat, ut occidat quos sibi subjecerit : Christus ad hoc regnat, ut salvet. Et unusquisque nostrûm, si felix est, regnatur à Christo, sermone, sapientiâ, justitiâ, veritate.... Duo igitur Reges certatim regnare festinant : peccati Rex peccatoribus diabolus, justitiæ Rex justis Christus.... Verùm Dominus noster atque Salvator vult quidem regnare, et omnes gentes sibi subjectas esse ut serviant justitiæ, veritati, cæterisque virtutibus.... Hos, inquit, (*Matth.* IV. 10.) omnes propterea volo mihi esse subjectos, ut Dominum Deum adorent, et ipsi soli serviant.

S. AUG. *in Ps.* XXVI. 26. *Enarrat.* 2. *n.* 2. Solus tunc (*sub lege*) ungebatur Rex et Sacerdos : duæ istæ illo tempore unctæ personæ. In duabus personis præfigurabatur futurus unus Rex et Sacerdos, utroque munere unus Christus, et ideò Christus à Chrismate. Non solùm autem caput nostrum unctum est, sed et corpus ejus, nos ipsi. Rex autem est, quia nos regit, et ducit.

S. CYRILLUS HIEROSOL. *Catech.* 10. *aliquantò post initium.* (*Christus.*) Dominus verè existens, non successione, vel progressione aliquâ dominationem accipiens, sed naturâ dominationis habens dignitatem : non abusivè Dominus vocatus, sed verè Dominus existens : quoniam nutu Patris dominatur suis opificiis. Nos quidem habemus Dominum super homines honore nobis æquales, et affectionibus similes.... Dominium autem Domini nostri Jesu Christi non est ejusmodi ; sed primùm Factor, deindè Dominus : primùm fecit nutu Patris omnia, deindè his, quæ fecit, dominatur. Christus est Dominus, qui natus est in civitate David.... *Et aliquantò post. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis.* (*Ps.* CIX. 1.) Dominus Domino hæc dicit, non servo, sed Domino omnium, Filioque suo : *cui omnia subjecit.... ut sit Deus omnia in omnibus.* (1. *Cor.* XV. 27. 28.) Dominus est omnium unigenitus Filius, Filius verò Patris fidelis, non rapiens sibi dominium ; sed à spontaneo volenteque accipiens. Neque Filius rapuit, neque Pater traditionem dominii illi invisit. Ipse est qui dicit : *Omnia mihi tradita sunt à Patre meo.* (*Matth.* IX. 27.) Tradita sunt mihi non quasi priùs non habenti : et diligenter servo, non privans largitorem. Dominus igitur est Filius Dei : Dominus, qui natus est in Bethlehem Judææ.... de quo dicit quidam ex Apostolis.... *Hic est omnium Dominus.* (*Act.* X. 36.) Quando autem dicit *omnium*, nullam dominii partem excipit, etc.

Catech. 15. *paulò ante finem.* Regnat Christus in secula, qui judicat vivos et mortuos, qui pro vivis et mortuis mortuus est, sicut Paulus (*Rom.* XIV. 9.) dicit „.... ut et mortuis et vivis dominaretur. *Deindè* æternum fore Christi regnum *multiplici auctoritate probat.*

S. ATHANAS. *ad imperat. Constantium Apolog. n.* 26. Est autem ille, qui judicat omnem terram, verus universorum Rex et Dominus noster Jesus Christus, Filius Dei.

I. Cur vocas Christum Judicem nostrum ?

R. Quia tam ex ipso Christo, quàm ex Apostolis accepimus Christum venturum olim in gloriâ ad judicandos omnes et singulos homines. *Omne judicium Pater dedit Filio :* (*Joan.* V. 22.) *constituit hunc judicem vivorum et mortuorum.* (*Act.* X. 42.) (K)

I. Cur vocas Christum signum nostrum ?

R. Sic appellatur sæpiùs in Scripturis.

(*Num.* XXI. 9.) *Fecit ergo Moyses serpentem æneum*, (figu-

Orat. 2. *contra Arianos*, *n.* 16. Nemo jam ambigat.... tantorum auctorem operum, quæ nullus unquàm egit, ipsum esse Christum et Dominum omnium. Namque factus licèt et vocatus Jesus,..... non est tamen humanâ conditione diminutus ; sed potiùs, cùm homo factus est, viventium et mortuorum Dominus est declaratus :... eum Dominum et Christum fecit Pater, id est fecit, ut dominaretur et regnaret.

TERTULL. *adversùs Judæos.* Age nunc si legisti penès Prophetam in Psalmis, Deus regnavit à ligno ; exspecto quid intelligas, ne fortè lignarium aliquem Regem significari putetis, et non Christum, qui exindè à passione Christi, superatâ morte, regnavit. Proindè et Esaïas : (IX. 6.) Quoniam *puer*, inquit, *natus est nobis.* Quid novum, si non de Filio Dei dicit ? *Filius natus est nobis, cujus imperium factum est super humerum ipsius.* Quis omninò Regum insigne postestatis suæ humero præfert, et non aut capite diadema, aut in manu sceptrum, aut aliquam propriæ vestis notam ? Sed solus novus Rex seculorum Christus Jesus, novæ gloriæ et potestatem et sublimitatem suam in humero extulit, crucem scilicet, ut secundùm superiorem prophetiam exindè Dominus regnaret à ligno.

Eadem prorsùs habet Lib. 3. *adv. Marcion.*

S. HILAR. *Tract. in* 11. *Ps. n.* 24. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus.* Et nescio cui Christum Regem esse ambigere sit tutum, latrone hoc ipso in crucis passione confitente, *Memento mei, Domine, cùm veneris in regnum tuum.*) *Luc.* XXIII. 42.) Sed non sufficit confessio latronis, Regem esse profitentis. Testantur etiam adoraturi Magi, cùm interrogant, *Ubi est, qui natus est Rex Judæorum ?* (*Matth.* II. 2.) Testatur et Pilatus interrogans, *Tu es Rex Judæorum ?* (*Ib.* XXVII. 11.) Profitetur et Dominus respondens, *Tu dixisti.* (*Ibid.*) Non negat interrogatus, nec gloriatur humiliandus ad mortem. Cùm non sit nisi ex responsione confessio ; ita neque se protulit professionis auctorem, neque interroganti cognitionis veritatem invidit.

(K) PSAL. CIX. 6. Judicabit in nationibus, implebit ruinas : conquassabit capita in terrâ multorum.

ACTOR. X. 42. Et præcepit nobis prædicare populo ; et testificari, quia ipse est, qui constitutus est à Deo Judex vivorum et mortuorum.

2. TIMOTH. IV. 1. Testificor coram Deo, et Jesu Christo, qui judicaturus est vivos et mortuos.

S. JUSTINUS MART. *Quæst. et Resp. ad Orthod. Respons. ad Quæst.* 74. Præsentis rerum statûs finis est impiorum per ignem judicium, prout testantur Prophetarum et Apostolorum scripta.... Judicium autem id peragendum venit per Jesum Christum, à Judæis crucifixum, perpetuòque potestate regiâ Christianorum regnum sempiternum, juxta Prophetam Danielem, sibi datum administrantem.

Eadem ferè habet in Resp. ad Quæst. 109.

S. CYRIL. HIEROSOL. *Catech.* 15. *aliquantò ante finem.* Hoc indicavit ipse Judex, dicens : *Christus est qui judicat, non enim Pater judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio :* (*Joan.* V. 22.) non privans seipsum potestate, sed per Filium judicans. Nutu itaque Patris judicat Filius : non enim alii Patris, et alii sunt Filii nutus, sed unus et idem.

S. ATHANAS. *Expos. in Ps.* XLIX. *v.* 6. *Quoniam Deus Judex est.* Hic manifestè Christum dicit Deum ; nam omne judicium dedit Pater Filio. Quod si omne judicium dedit illi : et Deus Judex est : ergo Deus est Christus.

ram Christi, ut jam diximus) *et posuit eum pro signo, quem cùm percussi aspicerent, sanabantur.*

(*Isaï.* XI. 10.) *In die illâ radix Jesse* (id est Christus filius Jesse patris David,) *qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, et erit sepulcrum ejus gloriosum.*

(*Isaï.* XLIX. 22. *et seq.*) *Hæc dicit Dominus Deus : Ecce levabo ad gentes manum meam, et ad populos exaltabo signum meum. Et afferent filios tuos in ulnis, et filias tuas super humeros portabunt. Et erunt reges nutritii tui, et reginæ nutrices tuæ : vultu in terram demisso adorabunt te, et pulverem pedum tuorum lingent.*

In novo testamento Simeon senex cùm benedixisset infanti Jesu et Mariæ, *dixit ad Mariam matrem ejus : Ecce positus est hic in ruinam et in resurrectionem multorum in Israël, et in signum, cui contradicetur.* (*Luc.* II. 34.)

Christus ergo nostrum signum est, quod si percussi peccatorum plagis aspexerimus, sanabimur; signum ad quod omnes properare debemus adoraturi; signum positum vel in resurrectionem nostram, si vultu in terram demisso adoraverimus; vel in ruinam, si huic contradixerimus. (L)

I. Cur vocas Christum auctorem et consummatorem fidei?

R. Sic eum appellat Apostolus, ut significet fidei nostræ initium, progressum et consummationem esse à gratiâ Christi Salvatoris. (M)

I. Cur ais Christum futurum olim gloriam et felicitatem nostram?

R. Quia, ut ait Christus ipse in oratione quam habuit ad Patrem, *Hæc est vita æterna : ut cognoscant te solum Deum*

(L) ORIGENES *Homil.* 2. *in Isaï. initio. Dominus ipse dabit vobis signum. Ecce virgo in utero concipiet et pariet filium, et vocabis nomen ejus Emmanuël,....* (*Isaï.* VII. 14.) Propositum est signum Dominus meus Jesus Christus. Hoc enim est signum quod jubetur (*Prophetæ*) ut sibi postulet in profundum aut in excelsum. In profundum quidem, quia qui descendit, ipse est. In excelsum verò, quia qui ascendit super omnes cœlos, ipse est.... Vide quia non Achaz dicitur : et vocabis nomen ejus Emmanuel, sed domui David.... Quæ est ergo Domus David? Si David Christus est, ut frequenter probavi, domus David nos sumus Ecclesia Dei : et dicitur nobis, qui Ecclesia sumus, ut non præstemus certamen Deo, sed dante Domino signum suscipiamus illud.... In adventu enim Christi sola Ecclesia nostra de Christo dicit : *Nobiscum Deus.*

Homil. 17. *in Lucam circa med. Et in signum cui contradicetur.* (*Luc.* II. 34.) Omnibus, quæ narrat historia de Salvatore, contradicitur. Virgo mater est, signum est cui contradicitur.... Habuit corpus humanum, et hoc signum est cui contradicitur.... Resurrexit à mortuis, et hoc signum est cui contradicitur.... Ego et hoc Prophetarum ore prædictum est, puto signum esse cui contradicitur. Sunt enim plures Hæretici, qui asserunt eum à Prophetis penitùs non fuisse prædicatum. Et quid me necesse est multa prosequi. Omnia, quæ de eo narrat historia, signum est cui contradicitur. Non quòd contradicant hi, qui credunt in eum, nos quippè omnia scimus vera esse, quæ scripta sunt : sed quia apud incredulos universa, quæ de eo scripta sunt, signum sit cui contradicitur.

(M) HEBR. XII. 2. Aspicientes in auctorem fidei, et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contemptâ; atque in dexterâ sedis Dei sedet.

verum, et quem misisti Jesum Christum. (*Joan.* XVII. 3.) In eo ergo posita est sanctorum in cœlo felicitas et gloria ut videant, ament, possideant Christum in æternum; ut ipsi intimo et indissolubili nexu adhæreant, ita ut sit Christus, ut Apostoli verbis utar, *omnia in omnibus.* (*Ephes.* I. 23.) (N)

§. 26. In quo et quomodò Christus sit nostrum in terris Exemplar.

I. Cur ais Christum non futurum nostram in cœlis felicitatem, nisi ipsum in terris ut exemplar secuti fuerimus?

R. Id à Christo ipso et ab Apostolis accepimus. Verba Christi hæc sunt, *Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, et sequatur me.* (*Matth.* XVI. 24. *Marc.* VIII. 34. *Luc.* IX. 23.)

(*Matth.* X. 24. 25.) *Non est discipulus super magistrum, nec servus super Dominum suum: sufficit discipulo, ut sit sicut magister ejus, et servo, sicut Dominus ejus, etc.*

(*Joan.* XIII. 15.) *Exemplum dedi vobis, ut quemadmodùm ego feci, et vos faciatis.*

Verba Pauli Apostoli (*Rom.* VIII. 29.) hæc sunt: *Quos præscivit et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui.*

(1. *Cor.* XV. 49.) *Sicut portavimus imaginem terrestris hominis,* (id est, veteris Adæ) *portemus et imaginem cœlestis,* (id est, Christi novi hominis.)

(*Ephes.* IV. 22.) *In ipso edocti estis deponere vos secundùm pristinam conversationem veterem hominem, qui corrumpitur secundùm desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestræ et induite novum hominem.*

(*Rom.* XIII. 12.) *Induimini Dominum Jesum Christum, et carnis curam ne feceritis in concupiscentiis.*

(*Gal.* III. 27.) *Quicunque in Christo baptizati estis, Christum induistis.*

Quæ verba omnia Apostoli nihil aliud indicant, quàm ut abrenuntiemus omnibus seculi cupiditatibus, et adhæreamus Christo, et secundùm ejus præcepta vivamus, et af-

(N) S. Aug. *in Joan. Ev. cap.* 3. *Tract.* 13. *n.* 5.... Apud te est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen. In terrâ aliud est fons, aliud lumen. Sitiens quæris fontem, et ut pervenias ad fontem, quæris lucem: et si dies non est, accendis lucernam, ut ad fontem pervenias. Fons ille, ipsa est lux: sitienti fons est, cæco lux est: aperiantur oculi ut videant lucem, aperiantur fauces cordis ut bibant fontem: quod bibis, hoc vides, hoc audis. Totum tibi fit Deus: quia horum quæ diligis, totum tibi est. Si visibilia attendis, nec panis est Deus, nec aqua est Deus, nec lux ista est Deus, nec vestis est Deus, nec domus est Deus. Omnia enim hæc visibilia sunt, et singula sunt: quod est panis, non hoc est aqua; et quod est vestis, non hoc est domus; et quod sunt ista, non hoc est Deus: visibilia enim sunt. Deus tibi totum est: si esuris, panis tibi est: si sitis, aqua tibi est: si in tenebris es, lumen tibi est, quia incorruptibilis manet: si nudus es, immortalitatis vestis tibi est, cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalem. Omnia possunt dici de Deo, et nihil dignè dicitur de Deo.

fecti simus interiùs sicut et ipse affectus est, et ejus exempla sequamur. (A)

Verba Joannis Apostoli (1. *Epist.* II. 6.) hæc sunt : *Qui dicit se in Christo manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare.*

Uno verbo nulla veritas et inculcatur sæpiùs et liquidiùs stabilitur in novo Testamento, quàm necessitas imitandi in omnibus Christum, ipsumque seu exemplar sequendi. (B)

I. In quo præcipuè sequi debemus Christum ut exemplar?

R. Sunt in vità Christi quædam, quæ imitari debent omnes omninò Christiani, cujuscunque tandem statûs et conditionis illi sint. Sunt et alia, quæ ut imitentur, habenda ratio est statûs, et conditionis, et adjunctorum. Exempli gratiâ : Quod egit Christus ut Doctor et verbi Dei minister non potest vulgo Christianorum ad imitandum proponi. Sed præter ea, quorum imitatio competit omnibus omninò Christianis nulla est hominum conditio, nullus status, cui vita Christi exemplar aliquod ad imitandum non præbeat, ubi occasio sese dederit rem eamdem vel operandi, vel patiendi, vel moribus exprimendi.

I. Quid imitari debent in Christo cujuscunque generis et conditionis et statûs Christiani?

R. 1. Ejus ab omni prorsùs cupiditate, hoc est, ab omni concupiscentiâ carnis, concupiscentiâ oculorum, et superbiâ vitæ, alienationem. (C)

2. Ejus charitatem in Deum, ad cujus gloriam omnia sua facta et consilia dirigebat.

Hæc duo totius vitæ Christianæ summam continent, ut probabimus in Capite prævio secundæ Partis hujus Operis. In his duobus habes et initium, et finem, et compendium totius doctrinæ Christi.

Hæc duo complectitur Apostolus, (*Tit.* II. 11. 12. 13.)

(A) Tit. II. 12. Erudiens nos, ut abnegantes impietatem et secularia desideria, sobriè, et justè, et piè vivamus in hoc seculo.

Philipp. II. 5. Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu.

Hebr. XII. 2. Aspicientes in auctorem fidei, et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempta, atque in dexterà sedis Dei sedet. 3. Recogitate enim eum, qui talem sustinuit à peccatoribus adversùm semetipsum contradictionem : ut ne fatigemini, animis vestris deficientes. 4. Nondùm enim usque ad sanguinem restitistis, adversùs peccatum repugnantes : 5. Et obliti estis consolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur, dicens : (*Prov.* III. 11.) Fili mi, noli negligere disciplinam Domini : neque fatigeris dùm ab eo argueris. 6. Quem enim diligit Dominus, castigat : flagellat autem omnem filium, quem recipit. 7. In disciplinà perseverate. Tanquam filiis vobis offert se Deus : quis enim filius, quem non corripit pater? 8. Quòd si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes : adulteri, et non filii estis. 9. Deindè patres quidem carnis nostræ eruditores habuimus, et reverebamur eos : non multò magis obtemperabimus Patri spiritum, et vivemus?

(B) 1. Petr. II. 21. In hoc enim vocati estis : quia et Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia ejus.

(C) *Auctoritates Apostoli vide suprà litt.* (A)

et ex Christo imitanda proponit his verbis : *Apparuit gratia Dei et Salvatoris nostri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietatem et secularia desideria, sobriè, et justè, et piè vivamus in hoc seculo, exspectantes beatam spem.*

Hæc sanctè servanda omnibus omninò Christianis, cujuscunque tandem statûs et conditionis illi sint ; pauperes, divites ; Reges, subditi ; Domini, servi ; Doctores, discipuli ; omnes debent, exemplo Christi, mundum et ea quæ mundi sunt, contemnere, Deum unicè diligere. (D)

I. Quænam illa sunt, quæ pro suâ quisque conditione, pro suo statu imitari in Christo debet?

R. Huic quæstioni planè satisfacere longum esset. Percurrenda essent omnium et singularum conditionum officia. Hæc prosequemur in serie hujus Operis, et de his quid verbo et exemplo docuerit Christus explicabimus. Id unum in genere dicere nunc sufficiat, si quis in lectione novi testamenti assiduè versetur, ut Christianum decet, huic plurima occurrent et præcepta et exempla Christi quæ sequatur. Verbi gratiâ :

Reges et omnes, qui in sublimitate sunt, exemplo suo docuit Christus, acceptâ à Deo potestate non nisi ad gloriam Dei et salutem proximi uti oportere.

Pastores exemplo suo docuit, dare animam suam pro ovibus suis, eas amare, cognoscere singulas, docere, ipsis exemplo præire. Orationem, macerationem carnis, humilitatem cum ministerio verbi conjungere. Non timere homines, sed Deum solum. Posthabitis mundi judiciis, promissis, minis, uni veritati sanctè et religiosè adhærere.

Concionatores exemplo suo docuit, ab omni cupiditate alienos, et paupertatis amore, humilitate, mortificatione, abnegatione sui maximè commendabiles esse oportere. Non illis captanda, non eligenda præ cæteris Regum palatia, aut ambitiosa Magnatum, hominumque nobilium auditoria ; sed eum quocunque Deus vocet sive in pagos et castella, sive in urbes. Imò, peccatorem vilem et abjectum, obscurum, rudem, ignarum majori quandoque esse studio captandum, quàm virum nobilem, qui cum auctoritate, divitiis, dignitate, potentiâ, gratiâ polleat, potest vel in ipso Evangelii ministro excitare et fovere cupiditates humanas, quas et à se ipso et ab aliis tenetur verbi Dei minister omni studio depellere.

Facile esset sic percurrere singulas hominum conditiones, status singulos ; et dominis, servis, artificibus, parentibus, filiis, pauperibus, divitibus, solitariam vitam agentibus, in hominum consortio et consuetudine degentibus, ægrotis, afflictis, tentatis, depressis, vexatis, omni destitutis auxilio, facile, inquam, esset illis omnibus et

(D) *In secundâ Parte hujusce Operis huic veritati probandæ unicè incumbimus.*

singulis, adducto in medium ex Evangelicâ veritate exemplo Christi, demonstrare, quid singuli imitari debeant. Evolvant ergo singuli assiduè et quotidiè meditentur sanctum Christi evangelium. Cujuscunque simus conditionis, statûs, vocationis, debemus juxta Scripturarum oracula idem amare, sentire quod Christus, ferre de rebus singulis idem judicium quod Christus, loqui, agere, pati, orare sicut Christus. Totum illud hâc unâ Apostoli sententiâ continetur : *Hoc sentite in vobis quod et in Christo Jesu* (*Philipp.* II. 5.) : tales estote, qualis Christus fuit. Uno verbo, sic nos oportet plenos esse Christo, ut dici possimus non solùm Christum induisse, sed etiam Christo vivere, juxta illud Apostoli : *Vivo ego, jam non ego, vivit verò in me Christus.* (*Gal.* II. 20.) (E)

CAPUT SECUNDUM.

De Spiritu sancto, et de Propagatione Religionis Christianæ.

§. 1. De Descensu Spiritûs sancti.

I. Postquam Christus ascendit in cœlos, quò receperunt se Apostoli cæterique Discipuli Jesu Christi ?

R. Omnes contulerunt se Jerosolymam, manseruntque ibi donec descenderet Spiritus sanctus. Præceperat enim ipsis Christus, ut suprà (*hujusce Sect. Cap.* 1. §. 22.) dictum est, ab Jerosolymis ne discederent, donec induerentur virtute ex alto. (A)

I. Quid egerunt intereà ?

R. Longè ab hominum frequentiâ dies illos in silentio transegerunt, vacantes maximè orationi, ut sic præpararent corda sua ad recipiendum promissum totiès Spiritum sanctum.

I. Quandonam et quâ horâ descendit in eos Spiritus sanctus ?

R. Horâ diei tertiâ, (B) decimâ post Ascensionem die, et

(E) EPHES. IV. 24. Induite novum hominem, qui secundùm Deum creatus est in justitiâ, et sanctitate veritatis.

S. AMBROS. *Enarrat. in Ps.* XXXVIII. *n.* 1. (*Christus*) finis est omnium, quæ piâ mente deposcimus. Sive enim sapientiam quæras, sive virtuti studeas, sive veritati, sive viæ atque justitiæ, sive resurrectioni, in omnibus tibi sequendus est Christus, qui est virtus Dei atque sapientia, veritas, via, justitia, resurrectio. Ad quem igitur contendas, nisi ad perfectionem omnium, summamque virtutum ? et ideo tibi dicit : *Veni, sequere me ;* (*Matth.* XIX. 21.) hoc est, ut ad consummationem virtutum pervenire merearis. Ergo qui sequitur Christum, ipsum pro possibilitate suâ debet imitari ; ut præcepta ejus secum ipse meditetur, et divinorum exempla factorum.

(A) ACT. I. 4. Et convescens, præcepit eis ab Jerosolymis ne discederent, sed exspectarent promissionem Patris, quam audistis, inquit, per os meum.

(B) ACT. II. 15. Non enim sicut vos æstimatis, hi ebrii sunt, cùm sit hora diei tertia.

post Christi resurrectionem quinquagesimà, quæ erat Dominica, in quâ anno illo Judæi festum solemne Pentecostes celebrabant. (C)

I. Cur voluit Deus Spiritum sanctum mittere ipso die Pentecostes Judæorum ?

R. Ut cohæreret responderetque in omnibus veritas figuræ. Legem Dei scriptam in lapideis tabulis Judæi olim per ministerium Moysis acceperant quinquagesimà post exitum de Ægypto die ; voluit Deus suam item legem scribi denuò per Spiritum sanctum in cordibus hominum die quinquagesimà postquàm per resurrectionem suam nos Christus liberaverat à servitute diaboli, cujus Ægyptiaca servitus typus fuit. (D)

I. Quomodò Spiritus sanctus descendit in Apostolos ?

R. Factus est repentè de cœlo sonus, tanquam advenientis spiritûs vehementis ; et replevit totam domum ubi erant sedentes (cum Mariâ matre Jesu). *Et apparuerunt illis dispertitæ linguæ tanquam ignis ; seditque supra singulos eorum : et repleti sunt omnes Spiritu sancto.* (*Act.* II. 2. 3. 4.)

I. Quid intelligis per hæc verba, *Apostoli repleti sunt Spiritu sancto* ?

R. Intelligo Spiritum sanctum, tertiam sanctissimæ Trinitatis personam, qui dicitur Spiritus Christi, Spiritus veritatis, super Apostolos quievisse, eos animasse, in illis habitasse, in illis fuisse, ut prædixerat Christus. (E)

I. Quid egit Spiritus sanctus in Apostolis ?

R. Innovavit eos prorsùs et mutavit in viros alios. Nam 1. Qui priùs timidi, vecordes, infirmi, pleni vitiis fuerant, replevit eos subitò fortitudine, zelo, amore Dei, et omni virtutum genere. (F)

2. Qui priùs tardi ingenio fuerant, eos sic illùminavit, ut in profundissimum Scripturarum et Mysteriorum, et Religionis intelligentiam subitò penetraverint. (G)

(C) ACT. II. 1. Et cùm complerentur dies Pentecostes, erant omnes pariter in eodem loco.

(D) S. AUG. *de spiritu et litterâ, c.* 16. *n.* 28. *et c.* 17. *n.* 29. *Vide suprà Part.* 1. *Sect.* 1. *Cap.* 4. 2. 10. *litt.* (B)

(E) JOAN. XIV. 16. Ego rogabo Patrem, et alium Paracletum dabit vobis, ut maneat vobiscum in æternum, 17. Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum : vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, et in vobis erit.

(F) LUC. XXIV. 49. Et ego mitto promissum Patris mei in vos : vos autem sedete in civitate, quoadusque induamini virtute ex alto.

ACT. I. 5. Vos autem baptizabimini Spiritu sancto.... 8. Accipietis virtutem supervenientis Spiritûs sancti in vos, et eritis mihi testes in Jerusalem, et in omni Judæâ et Samariâ, et usque ad ultimum terræ.

ROM. V. 5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis.

(G) JOAN. XVI. 13. Cùm autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem ; non enim loquetur à semetipso, sed quæcumque audiet loquetur, et quæ ventura sunt annuntiabit vobis. 14. Ille me clarificabit : quia de meo accipiet, et annuntiabit vobis. 15. Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixit : quia de meo accipiet : et annuntiabit vobis.

5. Qui prius rudes et imperiti fuerant, utpotè orti ferè omnes ex infimâ plebeculâ, eos et linguarum omnium et miraculorum dono auxit et illustravit. (H)

I. Nunquid sibi ipsis duntaxat Spiritum sanctum accepêre Apostoli ?

R. Non sibi ipsis solùm accepêre, sed et iis omnibus, qui crediturì erant per verbum eorum in Christum. Spiritum sanctum accipiunt omnes et singuli cum suis donis, per ministerium Apostolorum vel eorum qui Apostolis successere. (I)

I. Quandonam Spiritum sanctum Christi fideles accipiunt ?

R. Ipsius primitias accipiunt in Baptismo, perfectionem in Sacramento Confirmationis.

I. Quos etiamnùm effectus producit in nobis Spiritus sanctus ?

R. De iis agemus fusiùs, ubi de sacramento Confirmationis. In summâ, hi effectus sunt : *Diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum charitas Dei* (*Rom.* v. 5.) sicut diffusa fuit in cordibus Apostolorum. Induimur sicut et Apostoli fortitudine, virtute, et zelo. (K) Sed jam non accipimus, sicut ipsi acceperant præter naturæ ordinem, scientiam et intelligentiam et miraculorum donum. Hæc enim dona necessaria quidem initio fuêre, ut infideles ad fidem converterentur, ut prophetiæ adimplerentur, ut

(H) Act. II. 4. Et repleti sunt omnes Spiritu sancto, et cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus sanctus dabat eloqui illis.... 8. Et quomodò nos audivimus unusquisque linguam nostram, in quâ nati sumus ? 9. Parthi, et Medi, et Ælamitæ, et qui habitant Mesopotamiam, Judæam, et Cappadociam, Pontum, et Asiam. 10. Phrygiam, et Pamphyliam, Ægyptum, et partes Libyæ, quæ est circa Cyrenem, et advenæ Romani, 11. Judæi quoque, et Proselyti, Cretes, et Arabes : audivimus eos loquentes nostris linguis magnalia Dei.

(I) Act. VIII. 15. Qui (Petrus et Joannes) cùm venissent, oraverunt pro ipsis (Samaritanis), ut acciperent Spiritum sanctum : 16. Nondùm enim in quemquam illorum venerat, sed baptizati tantùm erant in nomine Domini Jesu. 17. Tunc imponebant manus super illos, et accipiebant Spiritum sanctum.

Rom. v. 5. *Vide suprà litt.* (F) *hocce* §.

VIII. 9. Vos autem in carne non estis, sed in spiritu : si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Christi non habet, hic non est ejus.... 11. Quòd si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum à mortuis, habitat in vobis : qui suscitavit Jesum à mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis.... 14. Quicunque enim Spiritu Dei aguntur, ii sunt Filii Dei. 15. Non enim accepistis spiritum servitutis iterùm in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus : Abba (Pater.) 16. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quòd sumus Filii Dei.... 23. Non solùm autem illa, sed et nos ipsi primitias Spiritûs habentes ; et ipsi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei exspectantes, redemptionem corporis nostri.... 26. Similiter autem et Spiritus adjuvat infirmitatem nostram : nam quid oremus, sicut oportet, nescimus : sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. 27. Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus : quia secundùm Deum postulat pro sanctis.

(K) Rom. v. 5. *Vide suprà litt.* (F) *hocce* §. *et* Rom. VIII. 9. *et seq. ; Ibid. litt.* (I)

veritas Christianæ Religionis evidenter pateret. Nunc autem sufficienter propagato Evangelio Christi, veritate Religionis evidenter cognitâ, et argumentis invictissimis stabilitâ, jam necessaria non sunt miraculorum dona. (L) Si tamen necessaria esse quandoque contingat, ea largitur Deus, ut videre est quolibet ferè seculo.

I. Prædixerant-ne Prophetæ illapsum Spiritûs sancti in Christi Discipulos?

R. Prædixerant sæpiùs et verbis maximè perspicuis: selecta quædam accipe.

Joël hæc habet (II. 28.): *Effundam Spiritum meum super omnem carnem, et prophetabunt filii vestri et filiæ vestræ: senes vestri somnia somniabunt, et juvenes vestri visiones videbunt.* 29. *Sed et super servos meos et ancillas in diebus illis effundam Spiritum meum.*

Quæ verba cùm Petrus Apostolus, habito ad Judæos sermone, ipso die Pentecostes, adimpleta fuisse comprobasset, et signis editis demonstrasset, tria hominum millia ad Christum conversi sacro fonte baptizati sunt.

Isaïas hæc habet (XLIV. 1.): *Audi Jacob serve meus, et Israël quem elegi.* 2. *Hæc dicit Dominus faciens et formans te, ab utero auxiliator tuus: noli timere.* 3. *Effundam enim aquas super sitientem, et fluenta super aridam: effundam Spiritum meum super semen tuum, et benedictionem meam super stirpem tuam.*

Et alibi (LIX. 19.): *Timebunt qui ab occidente, nomen Domini, et qui ab ortu solis, gloriam ejus:.... 20. Cùm venerit Sion redemptor, et eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus.* 21. *Hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus: Spiritus meus qui est in te, et verba mea quæ posui in ore tuo, non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui, et de ore seminis seminis tui, dicit Dominus, amodò et usque in sempiternum.*

Apud Jeremiam (XXXI. 31.) hæc leguntur: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus; et feriam domui Israël et domui Juda fœdus novum.* 32. *Non secundùm pactum, quod pepigi cum patribus eorum in die, quâ apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terrâ Ægypti: pactum, quod irritum fecerunt, et ego dominatus sum eorum, dicit Dominus.* 33. *Sed hoc erit pactum, quod feriam cum domo Israël post dies illos, dicit Dominus: Dabo legem meam in visceribus eorum, et in corde eorum scribam eam: et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in Populum.*

(L) 1. Cor. XIV. 22.... Itaque linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus: Prophetiæ autem non infidelibus, sed fidelibus.

S. Aug. *Serm.* 267. *in die Pentecostes* 1, *aliàs de tempore* 186. *c.* 3. *n.* 3. Nunquid modò, fratres, non datur Spiritus sanctus? Quisquis hoc putat, non est dignus accipere. Datur et modò: quare ergo nemo loquitur linguis omnium gentium, sicut loquebatur qui tunc Spiritu sancto replebatur? Quare? quia quod illud significabat, impletum est.... nam quòd illa Ecclesia parva linguis omnium gentium loquebatur, quid est, nisi quòd Ecclesia ista magna à solis ortu usque ac occasum linguis omnium gentium loquitur?

134. *Et non docebit ultrà vir proximum suum, et vir fratrem suum, dicens : Cognosce Dominum : omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus : quia propitiabor iniquitati eorum, et peccati eorum non memorabor amplius.* Vide etiam eadem Hebr. VIII. 8. et X. 16.

Hæc prophetia impleta est ipso die Pentecostes ; et quotidiè impletur etiamnùm in omnibus Christi discipulis, Spiritu sancto, qui digitus Dei dicitur, legem novam scribente in cordibus nostris.

Hoc ipsum Ezechiel Propheta distinctiùs prædixerat, XXXVI. 26. his verbis : *Dabo vobis cor novum, et Spiritum novum ponam in medio vestri ; et auferam cor lapideum de carne vestrâ, et dabo vobis cor carneum.* 27. *Et Spiritum meum ponam in medio vestri, et faciam ut in præceptis meis ambuletis, et judicia mea custodiatis, et operemini.*

Juxta hæc Prophetarum oracula Spiritus sanctus debuit innovare, ut ita dicam, homines, diffundendo charitatem in cordibus eorum ; ut in Dei præceptis ambulando sanctè viverent. Atque id quidem in nobis quotidiè operatur. (M)

§. 2. Prædicatio Apostolorum. Conversio complurium ex Judæis. Animadversio Divina in reliquam gentem.

I. Accepto Spiritu sancto, quid egerunt Apostoli ?

R. Juxta præceptum Domini, Judæis primùm, deinde Samaritanis, tandem cæteris gentibus toto terrarum orbe dispersis Evangelium prædicârunt.

I. Quid intelligis per hæc verba, *Apostoli Evangelium prædicârunt ?*

R. Hoc intelligo, Apostolos annuntiasse hominibus,

1. Generis humani reparationem per Christum factam, et reconciliationem hominum cum Deo.

2. Quidquid ipsi viderant quod pertineret ad vitam, mortem, resurrectionem, ascensionem Christi.

3. Quidquid ab ipso Christo fuerant edocti.

I. Cur isthæc vocas prædicationem *Evangelii ?*

R. Quia *Evangelium* Græca vox est, quæ idem sonat quod *felix nuntium.* At felicius nihil annuntiari poterat hominibus, quàm peractum esse reconciliationis hominum cum Deo mysterium, jamque patere aditum ad vitam æternam, hactenùs impervium et obseratum.

I. Cur voluit Christus Evangelium Judæis primùm prædicari ?

R. Quia Judæi erant populus Dei, filii Abraham, Isaac et Jacob, cum quibus Deus fœdus inierat ; quibus factæ fuerant promissiones, quæ ad Messiam pertinebant ; quibus concredita fuerant eloquia Dei, Prophetiæ, totus denique veræ Religionis apparatus.

I. Apostolis Evangelium prædicantibus conversi-ne Judæi sunt ad Christum ?

(M) ROM. V. 5. *et* VIII. 9. *Vide suprà litt.* (F) *et* (I).

R. Complures ex iis conversi sunt. Sermo unus sancti Petri Apostoli ad Judæos, post descensum Spiritûs sancti, tria Judæorum millia Christo peperit : sermo alter, quinque millia. Cæteri Apostolorum non minùs uberes fructus attulêre. Crescebat in dies numerus credentium Judæorum. (A) Sed juxta Prophetarum oracula major et numerosior pars gentis in incredulitate et obstinatione permansit. (B)

I. Quomodò vixerunt Judæi recèns ad Christum Apostolorum ministerio conversi ?

R. Præluxerunt omnibus exemplo vitæ supra vires humanas sanctæ. Erat omnibus *cor unum et anima una.* (*Act.* IV. 32.) Animum habuerunt ab omni divitiarum cupiditate sic alienum, ut quotquot possessores agrorum aut domorum erant, venditis omnibus, pecuniam afferrent ante pedes Apostolorum, ut divideretur singulis prout cuique opus erat ; essentque inter eos omnia communia. (C) Ea erat in omnibus abnegatio sui, ut illis summæ voluptatis, summæ felicitatis loco esset, aliquid pro Christo pati. Erat eorum fervor eximius : noctes et dies in oratione transigebant. (D)

I. Quomodò gesserunt se cæteri Judæorum, qui, spretis Apostolorum sermonibus et miraculis, permanserunt in incredulitate ?

R. Illi Apostolos et fideles omnes dirè et acerbissimè persecuti sunt. (E)

(A) ACT. II. 41. Qui ergo receperunt sermonem ejus (Petri), baptizati sunt : et appositæ sunt in die illâ animæ circiter tria millia.

IV. 4. Multi autem eorum, qui audierant verbum, crediderunt : et factus numerus virorum quinque millia.

V. 14. Magis autem augebatur credentium in Domino multitudo virorum ac mulierum.

(B) ROM. XI. 1. Dico ergo : Nunquid Deus repulit populum suum ? Absit.... 2. Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit.... 4.... Reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. 5. Sic ergo et in hoc tempore, reliquiæ secundùm electionem gratiæ salvæ factæ sunt.... 7. Quid ergo ? quod quærebat, Israel, hoc non est consecutus : electio autem consecuta est : cæteri vero excæcati sunt : 8. Sicut scriptum est : (*Isaï.* VI. 9.) Dedit illis Deus spiritum compunctionis : oculos ut non videant, et aures ut non audiant, usque in hodiernum diem. 9. Et David dicit (*Ps.* LXVIII. 23. 24.) Fiat mensa eorum in laqueum, in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis. 10. Obscurentur oculi eorum ne videant : et dorsum eorum semper incurva.

(C) ACT. IV. 32. Multitudinis autem credentium erat cor unum, et anima una : nec quisquam eorum, quæ possidebat, aliquid suum esse dicebat, sed erant illis omnia communia. 33. Et virtute magnâ reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Jesu Christi Domini nostri : et gratia magna erat in omnibus illis. 34. Neque enim quisquam egens erat inter illos. Quotquot enim possessores agrorum, aut domorum erant, vendentes afferebant pretia eorum, quæ vendebant, 35. et ponebant ante pedes Apostolorum. Dividebatur autem singulis prout cuique opus erat.

(D) ACT. II. 42. Erant autem perseverantes in doctrinâ Apostolorum, et communicatione fractionis panis, et orationibus.

(E) ACT. IV. 1. Loquentibus autem illis ad populum, supervenerunt sacerdotes, et magistratus templi, et Sadducæi, 2. dolentes quòd docerent populum, et annuntiarent in Jesu resurrectionem ex mortuis : 3. et injecerunt in eos manus, et posuerunt eos in custodiam in crasti-

I. Mansit-ne hoc Judæorum scelus impunitum?

R. Non mansit. In hujus ultionem experti sunt omnia Dei flagella, quæ Prophetæ prædixerant.

I. Quodnam ultionis genus experti sunt?

R. 1. Suis tenebris, suæ obdurationi relicti sunt. (F)

2. Non fuerunt ampliùs populus Dei; sed eorum loco vocavit Deus gentes omnes ad fidem et ad hæreditatem regni cœlestis à Judæis repudiati. (G)

num : erat enim jam vespera.... 18. Et vocantes eos, denuntiaverunt ne omninò loquerentur, neque docerent in nomine Jesu. 21. At illi comminantes dimiserunt eos : non invenientes quomodò punirent eos.

VI. 9. Surrexerunt autem quidam de Synagogâ, quæ appellatur Libertinorum, et Cyrenensium, et Alexandrinorum, et eorum qui erant à Ciliciâ, et Asiâ, disputantes cum Stephano.... 11. Tunc summiserunt viros, qui dicerent se audivisse eum dicentem verba blasphemiæ in Moysen, et Deum. 12. Commoverunt itaque plebem, et seniores, et scribas : et concurrentes rapuerunt eum, et adduxerunt in concilium, 13. et statuerunt falsos testes, qui dicerent : Homo iste non cessat loqui verba adversùs locum, et legem....

VII. 57. Et ejicientes eum extra civitatem lapidabant.

VIII. 1. Facta est autem in illâ die persecutio magna in Ecclesiâ, quæ erat Jerosolymis, et omnes dispersi sunt per regiones Judææ, et Samariæ, præter Apostolos.... 3. Saulus autem devastabat Ecclesiam, per domos intrans, et trahens viros ac mulieres, tradebat in custodiam.

(F) DEUTER. XXVIII. 28. Percutiat te Dominus amentiâ et cæcitate ac furore mentis, 29. et palpes in meridie sicut palpare solet cæcus in tenebris, et non dirigas vias tuas.

PSAL. LXVIII. 24. Obscurentur oculi eorum ne videant : et dorsum eorum semper incurva. 25. Effunde super eos iram tuam : et furor iræ tuæ comprehendat eos.

(G) DAN. IX. 26. Et post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus : et non erit ejus populus, qui eum negaturus est, et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo : et finis ejus vastitas. Et post finem belli statuta desolatio. 27. Confirmabit autem pactum multis hebdomada una : et in dimidio hebdomadis deficiet hostia et sacrificium : et erit in templo abominatio desolationis : et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.

OSEE. I. 6. Et concepit adhuc, et peperit filiam. Et dixit ei : Voca nomen ejus Absque misericordiâ : quia non addam ultrà misereri domui Israël, sed oblivione obliviscar eorum : 7. et domui Juda miserebor, et salvabo eos in Domino Deo suo.... 9. Et dixit : Voca nomen ejus, Non populus meus : quia vos non populus meus, et ego non ero vester. 10.... Et erit in loco ubi dicetur eis : Non Populus meus vos : dicitur eis : Filii Dei viventis.

II. 1. Dicite fratribus vestris, Populus meus; et sorori vestræ, Misericordiam consecuta. 2. Judicate matrem vestram, judicate : quoniam ista non uxor mea, et ego non vir ejus.... 3.... Ponam eam quasi solitudinem, et statuam eam velut terram inviam.... 4. Et filiorum illius non miserebor : quoniam filii fornicationum sunt. 5. Quia fornicata est mater eorum, confusa est quæ concepit eos.... 11. Et cessare faciam omne gaudium ejus, solemnitatem ejus, neomeniam ejus, sabbatum ejus, et omnia festa tempora ejus.... 23.... Et miserebor ejus, quæ fuit absque misericordiâ : 24. et dicam non populo meo : Populus meus es tu; et ipse dicet : Deus meus es tu.

MATTH. VIII. 11. Dico autem vobis, quòd multi ab Oriente, et Occidente venient, et recumbent cum Abraham, et Isaac, et Jacob in regno cœlorum : 12. Filii autem regni ejicientur in tenebras exteriores : ibi erit fletus, et stridor dentium.

ROM. IX. 25. Sicut in Osee dicit : (II. 24.) Vocabo non plebem meam, plebem meam : et non dilectam, dilectam : et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. 26. Et erit : (*Osee.* I. 10.) In loco, ubi dictum est eis : Non plebs mea vos : ibi vocabuntur Filii Dei vivi.

3. Urbs Jerusalem capta, direpta, et incensa est. Templum funditùs dirutum. Omnis regio vastata et depopulata. Judæorum innumerabilis multitudo gladio Romanorum interiit : reliqui per orbem universum dispersi sunt, et juxta Prophetiam Osee ad consummationem usque seculorum stant sine rege, sine templo, sine altari, sine sacrificio, reprobationis Dei signum ubique circumferentes. (H)

I. Quandonam accidit Judæis ultima illa calamitas?

R. Sub Imperio Vespasiani, annis octo supra triginta à morte Christi. Utque hujus tamen stupendi eventûs historia firmiorem haberet auctoritatem, simul et certiùs constaret impleta esse Prophetarum eà de re vaticinia, voluit Deus historiam hanc Scriptorem habuisse virum Judæum, et nobilitate generis, et Sacerdotis dignitate, et ingenii acumine, et legis peritiâ maximè commendabilem, Josephum nomine, qui singula summâ fide testis oculatus conscripsit. (I)

I. Cur noluit Deus gentem Judaïcam prorsùs de medio tollere? cur maluit Judæos stare semper toto terrarum orbe dispersos, semper incredulos?

R. Id sapientissimo Dei consilio factum, ob multiplicem utilitatem Religionis?

1. Enim eorum per totum orbem dispersione facilior expeditiorque reddita est gentium ad Christum conversio. Judæi enim secum ubique detulerunt sacros codices, in

(H) DEUTERON. XXVIII. 28. 29. *Vide suprà litt.* (F) *hocce §.*

DANIEL. IX. 26. *et* 27. *Vide suprà litt.* (G) *hocce §.*

OSEE III. 4. Quia dies multos sedebunt Filii Israël sine Rege, et sine Principe, et sine sacrificio, et sine altari, et sine ephod, et sine theraphim. 5. Et post hæc revertentur filii Israël, et quærent Dominum suum, et David Regem suum : et pavebunt ad Domiuum, et ad bonum ejus, in novissimo dierum.

MATTH. XXIV. 2. Ipse autem respondens, dixit illis : Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur hic lapis super lapidem, qui non destruatur.... Cùm ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Prophetâ (IX. 27.) stantem in loco sancto : qui legit, intelligat.

MARC. XIII. 2. Et respondens Jesus, ait illi : Vides has omnes magnas ædificationes? Non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur. 14. Cùm autem videritis abominationem desolationis, stantem ubi non debet : qui legit, intelligat....

LUC. XIX. *Vide suprà Cap.* I. §. 11. *hujus Sect. litt.* (G)

XXI. 5. Et quibusdam dicentibus de templo, quòd bonis lapidibus, et donis ornatum esset, dixit : 6. Hæc, quæ videtis, venient dies, in quibus non relinquetur lapis super lapidem, qui non destruatur.... 20. Cùm autem videritis circumdari ab exercitu Jerusalem, tunc scitote quia appropinquavit desolatio ejus.... 23.... Erit enim pressura magna super terram, et ira populo huic. 24. Et cadent in ore gladii : et captivi ducentur in omnes gentes, et Jerusalem calcabitur à gentibus : donec impleantur tempora nationum.

(I) *Lege integram* JOSEPHI *historiam* de bello Judæorum adversùs Romanos. *Lege etiam quæ* de ruinâ et dispersione Judæorum *scripsit* D. DE TILLEMONT, (*vir ob diligentiam nunquam satis laudandus*) *Tom.* 1. *Hist. Cæsarum, seu Imperatorum.*

quibus gentes viderunt prænuntiata jam pridem quæcunque ipsi suis oculis cernerent.

2. Judæorum et adversùs Christianam religionem odium implacabile, et pro sacris Codicibus sanctè servandis studium, quo religiosius nullum esse potest, liquidò demonstrant non ad arbitrium à Christianis conficta, sed vera et genuina esse Prophetarum oracula, quorum eventus tam manifestè patet, ut à solis Judæis non videatur. Et certè tanta fuit olim ad conciliandos Christo Discipulos ejusmodi Propheticorum oraculorum vis et efficacia apud Ethnicos, ut Antoninus Imperator, sub quo quintam adversus Christianos persecutionem multi ponunt, ad impediendum Christianæ religionis progressum, nihil habuerit antiquius, quàm propositâ gravi pœnâ, omnibus omninò interdicere lectione sacrorum Codicum et maximè Prophetiarum. (K)

3. Ipsa Judæorum obduratio, obcæcatio, reprobatio, evidentissimè demonstrant, et argumento quidem omnium oculis quolibet die subjecto, Christianæ veritatem religionis : hæc enim fuerunt à Prophetis prædicta. (L)

(K) M. DE TILLEMONT, *Hist. Eccles. tom.* 2. *S. Just. artic.* XIII. Il était défendu sur peine de la vie, de lire ni les prophètes, ni les Sibylles, parce que les Chrétiens en tiraient quelque avantage ; tant on craignait que la lumière de la vérité ne portât quelque préjudice à ceux qui n'aimaient et ne recherchaient que le mensonge. C'était un artifice des démons, qui n'avait garde d'arrêter ceux qui méprisaient leurs efforts les plus violens ; mais qui marque néanmoins de quelle manière les Chrétiens étaient resserrés dans les choses importantes, puisqu'ils avaient si peu de liberté dans les plus communes.

(L) S. AUG. *De Civit. Dei, Lib.* 4. *cap.* 34. Nunc quòd per omnes ferè terras gentesque (*Judæi*) dispersi sunt, illius unius veri Dei providentia est : ut quòd Deorum falsorum usquequàque simulacra, aræ, luci, et templa everluntur, et sacrificia prohibentur, de codicibus eorum probetur quemadmodùm hoc fuerit tantò antè prophetatum, ne fortè, cùm legeretur in nostris, à nobis putaretur esse confictum.

Lib. 7. *cap.* 32. Hoc mysterium vitæ æternæ jam indè ab exordio generis humani per quædam signa et sacramenta temporibus congrua, quibus oportuit, per Angelos prædicatum est. Deindè populus Hebræus in unam quamdam Rempublicam, quæ hoc sacramentum ageret, congregatus est ; ubi per quosdam scientes, per quosdam nescientes, id quod ex adventu Christi usque nunc et deinceps agitur, prænuntiaretur esse venturum, sparsà etiam post eâdem gente per gentes propter testimonium Scripturarum, quibus æterna salus in Christo futura prædicta est. Omnes enim non solùm Prophetiæ, quæ in verbis sunt ; nec tantùm præcepta vitæ, quæ mores pietatemque conformant, atque illis litteris continentur ; verùm etiam sacra, sacerdotia, tabernaculum, sive templum, altaria, sacrificia, cæremoniæ, dies festi, et quidaliud ad eam servitutem pertinet, quæ Deo debetur, et Græcè propriè *Latreia* dicitur, ea significaverunt et prænuntiaverunt, quæ propter æternam vitam fidelium in Christo, et impleta credimus, et impleri cernimus, et implenda confidimus.

Lib. 18. *c.* 46. *Vide suprà Cap.* 4. §. 19. *litt.* (K) *Sect.* 1. *Part.* 1.

Cap. 47.... Sed quæcunque aliorum prophetiæ de Dei per Christum Jesum gratiâ proferuntur, possunt putari à Christianis esse confictæ. Ideò nihil est firmius ad convincendos quóslibet alienos, si de hâc re contenderint, nóstrosque faciendos, si rectè sapuerint, quàm ut divina prædicta de Christo ea proferantur, quæ in Judæorum scriptis sunt codicibus : quibus avulsis de sedibus propriis, et propter hoc testimonium toto orbe dispersis, Christi usquequàque crevit Ecclesia.

4. Judæos Deus suis tenebris reliquit, *ut eorum delicto salus fieret gentibus ; ut plenitudo gentium intraret.* (*Rom.* XI. 11. *et* 25.) Gentes sunt oleaster ille præter naturam insertus in bonam olivam, cujus rami, Judæi, propter incredulitatem fracti sunt. Sed ad tempus cæcitas in Israël contigit, ad tempus Judæi derelicti sunt. Cùm consummatum fuerit opus vocationis gentium, cùm plenitudo gentium in Ecclesiam intraverit, tunc Judæi in se reversi convertentur ad Dominum. Atque hæc quidem misericordia, quam ex Prophetarum oraculis Deus facturus est tandem genti Judæorum, una ex præcipuis causis fuit, cur gentem Deus penitùs non deleret. (M)

De Fide rerum quæ non videntur c. 5. *n.* 8. *et c.* 6. *n.* 9. *vide suprà, Cap.* 1. §. 1. *litt.* (S) *hâcce Sect.*

(M) ROM. X. 19.... Nunquid Israël non cognovit ? Primus Moyses dicit : (*Deuter.* XXXII. 21.) Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem : in gentem insipientem, in iram vos mittam. 20. Isaïas autem audet, et dicit : (LXV. 1.) Inventus sum à non quærentibus me : palàm apparui iis, qui me non interrogabant. 21. Ad Israël autem dicit : (*Ibid.* 2.) Totà die expandi manus meas ad populum non credentem, et contradicentem. XI. 1. 2. *et seq. Vide suprà litt.* (B) *hocce* §.

Ibid. 11. Dico ergo : Nunquid sic offenderunt ut caderent ? Absit. Sed illorum delicto, salus est Gentibus, ut illos æmulentur. 12. Quòd si delictum illorum divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum divitiæ Gentium, quantò magis plenitudo eorum ?... 15. Si enim amissio eorum, reconciliatio est mundi : quæ assumptio, nisi vita ex mortuis ? 16. Quòd si delibatio sancta est, et massa : et si radix sancta, et rami. 17. Quòd si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cùm oleaster esses, insertus es in illis, et socius radicis, et pinguedinis olivæ factus es, 18. noli gloriari adversùs ramos. Quòd si gloriaris : non tu radicem portas, sed radix te. 19. Dices ergo : Fracti sunt rami ut ego inserar. 20. Benè : propter incredulitatem fracti sunt. Tu autem fide stas : noli altum sapere ; sed time. 21. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit ; ne forte nec tibi parcat.... 23. Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur : potens est enim Deus, iterùm inserere illos. 24. Nam si tu ex naturali excisus es oleastro, et contra naturam insertus es in bonam olivam : quantò magis ii, qui secundùm naturam inserentur suæ olivæ. 25. Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, (ut non sitis vobis ipsis sapientes) quia cæcitas ex parte contigit in Israël, donec plenitudo Gentium intraret, 26. et sic omnis Israël salvus fieret, sicut scriptum est : (*Isaï.* LIX. 20.) Veniet ex Sion, qui eripiat, avertat impietatem à Jacob. 27. Et hoc illis à me testamentum : cùm abstulero peccata eorum. 28. Secundùm Evangelium quidem inimici propter vos : secundùm electionem autem, charissimi propter patres. 29. Sine pœnitentiâ enim sunt dona et vocatio Dei. 30. Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo, nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum : 31. Ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam ; ut et ipsi misericordiam consequantur. 32. Conclusit enim Deus omnia in incredulitate : ut omnium misereatur.

Illustrissimus D. D. BOSSUETUS Meldensium Episcopus *in secundâ parte doctissimi sui Commentarii in Historiam universalem, cap.* XX. Judæa modò, et Judæi à Deo et religione defecerunt ; quare reliquiæ eorum meritò per totum orbem disperguntur. Sacri Vates hæc ipsis Messiæ temporibus eventura prædixerant. Sed sicut olim ad hunc Messiam, quem abjecerunt, sunt reducendi, (etenim necdùm fons divinæ misericordiæ erga progeniem hanc, licèt contumacem, licèt rebellem, exsiccatus, et exhaustus est) divinitùs (hujus rei unicum exstat exemplum) servantur : nunquid non veterum Assyriorum, Medorum, Persarum, Græcorum, ipsorum etiam veterum Romanorum reliquiæ fun-

ditùs interierunt? Nunquid non etiam alias gentes in aliis insertas idem factum ursit? Judæi toties in prædam et conculcationem dati, suis oppressoribus superstites fuerunt. Dùm à Domino conservantur, suspensi hæremus, exspectantes quid de miseris, gentis quondam tot beneficiis cumulatæ, reliquiis facturus est. Sed ô gentes, præterquàm quòd eorum induratio ad vestram salutem proficit, id prætereà utilitatis percipitis, quòd apud homines nullius fraudis suspectos, Scripturas, quæ sunt præcones Christi, et mysteriorum ejus, nanciscamini. Ibi inter cætera videre est cæcitatem et infortunia eorum, à quibus tam sedulò servantur. Sic ex eorum offensâ fructum percipimus; sic et eorum incredulitas fidem nostram stabilit. Nobis documento sunt, ut Deum timeamus; ejusdem ingratos vindictæ æternum præbent spectaculum: ut de gratiis patribus nostris collatis, minimè gloriemur.... Ad divi Pauli scripta attendas velim. Postquam de exiguo numero Judæorum, qui Evangelium receperant, et aliorum mirà cæcitate disseruisset, qui Deus se erga gentem tot gratiis decoratam sit gesturus diligenter expendit; nobisque luculenter ostendit fructum, quem ex eorum lapsu colligimus, et futura emolumenta, quæ ex eorum ad Deum conversione emergent. *Nunquid*, inquit, (*Rom.* XI. 11.) *sic offenderunt ut caderent? Absit. Sed illorum delicto salus est gentibus, ut illos æmulentur.* 12. *Quòd si delictum illorum divitiæ sunt mundi.... quantò magis plenitudo eorum?....* 15. *Si enim amissio eorum, reconciliatio est mundi; quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?....* Quis ad hæc Apostoli verba non contremiscit? Quid, tot stupendis, et divinà ultione, quæ à tot seculis in Judæos erupit, non perterrebimur? Si ingrati fuerimus, easdem, testante Paulo, pœnas incurremus.... Ad seriem attendamus: sic ad gentes conversas loqui pergit: (*Ibid.* 22.) *Videte bonitatem et severitatem Dei: in eos qui ceciderunt, severitatem: in te autem bonitatem, si permanseris in bonitate, alioqui et tu exscinderis.* 23. *Sed et illi; si non permanserint in incredulitate, inserentur; potens est enim Deus*, qui eos excidit, *iterum assumere illos.* 24. *Nam si tu ex naturali excisus oleastro, insertus es contra naturam in bonam olivam, quantò magis qui secundùm naturam inserentur suæ olivæ.* Hic Apostolus sublimiora orsus, prorsùs profunda Dei scrutatur, et sic sermoni instat: 25. *Nolo enim vos, fratres, ignorare mysterium hoc,* (*ut non sitis vobismetipsis sapientes*) *quia cæcitas ex parte contigit in Israël: donec plenitudo gentium intraret*, 26. *et sic omnis Israël salvus fieret, sicut scriptum est:* (*Isai.* LIX. 20.) *Venit ex Sion, qui eripiat et avertat impietatem à Jacob.* 27. *Et hoc à me illis testimonium, cùm abstulero peccata eorum.*

Hic locus Isaiæ à Paulo laudatus, juxta septuaginta Interpretes, (horum enim versio toto orbe nota erat) in archetypo plus adhuc roboris habet. Gentium enim conversio his verbis prædicitur à Propheta (*Isai.* LIX. 19.) *Et timebunt qui ab occidente, nomen Domini; et qui ab ortu solis, gloriam ejus.* Posteà *quasi fluvius violentus, quem Spiritus Domini cogit*, ab eodem Ecclesia, persecutionibus et martyrum sanguine fœcundanda, à longè prospicitur. Tandem Judæorum felicem reversionem videt: (*Ibid.* 20. 21.) *Cùm venerit Sion Redemptor, et eis qui redeunt ab iniquitate in Jacob, dicit Dominus.... Spiritus meus qui est in te, et verba mea quæ posui in ore tuo*, ô Propheta, *non recedent de ore tuo, et de ore seminis tui amodò et usque in sempiternum.*

Hinc colligimus Salvatorem, post gentium conversionem, Sionem, et filios Jacob, à quibus non agnitus fuerat, quinimò repudiatus, et abjectus, tandem ad se allecturum, et attracturum, et conversurum, et eorum peccata abstersurum, et sacrorum vaticiniorum intelligentiam, à quâ tandiù exciderant, eis restituturum posteà in ævum permansuram.

Sic Judæi aliquando ad se revertentur, et resipiscent, et ita resipiscent, ut nunquam posteà committant, ut à veritate desciscant. Sed id non priùs continget, quàm *Oriens et Occidens*, id est, totus orbis timore et cognitione Domini impletus fuerit. Inscrutabili eo consilio Dei, Judæi inter gentes disperguntur, et captivi miserè vitam exigunt: sed visibile reprobationis suæ signum gerunt; sed ob incredulitatem, promissis exciderunt. Extorres, nulli terræ colendæ addicti, ubique gentium

§. 3. Prædicatur Evangelium Samaritanis, ac tandem Gentibus toto terrarum orbe diffusis.

I. Quandonam Evangelium Samaritanis prædicatum est ?

R. Postquam Judæi primam adversùs Apostolos et Discipulos persecutionem suscitarunt. (A) Æquum fuit primò ut Judæis orthodoxis annuntiaretur Evangelium : (B) nec id nisi illis repellentibus, voluit Deus annuntiari Judæis schismaticis, quales erant Samaritani. Atque hæc quidem ratio fuit cur Christus, dùm Apostolos misit primùm ad prædicandum ante passionem suam, præcepit eis *ad viam gentium ne abirent, et in civitates Samaritanorum ne introirent, sed irent primùm ad oves, quæ perierant domûs Israël.* (*Matth.* x. 5. 6.)

I. Quomodo Samaritani susceperunt Evangelium ?

R. Susceperunt illud cum gaudio magno, et plurimi eorum ad Christum conversi sunt. (C)

I. Sæviit-ne Dei vindicta in eos ex Samaritanis, qui non crediderunt Evangelio ?

R. Sæviit utique. Eamdem ipsi cum cæteris Judæis pœnam subierunt. (D)

serviunt. Honoris et dignitatis sunt expertes ; nullaque in eis populi forma remanet. In hunc ærumnarum gurgitem, octo et triginta annos, postquam Christum crucifixerunt, et tempus quod fuerat ipsis concessum ad pœnitentiam agendam, in persequendis ejus discipulis insumpserunt, demersi sunt. Sed dùm reprobantur, Christiana fides augescit : fœdus olim cum Abraham initum, nunc omnes spectat gentes.

(A) Act. viii. 4. Qui dispersi erant pertransibant, evangelizantes verbum Dei. 5. Philippus autem descendens in civitatem Samariæ, prædicabat illis Christum.

(B) Act. xiii. 46. Tunc constanter Paulus et Barnabas dixerunt : Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei : sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes. 47. Sic enim præcepit nobis Dominus : (*Isaï.* xlix. 6.) Posui te in lucem Gentium, ut sis in salutem usque ad extremum terræ : 48. Audientes autem Gentes gavisæ sunt, et glorificabant verbum Domini : et crediderunt quotquot erant præordinati ad vitam æternam. 49. Disseminabatur autem verbum Domini per universam regionem.

(C) Act. viii. 5. Philippus autem descendens in civitatem Samariæ, prædicabat illis Christum. 6. Intendebant autem turbæ his, quæ à Philippo dicebantur, unanimiter audientes, et videntes signa, quæ faciebat.... 9. Factum est ergo gaudium magnum in illâ civitate.... 12. Cùm verò credidissent.... baptizabantur viri ac mulieres.

(D) Flav. Joseph. *de Bell. Jud. l.* 3. *Græcè cap.* 22. *Latinè cap.* 12. Sed ne Samaritæ quidem alieni à calamitatibus remansêre : hi namque in monte Garizim, qui est illis sanctissimus, congregati, locis suis exspectabant : belli autem minas eorum conventus ac spiritus habere videbatur, nec saltem vicinorum malis corrigebantur ; sed inconsultà suarum virium infirmitate, secundis Romanorum rebus exterriti, pronà in tumultum voluntate pendebant. Vespasiano autem placebat motus antecapere, eorumque impetus prævenire : nam etsi præsidiis tota Samaritica regio cincta erat, tamen eorum multitudo, qui coïerant et conspiratio timebatur. Eâque causâ Cerealem quintæ legionis tribunum, cum sexcentis equitibus tribusque peditum millibus mittit. Ille autem ad montem quidem accedere, prælioque congredi nequaquam tutum esse duxit ; quòd hostes plurimi desuper essent : milites ergo circumvallatis undique montis radicibus, totâ eos die custodiebant. Evenit

I. Quandonam Apostoli prædicaverunt Evangelium gentibus ?

R. Postquam illud Judæi repulerunt. Juxta illud Pauli et Barnabæ ad Judæos : (*Act.* XIII. 46.) *Vobis oportebat primùm loqui verbum Dei : sed quoniam repellitis illud, et indignos vos judicatis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes.* Itaque jam suum in Christi Discipulos furorem sæpiùs exercuerant Judæi, jam plures ex Apostolis in carcerem conjecerant, jam Stephanum protodiaconum et protomartyrem lapidaverant, fideles denique palàm et acriter etiam tunc persequebantur, cùm Deus significavit Petro Apostolorum principi annuntiandum esse gentibus Evangelium. Paruit Petrus, missumque ad se Cornelium centurionem, primum ex gentibus præceptis Evangelicis imbuit. (E)

autem aquæ tunc indigentibus Samaritis, etiam graves accendi æstus, (erat enim tempus æstatis, neque se rebus necessariis vulgus instruxerat) adeò ut nonnulli quidem unà die siti morerentur, multi verò ejusmodi morti servitium præferentes, ad Romanos transfugerent : ex quibus cognito Cerealis, illos etiam, qui adhuc perseverarent, malis infractos, montem ascendit : et circùm hostes exercitu constituto, primùm eos ad fœdera hortabatur, atque ut salvi esse mallent, rogabat ; si arma projecissent, tutos fore promittens : denique quia persuadere non posset, aggressus eos occidit omnes. Erant autem undecim millia et sexcenti. Hæc junii mensis vigesimo et septimo die gesta sunt : atque his calamitatibus Samaritæ oppressi sunt.

M. DE TILLEMONT, *tom.* 1. *de l'Histoire des Empereurs, ruine des Juifs, article* 49. *pag.* 516. *l'an de Jésus-Christ* 67. *le* 27. *juin.* Les Samaritains qui semblaient vouloir remuer, furent forcés par Cérial colonel d'une autre Legion, sur leur montagne sainte de Garisim, où ils s'étaient assemblés. Plus d'*onze mille* hommes y furent tués, quoique Cérial n'eût avec lui que *trois mille* hommes de pied, et *six cents* chevaux.

(E) ACT. X. 1. Vir autem erat in Cæsareâ, nomine Cornelius, centurio cohortis, quæ dicitur Italica, 2. Religiosus, ac timens Deum cum omni domo suâ, faciens eleemosynas multas plebi, et deprecans Deum semper : 3. Is vidit in visu manifestè, quasi horà diei nonâ, Angelum Dei introeuntem ad se, et dicentem sibi : Corneli. 4. At ille intuens eum, timore correptus, dixit : Quid est, Domine ? Dixit autem illi : Orationes tuæ, et eleemosynæ tuæ, ascenderunt in memoriam in conspectu Dei ; 5. et nunc mitte viros in Joppen, et accersi Simonem quemdam, qui cognominatur Petrus : 6.... Hic dicet tibi quid te oporteat facere.... 9.... Ascendit Petrus in superiora, ut oraret circa horam sextam. 10. Et cùm esuriret, voluit gustare. Parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus : 11. et vidit cœlum apertum, et descendens vas quoddam, velut linteum magnum quatuor initiis submitti de cœlo in terram, 12. In quo erant omnia quadrupedia, et serpentia terræ, et volatilia cœli, 13. Et facta est vox ad eum : Surge, Petre, occide, et manduca. 14. Ait autem Petrus : Absit Domine, quia nunquam manducavi omne commune et immundum. 15. Et vox iterùm secundò ad eum : Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris. 16. Hoc autem factum est per ter : et statim receptum est vas in cœlum.... 19. Petro autem cogitante de visione, dixit spiritus ei : Ecce viri tres quærunt te. 20. Surge itaque, descende et vade cum eis nihil dubitans, quia ego misi illos.... 25. Et factum est cùm introisset Petrus, obvius venit ei Cornelius, et procidens ad pedes ejus adoravit. 26. Petrus verò elevavit eum, dicens : Surge, ego ipse homo sum.... 28. Dixitque ad illos : Vos scitis quomodò abominatum sit viro Judæo conjungi, aut accedere ad alienigenam : sed mihi ostendit Deus, neminem communem aut immundum dicere hominem. 29. Propter quod sine dubitatione veni accersitus.... 30. Cornelius ait.... 33.... Nunc ergo omnes nos in con-

I. Quâ in regione gentibus Apostoli Evangelium prædicârunt ?

R. Prædicârunt primùm gentibus in Judæâ tunc temporis degentibus. Sed posteà per totum orbem dispersi sunt, ut juxta præceptum Domini docerent et baptizarent omnes gentes. (F)

I. Nunquid inter Apostolos fuit aliquis speciali ratione electus à Deo ad prædicandum Evangelium gentibus ?

R. Fuit. Huic nomen Paulus. Is speciali ratione dicitur in Scripturis Apostolus et doctor gentium. (G)

Non fuit Paulus sicut cæteri Apostoli testis vitæ et miraculorum Christi. Sed post ejus resurrectionem ex acerrimo Fidelium persecutore et implacabili Christi hoste, mirabiliter conversus est, et ad Apostolatum ab ipso Christo vocatus, cùm actu adversùs Discipulos Domini fureret, plenus minarum et cædis. (H) Nec fuit inter Apostolos ullus

spectu tuo adsumus, audire omnia quæcunque tibi præcepta sunt à Domino, 34. Aperiens autem Petrus os suum, dixit : In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus : 35. sed in omne gente, qui timet eum, et operatur justitiam, acceptus est illi.... 44. Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum. 45. Et obstupuerunt ex circumcisione fideles, qui venerant cum Petro : quia et in nationes gratia Spiritûs sancti effusa est. 46. Audiebant enim illos, loquentes linguis, et magnificantes Deum. 47. Tunc respondit Petrus : Nunquid aquam quis prohibere potest, ut non baptizentur hi, qui Spiritum sanctum acceperunt sicut et nos ? 48. Et jussit eos baptizari in nomine Domini Jesu Christi.

XIII. 46. *et seq. Vide suprà litt.* (B) *hocce* §.

ROM. X. 18. Sed dico : Nunquid non audierunt ? Et quidem in omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. 19. Sed dico : Nunquid Israël non cognovit ? Primus Moyses dicit : Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem : in gentem insipientem, in iram vos mittam. 20. Isaïas autem audet, et dicit : (LXV. 1.) Inventus sum à non quærentibus me : palàm apparui iis qui me non interrogabant. 21. Ad Israël autem dicit : (*Ibid.* 2.) Totâ die expandi manus meas ad populum non credentem et contradicentem.

(F) MATTH. XXVIII. 19. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritûs sancti : 20. Docentes eos servare omnia quæcunque mandavi vobis : et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque consummationem seculi.

MARC. XVI. 15. Euntes in mundum universum prædicate Evangelium omni creaturæ.

ROM. X. 18. *Vide suprà litt.* (E) *hocce* §.

(G) ROM. XI. 13. Vobis enim dico Gentibus : quandiù quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo.

XV. 14. Data est mihi gratia à Deo, ut sim minister Christi Jesu in Gentibus : sanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta et sanctificata in Spiritu sancto.

GALAT. I. 15. (*Deus*) me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam. 16. Ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in Gentibus.

1. TIM. II. 7. In (*Christo*) positus sum ego prædicator et Apostolus (veritatem dico, non mentior) Doctor Gentium in fide et veritate.

2. TIM. I. 11. In quo positus sum ego Prædicator, et Apostolus, et magister Gentium.

(H) ACT. IX. 1. Saulus autem adhuc spirans minarum, et cædis in Discipulos Domini, accessit ad principem Sacerdotum, 2. et petiit ab eo epistolas in Damascum ad synagogas : ut si quos invenisset hujus viæ

qui ad Evangelium Christi propagandum pleniori et feliciori successu allaboraverit et verbis, et scriptis, et operibus, et ærumnis, et vigiliis, et patientiâ et sollicitudine indefessâ. (I)

viros, ac mulieres, vinctos perduceret in Jerusalem. 3. Et cùm iter faceret, contigit ut appropinquaret Damasco : et subitò circumfulsit eum lux de cœlo. 4. Et cadens in terram audivit vocem dicentem sibi : Saule, Saule, quid me persequeris ? 5. Qui dixit : Quis es Domine ? Et ille : Ego sum Jesus, quem tu persequeris : Durum est tibi contra stimulum calcitrare : 6. Et tremens, ac stupens dixit : Domine, quid me vis facere ? 7. Et Dominus ad eum : Surge, et ingredere civitatem ; et ibi dicetur tibi quid te oporteat facere.... 8. Surrexit autem Saulus de terrâ, apertisque oculis nihil videbat. Ad manus autem illum trahentes, introduxerunt Damascum. 9. Et erat ibi tribus diebus non videns, et non manducavit, neque bibit. 10. Erat autem quidam discipulus Damasci, nomine Ananias : et dixit ad illum in visu Dominus : Anania. Et ille ait : Ecce ego, Domine. 11. Et Dominus ad eum : Surge, et vade in vicum, qui vocatur rectus : et quære in domo Judæ Saulum nomine Tarsensem : ecce enim orat. 12. (Et vidit virum Ananiam nomine introëuntem, et imponentem sibi manus ut visum recipiat.) 13. Respondit autem Ananias : Domine, audivi à multis de viro hoc quanta mala fecerit sanctis tuis in Jerusalem : 14. Et hic habet potestatem à principibus Sacerdotum alligandi omnes, qui invocant nomen tuum. 15. Dixit autem ad eum Dominus : Vade, quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram gentibus, et regibus, et filiis Israel. 16. Ego enim ostendam illi, quanta oporteat eum pro nomine meo pati. 17. Et abiit Ananias, et introivit in domum : et imponens ei manus, dixit : Saule frater, Dominus misit me Jesus, qui apparuit tibi in viâ, quâ veniebas, ut videas, et implearis Spiritu sancto. 18. Et confestim ceciderunt ab oculis ejus tanquam squamæ, et visum recepit : et surgens baptizatus est.... 20. Et continuò in synagogis prædicabat Jesum, quoniam hic est Filius Dei.

(I) 2. Cor. xi. 7. Gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis.... 9. Et cùm essem apud vos, et egerem, nulli onerosus fui : nam quod mihi deerat, supplevérunt fratres, qui venerunt à Macedoniâ : et in omnibus sine onere me vobis servavi, et servabo.... 23... Ministri Christi sunt, (ut minùs sapiens dico) plus ego : in laboribus plurimis, in carceribus abundantiùs, in plagis supra modum, in mortibus frequenter : 24. à Judæis quinquiès, quadragenas, una minùs, accepi : 25. ter virgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragium feci, nocte et die in profundo maris fui, 26. in itineribus sæpè, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex Gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus : 27. In labore et ærumnâ, in vigiliis multis, in fame et siti, in jejuniis multis, in frigore et nuditate : 28. Præter illa, quæ extrinsecùs sunt, instantia mea quotidiana, sollicitudo omnium Ecclesiarum. 29. Quis infirmatur, et ego non infirmor ? Quis scandalizatur, et ego non uror ?.... 32. Damasci præpositus Gentis Aretæ regis custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet : 33. et per fenestram in sportâ dimissus sum per murum ; et sic effugi manus ejus.

vii. 9. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Christi. 10. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo, cùm enim infirmor tunc potens sum.... 12. Signa apostolatûs mei facta sunt super vos, in omni patientiâ, in signis, et prodigiis, et virtutibus.

Galat. i. 12. Neque enim ego ab homine accepi illud (Evangelium) neque didici, sed per revelationem Jesu Christi. 13. Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaïsmo : quoniam supra modum persequebar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam, 14. et proficiebam in Judaismo supra multos coætaneos meos in genere meo, abundantiùs æmulator existens paternarum mearum traditionum. 15. Cùm autem placuit

I. Quis fuit fructus et successus Evangelicæ prædicationis?

R. Is fuit, ut eversà per orbem universum idololatriâ, vocatis ad Dei cognitionem et cultum omnibus gentibus, Christi religio ubique disseminaretur et stabiliretur. Idolis servierunt patres nostri; nos Christum colimus. Id debemus Apostolicæ prædicationi.

I. Quomodò facta est tam stupenda Evangelii propagatio?

R. Spiritu sancto *cooperante et sermonem* Apostolorum *confirmante, sequentibus signis.* (*Marc.* XVI. 20.) Multùm quoque ad propagationem Evangelii contulit Apostolorum vita, in omnibus doctrinæ Apostolicæ perfectè consentiens, et fusus eorum sanguis in testimonium veritatis. *Impleti sunt Spiritu sancto Discipuli*, inquit S. Augustinus; (*Enarr.* 4. *in Ps.* XXX. *n.* 9.) *cœperunt prædicare magnalia Christi; lapidati, occisi, fugati sunt. Et cùm indè tanquam ex uno loco fugarentur, quasi ligna ardentia igne divino, totam silvam mundi accensam fervore Spiritûs et lumine veritatis impleverunt.*

I. Nunquid orbis universus ad Christum conversus est solorum Apostolorum ministerio?

R. Id egerunt Apostoli vel per se, vel per Discipulos et successores. *In omnem terram*, inquit S. Augustinus, (*Enarr.* 1. *in Ps.* LXXXVIII. *n.* 3.) *exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum: quia etsi assumpti hinc sunt antequam Ecclesia impleret orbem terrarum, tamen verba eorum pervenerunt usque ad terminos orbis terræ.* Pervenerunt, inquam, vel per Apostolos ipsos, vel per Apostolorum Discipulos.

ei, qui me segregavit ex utero matris meæ, et vocavit per gratiam suam, 16. ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in Gentibus; continuò non acquievi carni et sanguini.... 23. Tantùm autem auditum habebant: Quoniam qui persequebatur nos aliquàndo, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat: 24. et in me clarificabant Deum.

11. 2. Contuli cum illis Evangelium, quod prædico in Gentibus... 7. Sed è contra cùm vidissent, quod creditum est mihi Evangelium præputii, sicut et Petro circumcisionis: 8. Qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, operatus est et mihi inter Gentes.

S. CHRYSOST. *Hom.* 3. *in SS. Petrum et Paulum. Vide infrà Part.* 2. *Sect.* 4. *Cap.* 2. §. 21. *littera* (B).

S. AUG. *Lib.* 14. *de Civit. Dei, c.* 9. *n.* 2. Illum quippè optimum et fortissimum, virum, qui in suis infirmitatibus gloriatur, ut cum potissimùm commemoremus, qui in Ecclesiam Christi ex Gentibus venimus, Doctorem Gentium in fide et veritate, qui et plus omnibus suis coapostolis laboravit, et pluribus epistolis populos Dei, non eos tantùm, qui præsentes ab illo videbantur, verùm etiam illos, qui futuri prævidebantur, instruxit; illum, inquam, virum, athletam Christi, doctum ab illo, unctum de illo, crucifixum cum illo, gloriosum in illo, in theatro hujus mundi, cui spectaculum factus est et Angelis et hominibus, legitimè magnum agonem certantem, et palmam supernæ vocationis in anteriora sectantem, oculis fidei libentissimè spectant, gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, foris habentem pugnas, intus timores; cupientem dissolvi, et esse cum Christo; desiderantem videre Romanos, ut aliquem fructum habeat et in illis, sicut et in cæteris gentibus; æmulantem Corinthios, et ipsà æmulatione metuentem, ne seducantur eorum mentes à castitate, quæ in Christo est; magnam tristitiam et continuum dolorem cordis de Israëlitis habentem, quòd ignorantes Dei justitiam, et suam

§. 4. De mirâ Religionis Christianæ Propagatione inter Persecutiones.

I. Nunquid, nemine contradicente, religio Christiana per orbem universum diffusa est?

R. Imò verò ubique ei contradictum est. Vicit tamen, et contradicentibus necquidquam Regibus et Principibus terræ triumphavit. Atque hinc mirabiliùs elucet in propagatione Evangelii Dei potentia; fitque manifestum omnibus, mundi conversionem non hominum, sed Dei opus fuisse. (A)

I. Mira isthæc religionis Christianæ propagatio, facta non modò non adjuvantibus, sed etiam contradicentibus ubique Regibus et principibus terræ, fuerat-ne à Prophetis prænuntiata?

R. Fuerat sæpiùs.

Jam suprà (*hujusce Sect. Cap.* 1. §. 1.) retulimus et explivolentes constituere, justitiæ Dei non essent subjecti; nec solùm dolorem, verùm etiam luctum suum denuntiantem quibusdam qui antè peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam super immunditiâ et fornicationibus suis.

Lege Vitam D. Pauli *ab illustrissimo* DD. GODEAU *Vinciensi Episcopo conscriptam, et quæ de Apostolo Paulo scripsit* D. DE TILLEMONT *T. I. Historiæ Ecclesiasticæ.*

(A) S. AUG. *Lib.* 18. *de Civit. Dei, c.* 50. Primùm se ab Jerusalem diffudit Ecclesia, et cùm in Judæâ atque Samariâ plurimi credidissent, et in alias gentes itum est, eis annuntiantibus Evangelium, quos ipse, sicut luminaria, et aptaverat verbo, et accenderat Spiritu sanctò... Denique per ipsos, non solùm qui eum et ante passionem et post resurrectionem viderant et audierant, verùm etiam post obitum eorum per posteros eorum, inter horrendas persecutiones et varios cruciatus ac funera martyrum prædicatum est toto orbe Evangelium, contestante Deo signis, et ostentis, et variis virtutibus, et Spiritûs sancti muneribus: ut populi gentium credentes in eum, qui eorum redemptione crucifixus est, Christiano amore venerarentur sanguinem Martyrum, quem diabolico furore fuderunt; ipsique Reges, quorum legibus vastabatur Ecclesia, ei nomini salubriter subderentur, quod de terrâ crudeliter auferre conati sunt; et falsos Deos inciperent persequi, quorum causâ cultores Dei veri fuerant antèà persecuti.

Lib. 22. *c.* 5. Modus quo mundus credidit, si consideretur, incredibilior invenitur. Ineruditos liberalibus disciplinis, et omninò, quantum ad istorum doctrinas attinet, impolitos, non peritos grammaticâ, non armatos dialecticâ, non rhetoricâ inflatos, Piscatores Christus cum retibus fidei ad mare hujus seculi paucissimos misit, atque ita ex omni genere tam multos pisces, et tantò mirabiliores, quantò rariores etiam ipsos Philosophos cepit.

Cap. 7. Sub Augusto atque Tiberio, eruditioribus utique temporibus, resurrectionem carnis Christi atque in cœlum ascensionem, tanquam id, quod fieri non potest, mens humana ferre non posset, cludensque ab auribus cordibusque respueret, nisi eam fieri potuisse, atque factam esse divinitas ipsius veritatis; vel veritas divinitatis et consistantia miraculorum signa monstrarent; ut terrentibus et contradicentibus tam multis, tamque magnis persecutionibus, præcedens in Christo, deindè ad novum seculum in cæteris (*hominibus*) secutura resurrectio atque immortalitas carnis et fidelissimè crederetur, et prædicaretur intrepidè, et per orbem terræ pullulatura fœcundiùs cum Martyrum sanguine sereretur. Legebantur enim præconia præcedentia Prophetarum, concurrebant ostenta virtutum, et persuadebatur veritas nova consuetudini, non contraria rationi, donec orbis terræ qui persequebatur furore, sequeretur fide.

cavimus Prophetiam Danielis, qui id apertè prænuntiavit, (II. 34.) sub umbrâ lapidis excisi de monte sine manibus: qui cùm contrivisset statuam, quâ designabantur omnia orbis Imperia, factus est tandem mons magnus et implevit terram.

Id ipsum apertissimè prædixit David his verbis:

(*Ps.* II. 1.) *Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania?* 2. *Astiterunt Reges terræ, et Principes convenerunt in unum, adversùs Dominum et adversùs Christum ejus.* 3. *Dirumpamus vincula eorum, et projiciamus à nobis jugum ipsorum.* 4. *Qui habitat in cœlis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos....* 6. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, prædicans præceptum ejus.* 7. *Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.* 8. *Postula à me, et dabo tibi gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ.* 9. *Reges eos in virgâ ferreâ, et tanquam vas figuli confringes eos.* 10. *Et nunc Reges intelligite: eruditimini qui judicatis terram.* 11. *Servite Domino in timore: et exultate ei cum tremore.*

Rem Isaïas non minùs diserte prænuntiavit: verba Prophetæ planè divina hæc sunt.

(*Isaï.* LX. 14.) *Venient ad te curvi filii eorum qui humiliaverunt te, et adorabunt vestigia pedum tuorum omnes qui detrahebant tibi, et vocabunt te civitatem Domini, Sion sancti Israël.* 15. *Pro eo quòd fuisti derelicta, et odio habita, et non erat qui per te transiret, ponam te in superbiam seculorum. gaudium in generationem et generationem.* 16. *Et suges lac gentium, et mamillâ Regum lactaberis: et scies quia ego Dominus salvans te.*

Futuras Discipulorum persecutiones Christus sæpiùs Apostolis prædixerat: (*Matth.* X. 21.) *Tradet frater fratrem in mortem, et pater filium: et insurgent filii in parentes, et morte eos afficient: et eritis odio omnibus propter nomen meum.*

(XXIV. 9.) *Tradent vos in tribulationem, et occident vos: et eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.*

(*Joan.* XV. 20.) *Si me persecuti sunt, et vos persequentur.*

(XVI. 2.) *Venit hora, ut omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo.*

(*Ibid.* 33.) *In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.*

Quàm aptè cohæreat rerum eventus cum Propheticis tot oraculis nemo non videt.

I. Quomodò gesserunt se Apostoli et eorum Discipuli inter persecutiones hominum?

R. Nemo ex iis murmuravit; nemo vitæ defensionem armis quæsivit. Innocentiam suam et Christianæ veritatem religionis demonstrârunt quidem et verbis et scriptis sapientissimis: cæterùm supplicia acerbissima et neces

horribiliores invictâ patientiâ, heroïcâ virtute tolerârunt. (B)

I. Quis suscitavit illas persecutiones ?

R. Diabolus, fortis ille armatus, de quo mentio fit in Evangelio, qui voluit hâc viâ Christi in homines Imperium delere, suum servare. (C)

I. Quorum ministerio diabolus usus est ad suscitandas persecutiones ?

R. Ministerio Judæorum et Gentium et Imperatorum et Principum et omnium seculi Potestatum. (D)

I. Quid causæ fuit cur hujus seculi Potestates persequerentur religionem Christianam ?

R. Quia omnibus hominum cupiditatibus et præjudicatis opinionibus adversabatur Christiana religio. Consuetum et receptum vivendi morem, ut sua ferebat quemque libido, noluerunt homines deponere : et instigante potissimùm diabolo, ferre non potuerunt eos, qui aliter vivendum esse contenderent. Ad hæc Principes, ut servirent tempori, falsò existimabant abolendam prorsùs esse Christianam religionem. (E)

(B) *Lege* S. JUSTINI, TERTULLIANI, MINUCII FELICIS, *et aliorum pro Christianâ Religione Defensiones, seu Apologias.*

(C) LUC. XI. 21. Cùm fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet.

(D) PSAL. II. 1. Quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt inania ? 2. Astiterunt Reges terræ, et Principes convenerunt in unum, adversùs Dominum, et adversùs Christum ejus.

PSAL. III. 2. Domine, quid multiplicati sunt qui tribulant me ? Multi insurgunt adversùm me ?

ACT. VI. 5. Factum est autem in crastinum, ut congregarentur principes eorum, et seniores, et Scribæ in Jerusalem. 6. Et Annas princeps Sacerdotum, et Caïphas, et Joannes, et Alexander, et quotquot erant de genere sacerdotali. 7. Et statuentes eos (Apostolos) in medio, interrogabant : In quâ virtute, aut in quo nomine fecistis hoc vos ?

(E) M. JACQUES-BENIGNE BOSSUET, Evêque de Meaux, *Apocal.* 3. *Part.* 2. *n.* 4. Dieu qui s'était servi des Romains pour donner le premier coup aux Juifs, devait employer le même bras pour les abattre ; et cela devait arriver incontinent après la mort de S. Jean. Cet Apôtre vit en esprit ce mémorable événement, et Dieu ne voulut pas qu'il ignorât la suite de ses conseils sur ce peuple autrefois si chéri ; mais les Romains exécuteurs de la vengence divine, la méritaient plus que tous les autres par leurs idolâtries et leur cruauté. Rome était la mère de l'idolâtrie : elle faisait adorer ses Dieux à toute la terre, et parmi ses Dieux ceux qu'elle faisait le plus adorer, c'étaient ses Empereurs. Elle se faisait adorer elle-même, et les provinces vaincues lui dressaient des temples : de sorte qu'elle était en même temps, pour ainsi parler, idolâtre et idolâtrée, l'esclave et l'objet de l'Idolâtrie. Elle se vantait d'être par son origine une ville sainte, consacrée avec des augures favorables, et bâtie sous des présages heureux. Jupiter le maître des Dieux avait choisi sa demeure dans le Capitole, où on le croyait plus présent que dans l'Olympe même et dans le Ciel, où il régnait. Romulus l'avait dédiée à Mars dont il était le fils : c'est ce qui l'avait rendu si guerrière et si victorieuse. Les Dieux qui habitaient en elle lui avaient donné une destinée, sous laquelle tout l'univers devait fléchir. Son empire devait être éternel. Tous les Dieux des autres peuples et des autres villes lui devaient céder, et elle comptait le Dieu des Juifs parmi les Dieux qu'elle avrit vaincus.

Au reste comme elle croyait devoir ses victoires à sa Religion, elle regardait comme ennemis de son Empire ceux qui ne voulaient pas adorer ses Dieux, ses Césars et elle-même : la politique s'y mêlait. Rome se

I. Fuit-ne reverâ abolita Christiana religio ?

R. Imò verò, Christiani nominis hostium delusa spes est : contulêre persecutiones ipsæ ad propagationem et dilatationem Imperii Christi. (F)

persuadait que les peuples subiraient plus volontiers le joug qu'une ville chérie des Dieux leur imposait ; et combattre sa Religion, c'était attaquer un des fondemens de la domination romaine.

Telle a été la cause des persécutions que souffrit l'Église durant *trois cents* ans : outre que c'était de tout temps une des maximes de Rome de ne souffrir de Religion que celle que son Sénat autorisait. Ainsi l'Eglise naissante devint l'objet de son aversion. Rome immolait à ses Dieux le sang des Chrétiens dans toute l'étendue de son empire, et s'en enivrait elle-même dans son amphithéâtre plus que toutes les autres villes. La politique Romaine et la haine insatiable des peuples le voulaient ainsi.

Dominus THEODORICUS RUINART *Præfat. in Acta Martyrum, n. 4. pag.* 68. Aliud erat quod maximè Gentiles in Christianos commovebat, quòd hi scilicet pro bono Reipublicæ statu, aut vel patriæ salute offerri sacrificia improbarent : iisque nec adesse, nec etiam sive per publicos, sive per privatos Imperatorum genios jurare acquiescerent. Ad hæc, Christiani à festis solemnibus, ludis publicis, aliisque ejusmodi spectaculis, quæ pro victoriis adversùs hostes partis, aut Imperatorum natalitiis fieri consueverant, sese abhorrere testabantur. Hinc mirum non est, si Imperatores, etiam qui religiosiores et mitissimi habiti sunt, Christianos penitùs exstirpare conati fuerint, quos nempè non religioni solùm suæ, sed etiam propriæ saluti adversari existimabant. Hinc etiam politici, qui divisiones et intestina bella ob sacrorum varietates pertimescebant, è Reipublicæ bono esse censebant, ut Christiani omninò delerentur. Ipsum denique vulgus, cui Christiani publicas lætitias et Principum largitiones invidere videbantur, de illorum morte exultabat. His adjungi possent privata odia, et avaritia Magistratuum et Præsidum, qui sub religionis specie, Christianorum facultates, vel in fiscum, vel in proprios usus convertebant. Quæ tandem omnia Sacerdotum, et Magorum, quorum auctoritas ut plurimùm maxima erat, zelo ac invidiâ incendebantur. Videbant quippè ob Christianismum sacra Deorum suorum neglecta, ipsos Deos ludibrio habitos, oracula contempta, ac quandoque falsi convicta, auctoritatem minutam, ac reditus etiam penè ad nihilum redactos. Hinc nihil non sibi licere in damnandis, torquendis, trucidandisque Christianis Principes, Præsides, Magistratus, ipsique tortores existimabant : et citra ullum sæpiùs, maximè in extremis persecutionibus, dignitatum, sexuum aut ætatum discrimen, viri et mulieres, pueri, senes et anus, nobiles et ignobiles, pariter torquebantur.

(F) PSAL. II. 4. Qui habitat in cœlis irridebit eos, et Dominus subsannabit eos.

III. 8. Quoniam tu percussisti omnes adversantes mihi sine causâ : dentes peccatorum contrivisti.

S. AUG. *Lib.* 18. *de Civitate Dei, n.* 50. *Vide suprà litt.* (A) *hocce §.*

D. THEODORIC. RUINART *Præf. in Acta Martyrum §.* 4. *pag.* 69. Sed erunt fortassis qui dicant vix fieri potuisse, ut Ecclesia tot procellis agitata, adeò tamen creverit, ut seculo tertio jam penè per totum terrarum orbem dilatata fuerit. Non enim, inquient, verisimile est, tam multos homines reperiri potuisse, qui religionem amplecterentur non solùm peregrinam et novam, sed quæ præter vitam austeriorem quam præscribit, cultores etiam suos exiliis, bonorum proscriptionibus, amicorum et parentum totiusque generis humani invidiæ, tormentis acerbissimis, ipsique morti obnoxios reddit. At licèt humanæ rationi parùm consentaneus videatur iste dilatandæ religionis modus ; certum est tamen hunc ipsum à Christo Domino præ cæteris delectum fuisse ; qui, ut exemplo simul et verbo suis sequacibus præiret, nonnisi per varias tentationes, mortemque acerbissimam in gloriam Patris voluit introire..... Verùm cùm naturæ humanæ vires ad hæc perferenda prorsùs impares essent, Christus suis athletis tam præsens aderat, ut sæpiùs mediis in tormentis nullus, aut certè exiguus eis esset dolorum sensus ; eorumque animos inter-

I. Quâ id ratione factum est?

R. Id factum est ob ingentem Martyriorum copiam : sanguis enim Martyrum, ut Tertulliani (*Apol. c.* 50.) verbis utar, Christianorum semen fuit. (G)

Martyr vox græca est, quæ idem significat quod *testis*. Martyrium sustinere dicitur qui pro Christo, pro veritate, pro justitiâ, vel mortem vel supplicia sustinet.

At innumera quâlibet persecutione fuisse Martyria constat, et rem invictissimis argumentis demonstravit Domnus Theodoricus Ruinart è congregatione S. Mauri Presbyter Benedictinus, in eruditissimâ præfatione quam præfixit libro, cui titulus est, *Acta Martyrum sincera et selecta :* in quâ quidem præfatione confutavit Henrici Dodwelli dissertationem de Paucitate Martyrum, quæ inserta est in Editione Oxoniensi operum S. Cypriani.

I. Quomodò sanguis Martyrum semen Christianorum fuit? Debuit certè morte Martyrum imminui Christianorum numerus, non augeri?

R. Semen Christianorum fuit; quia ex uno veluti grano mortuo prodibant, ut Evangelii symbolis utar, alia grana centum. Crescebat morte Martyrum fidelium numerus. Plurimos ex infidelibus adducebant ad fidem exempla Martyrum supplicia exquisita, et mortes acerbissimas invictâ patientiâ tolerantium. Nec inanes fuêre fusæ ad Deum preces à Martyribus pro propagatione Regni Christi et infidelium conversione. (H)

I. Quandiù religionem Christianam insectati sunt Imperatores Ethnici?

R. Per annos ferè trecentos ad Imperium usque Constantini, qui et ipse religionem Christianam amplexus est. Exindè Reges et Principes religionem eamdem professi nis semper auxiliis, nonnunquam externis etiam visibilibus signis confortabat. Certè Stephanus vidit *cœlos apertos, et Jesum stantem à dextris virtutis Dei.* (*Act.* VII. 55.) Excitabantur etiam Episcoporum verbis et exemplis. Tùm persuasum eis erat leve et momentaneum quod passuri erant, æternum gloriæ pondus in eis operaturum, ac brevi et caducâ vitâ æternam et beatam se mercaturos, ad quam, quòd martyrium alter esset baptismus, sine ullâ morâ se ingressuros esse non dubitabant.

(G) *Vide* antiqua Martyrologia *et* D. THEOD. RUINART. *Præfat. in Act. Martyrum sincera.*

(H) JOAN. XII. 24. Amen, amen dico vobis, nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, 25. ipsum solum manet : si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.

TERTULL. *Apol. cap.* 50... Prælium est nobis quod provocamur ad tribunalia, ut illic sub discrimine capitis pro veritate certemus. Victoria est autem, pro quo certaveris, obtinere. Ea victoria habet et gloriam placendi Deo, et prædam vivendi in æternum.... Ergo vicimus cùm occidimur..... Cruciate, torquete, damnate, atterite nos. Probatio est enim innocentiæ nostræ impietas vestra. Ideò nos hæc pati Deus patitur : .... Nec quicquam tamen proficit exquisitior quæque crudelitas vestra, illecebra est magis sectæ. Plures efficimur, quoties metimur à vobis. Semen est sanguis Christianorum.... omnia huic operi delicta donantur. Indè est, quod sententiis vestris gratias agimus : .... cùm damnamur à vobis, à Deo absolvimur.

sunt : Et crux, quæ olim opprobrium hominum fuerat, in fronte Regum fixa, spes hominum et gloria facta est. (I)

§. 5. Elenchus persecutionum, quas ab Imperatoribus Ethnicis passi sunt prioribus seculis Christiani.

I. Fuit-ne Religio Christiana vexata ab omnibus omninò Imperatoribus, qui regnârunt à morte Christi ad Constantinum ?

R. Non ab omnibus, nec nisi per intervalla, latis edictis vexata est. Quin et cujuslibet persecutionis æstus non diuturnus fuit ; Deo tempestates mirabiliter compescente, ut intereà fideles in pace congregati Disciplinæ Ecclesiarum consulerent. Decem, undecim, aut ad summum duodecim persecutiones tribus seculis vulgò numerantur.

Advertendum tamen, etiamsi nulla ferveret edictis Imperatorum persecutio, tamen vix Ecclesiam his prioribus seculis sine aliquâ locali persecutione fuisse ; idque vi legum Romanarum, quibus cautum erat ne quis novam et peregrinam Religionem induceret ; quas quidem leges Magistratus et Præsides pro suo quique arbitrio adversùs Christianos detorquebant. (A)

(I) S. Aug. *Serm.* 3. *in Psal.* xxxii. *n.* 13. Sed jam cessaverunt Reges mali, facti sunt boni : crediderunt et ipsi, signum crucis Christi in fronte jam portant, pretiosus quâlibet gemmâ diadematis : illi, qui sævierunt, destructi sunt. Sed quis fecit hoc ? Fortè tu, ut extollas te ? *Dominus dissipat consilia gentium : reprobat autem cogitationes populorum, et reprobat consilia principum,* (*Ps.* xxxii. 10.) quando dixerunt, tollamus eos de terrâ, non erit nomen Christianum, si hoc fecerimus : sic occidantur, sic torqueantur, talia et talia illis infligantur. Dicta sunt hæc, et inter hæc crevit Ecclesia.

S. Aug. *in Psal.* liv. *num.* 12. Attende saltem gloriam crucis ipsius. Jam in fronte Regum crux illa fixa est, cui inimici insultaverunt. Effectus probavit virtutem, domuit orbem, non ferro, sed ligno.

(A) M. Jacques-Benigne Bossuet, Evêque de Meaux, *Apoc.* x. *reflexions, n.* 1. S. Jean ayant à nous exposer dans la suite les grands châtimens de Dieu sur Rome persécutrice, commence par expliquer les persécutions qui les ont attirés, et s'arrête principalement à celle de Dioclétien, qui fut la dernière, comme la plus violente....

Premièrement, afin qu'on ne s'étonnât pas de voir tant de sang répandu, et ce qui était le plus à déplorer, tant d'apostasies durant les persécutions, il fait voir qu'il ne faut pas craindre que le Temple de Dieu, c'est-à-dire son Eglise, soit renversée, et qu'au contraire elle demeurera toujours invincible dans ceux qui seront véritablement à Dieu, c'est-à-dire dans ses Elus.

2. Il fait voir que quelque grande que soit la haine et la puissance des persécuteurs, il ne leur serait pas permis de nuire aux Chrétiens autant qu'ils voudraient, mais que Dieu donnerait des bornes à leur fureur, et renfermerait les persécutions dans un certain temps limité.

3. Le même S. Jean fait connaître que nulle persécution, quelque violente qu'elle soit, n'aura le pouvoir d'empêcher, ou d'affaiblir le témoignage que l'Eglise doit rendre éternellement à la vérité de l'Evangile.

La quatrième chose qui devait paraître dans la souffrance de l'Eglise, c'est que la persécution, loin de l'éteindre et de l'affaiblir, en devait toujours augmenter la force et la gloire : de sorte que par la suite des conseils de Dieu il devait être reservé à celle de Dioclétien, comme à la plus violente, d'élever l'Eglise au comble de la gloire. C'est aussi ce qui est arrivé.

I. Quinam Imperatores Religionem Christianam persecuti sunt prioribus seculis ? Et uniuscujusque persecutionis quod initium, quis finis fuit ?

R. Primus Imperatorum Christianos lato edicto persecu-

N. 2. De ces quatre caractères de persécutions, celui qui est le plus consolant pour les Chrétiens, c'est le second ; c'est-à-dire, celui qui leur fait voir que Dieu préside secrètement aux conseils des persécuteurs, dont il retient et lâche le bras autant qu'il lui plaît ; car c'est ce qui fait sentir aux enfans de Dieu que celui qui leur envoie les persécutions, c'est Dieu même leur bon Père ; en sorte que leurs souffrances venues de cette main leur deviennent chères.

N. 3. Dieu avait commencé à faire paraître cette vérité à ses fideles dès le temps de l'Ancien Testament par plusieurs exemples, mais principalement dans la persécution d'Antiochus. Elle fut d'une violence extraordinaire, et il semblait d'abord que Dieu ne voulût plus donner de bornes aux souffrances de son peuple : mais en même temps il marqua sensiblement le contraire dans deux effets surprenans : l'un fut le terme très-court qu'il voulut donner aux fureurs d'Antiochus, puisque la persécution dura seulement trois ans et demi, ainsi qu'il était prédit. (*Dan.* XII. 7. 11.) L'autre qui n'était pas moins considérable, c'est que Dieu finirait la persécution par la punition éclatante de son auteur.

N. 4. C'était le conseil de Dieu d'en user à peu près de même avec ses fidèles. Car encore qu'après la Croix de Jésus-Christ, son Eglise dût être plus fortement et plus longuement exercée qu'elle ne l'avait dû être dans le Judaïsme, où les promesses temporelles étaient en vigueur : néanmoins il plaisait à Dieu, que les persécutions qu'il faudrait soutenir pour l'Evangile eussent à peu près les mêmes caractères que celle d'Antiochus, où elles étaient comme désignées par la main de Dieu ; c'est-à-dire, premièrement qu'elles fussent courtes, et que Dieu y donnât de temps en temps quelque relâche à son peuple ; et ce qui n'est pas moins remarquable, qu'elles finissent pour l'ordinaire par un châtiment public des persécuteurs.

On voit en effet ces deux marques du doigt de Dieu, presque dans toutes les persécutions. Dieu faisait sentir à ses enfans affligés, par le repos qu'il leur procurait de temps en temps, qu'il savait mesurer leurs souffrances à leurs forces, et comme Jésus-Christ l'avait dit lui-même, (*Matth.* XXIX. 22.) qu'il en abrégeait le temps pour l'amour des Elus.

Les Chrétiens ont bien connu ce secours de Dieu durant les persécutions ; et comme on leur objectait que Dieu les abandonnait à leurs ennemis, Origène répondait pour toute l'Eglise : (*l.* 3. *cont. Cels. p.* 116.) Que ce n'était pas les abandonner, mais plutôt leur rendre sensible sa protection, que de leur donner de temps en temps le loisir de respirer, en reprimant de telle sorte leurs persécuteurs, qu'on voyait bien qu'il ne voulait pas qu'on pût éteindre la race des Saints, ni qu'il fût permis à leurs ennemis et aux Princes mêmes de les affliger au-delà d'un certain point, ou d'un certain temps.

N. 5. Tout est plein de ces sentimens dans les écrits des Saints Pères, et l'expérience en justifiait la vérité. La persécution de Néron, où saint Pierre et saint Paul furent couronnés, finit par sa mort environ quatre ans après qu'il l'eut commencée : celle de Domitien où saint Jean souffrit, fut à peu près de même durée. Le massacre de Domitien tué par les siens y mit fin ; et avant ce dernier coup, lui-même, tout inhumain qu'il était, il avait donné des bornes à sa fureur, en rappelant jusqu'à ceux qu'il avait bannis, et réprimant par un Edit les persécutions suscitées contre l'Eglise : ainsi les deux premières persécutions eurent manifestement les deux caractères de celle d'Antiochus. Dieu les finit par le châtiment manifeste de leurs auteurs, et voulut les renfermer à peu près dans le même temps de trois ans et demi que celle d'Antiochus avait eu. Saint Jean apprend aux fidèles que les persécutions des siècles suivans auraient à peu près le même succès : et que Dieu leur saurait donner de secrètes bornes, quoique non, peut-être, toujours dans le même temps précis. On sait la lettre de Trajan à Pline le Jeune, où,

tus est Nero. Cœpit persecutio sævire anno Christi 64. Desiit tragicâ morte principis impii anno 68. Sub hoc Imperatore Martyrio coronati sunt Romæ Petrus et Paulus Apostoli : Mediolani Gervasius et Protasius, item Nazarius et

encore que cet Empereur lui ordonnât de punir les Chrétiens qui lui seraient déférés, il lui défendit néanmoins d'en faire aucune recherche. On sait celle d'Adrien à Minucius Fundanus, et celle de Marc-Aurèle après le célèbre effet de la prière d'une Légion Chrétienne. Ces ordres des Empereurs étaient autant de barrières que Dieu mettait pour un temps aux persécutions. On prétend que celle de Sévère s'adoucit bientôt par la mort de Plautien, qui en était l'instigateur : et on sait d'ailleurs que ce Prince modérait lui-même ses rigueurs ; en sorte qu'il a semblé ne persécuter les Chrétiens qu'à regret, et par considération, comme Tertullien nous le fait entendre. Quoi qu'il en soit, c'est après avoir vu sa persécution qu'Origène a remarqué le relâchement que nous avons vu dans les supplices des Chrétiens, et les bornes que Dieu y mettait. La persécution de Maximin et celle de Dèce passèrent rapidement avec leur vie. Gallus qui suivit les voies de Dèce son prédécesseur, eut bientôt après le même sort. Les souffrances des Saints furent extrêmes sous Valérien : mais nous apprenons dans Eusèbe par une lettre de saint Denys d'Alexandrie, qu'elles ne durèrent précisement que trois ans et demi. Le massacre d'Aurélien prévint l'exécution du sanglant Edit qu'il venait de donner contre les fidèles ; et il n'y eut pas jusqu'à la dernière persécution, c'est-à-dire, jusqu'à celle de Dioclétien, encore qu'elle ait été la plus violente et la plus longue, qui n'eût ces temps de relâchement.

N. 6. Elle commença en l'an 303, le 19 de l'empire de Dioclétien, par le renversement des Eglises vers la fête de la Passion de Notre-Seigneur, date mémorable pour l'Eglise souffrante. L'année d'après la persécution fut très-violente : mais dans le temps qu'on y commença par tout l'Empire des Fêtes solennelles pour la vingtième année de l'Empereur, les prisons furent ouvertes, et les Chrétiens participèrent à la grâce comme les autres ; puisqu'il est expressement marqué que le célèbre martyr d'Antioche saint Romain, demeura seul dans les fers, et seul acheva son glorieux martyre. Quelque temps après et dans la plus grande ardeur de la persécution, las de verser du sang, les persécuteurs se relâchèrent d'eux-mêmes par deux fois ; et à la fin on changea la peine de mort en d'autres supplices. En Occident, la grande furie de la persécution ne dura que deux ans : mais encore que l'Orient eût plus à souffrir, il paroît que dès le commencement Maximin se relâcha durant quelque temps, et en général que les tyrans se ralentissaient, et se rechauffaient comme à diverses reprises. Dans la huitième année fut publiée la célèbre rétractation de Galère Maximien, un peu avant sa mort. Les Eglises jouirent de la paix même en Orient, et sous Maximin. Un peu après, Maxence fut vaincu par Constantin, la Croix érigée dans Rome, et la paix donnée par le vainqueur. Encore que Maximin, qui avait été contraint d'abord à se relâcher de ses rigueurs, les ait redoublées un peu après, elles ne durèrent pas longtemps ; et Licinius alors uni à Constantin, entreprit bientôt la guerre, où le Tyran perdit la vie. A son retour Licinius devint lui-même persécuteur, et peu après il périt, après avoir été souvent vaincu.

Voilà en gros le cours des persécutions... Cela suffit pour faire voir qu'encore que Dieu n'épargnât pas le sang de ses Saints, il leur donnait de temps en temps un peu de repos ; c'est-à-dire, qu'il donnait aux forts le temps de respirer, aux faibles celui de s'affermir, à ceux qui étaient tombés celui de se relever, et enfin aux saints Pasteurs celui de recueillir leurs brebis dispersées.

N. 7. C'est ainsi que Dieu mesurait les souffrances à son peuple selon sa bonté et sa sagesse, comme il avait fait autrefois du temps d'Antiochus. Mais il ne fit pas moins éclater dans les persécutions de son Eglise la *seconde* circonstance de la persécution d'Antiochus, qui fut celle d'avoir fini par le supplice du persécuteur : car pour ne point ici parler des Princes persécuteurs que Dieu peut avoir épargnés, ou pour leurs autres bonnes qualités, comme un Trajan, ou un Marc-Aurèle, ou enfin pour des rai-

Celsus : Alexandriæ Marcus Evangelista primus hujus civitatis Episcopus, etc.

Persecutionem alteram suscitavit Domitianus anno Christi 91. seu ut volunt alii 93. Illa quidem initio non acerba, sed

sons qu'il n'est pas permis de rechercher : pour peu qu'on sache la fin d'un Néron, d'un Domitien, d'un Maximin, d'un Dèce, d'un Valérien, des *deux* Maximien, du dernier Maximin, et des autres, et qu'on en pèse le temps et les circonstances, on y verra la main de Dieu marquée; et un livre admirable de Lactance que Dieu a rendu à nos jours, nous met cette vérité sous les yeux.

Nous y voyons entre autres choses que Dioclétien n'eut pas plus tôt consenti à la persécution, que son bonheur l'abandonna. Frappé d'une maladie où il perdit le sens, il tomba dans un si grand affaiblissement, qu'il ne put résister à Galère, qui le contraignit secrètement à quitter l'Empire. (*Lactan. de mort. persec.* 17. 18.) Cette abdication tant vantée, et qui parut au-dehors si volontaire, fut l'effet de sa faiblesse et de la secrète violence que lui fit son gendre.

La fin des autres Princes fut encore plus manifestement funeste : on n'y voit rien que de tragique. Dieu, pour ainsi dire, voulut marquer les persécuteurs à la marque d'Antiochus : et afin qu'il n'y manquât aucun trait, il voulut, dans cette dernière persécution, que les deux dont le peuple saint avoit le plus long-temps éprouvé la rage, c'est-à-dire, Galère Maximien et Maximin, en périssant comme Antiochus, et par un supplice semblable, fissent aussi à son exemple des déclarations favorables aux Chrétiens, qu'ils avaient tant haïs, et laissassent à la postérité un témoignage immortel d'un repentir autant inutile que forcé.

N. 8. La persécution d'Antiochus fit voir encore une vérité, qui parut avec éclat dans les persécutions de l'Eglite. C'est que bien loin que le peuple Juif ait été détruit, comme ses ennemis l'avaient espéré, il devint plus illustre que jamais, non-seulement par les victoires de Judas Machabée, mais encore en l'affranchissant du joug des Gentils, et rétablissant sous la famille des Asmonéens le Royaume de Judée. Ainsi l'Eglise de Jésus-Christ, loin de tomber sous le poids de tant de persécutions, allait croissant sous le fer et parmi les tourmens. Les victoires de ses Martyrs, plus éclatantes que le soleil, lui donnaient tous les jours une nouvelle gloire. Ce fut après les derniers efforts qu'on eut fait sous Dioclétien pour la détruire entièrement, et lorsqu'on se flattait le plus de la pensée de l'avoir éteinte, qu'elle se releva plus que jamais, et que libre de la tyrannie des Gentils, elle régna sur la terre dans la personne de Constantin et de ses successeurs.

D. Theodoric. Ruinart. in *Acta Martyrum*, *pag.* 25. Ut receptam apud omnes de Martyrum multitudine sententiam evellat Dodwellus, ait paucos Imperatores Ecclesiam fuisse persecutos : pauciora edicta adversùs fideles lata recenseri ; ac denique ita clementiæ laudem plerosque Principum affectasse, ut etiam noxios ægrè punirent : quod item provinciarum Rectores æmulabantur. Verùm ad convellendum penitus istud Dodwelli argumentum, operæ pretium est observare, persecutiones adversùs Christianos non ex solis Imperatorum edictis ortas fuisse, vel ex privatis Præsidum odiis, aut solis populi clamoribus, ut sæpiùs repetit Dodwellus ; sed etiam, et quidem maximè, ex Romanarum legum præscripto, quibus peregrina quælibet religio vetabatur, *ex Cicerone libro* 2. *de Legibus.* Christiani autem non solùm novam et peregrinam (ut Romanis videbatur) inducebant religionem, sed et quamlibet aliam falsam et ridiculam esse profitebantur. Has autem leges nec ipsi Imperatores poterant convellere, maximè si omnium consensu unanimi novis legibus fuissent roboratæ. Quod disertè asserit Origenes Homilia 9. in Josue. *Senatus*, inquit, *populusque et Principes Romani.... decreverunt legibus suis, ut non sint Christiani.* Et Tertullianus *in Apologetico cap.* 37. leges adversùs Christianos latas agnoscit. Hinc mirum non est, si aliquando pace ab Imperatoribus concessâ, delati tamen Christiani punirentur, ut patet tùm ex Apollonii nece, qui *capitali supplicio à Senatu damnatus est*, quòd *veteri lege* sancitum esset, ne Christiani delati impunè dimitterentur.

lato ab Imperatore edicto sævissimo, maximè efferbuit anno 95. Desiitque morte Principis impii, qui anno 96. de medio sublatus est. Sub hoc Imperatore passus est Pergami Antipas; Romæ verò Joannes in ferventis olei dolium injectus est: undè cùm evasisset illæsus, relegatus est in Pathmos insulam, ubi scripsit Apocalypsim, etc.

Tertiam persecutionem Trajanus suscitavit circa annum Christi centesimum. Is nullum quidem adversùs Christia-

Idem Marino contigit Cæsareæ in Palæstinâ, etiam post promulgatum Gallieni Imperatoris pacis edictum. Si tamen his legibus nova accedebant Imperatorum edicta, tunc maximè persecutio sæviebat, Christiani diligentissimè inquirebantur, comprehensique intolerabilibus afficiebantur suppliciis. Novis autem Imperatorum ediclis ad Christianos persequendos opus non fuisse patet ex celebri Plinii Epistolâ ad Trajanum. Siquidem ille, quamvis nullum tunc fuerit Imperatoris edictum, ut contendit Dodwellus, à Christianorum tamen persecutione abstinere ausus non fuit, sine Imperatoris rescripto: Imperatorem non consulturus, nisi post aliquot damnatos, nonnullosque passos, multitudine puniendorum deterritus fuisset, ut refert Tertullianus *in Apologetico*. Porrò non adeò rara fuisse contra Christianos Imperatorum edicta probatur ex Lactantio, qui *Lib.* 5. *Institutionum*, *cap.* 11. refert, *Domitium de officio Proconsulis libris septem rescripta Principum nefaria collegisse, ut doceret quibus pœnis affici oporteret eos, qui se cultores Dei confiterentur.* Nec juvat opponere, plerosque Imperatores ingenio mites atque ad clementiam proclives fuisse: qui enim ex his dotibus ab Ethnicis scriptoribus laudantur, ut plurimum atrocissimi Christianorum persecutores fuêre. Nec mirum sanè, cùm adversùs Christianos sævire crudelitatis vitio non tribuerent, quòd eos sacrilegos, publicos hostes, maximorumque flagitiorum noxios esse arbitrarentur. Id sanè ita Suetonio persuasum erat, ut inter ea quæ aliquâ laude digna à Nerone sancita commemorat, ait ab ipso fuisse *afflictos suppliciis Christianos, genus hominum superstitionis novæ ac maleficæ.* Quænam verò Præsidum fuerit clementia, Lactantii verbis exponendum est ex *lib.* 5. *Institut. cap.* 11. *Exquisitos*, inquit, *dolores corporibus immittunt; et nihil aliud devitant, quàm ut tortimoriantur....* Perlinaci stultitiâ *jubent curam tortis diligenter adhibere, ut ad alios cruciatus membra renoventur, et reparetur novus sanguis ad pœnam.* Ex hoc tamen se nullum peremisse gloriabantur, ut prosequitur Lactantius, *nam et ipse audivi*, inquit, *aliquos gloriantes, quia administratio sua, in hâc parte, fuerit incruenta.* Eo modo hos præsides justos, quo clementes fuisse probat *cap.* sequenti. *Jus*, inquit, *vocant carnificinas veterum tyrannorum adversùs innocentes rabidè sævientium, et cùm sint injustitiæ crudelitatisque doctores, justos se esse tamen ac prudentes videri volunt.* Undè sic eos paulò post compellat: *adeòne vobis, ô perditæ mentes, invisa justitia est, ut eam summis sceleribus adæquetis? Adeòne apud vos perit innocentia, ut ne morte quidem simplici dignam judicetis?* etc. Et paulò anteà, cap. scilicet nono: *Audent homines improbissimi justitiæ facere mentionem, qui feras immanitate vincunt.* Videat jam æquus lector, quid de præsidum istorum clementiâ et æquitate judicare debeat. Denique etsi idem Lactantius in libro *de Mortibus persecutorum* quinque tantum nodò ex Imperatoribus, qui Ecclesiam persecuti fuerint, enumeret; non indè tamen inferendum est plures non fuisse persecutores: eos enim solos recenset Lactantius, qui ob concitatam persecutionem divinitùs puniti funestâ morte vitam finierant, ut patet tùm ex titulo libri, tùm ex totius opusculi contextu. Undè mirum non est, si Trajanum aut Antoninos, qui placidâ morte obierant, cum Nerone, Valeriano, aliisque tyrannis, quorum turpis fuerat interitus, non conjunxerit. Idem ferè dicendum de Tertulliano, qui in *Apologetico* Christianorum religionem à pessimis Principibus, quorum decreta ipsimet gentiles horrebant, exagitatam fuisse probaturus, inter persecutores eos Principes recensere non debebat, quos Romani ut patriæ patres et piissimos Imperatores suspiciebant.

nos edictum speciale scripsit : sed cùm quælibet conventicula fieri prohibuisset, sumptâ indè occasione, Provinciarum Præfecti Christianos ad orationem simul convenientes morti dabant. Cùm autem Plinius Secundus, Bithyniæ Proconsul, perturbatus ipsâ multitudine eorum, qui religionis causâ morti traderentur, deprehendisset eos falsis criminibus accusari, scripsit ad Trajanum Epistolam celebrem, quæ tota est de sanctis Christianorum moribus ; postulans quid sibi de cætero esset agendum. Rescripsit Imperator conquirendos non esse Christianos ; si tamen deferrentur et arguerentur, esse puniendos. Sub hoc Imperatore Romæ passus est S. Ignatius Episcopus Antiochenus damnatus ad bestias. Jerosolymis cruci affixus est S. Simeon hujus civitatis Episcopus, cognatus Domini, etc. (B)

(B) Plinii Junioris *Epist. lib.* 10. *Epist.* 97. C. Plinius Trajano Imp. S. Solemne est mihi, Domine, omnia de quibus dubito, ad te referre : quis enim potest meliùs vel cunctationem meam regere, vel ignorantiam instruere? Cognitionibus de Christianis interfui nunquam : ideò nescio quid et quatenùs aut puniri soleat, aut quæri. Nec mediocriter hæsitavi sitne aliquod discrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil à robustioribus differant : deturne pœnitentiæ venia, an ei qui omninò Christianus fuit, desiisse non prosit : nomen ipsum, etiam si flagitiis careant, an flagitia cohærentia nomini puniantur. Interim in iis qui ad me tanquam Christiani deferebantur, hunc sum secutus modum. Interrogavi ipsos an essent Christiani : confitentes, iterùm ac tertiò interrogavi, supplicium minatus : perseverantes, duci jussi. Neque enim dubitabam, qualecunque quod fatebantur, pervicaciam certè, et inflexibilem obstinationem debere puniri. Fuerunt alii similis amentiæ : quos, quia cives Romani erant, annotavi in urbem remittendos : mox ipso tractu, ut fieri solet, diffundente se crimine, plures species inciderunt. Propositus est libellus sine auctore, multorum nomina continens, qui negarent se esse Christianos, aut fuisse, cùm præeunte me Deos appellarent, et imagini tuæ, quam propter hoc jusseram cum simulacris nnminum afferri, thure ac vino supplicarent : prætereà maledicerent Christo, quorum nihil cogi posse dicuntur, qui sunt revera Christiani : ego dimittendos putavi. Alii ab indice nominati, esse se Christianos dixerunt, et mox negaverunt : fuisse quidem, sed desiisse, quidam ante triennium : quidam ante plures annos ; nonnemo etiam ante viginti quoque. Omnes et imagines tuas, deorumque simulacra venerati sunt, ii et Christo maledixerunt. Affirmabant autem hanc fuisse summam vel culpæ suæ, vel erroris, quòd essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo, quasi Deo, dicere secum invicem : seque sacramento non in scelus aliquod obstringere, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent : quibus peractis, morem sibi discedendi fuisse, rursusque coëundi ad capiendum cibum, promiscuum tamen, et innoxium : quod ipsum facere desiisse post edictum meum, quo secundùm mandata tua hetærias esse vetueram. Quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri et per tormenta quærere : sed nihil aliud inveni, quàm superstitionem pravam et immodicam : ideòque dilatâ cognitione ad consulendum te decucurri. Visa est enim mihi res digna consultatione, maximè propter periclitantium numerum. Multi enim, omnis ætatis, omnis ordinis, utriusque sexûs etiam vocantur in periculum, et vocabuntur. Neque enim civitates tantùm, sed vicos etiam atque agros superstitionis istius contagio pervagata est, quæ videtur sisti et corrigi posse. Certè satis constat, propè jam desolata templa cœpisse celebrari et sacra solemnia diù intermissa repeti : passimque vænire victimas, quarum adhuc rarissimus emptor invenichatur. Ex quo facile est opinari quæ turba hominum emendari possit, si sit pœnitentiæ locus.

Quarta sub Hadriano persecutio numeratur circa annum 125. Is, tacito nomine religionis Christianæ, novas omnes religiones prohibuit. Cùm autem Quadratus et Aristides libros obtulissent Imperatori pro defensione Christianæ religionis; simul et Serenus Grannius legatus vir nobilis

TRAJANUS Plinio S. Actum quem debuisti, mi Secunde, in excutiendis causis eorum qui Christiani ad te delati fuerant, secutus es. Neque enim in universum aliquid, quod quasi certam formam habeat, constitui potest. Conquirendi non sunt: si deferantur et arguantur, puniendi sunt: ita tamen ut qui negaverit se Christianum esse, idque reipsa manifestum fecerit, id est, supplicando Diis nostris, quamvis suspectus in præteritum fuerit, veniam ex pœnitentiâ impetret. Sine auctore verò propositi libelli nullo in crimine locum habere debent. Nam et pessimi exempli, nec nostri seculi est.

TERTULLIAN. *Apolog. cap.* 2. Christianis solis nihil permittitur loqui, quod causam purget, quod veritatem defendat, quod judicem non faciat injustum: sed illud solùm exspectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, non examinatio criminis: quando si de aliquo nocente cognoscitis, non statim confesso eo nomen homicidæ, vel sacrilegi, vel incesti, vel publici hostis (ut de nostris elogiis loquar) contenti sitis ad pronuntiandum, nisi et consequentia exigatis, qualitatem facti, locum, modum, tempus, conscios, socios. De nobis nihil tale: cùm æquè extorqueri oporteret quodcunque falsò jactatur: quot quisque jam infanticidia degustasset; quot incesta contenebrasset: qui coqui, qui canes affuissent. O quanta illius Præsidis gloria, si eruisset aliquem, qui centum jam infantes comedisset! At quin invenimus inquisitionem quoque in nos prohibitam. Plinius enim Secundus, cùm provinciam regeret damnatis quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsis, ipsâ tamen multitudine perturbatus, quid de cætero ageret consuluit tunc Trajanum Imperatorem, allegans, præter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacramentis eorum comperisse, quàm cœtus antelucanos ad canendum Christo et Deo, et ad confœderandam disciplinam: homicidium, adulterium, fraudem, perfidiam, et cætera scelera prohibentes. Tunc Trajanus rescripsit, hoc genus inquirendos quidem non esse, oblatos verò puniri oportere. O sententiam necessitate confusam! Negat inquirendos, ut innocentes: et mandat puniendos, ut nocentes; parcit, et sævit; dissimulat, et animadvertit. Quid temetipsam censura circumvenis? Si damnas, cur non et inquiris? Si non inquiris, cur non et absolvis? Latronibus vestigandis per universas provincias militaris statio sortitur: in reos majestatis et publicos hostes omnis homo miles est: ad socios, ad conscios usque inquisitio extenditur. Solum Christianum inquiri non licet; offerri licet, quasi aliud esset actura inquisitio, quàm oblationem. Damnatis ergo oblatum, quem nemo voluit requisitum; qui puto jam non ideò meruit pœnam, quia nocens est, sed quia non requirendus, inventus est.

EUSEBIUS *Hist. Ecclesiast. lib.* 3. *cap.* 33. Tanta porrò et tam gravis plerisque in locis adversùs nostros persecutio tunc temporis sæviebat, ut Plinius Secundus inter provinciarum Rectores celeberrimus, motus Martyrum multitudine, ad Principem retulerit de numero eorum, qui fidei causâ obtruncabantur: simulque indicaverit, deprehendisse se nihil ab illis impiè, nihil adversùs leges actitari; nisi quod primo diluculo excitati, Christo tanquam Deo hymnos canerent. Cæterùm adulteria, homicidia, et reliqua hujusmodi crimina illos etiam aversari, cunctaque ex præscripto legum agere. Quibus respondens Trajanus, edixit: Christianos quidem requirendos non esse, oblatos verò puniri oportere. Quo facto, persecutionis incendium quod nobis violentius incumbebat, restinctum quidem aliquâ ex parte videbatur: iis tamen qui nos malignè et fraudulenter aggredi vellent, non minor opportunitas suppetebat: interdùm populo, interdùm Præsidibus provinciarum adversùs nostros insidias comparantibus. Adeò ut si non palàm et publicè, locales tamen in aliquot provinciis persecutiones exardescerent, et plurimi ex fidelibus multiplicis martyrii certamen subirent.

per litteras monuisset Imperatorem, iniquum esse clamoribus vulgi sanguinem innocentium hominum concedi; et sine ullo crimine, nominis tantùm et sectæ reos fieri: His omnibus commotus Hadrianus, Minucio Fundano Proconsuli Asiæ scripsit anno 126. ne quis posthac sine objectu criminis et legitimâ accusatione condemnaretur. Fuêre tamen posteà ad mortem usque Hadriani Martyria quædam. Obiit is anno 138. Sub hoc Imperatore passi sunt Romæ sanctus Eustachius, item S. Symphorosa; Brixiæ S. Faustinus et Jovita, etc. (C)

Quanquam, Antonino Pio Imperante, pax Ecclesiis fuerit, tamen sub hoc principe fuerunt multæ persecutiones locales, martyria plurima, ut patet ex Apologià S. Justini ad hunc Imperatorem datâ. Lectâ hâc Apologià, scripsit Imperator ad omnes Provincias, Asiæ potissimùm, ut tumultus adversùs Christianos concitati sedarentur. Rescriptum Imperatoris datum est anno 152. Neque propterea martyria omni ex parte cessaverunt; agentibus nimirùm insidiosè Magistratibus et plebe adversùs Christianos concitatâ. Hinc factum est ut quintam sub Antonino persecutionem multi numerent. Sub hoc Imperatore passus est Romæ S. Telesphorus Papa, sancta Felicitas cum septem filiis, etc.

Persecutionem quintam, (aliis sextam) Marcus Aurelius concitavit anno 161. Desiit hæc edicto Principis anno 174. Sed efferbuit iterùm anno 177. concitatis adversùs Christianos populis et Magistratibus, ipsoque Imperatore consentiente. Sub hoc Imperatore Romæ capite plexus est

(C) EUSEBIUS *Hist. Ecclesiast. lib.* 4. *c.* 8. Refert prætereà idem Justinus, Imperatorem Hadrianum, acceptis à viro clarissimo Sereno Granniano Proconsule litteris, quibus monebat iniquum videri, Christianos nullo objecto crimine, tumultuosis vulgi clamoribus gratificandi studio, indictâ causâ occidere; rescripsisse Minucio Fundano Asiæ Proconsuli, ne quis posthac sine objectu criminis et ligitimâ accusatione condemnaretur. Cujus epistolæ exemplum, Latino, ut erat, sermone conscriptum, ibidem affert Justinus.

Cap. 9. Ælius Hadrianus Aug. Minucio Fundano Procos. Salutem. Accepi litteras ad me scriptas à Sereno Granniano V. CL. decessore tuo. Nec sanè mihi videtur res ista absque diligenti inquisitione prætereunda, ne fortè et Christiani homines turbentur, et delatoribus calumniandi occasio præbeatur. Igitur si provinciales palàm adesse possunt petitionibus suis adversùs Christianos, ita ut pro tribunali respondeant, in id unum incumbant, nec petitionibus solisque clamoribus utantur. Etenim multò justiùs fuerit cognoscere te, si quis accusare voluerit. Quòd si quis eos detulerit, probaveritque contra leges quicquam agere, tu pro gravitate delicti in eos statue. Sin me herculè calumniæ causâ istud intenderit, operam dabis ut pro gravitate criminis in illum animadvertas.

EUSEBIUS, *Chronic. Lib. poster. in ann.* X. *Hadrian. Christi* 127. Quadratus discipulus Apostolorum et Aristides Atheniensis noster Philosophus libros pro Christianâ religione Hadriano dedère compositos. Et Serenus Grannius legatus vir apprimè nobis litteras ad Imperatorem misit, iniquum esse dicens clamoribus vulgi innocentium hominum sanguinem concedi, et sine ullo crimine, nominis tantùm et sectæ reos fieri. Quibus commotus Hadrianus Minutio Fundano Proconsuli Asiæ scribit, non sine objectu criminum Christianos condemnandos. Cujus Epistolæ ad nostram memoriam durat exemplum.

Vide eadem apud S. JUSTINUM, *Apol.* 1. *ad Anton.*

S. Justinus, qui pro Religione Apologias duas scripsit. Smyrnæ S. Polycarpus hujus civitatis Episcopus, igni traditus est. Lugduni in Galliâ passi sunt S. Pothinus primus hujus civitatis Episcopus cum Attalo, Blandinâ et sociis quadraginta quinque. Item Epipodius et Alexander : Cabilloni Marcellus ; Divione Benignus ; Lingonis Speusippus cum sociis ; Augustoduni Symphorianus ; in Siciliâ Cæcilia virgo, etc.

Sextam (aliis septimam) persecutionem suscitavit Severus Imperator, edito contra Judæos et Christianos edicto, anno Imperii sui decimo, Christi 202. Quanquam ante hoc edictum jam ab anno 197 Romæ et alibi passim morti tradebantur Christiani. Judæorum Gnosticorum flagitia Christianis falsò imputata occasionem dederunt huic acerbissimæ et diuturnæ persecutioni, quæ ad mortem usque Imperatoris protracta est. Is miserè obiit Eboraci in majori Britanniâ anno 211. Sub hoc Imperatore passi sunt Carthagine Speratus aliique Martyres Scillitani, item SS. Perpetua et Felicitas cum sociis ; Lugduni Sanctus Irenæus, etc.

Septima persecutio (aliis octava) sub Maximino Imperatore cœpit anno 235. Quanquam edicto Imperatoris soli Ecclesiarum Præsides morti addicti essent, tamen et in omnes Clericos, Præsidum et Magistratuum furore, persecutio sæviit, quin et laïcos nonnullos absumpsit : desiit nece Principis anno 238. Sub hoc Imperatore vulgò ponitur Martyrium sanctæ Barbaræ virginis, quæ Nicomediæ passa est. Romæ Pontianus Papa in Sardiniam relegatus, ibi Martyr occubuit, etc.

Octavam (aliis nonam) persecutionem sævissimam Decius indixit anno 250. In hâc persecutione Martyres occubuerunt Romæ Fabianus Papa, item Abdon et Sennen ; Antiochiæ Babylas hujus civitatis Episcopus ; in Lyciâ Christophorus fortè ; Nicææ Tryphon et Respicius ; Catanæ in Siciliâ Agatha virgo, etc. Necatus est Imperator anno 251. Sed ejus nece pax non est Ecclesiis reddita. Sub ejus successoribus Gallo et Volusiano flagravit pari furore persecutio. Sub his passi sunt Romæ Cornelius et Lucius Romani Pontifices, etc. Desiit persecutio morte Galli et Volusiani, qui simul à militibus occisi sunt anno 253.

Valerianus horum successor initio Imperii favit Christianis : sed anno Imperii 5. Christi 257. instigante Macriano Archisynagogo Magorum Ægypti, nonam (aliis decimam) persecutionem acerbissimam indixit. Passi sunt sub eo Principe Romæ S. Stephanus et S. Sixtus Papæ, S. Laurentius Diaconus ; Tolosæ Saturninus Episcopus ; Carthagine S. Cyprianus Episcopus ; Tarragonæ S. Fructuosus Episcopus igni traditur cum Augurio et Eulogio Diaconis. Cornelii propè Niciam Pontius, sub cujus nomine erectum est in Galliâ Narbonensi Monasterium celebre, evectum à

Joanne Papâ XXII. in sedem Episcopalem. Capto à Persis Valeriano, persecutio post annos tres cum dimidio desiit edicto Gallieni ejus collegæ.

Decimam (aliis undecimam) persecutionem concitavit Aurelianus circa ann. Christi 273. Sub hoc, coronatus est Romæ Felix Papa; Trecis in Gallià Patroclus, qui aliis videtur passus esse sub Valeriano: Senonis Salvinianus Episcopus et Columba virgo; Cæsareæ in Cappadociâ Mammas. Desiit persecutio nece Imperatoris anno 275.

Diocletiano et Maximiano Imperatoribus undecima (aliis duodecima) persecutio excitata est acerbissima illa quidem. Hæc duxit initium ab anno Diocletiani 19. Jam anteà ab anno Christi 287. multi sub his Imperatoribus Martyres exstiterant: in his Mauricius cum Legione Thebeanâ apud Agaunum in Vallesiâ; Romæ Marcus et Marcellianus, Primus et Felicianus, item Sebastianus: Parisiis Dionysius cum Rustico et Eleutherio; Ambianis Firminus, item Fuscianus; Bellovacis Lucianus; Nannetis Donatianus et Rogatianus; Aginni Fides et Capresius; Massiliæ Victor. Sed nondùm publico edicto religionem Christianam insectatus fuerat Imperator.

Persecutionem promovit Maximianus Galerius, qui jam ab anno 298. milites Christianos qui in exercitu suo complures erant vexavit plurimùm. Hoc anno passus est in Mauritaniâ Tingitanâ Marcellus Centurio, in Provinciâ Narbonensi celebris.

Hæc Diocletiani persecutio per decem ferè annos continuos plebem Dei depopulata est sub Imperatoribus Diocletiano, Maximiano Herculio, Maximiano Galerio, Maximino, qui omnes miserè perierunt. Desiit edicto Galerii Sardicæ dato anno 311. Suscitata est iterùm à Maximino post mortem Galerii anno 312. Mox sopita per Constantinum, qui et ipse Christianam religionem amplexus fuerat anno 311. vel 312. Deindè excitata denuò acerrimè per Licinium anno 320. Tandem extincta prorsùs anno 323. quo victus à Constantino Licinius fuit, et jussu Constantini Thessalonicæ strangulatus. (D)

(D) S. Aug. *Lib.* 18. *de Civit. Dei*, *c.* 52. *n.* 1. Proindè ne illud quidem temerè puto esse dicendum, sive credendum, quod nonnullis visum est, vel videtur, non ampliùs Ecclesiam passuram persecutiones usque ad tempus Antichristi, quàm quot jam passa est, id est, decem, ut undecima eadem novissima sit ab Antichristo. Primam quippè computant à Nerone quæ facta est, secundam à Domitiano, à Trajano tertiam, quartam ab Antonino, à Severo quintam, sextam à Maximino, à Decio sèptimam, octavam à Valeriano, ab Aureliano nonam, decimam à Diocletiano et Maximiano.

N. 2. Quid dicturi sunt de persecutione, quâ ipse Dominus crucifixus est?.... Quid agent de illâ, quæ posteaquàm Christus ascendit in cœlum, Jerosolymis facta est, ubi beatus Stephanus lapidatus est; ubi Jacobus frater Joannis gladio trucidatus est; ubi Apostolus Petrus ut occideretur inclusus, et per Angelum liberatus; ubi fugati atque dispersi de Jerosolymis fratres; ubi Saulus, qui posteà Paulus Apostolus

Sub hâc diuturnâ et acerbissimâ persecutione, sacro cruore Martyrum omnis ferè orbis impletus est, ut ait Sulpicius Severus.... Passi sunt Romæ Marcellinus et Petrus, Agnes virgo, Saturninus, Bibiana virgo, quatuor

factus est, vastabat Ecclesiam; ubi ipse quoque jam fidem, quam persequebatur, evangelizans, qualia faciebat, est passus; sive per Judæam, sive per alias gentes, quàcumque Christum ferventissimus prædicabat?.... Herodes.... post ascensum Domini gravissimam fecit (persecutionem). Deindè quid respondent etiam de Juliano, quem non numerant in decem? An ipse non est Ecclesiam persecutus, qui Christianos liberales litteras docere, ac discere vetuit?.... Postremò.... Valens... Arianus, nonne magnâ persecutione per Orientis partes Catholicam vastavit Ecclesiam?.... Gothorum Rex (Athanaricus) in ipsâ Gothiâ persecutus est Christianos crudelitate mirabili.... Quid modo in Perside? (sub Isdigerde Persarum rege) nonne in Christianos ferbuit persecutio?

Lib. de Correctione Donatistarum seu Epist. 185. *aliàs* 50. *ad Bonifacium, c.* 2. *n.* 9. *ann.* 417.... Non ergo qui propter iniquitatem, et propter Christianæ unitatis impiam divisionem, sed qui propter justitiam persecutionem patiuntur, hi Martyres veri sunt. Nam et Agar passa est persecutionem à Sarâ; et illa erat sancta, quæ faciebat: illa iniqua, quæ patiebatur.... Et ipse Dominus cum latronibus crucifixus est: sed quos passio jungebat, causa separabat.... Potest enim esse impiorum similis pœna, sed dissimilis est Martyrum causa.

N. 11. Ecclesia vera ipsa est, quæ persecutionem patitur, non quæ facit..... Si ergo verum dicere vel agnoscere volumus, est persecutio injusta, quam faciunt impii Ecclesiæ Christi; et est justa persecutio, quam faciunt impiis Ecclesiæ Christi. Ista itaque beata est, quæ persecutionem patitur propter justitiam, illi verò miseri, qui persecutionem patiuntur propter injustitiam. Proindè ista persequitur diligendo, illi sæviendo. Ista ut corrigat, illi ut evertant. Ista ut revocet ab errore, illi ut præcipitent in errorem.

S. Leo. *Serm.* 35. *in Epiphan.* vi. *cap.* 3. Fortitudinem, dilectissimi, non illis tantùm temporibus necessariam fuisse credimus, quibus Reges mundi, et omnes Potestates cruentâ impietate in Dei populum sæviebant: cùm ad maximam pertinere gloriam suam ducerent, si de terris nomen Christianum auferrent, nescientes Ecclesiam Dei per furorem crudelitatis augeri: quoniam in suppliciis et mortibus beatorum Martyrum, qui putabantur minui numero, multiplicabantur exempla. Denique tantùm contulit fidei nostræ impugnatio persequentium, ut nihil magis regium ornet principatum, quàm quòd Domini mundi membra sunt Christi: nec tam gloriantur, quòd in imperio geniti, quàm gaudent, quòd in Baptismate sunt renati. Sed quia tempestas priorum turbinum conquievit, et dudùm cessantibus prælìis quædam videtur arridere tranquillitas: vigilanter cavenda sunt illa discrimina, quæ de otio ipsius pacis oriuntur. Adversarius enim, qui in apertis inefficax persecutionibus fuit, tectâ nocendi arte desævit; ut quos non perculit ictu afflictionis, lapsu dejiciat voluptatis. Videns itaque sibi resistere Principum fidem,.... interdictam dolet sanguinis Christiani effusionem; et quorum obtinere non potest mortes, impetit mores. Terrores proscriptorum, in avaritiæ mutat incendium, et quos damnis non fregit, cupiditate corrumpit:.... inflammat concupiscentiis, quos non potest vexare tormentis; serit discordias, ascendit iras, incitat linguas.... quia illi totius fraudis hic fructus est, ut qui immolatione pecudum et thuris incensione non colitur, quibuslibet ei criminibus serviatur.

Cap. 4. Habet igitur, dilectissimi, pax nostra pericula sua.

Serm. 46. *de Quadrag.* ix. *c.* 1. Nunquam deest tribulatio persecutionis, si nunquam desit observantia pietatis.... Unum nomen est persecutionis, sed non una est causa certaminis: et plus plerùmque periculi est in insidiatore occulto, quàm in hoste manifesto.

Serm. 68. *de Passione Domini* xix. *c.* 5. Passio Domini usque ad finem producitur mundi:.... in omnibus qui pro justitiâ adversa tolerant,

Coronati, Felix et Adauctus; Valentiæ in Hispaniâ Vincentius Diaconus; Barcinone Cucufas, Eulalia virgo; Compluti Justus et Pastor; Girundæ Felix, ibidem Narcissus; Cæsaraugustæ Encratis virgo; Emeritæ Eulalia virgo; Antiochiæ Romanus Diaconus et Barulas seu Baralis, infans; Tharsi in Ciliciâ Cyricus et Julitta; Mediolani Nabor et Felix; in Siciliâ Euplus Diaconus et Lucia virgo; Bononiæ in Italiâ Vitalis et Agricola; Aquileiæ Chrysogonus; in Illirico Anastasia virgo; Nicomediæ Cyprianus Episcopus et Justina virgo; Amaseæ Theodurus miles; Comane in Ponto Basilicus miles; Chalcedone Euphemia virgo; Viennæ in Gallia Ferreolus, etc.

Sub Licinio passi sunt Sebaste in Armeniâ quadraginta martyres, etc.

Adverte Principes omnes, qui Ecclesiam persecuti sunt, miserè periisse, ut de singulis videre est in libro eximio Lactantii de Mortibus persecutorum. (E)

ipse compatitur.... *Omnes qui piè volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur....* (2. *Tim.* III. 12.) Malignorum spirituum adversùs Sanctos insidiæ non quiescunt; et sive occulto dolo, sive aperto prælio, in omnibus fidelibus propositum bonæ voluntatis infestant. Inimicum namque est illis, omne quod rectum, omne quod castum est.

Serm. 74. *de Pentecoste* 2. *c.* 6. Post ascensionem Domini ducentesimus et sexagesimus annus impletus est, Probo Imperatore, Paulinoque Consulibus, cùm octava jam in Christianos persecutio ebulliret, et innumera Martyrum millia ipsis suis victoriis probavissent impletum esse quod Dominus promiserat, dicens: *Cùm autem tradent vos, nolite cogitare quomodò aut quid loquamini, etc.* (*Matth.* X. 19.)

Si plura de Imperatorum in Christianos persecutionibus rescire cupis, adi EUSEBII Hist. Ecclesiasticam, *Commentarios* in Imperatorum historiam D. DE TILLEMONT, *Eruditi Domini* FLEURY Historiam Ecclesiasticam, *Domini* THEODORICI RUINART Præfationem in Acta Martyrum selecta, *Illustrissimi* BOSSUETI Interpretationem Apocalypseos *capite octavo, imprimis verò* LACTANTII *vel alterius librum* de Mortibus persecutorum, *tomo secundo Miscellaneorum* BALUZII *editum.*

(E) LACTANTIUS *de Mortibus persecutorum ad Donatum, quem reperies Lib.* 2. *Miscellaneorum Baluzii, c.* 1. Nunc placatus servorum suorum Deus jacentes et afflictos cœlesti auxilio sublevavit. Nunc mœrentium lacrymas, extinctâ impiorum conspiratione, detersit. Qui adversati erant Deo, jacent; qui templum sanctum everterant, ruinâ majori ceciderunt; qui justos excarnificaverant, cœlestibus plagis et crucialibus meritis nocentes animas profuderunt. Distulerat enim pœnas eorum Deus, ut ederet in eos magna et mirabilia exempla, quibus et posteri discerent et Deum esse unum, et eumdem mortem dignâ ultione superbis ac persecutoribus inrogare.

Cap. 2.... Cùmque jam Nero imperaret, Petrus Romam advenit, et editis quibusdam miraculis, quæ virtute ipsius Dei, datâ sibi ab eo facultate, faciebat, convertit multos ad justitiam, Deoque templum fidele ac stabile collocavit. Quâ re ad Neronem delatâ, cùm animadverteret non modò Romæ, sed ubique quotidiè magnam multitudinem deficere à cultu idolorum, et ad Religionem novam damnatâ vetustate transire, ut erat exsecrabilis ac nocens tyrannus, prosilivit ad excidendum cœleste templum, delendamque justitiam, et primus omnium persecutus Dei servos, Petrum cruci affixit, et Paulum interfecit. Nec tamen abiit impunè. Respexit enim Deus vexationem populi sui. Dejectus itaque fastigio imperii, ac devolutus à summo tyrannus impotens, nusquam repentè comparuit, ut ne sepulturæ quidem locus in terrâ tam malæ bestiæ appareret.

I. Post Licinii persecutionem nulla-ne alia exorta est adversùs Christianam religionem persecutio ?

R. Hanc Julianus Apostata dirè et malitiosè vexavit ab

Cap. 3. Post hunc, interjectis aliquot annis, alter non minor tyrannus ortus est; qui cùm exerceret invisam dominationem, subjectorum tamen cervicibus incubavit quàm diutissimè, tutusque regnavit, donec impias manus adversùs Dominum tenderet. Postquàm verò ad persequendum justum populum instinctu dæmonum incitatus est, tunc traditus in manus inimicorum luit pœnas. Nec satis ad ultionem fuit, quòd est interfectus domi; etiam memoria nominis ejus erasa est. Nam cùm multa mirabilia opera fabricasset, cùm Capitolium aliaque nobilia monumenta fecisset, Senatus ita nomen ejus persecutus est, ut neque imaginum, neque titulorum ejus relinqueret ulla vestigia, gravissimis decretis etiam mortuo notam inureret ad ignominiam sempiternam. Rescissis igitur actis tyranni (Domitiani,) non modò in statum pristinum Ecclesia restituta est, sed etiam multò clariùs ac floridiùs enituit; secutisque temporibus, quibus multi ac boni Principes Romani imperii clavum regimenque tenuerunt, nullos inimicorum impetus passa, manus suas in Orientem Occidentemque porrexit.

Cap. 4. Exstitit post annos plurimos exsecrabile animal Decius, qui vexaret Ecclesiam. Quis enim justitiam nisi malus persequatur? et quasi hujus rei gratiâ proveclus esset ad illud principale fastigium, furere protinùs contra Deum cœpit, ut protinùs caderet. Nam profectus adversùm Carpos, qui tùm Daciam Mœsiamque occupaverant, statimque circumventus à Barbaris, et cum magnâ exercitûs parte deletus, nec sepulturâ quidem potuit honorari, sed exutus ac nudus ut hostem Dei oportebat, pabulum feris ac volucribus jacuit.

Cap. 5. Non multò post Valerianus quoque non dissimili furore correptus, impias manus in Deum intentavit, et multum, quamvis brevi tempore, justi sanguinis fudit. At illum Deus novo ac singulari pœnæ genere affecit, ut esset posteris documentum adversarios Dei sæpè dignam scelere suo recipere mercedem. Hic captus à Persis, non modò imperium, quo fuerat insolenter usus, sed etiam libertatem, quam cæteris ademerat, perdidit, vixitque in servitute turpissimè. Nam Rex Persarum Sapores, qui eum ceperat, si quando libuerit aut vehiculum ascendere aut equum, inclinare sibi Romanum jubebat, ac terga præbere, et imposito pede super dorsum ejus, illud esse verum dicebat, exprobrans ei cum risu, non quod in tabulis aut parietibus Romani pingerent. Ita ille dignissimè triumphatus, aliquandiù vixit, ut diù Barbaris Romanum nomen ludibrio ac derisui esset. Etiam hoc ei accessit ad pœnam, quòd cùm filium haberet Imperatorem, captivitatis suæ tamen ac servitutis extremæ non invenit ultorem, nec omninò repetitus est. Posteà verò quàm pudendam vitam in illo dedecore finivit, direpta est ei cutis, et exuta visceribus pellis, infecta rubro colore, ut in templo Barbarorum Deorum ad memoriam clarissimi triumphi ponceretur, Legatisque nostris semper esset ostentui, ne nimiùm Romani viribus suis fiderent, cùm exuvias capti Principis apud Deos suos cernerent. Cùm igitur tales pœnas de sacrilegis Deus exegerit, nonne mirabile est ausum esse quemquam posteà non modò facere, sed etiam cogitare adversùs majestatem singularis Dei regentis et continentis universa?

Cap. 6. Aurelianus, qui esset naturâ vesanus et præceps, quamvis captivitatem Valeriani meminisset, tamen oblitus sceleris ejus et pœnæ, iram Dei crudelibus factis lacessivit. Verùm illi ne perficere quidem quæ cogitaverat, licuit, sed protinùs inter initia sui furoris extinctus est. Nondùm ad provincias ulteriores cruenta ejus scripta pervenerant, et jam Cœnofrurio, qui locus est Thraciæ, cruentus ipse humi jacebat, falsâ quidem suspicione ab amicis suis interemptus. Talibus et tot exemplis coërceri posteriores tyrannos oportebat. At hi non modò territi non sunt, sed audaciùs etiam contra Deum, confidentiùsque fecerunt.

Cap. 7. Diocletianus, qui scelerum inventor, et malorum machina-

anno 361. ad obitum suum, qui contigit an. 363. manifesto Dei nutu. Passi sunt sub eo Principe Romæ Joannes et Paulus, item Gordianus; Ancyræ Basilius Presbyter; Antor fuit, cùm disperderet omnia, nec à Deo quidem manus potuit abstinere....

Cap. 8. Quid frater ejus Maximianus, qui est dictus Herculius, non dissimilis ab eo? Nec enim possent in amicitiâ tam fideli cohærere nisi esset in utroque mens una, eadem cogitatio, par voluntas, æqua sententia.

Cap. 9. Alter verò Maximianus, quem sibi generum Diocletianus asciverat, non his duobus tantùm, quos tempora nostra senserunt, sed omnibus qui fuerunt malis pejor. Inerat huic bestiæ naturalis barbaries, efferitas à Romano sanguine aliena. Non mirum, cùm mater ejus Transdanuviana infestantibus Carpis, in Daciam novam transjecto amne confugerat. Erat etiam corpus moribus congruens, statu celsus, caro ingens et in horrendam magnitudinem diffusa et inflata. Denique et verbis et actibus et aspectu terrori ac formidini fuit.... Posteà enim quàm Imperatoris nomen accepit, exuto socero, tùm demùm furere cœpit et contemnere omnia.... Cùm pro sceleribus suis nihil non mereretur, tandiù tamen summâ felicitate regnavit, quandiù manus suas justorum sanguine non inquinaret.

Cap. 12. Ad Ecclesiam profectus cum ducibus et tribunis venit, et revulsis foribus.... Scripturæ repertæ incenduntur, datur omnibus præda, rapitur, trepidatur, discurritur. Ipsi verò in speculis, in alto enim constituta Ecclesia ex palatio videbatur, diù inter se concertabant utrum ignem potiùs supponi oporteret.... Veniebant igitur prætoriani acie structâ cum securibus, et aliis ferramentis; et immissi undique, tamen illud editissimum paucis horis solo adæquârunt.

Cap. 13. Postridiè propositum est edictum, quo cavebatur ut religionis illius homines carerent omni honore ac dignitate, tormentis subjecti essent ex quocunque ordine aut gradu venirent, adversùs eos omnis actio caleret, ipsi non de injuriâ, non de adulterio, non de rebus ablatis agere possent, libertatem denique ac vocem non haberent. Quod edictum quidam, etsi non rectè, magno tamen animo diripuit et conscidit.... Statimque productus, non modò extortus, sed etiam legitimè coctus, cum admirabili patientiâ postremò exustus est.

Cap. 14. Sed Cæsar non contentus est edicti legibus. Aliter Diocletianum aggredi parat. Nam ut illum ad propositum crudelissimæ persecutionis impelleret, occultis ministris palatio subjecit incendium. Et cùm pars quædam conflagrasset, Christiani arguebantur, velut hostes publici, et cum ingenti invidiâ simul cum palatio Christianorum nomen ardebat. Illos consilio cum Eunuchis habito, de extinguendis principibus cogitasse, duos Imperatores domi suæ penè vivos esse combustos. Diocletianus verò.... irâ inflammatus, excarnificari omnes suos protinùs præcepit. Sedebat ipse, atque innocentes igne torrebat. Item judices universi, omnes denique, qui erant in palatio magistri, datâ potestate torquebant. Erant certantes quis prior aliquid inveniret. Nihil usquàm reperiebatur, quippè cùm familiam Cæsaris nemo torqueret. Aderat ipse et instabat, nec patiebatur iram inconsiderati senis deflagrare. Sed quindecim diebus interjectis, aliud rursùm incendium molitus est. Sed celeriùs animadversum, nec tamen auctor apparuit. Tunc Cæsar medio hiemis profectione paratâ prorupit, eodem die contestans fugere se ne vivus arderet.

Cap. 15. Furebat ergo Imperator jam non in domesticos tantùm, sed in omnes, et primam omnium filiam Valeriam, conjugemque Priscam sacrificio pollui coëgit. Potentissimi quondam Eunuchi necati, per quos palatium et ipse antè constabat. Comprehensi Presbyteri, ac ministri, et sine ullâ probatione ad confessionem damnati, cum omnibus suis deducebantur. Omnis sexûs et ætatis homines ad exustionem rapti: nec singuli, quoniam tanta erat multitudo, et gregatim circumdato igni ambiebantur domestici, alligatis ad collum molaribus mari mergebantur. Nec minùs in cælerum populum persecutio violenter incubuit. Nam judices per omnia templa dispersi, universos ad sacrificia coge-

tiochiæ Theodoritus Presbyter, Ecclesiæ Ucetiensis in nostrâ Narbonensi Provinciâ Patronus.

Vexata est quoque Religio Christiana sub Sapore Rege, bant. Pleni carceres erant. Tormentorum genera inaudita excogitabantur: et ne cui temerè jus diceretur, aræ in secretariis ac pro tribunali positæ, ut litigatores priùs sacrificarent, atque ita causas suas dicerent, sic ergo ad judices tanquam ad Deos adiretur.

Cap. 16. Vexabatur ergo universa terra, et præter Gallias, ab Oriente usque ad Occasum tres acerbissimæ bestiæ sæviebant.

Virg. Æneid. Lib. 6.

Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possem,

quæ judices per provincias justis atque innocentibus intulerunt.

Cap. 17. Diocletianus.... Româ profectus hieme, sæviente frigore, atque imbribus verberatus, morbum levem ac perpetuum traxit: vexatusque per omne iter, lecticâ plurimùm vehebatur.... Nicomediam venit, morbo jam gravi insurgente.... Deindè ita languore oppressus, ut per omnes Deos pro vitâ ejus rogaretur, donec idibus Decembribus luctus repentè in palatio, mœstitia, et lacrymæ, judicum trepidatio, ac silentium. Totâ civitate jam non modò mortuum, sed etiam sepultum dicebant,.... nemo crederet eum vivere, nisi kalendis Martiis prodiisset, vix agnoscendus, quippè qui anno ferè toto ægritudine tabuisset. Et ille idibus Decembribus morte sopitus, animam receperat, nec tamen totam. Demens enim factus est, ita ut certis horis insaniret, certis resipisceret.

Cap. 18. Nec multis post diebus Cæsar advenit, non ut patri gratularetur, sed ut eum cogeret imperio cedere. Jam conflixerat nuper Maximiano sene, eumque terruerat injecto armorum civilium metu. Aggressus est ergo Diocletianum primùm molliter et amicè, jam senem esse dicens, jam minùs validum et administrandæ Reipublicæ inhabilem, debere illum resquiescere post labores.... His auditis senex languidus,.... lacrymabundus: Fiat, inquit, si hoc placet.... Erat autem Maximiano filius Maxentius, hujus ipsius Maximiani gener, homo perniciosæ, ac malæ mentis, adeò superbus et contumax, ut neque patrem, neque socerum solitus sit adorare.

Cap. 21. Adeptus igitur maximam potestatem, ad vexandum orbem, quem sibi patefecerat, animum intendit.... Exilii primò adversùs Christianos (*pœnam*) permiserat, datis legibus ut post tormenta damnati lentis ignibus urerentur. Qui cùm deligati fuissent, subdebatur primò pedibus lenis flamma, tandiù donec callum solorum contractum igni ab ossibus revelleretur. Deindè incensæ faces et extinctæ admovebantur singulis membris, ita ut locus nullus in corpore relinqueretur intactus: et inter hæc suffundebatur facies aquâ frigidâ, et os humore abluebatur, ne arescentibus siccitate faucibus, citò spiritus redderetur. Quòd postremò accidebat, tunc (*fortè* cùm) per multum diem decoctâ omni cute, vis ignis ad intima viscera penetrasset. Hinc rogo facto cremabantur corpora jam cremata, lecta ossa in pulverem comminuta jactabantur in flumine ac mare.

Cap. 24. Jam propinquavit illi judicium Dei, secutumque tempus est, quo res ejus dilabi, ac fluere cœperunt.

Cap. 26. Severus interim vadit, et ad muros urbis (*Romæ*) armatus accedit. Statim milites sublatis signis abeunt, et se, contra quem venerant, tradunt. Quid restabat deserto nisi fuga? Sed occurrebat, jam resumpto imperio Maximianus, cujus adventu Ravennam confugit, ibique secum paucis militibus inclusit. Qui cùm videret futurum ut Maximiano traderetur, dedit sese ipse, vestemque et purpuram eidem, à quo acceperat, reddidit. Quo facto, nihil aliud impetravit nisi bonam mortem. Nam venis ei incisis, leniter mori coactus est.

Cap. 30. Datur ei potestas liberæ mortis, (*Maximiano*) ac nodum informis leti trabe nectit ab altâ. Ità ille Romani nominis maximus Imperator, qui per longum temporis intervallum cum ingenti gloriâ viginti

qui plurimos martyrio affecit eodem ferè quo Julianus tempore.

Variæ ab eâ ætate persecutiones locales fuerunt, susci-

annorum vota celebravit, eliso et fracto superbissimo gutture, vitam detestabilem turpi et ignominiosâ morte finivit.

Cap. 31. Ab hoc Deus, religionis ac populi sui vindex, oculos ad Maximianum alterum transtulit, nefandæ persecutionis auctorem, ut in eo etiam vim majestatis ostenderet.

Cap. 33. Jam decimus et octavus annus agebatur, cùm percussit eum Deus insanabili plagâ. Nascitur ei ulcus malum in inferiori parte genitalium, serpitque latiùs. Medici secant, curant; sed iuductam jam cicatricem scindit vulnus, et ruptâ venâ fluit sanguis usque ad periculum mortis; vix tamen cruor sistitur. Nova ex integro cura.... rursùs levi corporis membro vulneratus, plùs sanguinis quàm antè decurrit. Albescit ipse atque absumptis viribus tenuatur; et tunc quidem rivus cruoris inhibetur. Incipit vulnus non sentire medicinam, proxima quæque cancer invadit; et quantò magis circùmsecatur, latiùs sævit; quantò curatur, increscit. Cessêre magistri Phyllirides Chiron, Amilhoniusque Melampus. (*Sic legend. ex* 3. *Georg. Virg.*) undique medici nobiles trahuntur. Nihil humanæ manus promovent. Confugiunt ad idola: Apollo et Asclepius orantur, remedium flagitatur. Dat Apollo curam. Malum multò pejus augetur. Jam non longè pernicies aberat, et inferiora omnia corripuerat. Computrescunt forinsecùs viscera, et in tabem sedes tota dilabitur. Non desinunt tamen infelices medici, vel sine spe vincendi mali, fovere, curare. Repercussis medullis, malum recidit introrsùs, et interna comprehendit, vermes intùs creantur. Odoritas non modò per palatium, sed totam civitatem pervadit. Nec mirum, cùm jam confusi essent exitus stercoris et urinæ. Comestus à vermibus, et in putredinem corpus cum intolerandis doloribus solvitur.

Clamores simul horrendos ad sidera tollit. (*Virg. Æneid. Lib.* 2.)

Apponebantur ad sedem fluentem cocta et calida animalia, ut vermiculos eliceret calor. Queis resolutis, inæstimabile scatebat examen; et tamen multò majorem copiam tabescendorum viscerum pernicies secunda generaverat. Jam diverso malo partes corporis amiserant speciem. Superior usque ad vulnus aruerat, et miserabili macie cutis lurida longè inter ossa consederat. Inferior, sine ullâ pedum formâ, in utrium modum inflata discreverat. Et hæc facta sunt per annum perpetem, cùm tandem malis domitus Deum coactus est confiteri, novi doloris urgentis per intervalla exclamat se restituturum Dei templum, satisque pro scelere facturum: et jam deficiens edictum misit hujusmodi.

Cap. 34.... Promptissimam in his (*Christianis*) quoque indulgentiam nostram credidimus porrigendam, ut denuò sint Christiani, et conventicula sua componant, ita ut ne quid contra disciplinam agant.... Undè juxta hanc indulgentiam nostram debebunt Deum suum orare pro salute nostrâ et Reipublicæ ac suâ, ut undique versùm respublica persist incolumis, et securi vivere in sedibus suis possint.

Cap. 35. Hoc edictum proponitur Nicomediæ, pridie kalendas Maias, ipso octiès, et Maximino iterùm consulibus.... Nec tamen ille hoc facto veniam sceleris accepit à Deo; sed post dies paucos, commendatis Licinio conjuge suâ et filio, atque in manu traditis, cùm jam totius corporis membra defluerent, horrendâ tabe consumptus est.

Cap. 36. Quo nuntio Maximinus audito,.... in primis indulgentiam Christianis communi tutelo (*fortè* titulo) datam tollit, subornatis legationibus civitatum, quæ peterent, ne intra civitates suas Christianis conventicula exstruere liceret; ut quasi coactus et impulsus facere videretur, quod erat sponte facturus,.... ut Christiani neque fabricarent, neque publicè aut privatim colerent, sed comprehensos suo jure ad sacrificia cogerent, vel judicibus offerrent.... Nam cùm clementiam specie tenùs profiteretur, occidi servos Dei vetuit, debilitari jussit. Itaque confessoribus effodiebantur oculi, amputabantur manus, pedes detruncabantur, nares vel auriculæ desecabantur.

Cap. 37. Hæc ille moliens Constantini litteris deterretur. Dissimulavit

tatæ vel ab infidelibus, vel à Judæis, vel ab Hæreticis, vel ab impiis Christianis; nec unquam deest Ecclesiæ aliquâ ex ejusmodi persecutionibus, ut infrà *Cap. seq.* §. 9. 10. 11.

ergo: et tamen si quis inciderat, mari occultè mergebatur. Consuetudinem quoque suam non intermisit, ut in palatio per singulos dies sacrificaretur. Et hoc primus invenerat ut animalia omnia quibus vescebatur, non à coquis, sed à Sacerdotibus ad aras immolarentur, nihilque prorsùs mensæ apponeretur nisi aut delibatum, aut sacrificatum, aut perfusum mero; ut quisquis ad cœnam vocatus esset, inquinatus indè atque impurus exiret.

Cap. 42. Eodem tempore senis Maximiani statuæ Constantini jussu revellebantur, et imagines cum quo pictus esset detrahebantur. Et quia senes ambo simul plerumque picti erant, et imagines simul deponebantur amborum. Itaque cùm videret vivus, quod nulli unquam Imperatorum accidérat; duplici ægritudine affectus, moriendum sibi esse decrevit. Jactabat se hùc atque illùc, æstuante animâ per dolorem, nec somnum nec cibum capiens. Suspiria et gemitus, crebræ lacrymæ, jugis volutatio corporis, nunc in lecto, nunc humi.... Postremò fame atque angore confectus est.

Cap. 44.... Commonitus est in quiete Constantinus, ut cœleste signum Dei notaret in scutis, atque ita prælium committeret. Fecit ut jussus est, et transversâ X litterâ summo capite circumflexo Christo in scutis notat. Quo signo armatus exercitus capit ferrum.... Manus Dei superérat aciei. Maxentianus proterretur: ipse in fugam versus properat ad pontem, qui interruptus erat, ac multitudine fugientium pressus in Tiberim deturbatur. Confecto tandem acerbissimo bello, cum magna Senatûs, populique Romani lætitiâ susceptus Imperator Constantinus.

Cap. 46.... Maximinus ejusmodi votum Jovi vovit, ut si victoriam cepisset, Christianorum nomen extingueret, funditùsque deleret. Tunc proximâ nocte Licinio quiescenti adsistit Angelus Dei monens ocyùs surgeret, atque oraret Deum summum cum omni exercitu suo, illius fore victoriam si fecisset.... Crevit animus universis victoriam sibi credentibus de cœlo nuntiatam.... Erat jam utraque acies in conspectu. Liciniani scuta deponunt, galeas resolvunt, ad cœlum manus tendunt, præeuntibus præpositis, et post Imperatorem precem dicunt. Audit acies peritura precantium murmur. Illi oratione ter dictâ, virtute jam pleni, reponunt capitibus galeas, scuta tollunt....

Cap. 47. Propiùs acceditur, tubæ canunt, signa procedunt. Liciniani impetu sancto adversarios invadunt. Illi verò perterriti nec gladios expedire, nec tela jacere quiverunt:.... Sic eos Deus summus jugulandos subjecit inimicis. Jam strata erat ingens multitudo.... Maximinus.... projecit purpuram, et sumptâ veste servili fugit.

Cap. 48. Licinius.... Nicomediam ingressus, gratiam Deo, cujus auxilio vicerat, retulit, ac.... de restituendâ Ecclesiâ hujusmodi litteras ad Præsidem datas proponi jussit.

..... Ego Constantinus et ego Licinius Augusti.... hæc inter cætera, quæ videbamus pluribus hominibus profutura, vel in primis ordinanda esse credidimus, quibus divinitatis reverentia continebatur, ut daremus et Christianis et omnibus liberam potestatem sequendi religionem, quam quisque voluisset,.... ut nulli omninò facultatem abnegandam putaremus, qui vel observationi Christianorum, vel ei Religioni mentem suam dederet, quam ipse sibi aptissimam esse sentiret; ut possit nobis summa divinitas, cujus religioni liberis mentibus obsequimur, in omnibus solitum favorem suum, benevolentiamque præstare.

Cap. 49. Maximinus.... cùm jam terrâ marique perterreretur, nec ullum speraret refugium, angore animi ac metu confugit ad mortem, quasi ad remedium malorum, quæ Deus in caput ejus ingessit. Sed priùs cibo se infersit, ac vino ingurgitavit.... et sic hausit venenum. Cujus vis, referto stomacho repercussa, valere non potuit in præsens, sed in languorem malum versa pestilentiæ similem, ut diutiùs protracto spiritu cruciamenta sentiret. Jam sævire in eum cœperat virus; cujus vis cùm præcordia ejus ureret, insustentabili dolore usque ad rabiem

videbimus ubi agemus de prœliis Ecclesiæ militantis. Tandem in fine seculorum omnes illas persecutiones excipiet persecutio generalis ab Antichristo suscitanda. (F)

mentis elatus est, adeò ut per dies quatuor insaniâ percitus, haustam manibus terram velut esuriens devorabat. Deindè post multos gravesque cruciatus, cùm caput suum parietibus infligeret, exilierunt oculi ejus de caveis. Tunc demùm, amisso visu, Deum videre cœpit candidatis ministris de se judicantem. Exclamabat ergo sicut ii, qui torqueri solent, et non se, sed alios fecisse dicebat. Deindè quasi tormentis adactus fatebatur, Christum subindè deprecans, et plorans, ut suimet misereretur. Sic inter gemitus, quos tanquam cremaretur, edebat, nocentem spiritum detestabili genere mortis efflavit.

Cap. 50. Hoc modo Deus universos persecutores nominis sui debellavit, ut eorum nec stirps, nec radix ulla remaneret.... Sic omnes impii vero et justo judicio Dei, eadem quæ fecerant, receperunt.

(F) *Vide suprà allata* D. AUGUST. *testimonia, litt.* (D)

FINIS TOMI SECUNDI.

INDEX

TOMI SECUNDI.

PRIMÆ PARTIS SECTIO ALTERA.

De statu Religionis ab Adventu Messiæ ad consummationem seculorum.

CAPUT I. *De Christo Jesu.* Pag. 1

§. 1. Probatur adventus Messiæ ex oraculis Prophetarum, quæ in Jesu Christo adimpleta sunt. 1

I. Prophetia Jacob. 1

II. Prophetia Danielis. 3

III. Altera Danielis Prophetia. 14

IV. Prophetia Aggæi. 19

V. De veritate et certitudine Prophetiarum. 21

§. 2. Quid sit Christus Jesus. 25

§. 3. Historia Incarnationis Christi Jesu. 42

§. 4. Historia Nativitatis temporalis, et vitæ Christi usque ad fugam in Ægyptum. 53

§. 5. Series vitæ Christi ad ejus Baptismum. Vita Joannis Baptistæ. 59

§. 6. Series vitæ Christi ab ejus secessu in desertum et jejunio, ad completum primum annum prædicationis ejus. 73

§. 7. Series vitæ Christi ad finem secundi anni prædicationis ejus. 79

§. 8. Series vitæ Christi ad ejus Transfigurationem. 89

§. 9. De Christi Transfiguratione. 93

§. 10. Series vitæ Christi ad completum annum tertium prædicationis ejus. 99

§. 11. Series vitæ Christi usque ad institutionem sacrosanctæ Eucharistiæ. 106

§. 12. Christi sermo post cœnam Eucharisticam, et oratio post sermonem. 112

§. 13. Christus in horto. 117

§. 14. Christus apud Caïpham. 123

§. 15. Christus ad Pilatum ductus; hinc ad Herodem; tùm reductus ad Pilatum, à quo morte damnatur. 128

§. 16. Crucis bajulatio ; Crucifixio , et Mors Christi. 132
§. 17. Selectæ quædam de Christi passione et morte Prophetiæ. 139
§. 18. De prodigiis quæ Christo moriente acciderunt. 164
§. 19. Cur et pro quibus mortuus sit in cruce Christus. Quomodò per mortem satisfecerit Deo Patri. Qui fructus Christi mortis fuerint. 173
§. 20. Descensus animæ Christi ad inferos. Transfixio lateris. Sepultura corporis Christi. 180
§. 21. Christi resurrectio : apparitiones et vita usque ad Ascensionem. 197
§. 22. Ascensio Christi. Ejus in cœlo dotes et nomina summatim proferuntur. 209
§. 23. Explicantur dotes quæ ad Christum pertinent, habito respectu ad Patrem , et ad res creatas in genere. 216
§. 24. Explicantur dotes Christi quæ spectant ad homines. 226
§. 25. Series superioris Paragraphi. 248
§. 26. In quo et quomodò Christus sit nostrum in terris exemplar. 263

CAPUT II. *De Spiritu sancto , et de Propagatione Religionis Christianæ.*

§. 1. De descensu Spiritûs sancti. 266
§. 2. Prædicatio Apostolorum. Conversio complurium ex Judæis. Animadversio divina in reliquam gentem. 270
§. 3. Prædicatur Evangelium Samaritanis , ac tandem gentibus toto orbe terrarum diffusis. 277
§. 4. De mirâ Religionis Christianæ propagatione inter persecutiones. 282
§. 5. Elenchus persecutionum quas ab Imperatoribus ethnicis passi sunt prioribus seculis Christiani. 287

FINIS INDICIS TOMI SECUNDI.

1065